

५-२-२८

श्रीः।

परमसिद्धान्तः ।

(ब्रह्मांडकटाहांतर्गतज्योतिश्चक्रज्ञानम्)

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितः

सोऽयं

खेमराज श्रीकृष्णदास इत्यनेन

मुम्बय्यां

स्वकीये " श्रीविष्णुश्वर " मुद्रणालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

संवत् १९५३, शके १८१८.

इस ग्रन्थका राजिष्टरी हक्क प्रकाशकने स्वाधीन रक्खाहै।

प्रस्तावना.

भुक्तनिवासिनां सर्वेषां विदुषां पुरतो योऽयं ग्रन्थ उपस्थाप्यते, अस्या-
भिधानं च “ परमसिद्धान्तः ” इति । अयं ग्रन्थश्च विद्वद्भिरश्रीलक्ष्मणविद्व-
भात्मजप्रेमवल्लभमहाशयेनानाविधज्योतिःशास्त्रग्रन्थान्निर्मेयः तत्वीनपा-
श्चात्त्यज्योतिषिकपरिशीलितज्योतिश्चक्रविज्ञानं, चातिनिपुण्या बुद्ध्यावगाह्य
सकलब्रह्माण्डकटाहान्तर्वर्तिगोलसमुद्रपरिमिति-व्यापति-गति-स्थिति-देश-
ज्ञान-प्रभृतिसर्वविषयसविस्तरविचारसरणिविभूषितो व्यरन्नि । एतेषां विद्व-
द्भ्योणामयं परिश्रमः कस्य सचेतसश्चेतश्चमत्कारं न गमयेत् । आर्यभट्ट-भास्कर-
राचार्य-प्रभृतिमहानुभावानां किल पक्तिमहन्ति महान्तोऽपि पण्डितमण्डलाख-
ण्डलापमानाः परावरज्ञाननिष्ठाः श्रीप्रेमवल्लभपण्डिता इति सानन्दं
धन्यवादेन ज्ञोष्यते ।

सोऽयं “ परमसिद्धान्तः ” नामा ज्योतिश्चक्रज्ञानप्रतिपादको ग्रन्थः
पण्डितवरैर्विरच्य लोकोपकारायस्य प्रसिद्धये मत्सविधे संप्रेष्यते । स चायं
मया स्वकीये “ श्रीविद्वद्वेश्वर ” मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशमानायते ।

अतः परमभ्यर्थयामि च सर्वाज्ज्योतिर्विदी विदुषश्च-वास्तवतोऽमूल्य-
स्यापि परावरज्ञानप्रकाशकस्यास्य ग्रन्थस्य संग्रहाय पदं दत्त्वा प्रोक्तपण्डि-
तानां सफलयन्तु भूरिपरिश्रमात् इति । शम् ।

सकलविद्वज्जनप्रेमाभिलाषी-

खेमराज श्रीकृष्णदास,

“ श्रीविद्वद्वेश्वर ” मुद्रणालयम्-मुम्बई.

श्रीः ।

अथ

परमसिद्धान्तानुक्रमणिका ।

विषयाः	पृष्ठाङ्कः	विषयाः	पृष्ठाङ्कः
अथमङ्गलाचरणम्	१	मिश्रव्यवहारः	३५
परिभाषा	१	मिश्रान्तरविधिः	१
अङ्कसंख्यासंज्ञा	३	मिश्रान्तर क्रमः	३९
योगान्तरकरणम्	१	योगमिश्रविधिः	४०
गुणनप्रकारः	४	क्रयविक्रयमिश्रक्रमः	४३
भागहारविधिः	५	रत्नमिश्रक्रमः	४३
वर्गमूलक्रमः	७	सुवर्णाद्यादीनां क्रयविक्रयविधिः	४४
घनमूलक्रमः	१	मिश्रमध्ये एकद्वित्र्यादिभेदा-	
भिन्नपरिकर्माष्टकम्	८	नयनविधिः	४७
भिन्नगुणनविधिः	९	श्रेढीव्यवहारः	१
भिन्नभागहारविधिः	१	श्रेढ्यन्तरविधिः	४८
भागांशांशविधिः	१०	द्विगुणचयादिफलानयन-	
शून्यपरिकर्माष्टकम्	११	श्रेढ्यन्तरविधिः	४९
व्यस्तविधिः	१२	समादिवृत्तज्ञानाय श्रेढ्य-	
धनर्णपरिकर्माष्टकम्	१३	न्तरविधिः	१
स्वर्णवर्गविधिः	१४	समवृत्तादिपरिज्ञानम्	५०
स्वर्णशून्ययोगान्तरविधिः	१	क्षेत्रव्यवहारः	५१
खण्डवर्गविधिः	१	भुजकोटिकर्णज्ञानम्	५२
इष्टकर्मविधिः	१५	समकोटिभुजकरणम्	१
इष्टकर्मणि शेषजातिविधिः	१६	अकरणीगतेष्टभुजात्कर्णको-	
धनर्णैकजातिराशीनाम-		टिचन	५४
न्तरक्रमः	२०	कर्णकोटियुतिबाहुभ्यां कर्ण-	
संक्रमणविधिः	१	कोटिज्ञानमथवा भुज-	
विषमकर्मविधिः	२१	कर्णैक्यकोटिभ्यां कर्ण-	
किंचिद्वर्गकर्म	२३	भुजानयनम्	५५
मूलगुणविधिः	१	कोटिकर्णान्तरबाहुभ्यां	
त्रैराशिकाद्योजकराशिविधिः	२५	कोटिकर्णयोरानयनम्	५६
भाण्डप्रतिभाण्डकविधिः	३४	उड्डीयमानानयनम्	५७

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
अन्यकरणविधिः	५७
कर्णयोर्योगाल्लम्बादिपरि- ज्ञानम्	५८
अक्षेत्रविचारः	५९
त्र्यक्षेत्रफलानयनम्	"
चतुर्भुजादिक्षेत्रफलानयन- विधिः	६२
क्षेत्राणामाकारज्ञानार्थं त्रि- भुजादीनां चिह्नानिः	६३
क्षेत्रफलात्कोटिभुजानयनम्	६५
घनफलक्षेत्रपृष्ठफलानां रूप- ज्ञानम्	६६
विषमगोलविषमवृत्तयोः समगोलसमवृत्तसमव्या- सकरणक्रमः	"
व्यासज्ञानम्	६७
वृत्तव्यासयोरन्योन्यमान- यनम्	"
गोले पृष्ठफलानयनम्	६८
गोले घनफलानयनम्	"
अन्योक्तघनफलानयनम्	६९
वृत्तक्षेत्रस्य क्षेत्रफलोपपत्ति- क्रमः	"
गोलस्य पृष्ठफलघनफलशेख- पपत्तेरानयनक्रमः	७१
स्थूलजीवाद्यानयनम्	७४
सूचनम्	७६
बन्धमुखघनहस्ताकारकस्य भाण्डस्य क्षेत्रफलानयनम्	"
खातव्यवहारः	७७
खाते घनफलानयनम्	"
वाटिकादिखातस्य घनफला- नयनम्	७८

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
चित्तिव्यवहारस्तत्र भित्तेर्घन- फलानयनम्	८०
क्रकचव्यवहारः	८१
अन्योन्यफलानयनविधिः	८३
काष्ठविदारणकर्मणि भाटक- फले क्षेत्रफलज्ञानम्	"
राशिव्यवहारः	८४
पादोनार्धपादराशीनां फला- नयनम्	८५
राशिकलोपपत्तिः	८६
राशेः स्थूलफलोपपत्तिः	८८
छायाव्यवहारः	"
छायान्तरक्रमः	९०
दीपौच्छयशङ्कुभ्यां दृक्कर्णपूर्ण- भुजयोरानयनम्	९३
अङ्कावयवानयनम्	९४
गणितपाशव्यवहारः	९५
विशेषभेदानयनम्	९६
अङ्कपाशान्तरम्	९७
इति परमसिद्धान्ते गणितभागाधि- कारः प्रथमः ॥ १ ॥	

अथ घट्टादिमानानि	९८
ब्रह्माण्डादिकज्ञानम्	१००
समुद्रद्वीपादिकम्	१०१
हिमालयभारतादिखण्डत्रय- ज्ञानम्	१०४
वर्णव्यवस्थितिः	"
भूव्यासपरिधिज्ञानम्	१०५
भूपृष्ठग्रहयोरन्तरं लोकार्द्ध- व्यासश्च	"
भूपरिध्यानयनम्	१०६
दिग्ज्ञानम्	"

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
दिशुत्पत्तिः	१०७
भूषिण्डानयनम्	१०८
कक्षाक्रमः	"
भूगोलनिश्चयः	"
शीतोष्णस्थानज्ञानम्	१०९
ऋतुज्ञानम्	"
व्यक्षादक्षिणे गोलज्ञानम्	११०

इति परमसिद्धान्ते गोलाधिकारो
द्वितीयः ॥ २ ॥

अथ पितृदिनोत्पत्तिः	१११
ऋतुराशिज्ञानम्	"
वर्षमानोत्पत्तिः	"
अङ्गसंज्ञा	११३
फलादिभाब्दान्तमानम्	११४
युगे राशिचक्राणि राशिव- र्षाणि भगणानि	११५
युगे सावनभूदिनाः	"
नक्षत्राणां दिनाः	"
चान्द्रदिनास्तिथयः	११६
अधिमासाः	"
अवमास्तिथयः	"
सूर्यमासाः	"
भूदिनोत्पत्तिपूर्वकचान्द्रमासाः	"
सर्वाहर्गणानयनम्	११७
दिनगणानयनम्	"
अहर्गणाच्छाकानयनम्	११८
मानानयनम्	११९
सौरमासेभ्योऽहर्गणानयनम्	१२०
शाकौत्पत्तिः	१२१
दिनगणभवखेटानयनम्	"
दिनगणभवखेटादहर्गणा- नयनम्	"
मध्यमानयनम्	१२२

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
संवत्सरानयनम्	१२३
प्रकारान्तरेण संवत्सरानय- नम्	"
वर्णशेषफलानयनं भाब्दशेष- फलानयनञ्च	१२४
वारप्रवृत्तिज्ञानम्	१२५
पूर्वपश्चिमदेशान्तरज्ञानम्	"
क्षेपकलाक्रमः	१२८
निजस्थानभूमण्डलानयनम्	१२९
निजव्यक्षज्ञानम्	१३०
स्वव्यक्षाकौदयान्निजदेशाकौ- दयज्ञानम्	"
चरसंस्कारोपपत्तिः	"
देशान्तरसंस्कारोपपत्तिः	१३१
मध्यरेखाज्ञानम्	"
मिश्रकालिकग्रहानयनम्	१३२
मिश्रकालिकग्रहादिष्टका- लिकग्रहानयनम्	"
चालनदानोत्पत्तिः	१३३
मिश्रोत्पत्तिः ...	"
चरकुलज्ञानम्	"
व्यावहारिकचरानयनम्	"
चराद्गुजांशानयनम्	"
चरखण्डानयनम्	१३४
परदेशेऽक्षप्रभानयनम्	"
चरसंस्कारदानस्थानज्ञानम्	१३५
तात्कालिकग्रहज्ञानम्	"
सूर्यस्य वार्षाङ्गदिनार्द्धज्ञानम्	"
सावनेष्टराव्यर्द्धज्ञानम्	"
स्वव्यक्षेष्टराव्यर्द्धज्ञानम्	१३६
लङ्काराव्यर्द्धज्ञानम्	"
अर्कापरखेटानां चास्तौदय- कालोपयोगिचरकुलज्ञानम्	"

परमासिद्धान्तानुक्रमणिका ।

४

ती मर्षन
क्रमिक सं
विभाग

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
देशान्तरकलाकुलज्ञानम्	१३६
मुखोत्थमध्यमाहर्गणयोरान- यनम्	१३७
ब्रह्मदिनमानेमन्दोच्चचक्राणि	१३९
तत्रैव पातचक्राणि	"
ब्रह्मजन्मदिनाद्गताब्दानयनम्	१४०
सृष्टितो गताब्दाः	"
ब्रह्मदिनारम्भाद्गताब्दानयनम्	"
मन्वन्तरानयनम्	१४१
सूर्यभौमादीनां मन्दोच्चानयनम्	१४२
भौमादीनां पातानयनम्	"
सूर्यभौमादीनां मन्दोच्चवेगा- नयनम्	१४३
भौमादीनां पातवेगानयनम्	"
स्पष्टमन्दोच्चपातानयनम्	"
इति परमासिद्धान्ते मध्यमाधिकार- स्थतीयः ॥ ३ ॥	
अथ वृत्तव्यासोपपत्तिः	१४४
व्यासात्परिध्यानयनम्	१४६
बृहत्कर्णोदाहरणम्	"
सूक्ष्ममूलानयनम्	१४७
सूक्ष्मं वर्गमूलानयनम्	१४८
सूक्ष्मं वर्गमूलोदाहरणम्	"
अभिन्नवर्गमूलानयनम्	"
घनमूलानयनम्	१४९
घनमूलोदाहरणम्	"
घनमूलावशेषस्य स्थूलफला- नयनम्	१५०
भिन्नघनमूलानयनम्	१५१
ज्योपपत्तिः	"
ज्याशचक्रम्	१५७
अन्यकष्टज्या	१६२
चक्रस्थापराष्टमांशज्या- नयनम्	१६३

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
सामान्यज्यांशानयनम्	१६३
चक्रज्यांशेभ्यो भुजांशा- नयनम्	१६४
वृत्तस्थापराष्टमांशज्यापत्रा- भावश्चेदधिकज्यायाः . . .	"
भुजांशानयनार्थमुपायः	"
बाणानयनम्	१६५
कोटिभुजांशानयनम्	"
राशीनां भुक्तभोग्यांशज्या- विज्ञानम्	१६६
प्रकारान्तरेण कोटिकोटिज्या- भुजज्यानयनम्	"
प्रकारान्तरेण	१६७
प्रकारान्तरेण ज्योपपत्तिः	१६८
ज्यार्द्धानयनम्	१६९
मध्यमध्यज्यार्द्धानयनम्	"
स्थूलशुणज्ञानम्	"
कोटिज्यातो भुजज्यानयनम्	१७०
सूक्ष्मज्यानयनम्	"
वृत्तान्तर्गतकोणानयनम्	१७१
इति परमासिद्धान्ते जीवानयना- धिकारश्चतुर्थः ॥ ४ ॥	
अथ स्पष्टाधिकारः	१७३
चंद्रसूर्ययोर्मन्दवृत्तांशाः	१७५
भौमादीनां मंदपरिध्यंशाः	"
भौमादीनां शीघ्रवृत्तांशाः	"
स्पष्टवृत्तांशानयनम्	१७६
सूर्यादिशून्यन्तानां मन्दफला- नयनम्	१७७
भुजफलानयनम्	"
मन्दकोट्यानयनम्	"
मन्दकर्णानयनम्	"
मान्दफलानयनम्	"

परमसिद्धान्तानुक्रमणिका ।

५

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
व्यवहारोचितं मन्दफला- नयनम् १७७	
सूर्यचन्द्रयोः स्पष्टानयनम् १७८	
भौमादीनां शीघ्रकर्णानयनम् "	
भुजफलम् .... "	
कोटिकलानयनम् .... "	
कोट्यानयनम् .... "	
भौमादीनां शीघ्रफलानयनम् १७९	
भौमादीनां प्रस्फुटीकरणम् "	
व्यावहारिकस्पष्टवेगा- नयनम् १८०	
स्पष्टपत्रनिर्माणरीतिः १८१	
भौमादीनां स्पष्टपत्रनिर्माण- युक्तिः १८६	
मार्गवक्रफलपत्रनिर्माण- युक्तिः १८७	
स्पष्टवेगसाधनम् १८९	
अस्तोदयसाधनम् .... "	
वक्रात्स्थूलमार्गदिनज्ञानम् .... "	
अयनांशानयनम् १९१	
पक्षांतरेणायनांशाः .... "	
अयनांशोपपत्तिः १९२	
दिनज्ञानम् .... "	
चक्रसंक्रमानयनम् १९३	
सूर्यादिग्रहाणां नक्षत्रानयनम् "	
तिथ्यानयनम् .... "	
नक्षत्रानयनम् १९४	
योगानयनम् .... "	
स्पष्टपंचांगानयनम् .... "	
स्वेष्टाद्रव्यक्षेत्रानयनं तथा स्व- देशपंचांगानयनम् १९५	
इति परमसिद्धान्ते खेटस्पष्टाधिकारः पंचमः ५	
अथ स्पष्टोत्पत्तिः .... "	

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
स्पष्टवेगोत्पत्तिः २०१	
खेटबाणोपपत्तिः २०२	
इति परमसिद्धान्ते खेटस्पष्टो- त्पत्त्यधिकारः षष्ठः ॥ ६ ॥	
मन्दशीघ्रकर्णानयनम् २०५	
सूर्येन्दुभौमादीनां सर्वकर्णा- धिकालपनन्दकर्णज्ञानं तथा भौमादीनां सर्वकर्णाधिकालप- शीघ्रकर्णज्ञानम् .... "	
चन्द्रस्य सर्वाधीषुहरानयनम् "	
भौमादीनां सर्वाधीषुहरानयनम् २०६	
चन्द्रभौमादीनां मध्येषुकला- नामं कानि .... "	
सर्वाधिबाणानयनम् .... "	
चन्द्रार्ककर्णज्ञानम् .... "	
तयोः स्थूलकर्णज्ञानम् २०७	
व्यगुचन्द्रगोलदिशुत्पत्तिः .... "	
भौमादीनां शरदिज्ञानम् .... "	
चन्द्रशरानयनम् .... "	
व्यवहारयोग्येन्दुशरानयनम् "	
अंशानामंशुलकरणम् २०८	
लग्नार्कयोः शरज्ञानम् .... "	
भौमादीनां पातहीनम- न्दस्पष्टज्ञानम् .... "	
भौमादीनां शरानयनम् .... "	
बाणांशुलानयनम् .... "	
क्रान्तिज्यांशुलानयनम् २०९	
चक्रांशुलानयनम् .... "	
शरकुलज्ञानम् .... "	
स्वस्वाध्यपक्रमानयनम् २१०	
क्रान्तिकर्णपलमानज्ञानम् .... "	
गोलज्ञानम् .... "	
क्रांत्यानयनम् .... "	

ती भवन
क्रमिक सं
विभाग

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
स्पष्टक्रान्तिसाधनम्	२१०
अश्विन्यादीनां नित्यांशज्ञानम्	२११
अश्विन्यादीनां नित्यांशशरांश- ज्यांशानि	"
दक्षिणशरम्	२१२
उत्तरशरम्	२१३
अगस्त्यादीनां ताराणां नि- त्यांशाः शरभागाश्च	"
दंष्ट्रादिरेवत्यन्तानां साभि- जिह्वाक्षाणां प्रयोजनिक- ताराज्ञानम्	२१५
अश्विन्यादिऋक्षाणां तारासं०	"
नक्षत्राणामगस्त्यादीनां च शून्याभुक्तिस्तज्ज्ञानम्	२१६
इति परमसिद्धान्ते बाणापक्रमा- नयनाधिकारः सप्तमः ॥ ७ ॥	
अथ व्यक्षे स्वस्वदिनाद्धा- नयनम्	"
सूर्यादिग्रहाणां चक्राऽहो- रात्राऽधिकाऽहोरात्रदेशे द्युमानरात्रिमानानयनं चरकर्मणि	२१८
षष्ठ्यल्पकलाऽहोमानरात्रि- मानदेशे चरानयनम्	२१९
नतोन्नतकलानयनम्	२२१
व्यक्षोदयानयनम्	२२२
स्वदेशलघोदयकलानयनम्	२२३
नक्षत्राणामहोरात्रदिना- दिकं सावनीयकरणम्	२२५
लग्नानयने तात्कालिकार्क- ग्रहणज्ञानम्	"
लग्नस्पष्टानयनम्	२२७
इष्टज्ञानम्	"
भोग्याल्पेष्टे लग्नानयनम्	"

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
प्रकारान्तरेण लग्नसाधनम्	२२७
एवं व्यक्षोदये दशमलग्ना- नयनम्	२२८
चतुर्थलग्नानयनम्	"
सूर्यसंज्ञकस्य रात्र्यन्तकाल- ज्ञानम्	"
द्वयोर्मध्ये लग्नसंज्ञकसूर्य- संज्ञकज्ञानम्	"
लग्नार्काभ्यामिष्टानयनम्	"
सुगमरीत्या व्यावहारिक- लग्नचतुर्थानयनम्	२२९
अनेनाकोदयकालिकलग्न- स्य भुक्तभोग्यकलानयनं इष्टे लग्नज्ञानं च	२३०
व्यावहारिकलग्नज्ञानम्	२३१
व्यावहारिकचतुर्थानयनम्	२३२
रविद्वगृते लग्नज्ञानम्	"
सूर्यस्य व्यक्षाहार्धोपपत्तिः	"
नक्षत्रोदये ग्रहोदये च लग्न- ज्ञानम्	"
अस्तकाले लग्नज्ञानम्	२३३
लग्नानयने सावनीयेष्टक- लानां नाक्षत्रियकरणोपपत्तिः	"
औदयिकार्काल्लग्नानयना- भावः	"
सावनीयनाक्षत्रयोः परस्परसं- स्कारोपपत्तिः	२३४
अयनांशसंस्कारोपपत्तिः	"
अथ सावनीयज्ञानम्	२३५
नाक्षत्रज्ञानम्	"
सावनीयान्नाक्षत्रानयनम्	"
नाक्षत्रात्सावनीयानयनम्	२३६
सावनीयवेगाच्चाक्रयवेगा- नयनम्	"

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
केवलग्रहलक्षणोपपत्तिरर्थाद्व्यस्त-	
मार्गांशसंस्कारोपपत्तिः.....	२३६
पथलवसंस्कृतलग्नज्ञानम्	"
उत्पत्तिसकांशाद्ग्रथविस्तारभ-	
यकथनम्	२३७
सूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनार्थं यथो-	
चित्तव्यक्षदेशोदयखंडय-	
थोचितस्वस्वदेशोदयखंड-	
यथायोग्यचरखंडानयनम्	"
सूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनम्	२३८
इष्टानयनम्	२३९
यथोचितचरानयनम्	"
सावनव्यक्षादिनाद्धानयनम्	"
गुप्तयथोचितदिनाद्धानयनम्.	२४०
रात्र्यन्तकाले स्वेष्टज्ञानम्	"
यथोचितस्वस्वदेशोदयखंड-	
कलानयनम्	"
इति परमसिद्धान्ते लग्नानयना-	
धिकारोऽष्टमः ॥ ८ ॥	
अथ भौमादीनामुदयास्तवक्र-	
मार्गांशाः	२४१
यातैष्योदयादिकम्	२४२
शीघ्रकेन्द्रगतिः कलादि	"
प्रकारान्तरेणास्तादीनां दिनाद्य-	
स्थूलकालानयनम्	"
सूर्यादीनामन्दस्पष्टगत्यानयनम्	२४३
भौमादीनां शीघ्रकेन्द्रगत्यान-	
यनम्	२४४
भौमादीनां स्पष्टगत्यानयनम्	"
भौमादीनां वक्रगत्यानयनम्....	"
अर्केन्दुभौमादीनां प्रकारान्तरे-	
ण स्पष्टगत्यानयनम्	२४५
भौमादीनां व्यावहारिकोदया-	
स्तादिकालानयनम्	"

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
भौमादीनां शून्यवेगज्ञानम्....	२४५
भौमादीनां मार्गवक्रस्थितिज्ञानम्	२४६
खेटस्य तक्षत्रपादगमनकाला-	
नयनम्	"
निजदेशेष्टात्परदेशेष्टकाल-	
ज्ञानम्	२४७
चन्द्रादीनामर्ककृतोदयास्तका-	
लांशज्ञानम्	२४९
ताराणां कालांशाः	"
अस्तोदयदिग्ज्ञानम्	२५०
अस्तस्थानोत्पत्तिः	"
केषांचिन्नित्यानामस्ताभावो	
भवति तदुत्पत्तिः	२५२
ऋणसंज्ञांशानयनम्....	"
चरान्तरविधिः	२५३
धनर्णभागानयनम्	"
अर्कास्त्रग्रहस्योदयास्तका-	
लानयनम्....	"
दृष्टिकर्मसंस्कृतग्रहज्ञानम्....	२५५
स्थूलदृग्ग्रहानयनम्....	"
क्षितिजवृत्ते दृग्वृत्ते दर्शनमदर्श-	
नमुदयास्तं प्रतिदिनं यद्भव-	
ति तज्ज्ञानम्	२५७
अस्तज्ञानम्	"
सूक्ष्मोदयास्तानयनम्	२५८
इति परमसिद्धान्ते उदयास्ता-	
धिकारो नवमः ॥ ९ ॥	
अथ मेरुयन्त्रांशज्ञानम्	२५९
व्यक्षे मध्याह्नयन्त्रांशज्ञानम्	"
व्यक्षज्ञानम्	"
चरोत्पत्तिः	"
संस्काररीतिः	२६०
नतांशोपपत्तिः	२६१

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
अक्षभाषलभाविषुवद्भा-	
नयनम्	२६१
अर्थदज्ञानम्	२६२
अक्षांशानयनम्	"
प्रकारान्तरेणाक्षांशानयनम्	"
तुरीययन्त्रेणाक्षांशानयनम्	२६३
ध्रुवनिश्चयः	२६४
लब्धांशज्ञानम्	"
प्रसङ्गात्कुन्दधारानयनम्	"
दृग्वृत्तज्ञानम्	२६५
यन्त्रांशानयनादाविष्टज्ञानम्	"
गुप्ताहोरात्रानयनस्थलम्	"
यथायोग्येष्टाद्वयक्तानयनम्	"
व्यक्ताद्यथोचितेष्टानयनम्	२६६
सूक्ष्मयथोचितेष्टात्सूक्ष्मव्यक्ते-	
ष्टानयनम्	"
स्पष्टव्यक्तात्सूक्ष्मयथोचितेष्टा-	
नयनम्	"
स्पष्टनतस्थूलनतज्ञानम्	"
दण्डप्रदानयनम्	२६७
दण्डानयनम्	"
दण्डप्रदांशानयनम् ..	"
वंशानयनम्	"
देवांशे पूज्यमुत्तरं दैत्यांशे	
दक्षिणम्	"
चराच्चारकानयनम्	२६८
चारकात्क्रान्त्यानयनम्	"
चारकात्पलभानयनम्	"
शुण्डज्ञानम्	२६९
नात्यबाणज्ञानम्	"
ग्रहस्थानज्ञानम्	"
क्रान्तिवृत्ते दक्षिणोत्तरज्ञानम्	"

विषयाः	पृष्ठाङ्कः
शुण्डमूलादिस्थानचारकाग्र-	
स्थानव्ययबाणस्थाननतो-	
न्नतसंधिस्थानज्ञानम्	२६९
छेददृक्कोटिदृग्दण्डच्छायोपप-	
त्तिज्ञानम्	२७०
स्वदिनाधैस्वयंत्रांशशुण्डज्ञानम् २७१	
स्वमध्याह्ने स्वच्छायाज्ञानम्	"
इष्टनते भाकर्णच्छाययोरान-	
यनाय बाणानयनं नात्य-	
बाणानयनं च	"
व्यग्रशरानयनम्	२७२
नात्यबाणानयनम्	"
छेदानयनम्	"
दृक्कोट्यानयनम्	"
दण्डानयनम्	"
छायाकर्णछाययोरानयनम्	२७३
दृग्दण्डदृक्कोटयोरानयनम्	"
छेदानयनम्	"
नात्यबाणानयनम्	"
व्यक्षचक्रे शुण्डाग्रस्थानचा-	
रकाग्रस्थानज्ञानम्	"
व्यग्रबाणाग्रस्थानज्ञानम्	"
व्यग्रबाणाभावज्ञानम्	"
शुण्डमूलस्थानज्ञानम्	"
भाकर्णानयनाय पुरानयनम्	"
पुराच्छायायाः कर्णानयनम् २७५	
भाकर्णात्तत्पुरानयनम्	"
प्रकारान्तरेण पुरानयनम्	"
व्यग्रबाणानयनम्	"
प्रकारान्तरेण व्यग्रबाणा-	
नयनम्	"
तत्पुराद्यंत्रांशानयनम्	"
यंत्रांशेभ्यः पुरानयनम्	"

• परमसिद्धान्तानुक्रमणिका ।

९

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
पुरशुण्डाभ्यांनतकालान- यनम् २७५	
प्रका० व्यग्राक्षचारकाभ्यां नतकालानयनम् २७६	
प्रका० यंत्रांशानयने वेत्रा- नयनम् २७७	
तत्रपातानयनम् २७८	
तत्रकदकतोटकानयनम् २७९	
कण्टकानयनम् २८०	
चक्रभूभुजानयनम् २८१	
विध्यानयनम् २८२	
यंत्रांशानयनम् २८३	
यंत्रांशेभ्यश्च्युत्यानयनम् २८४	
प्रका० इष्टकर्णच्छायामाना- नयनम् २८५	
भाशंक्रुभ्यां भाकर्णानयनम् २८६	
इष्टभाकर्णादिष्टयंत्रांशानयनम् २८७	
पलभादिज्ञानम् २८८	
दिग्भुजांशुलानयनम् २८९	
नित्यदिग्भुजज्ञानम् २९०	
अत्यल्पच्छायाकालज्ञानम् २९१	
स्पष्टदिग्भुजस्पष्टचक्रभूभुजयो- रानयनम् २९२	
दिगंशानयनम् २९३	
प्रका० दिगंशानयनम् २९४	
प्रका० दिगंशानयनम् २९५	
एककेरजदण्डवंशज्ञानम् २९६	
इष्टयंत्रांशदिगंशाभ्यामक्ष- प्रभानयनम् २९७	
चक्रभूभुजानयनम् २९८	
दण्डज्ञानयनम् २९९	
सद्यहारानयनम् ३००	
सद्यव्यग्रशरानयनम् ३०१	
सद्यधारानयनम् ३०२	
भाज्यानयनम् ३०३	

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
पलभानयनम् ३०४	
दण्डवंशांशनतकालानां दि- ग्नानम् ३०५	
विधिचक्रभूभुजदण्डांशानां वासना ३०६	
यातशेषेष्टदिननताभ्यां चारकज्ञानम् ३०७	
अथेष्टभादिग्भाभ्यांपलभानय- नम् ३०८	
अग्रावासना ३०९	
पलभामूलस्थानज्ञानम् ३१०	
अग्राया अग्रमूलस्थानज्ञानम् ३११	
अक्षभादिग्नानम् ३१२	
अग्रादिग्नानम् ३१३	
चक्रभूभुजानयनम् ३१४	
नतकालानयनम् ३१५	
याम्योत्तराक्षांशदिक्पलदिक्फ- लानयनम् ३१६	
टंककानयनम् ३१७	
धननतज्ञानम् ३१८	
ऋणनतज्ञानम् ३१९	
पार्श्वानयनम् ३२०	
बोधकानयनम् ३२१	
घस्त्रार्धनताभ्यामिष्टकाला- नयनम् ३२२	
धनर्णनतकालज्ञानम् ३२३	
इष्टाद्यथोचितेष्टानयनम् ३२४	
देशदिक्साधनविधिः ३२५	
पश्चिमदेशनतम् ३२६	
पूर्वदेशनतम् ३२७	
देशतोटकज्ञानम् ३२८	
देशकेरम् ३२९	
ऊर्ध्वस्थानान्तरानयनम् ३३०	

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
देशनतानयनम्	२९१
देशदण्डानयनम्	२९१
देशवंशानयनम्	२९२
स्वेष्टच्छायायादिकसाधनम् ...	२९३
प्रकाण्दिगंशानयनम्	२९४
दिगंशैदिकसाधनम्	२९४
एकांगुलाल्पप्रभाकाले दिगं- शाभापरिज्ञानम्	२९५
इष्टभादिग्भुजाभ्यांग्रहदर्शनम्	२९८
दिगंशयंत्रांशाभ्यांग्रहदर्शनम्	२९८
अर्कादीनां गुप्ताहोरात्रानयनम्	२९९
इन्दोर्गुप्तद्युनिशोत्पत्तिः	२९९
अन्यस्थानपलांशानयनम्	३०१
अन्यस्थानयंत्रांशानयनम्	३०१
अन्यस्थानच्छायानयनम्	३०१
दिग्भुजानयनम्	३०१
दिक्कोट्यानयनम्	३०२
अवकर्णज्ञानम्	३०२
अग्रानयनम्	३०२
तोटकानयनम्	३०३
भाकर्णानयनम्	३०३
कुन्दानयनम्	३०३
क्रान्त्यानयनम्	३०३
अहोरात्रज्ञानम्	३०३
पुरानयनम्	३०३
वंशानयनम्	३०४
व्यस्तसंस्कारोत्पत्तिर्वेदज्ञान- नम्	३०४
व्यस्तसंस्कारेदिग्ज्ञानं धनर्ण- ज्ञानंच	३०४
चक्रभूबाहुपल्लदिकफलाभ्यां व्यस्तसंस्काराद्वेदानय- नम्	३०५

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
अन्यस्थानयंत्रांशादिगंशाद्युद्- वतोटकादन्यस्थानस्याक्षां- शानयनम्	३०५
देशांतरजात्युत्पत्तिः	३०५
सूत्रानयनम्	३०६
स्वदेशदेशान्तरज्ञानम्	३०६
अन्यस्थानदेशान्तरानयनम्	३०६
विनागणितदिकसाधनम्	३०७
स्वदेशान्यदेशयोर्मध्ययोजना- नयनम्	३०८
इति परमसिद्धान्ते त्रिप्रश्नाधिका- रोद्देशः ॥ १० ॥	
अथयंत्रांशपरिलेखम्.	३०८
बाधकोत्पत्तिः	३१८
पार्श्ववासना	३१८
इति परमसिद्धान्ते यंत्रांशपरिले- ख्याधिकार एकादशः ॥ ११ ॥	
अथशृंगोन्नत्यानयनम्	३२१
चंद्रस्यश्वेतकृष्णभागयोरुप- पत्तिः	३२५
इति परमसिद्धान्ते शृंगोन्नत्यानयना- धिकारोद्देशः ॥ १२ ॥	
अथचंद्रादीनां बिम्बदर्शनोत्पत्तिः ३२६	
रात्रियोजनानयनम्	३२७
अण्डोत्पत्तिः	३२९
क्रान्तिस्थले स्वाण्डपरिध्या- नम्	३२९
भूलायोपपत्तिः	३३०
इति परमसिद्धान्ते छायायाव्यधिकार- खयोद्देशः ॥ १३ ॥	

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
राह्मकेयुत्यानयनम्	३३१
चन्द्रार्कयोःस्थूलग्रहणसंभवा- नयनम्	३३१
दिनादिचालनम्	३३२
चन्द्रशरानयनम्	३३३
ग्रहाणांयोगग्रहणकालानयनम्	३३४
सूर्येन्दुभूभाविबविस्तारानयनं सूक्ष्मम्	३३५
स्थानान्तरानयनम्	३३६
विस्तारांगुलानयनम्	३३६
प्रकारांशलोकाण्डवृत्तम्	३३७
एकांशयोजनानयनम्	३३७
स्वस्वव्यासांगुलानयनम्	३३७
एकलिप्तोत्थयोजनानयनम्	३३८
चन्द्रलोकेभूभाव्यासांगुलानय- नम्	३३८
प्रकांभूयैन्दुव्यासांगुलानय- नम्	३३९
प्रकांभूभाव्यासांगुलानयनम्	३३९
सुगमप्रकांभूयैन्दुभूभाविबव्या- सांगुलानयनम्	३४०
भौमादिनांविबव्यासानयनम्	३४०
भौमादीनां लोकव्यासार्धयो- जनानयनम्	३४०
सूर्येन्दुभूभाभौमादिनांस्पष्टावि- बव्यासांगुलानयनम्	३४२
सत्यवेगानयनम्	३४३
क्रान्त्यन्तरकरणक्रमः	३४४
सूर्यग्रहणे चन्द्रस्यस्पष्टशरांशा- नयनम्	३४४
सूर्यग्रहणे प्रकांतचन्द्रशरां- शानयनम्	३४५
सूर्यग्रहणेइष्टकाक्रान्त्युपपत्तिः	३४६
चन्द्रग्रहणेचन्द्रस्यस्पष्टशरां- शानयनम्	३४७

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
प्रकांइन्दुग्रहणेचन्द्रस्यस्पष्ट- शरांशानयनम्	३४७
सूर्यग्रहणेछायाच्छादकज्ञानम्	३४७
चन्द्रग्रहणेछायाच्छादकज्ञानम्	३४८
ग्रासानयनम्	३४८
स्थित्यर्धकालानयनम्	३४८
मर्दार्धकालानयनम्	३४९
मध्यग्रहणकालज्ञानम्	३५०
स्वस्वग्रहणेस्थूलस्पर्शमोक्ष- कालानयनम्	३५०
खग्रासेस्थूलखग्रासस्पर्शमोक्षका- लानयनम्	३५०
सूक्ष्मस्पर्शकालाद्यानयनम्	३५०
स्पर्शस्थितिज्ञानम्	३५१
मोक्षस्थितिज्ञानम्	३५१
सूर्यग्रहणेइष्टज्ञानम्	३५१
इष्टाद्वयकेष्टकालानयनम्	३५२
श्रेष्ठज्ञानम्	३५३
गुप्तरात्रिमानानयनम्	३५३
अस्तकालज्ञानम्	३५३
स्पष्टदिनमानोत्पत्तिः	३५३
ताराणांसूर्यस्यापि	३५४
खेटानांस्वस्फुटदिनार्धदिनमा- नात्स्वगुप्ताह्वार्धस्यस्वगुप्त- दिनमानस्यन्यूनाधिक- ज्ञानम्	३५४
रात्रिज्ञानम्	३५५
आदिलग्नानयनम्	३५५
यथायोग्यवेगज्ञानंचाक्रयवेगज्ञा- नंच	३५५
यथोचितेष्टानयनम्	३५५
चरज्ञातिज्ञानम्	३५५

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
यथोचितेष्टग्रहणस्थानज्ञानम्	३५६
यथोचितदशान्तनयनम्	३५६
यथोचितेष्टात्सावनेष्टानयनम्	३५६
मध्यभानयनम्	३५६
लम्बनाभावकारणज्ञानम्	३५७
स्पष्टदर्शान्तकारणज्ञानम्	३५७
सूक्ष्मलम्बनावनत्योर्ज्ञानसूच- कम्	३५८
स्थूललम्बनानयनम्	३५८
मध्यमलम्बनानयनम्	३५९
एकांशयोजनानयनम्	३५९
दशान्तेचन्द्रोदयज्ञानम्	३५९
ग्राह्यस्थनतदण्डवंशानयनम्	३६०
छाद्यदण्डवंशानयनम्	३६०
स्वरात्रास्वनतज्ञानम्	३६०
दशान्तेचन्द्रार्कनतोत्पत्तिः	३६०
दण्डवंशदज्ञानं दण्डवंशा- नयनं च	३६१
योजनकलानयनम्	३६२
तोरानयनम्	३६२
परानयनम्	३६२
सूत्रानयनम्	३६२
शालानयनम्	३६३
अन्यशालानयनम्	३६३
नतानयनम्	३६३
इष्टानयनम्	३६४
मध्यलम्बनानयनम्	३६४
नत्यानयनम्	३६५
दूरानयनम्	३६५
स्पष्टनत्यानयनम्	३६५
मूलज्ञानयनम्	३६६
पुनरुद्भूतज्ञानयनम्	३६७
भूवेधयोजनानयनम्	३६८

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
तलयोजनानयनम्	३६८
अंशाद्युत्क्रान्त्यानयनम्	३६८
छाद्यवृत्तज्ञानम्	३६८
छादकवृत्तज्ञानम्	३६९
नरानयनम्	३६९
मुंजानयनम्	३६९
क्रान्त्युत्क्रान्तिसूचकम्	३७०
उत्केरानयनम्	३७०
मन्दानयनम्	३७०
तुंगानयनम्	३७१
स्तम्भानयनम्	३७१
अक्षयोजनानयनम्	३७१
क्रान्तिदिक्फलानयनम्	३७१
हारानयनम्	३७२
गुणानयनम्	३७२
उत्क्रान्तिदिक्फलानयनम्	३७२
गुणानयनम्	३७३
उद्गुणानयनम्	३७३
भीमानयनम्	३७३
रीत्यन्तरेणभीमानयनम्	३७३
मुञ्जानयनम्	३७३
नालानयनम्	३७३
नालाद्युत्पत्तिः	३७३
ग्रहवेधानयनम्	३७५
मार्गकर्णखेटदृक्सूत्रयोरानय- नम्	३७५
सूर्यग्रहणवत्क्षान्तरग्रहणेदृ- क्सूत्रानयनम्	३७५
दृक्सूत्राद्युत्पत्तिः	३७५
शीघ्रानयनम्	३७६
कामानयनम्	३७६
छत्रानयनम्	३७

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
भीमस्तंभाभ्यां दृग्युते भौग्याभो- ग्यकालज्ञानम्	३७७
छत्रादृग्युते भौग्यगतकालज्ञा- नम्	३७८
योगान्तरकरणज्ञानम्	३७८
छत्राद्व्यक्तेष्टकालानयनम्	३७८
व्यक्तेष्टादृग्योगकालानयनम्	३७९
स्थूलदृग्योगानयनम्	३७९
पूर्णलम्बनकालानयनम्	३८०
इष्टलम्बनज्ञानम्	३८०
इष्टछाद्यच्छादकयोर्मध्यमाद्यान- यनसूचकम्	३८१
छाद्याच्छादकोत्पत्तिः	३८१
लम्बनतीयचालनम्	३८१
लम्बनावनत्योः कारणज्ञानम्	३८२
विषुवत्कुण्डलमार्गानयनम्	३८३
चन्द्रग्रहणे चन्द्रशरोत्पत्तिः	३८४
चन्द्रग्रहणे स्पर्शमोक्षदिग्द- शोत्पत्तिः	३८४
सूर्यग्रहणे स्पर्शमोक्षदिग्भागदे- शोपपत्तिः	३८५
शीघ्रमन्दच्छादकग्रहणे स्पर्श- मोक्षदिग्ज्ञानोत्पत्तिः	३८५
विम्बे तत्कालदिग्ज्ञानम्	३८६
नतिलम्बनसंस्कारोपपत्तिः	३८७
चन्द्रार्कग्रहणयोर्वर्णज्ञानम्	३८७
भौमादिग्रहणवर्णज्ञानम्	३८७
ग्रहणज्ञानम्	३८७
सूर्यग्रहणे ग्रासदर्शनयुक्तिः	३८८
चन्द्रग्रहणे स्थूलपरिलेखविधिः	३८८
सूर्यग्रहणे स्थूलपरिलेखविधिः	३८९
भौमादिग्रहणे स्थूलपरिलेख- विधिः	३९०

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
ग्रहणेषु सूक्ष्मपरिलेखविधिः	३९०
पूर्वापरान्तरोचितच्छाद्याच्छा- दकग्रहस्पष्टरीतिः	३९०
पूर्वपश्चिमान्तरांशानयनम्	३९१
सूर्यग्रहणे स्पष्टपूर्वपश्चिमान्तरां- शुलानयनम्	३९१
इष्टग्रासानयनम्	३९१
इष्टग्रासात्पूर्वापरान्तरानयनम्	३९२
चन्द्रग्रहणे परिलेखविधिः	३९२
सूर्यग्रहणे परिलेखविधिः	३९३
भौमादिग्रहणे परिलेखविधिः	३९३
ग्रहणेशरव्यासयोज्जातिज्ञानम्	३९४
विश्वदिग्ज्ञानं सूर्यादिग्रहाणाम्	३९४
ग्रासयोजनानयनम्	३९६
वृत्तकर्णज्ञानम्	३९६

इति परमसिद्धान्ते ग्रहणाधिकारे-
चतुर्दशः ॥ १४ ॥

अथ महापातानयनम्	३९६
चन्द्रायनज्ञानम्	३९७
पातनामज्ञानम्	३९७
पाताभावज्ञानम्	३९८
पातमध्यकालानयनम्	३९९
पातस्पर्शपातमोक्षानयनम्	४००
संक्रमपुण्यकालानयनम्	४०१

इति परमसिद्धान्ते पातयोगा-
धिकारः पञ्चदशः ॥ १५ ॥

अथ यंत्राधिकारः	४०१
सप्तवृत्तयंत्रम्	४०३
रात्रिगतकालज्ञानम्	४०३
अज्ञातकोटिमानानयनम्	४०४
मापकयंत्रम्	४०५

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
प्रकारान्तरेणमापकयंत्रम्	४०७
कर्णाकारभूमौकोटिभुजानयनम् ४११	
विनायंत्रेणगम्यागम्यमानानयनं ४११	
पर्वतमानानयनम्	४१३
प्रकांगम्यागम्यमानानयनम् ४१४	
उदाहरणम्	४१५
स्वाशयस्थानेप्रत्यक्षांशुलानय-	
नम्	४१६
सूक्ष्मांशज्ञानम्	४१७
समभूकरणरीतिः	४१७
प्रकांसमभूकरणरीतिः	४१८
तुरीययंत्रेणसमभूकरणरीतिः ४१९	
समभागविषमभागज्ञानम् ४१९	
मत्स्ययंत्रेणदिवक्साधनम्	४१९
शंकुयंत्रज्ञानम्	४२९
स्वेदहशंकुज्ञानम्	४२१
पथदण्डयंत्रात्समार्धसमस्थाना-	
त्स्वेष्टदेशभागशंकोःसूक्ष्म-	
च्छायानयनम्	४२१
द्वादशांशुलशंकोच्छायानयनम् ४१५	
घटीयंत्रज्ञानम् ...	४२६
दण्डयंत्रेणनाभाभागानयनम्	
शंकुज्यार्धलवानयनम् ।	
यंत्रांशकोट्यंशानामर्थान्नतयंत्रां-	
शानांज्यार्धानयनम् । यंत्रांशा-	
नामर्थान्नतयंत्रांशानांज्यार्धानयनम्	
स्वेष्टतदग्रहच्छायानयनम्	४२७
शंकुभानयनम्	४२८
तुरीययंत्रेण यंत्रांशज्ञानम् ।	
शंकुज्यार्धांशिकज्ञानम् ।	
शंकुच्छायाभागज्ञानम्	४२८
कोणप्रदयंत्रविधानम्	४३०
भृत्यत्रविधिः	४३१
दण्डसूत्रेणताराखेटप्रभानय-	
नम्	४३१

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
औच्यवेधात्खेटच्छायानयनम् ४३३	
तुरीययंत्रेयंत्रांशज्ञानम्	४३३
तुरीययंत्रेणस्वदिगंशैः दिक्सा-	
धनम्	४३४
भारयुक्सूत्रनिर्माणम्	४३५
स्वेष्टाशासस्थपदार्थस्यमध्य-	
भागदर्शनयुक्तिः	४३५
स्वाभाहानिप्राक्पालस्वच्छा-	
यावृद्धिपरकपालकालज्ञानम् ४३६	
दण्डच्छायायाविनामंडलविना-	
तुरीययंत्रेणविनाचक्रयंत्रेणदि-	
क्साधनम्	४३७
चापज्याशक्तियंत्रम्	४३९
चापज्याशक्तिदांशकयंत्रम्	४४१
क्रमप्रवाहयंत्रम्	४४२
पट्टांशकरयंत्रविधिः	४४३
यंत्रनलसूत्रादिवष्टनयुक्तिः	४४४
स्वतोवहनबंधनशांतिः	४४६
स्वशक्त्यासर्वकालभ्रमकबहु-	
विधयंत्रम्	४४६
दूरदर्शकयंत्रम्	४४९
वृत्तश्रावकथनम् ...	४४९
सर्वांशिलपार्थद्वचक्रयन्त्रम्	४५०
अशयंत्रुशक्तियंत्रम्	४५०
ज्योतिःशक्तिप्रदयंत्रम्	४५१
पिष्टकारकयंत्रविधिः	४५१
केवलदारुकुंडस्यतथाकेवला-	
स्थिकुंडस्य स्वसंधिस्था-	
नेषुविभागकरणयुक्तिः	४५४
प्रस्तरादीनांविभागकरणयुक्तिः ४५४	
अंगारज्ञानम्	४५५
शूराज्ञानम्	४५५
कणचूर्णकरणयुक्तिः	४५५
खंडोचितप्रस्तरस्यखंडकरण-	
युक्तिः	४५६

परमसिद्धान्तानुक्रमणिका ।

१५

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
कंपोत्पत्तिपूर्वकम्	४५७
दिग्दाहारुणव्यामोत्पत्तिः	४६०
मलजाताभ्युत्पत्तिः	४६०
विद्युदभ्युत्पत्तिः	४६०
स्वर्गगोत्पत्तिः	४६१
केतुतारोत्पत्तिः	४६१
उल्कापातोत्पत्तिः	४६१
तारापातोत्पत्तिः	४६२
इन्द्रचापोत्पत्तिः	४६२
परिवेषोत्पत्तिः	४६३

इति परमसिद्धान्ते यन्त्राधिकारः

षोडशः ॥ १६ ॥

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
अथग्रहनिश्चयक्रमः	४६४
भूमेः स्थिरत्वनिश्चयः	४६४
प्रत्यक्षांगुलेभ्योविम्बव्यास- हस्तानयनम्	४६७
चन्द्रसूर्ययोर्विम्बव्यासयोजना- नयनम् । लोकव्यासार्धयोज- नानयनम्	४६८
भूमिगोलत्वनिश्चयः	४६८
मङ्गलाचरणम्	४६९
इति परमसिद्धान्ते निश्चयाधिकारः सप्तदशः ॥ १७ ॥	
अथदेशज्ञानम्	४७०

इति परमसिद्धान्ते देशज्ञानं

समाप्तम् ।

इति परमसिद्धान्तानुक्रमणिका समाप्ता ।

ज्योतिषग्रंथाः ।

२५८ लीलावती सान्ध्य भाषाटीका अत्युत्तम	१-८	०-३
२५९ बृहज्जातकसटीक *	१-८	०-४
२६० बृहज्जातकमहीधरकृतभाषाटीका अत्युत्तम	१-८	०-४
२६१ वर्षदीपकपत्रीमार्ग वर्षजन्मपत्र बनानेका	०-४	०-॥
२६२ मुहूर्त्तचिंतामणि प्रमिताक्षरा रफू रु. १ ग्लेज़्	१-८	०-३
२६३ मुहूर्त्तचिंतामणि पीयूषधारा टीका	३-०	०-७
२६४ ताजिकनीलकंठीसटीकतंत्रत्रयात्मक	१-४	०-३
२६५ ताजिकनीलकण्ठी तंत्रत्रयात्मक महीधरकृत भा०टीका अत्युत्तम टैपकी छपी	१-८	०-४
२६६ ज्योतिषसार भाषाटीकासहित	१-०	०-३
२६७ मुहूर्त्तचिंतामणिभाषाटीका महीधरकृत....	१-०	०-३
२६८ मानसागरीपद्धति *	१-४	०-३
२६९ बालबोधज्योतिष.....	०-२	०-॥
२७० ग्रहलाघव सटीक *	०-१२	०-२
२७१ चमत्कारचिंतामणि भाषाटीका	०-४	०-॥
२७२ जातकालंकारभाषाटीका	०-६	०-॥
२७३ जातकालंकारसटीक.....	०-६	०-१
२७४ जातकाभरण.....	०-१२	०-२
२७५ प्रश्नचंडेश्वर भाषाटीका	०-१२	०-१
२७६ लघुपाशरी भाषाटीका अन्वय सहित	०-३	०-॥
२७७ मुहूर्त्तगणपति *	०-१२	०-२
२७८ मुहूर्त्तमार्तंड	०-१२	०-२

पुस्तक मिलनेका ठिकाना—

खेमराज श्रीकृष्णदास.

“ श्रीवेंकटेश्वर ” छापाखाना-बंबई.

अथपरमसिद्धान्तः प्रारभ्यते.

ॐ श्रीगणेशायनमः दत्तीवक्राननं नत्वा गणेशदेव-
वन्दितम् श्रेष्ठं परमसिद्धान्तं करोमि मननप्रियम् १
यज्ञा वेदोदिताः यस्मात्स्युर्यज्ञाः समयाश्रयात् त-
त्कालं ज्योतिषाधीनं वेदाङ्गं ज्योतिषंततः २ शब्दशा-
स्त्रं मुखंतस्य तन्नेत्रे ज्योतिषं मतम् निरुक्तं श्रवणंत-
स्य कल्पं वेदकरो मतं ३ शिक्षा तन्नासिकाज्ञेया छन्द-
स्पादद्वयं मतम् हीनं नेत्रद्वयं यस्य कणाद्विः किंपरा-
क्रमम् ४ भवत्यऽस्माद्विजः पूर्वज्योतिषं प्रपठेत् ख-
लु तत्पश्चान्निजवेदाद्यं शास्त्रंतदऽखिलं पठेत् ५
गणितेनाऽखिलं कर्ममात्रम् अस्ति यतस्ततः अस्मि-
न्परमसिद्धान्ते वक्ष्यादौ गणितांशकम् ६

अथपरिभाषा.

गुञ्जाभिः पञ्चभिर्मणितैर्भूपैः कर्षोर्मितं माषैर्वेदोभि-
तैः सांणंतद्वयं कोलमुच्यते ७ कर्षोर्मितं सुवर्णं तु-

१ स्यात्सोपदेशान्मूकः सर्वं करोति किमन्धः पाटीय गणितमेकाक्षिः गोलगणितस्त्वपर-
नेत्रः अनयोर्मध्ये ह्येकहीनस्तु काण इत्युच्यते.

सुवर्णसंमुदीरितम् कर्षेर्वेदमितैर्लोकेपलमुक्तविच
क्षणैः ८ गुञ्जाभिः षड्वहैष्टकं सेटतैः षण्णवैर्मतम्
भूपांशं सेटकस्यैव षट्कं समुदीरितम् ९ सेटैः पं-
चोन्मितैस्तौल्ये पण्डितैर्धटिका स्मृता शून्यवेदमितैः
सेटैस्तौल्ये मणमीरितम् १० रौप्यटंकमितद्रुम-
निष्कंतमितहाटकम् मौल्ये भूपपणैर्द्रुमं तैर्भूपैनि-
ष्कमीरितम् ११ अष्टभिस्तडुलैर्गुञ्जा गुञ्जा ऽर्द्धयव
मुच्यते त्रिगुञ्जं वल्लमाख्यातं तैरष्टैर्धरणोच्यते १२
भानुभिर्मुष्टिभिर्मनिं तद्वेदैः प्रस्थोच्यते तैर्भूपैश्चो-
दितं द्रोणं तद्भूपैः स्वारिका भवेत् १३ अंजलिर्मुष्टिभि
स्तैर्केस्तद्व्यंकुडोच्यते तैर्वेदैर्नालिकां ताभिरं एवं
राट्कोच्यते १४ तद्युगैर्भरिमाख्यातं तत्पीडां यीचकी-
र्त्तिता अष्टभिस्तिलविस्तारैर्यवविस्तारमीरितं १५
अष्टभिर्वविस्तारैरंगुलं व्यासमीरितम् तैर्वेदांश्चिस-
मैर्हस्तदैर्घ्यहस्तमुदीरितम् १६ इत्थमंगुलं विस्ता-
रमंगुलं समुदीरितम् हस्तैर्वेदमितैर्दीण्डं हस्तैः १७ अ-

योगान्तकरणम्

३

स्वरवोरगैः १७ क्रोशः स्यात्क्रोशयुग्मन्तुगन्वृतिः परि-
कीर्तितायोजनं चाब्धिभिः क्रोशैर्विशः स्याद्दशभिः क-
रैः १८ क्षेत्रवेदभुजैस्तुल्यैर्निबद्धकीर्तितंबुधैः विस्त-
रे ह्येकहस्तः स्याद्द्वैर्घ्यैर्चैर्ककरस्तथा १९ वेधे त्वैर्कक-
रस्तत्तु ह्येकहस्तं घनोच्यते एकहस्तघनो भाण्डोम-
गधेरवारिका भवेत् २० प्रसिद्धात्कतो ज्ञेया परिभा-
षायथोचिता इति परिभाषा.

अथांकसंख्यासंज्ञा.

एको दश शतं श्याऽथ सहस्रस्त्वऽयुतस्तथा २१
लक्षं च प्रयुतः कोटि रऽबुद श्याऽञ्ज सज्ञकः सर्वा-
ख्यश्च निखर्वश्च महापद्मावहयः किल २२ शंकु-
र्जलधिसंज्ञश्च ह्यन्त्यमध्याभिधंतथा परार्द्धचेति वि-
ज्ञेयाश्चैतैकाः दिग्गुणोत्तराः २३

अथ योगान्तरकरणम्

योगोऽन्तरं यथास्थानं क्रमाद्बोद्धव्यमन्तो भवेत् उदा-
हरणम्— दश पंच द्वादश शतानां योगंतदऽयुता

द्दीनंवद न्यासः १०।५।१२।१०० एषांयोगेजातम्
१२७ इदमयुताद्धीनेजातं ५८७३.

अथ गुणनम्

गुणे नोत्सारिते नैव ह न्याद्गुण्यं क्रमोत्क्रमात् २४
स्वेच्छया गुणखण्डैर्वाहत्वा गुण्यं पृथक् पृथक् तदै-
क्यं वा भवेद्भक्तो गुणः शुद्ध्यति येन च २५ तेन लब्ध्या
चतद्गुण्यं हत्वा तज्जायते थवा स्थानस्थैर्गुणैकस्यै-
व ह्यङ्कैर्हत्वा पृथक् पृथक् २६ गुण्यं कृत्वा यथा स्था-
नमैक्यं तज्जायते थवा हत्वा गुण्यं गुणे नैव हीष्टो नादये
न तत्फलम् २७ इष्टेन गुणितं गुण्यं युक्ता हित्वा तु-
वा भवेत् उदाहरणम्— पंचा^{१२५}र्करविभि^{१२}र्हत्वा तद्भा-
नुभि^{१३}र्भक्तावद न्यासः गुण्यः १२५ गुणकः १२ गु-
णेनोत्सारितेनेतिकृते जातं १५०० अथवा गुणख-
ण्डे कृते ५७ आभ्यां पृथक् गुण्ये गुणिते युते च जा-
तं तदेव १५०० अथवा गुणकश्चतुर्भिर्भक्तो लब्धं ३
एभिश्चतुर्भिश्च^{१२५} गुण्ये गुणिते जातं तदेव १५०० अ-

थवास्थानविभागेखण्डे १।२ आभ्यां पृथग्गुण्यै गु-
णिते यथास्थानयुते च जातं तदेव १५०० अथवा चतु-
स्त्रेण ८ गुणेन चतुर्भिश्च पृथक् गुण्ये गुणिते युते च-
जातं तदेव १५०० अथवा द्वियुक्तेन गुणेन १४ गुण्ये
गुणिते द्विगुणित गुण्यहीने च जातं तदेव १५०० इति-

गुणनप्रकारः अथ भागहारविधिः

छेदः^{हार} शुद्धयति भाज्याऽन्याद्यद्गुणस्तत्फलं भवेत् २८
केनाप्यवर्त्यतुल्येन छिद्राज्यौ^{हार} सम्भवे भजेत् उदाहरणं-
न्यासः भाज्यः १५०० भाजकः १२ भजनाल्लब्धगुण्यः
१२५ अथवा भाज्यहारौ त्रिभिर्ऽपवर्तितौ ५०० चतु-
र्भिर्वा ३७५ षड्भिर्वा २५० स्वस्वहारभक्ताः फलं त-
देव १२५ वर्गरीतिः- स्वघ्नं वर्गोच्यते घनरीतिः वर्गो
मूलघ्नस्तु घनो भवेत् २९ वर्गोदाहरणम्- नवानां
विश्वं^{१३} तुल्यानां अष्टांकरामाणां^{३६} पञ्चाश्रेकरवत्रयैका
णां वर्गान्वद न्यासः ५।१३।३५८।१०००१०५ एषां
यथोक्तकरणेन जानाः वर्गाः ८१।१६९।१५८४०४।

१००० २१०० ११० २५ पुनर्धनरीतिः तुल्यराशित्र-
यवधंगीयतेतद्वनंबुधैः पुनर्वर्गरीतिः तुल्यराशयोस्तु
यद्वातंतद्वर्गपरिकीर्तितं ३० स्वोर्द्धस्थाप्याऽन्त्यव-
र्गन्तुद्विघ्नोऽन्त्युघ्नान्तथाऽपरान् पीत्वाऽन्त्यन्तुततो
त्सार्यदक्षचैकस्थलाऽन्तरे ३१ इत्थंराश्यंऽकपर्य-
न्तंरुत्वास्यान्तद्युतिः रुतिः प्रकारान्तरेणधनरीतिः
स्थाप्याऽन्त्यस्यघनंचाऽन्त्यवर्गंय्यौघाहृतंन्यसेत् ३२
एकस्थलाऽन्तरेदक्षैर्त्वादिवर्गाऽन्त्ययोर्वधं य्यौहृतं
न्यसेद्दक्षै रूपदेशाऽन्तरेतथा ३३ स्थानेत्वादिघनं
दक्षैचैकदेशाऽन्तरेन्यसेत् तद्यथास्थानसंस्थानां-
योगंतत्रघनंभवेत् ३४ इत्थमेवत्रिदेशादिराशीनां
जायतेघनंम् ^{३१४।५।६।७।८।९।१०।११} त्रिचतुःपूर्वराश्यादावऽन्त्यंतद्वामकान्स्म-
रेत् ३५ घनोदाहरणम् एकादीनांनवान्तानांतथा
नवघनस्यतथापंचाब्धिभानांघनान्वद न्यासः १।२
३।४।५।६।७।८।९।१०।११।१२।१३।१४।१५।१६।१७।१८।१९।२०।२१।२२।२३।२४।२५।२६।२७।२८।२९।३०।३१।३२।३३।३४।३५।३६।३७।३८।३९।४०।४१।४२।४३।४४।४५।४६।४७।४८।४९।५०।५१।५२।५३।५४।५५।५६।५७।५८।५९।६०।६१।६२।६३।६४।६५।६६।६७।६८।६९।७०।७१।७२।७३।७४।७५।७६।७७।७८।७९।८०।८१।८२।८३।८४।८५।८६।८७।८८।८९।९०।९१।९२।९३।९४।९५।९६।९७।९८।९९।१००।

घनमूलक्रमः

७

५१२।७२५।३८७४२०४८५।२०६८३६४३६२५

अथद्वितीयप्रकारेणनवघनघनपर्विकाः ३७३२४८

एषांयोगनवघन ७२५ घनं ३८७४२०४८५.

१३५५६८
३७४५६८
७२५

अथवर्गमूलक्रमः

वर्ग

त्यक्ताऽन्त्योजात्कृतिर्द्विघ्नमूलेनाप्तंसमफलम् मूल
पन्तौलिखैलब्धवर्गमाद्योजतस्त्यजेत् ३६ स्यान्मूलंच
पुनर्द्विघ्नमूलेनाप्तंसमत्विति उदाहरणम्- पूर्ववर्गाणां
मूलार्थन्यासः ८१।१६५।१५८४०४।१०००२१००-
११०२५ क्रमेणलब्धानिमूलानि ५।१३।३५८।१०-

००१०५.

अथघनमूलक्रमः

आदिः

प्राग्घनं द्वेऽघनेचैवं हित्वाचाऽन्त्यघनाद्वनम् ३७ पृ-
थक् मूलेनस्वघनेन त्रिघ्नेनाद्यं विभाजितम् लब्धं पं-
त्त्यान्यसेलब्धवर्गं त्र्यन्त्याहतं त्यजेत् ३८ भाजिताद्या
च्चतस्याद्याद्वनाद्वित्वाघनं पदं स्यात्पुनश्च पृथङ्मूल
वर्गत्रिगुणं भाजितम् ३९ आद्यं लब्धफलं मूलपङ्क्तौ-
प्राग्वल्लिखेदिति उदाहरणम्- पूर्वघनानां मूलार्थन्यासः

८

परमसिद्धान्ते

१।८।२७।६४।१२५।२१६।३४३।५१२।७२९।

३८७४२०४८५।२०६८३६४३६२५ क्रमेणल-

ब्धानिमूलानि १।२।३।४।५।६।७।८।९।१०२५

।३७४५. अथभिन्नपरिकर्माष्टकम्

तत्रादौभिन्नयोगान्तरविधिः अहारेस्थापयेदेकंहा-
रंतद्विन्नकर्मणि ४० भिन्नयोगान्तरेन्योन्यंराशी-

नामुभयोस्तथा हारांशौ भाजकेन द्वौस्वस्वहारांश
कंविना ४१ तुल्यछेदाः समछेदौस्युः स्यातांसम्भवे-

सति अल्पितैरल्पिताभ्यांवाहारैश्छिद्वाञ्चमर्दितौ

४२ स्वांशंहारंविनाहारभागावेवपरस्परम् वाबहूनां

द्वयोस्तुल्यहारास्तुल्यहराविति ४३ तुल्यहारांशका

नांतुतुल्यहारांशयोस्तथा संयोगंवान्तरं कृत्वाहारा

संतत्फलं भवेत् ४४ तुल्यछेदविधौहारघातंस्वस्व-

हरोद्धृतम् स्वांशघ्नंस्वस्व भागंतुपरहारघ्नवद्भवेत्

४५ तत्रैक्यंवान्तरंहारघातासंतत्फलं भवेत् उदा-

हरणम्- पंचांशत्र्यंशयुग्रासंतथापादाद्वीन्तरंवद

भिन्नभागहारविधिः

८

न्यासः $\frac{9}{4} \frac{9}{3} \frac{3}{3}$ अहारराशावेकं हारंदत्वा न्यासः $\frac{9}{4}$
 $\frac{9}{3} \frac{3}{3}$ उक्तवत्करणाज्जाताः समच्छेदाः $\frac{3}{4} \frac{4}{4} \frac{4}{4}$ ए-
 षांयोगेजातं $\frac{4}{4} \frac{3}{4}$ हरभक्तेजातम् $\frac{3}{4} \frac{4}{4}$ न्यासः $\frac{9}{8} \frac{9}{2}$ अ-
 नयोरन्तरेजातं $\frac{9}{8}$.

अथभिन्नगुणनविधिः

द्विद्वातासंचांशवधंस्याद्विन्नगुणनेफलम् ४६ उदा-
 हरणम्— सत्र्यंशोनैकेनाहतं सार्द्धं दलेन घ्नंशरंवद
 न्यासः $\frac{9}{3} \frac{9}{2}$ सवणितिन्यासः $\frac{4}{3} \frac{3}{2}$ गुणितेजातं
 $\frac{9}{2}$ हरभक्तेजातं २ न्यासः $\frac{9}{2} \frac{4}{4}$ गुणितेजातं $\frac{3}{2}$ ह-
 रभक्तेलब्धं $\frac{2}{2}$.

अथभिन्नभागहारविधिः

परिवर्त्यांशकं हारं हारस्याधोवधोद्धृतम् ऊर्ध्वघातं फ-
 लं भिन्ने भागहारविधौ भवेत् ४७ उदाहरणं— सत्र्यं-
 शौकोद्धृतं युग्मंतथारवाश्विपादांशकमर्द्धोद्धृतंवद.
 न्यासः $\frac{4}{3} \frac{3}{4}$ भाज्यः $\frac{3}{4}$ भाजकः $\frac{4}{3}$ भजनाल्लब्धो-
 लब्धिः $\frac{3}{2}$ न्यासः भाज्यः $\frac{2}{4}$ भाजकः $\frac{4}{2}$ भजनाल्लब्धं

ती म
क्रमिक
विभ

१०
१०
१

परमसिद्धान्ते

अथभागांशांशविधिः

छिद्वाताप्तंचांशवधमंशांशांशफलं भवेत् उदाहरण-
म्- निष्कस्यार्द्धस्यअंशस्ययुग्मपादांशकौवदस्वा-
ष्टानांषोडशांशंचत्वेकस्यार्द्धोद्धृतंवद न्यासः $\frac{9}{9} \frac{9}{2} \frac{9}{3}$
 $\frac{3}{8}$ उक्तवज्जातं $\frac{9}{2}$ न्यासः $\frac{60}{66} \frac{9}{3}$ सवणितेजातं $\frac{960}{96}$
हरभक्तेजातं १० अथभिन्नवर्गादिविधिः
घनेवर्गे घनौवर्गौपदे प्राग्वद्वरांशयोः ४८ उदाहर-
णम्- सअंशौकस्यवर्गितत्पदंतद्वनंतन्मूलं ब्रूहि न्या-
सः $\frac{8}{3}$ वर्गः $\frac{16}{5}$ मूलं $\frac{8}{3}$ अस्यघनं $\frac{64}{27}$ तन्मूलं $\frac{8}{3}$
अथस्वभागानुबंधस्वांशापवाहयोर्विधिरुच्यते.
स्वांशाढ्योनेत्वधःस्थेनहारंहन्याद्वरेणच.स्वांशाढ्यो-
नेनतेनांशानूहन्यात्तत्स्यात्सवणितः ४९ उदाहरणं-
अंग्रिर्निजार्द्धसंयुक्तस्तच्चस्वत्रिलवान्वितोच्यतां यु-
ग्मपंचांशौ निजाष्टमांशौततः स्वचतुर्भिः सप्तमां-
शौर्हीनौवद अर्द्धनिजाष्टमांशायुक्तंतन्निजांग्रिही-
नमुच्यताम् न्यासः $\frac{1}{8} \frac{3}{4} \frac{9}{8}$ सवणितेजाताः

शून्यपरिकर्माष्टकम्

११

$\frac{६}{१२}$ $\frac{३१}{१४०}$ $\frac{३५}{६४}$ अथापरोदाहरणम् एकस्यरुद्रां-
 शकेनोनेनैकचतुःषष्ट्यंशकेननिजे नहीनंसप्तति
 मुच्यतांन्यासः $\frac{७०}{९}$ यथोचितकरणायन्यासः
 $\frac{६४}{९}$ $\frac{०१}{११}$ यथो- $\frac{०१}{६४}$ $\frac{०१}{११}$ चितंन्यासः $\frac{७०}{९}$ उक्तवत्स-
 वर्णितेजातम् $\frac{४८४४०}{७०३}$ अथान्यदु- $\frac{०११}{७०३}$ दाहरणं-
 निजसार्द्धतृतीयांशोनरवांकंवद न्यासः $\frac{६०}{९}$
 यथोचितंन्यासः $\frac{६०}{९}$ उक्तवत्सवर्णितंजातं $\frac{०१}{३}$ $\frac{१}{२}$
 $\frac{१५}{९}$ अन्यदुदा $\frac{०५}{६}$ हरणम् निजसार्द्धतृतीयांशो-
 नयुग्माब्देनहीनंरवांकंवद न्यासः $\frac{६०}{९}$ $\frac{३}{९}$ यथात्र
 युग्मंहीनं पृथक्स्थाप्यउक्तवत्स $\frac{०१}{३}$ $\frac{१}{२}$ वर्णितं
 जातं $\frac{१५}{९}$ हरभक्ताल्लब्धम् १५ युग्मंपृथक्स्थापि-
 तंहित्वाजातम् १३

अथशून्यपरिकर्माष्टकम्

स्वद्वयंस्वोनंसमंरवस्यवर्गादौस्वंस्वभाजितः राशिः
 शून्यहरोज्ञेयोस्वघ्नःस्वंजायतेथवा ५० शून्यह्रा-
 रेस्वनिघ्नश्चचित्यंशेषविधाविति यत्रनास्तिहरंत-

ती
क्रमिक
विभ

१२ परमसिद्धान्ते

त्रज्ञेयं शून्यहरंबुधैः ५१ तत्रैव विन्यसेदेकं छेदं शून्यहरस्थले एवमेव गुणाभावे शून्यंगुणकमुच्यते
५२ तत्र शून्यगुणस्थाने गुणमेकं तु विन्यसेत् उदाहरणम्— रूपहीनं च रूपाढ्यं रवं रवर्गं च तत्पदम्
घनं घनपदं रवस्य रवघ्नः पंचोन्मितं वद पक्षं रवेनोद्धृतं ब्रूहि रवघ्नः स्वार्द्धं समन्वितः पक्षघ्नं रवहृतं तर्के जातं कस्तत्समुच्यताम् न्यासः ० एतदेकहीनं जातम् १।० एकयुतं जातं १ रवस्य वर्गं ० मूलं ० घनं तन्मूलं न्यासः ५ एते रवेन गुणिताः जाताः ० न्यासः २ एतौ रवभक्तौ २ यदज्ञातो राशिस्तस्य गुणः ० स्वार्द्धं क्षेपः १ गुणकः २ हरं शून्यं दृश्यम् ६ ततो वक्ष्यमाणेन विलोमविधिना इष्टकर्मणा वालब्धो राशिः २ इति शून्यपरिकर्माष्टकम्.

अथ व्यस्तविधिरुच्यते.

गुणभाजकयोर्वर्गमूलयोस्वर्णयोर्मिथः ५३ व्यस्तं कृत्वा हितदृश्ये प्राग्राशिर्जायते रवलु स्वांशा-

द्व्योनेतु भागाद्व्योनेहरोरस्तु हरो भवेत् ५४ भागस्त्व
विकृतः कार्य्यव्यस्तेतच्छेषमुक्तवत् उदाहरणम्-य-
स्त्रिघोनिजयुग्मचरणान्वितस्त्रिभक्तः तत्स्वाद्धेनि
स्तस्यवर्गस्तत्रियुक्तस्तत्पदं द्विभक्तं लब्धमेकं चेत्प्र-
थमं वद न्यासः गुणः ३ क्षेपः ४ भाजकः ३ ऋणं-
२ वर्गं धनं ३ मूलं हरः २ दृश्यम् १ व्यस्तेन यथोक्त
करणेन प्राप्ता शिर्जातिम् ५

अथ धनर्णपरिकर्माष्टकम्

तत्रोर्ध्वबिन्दुना ऋणचिह्नं ज्ञेयम् ऋणयोर्धनयोर्यो
गंयोगे स्याद्विरेन्तरम् ५५ धनर्णयोश्च विश्लेषयो-
गंयोगेन्तरम् भवेत् ऋणयोर्धनयोर्घातं धनं स्याद्भज-
नं धनम् ५६ स्यादृणं स्वर्णयोर्घातं स्वर्णयोर्भजनं
क्षयम् उदाहरणम्-युग्मतर्कयोर्धनयोस्तथा ऋ-
णयोर्योगिंचान्तरं घातं घाताद्गुणभक्तात्फलं वद
न्यासः २।६ योगं ८ अन्तरं ४ बधं १२ गुणभ-
क्ताल्लब्धं ६।२ न्यासः ६।३ योगं ८ अन्तरं ४ बधं

१४

परमसिद्धान्ते

१२ गुणभक्ताल्लब्धं ६।३ न्यासः ३।६ योगः ४
 अन्तरं ८ वधं १२ गुणभक्ताल्लब्धं ६।३ न्यासः
 २।६ योगं ४ अन्तरं ८ वधं १२ गुणभक्ताल्लब्धं
 ६।३ अथस्वर्णवर्गविधिः

स्ववर्गस्वर्णयोः स्वस्वमूले स्वर्णयथोचिते ५७ मू-
 लं नास्तित्ववर्गत्वाद्दृष्टवर्गस्य तस्य च उदाहरणं-
 धनस्य रूपद्वयस्य तथा क्रूरस्य रूपद्वयस्य वर्ग-
 ब्रूहि दृश्योरूपोत्रगीतः न्यासः रूपं २ रूपं ३ जा-
 तीवर्गोरूपवर्गः ४ रूपवर्गः ४ मूले रूप २ रूप ३
 मृणवर्गः ५ तन्मूलं ०

अथस्वर्णशून्ययोगान्तरविधिः

खट्वेखोने समं स्वर्णं रवाद्गुणं व्यस्तमीरितम् ५८
 उदाहरणार्थम् - न्यासः रूपं २ रूपं ३ रूपं ० यो-
 गमन्तरं चाविकृतं रूपं २ रूपं ३ रूपं ० एताभिस्त्वाद्
 नानिजातानि रूपं ३ रूपं २ रूपं ०

अथस्वर्णवर्गविधिः

स्यात्स्वण्डयोर्वधं द्विघ्नं स्वण्डवर्गे क्ययुक्कृतिः उदाहर-
णम्- षड्विहीनयुगानां च वर्गं ब्रूहि वचक्षणन्यासः
४।६ जातोवर्गः १६ स्वण्ड ४।६ योर्वधं २४ द्विघ्नजा-
तं शेषं ४८ रूपां ३६ सर्वयोगाद्दशानां १० वर्ग १०० स-
मं भवति वर्गः १६ शेषं ४८ रू ३६ प्राग्बन्मूलयो ४।
६ वर्धं २४ द्विघ्नशेषाद्विलामूलं स्यादेवं मूलं ४।६

अथेष्टकर्मविधिरुच्यते

तत्प्रश्नविधितुल्येष्टराशिः क्षुण्णोद्गतोथवा ५५ रा-
श्यं शौर्वायुतोहीनोद्दृष्टघ्नेष्टमनेन तु भक्तं स्यात्पूर्-
वराशिश्चेद्द्वौ पक्षौ यत्र तत्र तु ६० इत्थं हारात्तरेणा-
समिष्टघ्नदृश्योस्तथा विश्लेषमेकमानं स्यात्तस्मा-
द्द्वयोनुपाततः ६१ उदाहरणम्- वेदघ्नः स्वत्रिभा-
गोनो भूपभक्तः समन्वितः राशेरर्द्धाब्धिषड्भागैः को
राशिर्विन्धसम्मितः न्यासः गुणः ४ स्वत्रिभागही-
नः ३ हरः १६ राश्यंशाः $\frac{9}{2} \frac{9}{4} \frac{9}{6}$ दृश्यं १३ क-
ल्पितमिष्टं ३ वेदघ्नः १२ स्वत्रि भागहीनः जातम् ८

१६

परमसिद्धान्ते

भूपभक्तः $\frac{1}{2}$ कल्पितेष्वराशेरर्द्धाब्धितकंशौः $\frac{3}{2} \frac{3}{8} \frac{3}{6}$ युतोहरोजातः $\frac{93}{8}$ इष्ट ३ घट्टय ३५ मनेना $\frac{93}{8}$

संप्राग्राशिः १२ अथद्वितीयोदाहरणम्-पुंजाई

स्वयंशाध्वन भेदेगतं षष्ठनिजसप्तांशाद्व्यनघांत-

त्राष्टांशः स्वनवांशाद्व्यस्थितः खेयाताः वेदहंसाश्चे-

त्युज्जेसर्वान् हंसान्वद न्यासः $\frac{1}{2} \frac{1}{6} \frac{1}{6}$ दृश्यं ४क-मेणसवर्णनं द्वाभ्यामपवर्त्ति $\frac{1}{3} \frac{1}{6} \frac{1}{6}$ त एषाथीगः $\frac{259}{252}$ इदं कल्पितैके १ षादूनं कृत्वा शेषं २५२

अनेनासंकल्पितैके १ षट् घट्टयं ४ जाताराशौ हंस-

संख्या १००८ तृतीयोदाहरणं-राशेरुच्यंशाक्षांश

षष्ठान्युत्तान् दत्वा शेषं गोमितं ब्रूहि राशिम् न्या-

सः $\frac{1}{3} \frac{1}{6} \frac{1}{6}$ दृश्यं ५ उक्तवत्करणं ज्ञातो राशिः ३०

अथेष्टकर्मणि शेषजातिविधिः

छिदृश्यघातमंशोन छिद्वा तासंफलम्भवेत् शेषजा-

तिविधौ सिद्धिर्वाव्यस्तेनेष्टकर्मणा ६२ उदाहरणं-

स्वाईदेवालयेशेषाद्युग्मत्र्यंशौ गुरोर्गृहे शेषस्या-

अथेष्टकर्मणि शेषजातिविधिः १७

ईगृहेदत्वाशिष्टं युग्मोखिलंवद न्यासः $\frac{१}{२} \frac{३}{३} \frac{१}{२}$ दृश्यं

२ यथोक्त करणेन जातं सर्वधनं २४ अथवातदेवन्या-

सः $\frac{१}{२}$ दृश्यं २ अत्ररूप १ मिष्टराशिं प्रकृत्य भागाप

वाद $\frac{३}{३}$ विधिना स्वांशद्वयेनेत्वधस्थेन हारं हन्याद्वरेण

चे- $\frac{१}{२}$ त्या दिना सवर्णिते जातं $\frac{१}{२}$ अनेन इष्टा १ हतं

दृष्टं २ भक्तं जातं सर्व धनं २४ अथ विलोमविधिना न्या-

सः $\frac{३}{१}$ स्वांशहीने न्यासः $\frac{३}{१}$ अथ भागानुबन्धेन जातं

स- $\frac{१}{२}$ र्वधनं २४ अथे- $\frac{१}{१}$ ष्टकर्मणि विश्लेषजात्यु-

दा- $\frac{३}{३}$ हरणम् पंचांश- $\frac{३}{१}$ अंशोत्तयोऽन्यन्तरात् वरा

शो- $\frac{१}{२}$ पृथक् पृथक् त्वारूपशेष १ चेद्राशिंवद न्यासः

$\frac{१}{५} \frac{१}{३} \frac{३}{५}$ दृश्यं १ जातो राशिः १५ सर्वे ते व्यस्तेनापि सि

द्ध्यन्ति अथ द्विपक्षजात्युदाहरणं त्रिशेषमेकस्य धनं

षडश्वः दंशाश्वास्त्वपरस्य तुल्यमौल्या ऋणं तथा शेषं

शरंतथा च तस्य तौ तुल्यधनौ चेदेकाश्च मौल्यं वद यदा द्यध-

नस्य शरांशमन्यधनं धनं शेषं ऋणं तथा त्रिहि अत्राश्च

मौल्यमज्ञातं तस्य मानं कल्पितमिष्टं ३ अनुपातेन चेदेका

१८

परमसिद्धान्ते

श्वस्येदं ३ मौल्यं ३ तदाषणां मौल्यं १८ एवं दशाश्वानां
 मौल्यं ३० कल्पितेषु ३ श्रौदश्यौ च ५। १५ शोधनार्थं
 न्यासः $\frac{१८}{३०}$ दृश्यं $\frac{५}{१५}$ यावत् १८ तावत् ३० रूपं ५ रू-
 पं १५ यथात्रानयो १८। ३० रन्तरेणा १२ संदृश्ययो
 ५। १५ रन्तरं २४ लब्धमेकाश्वस्य मौल्यं २ पुनरनुपाते-
 नषणां मौल्यं १२ शेषा ३ द्वा माद्यस्य धनं १५ एवं दशा-
 नां मौल्यं २० शेषर्णं ५ युतं १५ जातमन्यधनं च १५ अ-
 थान्यन्यासः $\frac{१८}{३०}$ दृश्यं $\frac{५}{१५}$ अत्राप्यनयो रन्तरेणा $\frac{१३२}{५}$
 संदृश्ययो $\frac{३०}{५१}$ रन्तरं $\frac{२६४}{५}$ ल-
 ब्धमेकाश्वस्यमानं २ प्राग्वत्तयोर्धने १५। ३ अथवा-
 ब्राह्मधनादन्यत्रिगुणतं छेषस्वंतत्वं २५ चेत्तयोर्धने
 वद अत्राद्यधनादन्यधनं त्रिगुणोक्तस्तर्हि ब्राह्मं त्रि-
 गुणीकृत्य कल्पितेषु वशान्यासः $\frac{५४}{३०}$ दृश्यं $\frac{३७}{७५}$ प-
 क्षयो ५४। ३० रन्तरेणा २४ संदृश्ययो २७७५ र-
 न्तरं ४८ लब्धमेकाश्वस्य मौल्यं २ तथा षणां मौल्यं १२
 शेष ३ युतं १५ जातं प्रथम धनं १५ एवं द्वितीय धनं ४५

अथेषुकर्मणिशेषजातिविधिः १८

अथान्यदुदाहरणं एकनरस्यरत्नानि माणिक्यानिपंचा-
नि ५ नीलान्यष्टौ ८ मौक्तिकानिसप्तमितानि ७ रत्नमानी-
तशेषंधनंस्वांकमितं ८० अन्यनरस्यरत्नानिसप्तमाणि
क्यानि ७ नवनीलानि ५ षण्णमौक्तिकानि ६ रत्नमानीत-
शेषंधनं द्विषष्टि ६२ मितं तौतुल्यस्वोच्चेद्रत्नमौल्यान्व-
दकल्पितमिष्टं ३ कल्पितं द्रष्टुं २ कल्पितं १ अनुपातेन-

पक्षेन्यासः

मा	नी	मौ
१५	१६	७
मा	नी	मौ
२१	१८	६

 दृश्यं ८०

मा	नी	मौ
१५	१६	७
मा	नी	मौ
२१	१८	६

 क्यं ४५

योरन्तरेणा ७ संकल्पितेष्ट १ घृष्टययोरन्तरं २८ ल-
ब्धमेकस्य मौल्यं ४ चेदेकस्येष्ट १ स्येदं ४ एषां ३ लब्धं

मौल्यं १२ पुनरेकस्यमाणिक्यस्येदं १२ चेत्यंचमाणि-
क्यानां मौल्यं ६० एवं प्रथमपक्षेमौल्यानि ६० ६४ २८

शेषाद्यमेषांयोगं २४२ आद्यस्यसर्वधनं २४२ एवम-
न्यस्यापि यथा १ एकमाणिक्यस्येदं १२ चैत्सप्तमाणि

क्यानां मौल्यं ८४ एवं द्वितीयपक्षेमौल्यानि ८४ ७२ २४
एषामैक्यं १८० शेष ६२ युतं २४२ जातं द्वितीय

धनं च २४२ एवमिष्टवशाद्बहुधा समधनं भवति अ-
 थान्यदुदाहरणं एकोवदतिदेहि शतं त्वद्ब्यान्मे द्विगो-
 भवति अपरोपि च दशमां देहित्वद्ब्यान्मे षड्गुणो भ-
 वति तयोर्धने वद अत्राद्या परयोः कल्पितेष्टे धने न्यासः
 २६१०० | अनयोः परस्य शतं गृहीते आद्यो द्विगुणि-
 तः स्यादित्येकालापो घटते अथाद्याद्दशापनीयदश-
 भिः परधनं युतं षड्गुणं स्यादिति आद्यं षड्गुणीकृत्य न्या-
 सः १२६६० | अतः प्राग्वल्लब्धमेकं १स्यमानं ७०
 एकेन यं ७० चेद्वाभ्यां १४० इदं सदृश्यं शेषमादिधनं
 ४० एवमन्यधनं १७०

अथ धनैर्गैकजातिराशीनामन्तरक्रमं
 स्वर्णानामेकजातीनां भेदे लघ्वधिकाल्लघुं हित्वा तदधि-
 कं शेषयुक्तं स्वोद्धात्त्यजेदिति ६३ यथारवि तिथिश्च
 तिपिण्डानां १२।१५।२२।२८ मन्तराच्छेषमग्नि ३
 मितं भवति, अथ संक्रमणविधिः
 योगंतु ह्यन्तरेणोन युक्तं कृत्वा ततोर्द्धितौ स्यातामस्या

धिकौराशीतीतत्संक्रमणं भवेत् ६४ उदाहरणं ययो-
योगिनखवेदमन्तरंतीराशीवद न्यासः योगं २० अंतरं
४ राशी १२।८

अथ विषम कर्मविधिः

राश्यो घातियुगघ्नेचराश्यो योगिकृतेस्तयोः कृत्वा भेदं भवे-
द्राश्योरन्तरस्य कृतिस्तयोः ६५ राश्योर्वर्गयुतौ कृत्वा
राश्यो योगिकृतेस्तथा भेदं राश्योस्तयोर्ज्ञेयं द्विघ्नघातस-
मंखलु ६६ वर्गान्तरं भवेद्राश्योस्तयो योगिान्तराहतिः
घाते द्विघ्नेतयोर्भेदवर्गयुत्कातयोस्तथा ६७ राश्योर्व-
र्गयुतिस्तत्तु विज्ञेयागणकोत्तमैः अन्तरेणोद्धृतं वर्गभे-
दयोगमुदीरितम् ६८ राश्यो योगिकृतौ राश्यो घातिं वे-
दाहतं बुधैः हित्वा चान्तरवर्गः स्याद्वर्गैक्ययुतिवर्गयोः
६९ विश्लेषस्यदलं राश्यो घातिमुक्तं विचक्षणैः उदा-
हरणं भुजात्र्यूनात्पदं व्येकं कोटिकर्णान्तरं यदि य-
त्र तत्र भुजं कोटिकर्णं ब्रूहि विचक्षणा अत्र कोटिक-
र्णान्तरमिष्टं २ अतो व्यस्ताद्वाहुः १२ इष्टं २ सैकं ३

वर्गः ५ त्रियुतः १२ वर्गः १४४ अयंकोटिकर्णवर्गः
 न्तरं १४४ तयोर्योगान्तरघातसमं १४४ इष्टः २ को-
 टिकर्णान्तरेण २ भक्तभयं १४४ जातं ७२ अयंयोगः
 ७२ अन्तरेण २ ऊनयुक्ते अर्द्धितेजातौकोटिकर्णौ ३५।
 ३७ इष्टवशाद्बहुधा भुजकोटिकर्णः स्युः अथापरो-
 दाहरणं स्वाब्धिदोः कोटिकर्णैर्व्यंकोटिबाहुवधंतथा
 स्वार्कयत्रभुजकोटिकर्णतत्रोच्यतांरवलु अत्रभुज-
 कोटिवधो १२० द्विघ्नः २४० तद्युतिवर्गस्यवर्गयोगस्य
 चान्तरं २४० यद्भुजकोट्योर्वर्गयोगः सरवकर्णवर्गः
 अतोदोः कोटियुतिवर्गस्यकर्णवर्गस्यचान्तरमिदं २४०
 योगान्तरघातसमं २४० अतइदमन्तरं २४० योगेना
 ४० संलब्धं ६ दोः कोटियुतिकर्णान्तरं ६ अनेनयुक्तो-
 नेर्द्धितेयोगेजातेदोः कोटियोगकर्णौ २३ । १७ दोःको-
 टियोगः २३ कर्णः १७ दोःकोटियुति २३ वर्गं ५२५
 चतुर्गुणघातोने ४८० शेषंदोः कोट्यंतरवर्गः ४८
 मूलं ७ इदंकोटिभुजान्तरं ७ भुजकोटियोगे २३ यु

23

अथ किंचिद्गर्गि कर्म्म

वमेकेनेष्टेनजातो $\frac{6}{2}$ $\frac{16}{8}$ द्विकेनेष्टेन $\frac{31}{4}$ $\frac{553}{33}$

राशेः सप्तगुणमूलार्द्धेनाद्युग्मशेषंचेद्राशिंवद न्यासः

मूलगुणः $\frac{१६}{२}$ दृश्यं २ अर्द्धगुणस्यवर्गेण $\frac{४६}{१६}$ युक्तस्य
 दृष्टस्य $\frac{६९}{१६}$ मूलं $\frac{६९}{१६}$ अर्द्धगुणेन $\frac{६९}{१६}$ ऊनत्वादाढ्यं $\frac{१६}{१६}$
 वर्गिकृतं जातो राशिः १६ उदाहरणं त्रिगुणो निर्जिमूलै
 युतः दिक् कोराशिर्भवति न्यासः गुणः ३ दृश्यं १० गुणा
 अर्द्ध $\frac{३}{३}$ वर्गेण $\frac{६९}{१६}$ युक्तस्य दृष्टस्य $\frac{४६}{१६}$ मूलं $\frac{६९}{१६}$
 अर्द्धमूलगुणो $\frac{३}{३}$ युक्तत्वाद् न $\frac{३}{३}$ वर्गं ४ राशिः ४
 उदाहरणं राशिमूलद्वयंदत्वा राशेरुभ्योऽंशकं पृथग्दत्वा
 शेषं युग्मोन्मितं धनं चेत्सर्वस्वराशिंवद न्यासः गुणः २
 त्रिगुणाष्टांशः $\frac{३}{३}$ अथवाष्टमांशत्रयः $\frac{१}{३}$ $\frac{१}{३}$ $\frac{१}{३}$ दृ
 श्यं २ एकोनां $\frac{३}{३}$ शोनाने $\frac{६९}{१६}$ न दृश्यं २ मूलगुणंच २ भ
 क्ता दृश्यं $\frac{१६}{१६}$ मूलगुणं $\frac{१६}{१६}$ अर्द्धगुणं $\frac{६९}{१६}$ वर्गं $\frac{६९}{१६}$
 दृश्या $\frac{१६}{१६}$ ढ्यं जातं $\frac{१४४}{१६}$ मूलं $\frac{१३}{१६}$ गुणार्द्धेन $\frac{६९}{१६}$ ऊन
 त्वादाढ्यं ४ वर्गो राशिः १६ उदाहरणं द्रव्यस्वराशोः
 पादांशमूलं राशितर्कष्टमांशाद्यंदत्वा शेषं युग्मं चेद्वा
 शिवद न्यासः गुणः $\frac{१}{३}$ अत्रराशोः पादांशमूलगुणं
 $\frac{१}{३}$ तर्हि दृश्यं २ पादांशं $\frac{१}{३}$ दृश्यं ज्ञेयं $\frac{१}{३}$ भागाः $\frac{६९}{१६}$

त्रैराशिकाद्योजराशिकविधिः २५

प्राग्वज्जातौगुणद्वयौ १।२ गुणः १ द्वयः २ प्राग्व-
ज्जातंराशिचतुर्थंशं ४ एतच्चतुर्भिर्गुणितंजातोद्वय-
राशिः १६ उदाहरणं त्रिभिः स्वमूलैर्युतंस्वपादाद्वयं
चेशंजातंचैद्राशिंवद न्यासः भागः १/४ मूलगुणः ३
द्वयं ११ अत्र एकैनां १/४ शोनाद्वयेन १/४ मूलगुणं द-
व्यंच भक्त्वा ताभ्यांप्राग्वज्जातोराशिः ४ .

अथ त्रैराशिकाद्योजराशिकविधिः

फलयोर्हारयोश्चापि द्वयोन्यंपरिवर्त्तनं ७४ पक्षयो-
रुभयोः कृत्वा स्वत्यराशिवधोद्धृतम् बहुराशिवधंज्ञे-
यंफलं त्रैराशिकाद्योजराशिके ७५ बहुराशिवधे स्वत्यराशि-
घाते तथैवच राशिमण्डलसंख्याया बिज्ञानेनोच्यते-
हारः ७६ राशिस्तत्रोच्यते राशिः फल एवाथ कथ्यते
राशिर्वधविधौ हारः पक्षयोरुभयोरपि ७७ तत्रोज-
राशिके ऽज्ञातस्थाने सप्त्या कृतिं लिखेत् आदेः फलं
यथांशः स्यात्तथांशः परपक्षजं ७८ यद्गुणांशाऽधि-
कं वा ऽत्यं स्यात्फलं पूर्वपक्षजं तद्गुणांशाऽधिकं वा ऽत्यं

स्यान्तस्मात्परपक्षजं ७५ इच्छाद्युत्थफलोयत्रस्या-
 तांतुल्यकुले गतो तत्रादि फलयोरेव परिवर्तनमाचरे-
 त् ८० इच्छायाः प्रथमस्यापि सर्वत्रैककुलं भवेत् नी-
 चवंशप्रमाणेन नीचराशिहरं बुधैः ८१ हत्वा तन्नी-
 चराशिस्तु ह्युच्चजातिः प्रजायते आदिराशोः फलं
 त्वन्यजातिर्मध्ये स्थितं तयोः ८२ इच्छाहृतं फलं वादि
 भक्तमिच्छाफलं भवेत् एतन्नैराशिकं चादिनिघ्नमि-
 च्छोद्धृतं फलं ८३ इच्छातोत्थं फलं व्यस्ते ज्ञेयं त्रैराशि-
 के खलु छेदं यत्र भवेत् तत्र ज्ञेयं व्यस्तोजराशिकं ८४
 यत्रेच्छावर्द्धनाल्लब्धे न्यूनत्वं जायते तथा ह्यासृद्धि-
 फले ज्ञेयं व्यस्तं व्याधोजराशिकं ८५ प्रकारान्तरेण
 वाद्यन्यपक्षयोस्तिर्यक् संस्थयोः परिवर्तनं केवलं फ-
 लयोः कृत्वानपृथक् तत्र हारयोः ८६ अन्योन्यंतु ततो
 भक्तास्वल्पराशिवधेनहि अधिराश्याहृतिलब्धं तदि-
 च्छाफलमुच्यते ८७ त्रैराशिकोदाहरणं द्रम्मद्व-
 येन सेटलं भ्यते चेत् सार्द्धं त्रयेण द्रम्मेण किल भ्यते न्या-

त्रैराशिकाद्योजराशिकविधिः २७

सः $\frac{२}{१} \frac{७}{२}$ फलं परिवर्त्यन्यासः $\frac{२}{२} \frac{३}{१}$ अत्र बहुराशि
 $\frac{११}{२} \frac{७}{२}$ वधं $\frac{७}{२}$ लघुराशि $\frac{१२}{२}$ वधेन २ भक्तं लब्ध
 $\frac{७}{२}$ हरभक्तं जातं पादोन द्वयसेटकं $\frac{१३}{२}$ अथवा
स्मिन्यासेराशि त्रयंतस्मात्त्रैराशिके एणन्यासः $\frac{२११}{२} \frac{७}{२}$
अत्र आदिः २ आदेः फलं १ इच्छा $\frac{७}{२}$ इच्छा हतं फलं
लं $\frac{३}{२}$ आदिभक्तं इच्छा फलं $\frac{७}{२}$ प्रकारान्तरेण $\frac{२११}{२} \frac{७}{२}$
फलं परिवर्त्यन्यासः $\frac{२१३}{२} \frac{७}{२}$ बहुराशि $\frac{७}{२} \frac{११}{२}$ वधं
 $\frac{७}{२}$ स्वल्पराशि $\frac{२१३}{२} \frac{७}{२}$ वधेन २ भक्तं लब्धमिच्छा
फलं $\frac{७}{२}$ अथवान्यासः $\frac{२११}{२} \frac{७}{२} \frac{१३}{२}$ फलं परिवर्त्य-
न्यासः $\frac{२१३}{२} \frac{७}{२} \frac{११}{२}$ बहुराशि $\frac{७}{२} \frac{११}{२}$ वधं $\frac{७}{२}$ ल-
घुराशि $\frac{२१३}{२} \frac{७}{२}$ वधेन २ भक्तमिच्छा फलं $\frac{७}{२}$ अथ
वान्यासः $\frac{३}{१} \frac{७}{२}$ हारं फलं परिवर्त्यन्यासः $\frac{२१७}{२} \frac{७}{२}$
बहुराशि $\frac{११}{१} \frac{७}{२}$ $\frac{७}{२} \frac{११}{१} \frac{११}{१} \frac{११}{१}$ वधं $\frac{७}{२}$ स्वल्प-
राशि $\frac{२१२}{२} \frac{७}{२}$ वधेन ४ भक्तं जातं फलं $\frac{७}{२}$ अत्र द्रम्म-
द्वयस्य हारं १ एकसेटकस्य हारं चाप्येकः १ कल्पितः
पुनस्तत्रैराशिकोदाहरणम् वस्तुद्वयस्य मौल्यं निष्कंचे

त्रिनिष्कैः कल्पम्बराणिलभ्यन्ते न्यासः $\left[\begin{smallmatrix} २ & ३ \\ १ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ अ

त्रेच्छाफलयोरेक जातित्वादाद्यं फलं परिवर्त्यन्यासः

$\left[\begin{smallmatrix} १ & ३ \\ २ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ प्राग्बलफलपरिवर्त्यन्यासः $\left[\begin{smallmatrix} १ & ३ \\ \dots & २ \end{smallmatrix} \right]$ उक्तव-

ल्लब्धम्बस्त्रमानं ६ पुनरपित्रैराशिकोदाहरणं ये-

जीवा अष्टसेटकमन्त्रं चतुर्भिर्दिनैर्भक्षन्ति ते दशसे-

टकमन्त्रं कल्पुन्मितीर्दिनैर्भक्षन्ति न्यासः $\left[\begin{smallmatrix} ८ & १० \\ ४ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ उ-

क्तवल्लब्धाः दिवसाः ५ अथ पुनरपित्रैराशिकोदाह-

रणंचतुर्थं सपादैकचत्वारिंशद्विर्द्रमैर्ल्यंगसेटक-

६३ ममलघतमानीतं तत्सकपटं कृत्वा तन्मध्ये सक-

पटैकसेटकस्य मौल्यं नवपणं जातं चेत् सर्वस्मिन्घते क-

तकपटसेटान्तक्रादिन्वद न्यासः द्रम्माः घृतमौल्यं-

$\left[\begin{smallmatrix} ४१ & १ \\ ४ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ घृतसेटकानि ६३ नवभिः पणैः सकपटमे-

कसेटकमितं घृतं लभ्यते चेत् सर्वघृतस्य मौल्यं पणैः

किमिति न्यासः $\left[\begin{smallmatrix} ५ & ६६० \\ १ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ लब्धंसकपटंसर्वघृतं

$\left[\begin{smallmatrix} ७३ & १ \\ ३ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ अस्मिन्सुनिष्कपटं घृतं ६३ हित्वा शेषं क-

पटं $\left[\begin{smallmatrix} १० & १ \\ ३ & \dots \end{smallmatrix} \right]$ तत्र किंवातैलं दुग्धं दधिः किम्वा पानीयं

किंवा कदलीफलम् अथवाश्यामान्नभक्तं वापरिपा-
चितपिण्डालुकादिकम् अथव्यस्तत्रैराशिकोदाहरणं
वर्षत्रयस्यप्राणैर्मौल्यंतर्कचेत्तन्दाब्दस्यप्राणैर्मौल्यंवद-
न्यासः $\begin{array}{|c|c|} \hline ३ & ९ \\ \hline \end{array}$ प्राग्बद्धहुराशिवधः १८ लघुराशि
 $\begin{array}{|c|} \hline १९ \\ \hline \end{array}$ वधः भक्तः लब्धंमौल्यं २ अथवान्यासः

$\begin{array}{|c|c|} \hline ३६ & ९ \\ \hline \end{array}$ अत्रादिः ३ फलम् ६ इच्छा ९ व्यस्तत्रैरा-
शिकत्वादादि ३ हतंफलं ६। १८ इच्छा ९ भक्तंफलंमौ-
ल्यंजातं २ पुनर्व्यस्तत्रैराशिकोदाहरणं कस्मिन्चि-
द्राशिंत्रिभिर्भक्तातर्कफलंचेत् नवभिर्भक्ताकिम्फ-
लंभवेत् न्यासः $\begin{array}{|c|c|} \hline ३ & ९ \\ \hline \end{array}$ प्राग्बद्धलब्धं २ पुनरपिव्य-
स्तत्रैराशिकोदाहरणम् चद्वस्तुद्वादशाजीवाः त्रिभि-
र्दिनैर्भिक्षंतितद्वस्तुवेदोन्मिताः जीवाः कतिदिवसैर्भ-
क्षंति न्यासः $\begin{array}{|c|c|} \hline १२ & ४ \\ \hline \end{array}$ फलं ३ हारं ४ चंपरिवर्त्यन्या-
सः $\begin{array}{|c|c|} \hline ४ & १२ \\ \hline \end{array}$ उक्तवत्करणाल्लब्धं ९ अथापरोदा-
हरणं यत्कर्म द्वादशानरास्त्रिभिर्दिनैः कुर्वन्तितंकर्म
वेदोन्मिताः मनुष्याः कतिदिवसैः कुर्वन्ति न्यासः $\begin{array}{|c|c|} \hline १२ & ४ \\ \hline \end{array}$

३०

परमसिद्धान्ते.

प्राग्बत्फलं ५ अथपंचराशिकोदाहरणं मासेरवाक्षे
 न्तरं युग्मं वर्षे क्षेपितथान्तरं न्यासः १११२ प्राग्बन्धितः

पक्षयोः फलं परिवर्त्यन्यासः -

५०	५
२	१

१	१२
५०	५
२	२

बहूनां राशीनां १२।५।२ वधः १२० लघु

राशि ११५०।५ वधेना ५० सः लब्धं तथान्तरं

१२
५

अथ प्रकारान्तरेण न्यासः ११५०।२ फलं परिवर्त्यन्यासः

१२	५
----	---

सः ११५०।५ बहूनां राशीनां १२।५।२ वधः १२०

लघुराशि ११५०।५ वधेन ५० भक्तस्तदिच्छाफलम्

१३
५

 वान्यासः ११५०।२ ॥ १२।५।५ फलं परिवर्त्य

न्यासः ११५०।५ ॥ १२।५।२ बहूनां १२।५।२ वधः

१२० स्वल्पराशि ११५०।५ वधेन ५० भक्तं लब्धमिच्छा

फलं

२	३
---	---

 अथ कालज्ञानार्थं न्यासः

१	५०	५
२	१२	५

 फ

लं परिवर्त्यन्यासः

१	५०	५
२	१२	५

 बहूनां राशिनां

११५०।१२ वधः

१२	२
५	५

 १२० लघुराशि ५।२ वधे

न १० भक्तः लब्धमासाः १२ अथ मूलधनार्थं न्यासः

१	१२
५०	५
२	१२
५	५

फलं परिवर्त्यन्यासः

१	१२
५०	५
१२	२
५	५

 प्राग्बल्लब्धं मूलं

त्रैराशिकाद्योजराशिकाविधिः

३१

धनं ५ अथव्यस्तपंचराशिकोदाहरणं वेदसेटकव-
स्तुषोडशाजीवा एकस्मिन्दिने भक्षंति चेत्सेट इयवस्तु

वस्तुमिताः कल्युन्मितदिनैर्भक्षंति न्यासः ४।२ फलं

हारंचपरिवर्त्यन्यासः ४ २ ८ १६ ८ प्राग्ब- १।२५ क्ल

ब्धंदिनं १ पुनर्व्यस्तपं चराशिकोदाहरणं

रसंन्यासं द्विलब्धं चेद्दशपंचोद्धृतं बद न्यासः ६ १०

फलं हारं परिवर्त्यन्यासः ६ १० ५ ३ ५ उक्तवल्ल- २ २५

ब्धं २ अथपंचराशि- कोदाहरणं दशजी-

वाः विंशदिनैश्चत्वारिंशन्मितं सेटं मणां वा वस्तुं भक्षं-

ति चेत्पंचोन्मिताः जीवास्तिथिभिर्दिनैः कतिमितवस्तुं

भक्षंति न्यासः १० ५ २० १५ फलं परिवर्त्यन्यासः १० ५

उक्तवल्लब्धं १५ ४० २५ अथसप्तराशिकोदा- ४० २५ ४०

हरणं विस्तारेत्रिकरैस्तल्याः द्वैर्घ्येवेदोन्मिताः करैः

येवस्त्राः भास्करास्तेषां मौल्यं रवाज्जोन्मितं यदि वि-

स्तारे षाण्मिताः हस्तैः द्वैर्घ्येनागोन्मिताः करैः येवस्त्राः

षाण्मिताः स्तेषां मौल्यं ब्रूहि विचक्षण न्यासः ३ ६ १० १० १० १०

उक्तवल्लब्धं मौल्यं २० अथवा विस्तारदैर्घ्यं ३।४ घातं
 १२ एक वस्त्रस्य क्षेत्रफलं १२ द्वादश १२ गुणितं १४४
 द्वादशवस्त्राणां क्षेत्रफलं १४४ एवं परपक्षे वस्त्राणां
 क्षेत्रफलं २०० ततस्त्रैराशिकेण चथास्य १४४ मौल्यं
 १० चेत् २०० मौल्यं किमिति न्यासः

१४४	२००
१०	२००

लब्धं मौल्यं २० अथवा त्रैराशिकद्वयेन पंचराशिक-
 फलं त्रैराशिकत्रयेण सप्तराशिकफलं त्रैराशिकचतु-
 ष्केण नवराशिकफलं त्रैराशिकपंचकैरेकादशराशिक
 फलं षड्त्रैराशिकैस्त्रयोदशराशिकफलमित्यादिकं
 भवति अथ नवराशिको उदाहरणं या नीष्टिकानि-
 विस्तारे त्वष्टभिश्चांगुलैस्समा दैर्घ्यं सूर्यांगुलैस्तुल्या
 वेधे वेदांगुलैस्तथा द्रुमैः षोडशभिस्तानि लभ्यन्ते चे-
 छन्तानि हि विस्तारेणांगुलैस्तुल्या दैर्घ्यं शक्रांगुलैस्तथा
 वेधे पंचांगुलैस्तुल्या व्योमाब्धीनीष्टिकानि च द्रुमैः क-
 त्युन्मितैर्ब्रह्मिलभ्यन्ते सत्वरं बुध न्यासः

१३	६
१४	१४
१००	५
१६	४०

 उ-
 क्तवल्लब्धं मौल्यं द्रुमाः ७ अथैकाद-

त्रैराशिकाद्योजराशिक विधिः

३३

राशिकोदाहरणं विस्तारेष्टांगुलैर्दैर्घ्ये द्वादशैरंगुलैस्समाः
वेधेवैदांगुलैस्तुल्यास्तौल्ये सेट द्वयोन्मिताः द्रुमैर्नागोन्मि-
तैः पट्टालभ्यन्तेशून्यदिद्विताः एवंशक्रांगुलैर्दैर्घ्ये वि-
स्तारं गांगुलोन्मिताः वेधेपंचांगुलैस्तुल्यास्तौल्ये सेटत्र-
योन्मिताः पट्टाःखाब्धिभिन्ना द्रुमैर्लभ्यन्ते कियदुन्मि-
तैः न्यासः

५	६
१२	१४
४	५
२	३
१००	४०
८	

 लब्धमौल्यं द्रुममाः ५ $\frac{१}{४}$ अथ
त्रयोदश

५	६
१२	१४
४	५
२	३
१००	४०
८	

 राशिकोदाहरणं दैर्घ्येष्टांगुलै-
स्तुल्याः

५	६
१२	१४
४	५
२	३
१००	४०
८	

 विस्तारेष्टांगुलैस्समाः पिण्डेचाब्ध्यं
गुलैस्तुल्यास्तौल्ये सेट द्वयोन्मिताः ये पट्टाष्टिभिस्तुल्या-
स्तेषामानयनाय हि भाटकं षट्पणाश्चेत्तु यद्देशोऽत्रोदा-
पंचके दैर्घ्येशक्रांगुलैस्तुल्या विस्तारं गांगुलैस्तथा पिण्डे
बाणांगुलैस्तुल्यास्तौल्ये सेटत्रयोन्मिताः ये पट्टाः खा-
ब्ध्यं स्तेषां भाटकं योजने कियत् न्यासः

५	६
१२	१४
४	५
२	३
१००	४०
८	

 लब्धाः भाटके पणा ५ $\frac{१}{४}$ पणानां द्र-
ुमकरणरीतिः पणानां तु हरं भूपैर्हत्वा
स्युर्द्रुमजातिगाः ते पणा एव मखिलाः

छिद्ममानाः स्युरुत्कुलाः ८८ अत्रव्यस्तसप्तराशिका
बुदाहरणानिविस्तारभयान्नलिखितानि

अथ भाण्डप्रतिभाण्डकविधिः

मिथोवस्त्वर्जचेवस्तोः पक्षयोः परिवर्त्तनात् च्छेदयोः

फलयोर्व्यस्तेत्वव्यस्तेमौत्ययोरपि ८९ अत्यराशिव

धाप्तंस्याद्बहुराशिवधंफलं उदाहरणं द्रम्मेणास्त्रा-

ष्टकंयत्रपणोनदाडिमद्वयंलभ्यन्ते केवलाम्रेणलभ-

न्तेकतिदाडिमाः न्यासः

१६	१
८	२
१	९

 मौल्यंफलंपरिवर्त्त्य

न्यासः

१	१६
८	२
९	१

 उक्तव लब्धानिदाडिमा-

नि ४ पुनरुदाहरणं व्यस्तं दिग्भिर्द्रुमैः

षोडशाब्दस्यतुरगोलभ्यते स्वाश्विभिर्द्रुमैर्वेदाश्वि-

वत्सरास्त्रीप्राप्नोतिचेत् वेदमिताब्देन तुरगेण कतिव

र्षमितारूत्रीप्राप्नोतितद्वद न्यासः

१०	२०
१६	२४
४	९

 व्यस्त-

त्वात् केवलं पक्षयोः फलं परिवर्त्त्य न्यासः

१०	२०
१६	२४
४	९

 उक्तवत्करणत्फलं १२ वर्षास्त्री यथाव्य-

स्तत्रैराशिकेण ४ वर्षतुरगस्यमौल्यं ४०

त्रैराशिकेण २० द्रम्मैः २४ वत्सरास्त्रीलभ्यते चेत् ४०
द्रम्मैः कतिवत्सरास्त्री इति २०।२४ घातं ४८० द्र-
म्म ४० भक्तं फलं १२ वर्षास्त्री.

अथमिश्रव्यवहारः

मानकालहतं मानं मिश्रकालाहतं फलं ८० मिश्रघ्ने-
तैतदैक्याप्ते स्याताम् मूलकलान्तरे स्यादिष्टकर्मजं मू-
लं मिश्रेहित्वा कलान्तरं ८१ उदाहरणं पञ्चकेनश
तेन बदे मूलं स्वंसकलान्तरं षोडशं चेत् पृथक् ब्रूहितत्रं मूल
कलान्तरे न्यासः

१००	१२
५	२५

 लब्धे क्रमान् मूलकला
न्तरे १०।६ अथवा एकं १ मूलधनमिष्टं प्रकल्प्य १
तस्य वर्षे कलान्तरं जातं ३ मूलधनैवेष्टाढ्यं जातं ६
अनेनासं इष्ट १ घट्टयं १६ लब्धं मूलधनं १० मिश्रा
१६ इतं फलं ६ कलान्तरं ६.

अथमिश्रांतरविधिः

स्वल्पमानफलेनासं बहुमानफलं फलं कृत्वैकेनाऽयुतं
तेन भक्त्वा हीष्टकृतिं फलं ८२ अन्यमूलधनं ज्ञेयं

मिष्टवर्गोऽन्वितं फलं आद्यमूलधनं तुल्ये काले तुल्ये-
 फलेययोः ८३ उदाहरणं पंचकशतेन दत्तं यत्फल
 वर्गो न तद्दशकशतेन दत्तं तुल्यः कालः फलं चतयोः य-
 थात्र बहुमिति फलं १० लघुमिति फलेनाप्तं २ एकोने-
 ना १ सप्तं इष्ट ४ वर्गं १६ लब्धमन्यस्य धनं १६ इदं १६
 इष्ट ४ वर्गं १६ युतं जातं प्रथमधनं ३२ अतो जराशि
 केण कालः मासाः ३ फलं च ४ द्विकेनेष्टेन २ अ-
 न्यधनं ४ प्रथमधनं ८ कालः मासाः ५ फलं कला-
 न्तरं २ उदाहरणं एककशतेन दत्तं यत्फल वर्गो न त-
 त्पंचकशतेन दत्तं तुल्यः कालः फलं चतयोः अत्रापि
 लघु १ फलाप्तं बहु ५ फलं लब्धं ५ अनेनैकोनेना ४
 समिष्ट २ वर्गं ४ लब्धं १ द्वितीयधनं १ इदं १ इष्ट २
 वर्गं ४ द्वयं प्रथमधनं ५ समकालः मासाः ४० फलं च
 २ एवमिष्टवशाद्बहुधा.

अथ मिश्रान्तरविधिः

योगान्तरे विलोमेन स्यातां प्राग्वन्तयोर्धने उदाहरणम्

पञ्चकशतेनदत्तं यत्फलवर्गाढ्यतद्दशकशतेनदत्तंतु-
 ल्यः कालः फलंचतयोः अत्रापिलघु ५ फलासंबहु १०
 फलं २ अनेनैक १ युतेना ३ सं ३ इष्ट ३ वर्ग ९ लब्धं
 मन्यधनं ३ तदिष्ट ३ वर्ग ९ हित्वा ६ प्रथमधनं ६ कालः
 मासाः १० फलंच ३ इष्टवशाद्बहुधा स्युः तथामिश्रा
 न्तरविधिः इष्टोत्थस्यसमूलस्य फलस्येष्टाहतेगुणो ९४
 भेदंतेनाप्तमिष्टं घट्टयंमूलधनं भवेत् उदाहरणं पञ्चक
 शतेनदत्तंमूलं सकलान्तरं गतेवर्षे द्विगुणं षोडशहीनंल-
 ब्धंमूलधनंवद न्यासः दृश्यं १६ गुणं २ अत्रमूलधनं
 इष्टः ३ इष्ट ३ घनगुणं ६ दृश्यंच ४८ अतः पञ्चराशि
 केण

१	१२
१००	३
५	

 लब्धमिष्टे ३ कलान्तरं $\frac{६}{५}$ एतन्मू-
 लधना ३ लब्धं $\frac{२४}{५}$ अस्यगुणो ६ न्तरे-
 णा $\frac{६}{५}$ संदृश्यं ४८ लब्धंमूलधनं ४० कलान्तरंच २४
 अपरोदाहरणं पञ्चकशतेनदत्तंमूलं सकलान्तरम्
 वेदाब्दैस्त्रिगुणंयुगाधिकं लब्धंमूलं समाचक्ष्व अत्र
 एके १ नइष्टेन प्राग्वच्चतुर्षुवर्षेषु कलान्तरं $\frac{१२}{५}$ मूला १

३८

परमसिद्धान्ते

व्यं $\frac{१०}{८}$ अस्येष्ट १ घृणो ३ न्तरं ३ तेना ३ सं इष्ट १

घृण ३ यं ४ लब्धं मूलधनं १० कलान्तरं च २४

अथ मिश्रान्तरविधिः

स्वस्वमानहताः स्वस्वकालाः स्वस्वफलोद्धृताः ८५ का-

लैः स्वस्वगतैरासास्ते मिश्रघ्नाः पृथक् पृथक् लब्धियों-

गोद्धृता युक्तखण्डा भिन्ना भवन्ति हि ८६ उदाहरणं

एकपंचत्रिकं शतैर्दत्तं खण्डैः स्त्रिभिर्नखं खण्डान् षट्

द्व्यक्षमासेषु तुल्यमाप्तं फलं वद न्यासः $\frac{१०१६}{१०००}$ $\frac{११२}{१०००}$

$\frac{११५}{१०००}$ मिश्रधनं २० क्रमाज्जातानि खण्डानि १०१६

१४ पंचराशिके एतेषां समकलान्तरं $\frac{३३}{१५}$ $\frac{३३}{१५}$ $\frac{३३}{१५}$

अथ मिश्रान्तररीतिः स्युः फलानि पृथक् क्षेपाः मिश्र-

घ्नाः स्वैक्यभाजिताः उदाहरणं एकस्य त्रिमितं द्वयं-

द्वितीयस्याक्षभिर्मितं तृतीयस्यांगतुल्यं चेत्तदैक्यवशि-

जात्फलं युग्मवेदोन्मितं लब्धं तेषां लब्धिं पृथक् वद न्यासः

क्षेपाः ३१५१६ मिश्रधनं ४२ जातानि धनानि ८१

१५११८ एतानि स्वस्वादि धनैः खनानि लाभाः ६११०१२

मिश्रान्तरक्रमोच्यते

३८

अथमिश्रान्तररीतिः यातक्षणाफलानि स्युः क्षेपाः प्रा-
 ग्वन्ततः क्रमात् ८७ उदाहरणं एकद्वित्रिषु मासेषु
 रामाणां मासिकं फलं रामवेदोन्मितं बाणं प्राप्यते क्रमशो-
 यदा पंचषट् दशमासानां मध्ये मिश्रं नृपोन्मितं प्राप्तं चे-
 त्सत्वरं तेषां लब्धिं ब्रूहि पृथक् पृथक् न्यासः मिश्रं १६
 क्षेपाः १५।१२। $\frac{५०}{३}$ क्षेपयोगः $\frac{१३१}{३}$ मिश्र १६ घाः
 क्षेपाः क्षेपयोगभक्ताः पृथक् फलाः क्रमेशः

५	$\frac{६५}{१३१}$	४	$\frac{५३}{१३१}$	६	$\frac{१४}{१३१}$
---	------------------	---	------------------	---	------------------

अथमिश्रान्तरक्रमोच्यते

स्याच्चक्रपरिधिर्हस्तैर्भक्ता मार्गकराः फलं तच्चक्रभ्र-
 मणस्यैव मानं ज्ञेयं विचक्षणैः ८८ चक्राहतं चक्रफलं
 मिच्छाचक्रविभाजितं स्यात्तत्कांक्षाचक्रफलं तच्चक्र
 भ्रमणं भवेत् ८९ उदाहरणं यच्चक्रपरिधिर्हस्तैर्द्वि-
 दशैः सम्मितो भवेत् तच्चक्रभ्रमणाद्भुक्तमार्गेषष्टिकरा-
 त्मके तच्चक्रभ्रमणस्यैव मानं कत्युन्मितं भवेत् तत्रष-
 ट्करचक्रस्य मानं किं भ्रमणस्य हि न्यासः चक्रपरि-
 धिः १२ मार्गः ६० चक्रभ्रमणमानं जातं ५ अथापर

चक्रपरिधिः ६ भ्रमणमानं जातं १०

अथ योगमिश्रविधिरुच्यते

यद्युवेगादि नाद्यं स्याद्वृत्त्याद्यं घटिकाजवात् मासाद्यं
 मासवेगाच्च वषट्पद्यंतज्जवाद्भवेत् १०० वेगभेदोद्धृतं
 भुक्तं भुक्तिभेदं फलं भवेत् तत्फलं योगकृत्कालं वि-
 ज्ञेयं वेगकृत्कालं १०१ तेन द्यौतुतयोर्वेगौ स्वस्वघात
 समन्वितौ तुल्यौस्तस्तत्तस्तुल्यौस्तस्ततः पूर्ववन्मु-
 हुः १०२ कृत्वा तौस्तः समावेवं विन्मेषेऽशीघ्रतौ यदि
 मन्देत्येयत्र पूर्वन्तु यद्याताढ्यं समीरितं १०३ तंतस्मि-
 न्नद्वते हित्वा तौ तुल्यावेव कीर्तितौ तयोस्तु विवरं स्व-
 स्ववेगघ्नं फलदोद्धृतम् १०४ लब्धं प्राग्वन्तयोर्दत्त्वा स्या-
 तां तौ तु युतौ समौ द्वयोर्मार्गिगयोः किंवा द्वयोर्वक्रगयो
 भवेत् १०५ वेगैक्यं फलदं वेगभेदं तद्विन्नयोर्भवेत्
 उदाहरणं यज्जीव एकस्मिन् दिने अष्टयुग्मोन्मितं क्रो-
 शं गच्छति तेन भुक्तं मार्गं क्रोशचतुर्दशकं यो परो जी-
 वस्तदेकस्मिन् दिने द्वात्रिंशत्क्रोशमितं मार्गं गच्छति

तेन भुक्तं क्रोशद्वयमार्गं चेत्तयोर्योगकालदिनात्तथात्त-
 योस्तुल्यं भुक्तमार्गं चान्वक्ष्यन्त्यासः गतिः २८ भुक्तमा-
 र्गं १४ अपरस्य गतिः ३२ भुक्तमार्गं २ गत्यन्तरं ४ अ-
 न्तरं १२ लब्धं दिनानि ३ तुल्यं भुक्तं मार्गं ५८।५८ अ-
 न्यन्यासः गतिः २८ भुक्तं २ गतिः ३२ भुक्तं १४ यातं
 युतिकालं ३ तुल्यं भुक्तमार्गं ८२।८२ एवं ग्रहयोर्गति
 भ्यां ऐश्वर्यायातयोगकालौ तुल्यं भुक्तं लिप्ताभागादिकं
 भवति अथ मिश्रान्तरविधिः गाम्यागाम्योर्जवैक्ये न भ-
 क्त्वा तद्वत्पुरान्तरं १०६ भोग्यं स्याद्योगकालं वेगपितृ
 कुलादिकं स्याद्यस्मादुद्भवो वेगस्तद्देगजनकोच्यते १०७
 कुलंतुदिनादिजातिर्भवति उदाहरणं नगरान्तरं रवति
 थिक्रोशो मितं यत्र १५० स्वस्व नगरादौ पथिकौ एक-
 दिनस्य गतिभ्यां दशक्रोश १० तिथिक्रोश १५ मितिभ्यां
 परस्परं परं नगरं गच्छतः चेत्तयोर्युतिकालं भुक्तं मार्ग-
 चोच्यतां न्यासः अन्तरं १५० क्रोशौ दिनि गती १०।१५
 गतियोगं २५ लब्धं योगदिनानि ६ तत्र प्रथमस्य लघुग-

तेरथान्मिन्दगतेभुक्तमार्गं ६० अपरस्य भुक्तमार्गं ६०
 एवंवक्त्रीमार्गीग्रहयोरपिज्ञेयं अथमिश्रान्तरविधिः
 भागैर्मन्त्रह्रैक्याप्तमेकं पूर्तिक्षणां भवेत् उदाहरणं
 कुर्वन्तिदिनघञ्चार्द्धत्र्यंशौः कर्म पृथक् पृथक् यंयेतेचे
 न्मिलित्वातं कुर्वन्ति तत्क्षणावद न्यासः

१	१	१
१	२	३

 ल
 ब्धं क्षेत्रच्छेदनादिकालः ९

अथ क्रयविक्रयमिश्रोच्यते

नीचोच्चकुलयोर्मध्येयदुष्टास्तद्वराहतं १०८ कृत्वानी
 चकुलस्यैवफलंतुङ्गवद्भवेत् स्वमौल्याः स्वांशकै
 र्निघ्नास्तौल्याप्तास्तेलवाअपि १०९ स्युर्मिश्रघ्नाः फलै
 क्यप्ताः मौल्यास्तौल्याः पृथक् पृथक् उदाहरणं तण्डु
 लाः विपणौ निष्केणपादोनेनतौल्येचतुर्विंशत् मिताः
 लभ्यन्ते तथानिष्केणमौल्येनतौल्येषोडशोन्मिताः मा
 षाः लभ्यन्ते तथानिष्कार्द्धेनमौल्येनतौल्येवेदोन्मिताः
 मुद्राः लभ्यन्तेचेत्पञ्चाक्षिस्तपैर्भागैस्तानिष्कपादेन
 मादीयताम् न्यासः क्रमात्तौल्यानितत्तण्डुलानां २४

माषानां १६ मुद्रानां ४ मौल्याश्चतएडुलानां $\frac{३}{४}$ मा-
 षानां १ मुद्रानां $\frac{१}{२}$ तएडुल भागाः ५ माष भागो २
 मुद्रभागः १ स्वमौल्याः स्वस्वभागघाः $\left| \frac{१५}{४} \mid \frac{२}{१} \mid \frac{१}{२} \right|$
 तौल्यासाः $\left| \frac{५}{३२} \mid \frac{१}{८} \mid \frac{१}{८} \right|$ फलैक्यं $\frac{१३}{३२}$ मिश्रं $\frac{१}{४}$ त-
 एडुलमौल्यं $\left| \frac{५}{३२} \right|$ तएडुलतौल्यं $\frac{४०}{९३}$ माषमौल्यं $\frac{१}{९३}$
 माषतौल्यं $\frac{१६}{९३}$ मुद्रमौल्यं $\frac{१}{९३}$ मुद्रतौल्यं $\frac{१}{९३}$ यथा
 षोडशद्रम्मानामेकोनिष्को भवति द्रम्माधोदेशस्थमे-
 कादिकं हरं षोडशाहतं कृत्वान्तस्माद्द्राम्मानिष्कजा-
 तिफलं भवतीति पूर्वज्ञेयं अथवा एतस्मिन् क्रयविक्र-
 यगाणिते इष्टकर्मणा फलयोगात्तन्मिश्रमेकस्य मानं
 स्यात्पुनस्त्रैराशिकेण एकस्येदं चेदेषां किमिति.

अथ रत्नमिश्रक्रमः

नरदानवधेनोनरत्नशेषैर्विभाजितम् ११० इष्टं वा शो-
 षरत्नैस्तु शेषरत्ना इति भजेत् लब्धं तत्स्व स्वकैकैकर-
 त्तमौल्यमुदीरितम् १११ तस्मान्तुल्यघनाः सर्वजाय-
 न्ते ते हि मानवाः उदाहरणं मुक्ताः बाणाश्चर्याः वज्राः

मणयः सागराः धनाः रामाणां मिथैकैक दानान्तुल्य-
 धनान्वद न्यासः ५।७।४ दानं १ नराः ३ नरदान
 वधेन ३ स्वस्वरत्नसंख्यावर्जिता शेषरत्ना मुक्ता २ व-
 ज्रा ४ मणिः १ इष्टं ८ प्रकल्प्य स्वस्वरत्नशेषैरिष्टं ८
 भक्त्वा स्वस्वैकैकरत्नमौल्यं जातं मु. ४ व. २ म. ८
 मुक्तानां मौल्यं २० व. १४ म. ३२ अतो समधनानि-
 २२।२२।२२ एकैक दानात्स्वस्वरत्नशेषाणि मुक्ता ३
 वज्राः ५ मं. २ यथा मुक्तारत्नी नरेणैकं वज्री नराय ए-
 कं मणियुक्ताय दत्तं तर्हितद्रत्नशेषं ३ एवं वज्री नरेणै-
 कं मुक्तारत्नी नराय एकं मणियुक्ताय दत्तं तर्हितद्रत्न-
 शेषं ५ एवं एकं प्रथमाय एकं द्वितीयाय दत्वा तृतीय-
 स्य मणिशेषं जातं २ अथवा शेषरत्ना मु. २ व. ४ म. १
 हतिं शेषरत्नैर्भक्त्वा स्वस्वरत्नमौल्या. मु. ४ व. २ म. ८
 समधनानि २२।२२।२२

अथ सुवर्णाभादीनां क्रयविक्रयविधिः

एकैकस्य तु स्वस्वैव मौल्यं तत्तौल्यतादितं ११२ कृत्वा ते-

सुवर्णादिनां क्रयविक्रयविधिः ४५

षां युति भज्यं विज्ञेयं गणकोत्तमैः तौल्यानामेव योगेन भक्तं
भाज्यं च यत्फलं ११३ तौल्यानां योगमध्ये तु मौल्यमेकस्य
तद्भवेत् तदेव चैक्यवर्णः स्यादैक्यमौल्यं च तद्भवेत् ११४
मलसंयुक्ततौल्यानां योगमध्ये कु^{वर्ण}मौल्यकं मलयुक्तौल्य-
योगेन हत्वा भाज्यमुदीरितम् ११५ तच्छोधितेन तौ-
ल्येन भक्तं लब्धं फलं भवेत् एकस्य शुद्धमध्ये तु तन्मौल्यं जा-^{वर्ण}
यते खलु ११६ शुद्धस्यैवैकमौल्येन भाज्यं तत्परिभाज-
येत् शुद्धतौल्योच्यते स्वर्णादिनां क्रयविक्रये ११७
तौल्यैक्ये चैव मौल्ये तौल्यमौल्याहते युतिं हित्वा विदि-^{वर्णमाद्वतिभाषायां}
तमौल्यस्य तौल्यासंयत्फलं भवेत् ११८ तत्फलं मौल्य-
मानं तु चाज्ञातस्य हि जायते ऐक्यमौल्यं तौल्यैक्ये वि-
श्लेषं च समाचरेत् ११९ तौल्यमौल्यवधैक्यस्य तच्छेषं
च समुद्धरेत् भेदेनैक्याज्ञातमौल्ययोर्फलं यत्प्रजायते
१२० अज्ञातमौल्यमानं तु तज्ज्ञेयं गणकोत्तमैः उदाहर-
णं यस्यैकमाषकस्य सुवर्णस्य मौल्यं युष्मोऽप्रमितं त-
त्सुवर्णमष्टमाषोऽमितं यस्यैकमाषकस्य मौल्यं वेदतुल्यं-

तद्रूप्यष्टमाषोमितं यस्यैक माषकस्य मौल्यं वसु मितं
 तद्वेदयुग्ममाषोमितं चेत्तदैक्यवर्णवद तत्र सवर्णस्था-
 ने अन्नादिकं माषस्थाने सेटकादिकं ज्ञात्वा एतदुदाहर-
 णे अन्नादीनामैक्यवर्णवद अथवा एतस्मिन्नुदाह-
 रणे सर्वमाषाः ४० अथवा सेटकाः ४० मलयुक्ता-
 श्वेच्छोधनात्रिंश ३० निम्ताः जाताः तदैक्यवर्णवद
 अथवा तन्मध्ये एकस्य मौल्यमज्ञातं चेत्तन्मौल्यं वद
 अथवा एकस्य तौल्यमज्ञातं चेत्तत्तौल्यं वद न्यासः

मौ ३ ४ ८
 तौ ८ ८ २४

एक्यवर्णः ६ भाज्यं २४० शुद्धैक्यव-
 र्णं ८ शुद्धतौल्यं ३० अन्यन्यासः

३ ० ८
 ८ ८ २४

मौल्यं जातं ४ अथवा अन्यन्यासः ३ ८

४ ८
 ८ ८

तच्चोक्तवत्करणाल्लब्धं तौल्यं २४ द्वितीयोदा-
 हरणे तौल्यैक्ये ४० ऐक्यमौल्ये ६ नष्टे २४० तौल्यमौ-
 ल्याहति १६।०।१५२ युतिं २०८ हित्वा शेषमज्ञातस्य
 तौल्या ८ समज्ञातमौल्यमानं जातं ४ तृतीयोदाहरणे
 ऐक्यमौल्यं ६ तौल्यैक्यं १६ ऐक्यमौल्यं तौल्यैक्ये २६

श्रेढीव्यवहारः

४७

मौ.२ तौ.८ वधं १६ मौ.४ तौ.८ वधं ३२ मौ.८ तौ.८ वधं ६४ वधयोग ४८

वधं तौल्यमौल्ययाः १६।३२।० योग ४८ अस्य ६६ अ-
न्तरं कृत्वा शेषं ४८ ऐक्यमौल्य ६ अज्ञातमौल्य ८ योर्भे-
देन २ भक्तलब्धं २४ जातंतौल्यं २४

अथमिश्रमध्ये एकद्वित्र्यादिभेदानयनविधिः

क्रमस्यैरुद्धृतानंकां न्यस्तानेकोत्तरस्थितान् १२१ सि-
द्धेन निजपूर्वेण हत्वा तं स्माद्यथाक्रमं एकद्वित्र्यादिभेदाः
स्युरिदं साधारणमतम् १२२ उदाहरणं एकद्वित्र्याद्या-
व्यषड्रसभेदाच्चद न्यासः

६	५	४	३	२	१
१	२	३	४	५	६

 क्रमा-
ज्जाताः ६।१५।२०।१५।६।१ मिष्टांशमल्लवणक
कटुक तिक्त कषाय रसानामेषां योगं षड्रसभेदाः ६३
इति मिश्रव्यवहारः समाप्तः

अथश्रेढीव्यवहारः

तत्रसंकलितविधिः गच्छार्द्धसैकगच्छद्वमेकाद्यंकयुति
र्भवेत् तत्संकलितसंज्ञः स्याद्धत्वा तेनाश्वियुक्पदं १२३
न्याससंकलितानां तु योगं ज्ञेयं विचक्षणैः गच्छद्विगुणि-
तंसैकं कृत्वा संकलिताहतं १२४ रामासमेकपूर्वाणां

वर्गाणामैक्यमुच्यते एकदीनां धनैक्यस्याद्वर्गसंकलि-
तस्यच १२५ उदाहरणं एकादीनांपंचपर्यन्तानांचतु-
ष्कमन्विद न्यासः १।२।३।४।५ संकलितानि १।३
।६।१०।१५ एषामैक्यानि १।४।१०।२०।३५ वर्गैक्या-
नि १।५।१४।३०।५५। धनैक्यानि १।५।३६।१००।

२२५. अथश्रेढ्यन्तरविधिः

एद्वि ध्रुव्येकगच्छन्तुसाद्यमन्त्यधनं भवेत् आद्यस्यै-
कदलं मध्यं सर्वममध्यं पदाहतिः १२६ सर्वगच्छोद्धृतं व्ये-
कगच्छद्गार्धचयोनितं आदिस्तदुच्यते सर्वगच्छासं-
मुखवर्जितम् १२७ व्येकगच्छदलेनासंएद्विः स्यात्त-
च्चयोत्तरः द्विघ्नसर्वचयघ्नचतूत्तरार्धं मुखान्तरात् १२८
वर्गाढ्यतत्पदं चादिहीनमर्धचयान्वितम् उत्तरेणोद्धृतं
लब्धगच्छं ज्ञेयंचतत्पदं ^{गच्छं} १२९ उदाहरणम् वज्रैरामं
चयेयुग्मगच्छं यत्र युगोमितं तत्र तर्कोन्मितान्कमन्विशी-
घ्रं ब्रूहि विचक्षण न्यासः आदिः ३ चयः २ पदं ४ अन्त्य-
धनं ९ मध्यधनं ६ आदिधनं ३ सर्वधनं २४ ..

समादिवृत्तज्ञानायश्रेढ्यन्तरविधिः ४९

अथद्विगुणचयादिफलान्यनश्रेढ्यन्तरविधिः

ओजेगच्छेत्तदेकोनेगुणलक्षणमालिखेत् तुल्येतद्वलिते-
वर्गचिह्नमेवंसमालिखेत् १३० तद्वच्छक्षयपर्यन्तं क-
त्वान्त्येगुणको भवेत् व्यस्तान्तद्विगुणवर्गोत्थं फलमेकं न व-
र्जितं १३१ एकोनगुणकेनासंस्कृतालब्धं मुखवाहतं त-
त्सर्वगणितं ज्ञेयं धीरैस्तत्रगुणोत्तरे १३२ उदाहरणं-
आदिर्नेत्रोन्मितं यत्र चोत्तरं त्रिगुणोन्मितं गच्छं पंचो-
न्मितं तत्र सर्वं ब्रूहि विचक्षणा तद्वत्तर्कोन्मिते गच्छे सर्वं
ब्रूहि विचक्षणा न्यासः आदिः २ चयः ३ गच्छः ५ वल्ली

५	गच्छ	गुणवर्गजं फलं २४३ व्येकं २४२ व्येक
४	गु २४३	
२	व ८१	गुण २ भक्त फलं १२१ आदि २ गुणं
१	व ९	
०	गु ३	जातं सर्वं धनं २४२

अथसमादिवृत्तज्ञानायश्रेढ्यन्तरविधिः

गच्छं पादाक्षरमितं द्विगुणं तु चयं भवेत् पूर्ववच्चदधः स्था-
नाद्विगुणवर्गभवं फलं १३३ भेदानां समवृत्तस्य संख्या-
ज्ञेया विचक्षणैः तद्वर्गं निजमूलो न वृत्तस्यार्द्धं समस्य हि

१३४ समवृत्तस्य भेदानां संख्यावर्गकृतो तथा भेदानां स-
मवृत्तस्य संख्यावर्गपरित्यजेत् १३५ संख्यास्यादोज-
वृत्तस्य भेदानां निजच्छन्दजा उदाहरणं तुल्यानामर्द्ध-
समानां विषमाणां वृत्तानां पृथक् पृथक् अनुष्टुप्छन्द-
सिभेदसंख्यावदन्यासः उत्तरो द्विगुणाः २ गच्छं ८ वल्ली

४ वर्ग	गुणः २ वर्गः ४ वर्गः १६ व २५६ गुणवर्गजिफ-
२ वर्ग	लं २५६ समवृत्तभेदानां संख्या २५६ अ
१ वर्ग	स्य वर्ग ६५५३६ स्वमूलोनं २५६ अर्द्धस-
- गुण	मवृत्तानां भेदसंख्या ६५२८० अथ २५६ वर्ग ६५५३६

 अस्य वर्ग ४२५४५६७२५६ अस्य मूलं हित्वा विषमवृ-
त्तानां भेदसंख्या जाता ४२५४५०१७६० अष्टाक्षरप-
दस्य समवृत्तभेदसंख्या २५६ अर्द्धसमभेदसंख्या ६५-
२८० विषमवृत्तभेदसंख्या ४२५४५०१७६०

अथ समवृत्तादि परिज्ञानम्

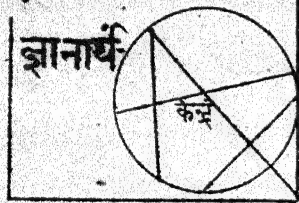
चत्वारश्चरणा यस्य चिह्नितास्तुल्यलक्षणैः १३६ तु-
ल्यवृत्तोदितस्तुच्छन्दशास्त्रविशारदैः तृतीयमादिव-

द्यस्य द्वितीयमन्त्यवद्भवेत् १३७ तत्स्वएड समष्टत्तं
स्यात्तद्भिन्नविषमं भवेत् इति श्रेढीव्यवहारः समाप्तः

अथ क्षेत्रव्यवहारः

शून्यचिह्नविचारार्थं विन्दुः शून्यं विलिख्यते १३८ स्था-
नमात्रं भवेद्यस्य भागमात्रं भवेन्नहि तच्छून्यंगीयतेय-
स्याभावश्चेद्विस्तृतेस्तथा १३९ दीर्घस्य स्थानमात्रः स्या-
त्तन्तु भागकरोच्यते वेधाभावो भवेद्यत्र तत्र क्षेत्रो निगद्य-
ते १४० दृत्तेयदिच्छया व्यासो व्यस्तबाणसमौ बुधैः

दत्वात् व्यासयोर्योगिस्थानं केंद्राभिधं मतं १४१ दृत्तकेन्द्र-

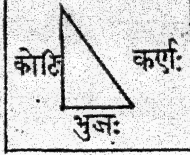
न्यासः दोः कोट्यकारगारे रवाक
एरूपगतायवा ऋजुतन्तुसमारे-
खारव्याता जगति मन्यते १४२

विद्युद्रूपगतारेखं शंखावर्तगतापि च चापरूपगताचै-
व व्यंगरेखानि गद्यते १४३ दृष्टां मस्तकदेशास्थियोग
संधिस्वलंगतायारे रवाकुण्डलाकारा चित्ररेखा तु सा स्मृ-
ता १४४ तत्रोद्धृद्धोस्थियोगस्य मस्तकस्थचपेचकैः

सूचीरूपसमैश्चित्ररेखा भवतिमस्तके १४५

अथभुजकोटिकर्णज्ञानम्

तिथ्यग्भुजं भुजज्ञेयं कोटिस्तूर्ध्वभुजोच्यते कोटिबाह्व
त्रयोर्मध्येयत्सूत्रंतच्छ्रवोच्यते १४६ दोर्वर्गिकोटीवर्गद्विबान्मूलं
तच्छ्रवणोभवेत् कोटिर्वर्गोमितात्कर्णवर्गान्मूलं भुजं भवेत् १४७
दोर्कर्णवर्गयोर्भेदान्मूलं कोटिस्तदुच्यते उदाहरणं कोटिर्वेदोमिता
यत्र बाहुस्त्वग्निमित्तस्तथा कर्णः पंचोन्मितंतत्र त्रीघ्रं
कर्मत्रयंवद न्यासः कोटिः ४ भुजः ३
कर्णः ५

अथसमकोटिभुजकरणम्

ओजदोः कोटिघातोत्थंमूलंयत्स्यात्कृतेरिव १४८ त-
त्कोटिभुजयोस्तुत्यमानंज्ञेयं विचक्षणैः उदाहरणं यत्र
भूपोमिताकोटिः १६ नवबाहु ९ स्तत्रसमभुजकोटी-
वदकोटिः १६ भुजः ९ वधं १४४ मूलं १२ समभुज १२
कोटि १२ अथसमकोटिभुजवेधानामानयनविधिः
ओजदोः कोटिवेधानांघातान्मूलंघनादिव १४९ यत्त

समकोटिभुजबेधानामानयनविधिः ५३

होः कोटिवेधानांतुल्यमानंतदुच्यते उदाहरणं यत्र द्वाद-
शकोटिः १२ नवऽ भुजः युष्मो २ न्मितवेधंतत्र समकोटि
भुजवेधान्चद न्यासः कोटिः १२ बाहु ५ वेधः २ घातः
२१६ मूलं ६ सममानं भुजः ६ कोटिः ६ वेधः ६ आ-
सन्नमूलानयनं लब्धवर्गान्तिरंशत्वासैकलब्धकृतौह-
रः १५० स्याद्धरेणोद्धृतंमूलस्यावशेषन्तुतत्फलं स्या-
न्मूलकुलजंतन्तुवर्गसिन्नपदम्भवेत् १५१ सैकलब्धध-
नेकत्वाभेदंलब्धधनस्यच तेनाप्तं धनमूलस्यत्ववशेषं
फलंभवेत् १५२ तच्च नासन्नमूलंस्याद्भिन्नवर्गेधनेत-
था हारांशवधमूलंतुहाराप्तंतत्समीपजं १५३ वर्गमू-
लंतुविज्ञेयं धनमूलंचपण्डितैः उदाहरणं सार्धवेदस्य
वर्गमूलंतथा धनमूलंचवद न्यासः ५ हारांश २।५ घा-
त १८ मूलं ४ मूलावशेषं २ मूल ४ वर्ग १६ सैकमूल ५
वर्ग २५ वर्ग १६।२५।त्तरं ५ तेनाप्तंमूलावशेषंजातं
३ मूलयुतंजातं ३८ हाराप्तंजातं भिन्नवर्गेनिकटमू-
लं १५ अन्यन्यासः धनः ५ हारांश २।५ घात १८

मूलं २ मूलावशेषं १० मूलधनं ८ सैकमूल ३ धनं २७
 धनयो ८।२७ स्तरेणा १९ सन्मूलावशेषं जातं १०
 मूलयुतं जातं ४८ हार २ भक्तं जातं भिन्नधनैः मि
 टमूलं ४८ सूक्ष्ममूलानयनं तु ज्योतिषस्थानेकथया-
 मि अथाऽकरणीगतेष्टभुजात्कर्णकोटिरचनो-
 च्यते. इष्टाप्तमिष्टदोर्वर्गलब्धमिष्टाद्यवर्जितं १५४
 कृत्वा खण्डे भवेतां तौ कर्णकोटी त्वनेकधा इष्टयोर्व-
 र्गभेदन्तु बाहुः स्यादिष्टयोस्तयोः १५५ वर्गयो गन्तु तत्क-
 र्णं स्यात्तच्चाऽकरणीगतं व्येकेन हीष्टवर्गेण भक्तं द्वि-
 ग्रेष्टताडितं १५६ दोः संज्ञं स्यात्तु कोटिस्सात्विष्टघ्नीत
 द्रुजोमिता तज्जात्यं जायते कर्णं चाश्रयं कर्णं यमाह तम्
 १५७ हीष्टघ्नं विष्टवर्गेण सैकेनाप्तन्तु जायते कोटिकी-
 र्तिगुणं विष्टं कृत्वा तच्छ्रवणोन्तरम् १५८ दोः स्याद्वा
 विष्टयोर्घातं द्विघ्नं कोटिस्तदुच्यते उदाहरणं यत्र स्वेष्ट
 भुजं द्वादशान्तत्र कर्णकोटी बद्धा न्यासः इष्टभुजः १२ वर्गः
 १४४ इष्ट २ भक्तः ७२ इष्टेन २ युक्तो नाङ्गीकृतः कर्ण

कर्णकोटियुतिबा० क० भु० क० भु० नयनम् ५५
 कोटी ३७।३५ एवंमिष्टवशाद्बहुधा कर्णकोटी स्यातां
 अथवा इष्टं भुजमिष्टकोटिरिति ज्ञात्वा उक्तवत्कृत्वा कर्ण
 भुजौ स्याताम् अथप्रकारान्तरेणोष्टकर्णाद्भुजकोटयोरा
 नयनम् इष्टवर्गेणसैकेन द्विघ्नकर्णविभाजितं १५५ फ-
 लमिष्टाहतंदोः स्यात्कोटिः कर्णफलान्तरं उदाहरणम्
 यत्र तिथिमितं कर्णं तत्र भुजकोटीवद न्यासः कर्णः १५
 द्विघ्नः ३० इष्टः २ वर्गः ४ इष्टवर्गेणसैकेन ५ द्विघ्नकर्णः
 ३० भक्तः फलं ६ इष्टाहतं फलं १२ भुजः १२ फलकर्ण
 त्तरं कोटिः ५ इष्टवशाद्बहुधा.

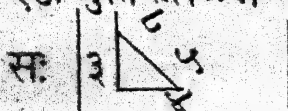
अथ कर्णकोटियुतिबाहुभ्यां कर्णको-

टिज्ञान मथवा भुजकर्णैक्यकोटिभ्यां

कर्णभुजानयनं विरच्यते

कोटिवर्गोऽथवा बाहोर्वर्गः खण्डोचितोद्धृतः १६० लब्ध्या
 खण्डोचिते द्विस्थेहीनयुक्ते दलीकृते खण्डे द्वे खण्डयोग
 स्य विज्ञेयेदोः श्रवाकृती १६१ ते कोटिकर्णरूपे वाज्ञे
 ये खण्डे विचक्षणौः यस्य खण्डानि खण्डे वा स्युस्तत्ख-

एडोचितोच्यते १६२ उदाहरणं अष्टकरतुल्यदीर्घवं
शोवायुनैकदेशभग्नः स्वमूलादधिकरे भुजेतदग्रख
एडः श्रुतिरूपलग्नश्चेत्कर्णकोटिरूपेवंशखण्डेवदन्या-

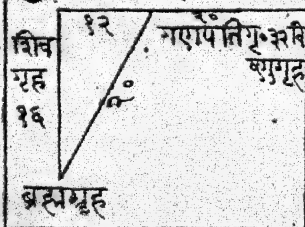

बाहुः ४ वर्गः १६ खण्डोचितेन

८ भक्तः फलं २ अतोवंशखण्डेकोटिकर्णरूपे कोटिः

३ कर्णः ५ उदाहरणं शिवमन्दिराद्वात्रिंशद्वस्तभूमौ
पूर्वस्यांविष्णुमन्दिरं शिवमन्दिरात्षोडशहस्तोन्मि-
तेयाम्येब्रह्ममन्दिरं शिवविष्णुमन्दिरान्तरे कस्मिंश्चि-
दज्ञातस्थाने गणपतिमन्दिरं गणपतिविष्णुमन्दिरान्त
रसमं गणपतिब्रह्ममन्दिरान्तरंचेत् शिवगणेशमन्दिरा
न्तरंतथाविष्णुगणेशगृहान्तरंतथाब्रह्मगणेशगृहान्त-

रंवदन्यासः

कोटिः १६ खण्ड-

योग्यः ३२

उक्तवत् शिवगणेशा

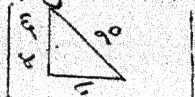
न्तरं १२

विष्णुगणेशान्तरं २०

ब्रह्मगणेशान्तरम् २० अथकोटिकर्णान्तरबा-
हुभ्यांकोटिकर्णयोरान्यन्नम् कोटिकर्णा-

न्तरेणाप्तदोर्वर्गकोटिकर्णयोः विश्लेषेणोनयुक्तोर्ध्वता-
वुक्तौकोटिकर्णको १६३ उदाहरणं कोटिकर्णान्तरमे-
काङ्क्षयन्नबाहुयमोन्मितं तत्र कोटिकर्णोवद न्यासः को-
टिकर्णयोरन्तरं ३ बाहुः २ उक्तवत्कोटिकर्णो $\frac{१५}{४}$ $\frac{१७}{४}$

अथोड्डीयमानानयनम्

द्विघ्नकोटियुतेनैवबाहुनापरिभाजितं बाहुंकोट्याह-
तं कृत्वा ह्युड्डीयंतन्निगद्यते १६४ उदाहरणं वेदोन्मि-
तेकोटिरूपे कपिद्वयंगतमेकः पथेनान्यः किञ्चिदूर्ध्वग-
त्वाकर्णरूपोष्टोन्मिते भुजे उत्तीर्यतयोः समगमनंचेदु-
ड्डीयमानंवदन्यासः भुजः ८ कोटिः ४

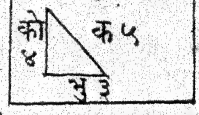
समगतिः १२ लब्धमुड्डीयमानं २ कोटिः ६ भुजः ८ क-

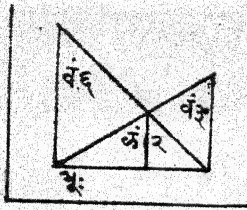
र्णः १०

अथान्यत्करणविधिः

दोः कोटियुतिवर्गोनात्कर्णवर्गद्विमाहतात् मूले द्विस्थे
न्तरंयोगंयोगेनाश्विविभाजिते १६५ स्यातांतौकोटि-
बाहूवाकर्णवर्गद्विमाहतात् दोः कोटिभेदवर्गोनान्मू-
ले द्विस्थेन्तरेणाच १६६ भेदयोगंदले कृत्वा तत्रैकत्र

स्मरेन्दुजम् अन्यत्रैवस्मरेत्कोटिं तत्सिद्धिः स्याद्यथा
 था १६७ उदाहरणं यत्रपंचोन्मितकर्णं भुजकोटियो-
 गंनगंतत्रबाहुंकोटिंचवद न्यासः कर्णः
 ५ दोः कोटियोगः ७ जातेकोटिभुजे ४।३ वाकर्णः ५
 भुजकोट्यन्तरं १ जातेकोटिभुजे ४।३ अथवा भुजः
 ३ कोटिः ४ अथकर्णयोर्योगाल्लम्बादिपरिज्ञानं
 तुल्यभूमिस्थलेवेण्वोरन्योन्यमग्रमूलयोः सूत्रयोग
 स्थलाद्वेण्वोर्घातित्वंशैक्यभाजितं १६८ लम्बाः स्या-
 न्निजवंशघ्ना पृथ्वीवंशैक्यभाजितास्वाबाधाभूमिस्व-
 एडः स्याल्लम्बान्दूलम्बयोर्वधं १६९ स्वाबाधाभाजितं
 लब्धमन्यवंशमुदीरितम् स्वाबाधालम्बवर्गेक्यमूलं
 कर्णोऽंशकं भवेत् १७० पृथ्वीकर्णांशयोर्घातितस्या
 बाधोद्धृतंफलम् पूर्णकर्णोच्यते पूर्णकर्णतिल्लम्ब-
 मर्दितम् १७१ कर्णांशो नोद्धृतंलब्धंतद्वंशंसमुदीरि-
 तम् उदाहरणं रामघणितयोर्वंशयोर्परस्परमूला-
 ग्रगयोः सूत्रयोर्योगिस्थानाल्लम्बादिकान्वद न्यासः

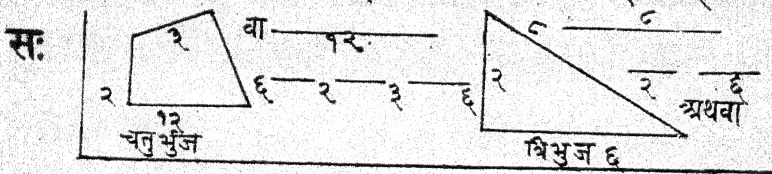

वंशौ ६।३ योगः ८ लब्धः २ वंशा-
न्तरभूमिः १२ चेल्लम्बादुभयत्रभूरव-
एडे ८।४ वाभू १० श्वेदाबाधेभूस्वएडे

१२।६ भूवशाद्बहुधाभूरवएडे स्यातां

अथाऽक्षेत्रविचारः

यत्रैवलघुदोर्योगितुल्यंवात्यंमहाभुजात् १७२ ऋजुदोः
क्षेत्रमक्षेत्रंविज्ञेयंघट्टभाषितम् उदाहरणं यत्रचतुर्भु-
जेद्वादशद्वित्रितर्कोन्मिताः भुजाः त्रिकोणोष्ठाधिरसो-
न्मिताः भुजाः घट्टेणोद्दिष्टास्तत्रतदक्षेत्रंज्ञेयंहिन्या-

बहुभुजं १२ लघु २।३।६ योगं ११ वाबहुभुजः ८ लघु
२।६ योगं ८ अथवाभुजशालाकयाअक्षेत्रोपपत्तिः

अथअस्रक्षेत्रफलानयनमुच्यते

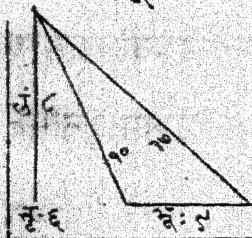
क्षेत्रेअस्रस्मेस्मरेदेकंबाहुंभूरितिपाण्डितैः १७३ अस्रस्मेत-
द्भुजयोर्योगंभेदंघ्नंतद्भुजोद्धृतं द्विस्थालब्ध्याधराही-

नयुक्तातद्दलितातयोः १७४ आबाधे भुजयो भूमिः स्व-
 एडे ज्ञेये विचक्षणैः स्वाबाधाबाहुकृत्योस्तयद्विस्थेषा
 तदं भवेत् १७५ तल्लम्बं भुजयो रत्रयोगात्कोटिसमं भ-
 वेत् तद्गूलम्बाहतेरर्द्धं त्र्यस्रे क्षेत्रफलं भवेत् १७६ सर्व-
 बाह्वैक्यखण्डं तु लिखित्वा ऽब्धिस्थलेषु च द्वित्वैकैकस्थ-
 ले बाहू नृशेषघातपदं स्फुटं १७७ त्र्यस्रे क्षेत्रफलं ज्ञे-
 यं चतुर्बाह्वादि कैतथा क्षेत्रे क्षेत्रफलं स्थूलं विज्ञेयं पण्डि-
 तोत्तमैः १७८ उदाहरणं त्र्यस्रे शक्रमिते भूमौ बा-
 हू विश्वतिथीसमौ यत्र तत्र क्षेत्रफलं वद न्यासः भूः १४

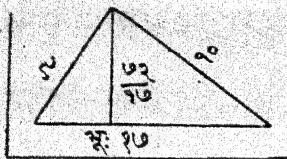
भुजो १३।१५ लब्धे आबाधे ५।९
 लम्बश्च १२ क्षेत्रफलम् ८४ अ-

थक्रणाबाधोदाहरणं नवतुल्यक्षितौ सप्तदशदश-
 मितौ बाहू यत्र तत्र त्र्यस्रे क्षेत्रफलं वद न्यासः भुजो

१७।१० भूमिः ९ अत्र निर्वाहार्थं
 सप्तदशोन्मितं भुजं १७ भूरिति ज्ञा-
 त्वा तत्र नवदशौ बाहू स्मृत्वा ९।१०

न्यांसः भूः १७ बाहू ५।१० आबा-
धे १३५ १५४ लम्बः ७३ क्षेत्र

फलं ३६ अथवासर्वभूमिः १५ अथत्पृथ्वीक्रणाबाधयो-
र्योगं १५ तल्लम्बः ८ घनमर्द्धं ६० तत्सर्वाबाधासहितस्य
क्षेत्रफलं ६० तस्मिन्क्रणाबाधैव भूम्य ६३ ३ लम्बाः ८
हतं कृत्वा जातमृणक्षेत्रफलं २४ तंहित्वा जातं क्षेत्रफ-
लं ३६ अथवा भुजो १०।१७ भूमिः ५ अस्त्रेतद्भुजयो-
र्योगमित्यादिना लब्धं २१ अनेन भूरूतान स्यात् अस्मा-
देव भूरपनीता शेषार्द्धमृणगता बाधादिग्वैपरीत्येने-
त्यर्थः तथा जाते आबाधे ६।१५ अत उभयत्रापि जातो-
लम्बः ८ फलं च ३६ अथवा ५।१०।१७ बाहूनां योगा-
३६ ३६ १८ चतुः स्थितं १८।१८।१८।१८ बाहुभिः ५।१०
११७ विरहितशेष ५।८।१।१८ वधा १२५६ न्यूलं ३६
स्फुटं क्षेत्रफलम् ३६ क्रणाबाधास्थले प्रकारान्तरेण
फलानयनं अस्त्रेतुभुजयोर्भेदयोगनिघ्नं भुवोद्धृतम्

चेत्फलं भूमितश्चोर्द्ध्वं भूमिंहित्वांफलेदत्तं १०९ जायते
 साक्षयाबाधाभूफलैक्यदत्तं तथा आबाधात्वधिकस्यैव
 बाहोर्ज्ञेयाविचक्षणैः १८० स्यावाधाबाहुकृत्योस्तुभे-
 दमूलंतु यद्भवेत् तल्लम्बमुच्यते तेन चावाधे गुणिते पृथक्
 १८१ विस्तेषांर्द्धतयोस्तत्र त्र्यस्रक्षेत्रफलं भवेत्

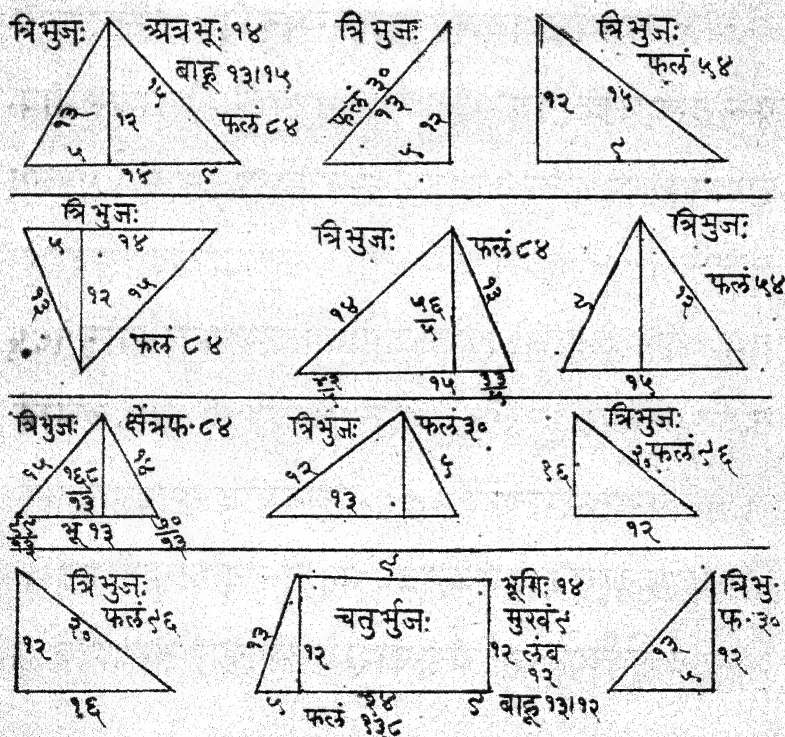
अथ चतुर्भुजादिक्षेत्रे फलानयनविधिः

चतुर्बाह्वादिक्षेत्रेषु द्वयात्र्यस्त्रान्यमादिकान् १८२
 कृत्वा तत्र तत्तेषां त्र्यस्त्राणां फलसंयुतिं कृत्वा क्षेत्र-
 फलं तस्य क्षेत्रस्यैव हि जायते १८३ त्र्यस्त्रे लम्बसमीप-
 स्थकर्णरूपभुजस्य च वर्गेलम्बकृतिं हित्वा मूलं भूखण्ड
 मुच्यते १८४ आबाधासिद्धबाहुस्तु तद्भूखण्डमुदीरि-
 तम् कोटिलम्बाभिधं ज्ञेयं कर्णवाकल्यकादयपीम् १८५
 तद्भूस्पर्शितो बाहु बाहुज्ञेयो विचक्षणैः तत्राबाधे च लम्बं
 च ह्यानयेत् तत्फलं खलु १८६ तुल्यबाहुचतुष्कोणक्षे-
 त्रे त्वेकभुजस्य च वर्गे वेदाहते भेदादेककर्णकृतेः पदं १८७
 अन्यत्कर्णोच्यते घातं यत्तयोरोजकर्णयोः तस्यार्द्धतत्फ-

क्षेत्राणामाकारज्ञानार्थं त्रिभुजादीनां चिह्नानि ६३

लंज्ञेयं क्षेत्रेतुल्यचतुर्भुजे १८८ लम्बघ्नं भूमुरखैक्यार्द्धं
तुल्यलम्बेचतुर्भुजे यत्तत्फलोच्यते तुल्यकर्णक्षेत्रेचतुर्भु
जे १८८ बाहुकोटिवधं प्राग्बद्धिज्ञेयं तत्फलं रवलुवृत्त-
बाहुयुतक्षेत्रे वृत्ताकारांशकफलं १८० पृथक्कृत्वा फ-
लेन्योत्थेयुक्त्वा क्षेत्रफलं भवेत्.

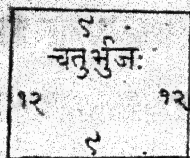
अथ क्षेत्राणामाकारज्ञानार्थं त्रिभुजा-
दीनां चिह्नानि लिख्यन्ते

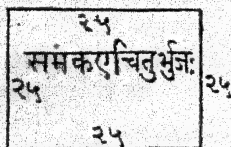
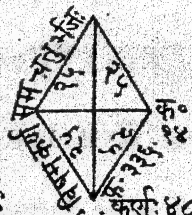
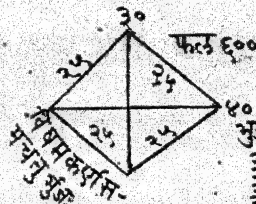

६४

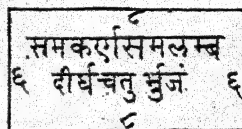
परमसिद्धान्ते

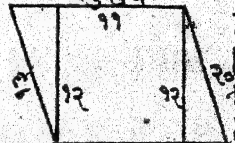
फ-१०८ सर्वफ-१३८

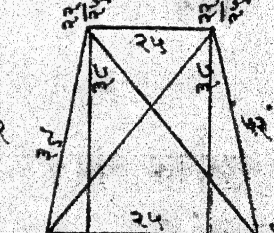
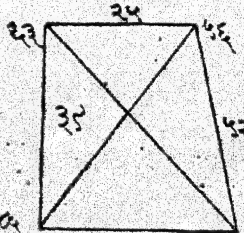
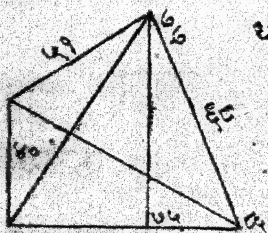
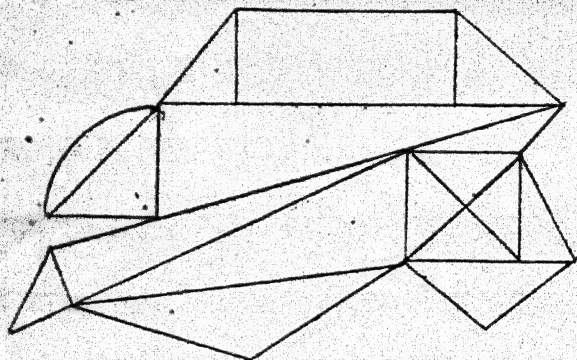
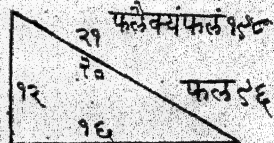
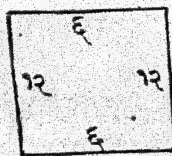
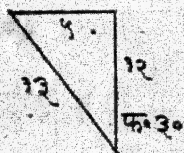
फलं गणितं ६२५

विस्तारं ६ दैर्घ्यं ८ क्षेत्रफ ४८

मुखं ११ दैर्घ्यं १३।२० फल १४०

क्षेत्रफलात्कोटि भुजानयनं ६५

उदाहरणम् यत्र भूमिः शक्रमिता बाहू विश्वतिथिमितौ
 तत्र क्षेत्रफलं वद यत्र भूमिरिन्द्रमिता मुखं नवमितं बा-
 हू सूर्य विश्वोन्मितौ तत्र क्षेत्रफलं वद यत्र तत्त्व तत्त्व-
 पंचाश्वि पंचाश्विमिताः भुजाः २५ । २५ । २५ । २५
 खत्रिमितः^{३०} वा शक्रमित^{३४} स्त्वेकं कर्णस्तत्र विषमकर्ण-
 समचतुर्भुज क्षेत्रफलं वद यत्र विस्तारं षाण्मि^६तं दैर्घ्यं
 मष्टोन्मितं तत्र समलम्ब समकर्ण दीर्घचतुरस्रे क्षेत्रफ-
 लं वद यत्र भूः श्रुतिसमा^{२२} मुखं शिवं^{११} बाहू नख विश्वौ त^{२०}
 त्र क्षेत्रफलं वद यत्र मुखं कक्षोन्मितं वास बाहुः रक्षा^{१३}श्चि-
 मितः दक्षिण बाहुरष्टा^{६८}र्गमितः भूमिः पंचाद्रिमिता त-
 त्र क्षेत्रफलं वद यत्र वाम बाहुर्नन्दा^{३०}त्रिमितः दक्षिण
 बाहु^{३३} इयक्ष प्रमितः अन्य वाम भुजस्तत्त्वोन्मितः^{३५} भूमिः ष-
 ष्ठिमिता तत्र क्षेत्रफलं वद .

अथ क्षेत्रफलात्कोटि भुजानयनं

तुल्यकर्णचतुर्बाहु क्षेत्रे क्षेत्रफलं भजेत् १८१ कल्पि-
 तेष्ट भुजे नैव कोटिः स्यात्कोटितो भुजम् अस्त्रं द्विघा^५

फलादेवंकोटिः स्यात्कोटितो भुजम्

अथ घनफलक्षेत्रफलपृष्ठफलानां

रूपज्ञानमुच्यते.

सर्वतोवेधविस्तारदैर्घ्यैस्तुल्यं घनं भवेत् तत्षण्डगा-
नितुल्यानि जायन्ते बाह्यतः. खलु १५३ तुल्यैश्चतुर्भु-
जैर्बहुतुल्यकर्णद्वयान्वितम् क्षेत्रं तद्दीयते तद्बृहत्पृष्ठ-
क्षेत्रमुदीरितम् १५४ .

अथ विषमगोलविषमवृत्तयोः सम-

गोलसमवृत्तसमव्यासकरणक्रम-

उच्यते.

अल्पवृत्तस्थले गोलमधिवृत्तस्थले तथा मापयित्वा
तुतद्योगममापितस्थानसंख्यया १५५ भक्त्वा तत्प-
रिधिर्ज्ञेय एवं विषमकुण्डले अल्पाधिव्याससंयोग
ममापितस्थानसंख्यया १५६ भक्त्वा सविस्तृतिर्ज्ञे-
या तद्बृहत्तं कुण्डलोच्यते बाल्पाधिवृत्तसंयोगममापित
स्थानसंख्यया १५७ उद्धृतपरिधिर्ज्ञेय इत्यसर्वत्र

पण्डितैः

अथव्यासज्ञानं

एकप्रांत्यस्थलात्सूत्रमन्यप्रांत्यांशकंगतं १५८ वृत्ते
सर्वाधिकं यत्स्यान्तद्व्यासंसमुदीरितम्.

अथवृत्तव्यासयोरन्योन्यमानयनम्

प-धि व्यासघ्ना^{४५००८}अष्टनागाभ्रतानास्तत्वांगवासरैः^{१५६२५} १५५

भक्ताः वृत्तोच्यते व्या^{परिधी} वृत्तहत्वातत्वांगवासरैः^{१५६२५} भक्त्वा

नागो^{४५००८} रगाभ्रांकवेदैर्व्यासोच्यतेखलु २०० सामान्यप-धिव्या.

व्यासंभांकाग्निभिर्हत्वा^{३५२७} वृत्तंखाक्षार्कभिस्तथा तावड-^{१२५०}

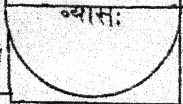
न्योन्यगुणाप्तोस्तस्सामान्येवृत्तविस्तृती २०१ स्थू-परि-

ध्या व्यासघ्नाः^{२२} श्रुतयः शैलैर्^{परिधिः} भक्ताः स्यात्स्थूलमण्डलः

स्थू व्या० वृत्तंशैलौहत्तंस्थूलं^{२२} श्रुत्यांसं व्यासमीरितम् २०२

उदाहरणं सप्तोन्मिते व्यासे वृत्तवद्वृत्ताद्व्यासंचोच्य-

ताम् न्यासः परिधिः व्यासः ७ परिधिमानं सूक्ष्मं

२१ $\frac{१५४५१}{१५६२५}$ सामान्यपरिधिः २१ $\frac{१२३५}{१२५०}$

स्थूलपरिधिस्तु २२ परिधि २१ $\frac{१५४५१}{१५६२५}$ जातं व्यासं

७ सामान्यपरिधि २१ $\frac{१२३५}{१२५०}$ जातं व्यासं ७ परिधि

६८

परमसिद्धान्ते.

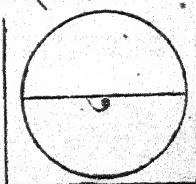
श्रे २२ इयासः ७ अथ वृत्तक्षेत्रे क्षेत्रफलानयनम्

वृत्ताऽर्द्धव्यासखण्डघ्नं वृत्तक्षेत्रफलं भवेत् व्यासव-

र्गाहताः ^{१२२७२} युग्मसप्तयुग्मदिवाकराः ^{१५६२५} तत्त्वषड्भासरैर्भक्ता

वृत्तक्षेत्रफलं भवेत् उदाहरणं सप्तव्यासोन्मिते वृ-

त्तक्षेत्रे फलं वद न्यासः

व्यासः ७ परि-

धिः २१ $\frac{१५४५९}{१५६२५}$

क्षेत्रफलम्

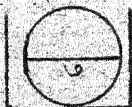
३८ $\frac{७५७८}{१५६२५}$

अथ गोले पृष्ठफलानयनम्

व्यासं वृत्ताहतं यत्तद्गोले पृष्ठफलं भवेत् २०४ ^{४५०८८} नागनागाभ्रतानघ्नव्यासं विस्तारताडितम् पञ्चनत्रां ^{१५६२५}

घस्रान्तं गोले पृष्ठफलं भवेत् २०५ उदाहरणम् यद्गो-

लं विस्तृतिः शैलान्तत्पृष्ठारव्यं फलं वद न्यासः

व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४५९}{१५६२५}$ गोले पृष्ठफलं ^{१५३ १४६८८} _{१५६२५}

अथ गोले घनफलानयनं

स्वघ्नव्यासाहता वृत्तात्पट्टषडंग शिवाहतात् गोष्ट- ^{११६६६} _{५५०८८}

न्यांकबाणासाद्गोले घनफलं भवेत् २०६ व्यासव-

र्गाहतं व्यासमष्टाष्टां ^{४५०८८} आंकसागरैः ^{११६६६} हत्वाषट् तर्कषट्च-

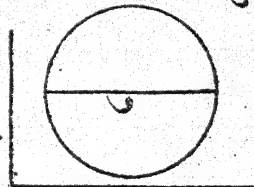
वृत्तक्षेत्रस्य क्षेत्रफलोपपत्तिक्रमः

६८

द्रुचंद्रैस्स्यादेव सम्भजेत् २०७ तत्त्वषट्पचषड्भुज
 द्वयकैर्गोलं घनं भवेत् उदाहरणं यद्गोलव्यासं सप्ततुल्यं

तद्गोलान्तर्गतं घनफलं वदन्त्यासः

गोलव्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४५१}{१५६२५}$

स्वघ्नव्यासः ४८ गोलस्यान्तर्गतं घनफलं जातम्-

२१२ $\frac{६८०३१६०४४}{९२३२६५६२५}$

अथान्योक्तं घनफलानयनम्

गोले विस्तारवर्गघ्नं वृत्ततर्कोद्धृतं भवेत् २०८ स्थूलं घन-

फलं खेतश्चाऽन्योक्तं चाऽपिलौकिकम् उदाहरणम्

व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४५१}{१५६२५}$ व्यासवर्गः ४८ उक्त

वज्जातं घनफलं स्थूलं १७८ $\frac{२७९६७}{४६८७५}$

अथ वृत्तक्षेत्रस्य क्षेत्रफलोपपत्तिक्रमो विरच्यते.

वृत्तव्यासमभिन्नेन तद्व्यासे नैव सम्भजेत् २०९ ल-

ब्धे नैकादिकं पूर्णं विस्तारान्तं पृथक् पृथक् हत्वा विस्तृ-

तयोद्देश्यास्तेषां कृत्वा च कुण्डलान् २१० एकविस्तार

जं वृत्तखण्डमेकफलं मतम् द्वितीयव्यासजं वृत्तमेक-

व्यासज कुण्डले २११ युक्त्वा युग्मोद्धृतं लब्धं तद्विती-
 यं फलं मतं तृतीयव्यासजं च तद्वितीयव्यासजे तथा
 २१२ चत्ते युक्त्वा चतस्र एडं तृतीयं फलमुच्यते चतु-
 र्थव्यासजं च तत्तृतीयव्यासजे तथा २१३ चत्ते युक्त्वा
 तद्विच तच्चतुर्थं फलं मतं एवं स्वस्वसमीपादिजं युक्त्वा
 ऽर्द्धफलं भवेत् २१४ प्राग्व्यासघ्नं फलं कया ऽर्द्धं चत्त-
 क्षेत्रफलं भवेत् चत्तक्षेत्रफलं चत्तद्वृत्ते पृष्ठफलं मतं
 २१५ यथा व्यासः $७\frac{१}{३}$ अभिन्नेन ७ भक्तः लब्धं
 $१\frac{१}{३}$ अग्नेनैकं १ हत्वा प्रथमव्यासः $१\frac{१}{३}$ तेनैव यु-
 ग्मं हत्वा द्वितीय व्यासः $२\frac{१}{३}$ एवं तृतीय व्यासः $३\frac{३}{४}$
 चतुर्थं $४\frac{३}{४}$ पंचमं $५\frac{५}{४}$ षष्ठं $६\frac{३}{४}$ सप्तमं $७\frac{१}{३}$
 प्रथमव्यास $१\frac{१}{३}$ स्य परिधिः $\frac{७३६३२}{२१८७५}$ प्रथम-
 फलं $\frac{३६८१६}{२१८७५}$ द्वितीयव्यास $२\frac{१}{३}$ स्य परिधिः
 $\frac{१४७२६४}{२१८७५}$ द्वितीयफलं $\frac{११०४४८}{२१८७५}$ तृतीयव्यास $३\frac{३}{४}$
 स्य परिधिः $\frac{२२०८६६}{२१८७५}$ तृतीयफलं $\frac{३६८१६}{४३७५}$ चाफलं
 $\frac{१८४०८०}{२१८७५}$ चतुर्थव्यास $४\frac{३}{४}$ स्य परिधिः $\frac{२८४५२८}{२१८७५}$

गोलस्यपृष्ठफलघनफलयोरूपपत्तेरानयनं ७१

चतुर्थफलं $\frac{२५७७१२}{२९८७५}$ पंचमव्यास ५ $\frac{५}{४}$ स्यपरि-

धिः $\frac{७३६३३}{४३७५}$ वा पंचमपरिधिः $\frac{३६८१६०}{२९८७५}$ पंचमफ-

लं $\frac{३३१३४४}{२९८७५}$ षष्ठव्यास ६ $\frac{३}{८}$ स्यपरिधिः $\frac{४४१७५२}{२९८७५}$

षष्ठफलम् $\frac{४०४५७६}{२९८७५}$ सप्तमव्यास ७ $\frac{१}{३}$ स्यपरिधिः

$\frac{७३६३२}{३९२५}$ वासप्तमपरिधिः $\frac{५१५४२४}{२९८७५}$ सप्तमफलम्

$\frac{४७८६०८}{२९८७५}$ सर्वफलैक्या $\frac{१८०३५८४}{२९८७५}$ $\frac{५४८८}{३०६२५}$ $\frac{९०१५५२}{२९८७५}$

आदिव्यास $\frac{१५४}{३०६२५}$ द्विजातवृत्तदीर्घफलम् $\frac{१३५२५८८}{३०६२५}$

एतस्मिंस्त्वन्तिमं व्यासं वृत्तव्यासं समं भवेत् वृत्तोत्था-

विस्तृतिर्भिन्नायत्र तत्र विचक्षणैः २१६ भिन्न भागा

चितस्यैव नान्त्यं कोष्ठं तु कल्पयेत्

अथ गोलस्य पृष्ठफल घनफल योरूप-

पत्तेरानयनक्रमञ्च्यते

वृत्तस्याऽऽधिल्लं चापसंख्या वृत्तदले भवेत् २१७ अ-

भिन्ने ^{चाप} व्याससंख्याभिश्चापसंख्याविभाजिता अभि

न्ने ^{चापः} व्यासपर्यन्तं लब्धमेकादिभिर्हितम् २१८ कृत्वा पृ-

थक् पृथक् चापाः स्युस्तेषां ^{प्या} मौरिकाफलान् आनयेन्नि

जसांनि ध्येतत्फलं प्राक् फलान्वितम् २१५ कृत्वा द्वि
विस्तृतिर्ज्ञेया सर्वविस्तृतयो बुधैः ^{४५००८८} नागाष्टात्रां कवेद
^{१५६२५} घ्रास्तत्वषड् दिनं भाजिताः २२० स्युर्वृत्तास्ते पृथङ्नि
^{गोदाद्वै} घ्रा विस्तारैः सागैरोद्धृताः लब्धयोगंतु तद्गालखण्डे
घनफलोच्यते २२१ वृत्तानां संयुतिर्गोलखण्डे पृष्ठ
फलोच्यते अर्द्धयुग्माहृतं कृत्वा पूर्णगोलफलं भवेत्
२२२ यथावृत्तं ३६० वृत्ताद्वै १८० चापसंख्या ५०
अभिन्नधनुस्संख्या ५० भिन्नापसंख्या ५० विभा-
जिता लब्धम् १ अनेनैकादिकमभिन्नधनुः पर्यन्तं
हत्वा चापाः स्वांकसमाः ५० जाताः १।२।३।४
।५।६।७।८।९।१०।११।१२।१३।१४।१५।१६
।१७।१८।१९।२०।२१।२२।२३।२४।२५।२६।
२७।२८।२९।३०।३१।३२।३३।३४।३५।३६।३७
।३८।३९।४०।४१।४२।४३।४४।४५।४६।४७
।४८।४९।५०।५१।५२।५३।५४।५५।५६।५७
।५८।५९।६०।६१।६२।६३।६४।६५।६६।६७

गोलस्य पृष्ठफलं घनफलयोरुपपत्तयः ७३

६८।६९।७०।७१।७२।७३।७४।७५।७६।७७

।७८।७९।८०।८१।८२।८३।८४।८५।८६।८७

।८८।८९।९०। एवंक्रमेण जीवाफलानि यथा प्रथ-

मस्य ज्या भागमुखं १।५९।५९ द्वितीयस्य ३।५९।५७

तृतीयस्य ५।५९।५० चतुर्थस्य ७।५९।३६ पंचमस्य

९।५९।१३। एवं सर्वेषां हि यथा प्रथमकोष्टात्पूर्वं शून्य-

न्यकोष्टं तत्फलं च शून्यं० प्रथमकोष्टफलं शून्यकोष्ट

फलयोरैक्या १।५९।५९ द्विप्रथमकोष्टव्यासं जातं भा-

गमुखं ०।५९।५९।३० द्वितीयकोष्ट ३।५९।५७ प्र-

थमकोष्ट १।५९।५९ फलयोगा ५।५९।५६ द्विद्वि-

तीयस्य व्यासं २।५९।५८ द्वितीयतृतीययोगार्द्धतृ-

तीयव्यासं ४।५९।५३।३० एवं चतुर्थव्यासं ६।

५९।४३ पंचमव्यासं ८।५९।२४।३० एवं सर्वव्यासाः

भवन्ति परिधीनां योगं पृष्ठफलं क्षेत्रफलानां योगं घ-

नफलं गोलार्द्धं भवति तद्विघ्नपूर्णा फलं भवति एवं पं-

चकोट्यादि ५००००००० वृत्तगोलजेन घनफलेन

तथा पृष्ठफलेनानुपाताद्गोलस्य घनफलं पृष्ठफलं चानयेदिति. अथ स्थूलजीवाद्यानयनमुच्यते. वृत्तंचापोननिघ्नंतु द्वित्राद्याह्वयमीरितम् वृत्तवर्गाहताश्रयां वेदासां^१ आद्यवर्जिताः २२३ वेदासांस्तत्फलेनासमाद्यविस्तारयोर्वधं स्थूलज्याजायते. *जीवाव्यासयोगान्तराहतेः २२४ मूलोनव्यासरव-
 एडंतु सूक्ष्मज्याव्यासजं स्फुटं^२ बाणं स्यात्सूक्ष्मबा-
 णोनाह्वयासात्सूक्ष्मशराहतात् २२५ मूलं द्विघ्नं स्फु-
 टज्यास्यात्सूक्ष्मज्याऽर्ध्वकृतिं भजेत् सूक्ष्मेषु बाणफ-
 लं सूक्ष्मबाणाद्व्यव्यासमुच्यते २२६ तुर्व्यां शंवृत्तवर्गस्य पंचघ्नं जीवया हतं वेदघ्नव्याससंयुक्तजीव-
 यासंफलं भवेत् २२७ तत्फलं वृत्तवर्गस्य पादांशोपरि

* जीवाबाहुः व्यासः कर्णः अनयोर्वगन्तरं कोटिज्यावर्गः तज्ज्या-
 व्यासयोर्घोगान्तरं घातसमः तन्मूलं सूक्ष्मकोटिज्या स्यात् सूक्ष्म-
 ज्याव्यासयोः योगान्तराहतेः मूलं सूक्ष्मकोटिज्यास्यां जुज्ज्योत्या
 एवं कोटिज्योत्या सूक्ष्मभुजज्या स्यात् सूक्ष्मकोटिज्यावा भुज-
 ज्यां व्यासेहित्वा तत्परिणतं सूक्ष्मशरस्यात्

वर्जयेत् शेषमूलोमितं वृत्तरवण्डं चापमुदीरितं २२८
 स्थूलाचेन्मोर्विका^{धनुः}चापसूक्ष्मं सूक्ष्मज्यकायदि अत्रै-
 तत्कार्मुकं स्थूलं विज्ञेयं गणकोत्तमैः २२९ वृत्तं तत्र
 स्रपूर्वाणां तुल्यानां कोणसंख्यया भक्तस्तपरिधिश्चा-
 पंज्ञेयं तच्चापमोर्विकाम् २३० दैर्घ्यमुक्तं तथैकैकको-
 णस्यैव हितत्तया एकैकस्य भुजस्यैव परिमाणं निगद्यते
 २३१ यथा व्यासः ७ वृत्तं स्थूलं २२ धनुः ३ आद्यः
 ५७ वृत्तरय २२ वर्गः ४८४ पंचाहतः २४२० वेदासः
 ६०५ आद्यहीनः ५४८ वेदासः फलं १३७ आद्य ५७
 विस्तार ७ चोर्वधं ३९९ फलेन १३७ भक्तं लब्धं स्थूल
 ज्या २ $\frac{१२५}{१३७}$ अथ यथा व्यासः १० जीवाद्योगः १६
 अन्तरं ४ घातः ६४ मूलं ८ व्यासे १० हित्वा हिं १३९
 १ व्यस्ताज्जीवाद्य व्यासश्च १० अथ यथा व्यासः १४
 जीवा ४ परिधिः ४४ वर्गः १९३६ वेदांशः ४८४ पंच-
 घ्नः २४२० जीवयां ४ हतः ९६८० वेदघ्नव्यासः ५६
 जीवा ४ युक्तं ६० अनेन तद्भक्तं फलं $\frac{४८४}{३}$ वृत्त २२

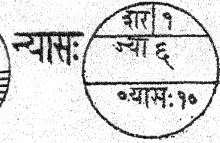
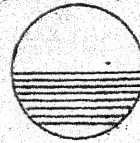

७६

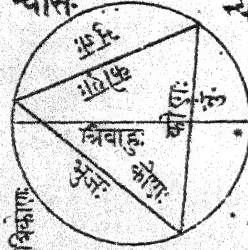
परमसिद्धान्ते.

वर्ग १५३६ पादे ४८४ हीनात्सूलं चत्तार्द्धं हित्वा

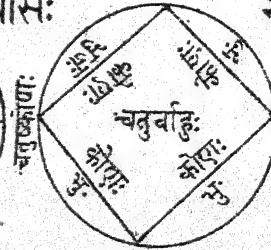
स्थूलं धनुः वा ४ न्यासः

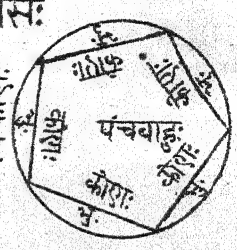
न्यासः

न्यासः

न्यासः

अथ सूचनम्

सूक्ष्मं जीवादिकर्म च सूक्ष्मवर्गपदं तथा सूक्ष्मघन
पदं चाग्नेज्योत्पत्तौ कथयाम्यहम् २३२ उद्देशकसमं
राशीनां चक्रवृत्ते तु कोणाः ^{३६०} स्वांगुणाः स्मृताः तस्मिन्
• १०१० जीवांशाः १०१०
अर्द्धशिवाहुज्यात्वेककोणज्याका भवेत् २३३ तत्राऽ
र्थाज्या कला षष्टितुल्या ज्ञेया विचक्षणैः

अथ बंधमुखवधनहस्ताकारस्य भा-

एडस्य क्षेत्रफलानयनम्

वेधविस्तारयोगघ्नद्विघ्नद्वैर्घ्येण संयुतम् २३४ वेध-
विस्तारयोर्द्विघ्नघातं कृत्वा विचक्षणैः तद्वनाकार-

भाण्डस्यज्ञेयंक्षेत्रफलंखलु २३५ अत्पात्रं विस्तारे २
दैर्घ्ये २४ वेधे ३ तस्य क्षेत्रफलं ५२ भवति अथवाक्षे-
त्रफलानामैक्यात्षड्भुक्तान्मूलैर्विस्तारादीनांबन्धमुख-
कस्यसममानंस्यात् अथवाअबन्धमुखानां क्षेत्रफ-
लैक्यात्तर्कासा त्त्वषष्ठांशहीनान्मूलं बृहदेक भाण्डस्य
बन्धमुखकस्यसममानंस्यात् बन्धमुखानां क्षेत्रफलै-
क्यंतर्कासंस्वांगांशान्वितान्मूलं बृहदेक भाण्डस्याबन्ध
मुखकस्यसममानंस्यात् . इतिक्षेत्रव्यवहारः

अथ रवातव्यवहारः

अथ वेधादिपरिज्ञानंविधीयते नीचत्वमुच्चतापिण्डं
गम्भीरंवेधमुच्यते सर्वत्रविषमक्षेत्रेस्वस्वजातिस्थ-
लेषुच २३६ मापयेन्मापितैक्यन्तु मापितस्थानसं-
ख्यया भक्त्वायथोचितंतुल्यंतल्लब्धं जायतेखलु
२३७ दैर्घ्यविस्तारवेधानां घातंघनफलम्भवेत् क्षे-
त्राभिधंफलंवेधनिघ्नंघनफलम्भवेत् २३८

अथरवातेघनफलानयनम्

वेधक्षेत्रवधंतुल्यखाते घनफलं भवेत् उदाहरणं
 यस्यखातस्य त्रिषु स्थानेषु दशैः शिवैः सूर्यैस्तुल्याः
 दैर्घ्याः १०।११।१२ पञ्चैस्तर्कै रगैस्तुल्याः विस्ताराः
 ५।६।७ युग्माभ्यां त्रिभिर्वेदैरुन्मिताः वेधाः २।३।४

स्युस्तस्य घनफलम्वद न्यासः

७	१२	विषम	६	५
४	११		स्वानः	२
खातदर्शनं	१०		३	

११
६ तदेव समखातः ६
वेधः ३
११

उक्तवत्करणात्समखाते दैर्घ्यं ११ विस्तारं ६ वेधः ३

एषां घातं घनफलम् १५८

अथ वाटिकादिखातस्य घनफलानयनं

तलजं मुखजार्द्धचक्षेत्रं वेधाभिर्मर्दितम् २३५ रु
 त्वानयोस्तु संयोगं फलं स्याद्वाटिकाघनम् तुल्यखात
 फलत्र्यंशैः सूचीखाते फलम्वतम् २४० उदाहरणं
 यस्याः वाण्याः मुखे दैर्घ्यं हस्तैः सूर्योन्मितं तथा वि-
 स्तारे दशहस्तोन्मितं तले दैर्घ्यं तर्कोन्मितं विस्तारं पं-
 चहस्तोन्मितं वेधं सप्तहस्तोन्मितं तस्याः घनफलम्वद

न्यासः	<div> $\begin{array}{c} \text{दै३ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \\ \text{वि५ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \text{ घन } 1\frac{1}{2} \end{array}$ </div>	<div> $\begin{array}{c} \text{दै१२ दै ६ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \text{ घन } 1\frac{1}{2} \\ \text{दै ६} \end{array}$ </div>	<div> $\begin{array}{c} \text{दै ३ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \text{ घन } 1\frac{1}{2} \\ \text{वि५ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \end{array}$ </div>
	<div> $\begin{array}{c} \text{क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \\ \text{घन } 1\frac{1}{2} \end{array}$ </div>	<div> $\begin{array}{c} \text{वि५ क्षेत्र } 3\frac{1}{2} \text{ पूर्ण घन वेधः ७} \\ \text{घन } 21\frac{1}{2} \end{array}$ </div>	<div> $\begin{array}{c} \text{वि५ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \text{ घन } 1\frac{1}{2} \end{array}$ </div>
	<div> $\begin{array}{c} \text{क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \\ \text{घन } 1\frac{1}{2} \end{array}$ </div>	<div> $\begin{array}{c} \text{दै ६ क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \text{ घनफ. } 1\frac{1}{2} \\ \text{दै १२} \end{array}$ </div>	<div> $\begin{array}{c} \text{क्षेत्र } 1\frac{1}{2} \text{ घन } 1\frac{1}{2} \end{array}$ </div>

सर्वघन फलैक्यम् ६३०

मुखेदैर्घ्यं १२ विस्तारं १० तलेदैर्घ्यं ६ विस्तारं ५ वेधः ७ तलजं क्षेत्रफलं ३० मुखजं क्षेत्रफलार्द्धं ६० तौ क्षेत्रफलौ वेधघ्नौ जातौ २१०।४२० अनयोर्योगम् ६३० घनहस्तफलं ६३० उदाहरणं यस्य समखातस्य दैर्घ्यं हस्त द्वयं तथा विस्तारं हस्त द्वयं वेधं तर्क हस्तोन्मितं तस्य घनफलं वद तत्तुल्यस्य सूचीखातस्य घनफलं वद तथा यस्य उत्तरखातस्य व्यासं सप्तोन्मितं वेधं वेदोन्मितं तस्य घनफलं वद तथा उत्तरखातस्य सूचीखातफलं वद न्यासः

२	दैर्घ्यं २
२	६

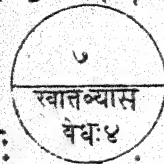
दैर्घ्यं २ वि-

स्तारं २ वेधः घनफलं २४ घनहस्ताः २४ सूचीखात
फलार्थं न्यासः दैर्घ्यं २ विस्तारं २ वेधः ६ घ-

नफलं ८ अथ

न्यासः

परिधिः

३८ $\frac{७५७८}{१५६२५}$ घनफलं

तत्सूचीखातफलार्थं न्यासः

व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४५९}{१५६२५}$

वेधः ४ घनफलं ५१ $\frac{१४६८७}{४६८७५}$
इतिखातव्यवहारः

अथचितिव्यवहारः अथभित्तेर्धन-
फलानयनम्

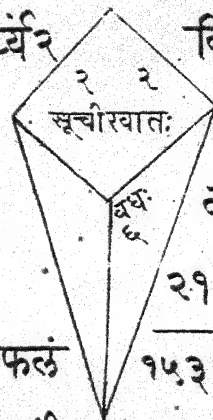
हत्वाक्षेत्रफलं भित्तेरुच्छयेण घनं भवेत्

भित्तिश्चेदिष्टिकानांतु हीष्टिका घन भाजितं २४९

भित्तेर्धनफलं भित्तेरिष्टिकानाम्भित्तिर्भवेत् स्युस्तारा

उच्छ्रयं भित्तेरिष्टिकोच्छ्रयभाजितम् २५२ एवमश्म

चित्तेरश्मान् विज्ञेयं पाण्डितोत्तमैः उदाहरणं यस्या-

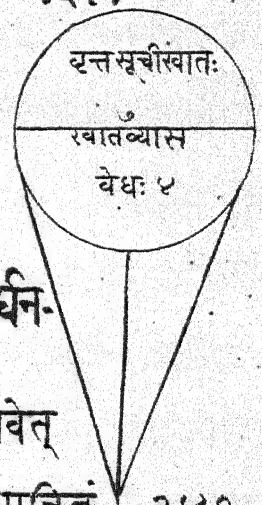

वृत्तखातफलार्थं

व्यासः ७ वेधः ४

२१ $\frac{१५४५९}{१५६२५}$ क्षेत्रफलं

१५३ $\frac{१४६८७}{१५६२५}$ अथवृ

इष्टिकायाः दैर्घ्यपादोनैकहस्तोन्मितम् विस्तारमर्द्धह-
स्तोन्मितं वेधं हस्ताष्टमांशंचेदिष्टिकाघनंवद यस्यां
भित्तौ दैर्घ्यवेदमितं हस्तौ विस्तारं त्रिकरोन्मितं वेधं युग्मो-
न्मितं तत्रंचित्तिघनंचिता विष्टिका संख्यांचवद इ-

ष्टिकान्यासः

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

 दैर्घ्यं $\frac{3}{8}$ विस्तारं $\frac{1}{2}$ वेधः

$\frac{1}{8}$ इष्टिकाघनं $\frac{3}{8}$ चित्तिन्यासः

 दैर्घ्यं ४ विस्तारं ३ वेधः २ भित्ते

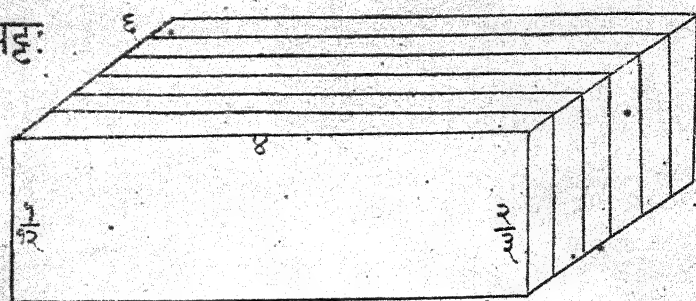
घनफलम् २४ इदमिष्टिकाघनेन $\frac{3}{8}$ भक्तंचिता
विष्टिकामितिः ५१२ चित्तौतराश्च १६ एवंषाषाणच-
येपि इति चित्तिव्यवहारः समाप्तः

अथ ऋकच व्यवहारः

दैर्घ्यवेधाहृतंदारो रेकाढ्यैदरिणस्थलैः २४३ हत्वाक्षे-
त्रफलं सर्वपद्मानां जायते खलु उदाहरणम् यद्दारो रे-
कपट्टस्य पिण्डं मूले हस्तोन्मितमग्रे भूपांगुलोन्मितं दै-
र्घ्यत्वेकत्रांगहस्तोन्मितमन्यत्राधिकरोन्मितं तत्स्था-
नचतुष्केषु दार्यते चेत्तत्पद्मानां क्षेत्रफलं कथंवदन्यासः

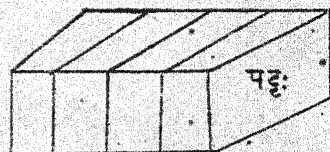
पट्टः

दैर्घ्यं ६ दैर्घ्यं ४ पिण्डे १ ३ दारणस्थानसंख्यां ४
 अत्र दैर्घ्ययोर्योगं १० द्विभक्तं दैर्घ्यः ५ पिण्डयोगं ३
 द्विभक्तं पिण्डः ५ दैर्घ्यपिण्डाहतिः २५ एकाद्व्यदा-
 रणस्थलैः ५ गुणिताः १२५ तत्पट्टानां क्षेत्रफलयोगं
 जातं १२५ हरभक्तं २० ५

अथ क्रकचान्तरक्रमम्

वेधविस्तारयोधतिमेकाद्व्येदारणस्थलैः २४४ हत्वाति-
 र्यक्तयादारुर्दार्ज्यतेचेत्फलं भवेत् उदाहरणं यस्यैक-
 पट्टस्य दारो विस्तारं सार्द्धं हस्तोन्मितं पिण्डं हस्तद्वयं
 तत्स्थानत्रयेषु तिर्यक्तया विस्ताररूपेण दार्ज्यतेचे-
 तत्पट्टानां क्षेत्रफलं सर्वविद
 न्यासः ३ ३ दारणसंख्या

काष्ठविदारणकर्मणि भाटकफ०

८३

३ सैका ४ पिण्डः २ विस्तारः ३ वधं ३ सैक दारणा
घं १२ क्षेत्रफलैक्यं १२

अथान्योन्यफलानयनविधिरुच्यते

नीचोच्चकुलयोर्मध्ये यद्गुणस्तद्वनाहतम् २४५ उत्तम-
स्य घनं तत्तु नीचजातिघनं भवेत् नीचोच्चवंशयोर्मध्ये
यद्गुणं तद्वनोद्धृतम् २४६ नीचजातिघनं लब्धमुच्च-
जातिघनोच्यते यद्गुणं वंशयोर्मध्ये तद्वर्गेण समाहतम्
२४७ उच्चक्षेत्रफलं तत्र नीचक्षेत्रफलोच्यते यद्गुणं
कुलयोर्मध्ये तत्कृत्या परिभाजितम् २४८ नीचक्षेत्रफ-
लं लब्धमुच्चक्षेत्रफलोच्यते उच्चजातिघनान्नैव नीच-
क्षेत्रफलं भवेत् २४९ नीचक्षेत्रफलाच्चापितूत्तमस्य
घनं नहि उच्चक्षेत्रफलान्तद्वनीचजातिघनं नहि २५०
नीचवंशघनाच्चापितूच्चक्षेत्रफलं नहि

अथ काष्ठविदारणकर्मणि भाटकफले

क्षेत्रफलज्ञानमुच्यते

वेधदैर्घ्यादिति दारो रभ्यस्त दारणस्थलैः २५१ दारणी-

यफलं ज्ञेयं तद्विदारणकर्मणि वेधविस्तारयोर्घाति
 मभ्यस्तं दारणस्थलैः २५२ तिर्य्यक्त्वा तु तद्दारोर्दारि-
 णोत्तफलं भवेत् उदाहरणं यस्यैकपट्टस्य दारोर्द्वैर्घ्यपि-
 च हस्तोन्मितं पिण्डं हस्तद्वयं तत्स्थानत्रयेषु दैर्घ्यरू-
 पेण दार्य्यते चेत्तद्भाटकाय क्षेत्रफलं व्यं वद न्यासः दै-
 र्घ्यः ५ वेधः २ वधं १० दारणस्थानैः ३ हत्वा जातं दार-
 णीयफलं ३० उदाहरणं यस्यैकपट्टस्य दारोः पि-
 ण्डं हस्तद्वयोन्मितं हस्तोन्मितं तु विस्तारं तत्तिर्य्यक्त्वा
 चाचतुर्षु स्थानेषु दार्य्यते चेत्तद्धारणीयफलं वद न्या-
 सः पिण्डः २ विस्तारं १ वधं २ दारणस्थानैः ४ हत्वा-
 जातं दारणीयफलं ८ इति क्रकच व्यवहारः

अथ राशि व्यवहारः

मध्ये धान्यादिराशीनां च त्सूत्रमग्रवृत्तयोः २५३ त-
 द्वाङ्गद्वृत्तजव्यासखण्डवर्गो नितात्पदम् वैधः स्याद्
 त्त षष्ठांशवर्गवेधवधं बुधैः २५४ स्थूलं घनफलं ज्ञे-
 यं वा वृत्तव्यासयोर्वधं वेधघ्नं भास्करात् स्यात्सूक्ष्मं

पादोनार्द्धपादराशिनां फलानयनम् ८५

राशिं घनं फलम् २५५ उदाहरणम् यस्य धान्यादिश-
शेवृत्तं द्वादशहस्तोन्मितं वेधं सन्ध्यं शैक हस्तोन्मितं

तस्य घनफलं न्यासः राशिः परिधिः १२
वेधः $\frac{४}{३}$ स्थूलं घनफलं $\frac{१६}{३}$ परिधिः १२ व्यासः
 $\frac{४६८७५}{१२२७२}$ सः ३ $\frac{१००५८}{१२२७२}$ सूक्ष्मं घनफलं ५ $\frac{८५५}{८२०४}$

अथ पादोनार्द्धपादराशिनां फलानयनमुच्यते

सत्रिभागेकयुग्माब्धिनिघ्नान्तुपरिधेः फलम् स्यात्पादोना-
र्द्धपादांशराशोः स्वगुणं भाजितम् २५६ उदाहरणं यद्वा
शिवृत्तं द्वादशहस्तसमं तद्वाशोः पादोनार्द्धपादांशघनफ-

लान्वद न्यासः पादोनं पादोनवृत्तं तद्वृत्तः
 $\frac{४}{३}$ गुणं पादोनं वृत्तं पूर्णपरिधिः १२
तस्मात्प्राग्बज्जातं घनफलं ५ $\frac{८५५}{८२०४}$ गुणं

$\frac{४}{३}$ भक्तं जातं घनफलम् ३ $\frac{१००५८}{१२२७२}$ अथार्द्धराशोः
न्यासः अर्द्धराशिः गुणः २ पूर्णपरिधिः १२ तद्वन
फलं ५ $\frac{८५५}{८२०४}$ गुणः २ भक्तं जातं घनफलं २ $\frac{३३५३}{६१३६}$

अथ पादराशोः न्यासः पादं गुणः ४ पूर्णपरिधिः

१२ तद्वनफलं ५ $\frac{८५५}{६२०४}$ गुणः ४ भक्तं जातं पादराशो
 र्धनफलं १ $\frac{३३५३}{१२२७२}$ अथराशिफलरोपपत्तिरुच्यते
 भक्त्वावेधमभिन्नेन तेन वेधेन यत्फलम् तेन चैकादिभि
 धेन व्यासं हत्वा समुद्धरेत् २५७ पूर्णवेधेन विस्ताराः स्युः
 र्वेधान्तमिति क्रमात् विस्तारमन्तिमं चात्र पूर्णव्यास
 समं भवेत् २५८ भिन्नांशयुक्तवेधस्य नान्तिमं कोष्ठमा
 चरेत् शून्यवेधस्य विस्तारवृत्तौ शून्यौ स्मृतौ बुधैः २५९
 शून्यप्रथमयोर्व्यासयोगं युग्मोद्धृतं फलम् तज्ज्ञेयं प्रथमं
 चाथ विस्तारं प्रथमस्य च २६० द्वितीयव्याससंयुक्तं कृ
 त्वा द्वितीया द्वितीयकम् द्वितीयव्याससंयुक्तां तृतीयविस्तृ
 तितथा २६१ कृत्वा द्वितीयं तृतीयारव्यं विज्ञेयं गणकोत्त
 मैः तृतीयविस्तृतिं युक्त्वा चतुर्यविस्तृतौ बुधैः २६२
 कृत्वा खण्डं चतुर्थारव्यं स्यात्फलं चैव मेव हि तत्पूर्वव्या
 सरखण्डं तु फलमाद्याह्वयं मतम् २६३ द्विघ्नमाद्यं ध्रुवं
 ज्ञेयमाद्यं तद्भुवकान्वितं द्वितीयारव्यं फलं ज्ञेयं तद्विती
 यं ध्रुवान्वितं २६४ तृतीयारव्यं फलं ज्ञेयं तृतीयं च ध्रुवा

राशिफलोत्पत्ती रुच्यते.

८७

वान्वितं चतुर्थारिष्यं फलं ज्ञेयमेवं सर्वेथवा फलाः २६५

अष्टाष्टाभ्रांकसिंधुघ्रास्तेतेस्वस्वफलाभिधाः तत्त्वपट्टा

सैर्भक्ता जायन्ते कुण्डलाः खलु २६६ कुण्डलव्यासयो

घातिं वेदासं क्षेत्रमीरितम् क्षेत्राणां संयुतिं कृत्वा स्यात्तद्राशि

घनं फलम् २६७ कुण्डलानां युतिश्चात्रराशेः पृष्ठफलं म-

घेत् वेधवृत्तवधाई वाराशेः पृष्ठफलं भवेत् २६८ यथारा

शिपरिधिः ३६ व्यासः ५६२५०० वेधः ४ अभिन्नवेधेन

४ भक्तः फलं १ एवमुक्तवद्वेध ४ पर्यन्तव्यासाः प्रथम

व्यासः १४०६२५ द्विव्याः २८१२५० तृव्याः ४२१८७५

चतुर्थव्यासः ५६२५०० स्पष्टव्यासा एव फलानि अत्रो

पयोग्यानि प्रथमफलम् व्यासः १४०६२५ द्वि. फ. ५६२५००

तृती. फ. ७०३१२५ चतुर्थफलम् व्यासः ५६२५०० अथ-

कुण्डलानि प्र. परिधिः ६५०३ द्वि. १५३४ तृती. १५३४

चतुर्थ. परिधिः ४८३२९ क्षेत्रफ. ५७०७३४३७५

अथ क्षेत्रफलानि प्रथमः क्षेत्रफ. २४२६८३५८३७५

द्वि. ८७३६६०८३७५ तृती. ६०२४०७८३६ चतुर्थ. ४७५६५८८४३७५

क्षेत्रफलैक्यं राशे घनफलम् ६०२४०७८३६

८८

परमसिद्धान्ते

$$\frac{5948960000}{6028000000}$$

हरभक्तं जातं

यनफलं

५४१५४०३५

१३५ १५०६०१८४

व्या. ५६३५३०

यत्तं ३६

वाता

१३५ ५४१५४०३५

अथवा व्यासवृत्ताहतिः ३०२५००००

४८०८८

अस्याख्यं राशोर्धनफलं वा १३७ १५५५ ३०६८ राशोः पृष्ठ-

फलं ७२॥ इष्टाऽकस्याऽधमकुलं कृत्वा तस्य फलात्फलं

इष्टाऽकस्यानयित्वा तु तत्सूक्ष्मं जायते फलं २६९

अथ राशोः स्थूलफलोपपत्तिः

वृत्तरामांशकं यत्तद्विस्तारं स्थूलमुच्यते तेन घ्नं वृत्तपादांशं

स्थूलक्षेत्रफलं भवेत् २७० क्षेत्रवेधाहतं कृत्वा वृत्तरवात

समफलम् विज्ञेयं तद्गुणैर्भक्तं स्थूलराशिफलं भवेत् २७१

अथाराशिपरिधिः ३६ स्थूलव्यासं १२ वृत्तपादं ८ वेधः ४

वृत्तपादाहतं व्यासं वृत्तक्षेत्रफलं १०८ वेधाहतं वृत्तरवा-

तसमं घनफलं स्थूलं ४३२ तत्रांशं वृत्तरवातस्य सूचीखा-

तसमं राशोः स्थूलं घनफलम् १४४ इति राशिव्यवहारः समा०

अथ छायाव्यवहारः

छाययोः कर्णयोश्चाऽपि भेदयोर्वर्गयोस्तयोः भेदासं द्विघ्नं

शंकोस्तु वर्गलब्धिस्तदुच्यते २७२ सैकलब्धेः पदेन घ्नं

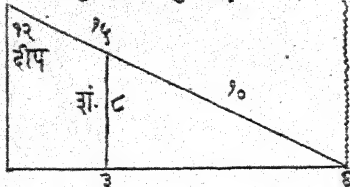
कर्णयोरन्तरं द्विधा छाद्ययोरन्तरेणोनयुक्तमर्द्धे प्रभेस्मृ-
 ते २७३ छाद्ययोर्योगवर्गे तु कर्णयोरन्तरस्य च वर्गस्यैवा-
 न्तरं कृत्वा तेनां द्विघ्नैरां कुजं २७४ वर्गतिस्सैकलब्धस्य
 मूलं कर्णान्तराहतम् ^{१२} द्विस्थं भैक्येन विस्लेषयोगमर्द्धे
 प्रभेस्मृते २७५ कर्णयोश्छाद्ययोश्चैव योगवर्गान्तरोद्धृ-
 तम् यद्वर्गं द्विघ्नैरां कोस्तुलब्धस्यैकान्तरात्पदं २७६ कर्ण-
 योगाहतं द्विस्थं ^{पायायोगेन} भैक्येनाऽयोगसंयुतिम् कृत्वा खण्डे
 प्रभेस्यातां छाद्ययोऽन्तरस्य ^{१३} च २७७ वर्गे कर्णैक्यवर्गस्य
 भेदं कृत्वा हरो भवेत् द्विघ्नैरां कुक्कतिं भक्त्वा छेदेन फल-
 रूपयोः २७८ भेदसूत्राहतं कर्णयोगं द्विस्थापितं तथा
 भाभेदेनान्तरयुतिं कृत्वा चाऽर्द्धे प्रभेस्मृते २७९ उदा-
 हरणं एकादीपप्रकाशे ^{१६} षोडशषोडश ^{१६} भागां कितयोः
 कीलयोश्छाद्ययोरन्तरस्मृत्प्रेन्दुं ^{१४} प्रमितं कर्णयोरन्तरं श-
 क्रप्रमितं चेत् ^{छाद्ययोगं} छायेवद ^{४२} अथवा भैक्यद्वयव्यभि-
 तं ^{१४} कर्णयोः ^{छा} तरे शक्रोन्मितं चेत् छायेवद ^{४२} अथवा भायोगं द्वयव्यभि-
 तं ^{५४} कर्णयोगं वेदाक्षसमं चेत् ^{१८} छायेवद अथवा छायान्तरं

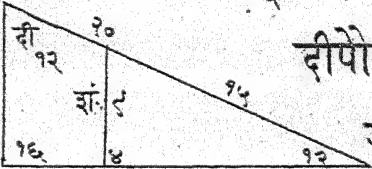

शंकुयुक्तं दीपौ च्यमुच्यते दीपौ च्यनरयो भेदं कृत्वा
तच्छायया हतम् २८१ तत्कीलासंफलं दीपकीलयोः स्या-
त्तलान्तरम् भागयोरन्तरद्वयाभाभाभेदासाधरा^{भू} भवेत्
२८२ तद्भूमिनरयो^{भा} र्घातं भासं दीपौ च्यमुच्यते शंकु-
द्वावस्तु भाशं कोराभयासाफलं भवेत् २८३ तद्वस्तो
रुच्चताज्ञेया वस्तुद्वाशंकुभायवा तद्वस्तोराभयाभ-
क्ताशंकुः स्यादनुपाततः २८४ दृक्सूत्रं दृष्टिकर्णः
स्याद्भाभूबाहुश्च भू भवेत् कोट्यग्रं दृग्गृहं स्वेष्टदेश-
तुल्यक्षितौ भवेत् २८५ तद्दृग्गृहं त्तु शैलाग्रं च क्षाग्रं दीप-
कस्थलं छायाग्रे स्वस्थलं किम्बाकोट्यग्रे स्वस्थलं भ-
वेत् २८६ कोट्यग्रे स्वस्थलं यत्र छायाग्रे दृग्गृहं भवेत्
तद्दीपौ च्य कृतौ दीपतलभाग्रान्तरस्य च २८७ वर्गमा
द्व्यं च तन्मूलं दृक्कर्णं तदुदीरितम् गम्यागम्य दृग्गृहान्तं
भेदं तत्स्वस्थलाद्भवेत् २८८ उदाहरणं दीपौ च्यं द्वा
दशैस्तुल्यं यत्र दीपतलभूमिस्थानादामोन्मिते स्थाने भू-
मी अष्टसमं कीलमूर्द्धा कृतं चेत्तत्कीलस्याभावं द

अथवाद्वादशैव दीपोऽप्ये वेदोन्मितेशंकु दीपयोस्तला
न्तरे नवभागतुल्यं शंकुसूर्ध्वीकृतं चेत्तच्छंकोराभांवद

न्यासः शंकुः ८ तलयोरन्त-
रं ३ दीपोः १२ उक्तवत्कर-

णाज्जाता शंकु छाया ६ छायाशंकुभ्यां जातः कर्णः
१० छायाग्रदीपतलान्तरं ८ दीपोऽप्येतिभ्यां जातं पूर्णक-

र्णं १५ न्यासः दीपोऽप्यं १२ तलां
तरं ४ शंकुः ८ जाता शंकु छा

या १२ उदाहरणं छायाशंकुतलान्तरैर्दीपोऽप्यं वद तथा

छायाशंकुदीपोऽप्येस्तलान्तरं वद न्यासः छाया ६ शं-

कुः ८ तलान्तरं ३ जातं दीपोऽप्यं १२ न्यासः छाया ६

शंकुः ८ दीपोऽप्यं १२ जातं तलान्तरं ३ उदाहरणं दी-

पप्रकाशे दीपतला किंचिद्दूरे द्वादशांगुलं शंकुसूर्ध्वीकृतं

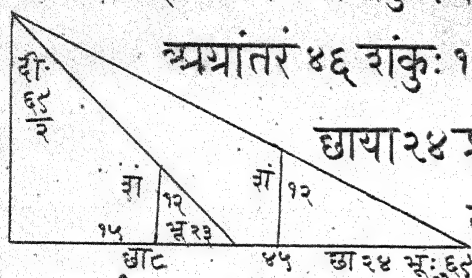
तंचेत्तच्छायाचाष्टां ८ गुलोन्मिता जाता ततस्तस्मिन्ने

वसूत्रे तच्छंकुस्थानात्सपादैकं ४ हस्तोन्मिते दूरे

द्वादशांगुलं शंकुं स्थाप्य तच्छायावेदयुग्मां २४ गुलस-

दीपोच्चशंकुभ्यांहक्कणीपूर्णभुजयो० ८३

माजाताचेदीपोच्चंतथाशंकुदीपतलान्तरंवदन्यासः

अग्रान्तरं ४६ शंकुः १२ छाया ८ शंकुः १२

छाया २४ प्रथमछायाग्रदीपत-

लान्तरं २३ द्वितीय-

छायाग्रदीपतलान्तरं ६५ दीपोच्चं ३४ १/२ प्रथमश-

ङ्कुतलदीपतलान्तरं १५ द्वितीयशंकुतलदीपतलान्तरं ४५

प्रथमपूर्णहक्कणीवर्गः $\frac{६८७७}{४}$ द्वितीयपूर्णहक्कणीव-

र्गः $\frac{२३८०५}{४}$

अथदीपोच्चशङ्कुभ्यांहक्कणीपूर्णभुजयोरानयनम्.

शंकुवर्जितदीपोच्चकोटिजंहक्कणीवस्पर्शान् बाहुंप्रक-

त्ययित्वातुतद्भुजस्यंकुतौबुधैः २८९ दीपोच्चनरविश्ले-

षवर्गमाद्यैवतत्पदम् दीपोच्चैन्नरोनेन भक्त्वादीपो

च्चताडितम् २९० तद्हक्कणीभवेद्बाहुं हत्वादीपो

च्चकेनच विनृप्रदीपकोच्चैर्न भक्त्वास्यात्पूर्णदोर्धरा

२९१ हक्कणीनयनार्थवाकोटिं दीपोच्चसंज्ञकां क-

त्ययेत्स्वस्थले हीशंतुल्येकौचप्रसारिताम् २९२ दोर्म

मिंदीपकोच्चवादीपौच्च्यदौर्धरांबुधैः नरदीपौच्च्यभे-
 दंभां शंकुदीपतलान्तरम् २५३ शंकुंकल्पितबाहुस्वा
 शंकुंकग्रंनिजस्थलं ध्यात्वा दृक्कर्णमानन्तुत्यानयेदुक्त
 बहुधः २५४ इति छायाव्यवहारः

अथांकाऽवयवानयनम्.

इष्टांकास्याऽवशेषंतु दशसु^{१०}पणां हरोद्धृतं तत्कलं दशमां^{१०}
 शः स्यात्तच्छेषं दशताडितम् २५५ हारासंतच्छतांशः^{१००}
 स्यात्तच्छेषं च दशाहृतम्^{१०} हारासंतत्सहस्रांशं तच्छेषं^{१०००}
 च दशाहृतं २५६ हारासं मधुतांशः^{१००००} स्यात्तच्छेषं दशमर्हि^{१०}
 त्सहारासंतलक्षकांशः^{१०००००} स्यात्तच्छेषं दशसंगुणं २५७ हारा-
 संप्रयुतांशः^{१००००००} स्यात्तच्छेषं दशताडितम्^{१०} हारभक्तं फलय-
 त्तत्कोट्यंशं परिकीर्तितम् २५८ एवं शेषं दशसु^{१०}पणां ह्रा-
 रासंच पुनः पुनः^{१०००००००} अर्बुदांशादिकं ज्ञेयमंकस्याऽवयवं
 खलु २५९ उदाहरणम् स्वाक्षविश्वहरेणोत्तमं^{५०} कंसाऽ^{१३}
 वयवं वद न्यासः भाज्यः ५० भाजकः १३ लब्धं ३ दशां
 शंट शतांशं ४ सहस्रांशं ६ लक्षांशम् १ एवं ५।८।४

६।१।५।८।४।६।१।५।८।४।६।१ एतद्यथाक्रमं
 वा ३।८४६३५८४६१५८४६१५८४६१ इत्यंकाः
 वयवानयनम् अथ गणितपात्रव्यवहारः
 भेदाः स्युर्देशघातंतुतच्चाकैक्येनमर्दितं देशाप्तदेशतु-
 ल्यंतं स्थानवृद्ध्याहिसंयुतं ३०० कृत्वासंख्यायुतिस्त-
 त्रविज्ञेयागणकोत्तमैः उदाहरणम् द्विकाष्टकाभ्यां सं-
 ख्याभेदान्संख्यैक्यंवद तथात्रिकनवकाष्टकैस्संख्या
 भेदान्संख्यैक्यंवद तथायुग्मादिपञ्चान्तैः संख्याभेदा-
 न्संख्यैक्यंवद तथात्रैकाद्यक्षपर्यन्तैस्संख्याभेदान्संख्यै-
 क्यंवद न्यासः २।८ अत्रदेशद्वयं १।२ घातः २ जातो
 संख्याभेदौ २ यथा २८।८२ अथस एव घातो २ कैक्य
 १० घ्नः जातः २० देशसंख्यया २ भक्तः फलं २० देशद्वये
 स्थानवृद्ध्यायुक्तं जातं ११० संख्यैक्यं ११० द्वितीयन्या-
 सः ३।५।८ अत्रदेशाः १।२।३ घातः ६ भेदाः ६ यथा
 ३५८।३८५।८५३।८३५।५३८।५८३ अंकानां यो-
 गेन २० निघ्नैः १२० देशत्रयेण भक्ताः फलं ४० स्थान

द्वय्यादेशत्रयेयुक्त्वा ४४४० जातंसंख्यैक्यं ४४४०

तृतीयन्यासः २।३।४।५ देशाः १।२।३।४ वयं २४ भेदाः

२४ संख्यैक्यं ५३३२४ चतुर्थन्यासः १।२।३।४।५ भेदाः

१२० अंकै १।२।३।४।५ व्य १५ ^{भेदाः} घा १८०० देशा-

माः फलं ३६० संख्यैक्यं ३५५५५६०

अथ विशेषभेदानयनम्

चावद्देशेषु तुल्यांकास्तत्प्रकारैः पृथक्कृतैः ३०१ प्राग्भेदा

उद्धृता भेदास्तत्संख्यैक्यंच पूर्ववत् उदाहरणम् द्विद्वे-

कचन्द्रैस्तथायुग्माष्टपंचेष्वक्षैः संख्याभेदान्संख्यै

क्यंवद न्यासः २।२।१।१ अत्र प्राग्वद्भेदाः २४ अत्र

देशद्वये तुल्यांको तर्हि प्राग्देशद्वया ज्ञातौ भेदौ २।२ प्रा

ग्भेदाः २४ समभेदयोग ४ भक्ताः फलं ६ जाताः भेदाः

६ तद्यथा २२११।२१२१।२११२।१२ १२।१२२१।

११२२। प्राग्वत्संख्यैक्यंच ५५५५ अपरन्यासः ४।

८।५।५।५ प्राग्वद्भेदाः १२० देशत्रयोत्य भेदैर्भक्ताः

फलं २० जाताः भेदाः २० तद्यथा ४८५५५।८४५५५।५४८५५

एवंविंशान्मिताः ज्ञेयाः संख्यैक्यं च ११५५५८८

अथांकपाशान्तरम्

एकैकैः नोन संस्थानित्वं कानि यदितत्र च ३०२ अंकाना
माहति धीरि संख्या भेदा उदीरिताः उदाहरणम् एकैक
हीनषड्देशस्थितां कानां संख्या भेदान्वद न्यासः ५।८

।७।६।५।४ एषां घाते जाताः संख्या भेदाः ६०४८०

अथांकपाशान्तरम् निरंकं चांकसंयोगाद्व्येकादेकै
कैर्वर्जितान् ३०३ व्यस्ताने कौन देशेषु विन्यस्यैव क्र
मस्थितैः भक्ताद्येकस्थितैः कौनैस्तान् भेदाः स्युस्तुतद्वधं

३०४ उदाहरणम् पञ्चदेशस्थैर्यद्योगोविश्वोन्मितं

भवति तत्संख्या भेदान्वद न्यासः अत्रांकैक्यं १३

व्येकं १२ देशाः ५ व्येकदेशः ४ अंकैक्यं १३ व्येकं १२

एतन्निरेकस्थानान्तम् ४ एकैकरहितं विन्यस्य १२।११।

१०।९ क्रमस्थैरेकादिभिर्भक्त्वा $\frac{12}{3}$ । $\frac{11}{2}$ । $\frac{10}{3}$ । $\frac{9}{4}$ घातं संख्या

भेदाः ४५५ इत्यंकपाशः ३०४. श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रे-

मवल्लभविरचिते परमसिद्धान्ते गणितभागाधिकारः प्रथमः

अथ घट्यादिमानानि

प्राणैः^{३६०} स्वांगानि भिल्लिप्तास्यात्तत्षष्ट्या^{६०} दिनं भजम् स्या
 न्मासं सावनं त्रिंशं^{३०} द्वासरैः सावनैर्भवेत् १ त्रिंशं^{३०} द्विस्ति
 थिभिश्चैकं चान्द्र मासमुदीरितम् सूर्यसंक्रमयोर्मध्ये
 सौरमासमुदीरितम् २ स्वमासैर्द्वादशैर्वर्षं विज्ञेयं गण
 कोत्तमैः सौरवर्षेनराऽब्दः स्यात्स्यात्सौराऽब्दोऽर्कवत्सै
 रः ३ सौराऽब्दं^{देवदै} सुरदैत्यानां घस्त्रंदिव्ये दिनं भवेत् दिव्यैः
 स्वांगानिभि^{३६०} ३६० घस्त्रैर्वर्षः स्याद्देवदैत्ययोः ४ तदेव
 दिव्यवर्षः स्याद्दिव्याऽब्दैः^{१२०००} रवरवरवाऽर्कभिः स्याद्युगस्त
 सत्यं १७२८००० त्रेत १२२६००० वापर ८६४००० कलिः ४३२००० युगं ४३२००००
 त्कृतादीनामल्यानामैक्यमुच्यते ५ तद्युगस्य दशाशस्तु
 चतुस्त्रिंशैकं ताडितः क्रमशः सत्यपूर्वाणामऽल्याना
 म्मितयोमताः ६ सत्ये त्रेतायुगे चैव द्वापरे च कलौ तथा
 संधिः सूर्यांशकं^{३२} स्वस्वप्रारम्भदिवसोत्तरम् ७ स्वस्व
 पूर्णादिनात्पूर्वमेवं संधिः स्मृतो बुधैः सत्वाद्यैक्यं युगं दि
 व्ययुगैर्दिव्यैः^{२०००} स्वरं वांशुलैः ८ स्याद्ब्रह्माहर्निशंतस्य
 त्रिंशं^{३०} द्विर्मासमुच्यते तैरैर्कैर्वत्सरं ज्ञेयं तैः शतैरायुं^{१००}

च्यते ८ ब्रह्मणस्त्वाधुषश्चैवयाताः पूर्वार्द्धवत्सोराः पंचा
 शोद्गोष्यवर्षाणाम्मध्येऽयं प्रथमं दिनं १० ज्ञेयं ब्रह्म दिने
 यातसोराऽब्दाः परिभाजिताः प्रचुतघ्नैर्युगेन्द्रैः स्युर्लि-
 सा ब्रह्म दिने गताः ११ कोटिघ्नैर्द्वयमिवेदाब्दैर्ब्रह्म कलं
 नृणां भवेत् तदेव ब्रह्मणो घस्रमानं त्रिंशो ललोन्मितं १२
 सूर्योदयो तथा नृणामुद्यमाद्या भवन्ति हि रात्रौ स्या
 पादिकं तद् ब्रह्मणः परिकीर्तितः १३ रायने प्रलयं तस्य
 मरणे विलयं भवेत् यथारात्रिद्युमानोस्तस्तथा मरणजी-
 वनौ १४ यद्वत्कुम्भकराः कृत्वा सचक्रान्मृत्तिका घटान्
 स्वार्थं कुर्वन्ति हीत्यंतु नित्यं कुम्भस्योद्भवे १५ यथा चैकै
 कचक्रं तु कुर्वन्ति घटकारकाः देहाऽवसानं पर्यन्तं यत्ना
 च्चक्राः स्थिरो भवेत् १६ ततस्तद्विलयं याति ह्येवं तद् द्विधै
 रपि भूः स्थिरा मृत्समाः प्राणा जीवाः कुम्भसमाः स्मृ-
 ताः ७७ भूगोलादूरसंस्थत्वा न्नित्यमा प्रलयं रविं पश्य
 त्येव हिलोके रास्तस्माद्ब्रह्म श्रद्धा १००० युगैः १८ दि-
 व्यैर्विधैर्युमानं स्यात्तद्वत्तद्रजनी भवेत् मध्याह्नतच्छुल

घ्राऽसौः सूर्याऽऽन्तरवस्वदिद्विः^{१०००}तैः १९ रात्र्यऽर्द्ध^{१५००}वस्व
 पञ्चाब्धौ रात्र्यन्तर^{३०००}वस्वरवान्तकैः दिव्यैर्युगैर्भवेदत्रयु-
 गं दिव्यं युगमेतम् २० यद्देहाद्यो भवस्तस्मिं लूनीनस्त-
 त्प्रलये विधेः स्यात्सूर्ये^ख निव्रज^चश्चेन्दुर्मनजो मुखजः शि-
 रवी २२ कर्णजो मारुतः प्रोक्तः कर्णजः प्राण उच्यते-
 नाभिजंत्वऽन्तरिक्षस्या द्वाद्मणो मुखजो भवेत् २२ एवंवे-
 दोदितं सर्वं विज्ञेयं ब्रह्म देहजम् स्वप्रभाते विधिस्त्वेता-
 न्नित्यमुत्पादयत्यऽतः २३ भूगोलो ब्रह्म देहान्तपथ्य-
 न्तं सुस्थिरोदितः ब्रह्माण्डादिकज्ञानम्.
 नारिकेलफलस्यैव काष्ठवद्गोलकाकृतिः २४ ब्रह्माण्डो
 महदाकाशोत्पन्नस्त्वीश्वरे च्छया वाकटाहद्वयस्यै-
 व संपुटी गोलकाकृतिः २५ ईश्वरस्येच्छयोत्पन्नो ब्रह्मा-
 ण्डस्त्व एडसदृशः ब्रह्माण्डस्योदरे भूमिर्भूमेर्बाह्यां स-
 मन्ततः २६ आकाशे खेचरा मेघपूर्वाश्चैवांशु^{वायुः}र्गो नर्गाः
 भूगोलाद्योजनैस्सूर्यै^{१३}र्भूवायुर्ब्रह्मणः स्मृतः २७ तर्ह्यऽ-
 ग्रेर्ज्वलनं तूर्द्धीतस्योर्द्धीचां वहाऽनिलः तद्याग्नौ^३त्तरवे

गस्यान्ततोर्द्धं प्रवहाऽनिलः २८ तत्पश्चाद्गतिरारव्याता
 राशिचक्रस्यदर्शनात् रवेचराः स्युस्तदाधीनाश्चंद्रविच्यु^{यं वु}
 क्रभास्कराः २९ भौमेज्यार्कस्तथा^{क मं वृ शं नं ता}थभानिताराणि
 तत्क्रमात् ततः समीरणाश्च विप्रमिता ऊर्द्धतोर्द्धतः ३०
 उद्धः संवहश्चैव सवहश्च परावहः लोकाः ७ भूर्लोकं
 दक्षिणो^दव्यक्षात्तस्मात्सौम्यं^उभुवः ३१ स्वर्लोकं तु सु-
 मेरुः स्यात्स्वे महश्च जनस्ततः ऊर्द्धतपस्ततः सत्यं ब्रह्मा
 एवाऽभ्यन्तरे भवेत् ३२ समुद्रद्वीपादिकम्
 समुद्रं भ्रमणं सूक्ष्ममतिदीर्घं प्रजायते तद्विधापूर्वपश्चा
 च्चयाम्योदग्गमनं तथा ३३ यत्रेदानीं समुद्रोऽस्ति तत्स-
 सिन्धुः प्रकीर्तितः यत्रेदानीं ना^एवोऽस्ति तद्विसिन्धुः प्र-
 कीर्तितः ३४ अतीवचिरकालेन सा^एव स्थानतो^एव कि-
 व्य^एव स्थानकं याति सा^एवो^एव्य^एवो^एच्यते ३५ यस्मा-
 त्पूर्वबुधैरुक्ता लंकादेव गृहादयः पत्तना विजलस्था
 ने सिन्धौ मग्नास्तु संप्रति ३६ असम्भवजलस्थाने चूर्णो
 त्यप्रस्तरादिभिः मन्यन्ते ऽत्र प्रतीतितुं धीराः सिद्धान्त-

कारकाः ३७ त्रिभागं पृथिवीमध्ये सामुद्रांबु च बाह्यतः
 भूमिः पादांशकं बाह्यात्प्रत्यक्षं दर्शिता जनैः ३८ समुद्रं
 केवलं भूमौ मृदुणा दृशनादिभिः तन्नामानिततो लोकैः
 कथिताऽन्यप्रमाणतः ३९ समन्ताज्जलधर्मध्यभूमि
 स्तद्दीपमुच्यते दीपो न समकोणः स्यान्न च द्वीपाः स-
 माः स्मृताः ४० नदीपाः कुण्डलाकाराः नदीपा दर्पणो
 दराः द्यौः स्वल्पैरम्बुदैर्युक्ता विषमाः कुत्र कुत्र चित् ४१
 दृश्यन्ते तत्राऽम्बुदास्तद्द्वीपा भूमौ प्रकीर्तिताः लव-
 णाख्याऽर्वात्सौम्ये मेरोः सांनिध्यदेशतः ४२ याम्येतद-
 न्तरं द्वीपं जम्बाख्यं विषमं मतम् नैर्ऋत्याग्नेयदिग्दैर्ध्यं भू-
 मिदिग्भागकोन्मितम् ४३ वायव्याग्नेयदिग्दैर्ध्यं वसु-
 नागांशकोन्मितम् पश्चान्नैर्ऋत्यदिग्दैर्ध्यं गोभ्रं चन्द्रांश-
 कोन्मितम् ४४ द्वीपं तद्दीपराजः स्यात्तस्मादऽत्यानयो-
 च्यते लंकातः पश्चिमे व्यक्षेत् तत्पञ्चषष्ठं ४५ शकान्तरे ४५
 तद्वत्पश्चाद्याम्यगं त्र्यंशं तिर्यक् पञ्चाग्निभिरुवैः तद्विघ्नं
 वायुदिग्वां तमिश्रं ख्यं द्वीपमुच्यते ४६ सिद्धानां पत्तना-

सौम्येतिर्यक्तिर्यक्षभागतः पञ्चाञ्चाऽक्षाशपर्यन्तं
तद्वीपमऽमराभिधम् ४७ तदेव कुरुपूर्वाणां वर्षाणां स्था-
नमुच्यते तत्तिर्यग्भग्नकुटिलपत्राकारः समः स्मृतः ४८
तस्याग्रं याम्यगंतस्य मूलं मेरुसमीपगः आमरेण्डदलाका-
रं जम्बवारव्यं द्वीपमुच्यते ४९ तन्मूलं मेरुसानिध्यमऽग्रं
तद्व्यऽक्षसन्तुरवम् तदेव भारतदीनाम्बर्पाणां स्थानमु-
च्यते ५० सिद्धानां पत्तनात्पूर्वं पश्चाद्भोमकपत्तनात् व्य-
क्षेव्यक्षात्तद्वैसांशं सौम्यगंदक्षिणोखिलम् ५१ वायव्यां
श्रेयविस्तारं सौम्याऽपादैर्धर्मिरितम् अमरद्वीपवन्त-
ः स्यादैर्धर्म्ये विस्तृतावपि ५२ तस्याऽग्रं याम्यगंतस्य मू-
लं व्यक्षगंतमतम् अमरद्वीपवद्वीपंदक्षिणाऽमरमुच्यते
५३ प्राक्षष्टयं शेषुलं कातो यद्व्यक्षंतस्य दक्षिणे तिथ्य-
क्षाग्र्यक्षभागानामध्ये द्वीपं नवं मतम् ५४ प्राक्पश्चात्त-
स्यदैर्ध्र्यन्तुत्रिंशद्भागमितं मतम् याम्योत्तरन्तु विस्तारं वा-
श्वंशप्रमितं मतम् ५५ तद्भग्नपात्रिकापत्रवत्तन्मूलं तु-
याम्यगम् विज्ञेये कार्मुकाकारे द्वीपानां दैर्ध्यविस्तृती ५६

अत्रान्ये लघवो द्वीपा नोदिता. विस्तृतेर्भयात्

हिमालय भारतादिखण्डत्रयज्ञानम्

लंकातश्चोत्तरे^उ त्रिंशदं^{३०} क्षांशप्रमिते गिरिः ५७ यत्तद्वि
 हिमाचलः मालयारव्योद्विस्तच्छैलेन्द्रश्चकीर्तितः प्राक्^{पू} पश्चाद्दी-
 र्घतातस्य प्रत्यक्षं परिदृश्यते ५८ लंकाशैलेन्द्रयोर्मध्ये
 वर्षभारतमुच्यते तद्वत्तस्योत्तरे देशे प्राचीनखण्डमु-
 च्यते ५९ तदेव किन्नरोवर्षः पूर्वाचार्यैः समीरितः त-
 त्सौ^उ म्ये हरिवर्षस्तु महाप्राचीन^{महाप्राचीन} मुच्यते ६०

वर्णव्यवस्थितिः

लवणारव्याऽर्णवात्सौ^उ म्ये वंगालात्पश्चिमे तथा शैलेन्द्रा^{हिमाचलात्}
 दक्षिणे पूर्वैश्च^{पू} ऽटकारव्यनदात्तथा ६१ वर्णा विप्रादयो^{बा. क्षी.}
 वेदाः ऋक् पूर्वाः स्थितयोमताः बाह्ये सर्व देशेषु चाऽन्य-
 जा निवसन्ति हि ६२ याम्ये च द्रुल्लवं सिन्धोस्स्वल्पांशमु-
 त्तरे गतम् यत्राऽतिदौर्घ्यविस्तारवेधाः स्युस्सागरस्य च
 ६३ तन्महासागरस्तत्र तेऽत्याश्चेदऽत्यसागरः स्यादेक
 सिन्धुना भूमिस्समन्ताच्चैव वेष्टितः ६४ यत्रोच्चासि-

भूपृष्ठग्रहयोरन्तरं लोकार्द्धव्यासम् १०५

सू. द. प. ३.

धुतः पृथ्वीद्वीपंतत्रैव जायते सिंधोश्चतुर्दिशो ज्ञेयाः सा-
गराः युगसंमिताः ६५ लंकाद्याः पत्तना देवनिर्मिताः
मुनिभिर्मिताः षट्संख्यकाः समुद्रस्य तोयेनाऽन्तरिता
सितौ ६६ अल्पादऽल्पतराश्चैव चाऽधिकादऽधिकास्त-
था ब्रह्माण्डां रूतयोगोलाः सिन्धावन्तरिताः पृथक् ६७
पृथक् चाऽतिगभीरस्थाः केचिदुच्चजलस्थिताः केचिन्मि-
थोदग्रवाभ्यां द्वीना दूरंगता यथा ६८ संख्याहीनास्तु
ब्रह्माण्डाः ^{आकाशे}स्वे संख्यारहितोस्थिताः तदन्मेघेचांऽबुक्-
णा बालुकानितृणाः सितौ ६९ संख्यारहिता एवं ब्र-
ह्माण्डार्द्धश्चरस्य हि तेषाम्मध्ये त्विदं द्योकं ब्रह्माण्डं प-
रिवर्तते ७० षट्शास्त्राण्येकबुद्धिश्च ज्ञेयाः समा र्णावा
बुधैः

भूव्यासपरिधिज्ञानम्

भूगोलपरिधेः रवाभ्रषड्दामा ३६०० योजनाः स्मृताः
७१ अक्षांशैर्मपितो भूमेर्विम्बः स्याद्योजनैः स्फुटः

भूपृष्ठग्रहयोरन्तरं लोकार्द्धव्यासम्

खेटकक्षाण्डलोकानां व्यासान्ध्रव्यासवर्जितात् ७२

^{अर्द्ध}यत्स्वर्णं पृथिवीपृष्ठस्वेतकक्षांतरं भवेत् काश्यपीस्फु-
^{८२१०}टबिम्बघ्ना दिग्युग्मोरगयोजनाः ७३ सत्यवेगघटीभ-
 क्ता लोकव्यासाऽर्द्धमादिशेत् भूपरिध्यानयनम्
 सत्यभुक्तिकलाऽभ्यस्ता लोकाऽर्द्धव्यासयोजनाः ७४
^{८२१०}खेन्दुयुग्मगजैरासाः स्युर्भूपरिधियोजनाः दिग्ज्ञानम्
 स्वव्यक्षात्प्रादिशंव्यक्षेयत्तत्पूर्वदिशं भवेत् ७५ इत्थं
^पतत्पश्चिमं ^पपश्चान्मध्ये ^दयाम्योत्तरं भवेत् सर्वेषामुत्तरं मे-
 रुर्ग्राम्यः स्याद्द्वडवानलः ७६ सिद्धान्तानगरं लंकाऽधः
 स्थानं विबुधोदितम् भूवत्तपादे लंकायां यमकोटि-
^{५००}स्तु प्राङ्मुखाः ७७ भूवत्तपादे लंकायाः पश्चाद्भोमपुरी
 स्मृता भूवत्तपादे लंकायाः सौम्ये देवपुरी स्मृता ७८
 भूवत्तपादे लंकायां याम्ये दैत्यपुरी स्मृता दैत्यालयेऽन्त-
^{यम}कं स्थानं तस्माद्याम्यंतदुच्यते ७९ याम्ये देवालयः सर्व-
^{कुमेरुतः}सौम्ये दैत्यालयः तन्मथा इन्द्रादिस्थानबोधार्थं मेरोः प्रो-
^{प्रदपत्र}क्तं चतुर्दिशम् ८० यतोऽयनांशकैस्सूर्य्यस्संस्कृतो
 मेषभंगतः यमकोटिस्थलं मेरुदेशस्थैः परिदृश्यते ८१

दिगुत्पत्तिः

१०७

अथगङ्गा

अस्तस्तन्नेरुवासीनां यमकोटिस्तु प्राङ्गता मागंशे

स्संस्कृताऽर्कस्य तुलासंक्रमवासरैः ८२ रोमकेऽस्तम-

यंयाति पश्चिमं रोमकं ततः दैत्यानां तद्विलोमतु ह्यदयास्त

स्थलं भवेत् ८३ स्वस्वप्राक् सन्मुखो भूत्वा दक्षिणं दक्षिण

करे वामं वामकरे स्थानज्ञानार्थं समुदीरितम् ८४ भूत्वा

ध्वंत्तराङ्गमौजेयाः षड्वैपत्तनाः दिगुत्पत्तिः

तुल्याह्नेऽर्कोदयस्थाने भूत्वाऽभिवदनं नरैः ८५ सन्मु-

खं प्राग्दिशं ज्ञेयं पृष्ठं पश्चाद्दिशं मतम् वामपाणिदिशं सौ

म्यं गाम्यं दक्षिणहस्तगम् ८६ एवं दक्षिणहस्तं च ह्युत्ता-

नं पूर्वदिगं तस् तत्र मध्यांगुलिः प्राक् स्याद्गाम्यमंगुष्ठ

दिग्भवेत् ८७ पश्चिमं करमूलः स्यात्सौम्यं स्वत्यांगुलि

र्भवेत् कनिष्ठांगुलिदिग्देवा विश्वेदेवादयः स्मृताः ८८

भानोः पूर्णाः पमांशोनखांकाऽक्षांशान्तरे त्वऽयम् स्वव्य

क्षस्थानतः सौम्यं गाम्यं दिग्ज्ञानमीरितम् ८९ यमको-

टिस्थलादेवं सौम्यमेरु रुदीरितम् दक्षिणे तत्कुमेरुश्च

पूर्वस्यां सिद्धपत्तनम् ९० पश्चिमस्यां तु तल्लंकाविज्ञेया

गण कोत्तमैः यमकोटिस्थलाऽधः स्थरोमकं समुदीरि
 तम् ५१ एवं सिद्धपुरात्सौम्ययाम्ये मेरुकुमेरुको वि-
 ज्ञेयो रोमकं पूर्वे यमकोटिस्तु पश्चिमे ५२ ज्ञेये सिद्धपुरा
 ऽधः स्थालंका ज्ञेया विचक्षणैः सुमेरोर्दक्षिणस्थाने य-
 मकोटिरुदीरिता ५३ लंकारोमकपूर्वाणां कुमेरुर्द-
 क्षिणो मत्तम् सुमेरुश्चोत्तरे प्रोक्तमेवं सर्वा विनीस्थलात् ५४

अथ भूपिण्डानयनम्

तिर्यग्याम्योत्तरंतदूर्ध्वं पूर्वपरं भवेत् पुरधारन्तरेति
 र्यग्भूमिश्चक्रलवाहताः ५५ तयोर्नगरयोः १६ भाग
 विश्लेषभाजिता लब्धं भूपरिधेर्मानं स्यादेतत्त्वनुपातज
 म् ५६ कक्षाक्रमम् भूस्वपिण्डेन्दुविच्छुत्कार्किकु
 जं ज्यार्किं भानिच हिस्वशान्तयोपर्युपरिखेत्वा धारं
 विनास्थिताः ५७ भूगोल निश्चयम्
 भूपृष्ठः सर्वतो ग्रामाऽद्यं बुधित्यादिभिर्युतः किञ्च
 लकप्रकरैरस्ति प्रणामी पुष्पगोलवत् ५८ अपक्वीकुसु
 माकारं प्रणामी कुस्तमंतथा कदम्बकुसुमाकारं बभ्रूल

कुसुमम्मतम् ८८ स्वस्थानात्सर्वतोऽवत्तरवएडस्वाधः

स्थलं भवेत् ज्ञेयं मेरुद्वयोर्मध्ये स्वान्यं स्वाऽधः स्थलमिथः

सुमेरोः

१०० देवालयस्य पातालं यमसद्वलिगृहं जायते तत्कु

मेरुश्च परमेरुश्च तद्भवेत् १०१ भूपृष्ठे यत्र ये संस्था आ

त्मानमुपरिस्थितम् मन्यन्ते निजदेशान्तु भूपादे ते परस्य

रम् १०२ तिर्थ्य ग्वत्संस्थितानऽन्यान्पातालं स्वांऽधि

स्वस्थानम्

सन्मुखम् निजपातालं भूपृष्ठं यद्वत्तद्वभिजस्थलम् १०३

तस्माद्भिज्ञेयमांखस्थे गोले कोऽर्द्धस्तु कोऽप्यधः ऋत्वां

गत्वा ज्जना एव स्वस्थानात्सर्वतस्सदा १०४ अवपश्य

न्ति भूगोलं चक्राकारसमंखलु शीतोष्णस्थानज्ञानं

स्वस्थानरूपाः

तत्स्थानाकृतया यत्र त्वंऽश्वः प्रपतंति हि १०५ भानो

स्तच्छीतलं देशं तद्व्यस्ते चोष्णमीरितम् ऋतुज्ञानम्

विपर्ययाऽदहोरात्रमऽन्योन्यं देवदैत्ययोः १०६ स्याच्चे

अयनादौः

न्मार्गलवै भानुः संस्कृतः सौम्यगोलगः स्युस्तर्ह्यऽर्क

सू

करास्तीव्रा ग्रीष्मे देवलवक्षितौ १०७ देवानां दर्शनया

दैत्यानां

रात्रि

तितस्माद्देवदिनं भवेत् तद्दिनं देववैरिणां यामिनी कि

११०

परमसिद्धान्ते

लजायते १०८ ^{सू} सूर्यश्चेद्याम्यगोलस्थः स्याद् ^द द्युमानसु ^{दिनम्}
^{दैत्यानाम्} रद्विषाम् ^{सू} तन्मध्येऽर्ककराः शीता हेमन्तेसौम्यभूदले ^{उ.}
 १०९ तद्द्वस्त्रजनीमानं देवानां जायते किल ^{दिनं रात्रि} भूमौ सौ- ^{दैत्यांश्च} सो-
 म्यार्द्ध्याम्यार्द्धस्यानिथश्चतुर्थीक्रतुः ११० ^{शरद्वसंतः} शरद्वसन्त-
^{वसन्तशस्त्र} योर्व्यस्तग्रीष्महेमन्तयोस्तथा वर्षाशिशिरयोर्ज्ञेयं च
 म्यारव्ये भूदले बुधैः १११ व्यक्षाद्दक्षिणगोलज्ञानम्
 सौम्याऽर्द्धक्षितिर्वत्सर्वज्ञेयं चाम्यदलक्षितौ स्युश्चाऽ
^{फलभा फलांशाः लंबांशाः} क्षभाक्षलबाशाः सौम्या ^{उ.} गोलं यथोचितम् ११२ स्या-
^{क्र.} त्स्वर्णमेषजूकादिगोलजव्यस्तं कं भवेत् ^{१ ७ १ १ ७ १ ७} सौम्यभूम्य-
^{१ ७ १ ७ १ ७} र्द्धवद्याम्यभूम्यर्द्धेऽपि गतिर्भवेत् ११३ । ४१७

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-
 चिते परमसिद्धान्ते गोलाधिकारो द्वि-
 तीयः २

^१ देवानां रात्रिर्द्धैत्यानां दिनार्द्धं देवानां दिनार्द्धं देत्यानां रात्रिर्दलम् देवा-
 नां सूर्योदये दैत्यानां सूर्यास्तं देवानां सूर्यास्ते दैत्यानां सूर्योदयं
 भवति.

अथपितृदिनोत्पत्तिः

चन्द्रोर्द्विशेतुपृष्ठांशोपितृणांस्थानमुच्यते तिथिमासे-
 नपितृणां^{अद्विंशत्}द्युनिशंस्याद्यतस्ततः १ दशान्तिद्युदलं^{३०} कृष्ण^{दिनाह्नं अ}
 पक्षाऽर्धे^स भास्करोदयम्^स सूर्याऽस्तं^{अष्टम्यके} शुक्लपक्षा^{१५}र्धे शु-
 क्लान्ते^{गयर्धे}स्यान्निशादलम् २ मेरुमध्याह्नादिज्ञानम्
 एवमेरुनिषासीनां देवानामयनांशकैः संस्कृते कर्कगे^{१०}
 ह्नाऽर्धमजगे^{रात्र्यर्धे}र्के खिनोदयम् ३ सूर्याऽस्तं^{कुमेरु} जूकगेतस्या
 न्मृगगेता^{दिनाह्नं दिक्}मसीदलम् एवं दैत्यालयस्थानां व्यस्तं स्याद्यु-
 दलादिकम् ४ ऋतुराशिज्ञानम्.

संस्कृतोऽर्को^{१०} द्यनांशैर्यत्संस्कृतोऽर्कस्तुतद्भवेत् संस्कृ-
 तान्मृगगाद^६ कर्कत्परासा^६ उत्तरायणम् ५ स्यात्तद्वत्क-
 र्कगाद^६ कर्कत्परासा^६ दक्षिणायनम् संस्कृताच्चापगा^६
 दर्का^६ द्वेमन्तं^३ भद्रये^३ भवेत् ६ संस्कृतात्कुम्भगाद^{११} कर्का^३
 च्छिशिरं^३ भद्रये^३ भवेत् स्याद्वसन्तोऽजगाद^३ कर्कत्संस्कृ-
 ताद्भद्रये^३ ऋतुः ७ एवं ग्रीष्मादयोरासाः ऋतवः क्रम-
 शोदिताः वर्षमानोत्पत्तिः

निर्वेधाऽभ्युदयस्थानेश्चुद्धेतुल्यक्षितौबुधैः ८ चत्तं
 कृत्वाऽकितंचक्रभगैः^{३६०} सर्वदिशान्वितम् घस्त्रेऽभ्रक्रा^{पूरुः प-३.}
 न्तिजेभानो भस्कराऽर्द्धोदयक्षणे ९ दृश्यतेयत्रतद्वृ-
 त्ते भानुस्तत्राऽकमाचरेत् तद्वितीयदिनेभानोरर्द्धवि-
 म्बोदयक्षणे १० तत्पूर्वाऽपरगारेखामुल्लंघ्यैवरवि-
 स्तथा तद्वृत्ते दृश्यतेयत्रतत्राऽप्यङ्कं समालिखेत् ११
 पूर्वाद्यंकांशभेदघ्नाः सावनाः षष्टिलिसिकाः द्विती-
 याद्यंकाद्योर्मध्यभागैर्भक्ताः कलादिकम् १२ पंचांग^{प्रथमाचिह्न द्वितीयचिह्नयोः}
 वक्त्रिभिर्वस्त्रैर्युक्तंलिप्तास्थलेफलम् कृत्वाघस्त्रादि^{दिनादि}
 कंसौरवषमानंतदुच्यते १३ यथाकश्चित्तुसूर्याऽभ्रं^{३६५/१५/३१/३१/२४}
 क्रान्तिजेभस्करोदये मध्यपूर्वस्थले भानुश्चोदयंया-
 तितदिनात् १४ नित्यंप्रत्युदयान्दृष्ट्वातत्प्राग्देशोदया
 दिकान् भानोः प्राग्देशतः पृष्ठभागेतद्वत्सरांतके १५
 जायतेऽर्द्धोदयंचाऽन्यवषरिम्भे^{सूर्य} लिनादयम् स्याद्यत्राऽ
 र्कस्यतत्तत्रचोदयस्थानयोर्द्वयोः^{पूर्ववर्षान्तापरवर्षारिमाऽर्द्धोदयस्थानयोः} १६ मध्यभागोद्धृता
 भानोः सावनाः स्वांगनाडिकाः वर्षान्ताऽर्द्धोदयस्थान^{६०}

पूर्वभेदांशकाहताः १७ लब्धकलादिकं युक्त्वादर्शिताः

कोदयैक्यकं तल्लिप्तादिस्थले तस्याद्वर्षमानदिनादिकम्

१८ निर्वेधाऽस्तमयस्थाने वाऽर्काभ्रक्रान्तिजेदिने इत्थं

यत्तेरवेरऽर्द्धबिम्बाऽस्तं परिदृश्यते १९ यत्राऽकमाच

रे तत्र भानोस्तदऽपरेहनि दृश्यते ह्यर्द्धबिम्बाऽस्तं यत्र

तत्राऽकमाचरेत् २० पश्चिमाद्यं कयोर्मध्यभागाश्चि-

ह्नान्तराद्भुताः लब्धघस्त्रमुखं पंचषड्भूमैर्दिवसैर्युतम्

२१ कृत्वा घस्त्रमुखं सौरवर्षं तत्परिकीर्तितम् कस्मिं-

श्चित्संक्रमस्याऽह्नात्पुनस्तत्संक्रमं भवेत् २२ गण-

नाद्यैर्दिनैस्तेऽह्नाः स्युः पंचांगगुणोन्मिताः यैरऽह्नैर्वा

ऽर्कमध्यस्य चक्रं पूर्णं प्रजायते २३ तेऽह्ना भूपृष्ठसं-

स्थानां वर्षमानस्य कीर्तिताः तेऽह्नाद्याः सावना ज्ञेयाः

पंचांगशिखयादिनाः २४ कृत्वा यः कृत्वा यः सिद्धा उदया

दुदयरवेः एकं सावनघस्त्रं स्यादेवं वर्षमिति भवेत् २५

वर्षैः शून्यरवस्वाभ्राश्चिगुणवेदैर्युगो भवेत् अंक संज्ञा

तो रामेभ्यो युगं प्रोक्तो पोशस्त्वेतोरसस्तथा २६ सोनं

गोजो गजोकं भूर्गोनवोद्विः करोच्यते

पलादिभादान्तमानम्

पलानां षष्टिभिर्लिप्ततत्त्वां गैरंदाकोच्यते २७ तत्त्वां^{३०}
 त्रिभिश्चराशिः स्यान्तत्सूयैश्चक्रं मुच्यते गतिज्ञानं
 खेदानां प्राग्गतिर्ज्ञेया राश्यब्दैः प्रत्यङ्गजवम् २८^{राशीनां}
 पश्चिमाऽभिमुखी भुक्तिर्भानांचक्रस्य तु स्मृता रा-
 शिचक्रस्थिताः खेदा दृश्यन्ते पश्चिमंगताः २९ यस्मा^{लभ्यात्}
 न्मेषोदयात्पश्चात्पूर्वस्याचष्टभोदयम् तत्रमेषर्क्षितः पू^{अन्तरं पू २ ऊ}
 र्वेष्टभः स्याद्यथारविः ३० त्यक्त्वामेषष्टयातितत्क^{२७}
 थंपश्चिमंगतः स्यादेवंद्वितीथौ पश्चात्संध्यायां दृश्यते रा-
 शी ३१ त्रितीथौ प्राग्दिशान्तस्मात्संध्यायां दृश्यते विधुः^{३१}
 प्रत्यक्षमेवं प्राग्वेगं स्यात्पश्चाद्वक्रिणो जवम् ३२ तू-^{शीघ्रगः}
 णगिश्चाऽत्यकालेन कालेन महताऽत्यगः खेचरस्त्वः^अ
 कं भान्मुक्त्वा पुनस्तत्रैव गच्छति ३३ भूगोलाद्भूगोः^{१२}
 खेचरश्चेत्तन्मन्दगतिर्भवेत् शीघ्रवेगे तु भूगोलनिक^अ
 टे खेचरो भवेत् ३४ राशिसं वत्तरंचक्रं राश्यब्दैः

भगणमतम् युगेराशिचक्राणिराशिवर्षाणि

भगणानि युगेविन्दुक्रसूर्याणांस्ववत्प्रारदा

एवाः ३५ राश्यऽब्दास्तेकुजेज्याकिंशीघ्रोच्चा नां भव

त्सराः चं षडदेवाऽन्यऽक्षसोऽद्वादशा राश्यब्दाः

स्युर्निशापतेः ३६ चन्द्रोच्चस्य चन्द्रमन्दोच्चचक्रा

णि त्र्यभ्राश्वषाष्टसागराः राहोः वामा ग्लोःपातव

क्राणिवस्वऽन्यऽश्विरदान्तकाः ३७ भौमस्य द

न्ताष्टागाके श्रुतयो युगे भौम भवत्सराः बुधस्य

शस्यशीघ्रोच्चचक्राणि षष्ठ्यभ्राश्वभिगोधनाः ३८

बृहस्पतेः राश्यऽब्दा गीष्पतेरवाधि द्वयधिषड्वह

यो युगे शुक्रस्य शुक्रशीघ्रोच्चचक्राणि षट्सोऽभि

श्रुतिरवाऽद्वयः ३९ शनेः वस्वंगाक्षांगमनवायुगे

सौरभवत्सराः युगेसावनभूदिनाः सूर्यस्योदयभे

दानिभूदिनाः सावनाः स्मृताः ४० पिण्डाष्टाश्वेन्दुगे

शैलशैलपंचेन्दवो युगे नक्षत्राणांदिनाः विषय

नक्षत्राणिपिण्डाष्टागानि द्वयध्ववासरः ४१

चान्द्रदिनास्तिथयः चान्द्राह्नाः स्वाष्टरवाभ्रा-
^{१६०३००००८०}
 भ्रस्वाग्निव्योमनृपायुगे अधिमासाः तर्कदेवाग्नि
^{१५६३३३६}
 गोघोस्त्राः स्युर्गुणे द्यधिमासकाः ४२ अवमास्तिथयः
^{२५०८२२५२}
 अवमाहानिनेत्राक्षश्रुत्यष्टाभ्राक्षपाणयः सूर्यमासाः
^{५१८४००००}
 स्वाभ्राभ्राभ्राब्धिनागेन्दुवाणाः स्युः सूर्यमासकाः ४३
^{सू भगणाः सू ४३२००००}
 सूर्यस्यराशिवर्षाणिभानोः स्युर्वत्सरा युगे भूदि-
^{१५८२२३७८ २८ सू ४३२००००}
 नोत्पत्तिपूर्वकम् नक्षत्रदिवसाः सूर्यचक्रोना भूदि-
^{भूदिः १५७७५१७८२८ सू ४३२०००० चं ५७७५३३३६ चा.मा.}
 नाः स्मृताः ४४ सूर्येन्दुचक्रविशेषचान्द्रमासाः प्र-
^{५३४३३३३६ ५३४३३३६}
 कीर्तिताः चान्द्रमासाः षड्वामरचोभ्यक्षाः स्यु
^{५३४३३३३६ ४३२००००}
 र्गुणेचान्द्रमासकाः ४५ चान्द्रमासान्विताः सूर्यभाब्दाः
^{चं भगणा ५७७५३३३६ १५७७५१७८२८ सू ४३२०००० नं}
 स्युर्ग्लौर्भवत्सराः सावनाहान्विताः सूर्यराक्ष्यब्दा भो-
^{१५८२२३७८२८ ५१८४०००० चा.मा. ५३४३३३३६}
 दयाः स्मृताः ४६ रविमासोनिताश्चान्द्रमासाः स्युरधि
^{अधिमा. १५६३३३३६ १५७७५१७८२८ चा. १६०३००००८०}
 मासकाः भूदिनाश्चान्द्रद्युभ्यानाः स्युश्चोनदिवसास्ति
^{२५०८२२५२}
 थैः ४७ युगेप्रोक्तानुसारेणसर्वत्रैवं भवन्ति युगेक्ताः
^{१००० भगणादिकाः}
 स्वस्वखाब्दाः स्युः कल्पे भाब्दपूर्वकाः ४८ सर्वत्रस्व-
^{सू दिनगणाः}
 स्वचक्रोना भाब्दाः स्वस्वोदयाः स्मृताः क्रियतेद्युव्रज

दिनगणानयनम्

११७

१५७७५१७८२८

येषांते ज्ञेयादष्टवत्सराः ४९ स्वस्वोक्ता भूदिनैराप्ता रा-
भगणा १ दिनमध्यगतिः नव

श्यब्दा युगतिर्भवत् तद्द्वेगंवर्षमानघ्नं स्वस्ववर्षगतिर्भ-
४३२०००० १५७७५१७८२८

वेत् ५० वर्षमानं भवेत्स्वार्थचक्राप्ता युगमूदिनाः

सर्वाहर्गणानयनम्. इष्टाब्दा रविभिर्निघ्ना

मासैश्चैत्रमुखैर्युताः ५१ तेष्वयक्चाऽधिमासानांक्षे-
चैत्रायै १५५२२३६ उणिता ५१८४००००

माढ्यास्त्वऽधिमासकैः अभ्यस्ताः सूर्यमासाप्ता लब्धा

ऽधिमासकान्विताः ५२ खत्रिघ्ना गतघस्याढ्या द्विस्था
३५०८२२५२ १६०३००००८० तिथियुता ३०

ऊनदिनाहताः शाशांकदिवसैराप्ताः लब्धोनदिवसोनि-

ताः ५३ सावनोऽहर्गणस्तत्स्यात्तद्व्यारम्भवासरात्

व्यस्तम् घस्त्रौघादनुपातेन प्रोक्तव्यस्तेनधीमता ५४

यातांस्तिथीन् गतान्मासान्यातेष्टाब्दान्समानयेत् वै-

शाखाऽसितपक्षान्ते स्यादेकोदर्शमासकः ५५

अथदिनगणानयनम्.

१७७८

शाकोष्ठाद्रिघनैरूनोर्क घ्नश्चैत्रादिमासकैः दशरिष्यैः सं-

* एकवर्षे राशिचक्राद्याः सू. १।०।०।०।० चं. १३।४।१२।४६।४।४८
चं. उ. ०।१।१०।४१।०।५४ रोहोः ०।०।१५।२१।१।२४ सं. ०।६।१।१।
२४।५।३६ कु. ४।१।२४।४५।१८ वृ. १।०।२१।६।० शु. १।७।१५।१।५२
।४८ । शं. ०।०।१२।१२।५०।२४

युतः स्थूलश्चाऽर्कमासोधुच्यते ५६ तच्चन्द्रस्त्वऽर्कः
^{गणः} १५०३३३६ ^{गणः} १५८४००००
 अर्काद्व्यग्राहतोक्ताऽधिमासकैः तत्प्रोक्तरविमासात्
^{गणः} ३० तिथि
 स्तत्फलाऽधिकमासकैः ५७ संयुक्तो मासश्चन्द्रस्तच्चा
^{गणः} ३० तिथि
 न्द्रमासोधुच्यते तत्त्वाऽग्निघ्राद्धताह्लाद्यात्तच्चाऽर्कः
^{५५} ५८ पञ्चपञ्चयुतंचान्द्राऽर्गणपरिमर्दि-
^{२५००२३५२} १६०३००००८०
 तन् उत्तो नदिवसेरुक्तचांद्रघस्रोद्धृतफलम् ५९ हि-
^{गणः} १५०३००००८० ^{गणः} १५०३००००८० ^{गणः} १५०३००००८०
 त्वाचान्द्रदिनौघेतुस्यादऽहोर्धोर्कवासरात्
^{१६०३००००८०} दिनगणः
 अर्गणाच्छाकानयनम् उक्तचान्द्राह्लाघस्रोघ-
^{१५०३३३३६} १५०३३३३६ ^{गणः} १५०३३३३६
 घातकह्लाद्धृतफलम् ६० स्थूलचान्द्रदिनौघस्याद्वत्वा
^{१६०३००००८०} १६०३००००८० ^{गणः} १६०३००००८०
 प्रोक्ताऽधिमासकैः स्थूलचान्द्रदिनौघतद्व्युक्तचान्द्र-
^{१६०३००००८०} १६०३००००८० ^{गणः} १६०३००००८०
 दिनाह्वयैः ६१ भक्त्वास्य आग्निघातो न स्थूलचांद्रघु-
^{गणः} १५०३३३३६ ^{गणः} १५०३३३३६ ^{गणः} १५०३३३३६
 चन्द्रकम् तत्स्थूलमादिसंज्ञाह्लाघमुक्तं विचक्षणैः
 तत्त्वस्वक्षेपसंज्ञो नात्स्वस्याऽग्रत्यागतस्तथा स्थूलौ
^{गणः} १५०३३३३६ ^{गणः} १५०३३३३६
 स्तश्चान्द्रघस्रोर्धसूर्यघस्रोर्धकौचतौ ६३ तज्ज्ञाताऽ
^{१६०३३३३६} १६०३३३३६ ^{गणः} १६०३३३३६
 हर्गणोत्थाभ्यां सूर्येन्दुभ्यां तिथिं स्फुटाम् आनयेदऽर्क-
 भासनाः स्युर्मासाश्चैत्रपूर्वकाः ६४ तच्चान्द्राऽर्गण-

मानानयनम्.

११८

एखाग्निभक्तशेषतिथिर्भवेत् आदिघस्त्रव्रजखाग्नि-

भक्तलब्धमिनोद्धृतम् ६५ शेषचैत्रादिमासाः स्युरासं

स्युर्यतिवत्सराः अत्रयाताब्दनागाश्चमेघैक्यस्यादि

नौघजम् ६६ शाकंस्याद्वाऽस्फुटयाताऽब्दाद्यंक्

हानुपातजम् योग्ययोगोचितयत्तत्सर्वत्रक्षेपकंमतम्

६७ मानानयनम् उक्ताधिमासकैर्भक्ताश्चान्द्र

घस्त्रास्त्वऽहर्मुखम् एकाऽधिमासमानस्यस्याच्चाः

अदिवसास्तथा ६८ उक्ताऽवमदिनैर्भक्ताएकवमतिथेर्मितिः एका

वमप्रमाणा द्वैरेकाऽधिमासमानजाः ६९ घस्त्राः स्युश्चोद्धृताएका

धिकमासान्तरैर्वमाः मध्यगत्यऽन्तराशासाश्चक्राशाश्चंद्रसूरयोः

७० घस्त्रौघसमकालात्स्यात्तुल्यकालकरतयोः तंचैवखाग्नितः शोध

हारः स्यादूनमानदः ७१ हारासारवगुणास्तत्रस्यादूनाहः प्रमाणा

कः यत्रावमाहसामिध्येऽहौघकध्यूनकंभवेत् ७२ तत्रस्फो-

नसंयुक्तंकार्यं तद्गुणंबुधैः प्रहास्योर्मध्यजवविव -

* उक्तावमदिनैर्भिन्नघस्त्रौघकुदिनोद्धृतं ६७ लब्धमदिनैर्भुक्तं कृत्वा घस्त्रगणंबुधैः स्या-
द्वाद्वाहर्गणैश्चाथाऽहर्गणोक्ताधिमासयोः ६८ घातं कृत्वा उद्धृतलब्धस्वभिर्भुक्तं विधाक्य हीनं
तच्चान्द्रघस्त्रौघे तच्छेषं वगुणोद्धृतं ६९ शेषं यातुतिथिर्ज्ञेया लब्धमकोद्धृतं फलं स्युर्यति
वत्सराः शेषमासाः स्युश्चैत्रपूर्वकाः ७० तत्रेष्टां धनं कृत्वा स्वेष्टं शाकादिकं भवेत्

रांशविभाजिताः ७३ चक्रांश^{३६०} दिवसादिः स्यात्सूर्य
^अस्वेचरयोर्युतेः प्रायशः स्वत्रिघस्रोर्द्ध^{३०} सौरमासेषु जायते
 ७४ अधिमासंतु यद्वर्षे^३ त्वऽधिमासद्वयं भवेत् तद्वर्षे^३ स-
 यमासंतु निश्चयेनैव जायते ७५ चान्द्रात्स्थूलतृतीये
 ऽब्दे त्वऽधिमासः प्रजायते भानोस्संक्रमयोर्मध्ये च
 दिदर्श^{३०} द्वयं^{३०} भवेत् ७६ तद्वर्श^{३०} द्वयमध्यंतु त्वऽधिमासो
 च्यते सदा यद्वर्षे^{३०} दर्शयोर्मध्ये सूर्यसंक्रमा^{सू} द्वयम् ७७
 यस्मिन्भवति मासे तु न्यूनमासस्तदुच्यते^{क्षय}

सौरमासेभ्योऽहर्गणानयनम्

१७७८ शाकश्चाष्टाङ्गजीमूतैरूनस्तेनैव ताडितम् ७८ घन्ता^{दिनाचं}
^{३६५/१५/३१/३१/२४} १४ दि^१ सौरवर्षस्य मेषाऽर्काद्गतवासरैः युक्तं तर्का^६ ऽन्वितं
^{दिग्गणः} कृत्वा घन्तोर्धोर्क^{रवि वरादि} मुरवो भवेत् ७९ मेषा^{सू} ऽर्कसंक्रमाद्-
^{संवत्सरा} र्द्धवर्षारम्भं यदा भवेत् चैत्रशुक्लाद्यमेषा^३ ऽर्कसंक्रान्त्यो-
 रन्तरं त्यजेत् ८० मेषा^३ ऽर्कसंक्रमात् पूर्वमऽब्दारम्भेष्ट-
 वासरौ चेत्स्यातामिष्टमेषा^३ ऽर्कघस्रयोर्विवरं त्यजेत्
 ८१ शेषमिष्टदिने घस्रयूथं ज्ञेयं विचक्षाणैः तत्रैकं^{दिनगणं}

मानभिन्नचेत्स्यात्तद्दृशांतिमाचरेत् ८२ चैत्रशुक्ला-
द्यदिवसेवर्षारम्भं प्रजायते पूर्वोक्ताऽहर्गणोचाऽधिमा-
सासन्नेतु संशयम् ८३ दर्शमांसेषु वैयस्मात्तस्मादेत-
त्पुनर्मतम् **अथ शाकोत्पत्तिः**

चैत्रशुक्लाद्यदिवसे शाकसम्बच्छरन्मुरवाः ८४ चैत्रशु-
स्तेतुगता ज्ञेयाः शाकाद्याः पण्डितोत्तमैः यथा शून्यमि-
तेशाके चैत्रशुक्लाद्यवासरे ८५ कस्यचिज्जननं चेत्स्या-
च्छाके त्वैकमितेतथा चैत्रशुक्लाद्यधस्तेतुतस्य तज्जन्म
वासरात् ८६ यातं शाकान्तरं चैकं याताऽब्दं चैकं मीरितं

अथ दिनगणभवरवेटानयनम्

स्वस्वप्रोक्तभवरषाऽहर्गणः कुदिनोद्धृतः ८७ धस्त्रो-
धाज्जनितः रवेरस्तच्चक्रवदना भवेत्

दिनगणभवरवेटादहर्गणानयनम्

द्युगणोद्भवरेटस्य हत्वा युगकुवासरेः ८८ विपलानव-
शेषंतु विपलानां च योजयेत् तत्पष्ट्या विभजेत्लब्धप-
लानामवशेषकम् ८९ जायते तत्पलैर्हत्वा युगभूवास-

रास्तथा पलानामऽवशेषन्तु योजयेत्स्वरसैस्तथा ६०

विभजेच्च घटीशेषं जायते युगभूदिनेः हत्वा तत्र कला

धीरैर्नाडीशेषन्तु योजयेत् ६१ विभजेत्स्वरसैस्त

त्स्यादंशशेषं तु तद्वैः युगभूवासराहत्वा भागशेषं

तु योजयेत् ६२ त्रिंशता विभजे द्वाविंशतिशेषं तज्जायते

तथा युगकह्मभूया घाति युक्ता तद्वाविंशतिशेषकम् ६३

द्वादशैर्विभजे द्वादशशेषं तज्जायते तथा युगभूवासरे

हत्वा यातराश्याऽब्दसंज्ञकान् ६४ योजयेद्वादश

षतु तत्स्वेष्ट युगभाब्दकैः उद्धरन्तु शुचन्दः स्यात्सर्वत्रै

वं विपर्यये ६५ कर्त्तव्यं स्वधिया सर्वं स्वस्वाऽवयवशो

षकैः मध्यमानयनम् खेदेऽहर्गणजे

क्षेपं युक्त्वा तन्मध्यमं भवेत् ६६ लंकासूर्योदये कि

म्वा तु स्वक्षेपवशाद्भवेत् तच्चरस्थानभेदाभ्यासस्क

तो कोदये भवेत् ६७ मध्यो मध्यजवांशघ्नान् सूर्यस्य च

* गुरु मध्यमेशादिकम् ३।१८।५८ युक्त्वा सूर्यसिद्धान्ती शो गुरुः
स्यात्

प्रकारान्तरेण सम्बत्सरानयनम् १२३

रलितिकान् स्वर्णान्यस्वगोलात्थां लुं कौदयिकमध्य-
 मे ९८ दत्वा तत्स्वात्स्वाऽपरप्राङ् मध्यरेखादये रवेः
 भूपिण्डयोजनै र्भक्तं मध्यगत्यं ऽशकाहतम् ९९ पश्चा
 त्प्राग्योजनौ घतुं स्वर्णदत्वाऽशकादिकम् मध्यरेखोदयो
 द्युते मध्ये स्वाऽर्कोदये भवेत् १०० मध्यं चाऽथ युतं कृ-
 त्वा शके गो घनरामकान् विज्ञेया वत्सरां अष्टद्वक्तम्
 स्य कलेर्गताः १०१ वैवस्वता ह्वयस्यैव सप्तमस्य मनोः क-
 लेः माने गतकलिं हित्वा शेषं भोग्यकलिर्भवेत् १०२

अथ सम्बत्सरानयनम्.

चक्रघ्नैर्यात भाव्दस्तु युक्तं राश्यादिकं गुरोः मध्यं दंशो
 नितं रवांगतं सम्बत्सरं भवेत् १०३ यन्मध्याऽज्ञाऽ
 के संक्रान्तिकाले सम्बत्सरं भवेत् जीवमध्यमजंतु
 मन्यते हायनेऽखिले १०४ यत्तु सम्बत्सरो मध्याऽज्ञाऽ
 के संक्रमणं न हि प्रस्पृशत्येव तल्लोपं याति सम्बत्सरा

ह्वयः १०५ प्रकारान्तरेण सम्बत्सरानयनम्.

अर्कघ्नां गुरुभावास्तु युगे सन्वत्सराः स्मृताः तेष्वस्वा

भ्रस्वनेत्राग्निवेदासास्त्वेकं द्वायने ^{वर्ष} १०६ लब्धं सम्वत्स-
^{अग्रसंवत्सरस्य} रंत्वेकं पूर्णं भूत्वा परस्य च ^{मा. दि. ४ घ. १३ प. १२} सम्वत्सरस्य तन्मासपूर्व भव-
^{संव. १ मा. ० दि. ४ घ. १३ प. १२} तित इतं १०७ तत्तु सम्वत्सरस्यैव वर्षाद्यं ध्रुवकं भवेत् ^{१०७८ ११०४१३१२ १११२८}
^{१४७११३} शाके नागाद्रिजीमूतं हित्वा शेषाहतं ध्रुवम् १०८ ईशौ ^{मा. ११ दि. २८ घ. ४७ प. ३३}
^४ रष्टयमेव शैल सागरेः करभूमितैः मासाद्यैः संयुतं कृत्वा
^{राशिगणाः} तत्राऽब्दा जीवभद्रजः १०९ याताः सम्वत्सराः स्युस्त-
^{सम्वत्सरस्य} इतिमानाऽब्दकस्य च ^{गतम्} स्याद्यातमासपूर्वतु मध्याऽजा ^{मा. दि. ४ घ. ५}
^{सू} र्कसणोद्भवम् ११० ^{विगतराशि} क्रतराशिगुरोर्मध्यं भागाद्यत्वः ^{अत्राद्या}
^{१२} कृताडितम् ^{प्रथम} स्यात्तदादिमते घस्रपूर्वसम्वत्सरस्य च १११ ^{दिनाद्यं} ^{दिना ३० अधिकाः ३०} ^{पक्षः}

* वर्षशेषफलानयनं भाब्दशेषफलानयनम्.
 * वर्षशेषमिन घंतु हाराप्तं मासकाः स्मृताः ^{३०} स्वत्रिघ्नं

* शाके १०९८ फाल्गुन दिन १८ गते भौमेदिनगणाः ७६३३ तदुरुभं
 ३६४२२० वर्षघ्नः २७८००५१२६० राश्यब्दशेषं १२०२१७३४३२
 राशिशेषं २२४८२०७३२ अंशशेषं ४३२५५०६४८ घटी शेषं ७३०३५३३२
 पल शेषं १२१७४३६५६४ लब्धं राशिचक्रादिकं वर्ष १ राशिः अंश ४ घटी १६
 पला २७ दिनगणा भवगुरुः भगणादि अर्थाद्राशिचक्रादिः ११५१४१६१२७
 शाके १०९५ मध्याह्न चक्रपूर्णे शुक्र वासरे गुरु मवर्षादिकं २८७ १७७१
 शाके १०९५ शुके दिन ७६७८ गणोगत संवत्सरादिकं संव. २२ मा २ दि-
 २७ घ २४ प १२ संवत्सरध्रुवकं वर्षादिः ११०४१३११२.

पूर्वपश्चिम देशान्तर ज्ञानम् १२५

मासशेषंतु हार भक्तं दिनाः स्मृताः ११२ दिनशेषादिकाः

स्वांगे^{६०} निघ्ना हार विभाजिताः घटद्याद्याः कीर्तिताश्चैवं
रात्र्याद्याः राशिचर्षाशेषे जाः

स्युर्भाद्या भाव्दशेषजाः ११३

अथ वारप्रवृत्तिज्ञानम्

निजव्यस्य देशीदयकात्^{स्} वारप्रवेशने^{स्} तन्मस्योदये^{स्} निजव्यक्षादयकस्य कालस्या हारवेशनम् भानोश्चर-

मिते^{प्रथमं} इत्यस्व गोलं प्रागपरक्षणे^{अन्तरम्} ११४ वारप्रवेशनं लोके^{काले}

गीयते भास्करो दयात्^{स्} लंकासूर्यादये काले वारारं भं^{स्}

परे विदुः ११५

अथ पूर्वपश्चिम देशान्तर ज्ञानम्

भास्करोऽपक्रमांशानां चक्रज्याऽर्द्धलवादिकम् चक्रव्या-

सलवैर्निघ्नक्रान्तिकर्णलवोद्धृतम् ११६ तत्फलं भुजजी-

वास्यात्तस्याः स्युर्ये भुजांशकाः ते ज्ञेयास्तुरवेः क्रान्ते

रऽपमप्रदोर्लवाः ११७ नामध्याऽह्न प्रभाकृत्योर्यो

गमूलं श्रुतिर्भवेत् तत्कर्णेनार्थदं भक्त्वा मध्याह्नज्या

प्रकीर्तिता ११८ तस्याश्चक्रमुजांशास्तु विज्ञेया उ-

न्नतांशकाः स्वांकं मुन्नत भागोनं कृत्वा ते स्युर्नतांश-

१२६

परमसिद्धान्ते.

१

पलांशयो

काः ११५ तुल्यगोलेऽन्तरं कृत्वा तन्मतांशाऽक्षभा-

गयोः अर्धऽल्पैऽक्षेक्षभिन्नैकदिक्कृतदऽपसंभवेत्

१२० भिन्नगोले युतिं कृत्वा चाऽक्षभागनतांशयोः

अक्षांशाऽपरदिक्कंतु जायते स्वेचरापमम् १२१

एवं यास्याद्रवेः क्रांतिस्तस्याः क्रांतीददोलवाः सौ

म्याश्चेच्चयक्रान्त्युत्था विज्ञेयाः संस्कृतांशकाः १२२

चैद्वा सक्रांतिजाः सौम्याश्चक्रांश्च शिषुवर्जिताः

कार्यास्ते संस्कृतांशाः स्युर्याम्या बाह्वंशका यदि

१२३ कर्द्धनपिक्रमादुत्थाः षड्राशीनां लवान्विताः संस्कृतां-

शाः स्मृता ह्रासक्रांतिजाश्चेत्तु दक्षिणाः १२४ चक्रां

शेभ्यो निताः कार्या जायन्ते संस्कृतांशकाः संस्कृतां

शेषु मागंशान् वामं दत्वा भवेत्स्फुटः १२५ एतत्स्फुटो-

* २ अक्षांशाः दक्षिणाश्चेदुत्तरदिक्कृत उत्तराश्चेदक्षिणादिक्कृत

* १ नतांश पलांशयोस्तुल्यगोले नतांशेभ्यो धिकाः पलांशाश्चेत्तत्र
पलांशदिभिर्नदिक्काक्रांतिः स्यात् तुल्यगोले नतांशेभ्यो लघ्याः प-
लांशान्तदक्षिणादिभिर्नदिक्काक्रांतिरुत्थान्

^{सू}नितयेनमध्यमेनरवे ^{सू}भवेत् प्रस्फुटं भास्करस्यैवत-
^{सू}न्मध्यस्याहिनाऽर्द्धजम् १२६ घन्त्राऽर्द्धस्वकलान्
^{सू}त्वामध्यवेगांशकादिभिः ^{घट्यादि}तद्घटीवदनहित्वातन्मध्येस्व-
^{सू}र्यमध्यमः १२७ जायतेस्वपुरस्यैव भास्करस्योदयेखलु
^{सू}तत्स्वदेशोदयान्मध्याज्जातं स्याद्यत्स्फुटं रवेः १२८
^{क्रो}तत्क्रान्त्युत्थं चरस्वर्गं स्वाऽन्यदिक् ^कघटीमुखम् ^कइत्वा
^{वेगांशाः}मध्यजवांशाद्यैर्भानोस्तल्लिप्तिकादिकम् १२९ द-
^{सू}त्वाऽर्कस्योदयाज्जाते स्वस्थानस्थाऽर्कमध्यमे भा-
^{सू}नोर्मध्योच्यते भानोश्च ^{सू}स्वव्यक्षोदयेखलु १३० लंका
^{सू}सूर्योदये भानोर्यन्मध्यस्यादिनौ ^{गण}घजम् ^{श्रुता}तद्देदमध्यमे
^{सू}भानोः स्वव्यक्षाऽर्कोदये ^{सू}पुजे १३१ कृत्वा शेषं क-
^{३६०}लापूर्वं इत्वा भूवृत्तं योजनैः ^{सू}भक्त्वा लिप्तादिभिर्भा-
^{५२।६}नोर्मध्यवेगस्य यत्फलम् १३२ लंकास्वव्यक्षयोर्मध्यं
^{सू}तज्ज्ञेयं योजनादिकम् लंकास्वव्यक्षयोर्मध्यं यत्तद्दे-
^{सू}शान्तरं भवेत् १३३ स्वव्यक्षाऽर्कोदयान्मध्याह्नु-
^{सू}काऽर्कोदयमध्यमम् ^{अधि}चैव ^{सू}द्वैमध्यरेखायाः पूर्वस्या

१२८

परमसिद्धान्ते.

स्वस्थलं भवेत् १३४ न्यूनचेन्मध्यरेखायाः स्वस्था-
 नं पश्चिमे भवेत् स्वस्थानं यदि पूर्वस्यां पूर्वदेशान्तरं
 भवेत् १३५ स्वस्थानं पश्चिमायां चेत् पश्चाद्देशान्तरं
 भवेत् तत्प्रागृणधनं पश्चाज्ज्ञेयं देशान्तरं बुधैः १३६
 रवांगसावनलि सघ्राश्च स्वदेशान्तराभिधाः योजनाः
 पूर्णभूपिण्डयोजनैः परिभाजिताः १३७ फलं लिप्ता-
 दिकं पूर्वपश्चाद्देशान्तराभिधम् मध्येकालान्तरं मध्य-
 रेखास्वस्थानयोर्भवेत् १३८ अतिदीर्घनरः स्यात्प्राह्वा
 ऽस्मिन्सूक्ष्मकर्मणि यद्वस्त्रार्द्धे ऽपमा ऽभावो जायते
 ऽहस्करस्य च १३९ तन्मध्याह्नप्रभासूक्ष्मा ऽक्षाभा-
 तुत्यायवा भवेत्.

अथक्षेपकलाक्रमः

सू भानोद्धयंगकुभूयुग्मा चं श्रद्धस्याष्टयनाः
 स्मृताः चं. उ. चन्द्रोच्चस्येषु देवाकाः राहोः स-
 सांकाशीन्दुपाणयः राहो मं स्तोब्ध्यगमून्या-
 ज्ञा भौमस्याऽथ बु विदस्तथा १४१ षट्खण्ड

निजस्थानभूमण्डलानयनम्

१२५

क्षेपकाः रात्र्यादयः

सू	चं	कंउ	राहु	मं	बु	हृ	शु	शं
११	०	५	११	५	१०	१०	५	२
२२	२	५	२६	२५	१६	२५	१५	५
४२	५८	३५	३७	७	४६	१७	३५	३०

हृ

१५७५७

शु

खाब्धयः ^{३८५७५} हृ सप्तपञ्चाश्यांकभुवोगुरोः शु शुक्र-

स्यांकनगाकाष्टवह्वयः कीर्तिताः शं शनेः १४२

शं ४१४७

सू

शैलशक्रयुगाः लंकार्कोदये क्षेपलिसिकाः शून्याः

दि

सू

हर्गणघस्रोत्थलंकाः कोर्दयकालिकम् १४३ यत्स्वे-

दिनगण

टमध्यमंक्षेमंतज्ज्ञेयंगणकोत्तमैः घस्रोघतष्टकां

प्र

७००००

कोत्थंरवेचरंभुवमीरितम् १४४ अत्राचलायुताः

दि गण

७००००

ह्वानितष्टकोकः प्रकीर्तितः घस्रोघः खरखरात्राद्यैः

शेषितः शेषञ्च्यते १४५ तल्लब्धघ्रभुवंक्षेपयुक्तं

प्र

प्र

शेषजरवेचरे युक्त्वातद्गहमध्यस्यालंकाः कोर्दय-

कालिकम् १४६

निजस्थानभूमण्डलानयनम्

३६००

भूवृत्तयोजनैर्निघालम्बांशज्यालवादिका

५

चक्रव्यासाशकरोत्तानिजभूषाममीरितम् १४७

निजव्यक्षज्ञानम्. देवदैत्यांशवासीनां स्वस्था-

नादक्षिणोत्तरम् देवदैत्यांशयोस्संधिदेशं स्वव्यक्ष

मुच्यते १४८

स्वव्यक्षार्कोदयानिजदेशार्कोदयज्ञानम्.

स्वव्यक्षाऽर्कोदयात्कालात्स्वस्थाने भास्करोदयम्

प्राक्पश्चाद्देव भागेतु स्वर्णोत्सर्गचरोन्मिते १४९.

ज्ञेयं देत्यांशके ऽप्येवं देत्यांशोदक्षिणोत्तरम् देव भा-

गक्षितोसौम्य चाम्यं स्वर्णचरं भवेत् १५०

चरसंस्कारोपपत्तिः

देवास्वव्यक्षयोर्भानोस्तच्चरंचोदयाऽन्तरम् यतो

भवति स्वव्यक्षदेशाऽर्कोदयकालिके १५१ मध्यमे-

भास्करोदयानां दीयतेऽत्र ततो रवेः स्फुटोत्थचरसंस्का-

रं द्रव्यं तद्विपर्ययम् १५२ लंकासूर्याऽस्तकालो-

त्थे रवेरेदयं धनाऽधनम् स्वर्णतत्प्रस्फुटार्को-

त्थचरसंस्कारकं तथा १५३

देशान्तर संस्कारोपपत्तिः

लङ्कान्तः प्राक् परदेशे स्वव्यक्षेभास्करोदयम् ^{पू. प.} प्राक्पश्चा
^{मध्यरेखा} ज्ञायते यस्माद्रेखा पूर्वापरस्थले १५४ क्षयस्वदीय
^{ग्र} ते तस्मात्स्वेते देशान्तराभिधम् स्वस्थानान्मध्यरेखा-
^{पू. प.} न्तयेस्युः पूर्वापरान्तरे ११५ योजनाः पूर्णभूवृत्तयो
^{निजभू मण्डलेन} जनघास्तु भाजिताः स्वकुशामेन स्वव्यक्षा लङ्कान्तं
^{ग्रहात्} योजनास्मृताः १५६ स्वागारान्मध्यरेखान्तं प्राक्
^प पश्चाद्योजनान्तरम् मध्यगत्यं शकैर्हृत्वा निजभूशा
^{स्वभू मण्डले} मयोजनैः १५७ भक्त्वा लब्धं फलं भागपूर्वदेशान्त-
 रं भवेत्

मध्यरेखा ज्ञानम्.

^{उ. द.} सौम्ययाम्यान्तर्गव्यक्षाद्यत्सूत्रं वर्षमध्यगम् १५८
^{देवांशवासीनां सौम्यान्तर्गव्यक्षम्} तत्सूत्रं स्वांशवासीनामध्यरेखा प्रकीर्त्तिता व्यक्षाग-
^{देवांशवासीनां सौम्यान्तर्गव्यक्षम्} द्रान्तरस्थानां पूर्वाचार्यविनिर्मिता १५९ मध्यरेखा
^{उज्जयिनी सुमेरु} यथा लङ्काऽवन्तिकामेरुमध्यगा व्यक्षे स्वमध्यरेखा-
^{० दू. चार्हणो} याः मूले सूर्योदये तथा १६० मध्याऽह्ने वाऽस्तकाले
 च रात्र्यऽर्द्धे स्वाऽभ्रवासरे मध्यमाः क्षेपका ज्ञेयाः

संस्कृतास्तेस्वदेशजाः १६१ स्वव्यक्षेचनिजस्थाने
 मध्याऽह्नः स्यात्समक्षणी यद्ग्रन्थोक्तस्तुलंकायाः
 मध्याऽह्ने स्वेचरो भवेत् १६२ तत्स्वेचरसंस्कारं नहि
 देयं विचक्षणीः तद्देशान्तरसंस्कारं देयं तत्स्वेचरे तथा
 १६३ एवं स्वव्यक्षरात्र्यऽर्द्धे स्वस्थाने स्यान्निशादल
 म् तद्वात्र्यऽर्द्धे निवेरवेदे तद्देशान्तरसंस्कृतिं १६४
 देयं तच्चर संस्कारं देयं नैवहितं द्विहे

अथ मिश्रकालिकग्रहानयनम्.

वर्तमानदिनी ^{गण.} घात्फलं काऽर्कोदयकालजम् १६५
 स्वेचरं स्वजवा ^{वेग.} ध्रुवं कृत्वामि श्रे ^अ स्वगो भवेत्
 मिश्रज्ञानम्. भानो ^{सू} स्सावन ^{स्पष्टं} घस्याऽर्द्धे ^{दिनार्द्ध} रवत्र्या ^{३०} द्य
 परपूर्वजैः १६६ देशभेदकलैर्मध्यरेखायाश्चोन
 सयुतम् मिश्रपंचांग गोत्रतत्सावनस्यात्कलादिक
 म् १६७ मिश्रकालिकग्रहादिष्टकालिकग्र
 हानयनम्. तत्र पंचांगजाती ^{इष्टमिश्रान्तर} ष मिश्रभेदकला
 हतम् भागाद्यं ^{वेगं ध क्र} स्वजवस्वर्णस्वेष्टे ^{ध क्र} मिश्राऽधिकेऽत्येके

चराद्भुजांशानयनम्.

१३३

१६८ दत्तामिश्रोत्थरवेटस्यलितादौस्वेष्टजो भवेत्

रवेटश्चाथ- चालनदानोत्पत्तिः स्वमध्यादौम.

ध्ववेगादिचालनम् १६९ देयंस्वर्णधनएतुवक्रवेगे

व्यस्तं क्र. ध. ध.क्र.

तदन्यथा मिश्रोत्पत्तिः मिश्रकालेहिलङ्कायां

शब्दः ईसमयं भवेत् १७० चरकुलज्ञानम्.

सावनारव्यचरं ज्ञेयं स्वस्वाऽपक्रमजंचरम् वाष्ट्यां-

गारव्यचरं ज्ञेयं तच्च पंचांगजातिकम् १७१ वावाष्ट्यां

चरत्वरदोत्थं

गचराऽर्द्धोत्थं यच्चरंतुकलादिकम् तद्वाष्ट्यांगचरं

नक्षत्राणां

सू.

ज्ञेयं ताराणां भास्करस्यच १७२

व्यावहारिकचरानयनम्.

नक्षत्राणां

सू.

अयनादि

ताराणां भास्करस्यापि मार्गांशः संस्कृतस्यच प्र-

रा

स्फुटस्य भुजर्क्षस्य संख्यां यत्प्रमिता भवेत् १७३

तत्तुल्यचररवएहैव्यं कृत्वा भोग्यचराऽर्द्धकम् हत्वा

तत्रांशकाद्यैस्तु नक्त्वा शून्याग्निभिः फलम् १७४ यु-

क्त्वा तच्चररवएहैव्ये स्याच्चरं व्यावहारिकम्

अथ चराद्भुजांशानयनम्.

^{स्वंडान्} चरे चराङ्गान् ^{प्रथमचर स्वंडात्} हित्वाद्यात्स्वत्रिघ्नशुद्धसंख्यकम् १७५
^{३०} शेषस्वत्रिविधे भोग्यभक्ते युक्त्वाऽत्र दोहवाः ^{भुजंगाः} स्युः
^{व्यस्ते} श्वैवंतु विपर्यस्ते हारं तत्र गुणं स्मृतम् १७६ गुणकं
 तु स्मृतं हारं भाज्यमेव फलं स्मृतम् चरखण्डान-
^{१०} यनम् ^{अक्षमा} दिग्घातपलप्रभापूर्वस्याच्चराऽर्द्धं ^{प्रथमचर स्वंड} पलादि-
^{८ पलभा} कम् १७७ ^{द्वितीयचर स्वंड} नागघामध्यमत्वकवह्वयं शोघादशा-
^{तृतीयचर स्वंडम्} हता ^{अंत्यारख्यं च} परदेशोक्षप्रभानयनम्
^{स्वंड} चराऽङ्गानां योगं स्वेष्टचरोद्धृतम् १७८ ^{प्रथम} अन्यदेश
^{स्वंडेन} चरेणाघंतत्फलं तु पलादिकम् ^{योग} स्वप्राक् चरदलेन घं
^{पलभा} चरखण्डैक्य भाजितम् १७९ ^{१०} दिग्भक्तं तत्फलं त्वऽ
^{३०} न्यदे शोध्यऽक्षप्रभा भवेत् ^{क्रां} रूपतुल्याऽक्षभादे शोत्वे-
^१ कराशि ^{यथा} भुजांशकैः १८० ^{५१५५१२} क्रान्त्युत्थं तु पलापूर्वयच्च
^{गुणस्यात्} रप्रस्फुटं भवेत् ^{१०} तदऽत्राऽ ^{५१५५१२} ब्राह्महारस्य गुणस्यापि
^{५१५५१२} स्थले स्फुटः १८१ ^{५१५५१२} स्यात्तथा तद्विभोत्पन्नाऽपक्रमोत्प-
^{८१३१९} चरेत्यजेत् ^{गुणस्यात्} शेषपलादिकसूक्ष्ममऽत्र नागं ^{क्रां} गुणस्थ-
^{चरखण्डांतरम् ३१७५३९} ले १८२ ^{गुणस्यात्} चरयोरन्तरं यत्स्याद्वित्रिभोत्पन्नाऽपमोत्पयोः

सावनेष्टरात्र्यर्द्धज्ञानम्.

१३५

३० वा ३१२०

विपलादिकम्

सत्र्यंशत्रिगुणस्थानेविकलाद्यगुणंस्फुटम् १०३

पलभा

चरखंड

स्वस्वस्पष्टगुणघ्राऽक्षाभास्यात्स्पष्टचराद्धिकम्

चरसंस्कारदानस्थानज्ञानम्.

सू

एकसूर्यचरं नान्यचरम्

प्रस्फुटेमध्यमादौचसूर्यादीनांतुकेवलम् १०४ दीय

सू

का

तेऽर्कपमोत्पन्नचरसंस्कारकरवलु तात्कालिक-

ग्रहज्ञानम्. सावनेष्टकलोत्पन्नंरवेततात्कालि-

कंमतम् १०५ सूर्यस्यवाष्यंगदिनार्द्धज्ञानम्

भानोर्व्यक्षदिनाऽर्द्धतुवाष्यंगित्प्रजायते तत्सूर्या

ऽपमसम्भूतचरेणैवहिसंस्कृतम् १०६ तद्वाष्यंग

गदिनाऽर्द्धतुभास्करस्यसमीरितम्

सावनेष्टरात्र्यर्द्धज्ञानम्

भानोर्वाष्यंगिघत्वाद्धैयुक्त्वाभूत्याग्निलिप्तिकान्

तद्वाष्यंगिष्टरात्र्यऽर्द्धजायतेचायवारवेः युक्त्वात

त्रात्रिरवण्डन्तुसावनद्युमितौतथा १०८ जायतेस्वेष्टरा-

त्र्यऽर्द्धवाष्यंगंतत्कलादिकम्

* ६१४० पलभादेशेचरखंडाः

६६ ५३ २१
६६ ४१ ५०
५३ ० ४०

१३६

परमसिद्धान्ते.

स्वव्यक्षेष्टरात्र्यर्द्धज्ञानम्. स्वव्यक्षेष्टनिशाः^{रात्र्यर्द्ध}
र्द्धस्यात्स्वेष्टरात्र्यऽर्द्धसम्मितम् १८९.

लंकारात्र्यर्द्धज्ञानम्. स्वेष्टरात्र्यऽर्द्धलिप्तादौपूर्^व
वपश्चिमदेशजान् देशभेदकलान्दत्त्वास्वर्णितानि^{देशान्तर}
श्रमुच्यते १९०.

अर्कापरस्वेतानां चास्तोदय कालोप-

योगिचरकुलज्ञानम्.

सूर्यासन्नगतानां च द्वौकमऽस्तोदयं भवेत् द्वितीयं^{सूर्यविना}
निजदृष्टदेशे चाऽस्तोदयं भवेत् १९१ क्रतुसूर्य
खगानां च ताराणां द्विविधोदये द्विप्रकाराऽस्तका-^{नक्षत्र}
लेचयश्चरं च त्रयत्रच १९२ दीयते तत्र तत्र सावना
ख्यचरं खलु तत्राऽप्यऽर्कचरं ज्ञेयं सावनारख्यचरं बु-^{सूर्य}
धैः १९३ देशान्तरकलाकुलज्ञानम्.

वाष्प्यागैः षष्टिभिर्लिप्तैः सावनैश्च कुण्डलम् परि-^{पेक्षेभिः}
भ्रमति भानुश्च ततस्तल्लिप्तिकादिकम् १९४ प्राक्^प
पश्चाद्देशजं मध्यरेखातः प्राक् पराभिधम् देशविस्तेप^{देशान्तर}

सुरवोत्थमध्यमाऽहर्गणयोरानवचनम् १३७

कमध्यरेखास्वस्थानमध्यजम् १५५ तत्पंचाङ्गकुलत-
देशान्तरम्
ञ्चवाप्यंगि सावनमतम् .

अथ सुरवोत्थमध्यमाऽहर्गणयोरानवचनम्

कस्मिंश्चि त्विष्टशाकेतुमेषाऽर्कदिवसाद्बुधैः १५६
विध्यर्थेषु षड्भीनां धरुणाणां पत्रमाचरेत् तत्प्रत्यक्ष
होद्भवान्स्वेदमध्यमान्कल्पितेषु जान् १५७ निजदेशो
द्भवान्कत्वापत्रेतां श्रैवसंलिरवेत् पत्रेप्रत्यक्षज्ञां
श्रैवाऽहर्गणान्श्चाऽपिसंलिरवेत् १५८ पर्णेष्वंतुत
दिष्टं स्यात्तच्छाकं पर्णशाककम् तेमध्याः पर्णजा म-
ध्या विज्ञेया गणकोत्तमैः १५९ द्यस्त्रयूथाश्च तेज्ञे-
याः पर्णाऽहर्गणसंज्ञकाः पर्णशाकाऽन्तरं कृत्वा स्वेष्ट

* उदाहरणम्:- पर्णेष्वंतुत वागदि ५।४६।७ पर्णदिनव्रजनम् ८५५०
पर्णशाकं १८०२ स्वेष्टशाकं १८४१ शाकान्तरधनम् ३९ भेदादिनाद्यम्
१४२४५।५।२५ सद्योदिनगणादिकम् २३२०३।५१।३६ इष्टं वागदिः
४।३२।० सद्यवारस्वेष्टवार ५।४ घोरन्तरवासा कर्णा १ सद्यसंज्ञेह
बुधे २३२०३ दत्वा सद्यदिनगणादिकम् २३२०३।५१।३६ पर्णेष्वं
मध्याह्न १४।१७ इष्टमध्याह्नयो १४।१६ रन्तरम् घटयादिकम् कर्णा
०।१ सद्येष्टे ५१।३६ दत्वा सद्येष्ट सद्येष्टं ५१।३५ स्वेष्टपर्णेष्वंतुत भिन्न
देशात्वात्स्वेष्टदेशे सद्येष्टं ५१।३० स्वेष्ट ३२।० सद्येष्ट ५१।३० भेदमृणगुणकं
१५।३०

शाके धनार्णकम् २०० शेषं शाकान्तरं ज्ञेयं पूर्णशाका
^{ध. क.} ^{शाकान्तरं} ३६५/१५/३१/३१/३४

ऽधिकोनके शाके तेन धनार्णेन वर्षमानदिनादिकम्

२०१ हत्वा भेददिनाद्यं स्यात्स्वर्णपूर्णदिनव्रजे पूर्णे
^{अंतर} ^{ध. क.} ^{दिनगण}
^{युक्ते} ^{वर्तमानवारे} ^{दिनगणादिके}

षष्ठिकाद्याद्विदत्वा तत्स्वेष्ववासर २०२ घस्रचन्दा

दिकं सद्यं विज्ञेयं तद्विचक्षणैः तद्वितं सप्तभिः सद्यं स-

द्यं स्याद्धारपूर्वकम् २०३ स्वेष्ववारोन्मितं सद्यवारं यत्र न

जायते घस्रयोरन्तरं स्वेष्वसद्ययोः सद्यसंज्ञके २०४
^{वारयोः}

स्वर्णदत्त्वाऽह्नयुथेतु सद्यघस्राऽधिकोनके स्वेष्ववास-
^{वारान्तरम्. ध. क.} ^{दिनगणे दत्त्वा} ^{दिनात्} ^{अधिके ध.}
^{नून क.} ^{वर्तमानवारे} ^{दिनाद्वात्स्वे.}

रसंज्ञेतु सद्यः स्यात्स्वेष्ववासर २०५ पूर्णेष्वदिवसा-

ह्नाऽर्द्धात्स्वेष्वघस्रदिनाऽर्द्धकम् ऊर्द्धात्स्वलिप्तिका-
^{अधि}

द्यंतु यन्मितं यदि जायते १०६ सद्येष्वेतन्मितं तर्हि स्व
^{ध. क.} ^{दत्त्वा}

र्णदत्त्वा भवेत्स्फुटम् स्वेष्वसद्येष्वविशेषं स्वेष्वेसद्याऽ
^{सद्यस्य षष्ठ्यात्} ^{अंतर}

धिकोनके २०७ स्वर्णलिप्तादिकं ज्ञेयं गुणान्तत्पण्डितो
^{ध. क.} ^{भिन्नदेशम्}

त्तमैः स्वेष्वपूर्णेष्वयोर्यत्र नैकदेशयदा भवेत् २०८

तत्र तर्हितु सद्येष्वत्स्वेष्वदेशेष्वमानयेत् तत्सद्येष्वो

च्यते तस्मादुक्तवद्गुणमानयेत् २०९ स्वर्णशाका

ब्रह्मदिनमानेमन्दोच्चचक्राणि १३९

न्तरं त्वेकवर्षमध्यजवाहतं स्वर्णं तद्दिनजेदत्वा मध्य
मे पणजे बुधैः २१० सद्यः कालो द्वयमध्यं तत्खेटस्य हि
जायते वेगं स्वर्णगुणेनैव न ध्याय्य त्वेकं घस्त्रजम् २११
हत्वादत्वा धनं तु सद्यः कालोत्थमध्यमे इष्टकालो द्व
वंतं तु जायते खेटमध्यमम् २१२ विज्ञेयं सुरवजं चाऽ
यं मध्यमं वासरत्रजम् ^{दिनागणं} सुरवाडर्थं विलिखेत्पत्रमेकं
३६५/१५/३१/३१/२४
वर्षमिहैस्तथा २१३ एकादिगुणितस्यैकवर्षमध्य
^{वेग}
जवस्य च.

अथ ब्रह्मदिनमानेमन्दोच्चचक्राणि.

४३२०००००००

दन्तवेदगुणाकोटि छेदाब्दाः परिकीर्तिताः २१४
छेदाब्दा ^{दिने} ब्रह्मणो घस्त्रे सौराः संवत्सराः स्मृताः
सू ^{सू} छेदाब्दे पुरवेः सप्ताष्टाग्रयः ^{३८७} परिकीर्तिताः २१५
मं ^{मं २०५} भौमस्य वेदखयमाः ^{बु} बु चन्द्रजस्याष्टषड्गुणाः ^{३६८}
बु ^{बु} जीवस्याभ्रखनन्दानि ^{शु} शुक्रस्येषु गुणेषु ^{५१५}
२१६ शं ^{शं ३५} पद्मेन वा मयः प्रोक्ताः ^{भगणाः} मन्दतुंगभवत्स
राः ^{मं ३१४} तत्रैव पातचक्राणि. मं शक्रदस्त्रा-

स्तुभौमस्य बु ^{१७४} इत्याष्टगजसागराः २१७ बु ^{४०३} गी-
 ष्यते ^{३०} र्गुगजीमूताः शु ^{६६२} शुक्रस्याऽग्निरवरवेचराः शं
 मन्दस्याग्निरसांगस्तुहारसम्बत्सरेषु च २१८ प्रोक्ताः
 भगणा व्यस्त
 पातभवक्राणि विलोमगतयो बुधैः

ब्रह्मजन्मदिनाद्गताब्दानयनम्

१५५५२१८१३५४७१७५

गोधनाश्वाब्धिगोद्वयद्रिगोभूद्वयक्षाक्षवासरान् २१९

ब्रह्म

वर्षा

शाकेयुक्त्वाविधेर्जन्मकालात्स्युर्वत्सराणि हि

१७०६४०००

सृष्टितोगताब्दाः कल्पारम्भक्षणात्त्वाभ्रखा-

ब्धिषड्व्योमतोयदै २२० सौराब्दैः ब्रह्मणा सृष्टेः

तत्र ब्रह्मणोद्ययादि

कृतंतत्परिघट्टनम् ब्रह्मणोऽश्वपलैस्तुल्यषट्स-

कोट्यं प० विपल ६ अपला ३६

ख्यैर्विपलान्वितैः २२१ प्रपलैः षड्गुणैर्युक्तंकालंतत्र

१५५५८८३१७५

गतंमतम् गोस्यरूपाग्निनागाष्टपंचाक्षांक निशा-

करान् २२२ युक्त्वाशाके सृष्टितोऽब्दा याताः

पूर्वबुधोदिताः

ब्रह्मदिनारम्भाद्गताब्दानयनम्.

मन्वन्तरानयनम् - १४१

१३ १५७२५४७१७५
शाकेगोश्वधरासप्तयुगगोद्वयद्विगोविधून् २२३
बु गतवर्षाणि

युक्त्वाब्रह्मदिनारम्भाद्याताः सम्वत्सराः स्मृताः

ब्रह्मणोदिवसारम्भाद्याताब्दाः शरत्ताडिताः २२४

१०००००० ७२ दिन ब्रह्मणः
कोट्याप्ताः दिनगैराप्ताः द्युकलाः स्युर्विधेर्गताः

मन्वन्तरा. ब्रह्मणोदिवसारं भंकत्पारं भमुदीरि-

तम् २२५. एकसप्तयुगैस्तुल्यमेकमन्वन्तरं भवेत्

१७२८०००
एकमन्वन्तरस्यैवसंधिः सत्ययुगोन्मितः २२६ ख-

३०८४४८०००
खस्वाष्टाब्धिवेदाष्टस्वाभ्यः सौरवत्सराः एकम-

न्वन्तरस्यैवविज्ञेयाश्चससंधयः २२७ कत्पारम्भ-

१ * शाके १८०१ सृष्टितोगताब्दाः १५५५८८४५८० सूर्यमन्दो-
च्च भगणौ ३८७ गुणिताः ७५६५२७४८७२६० तत्रसूर्यमन्दोच्च-
कादि १७५।२।१७।१७।२६ पलावशेषं ७६८५६०००० शाके १७५८
फाल्गुन १० गते भौमे मन्दोच्चाः राश्यादयः स्मू २।१७।१७।३६ मं३।
१०।२।४१ बु७।१०।२८।३० बु ५।२१।२२।२७ शु २।१५।५२।२१ शं
७।२६।३१।३४ पाताः मं १०।१५।५६।५६ बु ११।५।१५।३२ बु ५।
१०।१५।५६ शु १०।०।२०।४२ शं ८।१५।३५।३५
शाकेगो सप्तधुरामान् युक्त्वागतकलिर्भवेत् शत १०० वर्षेषुसूर्यमन्दो-
च्चभुक्तिविपला ६ ४८३ शतमित १०० वर्षेषु भौममन्दोच्च भुक्ति विप-
ला ३ ३५५५६ ४८३७५ एकवर्षे भुः मन्दोच्च भुक्तिविपलाः ५।३८
एकवर्षे भुः शत भुक्ति विपलाः १६।१५. एकवर्षे गुरुपात भुक्तिविपलाः ३।८

दिनात्सत्यतुल्यैस्सौराख्यवत्सरैः कल्पसंधिस्तु विज्ञे-
 १५ १७२८००० १८५०६८८०००

यः कल्पसंधिदिनान्ततः २२८ शून्याभ्राष्ट्रनागां-

गरवाक्षाष्टाभूमितैस्तथा वर्षैस्ससंधयोयातास्तर्क-
 गता ६६

मन्वन्तराणिते २२९ ततोस्यसप्तमस्यैववैवस्वत-

मनोस्तथा सप्तनेत्रयुगा याता अष्टाविंशत्तमेयुगे
 २७ गता २८

२३० सत्यारम्भादिनाद्यातकालंस्यात्तद्दिनान्तकम्
 सत्यायुगारंभदिनात् गत इष्टदिनांतम्

अथसूर्यभौमादीनाम्मन्दोच्चानयनम्.

मन्दोच्चराशिर्वर्षघ्नाः सृष्टितोयातवत्सराः २३१ ह्य-
 ४३२०००००००० गत

रवर्षोद्धृता मन्दतुंगंचक्रमुखं भवेत्.

अथ भौमादीनां पातानयनम्.

सृष्टितोयातवर्षाणि पातचक्रहृतानि च २३२ हा
 ४३२००००००००० गत स्वपातराशिर्वर्ष

रवर्षविभक्तानि पातस्याच्चक्रपूर्वकम् राहुः
 राशिर्वर्षादि अर्थाद्भगणादि

ग्लौपातंचन्द्रतुंगंचनैवाऽनेनसमानयेत् २३३ मन्द
 चपात अर्थातराहुः ३ व्यस्त

केन्द्रसमाः पाताः विलोमगतयोदिताः पातराश्या-

* सू. १ कर्ष मन्दोच्च भुक्तिर्विपला ६ प्रप ५७७

सू. १ दिने नन्दोच्च भुक्तिप्रपलाद्या १।५

स्पष्टमंदोच्चपातानयनम्

१४३

दिकं^{१३}सूर्योदित्वापातःस्फुटो भवेत् २३४ मध्यवेगा
ऽधिकेतुंगवेगेशीघ्रोच्चमादिशेत् उच्चवेगाऽधिकेम
ध्यवेगेमन्दोच्चमादिशेत् २३५

अथसूर्यभौमादीनामन्दोच्चवेगानयनम्.

^{३६५/१५/३१/३१/२४ / ४३२०००००००} सौराब्दस्यदिनादिघ्नैः ^{१५७७५१७८२८०००} हरिब्दैः परिभाजिताः सूर्य
^{सं बु द् शु श} भौमज्ञपूर्वाणाम्मन्दतुंगभवत्सरा २३६ लब्धं-
^{राशिर्वर्षा} भाब्दमुरवमन्दतुङ्गवेगमुदीरितम्.

भौमादीनांपातवेगानयनम्.

^{सं बु द् शु श} पातानां भौमपूर्वाणां राश्यऽब्दाः ^{राशिर्वर्षा} परिभाजिताः २३७
^{१०००} भूधस्तैः ^{राशिर्वर्षादि} खखरवाब्दास्तत्फलं भाब्दपूर्वकम् पा-
^{गतिः} तवेगोच्यते नित्यं व्यस्तं पातजव भवेत् २३८

अथस्पष्टमन्दोच्चपातानयनम्.

^{वाकारम्भदिनात्} सौराऽहर्गणमार्गेणवत्सरारम्भवासरात् ^{गत} यातघ-
^{मन्दतुंगजादुत्थ} स्त्राहतंवेगभाब्दपूर्वफलं भवेत् २३९ ^{मन्दोच्च} मन्दतुंगज-
^{मन्दोच्च} वादुत्थंयुक्त्वातन्मन्दतुंगके ^{मन्दोच्च} प्रस्फुटं मन्दतुंगस्यादे-
वंतत्पातवेगजम् २४० ऊनंपातस्फुटे कृत्वा स्यात्पा-

तं त्विष्ट^{दिन} घस्रजम् प्रस्फुटं^{मन्दोच्च} मन्दतुगंच विज्ञेयं त्वि^{दिन}
 घस्रजम् २४१ । ६५०

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचि-
 ते परमसिद्धान्ते मध्यमाधिकारस्तृतीयः ३

अथ वृत्तव्यासोपपत्तिः

व्यासाऽर्द्धवर्गा द्विगुणाद्यन्मूलं स्यान्महच्छ्रवः तु-
 ल्ये चतुर्भुजक्षेत्रे तुल्यकर्णद्वयौभिधे १ व्यासस्याऽ
 र्द्धमिते कर्णे तन्महच्छ्रवणाऽर्द्धकम् शेषमादिभुजं
 तद्वत्प्राक् कोटिः परिकीर्तिता २ व्यासाऽर्द्धव्या-
 सरवण्डघ्नं तद्दृष्ट्वा^{अर्द्ध} वणोद्धृतम् प्राग्बाहुः^{कर्ण} पूर्वको-
 टिश्च जायते पूर्ववत्प्रबलु ३ तन्महच्छ्रवणो^{कर्ण} पूर्ववत्-
 कंज्ञेयं विचक्षणैः व्यासाऽर्द्धमन्त्यकोटिः स्याच्छ्र-
 न्यमन्त्यभुजं मतम् ४ प्राक्^{पू} कोटिवर्जितं व्यास-
 रवण्डमादिशरोच्यते शून्यमन्त्याभिधं^{बाहू} बाणं विज्ञेयं^{शरं}

१* बृहत्प्राक्कर्णव्यासाऽर्द्धबाहुः व्यासाऽर्द्धकर्णप्राग्बाहुः स्यात्

गणकोत्तमैः ५ कोटिव्यासदलाद्वित्वात्तत्सर्वत्रश-
^{बाण}रोच्यते बाणव्यासार्द्धतोहित्वाकोटिः सर्वत्रकीर्ति-
 ता ६ कोटिबाणदलेयुक्त्वाचाऽग्रेस्यात्कोटिखण्डकः
 व्यासार्द्धः क्षदलंहित्वास्यादऽग्रेकोटिखण्डकः ७
 यत्तद्बाहुदलंतत्तुल्यऽग्रेदोः खण्डउच्यते दोः कोटि-
 खण्डवर्गक्यान्मूलंटेकस्तदुच्यते ८ व्यासाऽर्द्धाद्बा-
 हुखण्डद्वाद्वैकासाद्बाहु रुच्यते व्यासाऽर्द्धत्को-
 टिखण्डद्वाद्वैकासात्कोटिरुच्यते ९ अस्मादस्य
^{भुज}भुजस्याऽर्द्धमऽग्रेदोः खण्डमुच्यते कोटिव्यासदला-
 द्वित्वात्तदग्रेबाणस्तदुच्यते १० ज्याबाणानयनेचै-
 वंटेककोटिभुजादिकान् आनयेत्स्वाऽर्थपर्यन्तंवा-
 रंवारंमुहुर्मुहुः ११ पूर्वबाहुकृतौयुक्त्वापूर्वबाण
 कृतिंबुधैः तन्मूलमादिडोरः स्याद्वितीयेषु^{बाण}कृतौतथा^{वर्ग}
 १२ द्वितीयबाहुवर्गंतु युक्त्वातस्यपदंतथा द्वितीयं
 जायतेडोरंतृतीयेषु^वकृतौतथा^{वर्ग} १३ तृतीयबाहुवर्गंतु
 युक्त्वातस्यपदंतथा तृतीयंजायतेडोरमेवंडोरान्स

१४६

परमसिद्धान्ते

मानयेत् १४ तर्काब्धिमितवारोत्थं धीरैस्तद्वोरसं-
ज्ञकम् एकेनाऽस्याब्धिभिर्वारैर्द्विघ्नेनपरिम-

३५१०४३७२०८८८३२ इयेत् १५ तद्वृत्तस्याऽ

ष्टमांशः स्यात्तन्नागैश्चसमाहृतः तद्वृहद्व्यासजन्ते-

तद्वृत्तमुक्तविचक्षणैः १६ दत्ताष्टाष्टाष्टरवाभ्यद्रि-

अब्ध्यष्टा अशराग्रयः ३५१०४३७२०८८८३२

तद्वृत्तस्याष्टमेभागेकोणा न्यत्रभवन्तिहि १७ इ-

ष्टव्यासाहतंवृत्ततद्वृहद्व्यासभाजितम् इष्टविस्ता-

रजः स्वेष्टपरिधिर्जायतेकिल १८ इष्टवृत्तवृहद्व्या-

सनिघ्नंतद्वृत्तभाजितम् तत्फलंस्वेष्टवृत्तस्यविस्ता-

रंप्रस्फुटंभवेत् १९ व्यासात्परिध्यानयनम्.

विष्कम्भंगजनागाभ्रतानैर्हत्वाविभाजयेत् तत्वांग

दिवसैर्लब्धंवृत्तंतत्परिधिर्भवेत् २० व्यासानयनं

वृत्ततत्वांगधस्रघ्नमष्टाष्टात्राकसागरैः भक्तंप्रस्फु-

टविस्तारविज्ञेयंपण्डितोत्तमैः २१

अथवृहत्कर्णोदाहरणम्.

सूक्ष्मवर्गमूलानयनम्

१४७

यथात्रव्यासः ३००००००० व्यासाऽर्द्धः १५००००००
वर्गः २२५०००००००००००० द्विगुणः ४५००००
००००००००० अस्यमूलं ज्ञातक जात्यऽवयवान्वि-
तं सूक्ष्मं बहुत्कर्णः २१२१३२०३ । ४३ । ५५ । ६६ ।
४२ अस्याऽर्द्धं प्रथमं भुजं जातं साऽवयवं १०६०६६
०१ । ७१ । ७७ । ८८ । २१ प्रथमा कोटिश्च १०६००
६६०१ । ७१ । ७७ । ८८ । २१.

अथ सूक्ष्ममूलानयनम्

मानं स्याऽधो कुलानान्तु यत्र नैव समं भवेत् सूक्ष्मं स्या-
न्नपदं तत्र वर्गस्याऽपि घनस्य च २२

सूक्ष्मवर्गमूलानयनम्

स्याऽधो जातिप्रमाणेन वर्गं किं परिमर्दयेत् तत्र स्याऽ
वयवं युक्तमित्थं वेदादिभिर्मितम् २३ बहुवारं बुधैः
कृत्वा तन्मूलं च समुद्धरेत् तत्त्वाऽधो जातिमानेन गु-
णानस्य दलोन्मितम् २४ वारं लब्धिम तोलब्धिमेवं
साऽवयवं पदम् जायते चाथ वामूलाच्छेषमेकं सम-

चितम् २५ कृत्वास्वाऽधो कुलस्यैव मानेन परिता-
 डितम् तद्वर्गऽवयवं युक्तं कृत्वा तद्भाज्यमुच्यते २६
 द्विघ्नेनैव कराख्येन लब्धमूलेन भाजितम् भाज्यं चाऽ-
 वयवं स्थूलं मूलस्यैव हि जायते २७

सूक्ष्मवर्गमूलोदाहरणम्

यथा मूलं सावयवं अंश ४ घटी २० पला ३० अस्य
 वर्गांकं जातम् १८।५१।००।१५।०० अधोजाति
 माना^{६०} हतम् १०८० एकावयवान्वितं जातम् ११३१
 तदऽधोजातिमाना^{६०} हतं सावयवं च ६७८६० तत्पु-
 नरधोजातिमाना ६० हतं जातम् ४०७१६०० साव-
 यवं ४०७१६१५ तदपि च स्वाऽधो जातिमाना ६०
 हतम् २४४२९६९०० साऽवयवं च २४४२९६९००
^{१५६३०} अस्य मूलं द्विवारं पृथ्या ६० भक्तं लब्धं साऽवयव-
 म् ४।२०।३० अथ भिन्नवर्गमूलानयनम्.
 भिन्नेऽंशस्य हरस्याऽपि सूक्ष्मं मूलं समानयेत् हार
 मूलोद्धृतं भागं^{अंश} मूलं^{मूलं} सूक्ष्मपदं भवेत् २८

अथ घनमूलानयनम्

स्वस्वाऽधोजातिमानेन त्रि^३त्रिवारं घनांककम् इत्वा
स्वस्वाऽवयवकं यु^३क्तैवं तत्रि^३वारकम् २९ षड्वारं
नववारं वाकृत्वा तज्जायते घनं तन्मूलं गुणनस्यैव
अंशके नैव सम्मितम् ३० एकवारादिकं भक्त्वा
स्वाऽधो जात्युन्मितेन च लब्धं घनपदसूक्ष्मं ज्ञेयं
साऽवयवं बुधैः ३१ घनमूलोदाहरणम्.

यथामूलं साऽवयवं अंश ४ घटी २० अस्य घनांकं
जातं ८१।२२।१३।२० अयमऽधोजातिमानाहतं
त्रि^३वारं साऽवयवं जातं १७५७६००० पुनर्द्वि^२वारं
मधोजातिमानाहतं साऽवयवं च ६३२७३६०००००
तत्पुनरेकवारं च ३७५६४१६००००००० अयं घ-
नांकं षड्वारगुणनजम् पुनरयं त्रि^३वारं स्वाऽधोजाति
माना ६० इतं साऽवयवं चाऽयं जातम् ८२००२५८५
६०००००००००० अयं नववारगुणन जातं घनांकम्
८२००२५८५६०००००००००० अस्य मूलम्

१५०

परमसिद्धान्ते

९३६००० अत्रगुणननवप्रमृमितंगुणन ९ तृतीयां^३
 शं ३ रामप्रामितं अधोजातिमानं ६० अनेनमूलं
 ९३६००० भक्त्वालब्धं १५६०० अयमपि ६० भक्तं^{१५६००}
 लब्धं २६० अयंचाऽपि ६० भक्तलब्धं ४ शेषं २०
 मूलं साऽवयवम् ४।२०।०।० घनांकचेत् ३७९६
 ४१६०००००० मूलम् १५६०० अत्रगुणनं षडुन्मि
 ६ तम् गुणन ६ तृतीयांशं ३ यमोन्मितम् अधो-
 जातिमाने ६० नमूलं १५६०० भक्त्वालब्धं २६०
 अयमपि ६० भक्तलब्धं मूलं साऽवयवं ४।२०।०
 घनांकचेत् १७५७६००० मूलं २६० अत्रगुण-
 नम्^३ अन्मि ३ तंगुणन ३ तृतीयांशं १ तदुन्मि
 तं १ वारमधोजातिमाने ६० नमूलं २६० भक्त्वा
 लब्धं मूलं जातं साऽवयवम् ४।२०

अथ घनमूलावशेषस्य स्थूलफलानयनम्
 घनमूलाऽवशेषंतु स्वाधोजाति प्रमादृतम्^{मानादृत} कृत्वा
^{भिज} स्वाऽवयवं युक्ता तत्र तद्वाज्यमुच्यते ३२ लब्ध

ज्योपपत्तिः

१५१

मूलस्यवर्गेणात्रिघ्नेनत्रिभुतेनैव भाज्यंसमुद्धरेत्स्थूलं मूलस्याऽवयवं भवेत् ३३

अथभिन्नघनमूलानयनम्

भिन्नेशस्यहरस्याऽपिसूक्ष्मंमूलं समानयेत् छेद
मूलोद्धृतं चांशमूलं सूक्ष्मपदस्मृतम् ३४

अथज्योपपत्तिः

अथवृत्ताऽष्टमेभागेस्युः कोष्ठान्यष्टभास्कराः द्वयोः पृष्ठाऽग्रकोट्योस्तु यद्विश्लेषदलं भवेत् ३५
तेनाद्यालघुकोटिस्तु कोट्यऽर्द्धमध्यमे भवेत् द्वयोः पृष्ठाऽग्रभुजयोर्यद्विश्लेषादलं भवेत् ३६ तेनाढ्यो
त्यभुजोर्मध्ये दोः स्वएडं जायते तयोः पृष्ठाऽर्द्धाऽग्राऽ
र्द्धयो र्योगमध्यमं जायते तयोः ३७ पृष्ठाऽग्रभुजयो-
रैक्याद्युगमासाद्यत्फलं भवेत् तद्वयोर्भुजयोर्मध्येदोः
स्वएडं पूर्ववद्भवेत् ३८ द्वयोः पृष्ठाऽग्रकोट्योस्तु सं-
योगाद्यदलं भवेत् तत्तयोर्मध्यमे कोटिरवडं पूर्वस-
मम्भवेत् ३९ दोः कोटिरवडयोर्वगसंयोगाद्यत्सदं

१५२

परमसिद्धान्ते

भवेत् ^{धृ} तत्प्राग्वद्वैकसंज्ञः स्यादोः ^{भुजार्द्ध} खण्डव्यासयोर्वि

धात् ^{घातात्} ४० युग्मासाद्वैक भक्ताच्च तद्वा ^{भुज} हुर्जायते किल

व्यासाः ^{१२८} द्वौ कोटिखण्डघाद्वैकासात् कोटिरुच्यते

४१ एवं नागार्ककोष्ठेषु बाहुं कोटिं समानयेत् तां-

न्वाहून् ^{भुजान्} द्विगुणं कृत्वा स्युर्मौर्व्यः ^{जीवानी} प्रथमाष्टमे ^{च चारोमांशे} ४२

कोटीनयुग्माहृतं कृत्वा मोर्व्यः ^{जीवनि} स्युश्चापराष्टमे ^{८ द्विती} वृ-

त्तस्याः ^{१२} कांशिकं त्वत्र राशिमेकमुदीरितम् ४३ सा-

र्द्धैक ^{११५} राशिपर्यन्तं विज्ञेयं प्रथमाः ^{५० अंश} षट्मम् ऊर्द्ध्वत्तां

द्विपर्यन्तं जायते चापराष्टमम् ४४ इष्टज्यामान

येच्च स्ववृत्तव्यासाऽनुपाततः अतोऽग्रे मौर्वी

अतोऽग्रे मौर्विकां वक्ष्ये कोष्ठैश्चाष्टं ^{१२८} दिवाकरैः ४५

१ ईशषड्भानिनेत्रासियुग्मसायकमार्गणाः ^{२५६११} ३ ख

त्रिनागाश्चिनागानि ^{८२८३०} ४ पञ्चरामाब्धिदिग्भुवः ^{५५२२२} ४६

५ शैलाभ्यश्चाष्टविश्वानि ^{९३८०३७} ६ दन्तषट्पञ्चषड्भुवः ^{११०४३५} ७

जातिदन्ताङ्कचन्द्राणि ^{१५३२२२} ८ वेदखाष्टखजातयः ^{२२०८०४} ४७

९ नागागाभ्यष्टसिद्धानि ^{२४८३७८} १० व्यब्धिनन्दाक्षभानिच ^{२७५५४३}

३०३४५७

११ शैलतानागिरवत्रीणि १२ व्योमाब्ध्यभकुनि-
 र्जराः ४८. १३ कद्र्यक्षाष्टाक्षरामानी १४ माष्टखा-
 गाष्टवह्नयः १५ रवांकपञ्चाग्निभूवेदाः १६ शैला
 श्वाशाब्धिसागराः ४९. १७ शैलाब्ध्यक्षाष्टषड्वेदाः
 १८ खाभ्राभ्रांगनवाणीवाः १९ वेदत्र्यब्ध्यग्नियुग्मा
 क्षाः २० जोब्ध्यष्टाभ्राक्षमार्गणाः ५०. २१ कब्धिह
 ग्गजशैलाक्षाः २२ विश्वांगाक्षखषणिमिताः २३ इयं-
 गगोदन्ततर्काणि २४ शैलपिण्डाभ्रषड्रसाः ५१
 २५ शैलाष्टेष्वद्रिनागांगाः २६ इयंगनागेन्द्रपर्व
 ताः २७ गोदिग्युग्माब्धिसप्तानि २८ नागदन्तांक
 षण्णगाः ५२. २९ गोक्षपञ्चांगगोशैलाः ३०
 गोश्वषड्रुणहृग्गजाः ३१ गोभ्राष्टाभ्राक्षनागानि
 ३२ षट्रखांकाश्वागमङ्गलाः ५३. ३३ कद्रिता-
 नाभ्रनन्दानि ३४ भूखाभ्रद्वयग्निरवेचराः ३५
 षड्गोकाक्षाक्षखेतानि ३६ पोक्षांकाक्षाष्टखेचराः ५४
 ३७ शैलाश्वाष्टार्कखाञ्जानि ३८ कंगांगांकाग्निदि-

द्विताः ३९ षट्स्वांगांगांगश्चन्याब्जा ४० ईशाब्ध्य-
 ग्यंकदिङ्मिताः ५५. ४१ वेदमेघाभ्रयुग्मेवाः ४२
 पौकाष्ठांगाब्धिशंकराः ४३ त्र्यश्वासाग्यश्चभूचन्द्राः
 ४४ सोभ्रट्स्वरवभास्कराः ५६. ४५ षड्गोश्वांगा
 श्वियुग्माब्जाः ४६ जोदेवाग्यक्षभास्कराः ४७ वेदा-
 ग्यष्टांकशैलार्काः ४८ भूपिएडांगाभ्रविश्वकाः ५७
 ४९ गोश्चषड्दन्तविश्वानि ५० सोश्चिरवांकाक्षवि-
 श्वकाः ५१ त्रिद्वयग्यक्षाष्टविश्वानि ५२ नागांगाक्षे-
 शवासवाः ५८. ५३ गोक्षाश्वागाग्निशंक्राणि ५४
 षड्गोष्ठाग्यंगवासवाः ५५ नागाश्वांकांकनगेन्द्राः
 ५६ वेदस्वाभ्रांगभूदिनाः ५९. ५७ त्र्यद्विगोब्जा-
 ब्धि घत्त्राणि ५८ वेदाष्टाष्टाश्चषड्दिनाः ५९ षट्
 त्र्यश्वाग्यंकंघत्त्राणि ६० धिष्ययासांकाब्जषड्भुवः ६०
 ६१ जोतत्वाक्षाब्धिषड्द्वन्त्राः ६२ भांकरवाश्वांगकेव-
 लाः ६३ देवाक्षांगांक भूपाणि ६४ पोश्वाभ्राग्यश्चि-
 तोयदाः ६१. ६५ त्र्यक्षाक्षागाब्धिमेघानि ६६ चो-

षड्गोष्ठागतोयदाः ६७ गोखाग्न्यष्टांकजीमूताः
 ६८ षण्णागाक्षाग्निरुग्गदाः ६२. ६९ चोकाश्वाष्टा-
 धिनागाब्जाः ७० देवांकाग्न्यगकष्टदाः ७१ भूरवशां
 कांकहस्त्यब्जाः ७२ जोकांकाग्न्यधिगोभुवः ६३.
 ७३ जातिगोष्ठाधिगोचन्द्रा ७४ स्त्र्यश्वागाग्न्यग-
 गोभुवः ७५ खाक्षाक्षाष्टांकगो ज्ञानि ७६ भूत-
 त्वाग्न्यधिरवान्तकाः ६४. ७७ षट्सोष्ठागाधिरवा-
 क्षीणि ७८ सिद्धाब्ध्यग्न्यगरवान्तकाः ७९ चोका-
 षांगांकरवाक्षीणि ८० पंचाष्टार्किकपाणयः ६५.
 ८१ सोकाक्षाक्षेन्द्रपक्षाणि ८२ ऋक्षाष्टांकांगभूपमाः
 ८३ षट्सोकाग्न्यंकभूयुग्माः ८४ इथब्धिरवाष्टेन्दु-
 जातयः ६६. ८५ तत्वरवाग्न्यधिगुग्माः ८६
 त्रिद्व्यंकाक्षांगदृक्कराः ८७ षट्स्यश्वांकाष्टदृक्प-
 क्षाः ८८ त्र्यंगाब्ध्यग्निकुदोतकाः ६७. ८९ इथ-
 भेन्दुश्वाग्नितोक्षीणि ९० चोक्षांगाभ्रांगदोत्तकाः
 ९१ सप्तेशाब्ध्यष्टदोपक्षाः ९२ खांकाब्ध्यश्चरवचो-

न्तकाः ६८. ९३ द्वयश्वागाभ्राग्निसिद्धानि ९४
 रोंगांकान्यक्षचोत्तकाः ९५ कृंगाभ्रागागसिद्धानि
 ९६ षट्षट्स्वाभ्राभ्रपोकराः ९७ सोश्वा
 कजातिपोक्षीणि ९८ त्र्यंकाश्चैष्वब्धिपोत्तकाः ९९
 शक्राक्षाष्टांगतत्वानि १०० सोमिभूकं कपोयमाः ७०
 १०१ त्र्यंगषड्विंशषट्पक्षाः १०२ कृड्. कखाड्. गा.
 मिषट्कराः १०३ गोक्कब्ध्यष्टेषुषट्पक्षाः १०४ सो.
 बध्यंगाभ्राष्टषट्कराः ७१. १०५ चोश्चभाभ्राश्च.
 पक्षाणि १०६ रवाभ्राष्टाब्ध्यक्षिसोत्तकाः १०७ त्रि.
 द्वयगांगाब्धिभ्रक्षाणि १०८ त्र्यब्ध्यक्षाष्टांगमानि.
 च ७२. १०९ जोतत्वाभ्रांकक्रक्षाणि ११० जोंगा
 ष्टेशाष्टपाणयः १११ द्वयद्वयग्न्यग्निपिण्डानि ११२
 रवाश्वागाब्ध्यक्षजोत्तकाः ७३. ११३ रवांगरवांगा
 श्वपिण्डानि ११४ हृक्सिद्धाश्वांक जोयमाः ११५
 घस्ताभ्यष्टेन्दुगोक्षीणि ११६ जोभांकाभ्यंकपाणयः
 ७४. ११७ कृमिभूस्वांगगोपक्षाः ११८ कृद्वयष्टा-

आष्टगोन्तकाः ११९ स्वाभ्रघस्त्राभ्रवत्रीणि १२०
घस्त्रस्वाभ्रघस्त्राभ्रवत्रीणि ७५. १२१ मेघसिद्धाब्धि-
स्वत्रीणि १२२ पोभ्रभांगाभ्रवल्लीयः १२३ सोमपि-
ण्डाष्टस्वत्रीणि १२४ देवांकाभ्रवल्लीयः १२५ भूगुणाः ७६.
१२५ द्व्यत्रिपिण्डार्करामाणि १२६ त्र्यंशपट्टद्व्यब्धि-
भूगुणाः १२७ षड्गोम्यभ्रगभूरामाः १२८ क-
ष्टगोम्यभ्रगभूरामाः ७७.

०	०	१	२७६११	२	५५२२२
०१०१०	अश्वत्थ	०१४२१११		११२४१२२	
३	८२८३०	४	११०४३५	५	१३८०३७
	२१६१३३		२१४८१४४		३१३०१५४
६	१६५६३२	७	१९३२२२	८	२२०८०४
	४११३१४		४१५५११३		५१३७१२२
९	२४८३७८	१०	२७५९४३	११	३०३४९७
	६१९९१२९		७११३६		७१४३१४२
१२	३३१०४०	१३	३५८५७१	१४	३८६०८८
	८१२५१४७		८१७१५१		८१४९१५३
१५	४१३५९०	१६	४४१०७१७	१७	४६८५४७
	१०१३११५५		१११३१५४		१११५५१५३
१८	४९६०००	१९	५२३४३४	२०	५५०८४८
	१२१३७१४९		१३१९१४४		१४१९१३७
२१	५७८२४१	२२	६०५६१३	२३	६३२९६२
	१४१४३१२९		१५१२५१९८		१६१७१५

२४	६६०२८७	२५	६८७५८७	२६	७१४८६२
	१६१८१५०		१७१३०१२३		१८१२११३
२७	७४२१०५	२८	७६५३२८	२९	७९६५१९
	१८१५३११		१९१३५१२६		२०१६१५८
३०	८२३६७५	३१	८५०८०५	३२	८७७५०६
	२०१५८१२८		२११३५१५५		२२१२११२०
३३	८४५७१	३४	८३२००१	३५	८५८५५६
	२३१२१४१		२३१४३१५८		२४१२५११३
३६	८८५५५५	३७	१०१२८७७	३८	१०३५७६१
	२५१६१२५		२५१४७१३३		२६१२८१३७
३९	१०६६६०६	४०	१०९३४११	४१	११२०१७४
	२७१५१३८		२७१५०१३५		२८१३११२५
४२	११४६८५५	४३	११७३५७३	४४	१२००२०७
	२९११२११८		२९१५३१४		३०१३३१४६
४५	१२२६७५६	४६	१२५३३३८	४७	१२९५८३४
	३१११४१२३		३११५४१५६		३२१३५१२५
४८	१३०६२८१	४९	१३३२६७५	५०	१३५५००२७
	३३११५१५०		३३१५६१५		३४१३६१२५
५१	१३८५३२३	५२	१४११५६८	५३	१४३७७५५
	३५११६१३५		३५१५६१४२		३६१३६१४२
५४	१४६३८५६	५५	१४८५५७८	५६	१५१६००४
	३७११६१३८		३७१५६१२५		३८१३६११५
५७	१५४१५७३	५८	१५६७८८४	५९	१५९३७३६
	३९११५१५६		३९१५५१३२		४०१३५११
६०	१६१५५२७	६१	१६४५२५८	६२	१६७०५२७
	४१११४१२५		४११५३१४४		४२१३२१५७
६३	१६५६५३३	६४	१७२२०७५	६५	१७४७५५३
	४३११२१५		४३१५११६		४४१३०१२
६६	१७७२५६४	६७	१७५८३०५	६८	१८२३५८६
	४५१८१५१		४५१४७१३५		४६१३६११२
६९	१८४८७५४	७०	१८७३५३३	७१	१८९५००१
	४७१४१४३		४७१४३१७		४८१२११२५

ज्यामिनीकम्.

१५५

७२	१५२३५५८	७३	१५४८५२२	७४	१५७३७७३
	४८५५५५३७		४८५३७५४२		५०१५५५४०
७५	१५५८५५०	७६	२०२३२५१	७७	२०४७८७६
	५०५३५३१		५१३१११६		५२५८५३
७८	२०७४२४	७९	२०९६८९४	८०	२१२१२८५
	५२५४२३		५३२३५४७		५४५१०
८१	२१४५५५७	८२	२१६८८२७	८३	२१९३५७६
	५४५३८११		५५५१५५३		५५५२५६
८४	२२१८०४२	८५	२२४२०२५	८६	२२६५५२३
	५६५२८५३		५७५५५३१		५७५४२५२
८७	२२८५७३६	८८	२३१३४६३	८९	२३३७१०२
	५८५१८५५		५८५४५४०		५९५३०५७
९०	२३६०६५४	९१	२३८४११७	९२	२४०७४५०
	६०५६५६		६०५४२५७		६१५१८५२०
९३	२४३०७७२	९४	२४५३५६३	९५	२४७७०६१
	६१५५३५४		६२५२५५२०		६३५४५३७
९६	२५०००६६	९७	२५२२५७७	९८	२५४५७५३
	६३५३५५६		६४५१४५७		६४५४५३८
९९	२५६८५१४	१००	२५९११३७	१०१	२६१३६६३
	६५५२४५२१		६५५५८५५		६६५३३५२०
१०२	२६३६०५१	१०३	२६५८४१५	१०४	२६८०६४७
	६७५७५३६		६७५४१५३		६८५५५५१
१०५	२७०२७७४	१०६	२७२४८००	१०७	२७४६७२३
	६८५५५५२५		६९५२३५८		६९५५६५३८
१०८	२७६८५४३	१०९	२७५०२५८	११०	२८११८६८
	७०५२५५५८		७१५३५५		७१५३६५०
१११	२८३३३७२	११२	२८५४७७०	११३	२८७६०६०
	७२५५१		७२५४१५३		७३५४५१४
११४	२८९७२४२	११५	२९१८३१५	११६	२९३५५२७८
	७३५४५३६		७४५८५४८		७४५४५५०
११७	२९६०१३१	११८	२९८०५७१	११९	३००१५००
	७५५२५५४१		७५५५४५३		७६५२५५४

१२०	३०२२०१५	१२१	३०४२४१७	१२२	३०६२७०५
	७६।५७।१५		७७।२८।२५		७७।५९।२५
१२३	३०८२८७७	१२४	३१०२९३३	१२५	३१२२८७२
	७८।३०।१४.		७९।०।५२		७९।३१।२०.
१२६	३१४२६९३	१२७	३१६२३९६	१२८	३१८१९८१
	८०।११।३६		८०।३१।४४		८१।११।३९
१२९	३२०१४४५	१३०	३२२०७८९	१३१	३२४००११
	८१।३१।२३		८२।०।५६		८२।३०।१९
१३२	३२५९११२	१३३	३२७८०९०	१३४	३२९६९४४
	८२।५९।३०		८३।२८।२९		८३।५७।१८
१३५	३३१५६७५	१३६	३३३४२८०	१३७	३३५२७६०
	८४।२५।५५		८४।५४।२०		८५।२२।३५
१३८	३३७१११४	१३९	३३८९३४१	१४०	३४०७४४०
	८५।५०।३७		८६।१८।२८		८६।४६।७
१४१	३४२५४११	१४२	३४४३२५३	१४३	३४६०९६५
	८७।१३।३५		८७।४०।५०		८८।७।५४
१४४	३४७८५४७	१४५	३४९५९९८	१४६	३५१३३१८
	८८।३४।४६		८९।११।२५		८९।२७।५३
१४७	३५३०५०५	१४८	३५४७५५९	१४९	३५६४४८०
	८९।५४।९		९०।२०।१२		९०।४६।१७
१५०	३५८१२६६	१५१	३५९७९१८	१५२	३६१४४३४
	९१।११।४२		९१।३७।९		९२।२।२३
१५३	३६३०८१४	१५४	३६४७०५८	१५५	३६६३१६४
	९२।२७।२४		९२।५२।१३		९३।१६।५०
१५६	३६७९१३२	१५७	३६९४९६१	१५८	३७१०६५२
	९३।४१।१४		९४।५।२५		९४।२९।२३
१५९	३७२६२०३	१६०	३७४१६१३	१६१	३७५६८८३
	९४।५३।९		९५।१६।४१		९५।४०।११
१६२	३७७२०११	१६३	३७८६९९७	१६४	३८०१८४१
	९६।३।८		९६।२६।२		९६।४८।४३

चक्रज्याशाः

१६१

१६५	३८१६५४१	१६६	३८३१०५८	१६७	३८४५५११
	५७११११०		५७१३३१२५		५७१५५१२६
१६८	३८५५७७५	१६९	३८७३५०१	१७०	३८८७७७८
	५८११७११४		५८१३८१४५		५८१५०११०
१७१	३८९०७०८	१७२	३९१५३५१	१७३	३९२८५२७
	५९१२१११८		५९१४२११२		५९१५०१५३
१७४	३९४२३१६	१७५	३९५५५५५	१७६	३९६८६४६
	१००१२३१२०		१००१४३१३४		१००१३१३४
१७७	३९८१५८७	१७८	३९९४३७८	१७९	४००७०१५
	१०११२३१२०		१०११४२१५३		१०११२११२
१८०	४०१५५०५	१८१	४०३१८४८	१८२	४०४४०३५
	१०२१२१११७		१०२१४०१८		१०२१५८१४५
१८३	४०५६०७०	१८४	४०६७५५२	१८५	४०७७५८०
	१०३११७१८		१०३१३५१९८		१०३१५३११४
१८६	४०९१२५६	१८७	४१०२६७७	१८८	४११३५४४
	१०४११०१५४		१०४१२८१२१		१०४१४५१३४
१८९	४१२५०५५	१९०	४१३६०१२	१९१	४१४६८१३
	१०५१२१३२		१०५११५११७		१०५१३५१४७
१९२	४१५७४५८	१९३	४१६७५४६	१९४	४१७८२७८
	१०५१५२१३		१०६१८१४		१०६१२३१५१
१९५	४१८८४५१	१९६	४१९८४६८	१९७	४२०८३२६
	१०६१३५१२४		१०६१५४१४२		१०७१५१४६
१९८	४२१८०२६	१९९	४२२७५६६	२००	४२३६५४८
	१०७१२४१३५		१०७१३५११०		१०७१५३१३०
२०१	४२४६१७१	२०२	४२५५२३३	२०३	४२६४१३५
	१०८१७१३५		१०८१२११२६		१०८१३५१२
२०४	४२७२८७७	२०५	४२८१४५७	२०६	४२८५८७७
	१०८१४८१३४		१०९१११३०		१०९११४१२२
२०७	४२९८१३५	२०८	४३०६२३१	२०९	४३१४१६६
	१०९१२६१५९		१०९१३५१२१		१०९१५११२५
२१०	४३२१५३७	२११	४३२५५४६	२१२	४३३६५५२
	११०१३१२१		११०११४१५५		११०१२६१२१
२१३	४३५१२७५	२१४	४३५१३५४	२१५	४३५८३४५
	११०१३७१२५		११०१४८१२१		११०१५८१५५
२१६	४३६५१४०	२१७	४३७१७६१	२१८	४३७८२३०
	११११४१२३		१११११५१२५		११११२५१२३

१६२

परमसिद्धान्ते.

२१५	४३८४५२७	२२०	४३९०६६०	२२१	४३९६६२७
	१११।३८।५५		१११।४८।२१		१११।५७।२८
२२२	४४०२४२८	२२३	४४०८०६४	२२४	४४१३५३४
	११२।६।२०		११२।१४।१६		११२।२३।१६०
२२५	४४१८८३७	२२६	४४२३५७५	२२७	४४२८९४६
	११२।३१।२४		११२।३९।१५		११२।४६।५१
२२८	४४३३७५०	२२९	४४३८३८७	२३०	४४४२८५७
	११२।५४।११		११३।१।१६		११३।८।६
२३१	४४४७१५५	२३२	४४५१२५४	२३३	४४५५२६२
	११३।१४।४०		११३।२०।५५		११३।२७।३
२३४	४४५९०६२	२३५	४४६२६५४	२३६	४४६६१५८
	११३।३२।५२		११३।३८।२५		११३।४३।४२
२३७	४४६९४५४	२३८	४४७२५८१	२३९	४४७५५४०
	११३।४८।४४		११३।५३।३१		११३।५८।२
२४०	४४७८३३१	२४१	४४८०५५३	२४२	४४८३४०७
	११४।२।१८		११४।६।१८		११४।१०।३
२४३	४४८५६५१	२४४	४४८७८०७	२४५	४४८९७५४
	११४।१३।३३		११४।१६।४७		११४।१९।४५
२४६	४४९१५३२	२४७	४४९३१४०	२४८	४४९४५८०
	११४।२२।२८		११४।२४।५६		११४।२७।८
२४९	४४९५८५०	२५०	४४९६९५१	२५१	४४९७८८२
	११४।२५।४		११४।३०।४५		११४।३२।१०
२५२	४४९८६४५	२५३	४४९९२३८	२५४	४४९९६६१
	११४।३३।२०		११४।३४।१५		११४।३४।५३
२५५	४४९९९१५	२५६	४५०००००		
	११४।३५।७७		११४।३५।२४।२६।४५		

अन्यकोषज्या.

४५०००००

*

व्यास

पञ्चवेदाहतलक्षमत्र विस्तारमीरितम् तद्व्या-

* व्यास ४५००००० वर्गः २०२५०००००००००००

सामान्यज्यांशानयनम्

१६३

सोमौर्विकाज्ञेयाषट्तेलोमितकोष्टजा ७८

अथचक्रस्याऽपराष्टमांशज्यानयनम्

बाहुशः ^{भुजांशः} कोटिभागश्च ^{कोट्यंशः} भागः ^{बाणप्रदांशः} सायकदास्तथा चक्र
स्याऽष्टमभागस्त्याश्चेत्तेषांमौर्विकाबुधैः ^{४५} ७९ वि-
ज्ञेयाकथिताजीवाचेद्दोः ^{ज्या} कोट्यक्षदांशकाः ^{भुजकोटिशर} चक्र ^{भागः}
नागांशकादू ^{४५} द्विस्ताश्चक्रांशां विंशके ^{३६} ८० हि-
त्वाशेषांशकानांच प्रोक्तज्यावर्गवर्जितां ^{१३१३०१५२१५} चक्रव्या-

सकृत्किंत्वा तन्मूलंमौर्विकाभवेत् ८१ सुरवाऽ

र्थचक्रखण्डस्यचापज्यापत्रमालिखेत् ^{१८० चापांशानां} सर्वमष्ट
लगा भागा ^{नतांशयन्त्रांशादिगं उन्नतंशादि} नतयन्त्रांशपूर्वकाः ^{भुजांशकोट्यंश} ८२ बाहुकोट्य

क्षदांशाश्चद्विघ्राश्चापांशकाः स्मृताः

अथसामान्यज्यांशानयनम्

बाहुशैश्चाथकोट्यंशैः ^{भु} किंवा ^{को} मार्गणांशकैः ^{शर} ८३
अष्टाकस्ताडिताः ^{१२८} पञ्चवेदासाः ^{४५} कोष्टमुच्यते त-

* चक्रव्याससू ११४।३५।२४ अस्त्रवर्गः १३१३०।५२।५ चक्र
व्यासाई ५७।१७।४२ चक्रव्यासाईवर्गः ३२८२।४३।१.

त्कोष्टसमकोष्टस्यमौर्वीपट्टे^{जीवतु}समालिखेत् ८४

कोष्टाऽधःस्थंघटीपूर्वकोष्टयोज्यऽन्तराहतम्

षष्ठ्या^{६०}संतेनसंयुक्तापट्टस्थाज्यास्फुटा भवेत् ८५

पट्टस्थाज्यादशौर्निघ्रावेद^{३९२७०४}शून्यभगोगुणैः भाजि-

ताराशिचक्रज्याभागपूर्वास्फुटा भवेत् ८६

अथचक्रज्यांशेभ्यो भुजांशानयनम्.

स्यातांगुणहराऽवस्थिभक्तावऽत्माविज्ञैवतु वेद^{३९२७०४}

शून्यभगोरामैर्निघ्राश्चक्रज्यकांशकाः ८७ स्वाक्षा^{१०}

सास्तद्भवेत्पट्टमौर्वीतत्पूर्वकोष्टजा^{ज्या} ज्याप्राग्ज्याग^{पू}

दितापट्टपूर्वज्यांविवरंभजेत् ८८ पूर्वाऽग्रज्यान्त-

रेणैवलब्धंकोष्टादिकंफलं कोष्टेप्राङ्गु^{पू}र्विकाया^{ज्या}

स्तुयुक्त्वातंखग्रहाहतम् ८९ भक्त्वा^{२५६}षट्त्व-

भिर्बाहु^उभागाः स्युस्तेलवास्तथा कोटिसंज्ञांशकाः^{कोट्यंशः}

किम्वाविज्ञेया^{शर}अक्षदांशकाः ९०

वृत्तस्याऽपराष्टमांशज्यापत्राऽभावश्चे-

दधिकज्यायाः भुजांशानयनार्थमुपायः

कोटिभुजांशानयनंच

१६५

वृत्ताऽपराष्टमांशज्यापत्राभावोयदाभवेत् त-
र्हि मध्याऽधिजीवाया वर्गतद्विस्तृतेः कृतो ५१
ह्रित्वाशेषपदं ज्यास्यात्तस्या बाह्वंशवर्जितम् क-
त्वाश्च न्यग्रहं प्रोक्ता दोः कोटीषु प्रदाशकाः ५२

अथ बाणानयनम्.

कोट्यंशान्निजदोर्भागा न्स्वांके ह्रित्वाऽक्षदाशकाः
स्युस्ते परस्परं बाहु कोट्यंशाः परिकीर्तिताः ५३ ते-
षाम्मार्ग एदांशानां जीवांशैः परिवर्जितम् विष्क-
म्भंचक्र भागानां कृत्वा ऽर्द्धस्युद्दारांशकाः ५४

अथ बाणांशोभ्योन्योन्यज्यार्द्धनयनं

कोटिभुजांशानयनंच.

अन्योन्यं भुज कोटयोस्तु स्वस्वज्याशरवर्जित-
म् व्यासाऽर्द्ध परजीवाऽर्द्ध वृत्ते सर्वत्र जायते
५५ द्विघ्नेष्वंशोनिताश्चक्रव्यासांशा ज्याल-
वादिकाः स्यात्तस्यास्तु भुजांशोनाः स्वांकाः
स्युः कोटिदोर्लुवाः ५६

अथराशीनां भुक्तभोग्यांशज्याविज्ञानम्
 शून्यभत्रिभयोर्नन्दषड्भयोऽन्तरेऽशकाः
 स्वांका^{५०}विषयजपदस्योक्तास्त्रिभषड्भान्तरेऽशकाः ५७
 अर्काकाक्षाऽन्तरेभागाः स्वांकास्तुल्यपदस्यच स्या-
 द्द्विज्या^{भुज}भुक्तभोग्यांशजीवाविषमस्तुल्ययोः ५८
 पदयोर्गतगम्यांशमौर्वीतुल्योजयो भवेत् कोटि-
 ज्याचोर्द्विरूपासाराशिचक्रेऽशकादिका ५९
 अथप्रकारान्तरेण भुजकर्णाभ्यांकोट्या
 नयनं तथाबाहुज्याव्यासाभ्यांकोटिज्या
 नयनम् तथाचकोटिज्याव्यासाभ्यां भु-
 जज्यानयनम् अत्रजीवाबाहुः कोटिर्वा
 व्यासः कर्णः स्यात्
 एकस्थानीयतः कर्णवर्गेदोर्द्वे शसमिते स्थानेकं
 विलिखेच्चिह्नाऽधः स्थानाद्बाहुमालिखेत् १००
 तस्मात्तेन भुजेनैव भक्त्वा बाहुसमफलम् आ-
 नयित्वाहितच्छेषमूलं कोटिरुदीरिता १०१

प्रकारान्तरेण

१६७

उदाहरणम् यथाबाहुः १५ कर्णः २५ कर्णव-
र्गः ६२५ बाहोः स्थानद्वयत्वात् कर्णवर्गस्य द्विती-
यस्थाने चिह्नं कृत्वा जातं ६२५ चिह्नाधः स्थाना-
द्बाहुं भागदानार्थं प्रथमं लिखित्वा जातम् $\frac{६२५}{१५}$
प्रथमालब्धिमेका १ मानयित्वा जातम् ४७५
ततः बाहुमुत्थाप्य एकस्थानन्यूने स्थाप्य जातम्
 $\frac{४७५}{१५}$ तत्र द्वितीयां लब्धिं पञ्चोन्मिता ५ मानयित्वा
शेषम् ४०० अस्य मूलं कोटिः २०

अथ प्रकारान्तरेण

^{मु} बाहुस्थानसमात्कर्णवर्गो जाह्नस्समपदम् आ-
^{विषयान्} नयित्वा च तच्छेषमूलं कोटिः प्रकीर्तिता १०२
उदाहरणम् यथाबाहुः १५ कर्णः २५ कर्णवर्गः
६२५ अस्मिन्नोजद्वयं भुजस्यापि स्थानद्वयम् त-
स्माद्देतोः ६२५ वामौजात्पण्मितादेकं पदं १
मानयित्वा जातम् ५२५ द्विघ्नपदं २ ^{५२} द्व्यसोधो
देशो स्थाप्य जातम् $\frac{५२५}{२}$ अत्र पञ्चोन्मिता ५

१६८

परमसिद्धान्ते.

लब्धिमानयित्वाजातम् ४२५ अत्रलब्धेः ५
पञ्चोन्मितायाः वर्गं २५ हृतस्यादिविषमा-
त्यक्त्वाशेषंकोटिवर्गंजातम् ४०० अस्यमूलं
कोटिः २० एवंकोटिकर्णभ्यांबाहुः स्यात्
एवंकोटिकर्णभ्यांभुजानयनम्. कोटिम्बा-
हुरितिज्ञात्वाप्रोक्तवज्जायतेभुजम्.

अथ प्रकारान्तरेणज्योपपत्तिः.

अथगुप्तप्रकारैस्तुज्योत्पत्तिकथयाम्यऽहम्
१०३ भोज्यचापदलंकोटिर्भुक्तचापदलंभुजः
ज्ञेयोव्यासदलंमान्यंप्रोक्तं दोज्यदिलस्यच १०४
वर्गमान्यक्षतोहित्वामूलंतस्यचयद्भवेत् तत्को-
टिर्मौर्विकारवएडंज्ञेयंसर्वत्रपण्डितैः १०५ अ-
न्योन्यंभुजकोटयोः स्याददन्यकोटिः स्वयंभुजः
स्वस्वकोटिज्यकारवएडंमान्यद्वित्वाशरोभवेत्
१०६ दत्तषष्ठांशचापज्याव्यासखण्डोन्मिता
भवेत् तत्कोटिर्मौर्विकारदत्तत्र्यंशचापज्यकाभ-

वेत् १०७

ज्यार्हानयनम्

शर

मूल

बाणवर्गे तु तज्ज्यार्हवर्गे युक्त्वा च तत्पदम् तद्वलं

५७।१७।४२

तद्भुजाऽर्हज्याखण्डस्यान्मान्यबाणयोः १०८

मू

भु

चापपादजं

घातार्हस्य पदं ज्याऽर्हं ज्ञेयं तद्बाहुरखण्डजम् व्या-

५७।१७।४२

व्यासार्हवर्गद्विसंयुक्तं वृत्ताष्टमांशस्य

सरखण्डस्य वर्गाऽर्हं मूलज्यार्हसमभवेत् १०९ दोः

हृत्कर्णाद्विस्तृत्य भुजज्यार्हं कोटिज्यार्हं समस्यात्

भु

कोट्योर्वृत्तनागांशे हृत्कर्णद्वयोर्मितं दोर्ज्ययोरि-

अंतरार्हं

ष्टयोर्भेदखण्डवर्गेण संयुतात् ११० तयोः कोटिज्य

अंतरार्हं

योर्भेदखण्डवर्गश्च यत्पदम् ज्याभवेद्भुजयोर्भेद

अंतरार्हं

खण्डस्याऽग्रज्यकाचसा १११

मध्यमध्यज्यार्हानयनम्

पृष्ठाऽग्रयोस्तु भुजयोस्तथा कोट्योर्निजे षट्योः म-

ध्येमध्येच मध्येच मध्येमध्ये तयोस्तयोः ११२ इत्थं

जावानि

समानयेत्सर्वज्याऽर्हानि द्विगुणानि च

अथ स्थूलगुणज्ञानम्

या ज्यादूराऽत्यकोष्ठानां सा स्यात्स्थूलफलप्रदा

११३

अथ भुजज्यातः कोटि ज्यानयनम् तथा-

कोटि ज्यातः भुजज्यानयनम्

पट्टे बाहुज्यकां स्थाप्य सादोः पट्टज्यका भवेत् तत्स-
मीपादिकोष्टज्या पूर्वज्या परिकीर्तिता ११४ पूर्व-
ज्ययोनिता बाहु पट्टज्या गुणमुच्यते प्राग्ज्योत्था-
नो^{भु}र्ल्लवान् र्वांके हित्वा कोटिलवाः स्मृताः ११५ ते-
षां स्थाप्य ज्यकां पट्टे कोटि ज्या साऽभिधीयते को-
टि ज्यायां स्तु पूर्वज्यां कोटि ज्यायां परित्यजेत् ११६
सा शेषमौर्विकातेन गुणकेनैव ताडिता बाहु पट्ट-
ज्यकायास्तु पूर्वाऽग्रज्यान्तरोद्धृता ११७ तल्लब्धे-
नोनिता कोटि ज्या कोटि ज्या स्फुटा भवेत् एवं
कोटि^{ज्योत्पन्ना} गुणोत्पन्ना बाहु^{भु}ज्या प्रस्फुटा भवेत् ११८ दो-
ज्याया^{भु} दो^{भु}र्ल्लवान् र्वांके हित्वा कोटिलवाः स्मृताः
तेषां^{ज्या}मौर्वीतु कोटि ज्या तद्बाहु गुणजा भवेत् ११९

अथ सूक्ष्म ज्यानयनम्

प्राक्कोष्टमेकं कोष्टस्य शून्यं स्यात्तत्फलं विन्यत् पू-

ययोस्तयोस्तु विश्लेषभागाः कोणांशकाः स्मृताः
चक्रांशः कोणभागात्ताः कोणसंख्याप्रकीर्तिता
१२४ स्युः कोणसंख्यामत्ताश्चक्रांशाश्चापभाग
काः चापाऽर्द्धांशाः मुंजांशाः स्युस्तेषां ज्यास्याहु
जज्यका १२५ बाहुज्यांशाहतं वृत्तचक्रांशासं च
तत्फलम् वृत्तान्तः कोणबाहुनामेकैकस्थमिति
भवेत् १२६ तद्वृत्तान्तः समाख्यस्त्रैलोक्यकदास्या
नहृत्तः कोटिबाहुऽक्षदांशानां वाचक्रज्याऽर्द्ध

पत्रकम् १२७ सम्बिधायसुखाऽर्थं तु ज्याऽर्द्धमेव
 फलं ततः आनयेच्च पुनर्यत्र लब्धज्याऽर्द्धयमाहत-
 म् १२८ कृत्वा सामौर्विकाज्ञेया तस्या बाहु^{ज्या} शमान
 येत् इत्युक्तं तत्र तल्लब्धजीवाऽर्द्धमौर्विकेति च १२९
 संस्मृत्वा हिततो बुद्ध्या तज्जीवायास्तु दोर्ल^{ज्या} वैः तुल्या
 जीवाऽर्द्धपत्रोत्था^{ज्या} बाहु^{ज्या} शः स्युर्गुणाऽर्द्धजाः १३०
 तद्वद्बाहुज्यकारवण्डात्कोटिज्याऽर्द्धं समानयेत् स-
 र्वत्रैवाऽन्त्यकोष्टस्य प्राक्कोष्टस्यादुपाऽन्तिमम् १३१
 कोष्टादुपान्तिमा^{शर}ज्याऽर्द्धां चक्रव्यासदलात्त्यजेत्
 स्युः क्रमादुत्क्रमज्याऽर्द्धपिण्डास्त्वेकादिकोष्टगाः
 १३२ तैर्दो^{ज्या}ज्यविच्छरं बाहु^{ज्या} भागा नामानयेद्बुधः पू-
 ज्यास्त्रिज्या स्मृता ज्याऽर्द्धा अन्यग्रंथेषु तु ज्याका १३३
 श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मज प्रेमवल्लभ विरचिते पर-
 मसिद्धान्ते जीवानयनाधिकारश्चतुर्थः ४

अथ स्पष्टाधिकारः

केन्द्रोत्पत्तिः मध्यो नोच्चतुकेन्द्रः स्यात्स्वर्गमेषतु-
^१लादिकम् शीघ्रोच्चं निजमध्योनं शीघ्रकेन्द्राभि-
 धं भवेत् १ मन्दोच्चं निजमध्योनं मन्दकेन्द्राभिधं भवेत्
 विद्मृग्वो^२ शीघ्रकेन्द्रारव्यौ^३ सूर्यमध्यमसंयुतौ २ शीघ्रो-
 च्चो^४स्तस्तथाश्चा^५थमन्दानां त्वर्कमध्यमम् शीघ्रो-
 च्चस्या^६द्रवे^७र्वेगा^८न्मन्दवगं^९मृदु^{१०}भवेत् ३ विद्मृग्वो^{११}भि-
 स्कर^{१२}स्यैवमध्यमं मध्यमं भवेत् विद्मृग्वो^{१३}र्निजमध्यं
 तु शीघ्रोच्चं समुदीरितम् ४ स्वस्वाद्यस्थानपर्य-
 न्तं चक्रपू^{१४}एस्थला^{१५}द्रवेत् यत्तत्सव्यान्तरं मन्दतुंगं^{१६}
 प्रा^{१७}कं सन्मुखं भवेत् ५ केन्द्रं स्यात्सव्यविश्लेषस्व-
 स्वमध्यमतुंगयोः स्वमध्यात्स्वोच्चपर्यन्तमन्तरं^{१८}
 केन्द्रमुच्यते ६ चक्रपू^{१९}एस्थलान्मन्दरवेदानां^{२०}

१* मन्दफलानयने मन्दवृत्तयोः शीघ्रफलानयने शीघ्रवृत्तयोरन्तरांशौ गु-
 णिताः भुजज्याशास्त्रकव्यासद्वौ रापाः लब्धं भागादिकं मन्दकर्मणि सवे-
 षा शीघ्रकर्मणि भौमज्ञा सुक्राणां समवृत्ते कृपां देयं शीघ्रकर्मणि गुरुसौ-
 रयोः समवृत्ते धनं देयं स्पष्टवृत्तं भवति. * २ स्पष्टवृत्तांशाः षड्विंश-
 लब्धवृत्तकलाः स्युः वृत्तकलाहृतं केन्द्रं भुजज्याशास्त्रं बाहुफलकलाद्यस्या-
 त् वृत्तकलाहृतं केन्द्रकोट्यंशज्याश्च कोटिफलकलाद्यस्यात्

तीक्ष्णदीधितेः मध्यान्तसव्यविश्लेषयन्तच्छीघ्रो-
 च्चमुच्यते ७ चक्रपूर्णस्थलाङ्गनेयत्स्यात्तदुधशुक्रयोः
 स्वस्वमध्यमपर्यन्तभेदं शीघ्रोच्चमुच्यते ८ स्वमध्या-
 तुंगपर्यन्तचक्राऽर्द्धाऽत्यन्तुचेद्भवेत् तत्तुंगान्मध्यमं
 यावच्चक्राऽर्द्धोर्द्ध्वं भवेत्तदा ९ धनमेषादिकेन्द्रस्या-
 त्तद्व्यस्तेऽस्वतुलादिकम् राशौर्मार्गशिका यद्वत्तद्व-
 त्वेचरदोःफलम् १० प्राक्पश्चात्सममस्थानादऽ-
 न्तरं तद्वन्नर्कम् व्यस्तं केन्द्रद्वयेदेयं केन्द्रत्वाद्गण-
 कोत्तमैः ११ तौल्ये बिम्बगुरुत्वेन खेटवासुबलादऽपि
 खेटबिम्बं तदुच्चस्तु स्वल्पमेवाऽपकर्षति १२ शैथि-
 ल्यत्वेन तद्वायोर्बिम्बस्याऽल्पतया तथा तद्विम्बमुच्च-
 संज्ञस्तु वेगाद्वद्वऽपकर्षति १३. भुजक्रमम्
 दोस्स्याच्चक्राधितोऽत्यश्चर्द्ध्वं चक्रार्द्धकेन्द्ररात्
 पादोर्ध्वं चक्रतोर्द्ध्वश्चक्रे हित्वा भुजो भवेत् १४
 कोटिक्रमम् बाहुचक्राऽधितो हित्वा तत्कोटिः स
 मुदीरिता चक्रपदम् चक्रस्याऽधुनमितं त्वेकं प-

भौमादीनांशीघ्रवृत्तांशाः

१७५

दमुक्तविचक्षणैः १५ प्रथमं विषमं प्रोक्तं द्वितीयं
सममुच्यते ^{विषमं} अजपदं तृतीयं स्याच्चतुर्थं तु समं भवे-

त् १६ अथ चन्द्रसूर्ययोर्मन्दवृत्तांशाः

मन्दवृत्तांशका भानोऽंशका इन्दोर्यमाग्रयः ३२ स-
^{समपदान्ते} ^{विषमपदान्ते} ^{सू १३१४०} ^{चं १३१४०}
मान्तेऽथाऽसमान्तोत्तराश्विलिप्तोनितास्तयोः १७

अथ भौमादीनाम्मन्दपरध्यंशाः

पञ्चाश्वः ७५ स्वाग्रयो ३० देवाः ३३ सूर्या १२ स्ता-
^{मं} ^{बु} ^{वृ} ^{शु} ^{शं}
^{४५} ^{समपदान्ते} ^म ^{बु}
नमिताः कुजात् युग्मान्तो द्वयद्वयः ७२ पिण्डा २०
^{वृ} ^{शु} ^{शं} ^{४५} ^{विषमपदान्ते}
दन्ता ३२ ईशा ११ इभाएवाः १० अजान्तमन्द
वृत्तांशा विज्ञेयाश्च विचक्षणैः

अथ भौमादीनांशीघ्रवृत्तांशाः

^{समपदान्ते} ^{मं २३५} ^{बु १३३} ^{वृ ७०}
युग्मान्तक्षगुणाक्षीणि देवाश्चाश्वराद्वयः १९

समेशीघ्र
वृत्तांशाः

मं	बु	वृ	शु	शं			सू	चं	मं	बु	वृ	शु	शं
२३५	१३३	७०	२६२	३७			०	०	३	२	१	१	१
							२०	२०	०	०	०	०	०
२३२	१३२	७२	२६०	३०			मन्द	वृत्तयो	र	न	रां	शाः	
							क्र	क्र	क्र	क्र	क्र	क्र	क्र

विषमपदे
शीघ्रवृत्तां
शाः

	सू	चं	मं	बु	वृ	शु	शं		मं	बु	वृ	शु	शं
मं	१४	३२	७५	३०	३३	१२	४९		३	१	२	२	१
वृ	३३	३१	७२	२८	३२	११	४८		३	१	२	२	१
शु	४०	४०							३	१	२	२	१

मन्दवृत्तांशाः ^{सु २६२} विषमपदान्ते ^{श ३९} शीघ्रवृत्तयोरन्तरांशाः ^{म ३२ वृ १३२}
 द्वयंगनेत्राणि गोरामाष्योजेभौमाद्रदान्तकाः दन्ताब्जा
^{वृ ७२ सु २६० २१}
 अश्वगाः रवांगयुग्माः शून्या एवो ४० न्मिताः २०
^{शी}
 द्राग्वृत्तांशाः स्मृताः स्पष्टवृत्तांशानयनम्
^{विषम सम}
 ओजयुग्मयोः स्वपदोक्तयोः वृत्तयोरन्तरांशद्वयाः
^{* १ ५७ १७ ४२}
 दोज्याः ऽर्द्धांशास्तु भाजिताः २१ चक्रव्यासाऽर्द्धभा-
^{विषमपदवृत्तात् समपदवृत्ते}
 गैस्तु वृत्तभागफलं भवेत् ओजवृत्तात्समवृत्तही-
^{अधिके ध क्र}
 नोर्द्ध्वस्वर्णकचतम् २२ दत्वासमाभिधेस्वस्ववृ-
^{ज्यार्द्ध}
 त्तवृत्तः स्फुटो भवेत् यत्कर्मयज्यकारवण्डे कृत्वा-

* १ चक्रव्यासपलाः ४१ २५ २४ चक्रार्द्धव्यासपलाः २० ६२ ६२
 पूज्यांश ५७ १७ ४२ भक्ताः भुजज्यार्द्धभागाः स्वस्वीजसमवृत्तयोर-
 न्तरांशैर्गुणिताः लब्धभागादिकं समपदे ओजादत्ये समपदे धनं ओ-
 जादधिके समपदे ऋणां दत्त्वा स्पष्टवृत्तं भागादिकं स्यात् भुजज्यार्द्धां-
 शाः वाकोटिज्यार्द्धांशाः ६० षष्टिभक्ताः ज्यार्द्धांशाः शून्यभागादिकाः
 स्युः तेषां ऽर्द्धवृत्तस्फुटांशद्वयाः भुजफलं वाकोटिफलं च भागादिकं स्यात्

व्यवहारोचितमन्दफलानयनम्

१७७

चक्रदल ६ व्यासांशः ५७।१७।४२

५७।१७।४२

कथितं

चक्रदलस्य च २३ विस्तारेणैव भागन्तुदेयं यत्र मत

रवलु फलं तत्रानयित्वैव पूज्याप्तज्याऽर्द्धपत्रजम्

तत्कर्मप्रोक्तवत्कृत्वा तत्प्रोक्तफलवद्भवेत्. २४

अथ सूच्यादिशान्यन्तानां मन्दफलानयनम्

भुजफलानयनं * कोटिज्यामन्दकेंद्रस्य भक्ताशून्याश्चि

पर्वतैः २६ अभ्यस्तामन्दवृत्तस्य स्पष्टांशैः कोटि-

जं भवेत्. मन्दकोट्यानयनम् स्वर्णं तं कोटिजं द-

त्वाचक्रांशव्यासरवण्डके २७ नक्रककादिके मन्द-

केन्द्रे तत्कोटिरुच्यते मन्दकर्णानयनम् मान्द-

दोः फलवर्गे तु युक्त्वा कोटि कृतिं त्विह २८ तन्मूलं म-

न्दकर्णः स्या मान्दफलानयनम् चक्रव्यासलवा

हताः मान्दबाहुफलस्यांशः मन्दकर्णांशकोद्धृताः

२९ ज्यास्यान्तस्यास्तु दोर्भागाः फलं मान्दं स्फुटं भवेत्

अयमेव फलं दानयोग्यं मान्दमुदीरितम् ३०

अथ व्यवहारोचितमन्दफलानयनम्.

मन्दकेन्द्र भुजज्याऽर्द्धमन्दवृत्तस्फुटांशकैः निघ्नं

* मन्दकेन्द्रस्य दोर्ज्यांशांस्वाश्विसप्तशिकोद्धृताः २५ मन्दवृत्तस्फुटांशान्मान्दबाहु

फलं भवेत् कोटिफलानयनम् — +

चक्रदलांशसंलब्धं दोर्ज्यालिवादिका ३१ स्यात्त-
 स्या दोर्ज्या^उ मादंफलं स्याद्द्वयावहारिकम्^{सू}
 सूर्यचन्द्रयोः स्पष्टानयनम्. सूर्येन्दोर्दोः फ-
 लं मादं मध्ये^{मध्यमे} दत्वा स्फुटो भवेत्. ३२

अथ भौमादीनां शीघ्रकणानयनम्
 भुजफलम्. शीघ्रकेन्द्र भुजज्याऽर्द्धशीघ्रवृत्त-
 स्फुटांशकैः^{३६०} निघ्नचक्रांशकैरासंशौघ्रबाहु^उफलम् भ-
 वेत् ३३ कोटिफलानयनम्. द्राक्केन्द्रात्कोटि
 जीवाऽर्द्धशी^{शी} द्राग्वृत्तस्य स्फुटांशकैः^{३६०} निघ्नचक्रलवैरा-
 संशौघ्रकोटिफलं भवेत् ३४ स्फुटवृत्तांशतर्कशनि-
 घ्राकेन्द्रस्य दोर्ज्याका कोटिज्याऽप्यंशकाद्यासा स्या
 द्वयोः सातत्कलाफलम् ३५ कोट्यानयनम्
 शौघ्रकोटिफलं देयं धनं केन्द्रे मृगादिके कक^{४९}द्विच^{क्र}
 एमंशादौ चक्रव्यासदले भवेत् ३६ कोटिः कोटि^{वग}
 तौवर्गं शौघ्रबाहु^उफलस्य च युक्त्वा तस्य पदं शीघ्रक-
 णमुक्तं लवादिकम् ३७

भौमादीनां प्रस्फुटीकरणम्

१७५

अथ भौमादीनां शीघ्रफलानयनम्

चक्रव्यासलवाऽभ्यस्ताः शीघ्रबाहुफलांशकाः

शीघ्रकणांशिकैर्भक्ता लब्धं ज्यास्याल्लवादिका ३८

तस्या बाहुलवाः शीघ्रफलं स्यात्प्रस्फुटोचितम्

शीघ्रदानोचितं चान्यफलं सूक्ष्मं प्रकीर्तितम् ३९

अथ भौमादीनां प्रस्फुटीकरणम्

पूर्वद्राक्केन्द्रतः शीघ्रव्यस्तं स्वर्णदिलफलम् केन्द्रे म-

न्दाभिधेदत्वा संस्कृतं तल्लकीर्तितम् ४० संस्कृ-

तान्मन्दकेन्द्रात्तु प्राग्वन्मान्दाभिधं फलम् आनयि-

त्वा च तत्स्वर्णव्यस्तमेव दत्तं सदा ४१ संस्कृते म-

न्दकेन्द्रे तु दत्वा गणितकोविदैः मन्दारव्यस्फुटकेन्द्रः

स्यात्तज्जमान्दाभिधं फलम् ४२ स्वर्णयथोचितं

* चक्रांश ३६० भक्ताः स्वस्वस्पष्टमन्दशीघ्रवृत्तांशाः स्वस्वमन्द-
शीघ्रकेन्द्रभुजज्यांशाद्वा घ्राः स्वस्वमन्दकेन्द्रजमान्दं तथा स्वस्व
शीघ्रकेन्द्रजशीघ्रभुजफलं स्यात् तज्ज्याद्वा जातिकम् अथ तथा
स्वांगान्नि ३६० भागभक्ताः स्वस्वस्पष्टमन्दशीघ्रवृत्तांशाः स्व
स्वमन्दशीघ्रकेन्द्रजभुजस्थानजकोटिज्याद्वा घ्राः स्वस्वमन्दके
न्द्रजमान्दं तथा स्वस्वशीघ्रकेन्द्रशीघ्रज्याद्वा जातिकं भागादिकं
कोटिफलं स्यात्

मध्यमे

धं ऋ विलोमं

मध्ये दत्वामन्दस्फुटो भवेत् व्यस्तमान्दफलं दत्वा
 शी शी शी
 द्राक्केन्द्रे तत्स्फुटो भवेत् ४३ तद्द्राक्केन्द्रस्फुटा-
 प्र धं ऋ
 त्प्राग्वत्स्वर्णं शीघ्राभिधं फलं दत्वामन्दस्फुटे ह्येत-
 प्र
 ज्जायते रवे चरस्फुटः ४४

अथ व्यावहारिकस्पष्टवेगानयनम्.

मन्दकेन्द्रस्य द्रोः ^{धु} कोष्ठज्या भेदाद्द्विकलाहृतम् मध्य-
 गति अंतर
 मन्दोच्चयोर्वेगविशेषांशकपूर्वकम् ४५ मन्दकेन्द्र
 धु अंतर
 स्य द्रोः कोष्ठाभेदलिप्तोद्धृतं फलम् भागाद्यं स्फुट-
 ३६० धं ऋ
 दत्तांशानिघ्नं चक्रलवोद्धृतम् ४६ स्वर्णतत्कर्क-
 धं १० ऋ
 नक्रादि मन्दकेन्द्रे शकादिकम् दत्वामध्यगतो मन्द
 गति
 वेगं स्याद्व्यावहारिकम् ४७ मन्दस्पष्टजवां हि-
 गती
 त्वा शीघ्रं तु गजवेस्फुटं शीघ्रकेन्द्रजवं भौमपूर्वा-
 १* गति
 णांसमुदीरितम् ४८ मन्दस्पष्टजवांशो न शीघ्र

१* पूज्यांशाः ५७।१७।४२ पलाः ३० ६३ ६३ पिएडं स्वमन्दकर्णं
 स्वशीघ्रकर्णं भागफलनिपिण्डे न भक्त्वालब्धांशादिभिः स्वबाहुफलम्
 मन्दं तथा स्वबाहुफलं शीघ्रं भागादिकं हत्वा स्वस्वबाहुज्यार्द्धांशाः स्युः
 तथा तज्जं चापार्द्धफलं स्पष्टोचितं भुजफलम् स्वर्णं मेघतुलादिके द्वजं
 स्यात्.

स्पष्टपत्रनिर्माणीरीतिः

गत्यंशाः

५७/१७/४२

१८१
अंतरेण

तुंगजवाशकाः पूज्यद्राक्स्फुटकर्णांशविशेषेणै-

गुणिताः

शी

धु भ.

वताडिताः ४५ स्फुटद्राक्कर्णभागात्ताः स्वर्णमशादिकं

५७/१७/४२

शी

कर्ण

फलं तत्पूज्यादधिकाऽत्येतु स्फुटद्राक्स्फुटवशाभिधे

गतिः

५० मन्दस्पष्टगतौदत्वास्यात्तद्देगः स्फुटोयदि तह-

अंतरात्

एद्यधिके तर्हि भेदाद्भ्रगतिर्भवेत् ५१

अथ स्पष्टपत्रनिर्माणीरीतिः

सू

यावद्रास्करमन्दोच्चपलान्तं सुस्थिरं भवेत् तावदेका

३६५/१५/३१/३१/३४

मिश्र

सू

५ बद्धस्त्राणालकाराभ्यर्द्धकालिकान् ५२ भास्कर

स्पष्टान्

राश्या

घ.

भुक्ति

सू

स्यस्फुटां त्राशिपूर्वकांस्तु कलादिकान् सूर्यस्पष्टज-

वान्यत्रेलिखितानुततोबुधैः ५३ मिश्रकाले ष्टयो-

अंतर

घ.

वेग

भेद लिख्यंतु स्फुटं जवम् लिखाद्यंतद्दिनोत्पन्नपत्रो-

६०

त्थंरवरसोद्धतम् ५४ लिखाद्यंतद्दिनोत्पन्नेपत्रोत्पे

सू

मिश्रकालिके भास्करस्य स्फुटे दत्वा स्वेष्टे मिश्राऽधि

भ.

सू

काऽत्यके ५५ स्वर्णितस्वेष्टकाले तु भास्करस्य स्फु-

टं भवेत् योगस्याऽपितिये श्रैवपञ्चांगानयनाय च

च

सू

५६ चंद्रस्य स्फुटकाले तु भास्करस्य स्फुट मानयेत्

^{दिनगणो} कस्मिंश्चिद्द्युगणोस्वेष्टे चन्द्रमध्यविधूच्चयोः ५७ ^{चन्द्रोच्च}
^{अतः} भेदाशास्तु तयोर्वगभेदाशोर्भाजिताः फलं घस्याः ^{दिता}
^{चन्द्रमध्यमस्येष्टदिनस्याहर्गणादौ चन्द्रमध्यमस्येष्टे} द्यंचन्द्रमध्यस्थाः ह्यौघादावऽधिकाऽत्यक् ५८ ग्लोः
^{दिनगणो} तु द्वे स्वर्णकं दत्वा तुल्यकं द्युगणं भवेत् तुल्यकं द्यु.
^{अहर्गणो} गणतुल्योस्तश्चन्द्रोच्चमध्यमो ५९ तस्मादऽग्रे
^{एकपीठस्थे} चपृष्ठे चतुल्योत्तौ केवलस्य च पीठस्य दिवसादीना
^{मध्य} मन्तरे तु दिनादिकाः ६० ज्ञेयाः पूर्णादिनाद्यास्तैर्निघ्न
^च मेकं दिनोद्भवं चन्द्रमध्यजवं राशिपूर्वकं चक्रशेषित
^च म् ६१ ज्ञेयं मध्यफलं राशिपूर्वं पूर्णादिनादिभिः ए-
^च काऽह्योद्भवयोरिन्दोर्मध्यवेगोच्चवेगयोः ६२ भेदरा-
^च श्यादिकं दत्वा ततस्तच्चक्रतस्त्यजेत् स्याद्राशिपूर्-
^च वकं तदूग्लौके चन्द्रं पूर्णादिनादिषु ६३ तत्केन्द्रजं फलं
^{१४ ७ क} स्वर्णमजजूकादिजं विधोः दत्वा भागादिकं त्वंशका-
^{दिः घः पः} दौ मध्यफलस्य च ६४ तत्पूर्णादिनपूर्वेषु प्रस्फुटं तद्वि-
^च धोः फलम् राश्याद्यं जायते तत्तत्कोष्ठजं चाऽनुपातज
^{चन्द्रस्यास्य} म् ६५ तत्केन्द्रं त्वेकभागाद्वयमग्रके च्छमुदीरितम्

स्पष्ट पत्र निर्माण रीति:

१८३

तत्केन्द्रोत्थाऽग्रकेन्द्रोत्थफलविश्लेषलितकैः ६६ इ.

चोरेकदिनोत्पन्नमध्यवेगोच्चवेगयोः भेदं भागमुखं हत्वा

१३१५३१५३
तल्लिमाद्यधनएकम् ६७ कर्कनक्रादिकेन्द्रोत्थमिन्दो

१७०३४५२३४५७४०४६७ चो वेग
रेकदिनस्यच मध्यवेगकलादौतुदत्वास्याद्वा जवस्फुटः

६८ मेद भगणयोः कृत्वा चन्द्र चन्द्राच्चयोः सदा जाय-

ते भेदहारस्तु भेदहारविभाजिताः ६५ उक्तिगोर्भगणा

अर्कनिघा राश्यादिकं फलम् चक्रतष्टतत्सूक्ष्मम्

१८८५।५।२६।१८।२८।५७।४४।७ ४८०२३३ अकनिष्ठा ५८५०४३६ सुहारे
त्रपणश्चिभवेत् ७० चंद्रोच्च भगवत्यश्च तद्वत्पणश्च

व भवत् वासूक्ष्मैरेकपीठस्य घस्त्राद्यर्मध्यमजव ७१

राश्याद्यंतुविधोः सूक्ष्मं हत्वा तच्चक्रशेषितम् स्यात्-
३५४ पृष्ठ ४८५ ॥ २६ ॥ २८ इत्यादि राश्यां च ४८५ ॥ २८ इत्यादि राश्यां

एभिषेकतद्वच्चन्द्राक्षकाऽहजंजवम् ७२ राश्याद्यः
३०।४३।१६।३३।३८।४९।५५ राश्यात् ३।४।१०।४८ इत्यादि ५२३०४००३३

पीठधन्नाद्यै हत्वापणं ध्रुवं भवत् चंद्रस्य भगणाः किंवा

चंद्रोच्च भगणास्तथा ७३ अर्कघाः पीठनिघाश्चभैद

हारोद्धृताः फलं राश्याद्यंचक्रतष्टंतु तत्सद्यध्रुवकंभ-

वेत् ७४ पण्डित्वाहृतं पीठराश्याद्यंचक्रोषितम् प-
रान्यपणा

एगडिह्नारम्भकस्थाने स्यात्सद्यधुवकं तथा ७५ वक्ष्णा

१८४

परमसिद्धान्ते.

५७२६५१३३

२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५

३६०

चं.

भेदहरेणासाः पीठधस्मादिकं भवेत् चक्राशाश्व-

चं. उ.

१३।३।५३।५३ इत्यादिकः

भक्ताः

द्रचंद्रोच्चसूक्ष्मवेगातराशकैः ७६ उद्धृतास्तत्क-

२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५

३६०

५७२६५१३३

लं वास्यात्पीठवासरपूर्वकम् चक्राशगुणितं भेदहा

१५७७५१७८२८

चं

दि. अ. १३।३।५३।५३ इत्या

रं भूदिनभाजित् ७७ चंद्रस्यैकाऽह्नजं भागपूर्वक-

वेगं

चं

जवातर

अ १३।३।५३।५३ इत्या

न्नजवं भवेत् इन्दोर्मध्योच्चयोर्वेगभेदं केंद्रजवं भवेत्

५७२६५१३३

दि.

१५७७५१७८२८

७८ भेदहारगुणाइष्टधस्मा भूवासरोद्धृताः तन्नि

रऽग्रफलं पीठं जायते ह्यथ सूक्ष्मकैः ७९ एकं पीठस्य

२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५

दि.

धस्माद्यै भाजिता इष्टवासरः लब्धतत्र निरऽग्रंतु पी-

ठं वा जायते तथा ८० तच्छेषं भाज्यभागः स्यात्पष्ठ्या-

तद्भाज्यभागकम् भक्त्वा भाज्यांशवंशान्तपर्वदि-

त्तिभिरेव ८१ लब्धं पण्दिनाद्यं स्यादऽथवा पीठता

२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५

डितम् एकपीठस्य धस्माद्यसूक्ष्ममिष्टदिनेषु च ८२

दि. घ. प.

१५७७५१७८२८

हित्वा पण्दिनाद्यं स्यात् पीठघ्नाः कुदिनास्तथा भेद-

५७२ ५१३३

दि. घ. प.

हारोद्धृतास्तत्र धस्मपूर्वफलं तथा ८३ हित्वा हीष्ट

दि. घ. प.

दिनगणादिनस्य

दिनेष्वेव पण्दिनादिकं भवेत् तुल्यकध्रुगणाह्न

काल

चं.

चं.

स्य तुल्यकत्समयोद्भवो ८४ विधुमध्यमचन्द्रोच्चो

स्पष्टपत्रनिर्माणरिति:

१८५

राश्याद्यौक्षेपकौस्मृतौ क्षेपयोस्तत्तयोरेकं क्षेपंसद्य
 ध्रुवाऽन्वितम् ८५ कृत्वापर्णादिनारम्भकालेचंद्रस्फु-
 टं भवेत् तत्तत्पर्णाह्निपूर्वोत्थं राश्याद्यं लौकिकं स्फुट-
 म् ८६ युक्त्वापर्णादिनारम्भकालिकेतद्विधुस्फुटे
 लंकाया इष्टकाले तु स्याद्राश्याद्यं विधुस्फुटम् ८७
 तत्र तत्पर्णाद्यस्त्राद्यैर्लब्धकोष्ठजवस्फुटम् ज्ञेयं चंद्रं
 जवंतं द्वौ स्फुटलिप्तास्तु भाजिताः ८८ स्वाभ्राष्टैः स्या-
 त्फलं यातं भूतलं केष्टकालिकम् शेषरवाभ्राष्टविश्ले-
 षं रवांगं द्वौ लौकिकजवस्य च ८९ लिप्ताप्तं वर्त्तमानं र्क्षगम्य
 लिप्तादिकं भवेत् इष्टकाले तु लंकायास्तद्विनाऽर्क्ष-
 चरं बुधैः ९० स्वर्णलिप्तादिकं स्वर्णदत्त्वा देशान्तरं तथा
 लिप्ताद्यं स्वर्णिकदत्त्वा प्राक् पश्चात्तन्निजस्थले ९१
 स्वेष्टं स्वर्योदयाज्ज्ञेयं तद्दिने तद्विधुस्फुटं तत्स्वेष्टे स्व-
 स्थले ज्ञेयं लंकादेशेष्टजं रं वलु ९२ स्वेष्टे स्वर्णचरं व्य-
 स्तं प्राक् पश्चाद्देशभेदकम् दत्त्वा ऋणधनं लंकादेशेष्टं
 सर्वदामतम् ९३ अत्रोदाहरणाऽर्थन्तु तुल्यं कृद्गुण-

१८६

परमसिद्धान्ते.

एतया तुल्यकृत्समयक्षेपं राशिपूर्वचकथ्यते ५४
 लंकासूर्योदयादूर्ध्वसप्ताक्षेन्दुमितैः पलैः तुल्येष्वेव
 र्तमानाऽह्नद्वन्द्वेक्षाश्चागनागकैः ५५ सम्मितैः सम-
 कृत्कालचंद्रमध्येन्दुतुंगयोः एकभ्रमश्रुतिभागास्तु
 भूवाणाश्चकलाः पलाः ५६ वेदवेदमिताः प्रोक्ता
 अत्रक्षेपस्य पण्डितैः पीठं वा भ्रनवांसन्नजायते
 चेत्तदामुहुः ५७ साधयेत्तुल्यकृत्कालं क्षेपं राश्यादि-
 कंतया तुल्यकृदूर्त्तमानाऽह्नद्वन्द्वमेव ततस्ततः ५८
 सप्ताश्विप्रमिता देवास्तकाञ्जाश्चमरोमिताः घ
 स्नाद्याश्चततो वेदरासाश्चन्द्रयुगोमिताः ५९ एवमे-
 वैकं पीठस्य जायन्ते सर्वदारबलु पर्णध्रुवांशकाद्याः
 स्युरऽग्नयः सागरोमिताः १०० नागाश्चाष्टाष्टाश्च-
 क्षाः षट्पक्षाश्चष्टरूपकाः पिण्डाः सप्तशराश्चब्धि
 सागरा एवमेव च १०१

भौमादीनां स्पष्टपत्रनिर्माणयुक्तिः

स्पष्टानाम्भोमपूर्वाणां साधनाय सुरवेन च पत्राणां
 मनु-च-बु-रा

मार्गवक्रफलपत्रनिर्माणयुक्तिः १८७

रचनाऽर्थतुग्रन्थोयात्येवविस्तृतिं ^{विस्तारं} १०२ अतएवधि-
याधीरैः कृत्वाचस्पष्टपत्रकान् ^{मं बु द शु अं} भौमज्ञेयसितार्की
णांपत्रेभ्यः साधयेत्स्फुटान् १०३

मार्गवक्रफलपत्रनिर्माणयुक्तिः

तन्मार्गारम्भतोवक्रारम्भान्तं ^{मा व दिन घं पः} दिवसादिकम् स्या-
दऽग्रस्यात्ततोमार्गकालान्तं ^{स्यावक्रारंभात् दिनादि} पृष्ठसंज्ञकम् १०४ पृष्ठे
प्रत्यऽह्न जान्स्पष्टानऽग्रेप्रत्यऽह्न जांस्तथा कृत्वालंके
ष्टकालेतु ^{मा} मार्गारम्भेष्टजंस्फुटम् १०५ अग्रजेप्रस्फु-
टेहित्वातत्तन्मार्गफलं भवेत् ^व वक्रारम्भेष्टजेहित्वाप्र-
स्फुटेपृष्ठजंस्फुटम् १०६ तत्तद्वक्रफलं तत्स्यात्क-
स्मिं ^{वर्षादि} श्वित्समयेदले ^{पत्रे} लिखित्वाऽथनिजेषाऽब्दपूर्-
वेऽग्रंदक्षमीरितम् १०७ पृष्ठं वामं मतं ^व वक्रारम्भे-
ष्टोत्थेग्रहस्फुटे ^{य मा} तन्मार्गारम्भकालोत्थं हित्वातत्त्वे-
चरस्फुटम् १०८ अधिकस्वाऽभिधंतत्स्यान्मार्गा-
रम्भेष्टजं ^{ग्र स्पष्ट} ग्रहम् ^{ग्र स्पष्टे क} हित्वातद्वक्रवेष्टेष्टजेखेटे ह्यऽधिक
क्षयम् १०९ जायतस्वेष्टवर्षादि ^{स्यात्} मार्गारम्भेष्टतः परम् ^{अनंतरं}

वक्रारम्भेष्टतश्चाऽपि स्वेषान्तं यद्दिनादिकम् ११०
 तद्भवेद्गुणकं हत्वा तद्गुणेनाऽग्रसंज्ञकम् भक्त्वा
 तद्दक्षघस्त्राद्यैस्तत्पत्राऽह्लादिकं भवेत् १११ तत्प-
 त्राऽह्लादिकोष्टोत्थं मागख्यं पत्रजं फलम् दक्षका-
 लाऽन्तजे नैव हत्वा चाऽधिधनेन च ११२ तत्त्वे वाऽ-
 धिधने नैव त्वऽग्रकालान्तजे न हि भक्त्वा तत्र फ-
 लं युक्त्वा दक्षारम्भेष्टजे ग्रहे ११३ तत्सामान्यस-
 मीपंतु स्याल्लंकेष्टे ग्रहस्फुटम् पृष्ठंगुणगुणं वाम-
 घस्त्राद्यभिजितं फलम् ११४ जायते पत्रघस्त्राद्य-
 तत्पत्राह्लादिकोष्टजम् पत्रजंतु फलं वक्रसंज्ञकं यत्प्र-
 जायते ११५ तेन वामाऽन्तकालोत्थं हत्वा तद्दक्षि-
 कक्षयम् पृष्ठकालाऽन्तजे नैव भक्त्वा चाऽधि-
 येन तु ११६ लब्धं वामप्रवेशेष्टजे रवेरेखलु वर्जित-
 म् कृत्वा तत्तद्ग्रहस्यैव सामान्यासन्नकं स्फुटम्
 ११७ जायते चाऽथ तल्लंकादेशेष्टे लिमिकादिके त-
 दिनाऽर्कचरस्वर्णस्वर्णदत्वा कलादिकम् ११८

वक्रात्स्थूलमार्गदिनज्ञानम्. १८९

दत्वादेगाऽन्तरं स्वर्णं प्राक् पश्चाद्देशजं तथा लंके-
ष्वेतद्भवेत्स्वेष्टं स्वस्थानाऽर्कोदयात्परम् ११९

तथास्पष्टवेगसाधनम्. फलयोरऽन्तरं भुक्ति
स्तत्तत्कोष्ठाऽग्रकोष्ठयोः पत्राऽह्नादिजयोस्वस्व
मार्गवक्रगयोर्भवेत् १२० अस्तोदयसाधनम्.

स्थूलाऽस्तोदयसंनिध्ये साध्यद्राक् स्पष्टके च कम्
ततोऽस्तंचोदयंतस्य साधयेच्चयथोचितम् १२१ व-
क्रात्स्थूलैरग्निं दिनैर्यात्यऽस्तं पश्चिमे बुधः ततः प्रागु-

दयं भूपैर्मार्गित्वान्निदिनैस्तथा १२२ पूर्वोऽस्तंचत-
तोदन्तैः पश्चिमे चोदयंतथा शुक्रोरामान्तकैः स्वा-

ह्नैः पंचपक्षकरोन्मितैः १२३ नागाद्यैश्चाथ भूपुत्रो
यात्यऽस्तादुदयं दिनैः चन्द्रार्कैर्मार्गितश्चाऽस्तं पंच

गोकरसमितैः १२४ जीवः कृत्तिमितैरंकसूर्यैः सौ-
रस्तुषड्गणैः अग्न्यभ्रेन्दुभिरस्पष्टस्तत्र तत्र ततस्तथा

१२५ वक्रात्स्थूलमार्गदिनज्ञानम्. वक्रतस्मि
कैर्ज्ञस्यशुक्रस्याशुगमार्गणैः भौमरयां करसै

१९०

परमसिद्धान्ते

^{१११} जीवस्यकु भूचंद्रसमितैः ^{१२६} सौरस्याऽगाग्निभू-
^३ तुत्यैः स्थूलाऽह्नैः ^{१६४} सरल भवेत् भौमस्याब्धिनृपाः
^{वक्रां} प्रोक्ता वक्रांशः ^{४९६} सरलांशकाः ^{१२७} षट् तानास्त्वा
^{१६४} शुकेन्द्रस्य वक्रांशैः ^{४९६} परिवर्जिताः ^{१६४} मार्गांशः कुजम-
^३ ध्याशुकेन्द्र वेगांशकोद्धृताः ^{०१२७१४२} १२८ स्युर्वक्रारम्भ-
^{६९} तोमार्गवेशान्तं स्थूल वासराः ^३ ज्ञस्य वक्रांशकाऽत्र
^{१४४} ब्धिशक्रा ^{२१६} मार्गलवास्तथा १२९ तर्कभूयमलाः प्रो-
^{१४४} क्ता वक्रांशैः ^{२१६} स्सरलांशकाः ^३ हीनास्त ज्ञस्य मध्याशु
^{३१६१३४} केन्द्र वेगांशभाजिताः ^{१३०} स्थूलाऽह्ना ^{२३} मार्गविशा-
^३ न्तं स्युर्वक्रारम्भतः ^३ खलु ^३ एव तयोस्तयोर्भेद भागाः
^३ स्वस्वाशुकेन्द्रयोः ^{१३१} मध्यद्राक्केन्द्रवेगांशभक्ताः
^३ स्युः स्थूल वासराः ^३ मध्येतयोस्तयोर्भौमपूर्वाणां स्वस्व

योस्सदा १३२

भौ-०१२८ त्रीश्रकेन्द्रोपरिपूर्वोदयं ५११४ वक्रं
 ६११६ मार्गं १११२ पश्चिमास्तं बु- ०११४ पूर्वो-
 दयं ४११० वक्रं ७१२० मार्गं ११११६ पश्चिमास्तं शं. ०११७ पूर्वोदयं ३१२५
 वक्रं ८१५ मार्गं ११११३ पश्चिमास्तं बु- ६१२५ पूर्वोदयं ७१६ मार्गं १०१०
 पूर्वोदयं ४१२० पश्चिमोदयं ४१२४ वक्रं ५१५ पश्चिमास्तं शु ६१३
 पूर्वोदयम् ६११७ मार्गं १११६ पूर्वोदयं ०१२४ पश्चिमोदयम्
 ५१३ वक्रम् ५१२७ पश्चिमास्तम्.

अथायनांशानयनम्

सृष्ट्यारम्भक्षणाद्यातवत्सरान्स्वरवषट्कुणैः भक्ता
 स्यादम्बरव्यग्रफलाद्यन्त्युन्मितपथम् १३३ सृष्ट्या
 रम्भक्षणादेवंशाके भूद्वयव्यसमिते मार्गश्चाव-
 त्तिभिर्भूस्वदेवाध्यक्षमितैस्तथा १३४ यातो अ-
 त्ततः सृष्ट्यारम्भतोगतवत्सराः शेषिताः स्वरव
 युग्माश्चैर्भुक्ताऽवयवसंयुताः १३५ स्वरवतर्केष्टुता
 भाद्यस्यात्तत्तौ त्यजपूर्वकम् स्वर्णकजायतेतस्य
 बाहुभाद्यनवाहतम् १३६ कृत्वातद्भुत्तुभागाः स्यु
 रंशाद्यास्तुयमाहताः स्युःपथस्यकलाद्याश्चमाभ-
 क्तास्ताप्रमाधिकाः १३७

अथ पक्षान्तरेणायनांशः

वाह्नौ घट्टयक्षषट्पञ्चतानैर्युक्तं गुणं भवेत् रवा-
 श्राष्टाध्यंगभिर्हत्वा गुणं तं भूदिनैर्मजेत् १३८
 लब्धभागमुखनागभूत्यचन्द्रैस्तु शेषितम् वेद-
 बाणेभ्य अल्पोऽर्द्धस्वर्णपूर्वापरं भवेत् १३९ तद्भा

१८२

परमसिद्धान्ते

ल्यचस्वतः सिद्धं तद्दृष्टोर्द्ध्वयदातदा तदेदाक्षेन्तरास्ति-

ह्वंचेन्द्रनागाऽधिकं तदा १४० तन्नागाभ्राञ्जवि-

अंतरात् अयनं अशादिकम्

श्लेषान्मार्गमंशमुखं भवेत् मार्गशाअयनांशाश्च

पथभागाः प्रकीर्तिताः १४१ अयनांशोपपत्तिः

राशिचक्रस्य भागानाम्मध्ये द्वेकांशकस्य तु विलि-

सैर्वेदपंचैस्तु तुल्यवर्षेऽन्तरं भवेत् १४२ पूर्वस्यां राशि

चक्रस्य पूर्वख्यैः पथभागकैः पश्चिमाद्यां पथांशौ-

स्तु पश्चिमाख्यैश्च निश्चयात् १४३ मार्गशाः सप्त-

नेत्रोर्द्ध्वः यावच्चन्द्रगजोन्मिताः तावत्पथांशकाः प-

श्चात्सन्मुखा वक्रवेगजाः १४४ मार्गशाः स्युः कु-

नागोर्द्ध्वः यावन्नागदिगुन्मिताः भैस्तुल्याश्चाऽपिया-

वच्चतावत्प्राङ् मार्गवेगजाः १४५ भानिश्च न्याऽ

यनांशोत्तुचक्रे स्वस्थानगाः स्मृताः ते स्वस्थान

तो भानिपूर्वमार्गशाकोन्मितैः १४६ चक्रे पूर्वस्थि-

ताः प्रोक्ताः पश्चात्पृष्ठपथांशकैः दिनज्ञानम्

सूर्योदयाऽस्तयोर्मध्यलिप्ता दिनमुदीरितम् १४७

चलसंक्रमानयनम्.

अर्कस्य स्फुटगत्यंशैराताः स्वर्णयनांशकाः लब्ध्वा-
^{दिनादि} ^ध ^{क्र} ^{वारादि}
 रादिकस्वर्णव्यस्तदत्वादिनादिके १४८ स्वस्वसंक्रा-
 न्तिकालानामऽजभाद्रास्करस्यच चलसंक्रमका-
 लाः स्युश्चलसंक्रमकालतः १४९ स्थिरसंक्रमकाला-
^{स्युः} ^{स्युः} ^{अयनांशाः} ^{स्युः} ^इ ^{तुल्यदिन}
 न्तसूर्यांशाः स्युः पथांशकाः मेषार्कात्प्राक् समाऽह-
^{अयनांशाः} ^{पथ्यात्} ^१ ^२
 चेत्यपूर्वमागंशकाः स्मृताः १५० अग्रमेषार्कतस्तु-
^{दिने} ^प ^{अयनांशाः} ^१ ^२ ^३ ^४
 ल्यग्रमेषपृष्ठपथांशकाः एवजूकार्कतः पूर्वपश्चान्मा-
^{अयनांशाः}
 गलवाः स्मृताः १५१.

अथ सूर्यादिग्रहाणां नक्षत्रानयनम्

स्वरवनागोद्धृताः खेटलिप्ता यातभमुच्यते तच्छे-
^{८००} ^{प्र} ^ग ^न
^{गत}
 षं यातसंज्ञः स्यात्तद्याते नैव वर्जितम् १५२ खा-
^{८००}
 भ्राष्टं भोग्यसंज्ञः स्यात्खेटवेगकलोद्धृतो यातैष्यो
^{प्र} ^न ^{भुक्ति} ^{गत} ^{योग्य}
 स्तस्तु यातैष्यो खेटभस्यदिनादिकौ १५३

अथ तिथ्यानयनम्

व्यऽर्केन्दोरंशका अर्केर्भक्ता यातातिथिर्भवेत् शै-
^{३२} ^{गत}

१५४

परमसिद्धान्ते.

पयातमिनाद्धित्वास्याद्भोग्यंगतभोग्ययोः १५४
 लिप्ताश्चे^{चं} द्वर्कयोर्वेगविश्लेषांशैर्विभाजिताः यातै-
 व्यास्तुकलाः स्वेष्टाद्वर्तमानतियेर्मताः १५५

नक्षत्रानयनम् इन्द्रोः कलाः स्वरवाष्टांसा ल-
 ब्धतद्गतमंभवेत् शेषंगतंस्वरवाष्टभ्यस्त्यक्त्वा
 स्याद्भोग्यसंज्ञकः १५६ यातै^{भोग्यं} ष्याविन्दुवेगाशैर्म-
 तौ यातै^{भोग्यं} ष्यलिसिकाः भस्येष्टात्स्युस्तिथेस्तुत्या-
 योगानयनम् स्तद्वत्सेन्द्वर्कलिसिकाः १५७ स्वा-
 भ्राष्टैर्विहता यातयोगंशेषंगतंभवेत् यातात्स्वा-
 भ्रगजादूनाद्भोग्यंस्याद्विहताविमौ १५८ चन्द्रा-

कज्वयोगांशैः स्युयतिष्यकलायुतेः स्वेष्टान्तद्व-
 र्तमानस्यद्वित्वायातकलादिकम् १५९ पूर्वस्य-
 ष्यकलाद्यस्यादादेयतिष्य दक्षणात्

स्पष्टपञ्चांगानयनम् कलातिथिभयोगाना
 मऽन्तेचन्द्राः कयोः स्फुटौ १६० ताभ्यांपूर्वोक्तव-
 तेषांस्युयतिष्यकलाः स्फुटाः

अथ स्वेष्टाद्वयक्षेष्टानयनम् तथा स्वदेश-

पञ्चांगाद्वयक्षपंचांगानयनम्

स्वेष्टेवातिथिपूर्वाणालितिकादौ धनएकम् १६१

व्यस्तसूर्यचरंदत्वास्वव्यक्षेति भवन्ति हि रवेऽम-

ध्यादिकं तुल्यं स्यात्स्वव्यक्षस्वदेशयोः १६२ । ५५३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचि-

ते परमसिद्धान्ते रवेऽमस्पष्टाधिकारः पंचमः ५

अथ स्पष्टोत्पत्तिः

मेषमीनादिकं पञ्चात्पूर्वमेषवृषादिकम् ज्ञेयं तुला-

दिकं पञ्चात्संज्ञकं तद्वृणं भवेत् १ जायतेऽजादि

कंपूर्वसर्वत्र धनसंज्ञकम् उच्चात्पद्मयुतादूर्ध्वम्

ध्यमं पूर्वसन्मुखम् २ तुंगात्पद्माच्चितादुत्थं म-

ध्यपश्चिमसन्मुखम् आकर्षत्येव तुङ्गरव्यवायुः

स्वाऽभिमुखं रवल् ३ रवेऽनां नीचमध्योच्चक-

क्षाः स्वस्वसमीरिताः तन्नीचकुण्डलं स्वऽत्थं भू-

मेरासन्नमीरितम् ४ तथातद्भूमितोदूरंविज्ञेयं
 स्वोच्चकुण्डलं नीचोच्चपथयोर्व्यासिभागयोगार्द्धं
 सम्मितैः ५ भागकैः पथयोर्मध्ये विस्तारसमुदीरि-
 तम् तद्विस्ताराद्भवंचस्ववृत्तभागादिकं भवेत् ६
 नद्यादिचलतोयस्य कल्लोलंबलसंयुतम् कदाचिच्च
 कदाचिच्चनिर्बलंतु यथा भवेत् ७ तथातत्खेटवि-
 म्बाढ्यवायोरुच्चाह्वयस्यच कल्लोलजनितंवृत्तं नी-
 चोच्चपथमध्यगम् ८ विज्ञेयं पृथिवीगर्भाच्चक्रव्या-
 सदलाशकैः तुल्यांशैः क्रान्तिमार्गे तु तन्मध्यकुण्डलं
 भवेत् ९ खेटमध्यस्थले मध्यकुण्डले तत्खगस्य तु
 मन्दवृत्तस्य केन्द्रं तु विज्ञेयं गणकोत्तमैः १० स्वस्व-
 वृत्तांशकैर्निर्मास्तत्त्वषड्विवसोन्मिताः नागाष्टांश-
 कवेदासाः स्वस्वव्यासांशकाः स्मृताः ११ स्वाच्चषड्भा-
 न्वितं कृत्वानीचराश्यादिकं भवेत् स्वोच्चतन्त्रिभयुक्तो
 नमूर्द्धाऽधःकेतु रुच्यते १२ ऊर्द्धाऽधःकेतु तु तुल्येऽ-
 त्रमध्ये सर्वाऽधिकोनकम् खेटमन्दस्फुटं ज्ञेयं शून्ये

स्पष्टोत्पत्तिः

१५७

शीघ्रं फलेखलु १३ स्वोच्चनीचोन्मिते मध्यम^{मध्यमे} मध्यतुल्य^{मंदस्फुटं}
 स्फुटं भवेत् मार्गाणां^{३६०} मध्यनीचोच्चकक्षाणां स्युश्चक्रांशः समां
 शक्राः १४ वृत्तादऽधिपदोक्तात्तु न्यूनं न्यूनपदोदिता-
 त् चाऽधिकं वृत्तयोर्भेदस्याज्याऽर्धे पूज्यसंमिते^{अंतरं ५७/१७/४३}
 १५ पूज्यवृत्तातरंचेत्स्याद्वाहुंशज्यादलेतदा वृत्त^{५७/१७/४२}
 भागफलं स्वर्णतुल्यादोजऽधिकोनके^{ध. क्र. समवृत्तत विषमवृत्तत} १६ दत्वा तुल्य^{सम}
 पदोक्ते तु वृत्ते स्वर्णविचक्षणैः वृत्तभागफलं वृत्तं प्र-
 स्फुटं तत्प्रकीर्तितम् १७ चक्रव्यासदलमध्यस्था-
 नकोटिरुदीरिता केन्द्रकोटिज्यकारवण्डं तच्चक्रज्या^{३६० कोटिज्यार्धे}
 दलं भवेत् १८ चक्रे चक्रज्यकार्धे चेद्वृत्ते कोटिफलं^{मध्यम}
 भवेत् मध्यस्थानोर्ध्वगेखेटे केन्द्रं नक्रादिकं भवेत्^{य गतिः १०}
 १९ तत्रखेटजवस्वऽल्पज्ञेयं कोटिफलं धनम् केन्द्रं^ध
 कर्कादिकं मध्यदेशाधस्थेखेटे भवेत् २० तत्र एंजा^{मध्यमस्थानात् य क्र}
 यते कोटिफलं स्यादऽधिकं जवम् वृत्तमस्तकगेखे^{वेमं य}
 टे केन्द्रमीनान्तकं भवेत् २१ वृत्तवामाऽर्धगेखेटे^{१२ य}
 युग्मान्तकेन्द्रकं भवेत् वृत्तस्याऽधोगतेखेटे केन्द्रकं

^६न्यान्तकं भवेत् २२ वृत्तदक्षाद्भिरेवेष्टस्यात्केन्द्र
^५कार्मुकान्तकम् तद्वृत्तकेन्द्रतोऽधःस्थेखेटकोटि-
^५फलं क्षयम् २३ तद्वृत्तकेन्द्रतश्चोर्ध्वसंस्थेकोटि-
^५फलं धनम् २४ दत्त्वा पूज्याऽभिधेखेटकोटिः पट्टस्थि-
^{५००}ता भवेत् २५ मध्यमस्यानतो मध्यकुण्डले तु भयत्र
^{५००}च स्वाकांशेऽस्मिन्मिदस्यानेलक्षणं च समाचरेत् २५
^{५००}भूगर्भस्पर्शकं सूत्रं लक्षणद्वयसंस्थितम् खेटमध्य
^{५००}समुद्भूतं पट्टमत्र समीरितम् २६ केन्द्रदोर्ज्यादलं
^{५००}ज्ञेयं चक्रज्याऽर्द्धविचक्षणैः चैच्चक्रे स्याज्ज्यकारखंड
^{५००}वृत्ते बाहुफलं भवेत् २७ खेटकोटिरुत्तोर्युक्त्वा वर्गं
^{५००}बाहुफलस्य च तन्मूलं खेटकर्णः स्यात्तद्बाह्वऽग्रकु
^{५००}गर्भयोः २८ मध्यगं स्यात्त्वगस्थाने तद्बाह्वऽग्रं प्रजा-
^{५००}यते बाहुमूलं तु तालाऽग्रे यातमत्र प्रजायते २९
^{५००}कर्णमूलं तु भूगर्भकर्णऽग्रं स्याद्ब्रह्मस्थले यत् खेट
^{५००}मध्यदिग्यात् सूत्रं भूगर्भतो भवेत् ३० तत्सूत्रे पृथि
^{५००}वीगर्भात्सिद्धं शाकारसदृशम् खेटकोटिसमं तालं

विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः ३१ भूगर्भग्रहयोर्मध्यसूत्रं स्वे-
^{कर्ण}टश्च भवेत् ^अभूगर्भाद्ब्रह्मदिकसूत्रः प्रस्पृशत्येव यत्र
च ३२ मध्यकुण्डलकं तत्र प्रस्फुटस्थानमुच्यते प्र-
^{५७/१७/४२}स्फुटस्थानभूगर्भमध्यपूज्यानिमित्तं भवेत् ३३ अग्र
^{७ तुलादि}गं प्रस्फुटस्थानान्मध्यचेत्स्यादृणफलम् ५ पृष्ठगं
^{१ मेघादि}प्रस्फुटस्थानान्मध्यमंतद्वनं भवेत् ३४ चेत्स्वेतश्च
^{कर्ण}वणैवाहुफलपूज्येज्यकादलम् ^अज्याऽर्द्धं द्विघ्नं भवे
ज्जीवातस्या बाहुलवाः फलम् ३५ मध्यस्थानस्फु-
^धटस्थानमेदं स्यात्तत्स्फुटोचितम् तंतत्के च वशात्स्व-
^कणं मध्ये दत्त्वा भवेत्स्फुटम् ३६ केवलं तत्स्फुटं न्मान्द
^चफलं चन्द्रार्कयोः स्वकं ^धस्वणं योचितं मध्ये दत्त्वा
^{मन्द}तत्स्थानमृदुस्फुटः ३७ मध्यः स्वमन्दलोके तु भ्रम-
^मत्येव यथा तथा भ्रमत्यऽत्र मृदुस्पष्टो निजसत्वरमण्ड-
^अले ३८ यथा स्वमध्यमस्थानात्कल्लोलः खलु खेचरम्
मंदोच्चाभिधवायोस्तु मन्दकणस्य मस्तके ३९ प्रक्षि-
^अपत्येव शीघ्रोच्चावायुकल्लोलकस्तथा खेचरं तन्मृदु

स्पष्टस्थानसूत्रपथस्थितात् ४० मन्दकर्णशिरो
 देशाच्छीघ्रश्रवणमस्तके प्रेरयत्यवनीगर्भाद्वाकर्णो
 मध्यकुण्डलम् ४१ प्रस्पृशत्येवयत्रैवस्यान्तत्रप्र-
 स्फुटस्थलम् प्राप्यतेमन्दकर्णाऽग्राद्यद्भावोमध्यम-
 स्थले ४२ तद्भावः प्राप्यतेचाश्रुकर्णाऽग्रान्तस्फुट
 स्थलम् उत्पत्तिस्तु यथाप्रोक्तामध्यमन्दस्फुटाऽन्त-
 रे ४३ विज्ञेयाहितयाधीरैर्मृदुस्पष्टस्फुटाऽन्तरे
 तत्रशीघ्रस्फुटं ज्ञेयमुत्पत्त्यर्थं ग्रहस्फुटम् ४४ न-
 स्मरेद्भ्रमतस्तत्रशीघ्रकेंद्रस्फुटं स्फुटम् तच्छीघ्र
 फलसंस्कारहीनान्मध्यग्रहाच्चयत् ४५ साध्य-
 तेहिफलमान्दतत्सूक्ष्मचनजायते अतः शीघ्र-
 फलाऽर्द्धस्यसंस्कारनिजमध्यमे ४६ स्वर्णयथो-
 चितंदत्त्वासंस्कृतमध्यमं भवेत् संस्कृतमध्यमं हि-
 त्वानिजमन्दोच्चसंज्ञके ४७ संस्कृतमन्दकेन्द्राखं
 जायतेहिततःफलम् मान्दं समानयित्वाऽर्द्धं दत्त्वा
 स्वर्णयथोचितम् ४८ मध्यमेसंस्कृतेतंचमन्दी

स्पष्ट वेगोत्पत्तिः

२०१

चेपरिवर्जितम् कृत्वा तन्मन्दकेन्द्रस्तु जायते चाऽ
^{अस्तस्फुटमध्वमे} धिसंस्कृतः ४९ तज्जमन्दफलं पूर्वमध्यमे तु धनए
^{पूर्ण} कंदत्वा यथोचितं ज्ञेयं भौमादीनाम् ^{मन्द} मृदुस्फुटम् ५०
 मन्दस्फुटो न शीघ्रोच्चं शीघ्रकेन्द्रस्फुटं भवेत् शोध्य
 मुच्चं तु विज्ञेयं शोधकं चाऽत्र मध्यमम् ५१ शुद्धके-
 द्राऽभिधं ज्ञेयं शोधके ^ध तद्धनएकम् ^{क्र} दत्तं तद्विपरीतं
 तु शुद्धे ज्ञेयं विचक्षणैः ५२ शीघ्रकेन्द्रस्फुटो तन्म-
^ध फलं स्वर्णयथोचितम् ^{क्र} दत्वा मन्दस्फुटे तत्स्याद्भौ-
 मादीनां निजस्फुटम् ५३

अथ स्पष्ट वेगोत्पत्तिः

^{१ अंश} एक भागो न युक्ता च्चकेन्द्राद्यत्तत्फलाऽन्तरम् ल-
^{जव} भ्यते चेत्तदा स्वोच्चवेगमध्यमवेगयोः ५४ विश्लेषा
^{गति} लुभ्यते स्वस्वतत्तद्देगफलं ^ध स्फुटम् ^{क्र} स्वर्णयथोचितं
^{गती} दत्वा तद्देगे स्याज्जकस्फुटः ५५ यतस्तन्मन्दवृत्ता-
 धः संस्थितः ^{प्र} रवेचरो भवेत् चक्रे कर्कादिके मन्दकेन्द्रे
^{१०} नक्रादिके तथा ५६ रवेचरो मन्दवृत्तोर्ध्वं ^{प्र} भागसंस्थः

प्रजायते मन्दोत्थमध्यवेगेतुकेन्द्रेकैर्कादिके धनम्
 ५७ देयं भुक्तिफलमध्यवेगेनक्रादिके ऋणम् तद
 त्वामन्दवेगः स्यान्मन्दवेगविवर्जितम् ५८ तच्छी
 घोच्चजवशीघ्रकेन्द्रवेगमुदीरितम् तद्भवेन्मन्दवे-
 गाशुतुंगवेगाऽन्तरोन्मितम् ५९ मेषादिचलकेन्द्रा
 तु रूपांशाख्याच्चयत्फलम् तत्केन्द्रफलतोऽध्यस्य
 स्वर्णस्यान्तत्फलाऽन्तरम् ६० एवंजूकादिकेशी
 घ्रेकेन्द्रे स्वर्णं विपर्ययम् ज्ञेयं वेगफलतंच दत्वाम-
 न्दजवेतुतम् ६१ स्वर्णयथोचितं भौमपूर्वाणां प्र-
 स्फुटं जवम् तद्भवेद्भू १ द्युभेदोत्थस्वस्वस्पष्टांतरो
 न्मितम् ६२ मन्दवेगाऽधिकं वेगफलं चेत्स्याद्दृष्टं
 तदा हित्वा भुक्तिफले मदवेगवक्रजवं भवेत् ६३
 शून्यवेगज्ञानम् मागप्रारम्भकाले तु वक्रारम्भ-
 क्षणे तथा शून्यस्पष्टजवं भौमपूर्वाणां समुदीरित-

म ६४ अथरवेतबाणोपपत्तिः

य २७० मं ५० ३ १२० ५ ६० ३ १२० ३ १२० मध्याह्निकलाः

धिष्यगाकागसूयकितुल्या दिग्गुणिताः कलाः वि-

ज्ञेयाश्चन्द्रपूर्वाणाम्बाणानां पण्डितोत्तमैः ६५
 सौम्यदै^{बु} त्येज्ययोर्मध्यशीघ्रकेंद्र^{शु} समन्वितम् क-
 त्वामन्दस्फुटं ज्ञेयं स्वस्वमन्दस्फुटं तयोः ६६ मा-
 र्गणानयने किन्तु सौम्यदैत्येज्ययोस्तयोः स्वस्व^{बु शु}
 पातविहीनाच्च स्वस्वमन्दस्फुटात्तथा ६७ तत्सौ-
 म्यदक्षिणारंभं मध्यद्राकेन्द्रसम्मितात् स्वस्वमा-
 र्गणयोः पूर्वजायते बुधशुक्रयोः ६८ मध्यमन्दस्फु-
 टस्पष्टाश्चक्रेभ्यः पूर्वसम्पुरवाः बुन्दुभौमज्ञपूर्वाणां^{चं सं बु बु शु शी}
 स्युः पाताः परसन्मुखः ६९ भेददोज्यातुदोज्या^प
 स्यादेकदिक् सन्मुखवारव्ययोः भेदाद्दोर्ज्ञातुकोटिज्या^{श्री}
 भिन्नदिक् सन्मुखवारव्ययोः ७० मन्दस्पष्टसमेपाते
 बाणं शून्यं मितं भवेत् अतस्तत्पातहीनाच्च तन्म-
 न्दस्पष्टस्वेचरात् ७१ दोर्जीवाऽर्द्धगुणास्वोक्तबा-
 णलिप्तास्तु भाजिताः प्रस्फुटेनां शुकर्णेन बाणलि-
 प्तादिकं भवेत् ७२ मन्दस्पष्टरवगात्पातवर्जिता^{प्र}
 दक्षिणोत्तरम् जूकमेषादिकात्तन्नुषष्ट्याप्तस्यां^{६०}

लुवादिकम् ७३ तत्पातोनान्मृदुस्पष्टाद्वोर्ज्याको
 टिज्यका भवेत् साचक्रव्यासरूपास्यादूर्ध्वतस्याः
 स्पृहा भवेत् ७४ पातोमृदुस्फुटात्पङ्कसंयुतादधि
 कोत्तरे रवेचरं प्रेरयत्यत्यश्चेत्पातोदक्षिणे रवग
 म् ७५ चालयत्युत्तरेयाम्ये मध्यमाऽपक्रमस्थ-
 लात् उद्धृत्ताकारकः पातवायुश्चन्द्रादिखचरम् ७६
 ऊर्ध्वस्थानोत्तरस्थानाऽधोयाम्योऽर्ध्वस्थलक्रमात्
 स्वस्वपाताऽभिधोवायुर्भ्रमसेवग्रहोपरि ७७ म-
 न्दकणोर्ध्वपूर्वाणां स्थूलपूज्यान्मितं भवेत् इन्द्रोः
 शीघ्रश्च वाभावाद्वाक्कणः स्यान्मृदुश्रवः ७८ स्व
 स्वोक्तेषुकलाऽभ्यस्तास्वस्पृहाद्राक्श्रवोद्धृता-
 स्वस्ववाणकला ज्ञेयाः षष्ठ्यासाः स्युः कला ल-
 वाः ७९ स्वोक्तेषुकलिकाः शीघ्रकणव्यासदलेय-
 दा लभ्यन्ते हि स्पृहासंज्ञेतद्वाणकलिकास्तदा
 ८० स्वस्पृहागुणिता इन्द्रोः प्रोक्तमार्गेणालिसिकाः
 पूज्यासाः शरलिप्तास्तुहीन्द्रोः स्युर्व्यावहारिकाः ८१

चंद्रस्य सर्वाधीषु हरानयनम् २०५

लब्धबाणांशका बाणमौव्यद्वाशा उदीरिताः ^{ज्येष्ठांशाः} द्विधा- ^२

से ज्येष्ठांशकास्तेषां बाह्वंशाः ^{भु} स्युः शरांशकाः ^{बाणांशाः} ८२।१०३५

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते पर-

मसिद्धान्ते रवेः स्पष्टोत्पत्त्यधिकारः षष्ठः ६

अथ मन्दशीघ्रकर्णनयनम्.

दानयोग्यफलांशानां ^{भु} दोज्याः ^{५७।१७।४२} पूज्यताडितम् भक्त्वा
तत्स्वस्वकेन्द्रोत्थदोः ^{भु} फलेन अव भवेत् १ ^{मन्दकर्णवाशीघ्रकर्णस्यात्}

अथ सूर्येन्दुभौमादीनां सर्वकर्णाधिका-
ल्पमन्दकर्णज्ञानम् तथा भौमादीनां सर्व-

कर्णाधिकाल्पशीघ्रकर्णज्ञानम्.

^{५७।१७।४२} हत्वा पूज्यांशकैस्त्वस्वयुग्मवृत्तांशकान्मजेत् ^{सम} चक्रा- ^{३६०}
रीस्तत्फलं ^ध भागपूर्वकं ^क तु धनाऽधनम् २ ^{५७।१७।४२} दत्वा तत्पू-
ज्यभागादौ सर्वाऽध्यत्मश्रवौ स्मृतौ ^{धिकाऽल्प} चन्द्रस्य सर्वा
धीषु हरानयनम्. ^च औषधीशस्य वृत्तेन मन्दारख्ये
^{५७।१७।४२} न समेन च ३ ^{३६१} हत्वा तत्पूज्यकं भक्त्वा चक्रांरीस्तत्फ

२०६

परमसिद्धान्ते

लोनिनितम् पूज्यतच्छीतगोः कृत्वा सर्वाः धीषु ह-
रोच्यते ४ सर्वाः स्य मन्दकर्णान्तुतद्विधोः समुदी-
चं

रितम् भौमज्ञादिकानां सर्वा धीषु हरानयनं

भौमविदुरुशुक्रार्किखेटानामाशुचत्तकम् ५

युग्मारव्यपूज्यकाः स्यस्तचक्रांशो भिजितं फलम्

हित्वा तत्पूज्यकेतुषां पूर्णाः स्यः क्षहरोच्यते ६ त-

द्भौमज्ञेयपूर्वाणां सर्वाः स्यः श्ववाच्यते

चंद्रभौमादीनां मध्येषुकलानां संकानि

भानिखेटाश्च सूर्याश्च तर्काः सूर्याश्च भास्कराः ७

दिग्घ्राश्च चक्रकुजादीनां मध्यबाणकलाः स्मृताः

सर्वा धिबाणानयनम् स्वस्वमध्येषु लिप्तघ्राः पू-

ज्यांशास्तु विभाजिताः ८ सर्वाः स्यः क्षहरांशे स्तुलि-

प्ताद्यंतत्फलं भवेत् षष्ठ्या संतत्फलं चक्रभागज्या-

व्यासजातिकम् ९ भागाद्यचन्द्रपूर्वाणि स्यान्तत्स-

र्वाः धिमार्गणम् चन्द्रार्ककर्णज्ञानम्

ज्ञेया विद्वर्कयोर्मन्दकर्णो चन्द्रार्कयोः श्वो १०

व्यवहार योग्येन्दुशरानयनम् २०७

चं ५७।३७।४२ स्तू ५७।१७।४२

तयोः स्थूलकणज्ञानम् चन्द्रभास्करयोः क-

५७।१७।४२

णौ स्थूलौ पूज्योन्मितौ स्मृतौ व्यगुचन्द्रगोलदिगुत्प-

राहुः

त्तिः राहुः पूर्वाऽर्द्धचक्रस्थो याम्यायामऽपकर्षति

चं

११ चन्द्रात्पङ्कोर्द्धसंस्थस्तु ह्युत्तरस्यान्तु तद्विधुम्

राहुः

अतस्तद्व्यऽगुचन्द्रस्य षड्भाभ्यन्तरगस्य च १२ गो-

उ

लमुत्तरदिक् तत्पङ्कोर्द्धगतस्य च व्यगुचन्द्रस्य गोलं

द

तु ज्ञेयं दक्षिणदिगतम् १३ भौमादीनां शरदिज्ञा-

नम् स्वस्वमन्दस्फुटं स्वस्वपातस्य षट् विवर्जितम्

मं

कृत्वा भौमशपूर्वाणां तत्पङ्काभ्यन्तरं यदा १४ तद्वा

उ

णमुत्तरतर्हि जायते गभेतोऽधिकं चक्रान्तं यदितर्हि

द

तद्वाणं दक्षिणं भवेत् १५ चन्द्रशरानयनम्

व्यगुचं

व्यऽगुशीतां शुद्धो भगज्यां द्यं शश्यां कं ताडिताः

कर्णं

चन्द्रमन्दश्च वांशां सा आसमंशादिकं शरम् १६ त-

व्यगुचं

द्विपातेन्दु दिक् स्याच्चक्रांशव्यासगोत्रगम्

मु

व्यवहारयोग्येन्दुशरानयनम् व्यग्विन्दो बहिः

ज्या

मौर्व्यऽर्द्धमं कं द्रविज्यां चतुर्त्तम् १७ लब्धमंशा-

५७।१७।४२

२०८

परमसिद्धान्ते.

दिकञ्जेयंतद्विपातेन्दुगोलगम् ^{अंगुचं} सौम्यदक्षिणकंचन्द्र ^{उ द चं}
बाणतद्व्यावहारिकम् १८ अंशानामंगुलकरणं
भागाः ^{२०} शून्यकराभ्यस्ताः स्युः सर्वत्रांगुलानिहि स्वा-
धिघ्नाश्चन्द्रबाणांशा इन्दोरिष्वगुलाः ^{२०} स्मृताः १९ ^{चं चं बाणागुलाः}
अंगुलं नखगेहः स्यादंशं भागं लवं भवेत् ^{लभ्यानां च}
लग्नार्कियोः शरज्ञानम्. राशीनां भास्करस्या-
पिनित्यं शून्यं शरं भवेत् २० भौमादीनां पातही-
नमन्दस्पष्टज्ञानम्. ^{शी} द्राकेन्द्रस्फुटजं शीघ्रमन्दा-
नां स्वर्णकं फलम् ^{मं वृ शं} स्वर्णदित्वास्फुटेपाते तत्पातान-
स्फुटं भवेत् २१. ^{मं वृ शं} मन्दानां स्पष्टपातानमन्दस्पष्टस-
मंखलु ^{धक्र. क्रध.} व्यस्तमान्दमृदुस्पष्टकेन्द्रोत्थशीघ्रयोः ^{स्पष्टमन्दकेन्द्रोत्थं शु बु}
फलम् २२ ^{धक्र. स्पष्ट} स्वर्णपातेस्फुटेदत्वाशीघ्रोच्चतेन वजि-
तम् ^{वृ हीनं} कृत्वा तत्स्यात्स्पष्टपातहीनमन्दस्फुटोन्मितम् ^{नुत्यं}
२३ अथ भौमादीनां शरानयनम्-
शीघ्रकेन्द्रस्फुटाज्जातमांशुकर्णस्फुटं भवेत् सूर्य-
मध्यो नित्यं तस्याच्छीघ्रोच्चबुधशुक्रयोः २४ तेनो

नितंतयोः पातं प्रस्फुटं च स्फुटं भवेत् मन्दस्फुटं स्व-
^{शरदिशा} पातो न कलाः क्षाशा समा लिखेत् २५ तद्बाहुज्या
^{षष्ठ्या} शकाः स्यात्शुक्रांशाः फलम्भवेत् तत्फलवित्ति-
^श तार्कीणां स्यादक्षं भागं मुखम्भवेत् २६ स्वां ^४ ध्यूनंत
^{शर} त्फलं भौमबाणमंशादिकं भवेत् जीवाः क्षं स्वफ-
 लस्याऽर्द्धं भागपूर्वमुदीरितम् २७

बाणांगुलानयनम् बाणांशाः खान्तिकैर्निघ्ना
^{शर} अंगुलाद्यंशं भवेत् बाणांगुलास्त्रिभिर्निघ्ना विज्ञे-
 या बाणलितिकाः २८ क्रान्तिज्यांगुलानयनं
^{२०} रवाश्चिघ्नांस्तोटकांशास्तु तोटकस्यां गुलाः स्मृताः
^{३६०} चक्रांगुलानयनम् शून्यनेत्राहताश्चक्रभागाश्च
^{७२००} क्रांगुलाः स्मृताः २९ शरकुलज्ञानम् चन्द्र
^{मं बु हं शु शं} भौमादिबाणांशाः स्युर्व्यसिज्याकुलोद्भवाः तैर्दिघ्नाः
^{शर} स्वेषु भौर्व्यंशाः स्युस्तेषां तु भुजांशकाः ३० स्युर्धत्त-
^{कां} भुजवंशोत्थास्तेषामेव हि संस्कृतिम् दत्त्वामध्याऽ
^{कां} पमे स्वस्वाऽपक्रमं प्रस्फुटं भवेत् ३१

अथ स्वस्वाध्यपक्रमानयनम्

सर्वा^{शर}ऽध्यः क्षाशका द्वि^{शर}घ्ना^{मु} ज्यास्यान्तस्यास्तुदोर्ल-

वाः सर्वा^{शर}ऽध्यः क्षलवा ज्ञेयाः प्रस्फुटाः पण्डितोत्त-

मैः ३२ पूर्णा^{क्रा}ऽपक्रमयु^{शर}क्सर्वा^{क्रा}ऽधीषुः स्वा^{क्रा}ऽध्यऽप-

मंभवेत् अथक्रान्तिकर्णपलमानज्ञानम्

क्रान्तेः कर्णपला^{क्रा ८३८५४}अब्धिगोष्ठाग्र्यष्टोमिताः स्मृताः

३३ गोलज्ञानम् सौम्यगोलंतुमेषादौयाम्यगो-
लंतुलादिके सौम्यदक्षिणदिग्ज्ञाने सर्वत्रैव समीरि-

तम् ३४ अथक्रान्त्यानयनम्.

मार्गा^{अथनादीः}शिस्संस्कृतं खेटं कृत्वा गोलं समालिखेत् तद्दो-^{मु}

ज्या^{८८५१}ऽर्द्धपलाः कक्षनागनागविभाजिताः ३५ शूलं

भागादिकं तत्स्यात्किं वाकर्णा^{व्यासानुपातजम्}ऽनुपातजम् शूलां-

शाः द्वि^{शर}गुणं कृत्वा चक्रज्यांशाः प्रकीर्तिताः ३६

तेभ्यो^{क्रा}त्स्या भुजभागास्तुज्ञेया मध्या^{क्रा}ऽपमांशकाः

स्पष्टक्रान्तिसाधनम्. स्वस्फुटेष्वंशकैश्च स्वम-

अथाश्विन्यादीनानित्यशरांशं ज्यो २११

कां

कां

ध्यमाऽपक्रमांशकाः ३७ संस्कृताः स्यात्स्फुटक्रान्तिः

खेटस्याखिलकर्म्मणि अथाश्विन्यादीनानित्यां

शज्ञानम्. अ ^८अष्टौ ^{२१}भूभ्यन्तका ^{३८}क ^{३८}अष्टरामागे

^{४५}अक्राब्धयस्तथा ^{६३}३८ ^{आ ६६}परागाः ^{९३}षड्रसाः ^{९३}परामखे-

^{ति १०६}राः ^{१०८}षट्खेन्द्वोदिताः ^{म १२५}अ ^{१०८}अष्टखा ^{म १२५}आश्वगोस्त्रय्याः

^{११७}समेन्द्राः ^{उप १५५}शरवासराः ^{३५}३५ ^{ह १७०}खाम्बुदाश्च ^{चि १०३}नलाष्टाष्टा

^{स्वा १५५}गोकाष्टा ^{वि २१२}भास्करान्तकाः ^{अ २२४}सिंधुयुग्मकरा ^{ज्य २२५}अकजा-

^{ह २४१}तयोभूयुगान्तकाः ^{उपा २५४}४० ^{उपा २६०}सागराक्षान्तकाः ^{अभिजि २६५}शून्यषट्प-

^{अव २७८}क्षा ^{ध २९०}अष्टषट्कराः ^{श ३२०}अष्टमान्य ^{अ ३२०}अगोपक्षाः ^{उभा ३३७}शून्यपक्षगु-

^{रे ०}णास्तथा ^{४१}४१ ^अषड्न्तान्य ^{स्यष्टानां}३ श्वदवानिचाऽम्बरः क्रम

शोदिताः ^असाभिजिह्वस्त्रपूर्वाणां नित्यानां ^{पनि लुब्धक}प्रस्फुटांश-

काः ^{४२}४२ ^अनित्या दस्तादयः सर्वे साऽगस्त्यव्याधपू-

र्वकाः स्युस्तेषां प्रस्फुटांशास्तु नित्यांशाः समुदीरिताः

४३. अथाश्विन्यादीनानित्यशरांशं ज्यो ज्ञानि.

^{अ ५६५}गोगाक्षा ^{म १६५८}अष्टपोतकाः ^{ह २४५}पो ^{श २५५}सिद्धाः ^{म १६५८}शरपोकराः

^{ह ५७०}खाश्वाक्षाः ^{आ ६२५}शरदन्तकाः ^{पु ३२१}भूदन्ता ^{ति ०}अम्बरक्रमात् ४४

आपारव्यस्यनित्यांशाः २१३

शमूलयोः ४८ शिवतोयं भवेत्थानां कभत्वाष्टम-
योस्तथा स्याद्वाणदक्षिणम् उत्तरशरम्
शेषभानांसौम्यशरं भवेत् ४९

अथाऽगस्त्यादीनां ताराणां नित्यांशाः शर-

भागाश्च. अगस्त्यस्य. याम्याः शरकलाः प्रो-
क्ताः ३३४४

क्ताः अर्धिवेदानि पावकाः नित्यांशाश्च द्विशलाश्च

कुम्भोत्थस्य मुनेस्तथा ५० लब्धकस्य. नित्यांशाः

षड्गजा याम्याः सप्तारामाः शराशकाः लब्धकस्यादि

ताश्चाऽथ हुतभुक् नित्यांशाश्च करान्शुगाः ५१ बाणां

शास्त्रद्वयः सौम्याश्च ग्रेरुक्ताश्च पण्डितैः ब्रह्मह-

दयस्य. नित्यांशा द्विशराः सौम्यबाणांशाश्च

पाणयः ५२ स्युर्ब्रह्महृदयस्याऽथ नित्यांशाः सप्त

मार्गणाः प्रोक्ताः प्रजापतेः सौम्यबाणांशाः पञ्चव-

ह्वयः ५३ अपावत्सस्य. अपावत्सस्यनित्यां

शास्त्राष्टाञ्चाश्च शरस्य च लिप्तास्तु अन्य पञ्चा

क्षैः सम्मिता उत्तराः स्मृताः ५४ आपारव्यस्य

मु	लु	बह	पप	हुत	आप	आ	मु	लु	बह	पप	हुत	आप	आ
२	२	१	१	१	६	६	२	२	१	१	१	२	२
२७	२६	२३	२७	२२	३	३	२७	२६	२३	२७	२२	३	३

नित्यांशाभ्यापसंज्ञस्यव्यष्टा

१८३ शरज्यान्द् कलाः ४५०

आश्चकलाइषाः शून्यबाणाः

एवाःसौम्याश्चज्ञेयाः पाण्डितो

तमेः ५५ स्वेष्वशाश्च ज्यकाऽ

द्वांशाः स्युर्दि^३ध्वास्तेभवेज्यका

तस्या ^{भ.} बाह्विशकाः सूक्ष्माश्च ज्ञे-

याः स्वशरांशकाः ५६ स्वस्व-

स्पष्टशरज्याऽर्द्धं स्वस्वपूर्वश-

रंभवेत् निजपूर्वशरं ग्राह्यं बुद्ध्या

तज्ज्येषुकर्मणि ५७ सर्वत्रस्व

शर शर
स्फुटाऽक्षत्प्राद्यंचापेषुकर्म्म-

णि अगस्त्यस्य कुम्भोत्थस्य

मुनेर्याम्याः प्रस्फुटारव्यशरस्य

च ५८ जायन्ते विकला ^{पला} अन्धि

২৬/৫/৬৩

वस्तुतः द्रव्यज्ञानपाण्डित्यः

अथ दक्षादिरेवत्यन्तानां साभिजिह्वा

णां प्रयोजनिक ताराज्ञानम्.

^{पू उ} फाल्गुन्यो ^{पू उ} भाद्रपदयो ^{पू उ} द्वयोराषाढयोस्तथा ५९ सो-
^{वि} म्यद्वयधिपदस्ता ^{अश्वि} णां योगतारोत्तरो भवत् ^{उत्तरदिक्} हस्तर्क्षस्याऽ
^प क्षेता ^{उ.दि.} ताराणां नैऋत्यां सन्नपश्चिमे ६० या तारा संस्थि-
^प ता तस्यास्सौ ^प म्येया पश्चिमाश्रिता सा तारा योगता-
^प रा तु हस्तभस्य समीरिता ६१ पश्चिमास्याच्छु ^ध विष्ठा
^{ति} या मध्यमातिष्यभस्य च ^{ज्य अ} ज्येष्ठा कर्णाऽनुराधानां
^{रे म क म} मध्यमासमुदीरिता ६२ रेवत्यन्तकवह्नीनां पित्र्यभ-
^{द.दिक् रो उ अ म पूर्वदिक्} स्याऽपि दक्षिणा ब्रह्माऽदित्यऽहिमूलानां स्यात्प्राची
^{आ चि स्वा अ अभि रा} योगतारका ६३ शेषाणाम्महती तारा योगतारा
 प्रकीर्तिता. अथ अश्विन्यादिऋक्षाणां तारा संख्या.
^{अ३ म४ क६ रो५ मृ३ आ१ पु४} वह्नयो वह्नयस्तक आशुगा अग्नयो धरा ६४ सिन्ध-
^{ति३ अ५ म५ पू२ उ२ ह५} वो वह्नयश्चाऽक्षा आशुगा अन्तकः करः मार्गणाः
^{चि१ स्वा बि४ अ४ ज्ये३ मृ११ पू२} केवलश्चन्द्रोऽथाब्धयोऽथाब्धयोऽग्नयः ६५ ईशा अ-
^{उ२ अभि३ अ३ ध४ रा १००} क्षिश्च युग्मश्च वह्नयो वह्नयोऽब्धयः खान्त्रचंद्राश्च

२१६

परमसिद्धान्ते

पृ २ उ २

रे ३३

युग्म-युग्मश्चाऽक्षिगुणाः क्रमात् ६६ क्रसाणां

दस्मभूषाणां तारकाव्युदितानि हि

नक्षत्राणामगस्त्यादीनां च भूत्या भुक्तिस्तज्ज्ञान

येषां नैवोदिता भुक्तिस्तेषां भूत्या गतिर्भवेत् ६७

ताराणामएडकक्षालोकपरिधियोजनानयनम्

भूमेः प्रस्फुटबिम्बघ्राः कक्षागाष्ट्रखवह्वयः तर्कसा.

स्तारकाणां तु ज्ञेयाः कक्षाएडयोजनाः ६८ । ११०३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते पर-

मसिद्धान्ते बाणापक्रमानयनाधिकारः सप्तमः

व्यक्षेस्वस्वदिनार्द्धनयनम्

भूव्यासयोजनार्द्धघ्राः पूज्याशाश्वविभाजिताः खे-

टलोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैः स्याज्ज्यकादलम् १ त

द्विघ्नसिञ्जिनीज्ञेया तस्याः कोट्यंशषट्फलवम् स्या-

१* तारालोकाएडपरिधिकक्षायोजनाः १८ ५२ ६८ ६०० तद्व्यासयो-
जनाः ५८५७ २०८८ अर्द्ध २५४८ ६०४४.

व्यसेस्वस्वदिनाङ्गनियनम्

२१७

घटयादित्रयं ग्रहं दिनाः

लिप्ताप्राङ्जिज्यसधस्त्राऽर्द्धव्यावहारिकम् २ तारा-

२५४८ ६०४४

ग्रहं लोकव्यासाऽर्द्ध

लोकस्यविस्तारखण्डयोजनपूर्वकम् खेटकक्षाऽर्द्धवि-

स्तारयोजनैः परिवर्जितम् ३ कृत्वाशेषोच्यतेतेननि-

५७२/५४

२५४८ ६०४४

घ्नः भूविस्तृतैलम् तारालोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैर्भा-

१४

११४/३५/२४

ग्रहं

जितंफलम् ४ चक्रव्यासलवाम्यस्तं भक्तं तत्त्वेचर-

लोकव्यासाऽर्द्ध

फलं

स्यच लोककक्षाऽर्द्धविस्तारयोजनैर्ज्यांशकाः स्मृताः

जीवाचक्रव्यासयोगान्तरघातस्य मूलं त्रीनचक्रव्यासकृत्वा तस्याऽर्द्धवाणं स्यात्

५ ज्यांशानांयच्छरभागपूर्वतेनविमर्दितम् खेट-

लोकव्यासाऽर्द्ध

५७१/१७१/४२

लोकस्यविष्कम्भखण्डयोजनपूर्वकम् ६ चक्रव्यास

फलं

दलांशातंशुकृत्वाशेषाख्ययोजनैः शेषस्फुटोच्यतेतेन

११४५/५४

५८५७२०८८

निघ्नाः भूव्यासयोजनाः ७ तारालोकस्यविस्तारयो-

५७१/१७१/४२

ग्रहं

जनासाश्चतत्फलम् चक्राऽर्द्धव्यासभागघ्नखेटलो-

लोकव्यासाऽर्द्धयोजनैः

फलम्

कदलस्यच ८ विष्कम्भयोजनैर्भक्तज्याऽर्द्धद्विघ्नं

१ * चक्रव्यासांशा ११४/३५/२४ च व्यासपिं ४१२५२४ पूज्य-

५७१/७१/४२ पू-पलापिं २०६२६२. ६।४० पलभादेशेपलकर्णः

१३।४३।३५।१ तोटकम् ३१।४५।५० अनेनहत्वाकेदारेण भक्त्वाचार

कस्यात् वालं बज्ययाभक्तचक्रव्यासंफ १।८।३८।१५ अनेनतोट-

कं हत्वाकेदारेण भक्त्वाचारकस्यात् तथा ६।४० पलभादेशे ०।३३।२०।१ तौ-

टक हत्वाफलस्यात् तत्पूज्यग्र कैरासचारकस्यात् ६।४० पलभादेशे लक-

ज्या १००।१०।११।२ लंज्याऽर्द्धपला १८०।३०५।३१ आसांश २५।३।१० ज्या ५५।

३५।० ज्याऽर्द्ध २७।४५।३०

भवेज्यका तस्या बाहुलवास्तर्क^भ भक्ता^६ आसकला^{फलं}
 दिकम् ९ हित्वापञ्चे^{१५०} न्दुलिमास्तु स्वव्यक्षाऽहर्दलभवे^अ
 न् स्वेतानामण्डवृत्तंतु कक्षालोकोऽडउच्यते १०

अथ सूर्यादिग्रहाणांचक्राऽहोरात्राऽधिका-
 होरात्रदेशोद्युमानरात्रिमानानयनंचरकर्मणि
 क्रान्त्यंशाऽक्षाशसंयोगं स्वांको^{क्रां} र्द्धयत्र जायते तत्रत-
 चरकर्म विधिना^{प्रकाशे} चरमाणेनानयेत्तच्चरंबुधः ११ अक्षांशाऽपमभा-
 गैक्यंचेदूर्द्धस्वांकतो भवेत् क्रान्ते^{क्रां} लम्बांशतुल्यायाः
 पूर्णकालाद्विनादिकम् १२ कालमन्त्याऽपमंयाव-
 द्यद्भवेत्तद्ब्रह्मस्य तु वृद्धिपक्षेऽथतद्भासपक्षेऽन्त्यक्रा-
 न्तिकालतः १३ लम्बभागैस्समक्रान्तेः पूर्णयावद्दि-
 नादिकम् कालं यज्जायते योगं कालयोरुभयोस्तयोः^{योगं}
 १४ द्यस्त्रमानोच्यते सोम्यापक्रमे निज्जरांशके^{दिनमानोच्यते}
 ग्राम्याऽपक्रमजघन्र देवांशो यामिनी भवेत् १५^{उ. क्रां देवांशो}
 स्याद्वैत्यांशद्वितीव्यस्तं यामिनी दिनयोर्मिथः^{रा दि १*}

षष्ठ्यल्पकलाहोमानरात्रिमानदेशे २१८

लम्बांशानयनम्. स्वाक्षांशा^{९०} न्त्वांकतो^{#१} हित्वा
लम्बांशाः समुदीरिताः १६ ^{सुमेरु} मेरुव्यक्षान्तरं देशदेवां
शंपरिकीर्तितं व्यक्षा^{क्रमेण} द्वैत्यालयं यावद्देशं^{रात्रि} दे^{दिन} त्यांशमी^{दैत्यानां}
रितम् १७ देवानां यन्निशामानंतद्गुमानंसुरदि-
षाम् अथषष्ठ्यल्पकलाहोमानरात्रिमानदेशे^{क्रो}
चरानयनम्. प्रस्फुटाऽपक्रमांशानांचक्रज्याऽ

व्यक्षादिना^{१४} ५९ १२२ सूः अत्युगतौ सूः व्यक्षादिना^{१५} १५०
पृथ्वीप्रस्फुटविम्बघ्राः दिग्युग्मीरगयोज्जमाः सत्यवेगघटीभक्ताः लोक-
व्यासदलोच्यते घातं २९ ५५ ६००० चंद्राधिगत्यंशाः १४१२१ चंद्राधि-
गतौ चंद्रव्यक्षादिना^{१४} ५९ १२७ चं-मध्यगतिः १३१०१ ३५ तत्र
चं- व्यक्षादिना^{१४} ५९ १२७ अत्युगतिः १२१० तत्रचं- व्यक्षादिना^{१४} ५९ १२७

* १ तत्ररुद्धिपक्षक्रांतेर्यस्मिन्काले तद्ब्रह्मस्य स्फुटक्रान्तिः स्वदेशल-
म्बांशसमो भवति तस्मात्कालान्तद्ब्रह्मस्य अन्यक्रान्तिं यावत् अर्थ-
त् न्हासपक्षापमारंभं यावद्यत्कालं तत्पूर्वाह्निं स्यात् न्हासपक्षक्रांतेः प्रा-
रम्भकालात्स्वदेशस्य लम्बांशानुव्यक्रांतेः पूर्णयावत्कालं तदपराह्निं स्यात्
पूर्वाह्निपराह्णयोर्योगो मुत्तरक्रांत्युत्थं देवांशं दिनमानं स्यात् दक्षिणक्रा-
ंत्युत्थं देवांशं रात्रिमानं स्यात् याम्यक्रान्तिजं दैत्यांशं दिनमानं स्यात् सौ-
म्यक्रान्तिजं दैत्यांशं रात्रिमानं स्यात् लम्बांशात्पक्रांतौ चरमार्गेण चरमा-
नयेत् तत्संस्कृतं तद्ब्रह्मव्यक्षादिना^{१४} ५९ १२७ दिना^{१४} ५९ १२७ स्यात् एकभज्या-
५७ १७ ४२ क्रान्तिकर्ण २३ १८ १४ गुणिता पूज्यभक्ता ५७ १७ ४२ फ-
लज्या २३ १८ १४ तस्याः भुज ११ २४ १२ हरः ११२ ११ २९ भिजज्या-
५३ २७ ४२ भुजांशाः २७ ४८ ३८ खाब्ज १० घ्राः व्यक्षेमेपमी न
तुलाकन्वालभमानं पलादिकं २७ ८ ६ २० द्विभज्या ५९ १४ १५ क्रान्-
तिकर्णगुणिता पूज्यभक्ता फलज्या ४० २१ ४८ तस्याः भुजांशाः

ऽर्द्धलवादिकम् १८ प्रस्फुटक्रान्तिदिक्कन्तुतोटकं
 स्याल्लवादिकम् क्रान्त्यंशनाममात्रेतुज्ञेयाः क्रान्त्यं
 शकाः स्फुटाः १९ केरकेदारकेरकद्युज्याऽर्द्धज्ञानं
 प्रस्फुटाऽपक्रमांशोनस्वकभागज्यकादलम् केरंस्या
 तच्चकेदारंकेरकंचांशकादिकम् २० कुन्दधार-
 कज्ञानम् लम्बांशज्यादलंकुन्दकथ्यतेतच्चधा-
 रकम् चरकलानयनम् व्यक्षादुत्तरसंस्था-
 नांस्वगोलं ह्युत्तरं भवेत् २१ व्यक्षतोदक्षिणस्या
 नांस्वगोलं दक्षिणम् भवेत् चारकक्वर्दकान्
 अक्षभागुणितं पूज्यशकासंतोत्काहतम् २२ के-
 रासंक्रान्तिदिक्कन्तुचारकंप्रस्फुटं भवेत् अक्षांशज्या
 दलेन घ्नंतोत्कंधारकोद्धृतम् २३ विज्ञेयं कर्दकं

२०।३७।२८ हरः १०७।१४।४४ निजज्या ९६।५१।५९ भुजांशाः
 ५७।४२।२७ रवीन्द्रघातः ५७७।४।३० एकभोत्ये २७८।६।२०
 नहीनाः सिंहचश्रिकरषकुभानां मानपलादिकम् २९८।५८।१०
 त्रिभज्या ११४।३५।२४ क्रान्तिकर्णगुणापूज्या साफलज्या ४६।३६
 २८ तस्याः भुजांशाः २४।०।० हरः १०४।४०।५९ निजज्या ११४।३५।२४
 तस्याः भुजांशाः ९०।०।० दिक्का ९०० द्विभोत्येनहीना ३।४।१०।९।
 ५७७।४।३० मि-का-ज-ध-मानपः ३२२।५५।३० मानपलादिकम्

चरखंडानयनम्

२२१

क्रा^{क्रा}न्तिदिक्^{उ द}भागमुखंबुधैः तोटकंपलभानिघ्नंशंक्रा^{१२}
 संक्रा^{क्रा}न्तिदिग्गतं २४ ज्ञेयं कर्दकसाक्षीकमंकमंशा-
 दिकंतथा चक्रव्यासदलांशघ्नं कर्दकं भागपूर्वकम्
 २५ केरासंक्रा^३न्तिदिक्कंस्याच्चारकंतल्लवादिकम्
 तद्विघ्नंस्याज्यकातस्या बाह्यं^{बु}शांगांशकंचरम् २६
 लिप्ताद्यंक्रा^{ध क्र}न्तिदिक्कंस्यात्स्वर्णतत्त्वाऽन्यगोलजम्
 प्रः^{प्रः} दिनाई^{प्रः} दिनाई^{प्रः} स्वव्यक्षाऽहर्दलेदत्वात् चरं द्युदलं भवेत् २७ स्व-
 दृष्टत्तोदयाऽस्तोत्थरवेचरोत्थचरोद्भवौ योस्तः स्वद्यु^{प्र}
 दलावेक्यंतयाः स्वद्युमिति भवेत् २८ स्वद्युमानघटी
 हीनखांगंस्या त्वक्षपामितिः

अथ नतोन्नतकलानयनम्

दिनाइति^{गतं} प^प कालमहदलाद्यातपश्चात्तन्नतसुच्यते २९ तन्नतं
 स्वत्रितस्त्यक्त्वातत्पश्चादुन्नतं भवेत् एवं रात्रिदला-
 द्यात्कालं पूर्वोन्नतं भवेत् ३० पूर्वोन्नतं वियद्रामा-
 दित्वात्प्राङ्गतं भवेत् अथ चरखण्डानयनम्
 स्वाग्नीनां भुजभागानां क्रान्त्युत्थं चरं भवेत् ३१

२२२.

परमसिद्धान्ते.

तत्पूर्वचरखण्डः स्यात्तद्वत्षष्टिभुजांशकैः यच्चरं द्वि^{६०}
भजे^३ ज्ञेयं तद्वत्त्रिंशकं भुजांशकैः ३२ यच्चरं त्रिभजं^३
ज्ञेयमथनेत्रं भजेचरे^{चरखण्डः} हित्वा तत्प्रथमखण्डमध्य-
खण्डं तदुच्यते ३३ तच्चरे त्रिभजे हित्वा तच्चनेत्रं भ-
जं चरम्^{द्वितीयखण्डः} अन्त्याख्यश्चरखण्डः स्यात्त्रिंशिकापूर्वकः

खलु ३४ अथ व्यवक्षोदयानयनम्

एकं भज्याद्विभज्याथ त्रिभजीवाचमर्दिता क्रान्ति^{५७/१७/४२ ५५/१४/१५ १४४/३५/२४}
श्रवणभागेस्तु चक्रव्यासाद्धिभाजिता ३५ ज्यास्या-
त्तस्यास्तु दो^{मु}र्भागा न्योमांकात्परिवर्जितम् कृत्वा
शेषांशजामोर्वीस्वस्वराशिहरोच्यते ३६ त्रिभोत्थे-
नहरेण घ्रास्वस्वहारविभाजिता एकभज्याद्विभ-
ज्याचत्रिभज्यास्याभिजज्यका ३७ तस्या बाहुल-
वाः स्वांशैर्निघ्नाः स्युः स्वभजाः पलाः मेषात्पष्टक-
न्यानामेकभोत्थं पलादिकम् ३८ मानं व्यक्षस्थले
ज्ञेयं तद्विभोत्थपलादिषु हित्वा सिंहालिगोकुम्भ^{५७/१७/४२ ५५/१४/१५ १४४/३५/२४}
राशीनां मानमुच्यते ३९ त्रिभजनेत्रभोत्थेन वर्जि-

तं विकलादिकम् ^३ इदं ^४ कच्छपनक्राऽश्विराशीनामि ^{१०}
^{३२२।५५।३०} तिरुच्यते ४० ^{६०} षष्ठ्यासा विकलालिताश्च ज्ञेयाः प-
 ण्डितोत्तमैः अथ स्वदेशलभोदयकलग्नयनम्
 एकनेत्रत्रिराशीनां क्रमशो लक्रमसंस्थिताः ४१ मित-
 यश्चररवएडैस्तु क्रमशो लक्रमतः स्थितैः हीनादयाः
 क्रमशो मेषां ^७ जूकं तश्चो लक्रमस्थिताः ४२ निजदे-
^{लग्नोदयाः} शोदयाः प्रोक्ता लिप्ताद्याः पण्डितोत्तमैः अंगना
^७ जूकयोर्मनितुल्यं च ^{१*} श्विकसिंहयोः ४३ चापकं कद-
^{१०} योर्नक्र ^३ इदं ^२ योर्दृषकुम्भयोः स्यान्मेषांत्यभयोश्च स्व
 देशो व्यक्षेत यैव च ४४. चात्रयज्ञानं स्पष्टदिनज्ञानं.
^{स्वदेशोदयाः} व्यक्षदेशोदयाश्चैव ^{दि} स्वोदयाश्चररवण्डकाः जायन्ते
 खलु वाष्यंगाः स्याच्चरोत्थद्युमानकम् ४५ चरजं
 रात्रिमानं च वाष्यंगिं चाऽत्र तच्चरम् सर्वेषां चरजं
^{दिनार्द्ध} घस्तरवण्डाद्यं तस्फुटं भवेत् ४६ गुप्तघस्त्रे ^{दि} षजं व्य-
 क्तं प्रस्फुटाऽह्न समं भवेत् व्यक्तं गुप्तदिनार्द्धोत्थं
 स्यात्स्फुटाऽह्नार्द्धसमितम् ४७ लग्नैक्यवेगज्ञानम्

लघ्नानामैक्यवेगन्तु ^{योग गति} सूर्यवेगं परिस्मरेत् नक्षत्रादि-
 नादिज्ञानम्. धिष्ण्यानां ^{नक्षत्र} शून्यवेगत्वात् ^{६०} षिलित
 महर्भिदाम् ४८ ^{दि} स्वात्तेषां ^{रा} द्युनिशामानौ नाक्ष-
 त्रीसमुदीरितौ चरं चैवाऽपमोत्पन्नं वा ^{क्रा} व्यंगिंसमु-
 दीरितम् ४९ ^{नक्षत्र} धिष्ण्यालोकसंस्थानां ^{१४} दृग्बृत्तस्या
^{क्षितिजवृत्तात्} लघुः कुजात् ^{न ग्र.} स्वाऽर्थं भग्रहयोर्व्यक्षस्थानधस्त्रदला
^{क्षादिनाङ्कयोरन्तरं} न्तरम् ५० ^{स्वार्थगच्छति} यातीत्यतः प्रभायन्त्र भागांशांशादि
^{छाया} कर्मणि ^{दिगंश} संदेहं न हि कर्त्तव्यं तत्सर्वेऽस्य न ते बुधैः
 ५१ ^{जल} स्ववर्णरिक्तपीताद्यं रंगानां शुद्धशम्बरः विवि-
^{प्रकटीकरोति} नक्तियथास्वस्वजातिजातफलं तथा ५२ ज्याचा
^{शर} पेषु ^{पूर्वे} मुखैश्चक्रे ^{प्रकटीकरोति} स्वच्छत्वादिविनक्ति हि ^{यस्मा.} यतस्त-
^{नक्षत्र श. ग्र.} द्धस्त्रस्वेतानां राश्यऽहोरात्रजातिकम् ५३ तत्तदऽ

* १ ६।४० पलभादेशे १ भक्क ईकं १५।५४।५५ द्विभक्क ईकम्
 २०।३३।५८ त्रिभक्क. ३१।४५।५१. ६।४० देशे ३० भुजांशानां क्रांति-
 ११।४४।२ जक ईकं ६।२८।२४ तथा ६० भुजांशानां क्रा २०।३७।२८
 तिजंक ईकं ११।१२।४३ तथा ९० भुजांशानां क्रांति २४।०।० जं
 क ईकं १२।५६।४८ क्रांति २४ चारकं १४।१०।१५ ततो भुजां-
 शाः १४।१५।१६ चरं २।२३।१३

लग्नानयनेतात्कालिकार्कग्रहण० २२५

थाद्वि^{६०}यत्तर्कलिप्ताऽहोरात्रजातिकम् कर्त्तव्यघटिका
पूर्वतच्चरं^{सू}तुततस्त्विह ५४ द्युप्राक्^{दिनादि}कर्मस्रवाडर्थं
तुसूर्ययोरुदयान्तरम् षष्टिलिप्तोन्मितं^{६०}स्पष्टं^{सू}सूर्याऽ
होरात्रमीरितम् ५५ प्रस्फुटाऽहर्निशं^{६०}खांगलि-
संचेदऽनुपातजम् तदर्थे^{६०}खांगलिप्ताऽल्यं^{६०}नाक्षत्राऽ
हर्निशंसरेत् ५६

नक्षत्राणामहोरात्रदिनादिकं^{६०}सावनीयकरणम्
नक्षत्राणामहोरात्रघस्त्ररात्रिदलादिकाः^{दिनादि}खांगघास्तु
रवेर्भक्त्वा^नगुप्ताऽहोरात्रलिप्तकैः ५७ धिष्यन्नाद्यु-
निशाद्यास्तेस्युर्भानां^नक्रान्तिजाच्चरात्^{क्रां} नाक्षत्रमऽ
धिकं^{*१}भानांस्याच्चरं^{चरात्}चाऽनुपातजम् ५८ शून्या-
त्रौगतिरूप्यज्ञानम् शून्ये^{०।०।०}सूर्यस्फुटांशाद्येशून्यंस्या-
द्यांतसंज्ञकम् भोग्यं^{०।०।०}भोग्योदयंसर्वलिप्तिकापूर्वकम्भ
वेत् ५९ लग्नानयनेतात्कालिकार्कग्रहणज्ञानं

*१ भानांक्रान्तिजाः चरकलाः षष्टिघ्राः भानांसावनीहोरात्रकला-
सिर्भक्ताः फलक्रान्तिजचरादधिकं कलादिकं भानां नाक्षत्रं चरंस्या-
त्

कस्मिंश्चिच्चून्यमार्गांशकालसूर्योदयक्षणे यदि
 सूर्यस्फुटश्चून्यव्यसदेशस्थितानुणां ६० तद्रात्र्यः
 न्तक्षणेभानोर्द्वितीयोदयकालजम् तर्हिचाडर्कस्फु-
 टंभुक्तितुल्यमात्रंभवेद्रवेः ६१ पूर्वस्थेरविटक्चक्रे
 यस्मान्नित्यमिनोदयेसूर्यस्फुटोन्मितंलग्नंभवत्यः
 कोदियस्थले ६२ शून्यस्फुटक्षणादूर्ध्वंभानोःषष्टि-
 कलोन्मितम् तत्रेषसावनीयंचेल्लग्नंशून्योन्मित-
 म्भवेत् ६३ ग्राह्यनैवहितलग्नंतदऽतत्कालजाडर्क-
 जम् यतएवततस्तत्रशून्यस्पष्टक्षणाद्रवेः ६४ पूर्वा-
 ह्नाडर्कोदयादऽर्थात्तत्राऽभ्रांगकलोन्मिते कालपर-
 दिनारम्भस्यात्तत्राडर्कोदयम्भवेत् ६५ तत्रभुक्त्यु-
 न्मितंभानोस्स्यात्तल्लग्नंफलोचितम् स्वोदयार्कस्फु-
 टोत्पन्नंतत्त्वांगेषुकलोद्भवः ६६ स्वोदयार्कोन्मितंल-
 ग्नस्यान्नित्यंस्वोदयक्षणे अतस्ताल्कालिकादऽर्का-
 लानां इष्टदिनस्यार्कोदयकालेन्तराच्छेषमिष्टंज्ञात् ६७ सूर्यस्फुटेष्टभुक्ताकोदय-
 भेदकलादिकम् स्यादिष्टभास्करस्पष्टकालोद्घुष्टं

मन्यते ६८ अथलग्नस्पष्टानयनम्

विरश्चि

तात्कालिकस्य सूर्यस्य मागाशीस्संस्कृतस्य च भोग्याः

सूर्यः रा. ल. गुणिताः

३० लब्धकल्पदि

भोग्यसंज्ञकं स्यात्

ज्ञाः स्वोदयाऽभ्यस्ताः खग्यासा एष्यमुच्यते ६९ या-

स्तः काशाः सूर्यः ल. गुणिताः

३०

गतं कलादि

गतं

ताशाः स्वोदयाभ्यस्ताः खग्यासा यातमुच्यते या-

तंतन्मानतस्त्यक्त्वा शीषंतद्भोग्यमुच्यते ७०

हित्वा

इष्टज्ञानम्. खग्यातमऽर्कोदयाद्यातकालमत्रेष्ट-

गतं

सूर्य

मीरितम् भोग्यलिप्तोनिताः स्वेष्टलिप्ताश्चाऽग्रोदयो-

३०

ल

फलं

निताः ७१ खग्निरघ्रास्तदऽशुद्धासाभ्रासं भागादि

गत रा.

ध. क्र. ध. क्र.

कं भवेत् तद्भुक्तभाऽन्वितं कृत्वा तद्व्यस्तमयनांश-

कैः ७२ संस्कृतं स्यात्स्फुटं लग्नं दृष्टं ते तत्फलोचि-

तम् भोग्याल्येष्टे लग्नानयनम्. इष्टे च द्रोग्य-

अयनांशः

सूर्य

ल.

तोऽल्यः स्यान्मागाशीस्संस्कृतस्य च ७३ सूर्यस्यो-

दयमानस्य लिप्तासाः स्वेष्टलिप्तकाः लब्धराशिमुखं

विनायनांशं संस्कृतं

सूर्य

युक्त्वा केवलं खलु भास्करे ७४ इष्टे फलोचितं ल-

ग्नं स्यात्तदा तत्र तु स्फुटम् प्रकारान्तरेणालग्नसाधनम्

गतं

इष्टे वा भोग्यतः स्वऽल्ये वाऽधिके यातं संज्ञकम् ७५

युक्त्वाहीष्टक्षणेयुक्त्वातम्भानोस्संस्कृतस्यच.

मागंशोभुक्तराशीनाम्मानैक्येतस्यलिसिकान् ७६

मे. वृ. मि. क. सि. क. तु. ८।१।१०

लग्नयोगकलैस्तृथशोध्याऽजादिमिति क्रमात् तत्त्व

११।१२ मानकलात्

लग्नमानकलेभक्त

राशियुक्तं

त्रिघ्नमशुद्धासभागाद्यशुद्धभान्वितम् ७७ कृत्वा

अयनं

पूर्व हीनं

परयुतम्

मागंलवव्यस्तेस्संस्कृतलग्नमुच्यते एवंव्यक्षोदयैः

दशमलग्नानयनम्. इत्थंव्यक्षोदयैर्लग्नदशमंतं

त्रताद्भवेत् ७८ चतुर्थलग्नानयनम्. दशमा

त्पङ्कहीनाच्चदशमाद्भागभान्वितात् चतुर्थजायते

लग्नचतुर्थचोन्नताद्भवेत् ७९

सूर्यसंज्ञकस्यरात्र्यन्तकालज्ञानम्.

सूर्यसंज्ञकतुल्यः स्याद्यत्काले लग्नसंज्ञकः तत्का

लस्याद्रजन्यन्ततद्भास्वत्संज्ञकस्यच ८०

द्वयोर्मध्ये लग्नसंज्ञकसूर्यसंज्ञकज्ञानम्.

ज्ञेयावडल्पाऽधिकोसूर्यलग्नौ दृग्ग्रहलग्नयोः ल

ग्रयोर्द्विभयोर्दृष्टिखेटयोर्दृग्ग्रहाऽर्कयोः ८१.

लग्नाकार्भ्यामिष्टानयनम्.

सुगमरीत्याव्यावहारिकः

२२८

गतस्त्रिभोग्यसंज्ञी ल. राशि ग्र. नक्ष. सुनिपूर्व स्वाता स्. अयनांश

याते ध्योलभपूर्वाणाखेटानास्वाकवत्सदा मार्गस

सं ल स्. ल भु. स्. भो. योग मध्यलग्न

स्कृतलग्नाङ्क भुक्तभोग्यैक्यलिसकाः ८२ मध्योद-

मानानां योगयुक्त्वाः स्. ल.

यान्विताः सूर्यलग्नयोरिष्टमुच्यते तत्रचेत्

अयनांशः ल. स्. तुल्य

मार्गश्रीस्संस्कृतोलभसूर्योच्चैरेक राशिगो ८३ मा-

अयनांशः

ल.

प्रेमानं

गंश्रीस्संस्कृतस्यैवतलग्नस्य कलादिकम् मानंतर्हि

ल.

स्.

हला

३०

तुहलैवलभसूर्यन्तिरांशकैः ८४ भक्त्वाशून्यगुणौ

स्.

ल.

स्.

रिष्टलिप्ताः स्युर्भास्करोदयात् तास्तलग्नार्कयोर्मार्ग-

अयनांशः

ल. भुक्त. स्. भुक्त

भागसंस्कृतयोस्तयोः ८५ भुक्तसंज्ञकयोरेवजा-

यंतेऽन्तरलिप्तिकाः तत्रच चेन्नभभास्करादुत्पं

ल. भोग्यकला ६०

तदिष्टोनोदयैक्यकम् ८६ इष्टमङ्कोदयोऽज्ञेयं रा-

त्र्यऽन्तेलिप्तिकादिकम्

अथ सुगमरीत्याव्यावहारिकलग्नचतुर्थानयनं.

विनायनांशः स्.

मेषादि

केवलभास्करशून्यकल्पयित्वैकभादिकान् ८७ के-

विनायनांशान्

अयनांशः

स्.

वलान्कल्पयित्वा तु मार्गश्रीस्संस्कृतस्यच भानो

भोग्य

राशीनां भुक्त

अयनांशः

गम्यकलान्भुक्तसंज्ञकानां कलादिषु ८८ मार्गश्रीः

रा.

संस्कृतानां तु राशीनां पूर्ववद्बुधैः युक्त्वा रात्र्यऽ

^{सु} कर्तृमध्यलग्नमानकलादिषु ८९ युक्त्वास्वस्व
^{रा} भजाज्ञेयास्तत्रस्वस्वेषु लिप्तिकाः ^{रा} स्वस्वप्राग्राशि
^{रा} जेषेनानित्यंस्वस्वेषु लिप्तिकाः ९० स्वस्वमानक-
^{अयनांश} लास्त्युस्तास्तन्मागंशक्षणेऽप्रकारान्तरेण
^ल थवा निजदेशोदयैर्निघ्ना ^{अयनांश} मागंशास्त्रिंशतोद्धृताः
^घ ९१ फलाः स्वाऽयनभागात्थाः ^{अयनांश} स्युः स्वाः स्वस्वफला
^क भिधाः ऋणमागंशिकाश्चेत्स्युरद्वयपृष्ठविपर्ययम्
^{लग्नमाना} ९२ स्यान्तेस्वस्वफलोनाः ^{लग्नमाना} स्युर्लघ्नाः स्वाः स्वस्वलब्ध-
^{रा} यः ^{रा} स्वस्वाऽग्रर्क्षफलैर्युक्तास्ते भिनामानलिप्तिकाः
^{राशि} ९३ सर्वेषामेषपूर्वाणांहीनाः ^{मान} स्वस्वफलैश्चताः स्व-
^{अयना} स्वप्रमितिलिप्तास्तु विज्ञेयास्तत्पथाशजाः ९४

अथानेनाकोदयकालिकलग्नस्य भुक्तभो-

ग्यकलानयनम् इष्टेलग्नज्ञानं च

^ल यस्मान्मागंलवोत्पन्ना ^{माना} लग्नानांमितयस्ततः एका
^{विनायनांश} कर्त्राणान्तलग्नस्य मानमेकरवेर्द्विधा ९५ भुक्तभो-
^{सु} ग्यांशकैर्हत्वा रूपराश्यंशकैर्भजेत् ^{सु} तल्लब्धीगतः

^{भो} भोग्यारव्यलिप्ताश्चैकोष्णगोस्तथा ^{विनायनांशः सू} ९६ ^{ल.} आक्रान्तो-
^{ल.} दयमानस्यजायतेऽथग्रहच्युतिं ^{उपरि} लघ्नानांतुततोऽ-
^{ल.} ग्राणालिखित्वातद्विनेक्रमात् ^{ल.} ९७ दृश्यतेस्वोदयःस्वे-
^{विनायनांशः सू} ष्टेपत्रादीलेकभास्वतः ^{सा} आक्रान्तक्षाऽन्यलघ्नव्येयु-
^{गतभोग्यवृणं} त्तैक्यतद्गतैष्ययोः ^{६०} ९८ षष्टिलिप्तोन्मितंज्ञेयंतत्प-
^{६०} रव्यातमहर्निशम्. व्यावहारिकलघ्नज्ञानयनम्.
^{ल.} पूर्वलघ्नान्तलिप्तोन्नाः ^{च्युति} स्वेष्टलिप्तास्तु भाजिताः ९९
^{ल.} स्वेष्टलघ्नमितेर्लिप्तेः ^{मानकलेः} फलराश्यादिभिर्युतम् कृत्वा
^{३०} प्राग्लघ्नराशौतु ^{विनायनांशः} स्वेष्टे तद्व्यावहारिकम् १०० एकलम्
^{ल.} स्फुटंचाऽत्रजायते व्यावहारिकलघ्नज्ञानम् थ-
^{अयनांशः} पथाशकाः ^{ध.} स्वात्रश्चाश्विमिताः सन्तियत्रास्त्यऽभ्र
^{३४६} मितोरविः १०१ षट् वेदाश्विपलैस्तुल्यमिष्टमेष-
^{मानं} मितिः पलैः ^{२११} भूकुनेत्रमितैस्तर्कवेदनेत्रोन्मितैः ^{२४६} पलैः
^{मि. मानं ३०१} १०२ वृषभप्रमिति ईद्वमानभूखगुणैः पलैः सुस्थि-
^{मि. मानं २४२।३०} रैरऽस्थिरैस्सा ईद्वद्व्यब्धिपक्षोन्मितैः पलैः १०३ मेष-
^{व. मानं २५५।३०} स्यैवमितिः सार्द्धपंचगोश्विमितैः पलैः वृषभप्रमितिः

शून्यसागराग्निमितैः पलैः १०४ षट्त्रिंशद्विपलै

श्चाऽपिद्वंद्वभस्यमितिस्तथा लग्नमऽस्थिरजंचैकं
विनायनांशः ल.

स्यात्तत्रव्यावहारिकम् १०५ व्यावहारिकचतु-

र्थनियनम्. भुक्तरात्रिदलाद्यातकालेष्टोत्थमिहै-

वतु इत्थंतद्विचतुर्थारख्यं लग्नं व्यक्षोदये भवेत् १०६

रविदृग्बत्तेलग्नलग्नज्ञानम् लग्नस्त्वेवसवेगत्वा-

न्नाक्षत्रक्षितिजेनहि लगत्येवाऽर्कदृग्बत्तेलगती

ष्टेनिजस्थले १०७ सूर्यस्यव्यक्षाद्वाद्दोपपत्तिः

अथशून्याऽयनांशेतुमेषस्याऽभ्रमितांशके संप्रा-

प्तेभास्करेव्यक्षकुण्डलेऽर्कोदयक्षणे १०८ तत्रतत्

क्षितिजपूर्वभुक्त्वातद्व्यक्षचक्रयोः घर्माऽर्द्धविव-

रेणैवतुल्यकालान्तरेरविः १०९ आगच्छत्युदयस्था-

नेवेगसत्त्वान्तुतद्रवेः पञ्चशीतांशुलिप्ताऽल्यं व्यक्षाऽ

हार्द्धिततो भवेत् ११० तस्मान्मार्गजवत्वाच्चकिञ्चि

त्पूर्वन्तुगच्छति तद्भावंगुप्तघर्माख्येभास्करस्याऽ

भिगच्छति १११ नक्षत्रोदयेग्रहोदयेचलग्नज्ञानम्

श्रीदयिकाकल्लभानयनाऽभावम् २३३

नक्षत्रोदयकालेचरवेचरस्योदयक्षणे यल्लभंरविद्वे

गृत्तेतल्लभकेवलंतयोः ११२ स्याद्वक्संस्कृतयोस्तु

ल्यतत्त्वस्वस्फुटयोर्द्वयोः अस्तकालेलभज्ञानम्.

सर्वेषां स्वाऽस्तकालेतु यल्लभं चाऽर्कजं भवेत् ११३

एकप्रायविद्वग्गृत्ते स्वाऽस्तलभतु तद्भवेत्

लग्नानयने सावनीयेष्टकलानां क्षत्रियकरणो-

पपत्तिः एकाऽह्नाऽर्कोदयादूर्ध्वतद्वितीयदिनस्य

तु ११४ सूर्यस्योदयपर्यन्तकालधष्टिकलाधिकम्

नाक्षत्रं जायते तस्मान्तत्ततोऽप्यनुपातजम् ११५

यल्लभतत्समं भानां स्यात्स्फुटतद्दिनोदये तत्सूर्या-

दयकालोत्थं लभतत्संमितिं भवेत् ११६ यत एवाऽ

त्रतत्तस्माद्यथा योग्येष्टलि सकाः गुप्ताऽहोरात्रलि-

सासा भानाः षष्ठ्याहताः फलम् ११७ तल्लि साद्यं

भवेत्स्वेष्टं तल्लभानयनाय च तद्वाप्यंगितुं विज्ञेयं त-

त्तुपंचांगजातिकम् ११८

श्रीदयिकाकल्लभानयनाऽभावम्.

अतश्चोदयिकादः^{ख. ल. नौ +} कल्लिभनैवानयेत्सदा

सावनीयनाक्षत्रयोः परस्परसंस्कारोपपत्तिः

सावनीयकलानांतुसंस्कारं यदि दीयते ११९ चात्रयः^{कृत्वा}

संज्ञकलिप्तादौ तर्हितत्सावनीयकम् संविधायैव

नाक्षत्रं दातव्यं तस्य संस्कृतिम् १२० नाक्षत्राह्वय-

लिप्तानां दीयते यदि संस्कृतिम् लिप्तादौ सावनीयस्य

तन्नाक्षत्राह्वयंतथा १२१ कृत्वा तत्सावनीयंतु तदा

तस्य तु संस्कृतिम् दातव्यं तंततो दत्त्वा स्यात्स्फुटंत-

च्च वातयोः १२२ संस्कारं क्रियते चात्रयसावनीयाख्य-

यो र्यदा तर्हि सा संस्कृतिः स्थूला विज्ञेया व्यावहारि-

की १२३ अथायं नांशसंस्कारोत्पत्तिः

मार्गांशाः^{अथनांशाः} सावनोत्पन्ना अपि सन्ति यतश्च ते तद्भूच-

क्रं निजस्थानात्प्राक्पश्चात्स्वस्वदिग्गताः १२४

मार्गांशाश्चालयन्त्येव प्राक्पश्चादेव सर्वदा तत-

स्ते राशयः स्वस्वस्थानतो मार्गसम्मितैः १२५ अंश-

कैरन्तरत्वं तु यान्ति नित्यं मपूर्वकाः धिष्यन्नांशेव

सावनीयान्नाक्षत्रानयनम्

२३५

राणाच ह्यइत एवाऽयनांशकैः १२६ सर्वेषां धिष्य

पूर्वाणानित्याद्या राशयः सदा सस्फुटाश्च यथास्था-
नः लानः प्रः

नसंस्थिताश्च भवन्ति ते १२७ अथ सावनीयज्ञानम्

शीघ्रोच्चा मन्दतुगाश्च पातभाः खेटमध्यमाः लग्नाः
ग्रहः उच्चः पात मध्यमस्यात् धं क्रः शीघ्रमन्दफलादिकाः

खेटस्फुटाश्चैषांचालकाः स्वर्णसंज्ञकाः १२८ वेगा
ग्रहमन्दशीघ्रः मेषादिराशिगमनेषु नक्षत्रपादगमनेषादि

अस्तादयैषाद्यास्संक्रान्त्यादिकलादिकाः करणेषु
भवबालवादि ग्रहणामादि महापातेषु ग्रहमोक्ष ति नः

कलाः पर्वलिताः पातकलास्तथा १२९ तिथिनक्षत्र
योः रः चैः मः बुः दः शः शः लम्बनः

योगानां लिप्तास्सूर्यादिवासराः लम्बनस्य कलाश्चो-

क्तास्सावनीयाश्च सावनाः १३० नाक्षत्रज्ञानम्

गुप्तरात्र्यऽहलिप्ताश्च तत्तद्गुप्ताद्भयाः कलाः क्रान्त्यं
बाणः नतिः अक्षांशः

शाश्वरभागाश्च नत्यशाः पलभागकाः १३१ लम्ब
धासद्या यं दिगं नाक्षत्रा

भागमुरवाश्चैव यंत्रांशाद्या दिगंशकाः स्युश्चात्रत्या
नाक्षत्राः समुदीरिताः

स्तेयथायोग्या नाक्षत्रास्समुदीरिताः १३२

सावनीयान्नाक्षत्रानयनम्

सावनांशदिनादि घर्मर्कगुप्तमहर्निशम् खांगा-
दनः सूः अहोरात्रिः ६०

सं तत्फलं चात्र्यनाक्षत्रं चाऽपितद्भवेत् १३३

नाक्षत्रात्सावनीयानयनम्.

वाक्यरवांगाहतं भानोर्गुसाहोरात्र भाजितम् त-
त्फलं सावनीयन्तु सावनंचापि जायते १३४.

सावनीयवेगाच्चात्रयवेगानयनम्.

गुसाह^{६०} निशज^{सू} भानोर्गुसाह^{सू} निश^{वेगं} भाजितम्
षष्टिघ्नं ग्रहवेगतु नाक्षत्रं तज्जव भवेत् १३५.

अथ केवलग्रहलग्नोत्पत्तिरर्थाद्व्यस्तः

मार्गांशसंस्कारोत्पत्तिः

स्वेता^{ग्र} लग्ना^लश्च नक्षत्रा^नश्च नक्षत्रा^{सुनिलब्धकादयः} अगस्त्यप्रमुखास्तथा केवलाः^{विनायनांश}

सन्ति संसारे निर्णीताः फलकर्म्मणि १३६ अस्मा-

द्यथाऽयनांशैस्तु संस्कृतोऽर्कोऽयनांशकैः^{सू} स्वणरिव्य-^{ध ऋ ऋध}

विपरीतैस्तु तदर्कस्संस्कृतः पुनः १३७ केवलस्तु भ-^{सू}

वत्येव तथैवाऽयनभागकैः^{अयनांशैः} लग्नस्तत्संस्कृतो व्यस्तमा-^ल

र्गांशस्संस्कृतः पुनः १३८ तद्भवत्येवलग्रस्तु केव-^{अयनांशैः}

लो लग्नकर्म्मणि पथलग्नसंस्कृतलग्नज्ञानम्.^ल

इष्टकालोद्भवस्यैव मार्गांशस्संस्कृतस्य च १३९ भा-^{अयनांशैः}

सूक्ष्मलघुस्पष्टानयः

२३७

अथना संस्कृत

नोरैष्य कलोनेष्टादऽयुलग्रकलोनितात् शेषलग्रगत
^{ओष्य} ^{लः} ^{अथना संस्कृत}
^{स्यगतकाल} ^{भुक्तगतिमानयोगकला} ^{स्व. गतसंज्ञक}
 ज्ञेयं भुक्तलग्रैक्यसयुतात् १४० तद्यातादिष्टसंयुक्ता

मे ^{मान} ^{हीनात्} ^{लः} ^{मार्गद्विसंलग्नस्यगत-}
 न्मेषादिमिति वर्जितात् शेषलग्रगतज्ञेयतल्लग्रगत-
^{कालकला} ^{लः मानकला} ^{फल}

लितकाः १४१ स्वाऽशुद्धोदयलिप्ताप्ता लब्धराश्यादि
^{राशि} ^{लः} ^{अथनां संस्कृतवद् लः}

भिर्युतम् कृत्वा तच्छुद्धभलग्रपथसंस्कृतवद्भवत् १४२

अथोत्पत्तिमुकाशाद्ग्रंथविस्तारभयकथनम्
^{वृद्धेन} ^{विस्तार}

उत्पत्तिश्लोकसंघेन ग्रंथोयातिहिविस्तृतिम् तद्ग्रं-

थानमयोत्पत्तिस्संपूर्णलिखितारवलु १४३

अथसूक्ष्मलघुस्पष्टानयनार्थं यथोचित-

व्यक्षदेशोदयरवण्डयथोचितस्वस्वदेशोद-

यरवण्डयथायोग्यचररवण्डानयनम्.

व्यक्षदेशोदयाश्चाऽपि स्वस्वदेशोदयाभिधाः लिप्ता-

द्याश्चररवण्डाश्चपूर्वोक्तास्तुकलादिकाः १४४ वाष्यं

गाश्चाऽर्कगुप्ताऽहोरात्रलिप्ताहतास्सदा षष्ठ्याप्ता-

स्तेयथायोग्याः स्युः स्वस्वोक्तस्थलस्थिताः १४५

स्वस्वदेशोदयाश्चाऽत्रव्यक्षदेशोदयास्तथा लिप्ता-

द्याश्वरखण्डाश्चग्राह्याण्ययोचिताः १४६

अथ सूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनम्.

अथ तत्कालजातस्य सूर्यस्याऽ^{सू}यनभागकैः^{अयनांशैः} संस्कृत
 स्य तु ये भुक्तभागास्तैस्त्वोदयस्य च १४७ मानकला-
 दिकं हत्वा भक्त्वा चैकभभागकैः^{३० १ राशि ३०} लब्धकलादिकं यातं^{गतं}
 जायतेऽथ गताह्वयं १४८ हित्वा लिसादिकं माने स्वी-
 दयस्य कलादिकम् जायते भोग्यकंचाऽथ भास्करस्यो-
 दयाद्गतम् १४९ स्वेष्टं यथोचितं नाडी पूर्वयातकला
 दिषु युक्त्वा तत्संस्कृतस्यैव भास्करस्याऽयनांशकैः^{सू}
 १५० यातभोमितराशीनाम्मानयोगघटीषु च तं^{गत राशि तुल्य}
 ततोऽखिललग्नानाम्मानयोगकलैस्सदा १५१ त-
 ष्थतच्छेषकेशोद्ध्याऽजादिमानकलादिकान् त-
 त्क्रमाच्छेषकंतत्राऽशुद्धयातकलादिकम् १५२
 तज्ज्ञेयत्वेकराश्यं त्रैहृत्वा तच्छेषकस्य च लिसाद्यं
 त्वऽखिलाऽशुद्धलिसाभिर्विभजेत्फलम् १५३ भागा-
 द्यंतदऽशुद्धस्य जायते चाऽथ शुद्धभम् युक्त्वाऽ^{राशि राशि}

शाद्युपरिस्थाने तदऽ^{रावयेः} शुद्धस्य च स्फुटम् १५४ जाय
 ते तदऽ^{रावोः} शुद्धस्य तत्स्फुटे तु धनाऽ^{धः} धनान् दत्वाऽ^{क्र} यनां
 शकानेव व्यस्तलग्नस्फुटं भवेत् १५५ लग्नस्पष्टं^ल
 मऽयं सूक्ष्मपूर्वोक्तात्स्यात्तनुस्फुटात् इष्टानयनं^ल
 सूक्ष्मलग्नस्फुटादऽस्मात्तत्पूर्वोक्तवदानयत् १५६^{+ इष्टयथोचितं}
 इष्टयथोचितनाडीपूर्वकं तेभ्य एव च तद्यथोचित-
 खण्डेभ्यस्तत्त्वेष्टव्यक्षदेशयोः १५७ यथोचि-
 तचरानयनम् यथायोग्यचरार्द्धेत्यंतच्चरं स्याद्य-
 थोचितम् वाष्प्यांगाह्वचरार्द्धेत्यंतच्चरं तु कलादि-
 कम् १५८ षष्ठ्यां सरविगुप्ताऽहोरात्रनाड्याहतं^{६० सू घः गुणितं}
 तु तत् ज्ञेयं यथोचितं चाथ सावनव्यक्षदिनाङ्घ्रि-
 नयनम् स्वव्यक्षाऽह्नाऽर्द्धलितकाः १५९ स्वांगा-
 मास्मूर्यगुप्ताऽह्नात्रियोगकलाहताः स्युः स्वव्यक्ष-
 दिनाऽर्द्धस्य सावनाह्वकलाश्रिताः १६० नाक्षत्राच्च^{घः}
 निजव्यक्षघृत्राऽर्द्धादधिकस्फुटाः स्वव्यक्षाऽह्ना^{स्व दि}
 दलयन्तनाक्षत्रप्राङ्गतं भवेत् १६१^{यत्पूर्वमुक्तं तत्रोक्षत्रं स्यात्}

गुप्तयथोचितदिनाङ्गनियनम्.

यथायोग्यचरंदत्वालिमाद्यंक्रान्तिदिगंतम् ^{ज. ह.} स्वान्य-
^{लपरगोल} ^{स्वव्यक्षदिनाङ्ग} ^{धनं} ^{क्रान्ति} ^{य.}
 दिक्खरवगव्यक्षाह्लाङ्गस्वाऽस्वयथोचिते १६२ ग्रह-
^{दिनाङ्ग}

गुप्तद्युखएडस्या त्वेताऽह्लाङ्गयथोचितम्
 रात्र्यन्तकालेस्वेष्टज्ञानम्. वर्तमानदिनस्यैव
 रात्र्यन्तसमयेतथा १६३ तद्वितीयदिनारम्भेव.
 र्तमानदिनस्यच दृष्टयथोचितं सूर्यगुप्ताऽहोरात्र
 सम्मितम् १६४ स्यात्तत्रेष्टचवाप्यांगिज्ञेयं षष्टि-
 कलोमितम् अथयथोचितस्वस्वदेशोदय-
 खएडकलानयनम्. यथायोग्यचराङ्गैस्तु संस्कृ-
^{व्यक्षोदयाः} ^{राशि}
 ताश्च यथोचिताः १६५ व्यक्षदेशक्षरखएडास्तु
^{क्रमोक्तमस्थे चराङ्गैः संस्कृताः} ^{लग्नोदयाः}
 पूर्वप्रोक्तक्रमेणच स्वस्वदेशोदयाएव विज्ञेयास्तु
^{लग्नोदयाः}
 यथोचिताः १६६ । १२६५.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभं विरचिते
 परमसिद्धान्तेलग्नानयनाधिकारोष्ठमः ८.

भोमादीनामुदयास्तवक्रमार्गशाः २४१

अथ भोमादीनामुदयास्तवक्रमार्गशाः

पूर्वदि. मं. ^{२८}पिण्डाः ^{२०५}वृषचन्नखाः ^{१४}शक्राश्च ^{१८३}ष्टा-
ब्जाश्च ^{१७}घनाः ^{भोमात्}कुजात् ^{पू}पूर्वोदयांशकाः ^{मं}प्रोक्ता ^ह
^{३३२}देवाः ^{१५५}पञ्चवासराः ^१षड्देवद्वयोश्चाद्रिचन्द्रास्त्य-
^{भोमात्}व्यग्नयः ^पकुजात् ^वपश्चिमाऽस्तांशकाः ^{प्रोक्ता}स्त्वऽथ
^{भोमात्}वक्रांशकाः ^{मं}कुजात् ^{१६४}२ वेदषट्केवलाः ^{बु}सिन्धुवेदाब्जाः
^{वृ १३०}रवाग्निकेवलाः ^{शु १६३}व्यगाब्जाः ^{शं ११५}पञ्चभूचन्द्राश्चाऽथमार्ग-
^{भोमात्}शकाः ^{मं}कुजात् ^{१९६}३ षड्गोष्ठाः ^{बु २१६}षड्गुनेत्राणि ^{वृ २३०}भूतान्यवह्नि-
^{शु १९५}करोन्मिताः ^{शं २४५}सप्तगोकेवलाश्चक्षवेदपक्षमिताः ^पस्मृताः
^{बु ५०}४ स्वाक्षाः ^{४२४}सिद्धाश्चविद्भृग्वोः ^पस्युः ^वपश्चादुदयांशकाः
^{उदय}स्वस्वोदयाऽस्तयोः ^{पू}पूर्वाऽपूर्वयोर्वक्रमार्गयोः ^{मं}५
^{३६०}प्रोक्तांशैर्वर्जिताश्चक्रमार्गास्त्वंऽशाः ^{मं}परस्परम् ^पस्यु
^{मं}भवेन्नहिमन्दानापूर्वास्तपश्चिमोदयम् ^{वृभवेत्}६ भौ.

०।२८ शीघ्रकेन्द्रोपरि ०।२८ रात्रयंशौ पूर्वोदयं ५।१४ वक्रं ६।१६
मार्गं ११।२ पश्चिमास्तं ०।१४ पूर्वोदयं ४।१० वक्रं ७।२० मार्गं
११।१६ पश्चिमास्तं श ०।१७ पूर्वोदयं ३।२५ वक्रं ८।५ मार्गं ११।
१३ पश्चिमास्तं बु ६।२५ पूर्वोदयं ७।६ मार्गं १०।१० पूर्वोदयं १२०
पश्चिमोदयं ४।२४ वक्रं ५।५ पश्चिमास्तं शु ६।३ पूर्वोदयम्

६ १० मार्ग १११६ पूर्वास्ति ०१२४ पश्चिमोदयम् ५११३ वक्रं ५१२७
पश्चिमास्तम्.

अथ यातैष्योदयादिकम्.

द्राक्केन्द्रादु^{शी}स्तकाद्यं^{अशोतर}शस्त्रा^{म२}स^{७३}नोनाधिकास्त्विह^{अध्या अधिका}
तद्भागविवरं^वदिघ्नं^{दिनादि}भौमस्य^{सु १०}त्रिहृतं^६विदः ७ गुरोः^७स्वां
कांशसंयुक्तं^५दिघ्नमंगहृतं^६भृगोः घस्त्रादिः स्याच्छ.
नेस्सैव^३मुक्तै^{मुक्त भोग्य}ष्या^{स्थूलः}स्तादिकोऽस्फुटः ८

शीघ्रकेन्द्रगतिः कलादि. मं. २७।४२ बु. १८६।०

बु. ५४।५ शु ३७।० श ५७।८. पूर्वास्तात्य. उदयंबु. दिनैः
३२ शु ७८ पश्चिमोदयादिकं बु. ३० शु २२५ वक्रात्पश्चि-
मास्तं बु ३ शु २३ पश्चिमास्तात्पूर्वोदयं बु. १६ शु १० पूर्वो
दयान्मार्गं बु ३ शु २३ मार्गत्पूर्वस्तिं बु. ३० शु २२५ अस्तादु-
दयदिनैः मं १२१ बु ३१ श ३६ उदयादिकं मं २२५ बु १२५ श १०३
वक्रान्मार्गं मं ६५ बु १११ श १३७ मार्गदिस्तम् मं २२५ बु १२५
श १०३

अथ प्रकारान्तरेणास्तादीनां दिनाद्यं

स्थूलकालज्ञानम्.

अस्तमः^{पुनः मं व शं.}भ्युदयवक्रमार्गमः^पस्तमयमुहुः^व मन्दानां^प
त्वऽथपूर्वास्तिपश्चादिभ्युदयंतथा ९ वक्रत्वं पश्चि-
मास्तं च पूर्वस्यामुदयंतथा मार्गतंतस्तु पूर्वस्यामः^{प्रथम}
स्तमेव शशुक्रयोः १० स्थानक्रमोच्यते तत्प्राक्स्था-

सूर्यादीनाम्मन्दस्पष्टगत्यानयनम् . २४३

नसत्वरकेन्द्रयोः विश्लेषस्यलवाः शीघ्रकेन्द्रवेगांश-

कोद्धृताः ११ लब्ध^{वारादि}घस्त्रादिकं स्थूलम^{ग्र}स्यैवहि

जायते भेदं द्राकेन्द्रवेगः स्यान्मध्यशीघ्रोच्चवेगयोः

१२ भानुमध्यजवंमध्यवेगंविच्छुक्रयोर्भवेत्.

अथसूर्यादीनाम्मन्दस्पष्टगत्यानयनम्.

रूपेणांशस्यान्तरेमन्दकेन्द्रयोर्यत्फलान्तरम् १३ जातं

भागमुखंतेननिघ्नमन्दोच्चमध्ययोः विश्लेषवेगयो

र्भागपूर्वद्रव्यैकिक्रमात् १४ केन्द्रेकर्मृगात्पट्टे

दत्वामध्यगताविह मन्दस्पष्टजवांशास्तेविज्ञेया-

श्चाऽनुपातजाः १५ मन्दोच्चमध्यवेगांशभेदेस्वेद

स्यचेद्रवेः गुप्तद्युरात्रियोगंतुलभ्यतेलिसिकादिक

म् १६ रूपकेन्द्रांशकेतर्हिलभ्यते भाजकंफलम्

भाजकेफलविश्लेषलभ्यतेचेल्लादिकम् १७ भास्क

रस्यतुगुसाह्वरात्रियोगकलादिके ग्रहवेगफलत-

र्हिलभ्यतेभागपूर्वकम् १८ पूर्वाह्वजस्फुटन्यूनय-

त्तन्मार्गजवंभवेत् ऊर्ध्वपूर्वाह्वजंचेतस्यात्स्पष्टवक्र

२४४ .

परमसिद्धान्ते.

गति

जवत्तदा १८. भौमादीनां शीघ्रकेन्द्रगत्यानयनं

वेगं.

वेगं रा

शी

मन्दस्पष्टजवाशोनाः शीघ्रोच्चस्य जवाशकाः द्रा-

शी

केन्द्रस्फुटगत्यंशाः स्युस्तेचां शुजवांशकाः २०

अथ भौमादीनां स्पष्टगत्यानयनम्.

१ दिना ६०/३०

मं बु क शु शं

एकघसान्तरे भौमपूर्वाणां स्वस्फुटान्तरम् सूक्ष्मं

१ दिनं

स्याद्भुजवचाऽथ वच्यऽग्रे च स्फुटं जवम् २१ ए-

कांशस्यान्तरे शीघ्रकेन्द्रयोर्यत्फलान्तरम् भागा-

द्यं शीघ्रकेन्द्रस्य स्फुटगत्यंशात्ताडितम् २२ अग्रा

ध. क

६ राशि मेषादि शी. के.

६ राशि तुलादि.

ऽधिकोनके स्वर्णचक्राऽद्धाऽभ्यन्तरे यदि चक्राऽद्धा

बो शी. के.

ध. क.

अधिके क. न्युने घ.

दऽधिके शीघ्रकेन्द्रे स्वर्णविपर्ययम् २३ मन्दस्प-

वेग

ष्टगतौ दत्त्वा भागादिः स्याज्जवः स्फुटः भौमादी-

क

अंतरा

नां वक्रगत्यानयनम्. तत्तत्रर्णेऽधिके भेदाज्ज्ञे

वक्रवेगम्

यं वक्रजवकजात २४ वक्रवेगोत्पत्तिः

१* वायुभिः शीघ्रवेगैः

शीघ्रोच्चन

घ.

शीघ्रोच्चके करैर्मन्दैर्द्विगुच्चादूरगः रवगः यत्र तत्र

शीघ्रोच्चप्रद्वयोरन्तरम्

तयोर्मध्ये भेदं राशि त्रयाऽधिकम् २५ तद्भवत्येव

१* को वायुरिति शब्दित इत्येकाक्षरकोषः

स्वेतस्य बिम्बं चामक्रमेण हि ^{व्यस्त} आकर्षत्येव शीघ्रो-
च्चे ^अ स्वेतवक्रगतिर्भवेत् २६ अथार्केन्दुभौमा-

दीनां प्रकारान्तरेण स्पष्टगत्या नयनम्

स्वेतयुक्तमपादस्य भोगघस्नादिभिर्भजेत् ^अ शून्याञ्जं

अ्युद्धृतं भागपूर्वस्वेतजवं भवेत् २७ मध्ययोरऽन्तरं

मध्यास्फुटयोरऽन्तरं स्फुटा शीघ्रकेन्द्रान्तरं शीघ्रा

स्वेतानां तु गतिर्भवेत् २८

अथ भौमादीनां व्यावहारिकोदयास्तादिका-

लानयनम्. ^{उदय} उदयाद्यशकानां च ^{अस्त} शीघ्रकेन्द्रस्फु-

टेऽन्तरात् ^{शी} भागाद्या ^{वेग} द्राक्स्फुटजवभागैराप्तादि-

नादिकम् २९ द्राक्केन्द्रस्फुटकालस्य दत्त्वाऽह्नादौ

धनाऽधनम् ^ध उदयादि ^{अस्त} उदय ^व अस्त ^{मा} उदयमादिस्वकालस्यानैवं नित्योदयादि-

कम् ३० भेदे स्याच्छीघ्रकेन्द्रेऽत्यधनमूर्ध्वक्षयभ-

वेत् ^ध स्वर्गपादगमाद्येषु कालेष्वित्यविचारयेत् ३१

स्वस्वमानेऽधिके स्वस्यान्मानेऽत्येचेष्टां भवेत्

अथ भौमादीनां शून्यवेगज्ञानम्.

२४६

परमसिद्धान्ते

वक्रांतकाले मार्गारिभे ^{मार्गान्ति काले वक्रारम्भे}
 कौटिल्यान्तक्षणोऽवश्यं मार्गान्ति समये तथा ३२
 व ^{मं. बु. घ. शु. शं. वेगं.}
 खेतानां भौमपूर्वाणां शून्यस्पष्टजवं भवेत्.

अथ भौमादीनाममार्गवक्रस्थितिज्ञानम्.

व ^{काल.} क्रा ^{मा} रम्भ ^{कालात्} क्षणाय ^{मा.} वत्तन्मार्ग ^{मार्गः} रिम्भ ^{कालात्} कक्षाणात् ३३ जा
 यते समयं यच्च तन्मार्गस्थिति रुच्यते तत्खेटस्याऽ
 यनारम्भकालान्तं कुटिलक्षणात् ३४ यत्कालं जा-
 यते तत्र तद्वक्रस्थिति रुच्यते

अथ खेटस्य नक्षत्रपादगमनकालानयनम्.

घ ^{घ.} ख ^{८००} खेटस्पष्टकलाः स्वाभ्रनागासा ^{न.} गतुभं भवेत् ३५ ताः
 शेषलिप्तिकाः शून्यशून्यनेत्रविभाजिताः तल्लब्धयात ^{२००}
 पादः ^{गत चरण} स्याच्छेषलिप्तादिकं गतम् ३६ ज्ञेयंतं खरं व ^{२००}
 पक्षेषु हित्वा भोग्यमुदीरितम् ^{गत} यात ^{भो.} भोग्याऽभिधौ
 भुक्ति ^{स्पष्ट शु} भागास्तौ वासरादिकौ ^{दिनादि} ३७ यात ^{गत} ध्यावुदितौ ^{भोग्यौ}
 तौ तु दत्वा स्पष्टदिनादिके ^{य बुक्त न. चरण} तत्खेटादयं क्षपादस्य वेश ^{स्पष्ट}
 मोक्ष ^{मोक्ष} क्षणं भवेत् ३८ ख ^{३०} ख्यं शान्तानं वांशतु द्वेकपा-
 दमुदीरितम् ^{चरण ३१०} खेचरो यन्मि तेपादे कृत्वा तस्मिन् ग्रहान्त ^{चरण}

भिजदेशोष्ठात्परदेशोष्कालज्ञानम् २४७

रम् ३५ शेषांशाः स्फुटवेगाश्रीरासाश्राप्तदिनादि-
कम् ^{ध. क्र. य. ध. क्र.} स्वर्णस्वेताऽधिकोनेतुतद्रात्र्यंघ्रियुतिस्फुट ४०
जायते स्वस्फुटस्यैवकालाऽद्वादौ धनर्णकम् दत्वात्
चभवेदऽग्रपूर्वपादगमक्षणम् ४१

अथभिजदेशोष्ठात्परदेशोष्कालज्ञानम्.

^{कन्याकुमारी} देव कन्याचकाञ्ची च श्वेताऽद्रिः पर्यली तथा प्र-
सिद्धाऽवन्तिका गर्गपत्तनंचोत्तरोत्तरम् ४२
^{उज्जयिनी} प्रख्यातंचकुरुक्षेत्रं देवानामालयंतथा मध्यरेखा-
स्थिताऽज्जाः शून्यदेशान्तर स्थिताः ४३ पूर्वस्थो
^{प. पू. प्र. #१} पश्चिमोत्तुल्यदिक्कोदेशान्तरौ यदा स्वाऽन्ययोर्देशयो
रुर्ध्वमुत्तं देशाऽन्तराऽन्तरम् ४४ देशान्तरौ
^{पू. क. प. पू.} भिन्नदिक्कोस्वाऽन्ययोर्देशयोस्तदा देशान्तरयुतिं
^{घटी घटी} कृत्वा त्थूर्ध्वतत्समुदीरितम् ४५ तिथ्यन्तं जन्मकालं च
^{घटी पूर्वकम् वक्रकालं मार्गकालं य. क.} नक्षत्रान्तं मुरवतथा वक्रमार्गक्षणंचापि स्वेत भांघ्रि

४१ मध्यरेखास्थानात्स्वस्थानं पूर्वचेत्यूर्ध्वदेशान्तरं पश्चि-
मचेत्यश्विमदेशान्तरं स्यात्

चरणं स्वर्गकालं

गमक्षणम् ४६ स्वेष्टकालोच्यते स्वेष्टकालोत्थाऽ

क्रां

अक्षांशः द्युक्कजं

पक्रमोद्भवम् अन्यदेशपलाशश्चयच्चरं लिमिकादिकं

अक्षांशाः

म् ४७ अन्यदेशचरं ज्ञेयमन्यदेशपलाशकाः याम्याः

१४.

७५.

४.

५.

श्वेन्मेषजूकादिगोले स्वर्णचरं भवेत् ४८ सौम्याश्चे

७४.

१५.

चुतुलाऽजादिगोले स्वर्णचरं भवेत् स्वाऽन्यदेशोत्थ-

४.

४.

५.

५.

अयोरेतं

योस्साम्ये स्वर्णयोश्चरयोस्तयोः ४९ विश्लेषं तेजसं

४.

५.

ज्ञाः स्यात्स्वाऽन्ययोर्देशयोस्तथा भिन्नयोश्चरयोर्यो-

गं कृत्वा तत्तेजमुच्यते ५० स्वस्थानादऽन्यदेशंचेत्

५.

श्विमांशोतुसंस्थितम् ऊर्द्धलिमादिकं हित्वा स्वे-

स्वदेशात्पूर्वभागेऽन्यदेशः

ष्टेमध्येष्टमुच्यते ५१ व्यस्ते चोद्धाभिधयुक्त्वा स्वे-

७.

पलाशानां

ष्टेमध्येष्टमुच्यते भिन्नगोलेऽक्षभागानां तु स्वदेशाऽ

धनचरेः क्रं. तेजं. क्रं. चरे धनतेजं

न्यदेशयोः ५२ स्वस्थानस्य चराद्व्यस्ततेजस्वर्ण

४.

४.

पलाशानां

तदुच्यते गोलसाम्येऽक्षभागानां परदेशस्वदेशयोः

४. चरे धनं तेजं क्रं. चरे क्रं. तेजं

४. चरे

५३ तत्तेजं चरव बज्जेयं स्वर्णमन्यचरेऽधिके स्वर्ण

क्रं. तेजं

४.

४.

४.

क्रं. एतेजं मध्येष्ट

तच्चरव तत्तेजं व्यस्तचस्वचरेऽधिके ५४ तेजमंध्येष्ट

हित्वा धनतेजं मध्येष्ट युक्त्वा निजदेशेष्टकालं परदेशेष्टकालं स्यात्

संस्कारं कृत्वा ताः शेषलिमिकाः जायन्ते निजदेशेष्टे-

ह्यन्यदेशोल्लिप्तिकाः ५५

अथ चन्द्रादीनामर्ककृतोदयास्तकालांशज्ञानम्.

च १२ म १७ बु १३ अ ११ सु ५ रा १५

भास्कराश्चाम्बुदारुयक्षा ईशाश्रकाश्चवासराः का-
उदयास्तसमयभागः वक्रे बु कालांशाः १२ रा. का. ८

लांशाश्चन्द्रतोवक्रेरूपोनाश्चशुक्रयोः ५६

अथ ताराणां कालांशः

अभि १३ बु १३ ज्ये १३ मृगश्याध १३ स्वा १३ चि १३

अभिजिह्वहृदयज्येष्ठानालुब्धकस्य च वायुचित्रा-
बु १३ अगस्त्यस्य १३ १३

५ दितीनां च कुम्भोत्पन्नमुनेस्तथा ५७ विधाः काल-
रो १४ शू १४ ध १४ ह १४ अश्वि १४ पू १४ उ १४

लवा ब्राह्मकणयोर्वासवार्कयोः दस्योन्यर्यमर्क्षा-
म १४ वि १४ १४

णां पितृद्वयधिपयोस्तथा ५८ कालांशं मनवः प्रो-
अश्वि १५ अनु १५ आ १५ मृ १५ सु १५

क्ताश्चस्तेवाह्यदयक्षणे सप्तमे त्रेषामूलानि विश्वक्षाणां
उ. भा १५ दू. भा १५ १५

जलस्य च ५९ पञ्चन्दुप्रमिताः कालभागास्त्वऽस्तो-
म १६ ति १६ मृ १६ १६

दये स्मृताः चाम्यतिष्येन्दुः क्रक्षाणां कालांशः षोडशो
रा १७ पू. भा १७ उ. भा १७ रे १७ प्रजाप १७ अश्वि १७

मिताः ६० शेषाणां कालभागास्तु ज्ञेयाः सप्तन्दुस-
आ १७ अपा १७ १७

मिताः १ चं मं बु हृ शु शं अ भ क
१२ १७ १३ ११ १५ १४ १६ १५

रो मृ आ पु ति आ म पू उ ह चि स्वा वि अ
१४ १६ १५ १३ १६ १५ १४ १४ १४ १३ १३ १४ १५

ज्ये मू पू उ अभि श्र ध रा पू उ रे अगस्त्य
१३ १५ १५ १५ १३ १४ १४ १७ १७ १७ १७ १३

अस्तोदयदिग्ज्ञानम्.

^{गतिः सू} यद्देगः ^{गतिः अधिकः पू} सूर्यवेगोद्भूः प्राच्यातस्याऽस्तमुच्यते ६१ उ-
^{उदयः पः} दयः पः ^{सूर्यवेगाद्व्यगतिग्रहस्यपूर्वो} यद्विमास्तं स्यात्
^{गतिः ग्रः} दमपाश्चिमेतस्यव्यस्तव्यस्तसमीरितम् ^{पू} सूर्यादव्य-
^{ग्रः} जवः ^{पः} खेटः पश्चिमेऽस्तंतुगच्छति ६२ पूर्वस्यामुदयंया-
^{ग्रः} तिव्यस्तेस्यात्तद्विपर्ययम् ^{अव्य} भास्कराभ्यूनभागस्थः
^{पू} पूर्वस्यां दृश्यतेग्रहः ६३ यत्सूर्यादऽधिकांशस्थः पश्चि-
^{उदयः पः} मेदृश्यतेनरैः प्राक् पश्चादुदयास्तंतुताराणामुच्य-
^{३५} तेसदा ६४ येयेषांश्चन्यवेगः स्यान्नेतेस्युस्तारकाणि
^{ग्र} च ^{तारास्पष्ट} खेटयोयोगिवन्नित्यग्रहयोरानयेद्युतिम् ६५
^{ग्रः} चेत्खेटादऽधिकोनित्यो भोग्यात्त्रयुतिर्भवेत् ^{योग} खे-
^{अव्य} चराभ्याऽधिकोनित्यो ^{तारास्पष्ट} यातात्त्रयुतिर्भवेत् ६६ नि-
^{तास्पष्ट} त्यखेटचरयोयोगिग्राह्यं ^{ग्रः} खेटजवरखलु ^{गतिः} नित्यवक्रगयो
^{गतेभोग्यगतम्} योगिस्थाद्यातैष्य विपर्ययम् ६७

अस्तस्थानोत्पत्तिः

^{ग्र} खेटभास्करयोः ^{क्रां} क्रांतिभेदस्थानोऽऽकञ्च्यते स्वा-
^{अंतर}

^{कुलादि}
 लुब्धः ब्रह्महृदः प्रजापः हुतः अपां वत्सः आपः
 १३ १३ १७ १७ १७ १७

१ न्यभूमेरु दक्षस्थो भास्कराद्यदिरवेचरः ६८ स्या-
 तदाचरयोर्भेदलिप्तांगाऽभ्यासभागैः स्वणारिव्यैस्सं
 स्कृतैऽरकरवेद्योरेकयोस्तथा ६९ विश्लेषस्याऽश-
 कैरेवदूरेऽकात्प्राक् परस्थले एकाकादिधिकेन्यूनतत्का
 लेकेवलग्रहे ७० द्विघ्नकरोन्मितव्यासजेवत्तेरवेच-
 रस्थलम् स्यात्सूर्यसिन्नसम्भूतेरवेचराऽस्तोदयेवि-
 धौ ७१ तत्रखेटदिनारम्भे प्राग्दृष्टेग्रहोदयम्
 जायतेकोदयात्पूर्वापूर्व सूर्याऽस्ततस्तथा ७२ खेटाऽ
 स्तपरपूर्वस्यात्परदृक्कुण्डलक्रमात् चरनाड्यन्तरेणैव
 ततस्तद्ग्रहसूर्ययोः ७३ चरविश्लेषलिप्तांगघातांशैश्च
 धनाऽधनैः सूर्यतः स्वाऽन्यभूमेरु दक्षस्थेखेटेहिसंस्कृ-
 ताः ७४ भानुखेचरभेदाशाः स्वेष्टकालांशकाः स्मृताः
 परितोऽर्कात्तु कालांशतुल्यबाह्वंशसमिते ७५ दूरे
 यत्कुण्डलं ज्ञेयं तत्खेटस्याऽस्तकुण्डलम् स्यादऽ-

१४ देवभूमौ सूर्यादुत्तरसंस्थेखेटे सूर्योदयात्प्रथमं पूर्वदृष्टेग्रहोदयं स्या-
 त् सूर्यादक्षिणसंस्थेखेटे कोऽदयानन्तरम् प्राग्दृष्टेग्रहोदयं स्या-
 त् दैत्यभूमौ तद्ग्रहस्तस्यात् देवभूमौ सूर्यादुत्तरेखेटे सूर्यास्तांन्तरं

प्रोक्तकालाशानां पूरण्या तुल्यं स्यात् ^{प्र.}
स्तमण्डलव्यासकाल भागज्यकान्मितम् ७६ खेट-
परिधे ३६०

केरस्थवृत्तस्य भागाः स्वांगगुणाः स्मृताः

केषांचिन्नित्यानामस्ताभावो भवतितदुत्पत्तिः

नित्यानां नित्यतुल्याऽर्ककाले नित्यस्फुटाऽपमम् ७७
^{ताराणां तारास्पष्ट सू ताः स्प. क्रां}

आनुयिवैवतनित्यप्रस्फुटक्रान्तिदिग्गताः नित्या-
^{ताराणां तारास्पष्ट सू ताः स्प. क्रां}

नां समयाशास्तु विज्ञेयाः सौम्यदक्षिणाः ७८ नित्य
^{प्रोक्तकालाशाः उ द ताराणां}

कालाशसंस्कारदत्तातद्भास्करापमं तद्दत्ताऽप-
^{उ-दः कालाशसंस्कारं सू उ-दः क्रान्ति}

क्रमतत्स्यात्तुल्य दिक्केऽन्तरंतयोः भिन्नदिक्केयुतिं
^{क्रां}

स्पष्टक्रांत्यऽस्तापमभागयोः कृत्वा शेषलवाश्च स्व

प्रोक्तकालाशकाऽधिकाः ८० सूर्यदक्षिणभूमेरुद
^{उ-दः ह. स्व}

ग्गताः सौम्यदक्षिणाः निजभूमेरुदं च तत्र नित्यं
^{क्रां चेत ताः स्प. सू}

स्फुटाऽपमम् ८१ तर्हितनित्यतुल्येऽर्केऽप्यऽस्तं
^{ता नदिगेच्छती}

नित्योत्तयातिदि अथ ऋणसंज्ञांशानयनम्

पश्चिमदृग्बृत्ते खेवास्तस्यात् सूर्याद्वक्षिणे खेवे सूर्यास्तात्प्रय-
मं पश्चिमदृग्बृत्ते खेवास्तस्यात् दैत्यभूमौ पश्चिमदृग्बृत्ते व्य-
स्तं खेवास्त कालं स्यात्

^अ निजव्यक्षादिनाड्यस्य लिप्ताः ^घ षट् ^द घ्राश्च ^{अंशाः} भागकाः ८२
^{सदा क्र.} स्युस्तानभ्रनवेदित्वानित्यक्षयलवाः स्मृताः ^{भागः} चरा-
^{उ. द. द. पु.} न्तरविधिः ^{तुल्ये उ. उ. द. द.} भिन्नदिक्चरयोर्योगिमेकदिक्केन्तरं त-
^अ योः ८३ कृत्वा खेचरयोस्तत्र विज्ञेयं तच्चराऽन्तरम्
^घ धनर्णभागानयनम्. चरयोरऽन्तरस्यैव लिप्ताः
^अ खेचरसूर्ययोः ८४ ^द तर्कघ्रास्युर्लवाः ^घ स्वाणाः ^{अक्र.} खेटाद्या-
^अ शोः ^अ सूर्यसूर्यादुत्तरे ^अ ग्रहे ^अ घनाः ^अ ब्रह्मादुत्तरे ^अ सूर्यसूर्यादक्षिणे ^अ ग्रहे ^अ क्रूराः ^अ स्युः
^अ भ्योत्तरे रवौ ^अ क्रूरांशोऽस्मिन् स्मृतास्तु ^अ स्वर्णांशोः प्र-
^अ स्फुटाः ^अ स्मृताः ८५ ^अ यदि खेचरयोरेव सौम्यगोलं चरं
^अ द्वयोः ^अ यस्याऽधिकं सोत्तरः ^अ स्याद्दाम्यगोलचरं द्वयोः ८६
^अ सोत्तरो यस्य न्यूनः ^अ स्याद्भिन्नगोलचरद्वयोः ^अ यस्य या-
^अ स्य चरं ^अ याम्यस्यात्सौम्यश्चोत्तरे चरे ८७ ^अ दैत्यांशे चर
^अ योर्भेदजाता ^अ भास्करखेटयोः ^अ येऽंशाश्च त्रधन एवास्ति
^अ विपर्यस्ताः ^अ समीरिताः ८८

अथार्कसिन्नग्रहस्योदयास्तकालानयनम्

^अ खेटभास्करविशेषभागाः ^अ स्वर्णांशसंस्कृताः ^अ स्वर्ण-
^अ भागाः

१* गतोदयं चेदस्तंगम्यं स्यात् भोग्योदयं चेदस्तंगतं स्यात् पूर्वा

कालांशकाः स्पष्टाः स्युः खेटाः^{प्र}स्तोदयेविधौ ८९ पूर्वाः^{पू}
^च स्तोदयके^अ सूर्य खेटयो^{उदयकालयोरन्तरं दृष्टव्यं} रुदयान्तरम् पश्चिमास्तोदये^क
^{सूर्यग्रहयोरन्तरं कलांशैः} भानुखेटयोरस्तभेदकम् ९० दृष्टिदत्तगयोः कृत्वा^{अन्तरम्}
^{स्वेष्टकालांशाः} लिप्ताद्यपडुणस्फुटाः स्युः स्वेष्टक्षणाभागाश्चेदऽत्याः
^{इष्टकालांशकैः उभेः कथितकालांशाः अत्याचेत} प्रोक्त क्षणांशकाः स्युः स्वेष्टक्षणाभागेभ्यः खेटस्तद्व-^अ
^{गत उदय} श्यतेतदा यातोदयस्तु भोग्याऽस्तः स्यादुक्तक्षणाभा-^{कथितकालांशाः}
^{इष्टकालांशेभ्यः} गकाः ९२ यदि स्वेष्टक्षणांशेभ्य ऊर्द्धाः स्युस्तत्रतर्हि^{अधिक्राः}
^अ तु दृश्यतेनहितत्वेदः स्याद्यातोऽस्तोऽगुतोदयः ९३^{गत भोग्यं वक्रगतो मागिगुतो}
^{कथितकालांशान्तरम्} स्वादऽस्तोदययोर्व्यस्तयाते ध्यंतुजवद्वये स्वेष्टका-
^{गति अन्तर भक्त्वाः अ} लांशकेषूक्तकालांशान्तरमाचरेत् ९४ शेषांशां^अ
^अ भुक्तिविश्लेषभागेराप्ताः खगाऽर्कयोः वक्रखेटाऽर्क^अ

स्तं वापश्चिमास्तं सूर्यकृतास्तमेकम् तथा दृष्टव्यतास्तमपरमेवं
 द्वेधास्तस्यात् तथा पूर्वोदयं वापश्चिमोदयं सूर्य समीपोदयमेकं
 तथा दृष्टव्यतोदयमपरमित्यं द्वयोदयस्यात् च अधिगतौ चंद्रव्य-
 क्षादिनार्द्धघ. १४।५०।२७ च मध्यगतौ व्यक्ष दिनार्द्धम् १४।५१ अ-
 त्यगतौ च व्यक्ष दिनार्द्ध १४।५२।२ सूः अधिगतौ व्यक्षदिना-
 र्द्ध १४।५३।१५ मध्यगः १४।५३।२२ अत्यगः सूः व्यक्षदिनार्द्धम्
 १५।० व्यर्कखेटांशाः वाव्यर्कलभांशाः दश १० घ्राः स्वव्यक्षोदय
 पलाः स्युः

^{गति}योर्वेगयोगांशैः परिभाजिताः ८५ ^{दिना}लब्धघस्नादि-
^{गत उदय अस्त प्रथम}कैस्तत्रभुक्तयोरुदयास्तयोः पूर्वमिष्टक्षणादेवंभो
^{उदयास्तयोः उपरि उदयास्त}ग्ययोरुदयास्तयोः ८६ इष्टकालोपरिष्ठाच्चस्वादया
 स्तमयं भवेत् दृष्टिकर्मसंस्कृतग्रहज्ञानम्
^{ग्र. ल. दृ. दृग्ग्रहः}खेटस्योदयकालेतुल्यप्रगृह्यग्रहो भवेत् ८७ तद्-
^{ल. प. दृग्ग्रहः ग्र. रा. ल.}हास्तक्षणे लभ्यं पश्चाद्दृक्खेटचरो भवेत् ग्रहभस्पर्ष्ट
^{ग्र. रा.}पर्यंतऽमर्कात्कालंकलादिकम् ८८ खेटभोमित
^{ल. प्रयोजनकाले ल. अंतर}लभ्यस्य यत्तत्स्यादुदयक्षणम् तल्लभस्योदयादेव
^{ल. दिना. अंतर}लिप्ताद्यं चाशयक्षणे ८९ इष्टतज्जायते भेदमिष्टल-
^{ल. दिना. अंतर}भोदयेष्टयोः लभ्यघस्नादूर्ध्वलभ्येष्टभेदं लभ्यनतं भवेत्
^{लभ्यस्य दिनगतदिनशेषयोर्मध्ये यदत्यंतदुस्य लभ्यस्योन्नतं स्यात्}१०० लभ्योन्नतं भवेदल्पलभ्यद्युगतगम्ययोः उन्न-
^{उन्नतदिनाद्धयोरंतरं नृत् स्यात्}तादूर्ध्वयोर्भेदं सर्वत्रैव भवेन्नतम् १०१ नहि भा-
^{ल. १२ वाणा नास्ति}स्करलभ्यानां विक्षेपं रविलुवर्त्तते स्थूलदृग्ग्रहानयनं.
^{ग्र. ग्रहाक्रांत ल. पू. प. पू. पू. दृक् कर्मणि ग्र.}अथ तत्स्थूलदृक् खेटविज्ञानं वच्मि तु ग्रहम् १०२
^{ग्रहाक्रांत ल. अथ नोऽज्ञा संस्कृतस्य क्रांति ज चरजो रात्रिमान}साध्य लभ्यस्य पूर्वाऽन्यकपाले पूर्वपश्चिमे खेटभो-
 न्मितलभ्यस्यापक्रमोत्थचरोद्भवौ १०३ साध्यरात्रि-

२५६

परमसिद्धान्ते

दिनमानं

नतं उन्नतं साध्य

१२

ग्रहाक्रान्तलघ्न

द्युमानोचस्फुटकालनतोन्नतो कीलासापलभाल-

नतकलाग्रहशरीराघाताहता

ग्रहाक्रान्तलघ्नदिन भक्ताः

ग्रनतघ्नष्वशताडिता १०४ लग्नाऽद्वाद्वाद्वात्ताल-

पू

ध

द. ग्र. शरे

ब्धभागाः पूर्वकपालजाः स्वाः स्युस्तद्याभ्यबाणेच

उ. ग्र. शरे

क्र. फलभागाः

भागाः

प

सौम्येषौतुक्षयाभिधाः १०५ तैत्वत्पूर्वकपालोत्था

क्र

द. शरे

उ. बाणे

ध

श्चर्णास्तिद्याभ्यमार्गणे तत्रसौम्यशरेद्येतेस्युः स्वा-

स्तिर्यग्गताः खलु १०६ त्रिभयुकूरवेचरस्पष्टतुल्य

तल

क्रां

ग्र. शरं अंशः

६०

लग्नाऽपमाशकैः अभ्यस्ताश्चग्रहेष्वशाः षष्ठ्या

भागादि

ग्र. क्र. ग्र. शर

एक

सास्तलवादिकम् १०७ क्रान्तिविक्षेपयोर्भिन्नतु-

द. उ.

ल्यगोलेधनएकम् ऊर्ध्वगंजायतेदत्वारवेदेतौतिर्य-

ग्र

दृग्रह

गूर्ध्वगौ १०८ स्यात्तद्वकूरवेचरं स्थूलं सूक्ष्ममदन्यै-

स्व. अयनाश

स्तुतत्स्मृतम् तत्रदिकूपलभादेशेदेवांशोकाऽध्वरे-

ग्रहस्पष्ट

१०.१० इष्टफल २१६

चरः १०९ शून्यैरिष्टपले भूपयुग्मकैयम्यिकैर्जिनैः

द. २४ ग्रहशरीरौ

लग्नस्यनतकला ११२४

११४

खेटस्येष्वंशकैर्लग्नतलिसैश्चदिग्धतैः ११० इन्द्रा

दिग्भक्ताः फ. क. ११२४

दृग्रह

तुल्यं न. ल. ग्र.

औरिष्टलग्नस्यानस्थूलदृग्रहोन्मितम् लग्नखेट

रा. न.

अयनाश

ल. ग्र.

भधिष्येषुदत्वामार्गांशसस्कृतिम् १११ तेषांया

रा. न. क्रो

क्रां

जायतेक्रान्तिस्सामध्यापक्रमं भवेत्

अथक्षितिजदृत्तेदृग्दृत्तेदर्शनमदर्शन

मुदयास्तंप्रतिदिनंयद्रवतितज्ज्ञानम्

व्यडर्करवेदस्यये^{सू}भागास्तु^{प्र}र्कासाः^६स्यात्कलादिकम् ११२

तस्मिन्^{धः}स्वर्णचरं^{कः}भानोः^{सू}स्वर्णदयं^{धः}घटी^{धः}मुखम्^{कः}स्वर्ण

खेटचरव्यस्तदत्वा^{प्र}डकोदयतोदयम् ११३ स्यात्खेट-

स्याडस्तकालस्याद^{सू}डकास्ताद्व्यस्तसंस्कृतौ च^{सू}द्वत्सू

य्येदियाडस्ताभ्यांस्यातांतौखेचरस्यतु ११४ तद्वत्खे-

टोदयाडस्ताभ्यांस्यातांखेटोदयासकौ अस्तज्ञानं

सूर्योनिग्रहभागास्तु^{प्र}र्कासाः^६स्याद्घटीमुखम् ११५

तस्मिन्^{धः}खेटचरं^{धः}स्वर्णस्वर्णदयं^{धः}कलादिकम्^{सू}स्वर्णमडर्क

चरं^{धः}व्यस्तदत्वा^५तत्रघटीमुखम् ११६ सू^{प्र}व्यडिस्तात्खेच-

रस्याडस्तकालस्यात्प्रतिवासरम्^{प्रतिदिनम्}स्वव्यक्षाडह^{स्व}ईलहि

त्वापंचचन्द्रघटीषुच ११७ शेषंनित्योदयेयुक्तंनित्या-

डस्तेखलुवर्जितम्^{१५}कृत्वातावुदयाडस्तारव्यो^{प्र}कालौत-

स्यग्रहस्यच ११८ प्रस्फुटौलिप्तिकापूर्वौविज्ञेयौग-

एकोत्तमैः

अथ सूक्ष्मोदयास्तानयनम्.

१* ^अ द्वेधाऽस्तेचोदयेकाले कृत्वाऽकेग्रहयोः स्फुटौ ११८

^अ तस्याऽस्तं चोदयंतं दृष्ट्वा नयेच्च पुनः पुनः यस्मान्नि-
र्विकृतिं याति ततस्तत्प्रस्फुटोच्यते १२० ^{अस्ताद्वै मुदयं} चेदस्तमुद-

यादूर्ध्वं शीघ्राणां तद्दिने तदा दृश्यते तद्ग्रहस्तत्र व्यस्त-
तन्निहि दृश्यते १२१ पश्चिमोदयवेलायां दृष्ट्वा त्तेऽस्तं

विचारयेत् ^{पूर्} पूर्वाऽस्तमयवेलायामुदयंतं द्विचारयेत् १२२

२* ^अ अस्तादूर्ध्वं परास्तं चेन्मन्दानां तद्दिने भवेत् दृश्यते पश्चि-
^{दृष्ट्वा नास्तादत्यकालां राजपश्चिमास्तम्}

मेरवे तस्तं दृष्ट्वा नहि दृश्यते १२३ ^{पूर्} पूर्वस्यामुदयया-

ते दृश्यते स्वोदयक्षणे ^{स्व} अस्तेष्टं सूर्यघस्त्राढ्यस्याऽद-
^{दिनमानं}

स्तेष्टस्त्विनोदयात् १२४ स्वाऽह्नाढ्यं स्वोदयस्येष्टं

चाऽस्तेष्टः स्यादिनोदयात् १२५ ^अ न. अगस्त्यं वृ-
^{अ. प्र. हुतभुक्. अपावत्स. अपा.} भान्यऽगस्त्यादय-

श्चापि मन्दाः प्रोक्ताश्च पाण्डितैः १२५ सदैहं प्रवदेत्सं

१* कालांशजोदयकालादूर्ध्वं दृष्ट्वा नास्तकालं चेदथवा दृष्ट्वा नास्तोदयादूर्ध्वं कालांशजास्तस्यान्तं दृष्ट्वा नहि दृश्यते चेत्कालांशजोदयका-
लादत्यं दृष्ट्वा नास्तकालमथवा दृष्ट्वा नास्तोदयादत्यं कालांशजा-
स्तं तदा तद्ग्रहस्तत्र निहि दृश्यते

२* दृष्ट्वा नास्तकालांशजपश्चिमास्त. कालांशजास्तादत्यं दृष्ट्वा नास्तम्.

चरोत्पत्तिः

२५५
वार

धोपलैः पंचाऽधिकोनकैः विस्पष्टनिश्चयाच्चाऽपि बा-
कां कालाशानां
णाऽपक्रमनिश्चयात् १२६ निश्चयात्ममयांशानां वक्तु-
व्यंतद्यथोचितम् नस्थूले निश्चयं चाऽस्ते चोदयेपी-
तरेषु च. १२७ । १३ १४ .

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते प-
रमसिद्धान्ते उदयास्ताधिकारो नवमः ८

मेरुयंत्रांशज्ञानम्.

उ. कां सुमेरोः उ द
क्रान्त्यंशः मेरुयंत्रांशः खेटानामुत्तराः स्मृताः या-
क्रां कु. मेरोः
स्याऽपक्रमभागास्तु यंत्रांशाश्च सुरालये १

व्यक्षेमध्याह्नयंत्रांशज्ञानम्.

क्रान्त्यंशः स्वांकतः शुद्धा व्यक्षेमनित्यादिनाऽर्द्धजाः
यंत्रांशः कीर्तिता व्यक्षज्ञानम् व्यक्षप्राक्पश्चा-
वृत्त लंकारांशमके पत्तम् सिद्धपुरयमको दीनाश्रुति-
भूमिमण्डलम् २ लंकारांशपुरादीनाम्मेस्तकापरि-
पलभा व्यक्षदंशः
सांस्थितम् प्रोक्तं नाऽस्त्यऽक्षभातत्रतस्तद्व्यक्ष-
मुच्यते ३ अथ चरोत्पत्तिः

अल्पदिनमात्र

अधिकदिनेमानंयान्

उत्तरभूमावुत्तरा

स्वस्वलघ्नतः स्वस्वोद्घातान्ततन्निजायनम् ३

यस्य

दक्षिण

भूमौ दक्षिणायनम्

उत्तरभूमौ दक्षिण

दक्षिणायनम्

उद्घातान्ततन्निजायते चेतारायनम् ४ स्वाड्यन

उ.

देवभूस्थानां विज्ञेयमुत्तरायणम् दैत्यभागस्थितानां तु

द.

+ दिशा

द.

उ.

स्वाड्यनदक्षिणायनम् ५ स्वाशायाम्योत्तरे भूमौ

द.

उ.

उ.

व्यक्षतो दक्षिणोत्तरा विज्ञेयाव्यक्षतः सौम्ये च स्वा-

द.

शातूत्तरा भवेत् ६ व्यक्षाद्याम्याऽवनीस्थानां तु स्वा

दिशाः द.

पर

उत्तरभूमौ द.

चरे द.

भूमौ उ.

चरे

शादक्षिणं भवेत् अन्यगोलचरे च स्वव्यक्षस्थानो-

पश्चात्कालात्

ग्र.

चरतुल्य

प्रथम

दयात्परम् ७ खेटोदयचरमितस्यात्पूर्वनिजदिक्च-

क्र.

रे. एवं व्यस्तं तद्ग्राहाऽस्तस्याद्यथाऽपरदिक्चरे ८

प्रथम

निजव्यक्षाऽस्ततः पूर्वतस्याऽस्तं निजदिक्चरे नि-

अनन्तरं

जव्यक्षाऽस्ततः पश्चात्तस्यास्तं समुदीरितम् ९

ध. ध. ऋ. ऋ. अंश.

अंश.

वा

धृती

धृती

संस्काररीतिः एकजातो तुल्यवशयोगभिन्नत-

ध. ऋ.

योग

अन्तरं

अंश

धृती

रम्भवेत् नैवयोगनविश्लेषभिन्नवशसमीरितम्

१० संस्कारेतुल्यगोलं चेत्तद्गोलस्याद्यथास्थितम्

संस्कारेभिन्नगोलं चेद्गोलस्यादधिकस्य च ११ सं-

योगः

स्कारे गोलसाम्येतु संस्कारः स्यात्तथोर्ध्वतिः गोल-

भेदेतु^{अंतर} विश्लेषसंस्कारः स्यात्तयोर्द्वयोः १२ एवंधिया^{धः}
 धन^{क्रः} एणानाबहूनांसंस्कृतिर्भवेत् खेटव्याक्षाऽन्तरस्थाः^{क्रां}
 शाः स्युस्तत्खेटाऽपमांशकाः १३ नतांशोपपत्तिः^{आकाशग्रहयोः}
 स्वोर्द्धाऽभ्रग्रहयोर्मध्येयेभागा दक्षिणोत्तराः स्युर्धा^{दः}
 म्योत्तरवृत्तस्थास्तेज्ञेयाः स्वनतांशकाः १४ र्वाको^{उः}
 ष्विश्वेन्नतांशास्तुयत्रस्युस्तत्रतद्ग्रहः दृश्यतेनतदा^{प्रः}
 कर्मकिंकार्यंतस्यधीवरैः १५ षष्टिलिसाऽधिकं^{पांडितैः}
 यत्रतत्स्फुटाऽहर्निशंभवेत् तत्खेटस्यधियाकर्म^{अहोरात्र}
 माचरेत्स्वाशयोचितम् १६^{प्रः बुद्ध्या}

अथाक्षभापलभाविषुवद्धानयनम्.

यष्टयऽग्रेणदृढेणैवदृष्ट्वातत्प्रकटं ध्रुवम् यन्मितो^{दंड}
 लभ्यतेभूमौबाहुस्तेनविभाजितः १७ यष्टिमानां^{दंड}

१ * ६।४० पलभादेशे अक्षांश २५।३।१० ज्यार्द्ध ३७।४५।३०
 वर्ग ७७४।१३।५०।१५ लंवांश ६०।५६।४२ ज्यार्द्ध ५०।५।५।३
 पला १००३०।५।३१ लंवांशज्याभागाः १००।१०।११।३ अक्षांश
 ज्यार्द्ध पिंडपलाः १००।१७० तत्र ०।३३।२०।११ अनेन तोटकं हत्वा
 ६।४० पलभादेशे आतिदिकं कर्हकं कुज्यार्द्धं स्यात् ६।३० पल-
 भादेशोलवं ज्यार्द्ध ५०।२२।४६ तत्र पलकणीः १३।३०।५०

२६२

परमसिद्धान्ते.

हतः शंकुर्मध्यबाहुस्तदुच्यते ततः स्वत्रिकला तु-
त्येकाले मध्यभुजाऽभिधम् १८ आनयित्वा परंत-

इन्मध्ययो भुजयोस्तयोः कृत्वा योगदलत्वऽन्यमेरु
द. ज. पलभा ३२८२।६३।१ अक्षांशज्याद्वययो

दिक्काक्षभा भवेत् १९ पूज्यवर्गाऽक्षजीवाद्द्वयवर्गभे-
रतरं मूलमभक्तः अक्षांशज्याद्वय * १ १२ पलभा

दपदीदृतः पलज्याऽद्वाहितः शंकुर्जायते विषुवत्प्रभा
स. को. स. दि

२० भानोः शून्यापमेकस्य घस्त्राऽर्द्धभाऽक्षभा भवे
* २ १३७५।४।५३ पलकर्णी

त लम्बांशज्यांशकैरात्ममऽर्थदं कर्णमुच्यते २१
पलकर्णी शंकु २ वर्ग १४४

कर्णं नावर्गविश्लेषमूलं वा पलभा भवेत्
११४।३५।२४ १२

अर्थदज्ञानम्. चक्रव्यासलवाः स्वेष्टशंकुघ्रा
१३७५।४।५३

अर्थदो भवेत् २२ अक्षांशानयनम्
पलभा शंकु १२ वर्ग १४४ योगमूलं पलकर्णी

अक्षभानरवर्गव्यमूलमऽक्षश्चोच्यते पलकर्णी
अक्षकर्णी पलकर्णी

* १ ६६ अक्षांशदेशे पलभागुलाः २६।५७।८।४० तत्र ६६.
अक्षांशानां ज्याद्वयम् ५२।२०।२५।३०

* २ अर्थदं १३७५।४।५३ अर्थदं पिण्डपलाः ४५५०२५३।२१
चक्रव्यासपिण्डपलाः सूक्ष्माः ४१२५२४।२६।४५ चक्रव्यास
लवाः सूक्ष्माः ११४।३५।२४।२६।४५ चक्रव्यासां पलाः
सूक्ष्माः २०६२६२।१३।२२।३० ६।४० पलभादेशे पलक-
र्णीः १३।४३।३५।१।२५ अक्षकर्णी पलाः पिण्डम् ४५४१५।१।२५

तुरीययंत्रेणाक्षांशानयनम्

२६३

५७।१७।४२ शकु १२ गुण ६८७।३२।२४ फलं लवु सादिमे

चतुष्टयंशकुकुंदमुच्यते २३ पूज्यघ्रापलभाचाऽ

पलक

क्षकणासाक्षज्यकादलम् जायते तद्यमे घ्नं ज्यास्यात्

भु

स्या भुजभागकाः २४ अक्षांशाः कथिताः कुन्दं द्वि

ज्या

घ्नंतमौर्विका भवेत् तस्या बाहुलवाः प्रोक्ता लम्बा

भु

भागाश्च पण्डितैः २५ अक्षमानस्योर्वर्गयोगमूल

पलक

१३७५।४।५३

विभाजितम् अर्थदज्या भवत्तस्या दोर्भागाः स्वां

कतो निजाः २६ अक्षांशाः सुरदैत्यांशज्ञेयास्ते द

क्षिणोत्तराः प्रकारान्तरेणाक्षांशानयनम्

स्वाऽह्वाऽर्द्धतूत्तरेखेटासौम्याः स्युस्तन्नतांशकाः

२७ स्वाह्वाऽर्द्धदक्षिणोखेटश्चेद्याम्यास्तन्नतांशकाः

स्वाह्वाऽर्द्धजस्वयंत्रांशस्वां भेदान्नतांशकाः २८

स्युर्नतांशस्फुटक्रान्त्योर्दिग्भेदे योगमाचरेत् दिक्

साम्ये विवरं कृत्वा ह्यऽक्षांशाः समुदीरिताः २९

तुरीययंत्रेणाक्षांशानयनम्

त्रिंशद्विंशान्तरेणैव तद्भुवैः प्रकटं ध्रुवम् दृष्ट्वा काल

इयं च तत्पादभागो द्रवस्य च ३० भामार्गेणैव यत्रस्य

स्युर्येयं यंत्रभागकाः तत्कालद्वयेयोर्यंत्राशौक्याऽर्द्धं ^{योगं}
 स्युः पलांशकाः ३१ ध्रुवनिश्चयम्. सुमरोरुप-
 रिस्थन्तु ध्रुवं सौम्याभिधं भवेत् ध्रुवया ^दम्याभिधंत-
 तस्यात्कुमेरोरुपरिस्थितम् ३२ पश्यन्ति स्थानयोः के ^{स्थिरयोः}
 चंद्रव्यक्षस्थाः स्थिरयोर्द्वयोः ^{प्रकट} ध्रुवमेव कदाचित्तु व्य-
 क्षदेशास्थिता नराः ३३ अवपश्यन्ति पूर्णं वा कदा-
 चित्समये दलम् ^{अर्द्ध} रात्रौ तमऽवपश्यन्ति कदाचिन्नहि
 तल्लवम् ३४ अलोकयन्ति तच्चाऽथ तद्भुवो यदि मा-
 नवः रात्र्यङ्गारम्भयोर्मध्ये द्वेकस्थाने वदृश्यते ३५ ^{चल}
 स्थिरस्तत्स्यात्तदाऽथोक्तमिनेतन्नस्थिरो भवेत्
 लम्बांशज्ञानम्. ज्ञेयाः शून्याऽयमाह्नाऽर्द्धं लम्बांशा ^{कां}
 यंत्रभागकाः ३६ वाऽक्षभागानिताः स्वांशभागा ^{पलभागानिताः}
 लम्बलवाः स्मृताः

अथ प्रसंगात्कुन्धधारानयनम्.

अक्षांशज्यादलाऽभ्यस्तकीलपलभयोद्धृतम् ३७
 तत्कुन्धधारकं धारं लम्बांशज्यादलं भवेत्

यथायोग्येष्टाद्वयक्तानयनम्

२६५

दृष्टत्तज्ञानम् ^{देवां शै} भूगोलाद्भूमराशेतु ह्यक्षभागमि-
तोत्तरे ३८ ^{ज. आकुशे द. धव} व्योमेयाम्यस्थिरस्थानान्निजदृक्पतनं भ-
वेत् ^{ज. धव} एवंसौम्यस्थिरादङ्ग्रेचस्वदृक्पतनं भवेत् ३९
व्यस्ताभ्यांसौम्ययाम्याभ्यामित्थं दैत्यांशके भवेत्
^{क्षितिजम् नक्षत्र क्षितिज व्यासस्थ} स्यात्कुजं धिषण्यदृष्टत्तत्कुजाद्भूम्यविस्तृतेः ४० तु-
^{आकाशारम्भः} ल्यव्योमसुरवेयातिदृक् सूत्रस्वस्वभूस्थलात्

अथ यत्रांशानयनादाविष्टज्ञानम्.

ग्राह्यमिष्टोत्थस्वेटार्कजं रेवटस्योदयंबुधैः ४१ भायंत्रां
शदिगंशानामाशये सर्वदाखलु सावनीयमिहाराख्या-
तंचक्रभ्रमणजं रेवः ४२ गुप्ताहोरात्रलिप्तोत्थमथच-
क्राटनोद्भवम् ^{न.} चात्रयं भाहोरात्रघटीतुल्यषष्ठ्यनुसार-
जम् ४३ यथायोग्येष्टकं स्वेष्टं स्यात्स्वेष्टस्वोदयान्तरम्
गुप्ताहोरात्रानयनं स्थूलम् ^{गति.} भुक्त्यंशं गांशयु-
क्तं ^{६०} तुरवांगमार्गजवेत्तथा ४४ ^{गति} वेगं भागांगभागोनं
^{६०} शून्यांगं वक्रवेगके ^{वक्रगतौ} स्थूलं सूर्यादिगुप्ताहोरात्रलि-
^{ध.} तादिकं भवेत् ४५ यथायोग्येष्टाद्वयक्तानयनं

गुप्ताऽहोरात्रलिसामायथायोग्येष्टलिसिका षष्ठि^{६०}
 घ्रास्तत्फलं लिसाद्यं स्पष्टदिनजातिकम् ४६ व्यं
 त्तं स्वस्वस्फुटं सूर्यपूर्वाणासमुदीरितम् व्यक्ताद्य-
 थोचितेष्टानयनम्. सूक्ष्मव्यक्तकलाऽभ्यस्ता
 गुप्ताऽहोरात्रलिसिकाः ४७ शून्यतर्कोद्दिता लब्ध-
 लिसाद्यंतु यथोचितम् इष्टं निजोदयात्सूर्यपूर्वाणा
 चात्रयवंशकम् ४८ व्यक्ताऽत्यं वक्रवेगस्या इथ-
 क्तोद्दिमागविगके सूक्ष्मयथोचितेष्टात्सूक्ष्मव्य-
 क्तेष्टानयनम्. गुप्तघस्रोद्दितात्स्पष्टघस्रघ्रात्त-
 द्यथोचितात् ४९ इष्टात्तज्जायते व्यक्तलिसिका
 पूर्वकं स्फुटम् स्पष्टव्यक्तात्सूक्ष्मयथोचितेष्टा
 नयनम् व्यक्तं गुप्तदिनाऽभ्यस्तं प्रस्फुटाहविभा-
 जितम् ५० तत्सूक्ष्मलिसिका पूर्वयथायोग्येष्टकं
 भवेत् अथ स्पष्टनतस्थूलनतज्ञानम्.
 स्वेष्टजाऽपमजस्पष्टघस्राऽर्द्धव्यक्तभेदकम् ५१
 स्यान्नतं प्रस्फुटं पूर्वपश्चिमं प्राक्पराह्नजम्

देवांशोपूज्यमुत्तरंदैत्यांशोदक्षिणं २६७

दण्डप्रदानयनम्. इष्टेस्पष्टनतस्यैवलिप्ताः खेट-
स्यसर्वदा ५२ तर्कघ्नाः स्युर्लवास्तेषांभभुजोदण्डदः

स्मृतः दण्डानयनम्. दण्डप्रदोद्भवज्याऽर्द्धभागाः
केरांशकाहताः ५३ त्रिज्याखण्डलवैभक्तां दण्डभा-

गमुखंभवेत्. ततः दण्डप्रदांशानयनम् पूज्यदण्ड-
वधंकेरंभक्तंज्याऽर्द्धमुदीरितम् ५४ दण्डपूज्यगुणंज्या-

ऽर्द्धभक्तंकेरमिहोदितम् तज्याऽर्द्धद्विगुणंक्त्वास्या-
ज्यातस्यास्तुदोर्लवाः ५५ दण्डजा दण्डदाश्चोक्ता

वंशजाइतिवंशदाः वंशानयनम्. दण्डदोनत्रि-
भांशानांजीवाऽर्द्धघ्नतुकेरकम् ५६ चक्रव्यासदलाः

शासंवंशमंशमुखंमतम् स्वेष्टे तत्स्वनतस्यैवपञ्चा-
खाऽत्याऽधिकाः कलाः ५७ तद्वंशस्यांशकाः सौम्य-

यास्या व्यक्षोत्तरेक्षितौ विज्ञेयास्तेविलो मास्तुव्य-
क्षाद्याम्यक्षितौबुधैः ५८ षष्ठ्यंशं दण्डं तत्पनतेवंशानि-

जभूमेरुदग्गतम् स्यान्नतेपंचरूपोर्द्ध्वद्वयभूमेरुद-
ग्गतम् ५९ देवांशोपूज्यमुत्तरंदैत्यांशोदक्षिणंस्यात्.

निजभूमेरु दकं स्यात्पूज्यं त्रिज्यादलो न्मितम्

अथ चराचारकानयनम्.

लि सादिकं चरं तर्कनिघ्नमंशादिकं भवेत् ६० तज्याः

र्द्धं चरदिक्कंतु भागाद्यं चारकं मतम् चारकात्क्रा-

न्या नयनम्. कीलासंतो टकाभ्यस्तं पूज्यं केरोद्धु-

तं भवेत् ६१ एक तुल्याऽक्षभादेशो चारकक्रान्तिदिग्ग-

तम् तंहत्वा निजदेशाऽक्षच्छायया चारकं भवेत् ६२

स्वस्थानेऽथैक तुल्याऽक्षभादेशोद्भवचारकान् सर्व-

सूक्ष्माऽपमानांतु लिखित्वा पत्रके बुधैः ६३ चार-

कं त्वानयित्वैव स्वस्फुटाऽपमकोष्ठजम् तत्पत्राच्चत-

तो हत्वा स्वस्थलाऽक्षभया भवेत् ६४ स्वस्फुटं चारकं

चाऽथ तन्निजस्फुटचारकम् भक्त्वा स्वाऽक्षभया

लब्धचारकप्रमितस्य च ६५ पत्रे यज्जायते कोष्ठं त-

तुल्याऽपक्रमं भवेत् चारकात्पलभानयनम्.

चारकं केरकाऽभ्यस्तं पूज्यासंतो टकोद्धृतम् ६६

शुद्धमूलादिस्थानचारका २६५

१२ शकुंघ्रपलभाज्ञेयातद्देशोपदिशितोत्तमैः शुद्धज्ञानं

शुद्धं भागादिकं ज्ञेयं पूज्यचारकसंस्कृतम् ६७

नात्यबाणज्ञानम्. तिथ्यऽव्यादधिनतेऽङ्गघनतलि.

सांशभस्यच कोट्यंशज्याऽर्द्धहीनाढ्यपूज्यनात्य-

शारम्भवेत् ६८ अथग्रहस्थानज्ञानम्.

क्रान्तिवृत्तेऽपि पूर्वाकादक्षिणोत्तरदिग्गताः स्वांकभा-

गाश्च जायन्ते परचिह्नस्थलान्तथा ६९ स्वेष्टापक्रम-

दिग्भागे प्राक्चिह्नादक्षिणोत्तरे स्वेचराऽपमतुल्यांशे

क्रान्तिवृत्तेऽग्रहस्थलम् ७० विज्ञेयं क्रान्तिवृत्तेदक्षि-

णोत्तरज्ञानम्. क्रान्तिवृत्तस्य याम्यं याम्यं ध्रुवे गतम्

सौम्यं सौम्यं ध्रुवे यातं ज्ञेयं नित्यं विचक्षणैः ७१

शुद्धमूलादिस्थानचारकाग्रस्थानव्यग्र-

बाणस्थाननतोन्नतसंधिस्थानज्ञानम्.

व्यक्षवृत्तोपरिष्ठाच्च नित्यंतत्पूर्वलक्षणाः परिभ्रमतिरे-

रस्यस्वोदयात्स्वोदयान्तके ७२ एवं भ्रमति तत्पश्चा-

च्चिह्नमऽस्तान्तरे सदा स्वेष्टोत्थापक्रमोत्थस्तु प्राक्

र्वाण्डे^{अ.} तद्ब्रह्मस्थलः^{स्थान} ७३ यत्र स्पृशति दृग्बुत्ते तत्स्वेद-
^{उद.} स्योदयस्थलम्^{स्थानम्} विज्ञेयं तत्क्षणे पूर्वलक्षणस्तद्विचक्ष-
 णैः ७४ यत्र स्पृशति तद्व्यक्षचक्रे तत्राऽपि कथ्यते.
 तत्स्वेद^{अ.} स्योदयस्थानमेवं तद्दृष्टिकुण्डले ७५ र्वाण्डे^{अ.}
 पश्चिमसंस्थे च स्वेष्टकालाऽपमोद्भवः^{क्रा} तत्स्वेदस्थान^{अ.}
 भागस्तु यत्र स्पृशति तत्र च ७६ तद्ब्रह्मस्याऽस्तदेशं
 स्यात्प्रागं कस्तत्क्षणे तथा संलगत्येव तद्व्यक्षचक्रे^{स्पर्शानि}
 तत्राऽपि कथ्यते ७७ तत्स्वगाऽस्तमयस्थानं शुण्डा^{अ.}
^{चारक} दिस्मरणाय च^{व्यग्रशाशरम्} छेददृक्कोटिदृग्दण्डछायोप-
 पत्तिज्ञानम्. चक्रव्यासदलं व्यक्षरत्ते केरं भवे-
 त्सदा ७८ चेत्पूज्योन्मि^{इष्टके}त केरे तु व्यग्रबाणोन्मिता
 तदा कोटिः स्यात्कैरके कोटिर्जायते छेदसंज्ञकः
 ७९ चेद्बाहुकर्णयोर्यत्राऽस्त्याशयं तत्र तर्हितु बा-
 हुत्वयान्तिकर्णानिकोटयो यान्तिकर्णताम् ८० गोले
 हीत्थं भुजा यान्तिकर्णतां चाशयोऽस्ति चेत् कर्णं
 चक्रे हि भूगर्भात्पूज्यतुल्यसदा भवेत् ८१ छेदमऽ

कए^{५७/१७/४२}
 त्रथवस्मृत्वाकर्णपूज्योन्मितेयदि स्यात्कोटिधरि
 लवांशज्या^{५७/१७/४२}
 तुल्यातुकर्णछेदोन्मितेतदा ८२ दृक्कोटिर्जायतेको-
 टिस्तुपापूज्यंश्वंभवेत् दृक्कोटिकर्णयोर्वर्गभेदमू-
 लंतुयद्भवेत् ८३ तदृग्दण्डोच्यतेतत्तु भुजभादण्ड
 रूपकः दृक्कोटौयदिदृग्दण्डंस्याद्दोः स्यात्तर्हिभानरे ८४
 स्वदिनार्द्धेस्वयंत्रांशशुण्डज्ञानम्.

स्वाऽह्नाऽर्द्धेनिजयंत्रांशाः स्वोन्नतांशसमाः स्मृताः
 रचव्यध्रेषुसमंशेयंस्वाऽह्नाऽर्द्धे निजशुण्डकम् ८५
 स्वमध्याह्नेस्वच्छायाज्ञानम्. स्वोन्नतांशज्यकाः
 र्द्धौशैर्हत्वाकीलविभाजयेत् तन्निजोन्नतभागज्यास्व
 ण्डांशैस्तत्रतत्फलम् ८६ स्वाभास्यान्निजमध्याह्ने
 स्वाऽह्नार्द्धाभाऽल्पकास्वभा नभवेन्निजघस्त्रेतुभा-
 प्रश्नेतद्विचारयेत् ८७

अथेष्टनतेभाकएछाययोरानयनाय

बाणानयनंनान्यबाणानयनं च

* नतलिप्तांगघातांशराशिकोद्यंशमौर्विकाम् द्विता

* उदाहरणंकरं ५४।१४।५ कुदं ५०।५।५।३१ शुद्धं ५६।२०।३५-

२७२

परमसिद्धान्ते

१४४/३५/२४

नतकूलोत्पन्नबाणां

१५

तच्चक्रविस्तारे शेषाऽद्धनतजशरम् ८८ स्यात्तत्पच

बाणः

नात्यबाणाः

कुलिसाऽत्यनतजः सायकस्त्विह नात्यबाणोच्यते

१५

बाणः

पंचचन्द्रलिसाऽधिकेनते ८९ नतजमार्गणांहित्वा

१४४/३५/२४

चक्रव्यासऽवशेषकः प्रोच्यतेनात्यबाणास्तु

बाणः

व्यग्रशरानयनम् शुण्डनात्यशरोनितम् ९० क-

त्वाव्यग्रशरं ज्ञेयं नात्यबाणानयनम् शुण्डेतद्व्य-

बाणः

बाणः

ग्रसायकम् हित्वासंजायते ह्यऽत्रस्वेष्टेतन्नात्यमार्ग-

बाणः

णाः ९१ छेदानयनम् व्यग्रमार्गणाकंकेरनिघ्नं

५७/१७/४२

पूज्योद्धृतं भवेत् छेदं दृक्कोट्यानयनम् छेदा-

५७/१७/४२

शंकुसंज्ञः

हतंकुन्दपूज्यासंगणितप्रदम् ९२ जायते तत्तु दृक्को-

टिस्तद्वशांशज्यकादलम् दृग्दण्डानयनम् अथ

३२८२/४३/१

दृक्कोटिवर्गेनात्पूज्यवगाच्चयत्पदम् ९३ तद्दृग्दण्डो-

इष्टं २०/११ चरं द. १४५ नतं ७० शरं १४४३/१० नात्यशरं च १४४

४३/१० व्यग्रशरं च ३१/४४/३५ पुरं ८६२४ ३/८/३६ चारकंद ३०/५०

१/३ इष्टे भाकणागुलाः २६/१०/१३ कर्णवर्गः ६८४/५३/१० छायांगु-

लानि २३/१५/२४ कुंदपलापिण्डं १००/३०५/३१ पूज्यपिण्डपलाः

२०६२६२ पूज्यवर्ग ३२८२/४३/११ पलापिण्डं ११८१७७८९ पूज्यघनम्

१८८०८३/१६/२ पूज्यघनपलापिण्डं ६७७०५५७६२ पूज्यघनकील १२

अ २२५६५५५/१२/२४ पलापिण्डम् १२५१५७१४४

व्यग्रबाणारम्भस्थानज्ञानम्

३७३
शंकु. १२

च्यते छायाकर्णछायायोरानयनम्. कीलदृ.

कोट्याप्ततुयत्फलमूतत्फलेनाहते पूज्यदृग्दण्डे भा.
छा. कर्ण छाया

श्रवप्रभे २४ विज्ञेये. अथेष्टनतकलानयनाय

५७१७१४२ छा.

दृग्दण्डदृक्कोटयोरानयनम्. त्वथपूज्यघ्राभाभा-

छा. कु.

३२८२१४३१९

कणाद्धृताभवेत् दृग्दण्डंत्वथ दृग्दण्डपूज्यवर्गान्त-

रात्पदम्. २५ दृक्कोटिर्जायते. छेदानयनम्. पू-

५७१७१४२

ज्यदृक्कोटिगुणितं भजेत् लम्बाशज्यादलेनैवफलं त-

५७१७१४२

च्छेदकं भवेत् २६ व्यग्रशरानयनम्. पूज्यं छेदा-

बाणं

हतं केरभक्तं व्यग्रशरं भवेत् नात्यबाणानयनम्.

शरं

शरं

व्यग्रबाणो नितं शुण्डं कृत्वा स्यान्नात्यमार्गणः २७

अथ व्यक्षचक्रे शुण्डाग्रस्थानचार-

काग्रस्थानज्ञानम्.

ग्र उद-

स्वोदयास्तमयस्थानमध्यज्यारूपमध्यमे विज्ञेयं

व्यक्षचक्रे तु शुण्डाऽग्रस्थानकं बुधैः २८ शुण्डाऽ

ग्रस्थलके तत्रचारकाऽग्रस्थलं भवेत् व्यग्रबाणारम्भ-

शरं

स्थानज्ञानम्. तच्च शुण्डाऽग्रस्थले व्यग्रबाणारम्भ-

२८

स्थलं भवेत् ९९ व्यग्रबाणाग्रस्थानज्ञानम्.

^{स्वदेश प पू.} स्वापरप्राक्स्थितेचोर्द्ध्वचक्रेतच्छुण्डसूत्रके तथा.

तच्छुण्डसूत्रेतुव्यक्षसंस्थोर्द्ध्वचक्रके १०० तन्नतो-^{ग्र}

न्नतयोः संधिस्थानयोस्स्वकपालयोः मध्यज्यास्त-^{ग्र पू प.}

पमध्येतुव्यग्रेष्वऽग्रस्थलं भवेत् १०१ व्यग्रबा-^{ग्र उदु.}

णाभावज्ञानम्. नित्यं स्वाऽस्तोदयेकाले स्याच्छू-^{शर}

न्यं व्यग्रमार्गणम् शुण्डमूलस्थानज्ञानम्.

^{स्वदेश पू प.} स्वप्राक्पश्चिमसंस्थस्यचोर्द्ध्वचक्रस्यमस्तके १०२ ^{धिरसि}

तथातद्व्यक्षचक्रस्यमस्तके व्योमसन्मुखे शुण्ड ^{आकाश}

मूलस्थलं नित्यं विज्ञेयंगणकोत्तमैः १०३

अथ भाकणानियनायपुरानयनम्

हिल्वातात्कालिकाच्छुण्डात्त्वेष्टजं नाल्यमार्गणम् ^{बाण}

^{व्यग्रशरं} तच्छेषकेरकुन्दाभ्यांहत्वास्वेषेष्टपुरः स्मृतः १०४

वंशदिग्दण्डदोनाभ्रखेटांशज्याऽर्द्धसंस्कृतम् सौम्य ^उ

दक्षिणकंचस्वचारकंलंशकादिकम् १०५ खेष्टक्ष-^{व्यग्रशरं}

णोद्भवंतत्स्याद्भागाद्यं व्यग्रमार्गणम् केरकुन्दांश

पुरशुएडाभ्यांनतकलानयनम्

३७५

घातघ्नव्यग्राऽक्षंपुरमुच्यते १०६ पुरात्छाया-

याः कर्णानयनम् ^{१२. १८८०८३ १६ १२} कीलपूज्यधनघ्नभाकर्णः स्या-

त्पुरभाजितम् ^{५७ १७ १६ २} भाकर्णीत्तपुरानयनम् पूज्यस्य-

वधनं नृघ्नभाकर्णीसंपुरो भवेत् १०७ प्रकारान्तरे-

एापुरानयनम् ^{१२} अर्कमानस्यशंकोस्तु भाकर्णस्य

पलोद्धृताः ^{भक्ताः ८१२५ १५ ७१ ४४} वेदेन्द्राश्वाकभूतत्वभूनागास्तद्भवेत्पुरः

१०८ व्यग्रबाणानयनम् ^{१२, वांकु गुणित} कीलपूज्यधनक्षुण्णं

कुन्दासंकेरकोद्धृतम् ^{अंशादि} भाकर्णेनोद्धृतं व्यग्रबाणस्या-

त्पूज्यजातिकम् १०९ प्रकारान्तरे एाव्यग्रबाणा-

नयनम् ^{बाणि} कुन्दकेरवधेनासंपुरं व्यग्राऽक्षमीरितम्

तत्पुराद्यंत्रांशानयनम् ^{३२८२ १४३ १९} तत्पुरं पूज्यवर्गसंयंत्रांश

ज्याऽर्द्धमुच्यते ११० तद्विघ्नं ज्या भवेत्तस्या बाह्वं-

शा यंत्रभागकाः स्युः ^{३२८३ १४३ १९} अथ यंत्रांशेभ्यः पुरानयनं

यंत्रांशज्यकाऽर्द्धं पूज्यवर्गपुरं भवेत् १११

पुरशुएडाभ्यांनतकलानयनम्

तत्पुरं कुन्दकेराभ्यां भक्ता लब्धो न शुएडकः स्यात्त-

२७६

परमसिद्धान्ते.

बाण

५७।१७।४२ शर

नात्यशरपूज्यनात्यमार्गणवर्जितम् ११२ कृत्वा

तद्विगुणं ज्यास्यात्तस्याः कोट्यंशषड्लवम् पंचशी-

तांशुलिंसाऽल्पलिंसाद्यंतन्नतं भवेत् ११३ स्याच्चेत्पू-

५७।१७।४३

शर

अंतर

ज्याधिकनात्यबाणयत्रहितर्हिच तत्रतद्विवरं कृत्वा

शर

५७।१७।४२

नात्यमार्गणपूज्ययोः ११४ स्याज्ज्याऽर्द्धतमधिग्न्या-

स्यात्तस्या दौर्लुबान्विताः शून्यांकास्तर्कभिर्भक्ता

लब्धलिंसादिकं फलम् ११५ स्यान्नतं स्वेष्टकाले तु पं-

१५

चचन्द्रकलाऽधिकम्. अथ प्रकारान्तरेण व्यग्रा-

स्व भूमेरुदि.

क्षचारकाभ्यां नतकलानयनम्. निजदिक्का-

आ

अंतर

न्तिकाले तु चारकव्यग्रबाणयोः ११६ भेदविगुणितं

भुजांश

ज्यास्यात्तस्या बाह्यंशवर्जितात् खग्रहान्तर्कभक्ता-

१५

तु बाणांश्चाऽल्पं नतं भवेत् ११७ तत्र चेच्चारकादऽल्पं

व्यग्राऽक्षं नतलिसिकान् हित्वांश्चाग्निप्रमाणेभ्योक्षा-

अन्यमेरुदिग्रते

जोर्द्धस्यात्तथानतम् ११८ परदिक्चारकयुक्त्वा व्य-

भुजांश

ग्राऽक्षं ज्यादलं भवेत् तद्विग्नं ज्या भवेत्तस्या बाह्यं-

५०

शाऽभ्रनवाऽन्तरम् ११९ षड्भक्तं जायते नित्यं लिंसा-

कईकतोटकानयनम्

२७७

घन्तत्रतन्नतम् अथप्रकारान्तरेणयन्त्राशानयने-

वेत्रानयनम्. ^{५७।१७।४२} पूज्यघन्तोटकंकुन्दभक्तंतत्क्रान्तिः ^{क्रां}

दिग्गतम् १२० ^{उ. द.} वेत्रस्याद्वेत्रभागघन्कुन्दपूज्याशको ^{५७।१७।४२}

द्धतम् लब्धभागमुखंवेत्रदिग्गतंतोटकं भवेत् १२१ ^{उ. द.}

तत्रपातानयनम्. ^{पलांश} लम्बाऽक्षांशज्यकारखण्डौक-

र्णोस्तिस्तुतयोस्तुयत् भेदयोगवधपूज्यभक्तलब्धोन ^{अंतर घात ५७।१७।४२}

संयुतम् १२२ ^{५७।१७।४२} पूज्यंकत्वादलोबाहूस्तः स्वस्वभुज-

कर्णयोः ^{वर्गान्तरम्} वर्गभेदपदपातस्यादृक्चक्रकुलोद्भवम्

१२३ तत्र कईकतोटकानयनम्. केरघन्चारकं

पूज्यभक्तंतत्कईकं भवेत् ^{५७।१७।४२} तेन घन्धारकं त्वऽक्षज्याऽ

द्विसंतोटकं भवेत् १२४ ^{१२} पलभातोटकांशघ्नांशक्रा-

साक्रान्तिदिग्गतम् कईकं ^{क्रां उ. द.} जायतेवातत्क्षितिज्याऽ

साक्रान्तिदिग्गतम् कईकं जायतेवातत्क्षितिज्याऽ

* ६।४० पलभादेशो १।८।३८।१५ अनेन तोटकं हत्वाक्रान्तिदिक्
वेत्रस्यात् ६।४० पलभादेशो ०।२५।८।१५ अनेन कटकं हत्वा अ-
क्षांशदिक् पलदिक् फलं स्यात्. तथा ०।२५।८।१५ अनेन कईकं
हत्वा अक्षांशदिक् क्रमं पार्श्वस्यात्. ६।४० पलभादेशो ०।३३।२०
अनेन तोटकं हत्वा क्रान्तिदिक् कईकं कुज्यां स्यात्.
६।४० पलभादेशो पातानयने बह्व्योबाहू तत्र बहुभुजः ४३।४६
अल्पभुजः १३।३०।४७ पातभागदिः २४।१५।२४ अक्षांशज्या
वर्ग ७४।१३।५० अल्पभुजवर्ग १६२।३६।१०

२७८

परमसिद्धान्ते.

ईलवादिकम् १२५ कंटकानयनम्. वंशक-
ईकयोः कृत्वासंस्कारंकण्टकोच्यते देवांशोदक्षि-
एांदैत्यांशभूमावुत्तरंपलदिक्फलं स्यात्

पलदिक्फलानयनम्

* कुन्देपातं भवेच्चेत्स्यात्पूज्यऽक्षाराज्यकादलम् १२६
कुन्देपातं भवेच्चेत्स्यात्पूज्यऽक्षाराज्यकादलम् १२६
चेत्स्याद्व्यज्येऽक्षजीवाङ्गकटके पलदिक्फलम् पा-
तघ्नकंटकधारभक्तं स्यात्पलदिक्फलम् १२७ अ-
क्षाराज्याऽङ्गभागघ्नकंटकं भागपूर्वकम् पूज्यभा-
गोद्धृतं वा स्यादंश्राद्यं पलदिक्फलम् १२८ वाक्षां-
श्राज्याऽङ्गितुल्यस्य कर्णस्याऽत्र भुजाहतम् कण्टकं

* तोटकपलकर्णेष्टिकर्णानां योधिकस्तत्पूज्यासः स्वस्थाने लिखेत्
योल्याधिकस्तत्कीलासः स्वस्थाने लिखेत् अत्यल्पस्तु यथास्थितौ
ज्ञेयः तेषां घाते आतिदिक्कात्रास्यात् विध्याहृतं नरं यंत्रांश्राज्या-
ङ्गनामंभास्यात् शंकुघ्न १२ पूज्य ६८७ १३२ १२४ पलपिंडम्
२४७५१४४ ६१४० पलभादेशे पूज्यांश्राङ्गकीलासपलकर्णफलम्
०१११११५३ तत्राक्षकर्णः १३१४३ १३५ पिंडपलाः ४८४१५१
तत्राक्षारांश्राः २८१३१८ तज्ज्याङ्ग २७१४८ १३० पिंडपला १००१७०
लम्बांश्राः ६०१५६१४२ तज्ज्याङ्ग ५०१५१५१३१ पिंडपला १८००
३०५१३१ ६१४० पलभाव्यगुला ४०० पलभा ६१४० वर्गम्
४४१२६१४०

प्रकारान्तरेणोष्टकणिद्यायामाना २७८

स्यात्पलांशज्याखण्डासंपलदिक्फलम् १२८
चक्रभूभुजानयनम्. संस्कारंचक्रभूदोस्स्यात्प-
लदिक्फलवेत्रयोः यद्वत्तत्कद्वैकैर्नैव संस्कृतं वंशसं-
ज्ञकम् १२९ कंटकं जायते तद्वद्वास्योदक्फलदिक्फ-
लम् संस्कृतं वेत्रभागेस्तु दक्षिणोत्तरदिग्नितैः १३१
जायते चक्रभूबाहुसंज्ञकं दक्षिणोत्तरम् विद्यानय-
नम्. स्याद्विधिश्चक्रभूबाहुदण्डवर्गयुतेः पदम् १३२
यंत्रांशानयनम् वृत्तपादांशयंत्रे स्यात्वंशभागार-
म्भकस्थलम् भामार्गान्तिस्थलं रवांकभागस्थानकुज
भवेत् १३३ युग्माभ्यां तद्विधिं हत्वा चक्रज्या ह्यऽभि-
धीयते तस्या बाहुलवाः रवांक शुद्धा यंत्रलवाः स्मृताः
१३४ यंत्रांशोभ्यद्विष्टद्युत्यानयनम्.
रवांकयंत्रांशविशेषभागज्याऽद्धितं नरम् यन्त्रां
शज्यादलेनासं तच्छंकोरिष्टमा भवेत् १३५

प्रकारान्तरेणोष्टकणिद्यायामानानयनम्.
अर्थदंचस्वयंत्रांशज्यांशासंभाश्रवोच्यते कीलभा

२८०

परमसिद्धान्ते.

क^{अंतर सु धा} कर्णयोर्वर्गभेदमूलप्रभा भवेत् १३६ भाशंकुभ्यां
भा^{१२ धा} कर्णनयनम्. शंकुभावर्गयोर्योगमूलं भा^{धा क} क-

र्णमुच्यते इष्टभाकर्णादिष्टयत्रांशानयनम्.
१३७ १४१/३३ धा क

अयदस्वष्टभाकर्णभक्तचक्रज्यका भवेत् १३७ त-

स्या बाहुलवाश्च स्वयंत्रांशाः परिकीर्तिताः पल-
भादिज्ञानम्. अक्षाभापलभागानागोले ज्ञेयावि-
पलभा अक्षांशानां द उ

चक्षणैः १३८ दिग्भुजांगुलानयनम्.
अक्षक

तोटकं पलकर्णघ्नयंत्रांशज्यादलोद्धृतम् क्रान्तिदि-
क्रा उ द

क्का भवेदऽग्रात्वऽक्षं छायाकुलोद्भवा १३९ तोटकांश
धा क धारावा क्रो उ द

कभाकर्णघातकुन्दाशकोद्धृतम् तथाऽपक्रमदिक्का-
उ द ५७१७१४२ १२

ग्राचाऽथवासौम्यदक्षिणा १४० वापूज्यांशघ्नकी-
अक्षकर्ण

लास पलकर्णाभिर्मर्दितम् तोटकांशाहतं स्वेष्टभा-
क क्रो उ द

कर्णक्रान्तिदिग्गता १४१ अग्रास्यात्संस्कृतासाऽ

क्षछाययादिग्भुजोच्यते. नित्यदिग्भुजज्ञानम्
म दिना

स्वाऽह्नाऽर्द्धदिग्भुजनित्यं स्वाऽह्नाऽर्द्धभासमं भवेत्
प्र धा

१४२ अत्यल्पच्छायाकालज्ञानम्. स्वाऽ
प्र

प्रकारान्तरेण दिगंशानयनम्

२८१

^{४ छा} ल्याभानिजघस्नाऽर्द्धे विज्ञेयादक्षिणोत्तरा

स्पष्टदिग्भुजस्पष्टचक्रभूभुजयोरानयनम्

^{चक्रभूभुजम्} चक्रभूबाहुदण्डोत्थ विधियन्त्रांशजाप्रभां १४३

^{छा} स्याच्चेद्यत्रतदातत्रचक्रभूभुजभागकैः हत्वास्वेष्ट

प्रभां भक्त्वा विध्यंशैर्दिग्भुजं स्फुटम् १४४ स्यादऽ-

न्यदिग्भुजो मन्दस्तस्याद्यत्राऽन्यरीतिजा भाभवेत्त-

त्रविध्यंशाश्छाययासास्तुतत्फलम् १४५ हत्वादि-

ग्बाहुना चक्रभूबाहुस्तत्स्फुटो भवेत् मन्दः स्याच्चक्र

भूबाहुस्त्वऽन्यरीत्या समुद्भवः १४६ स्फुटचक्रकु-

बाहोस्तुतत्स्पष्टदिग्भुजस्य च ज्ञेयमानयनेऽन्योन्य-

मऽन्यमऽत्रस्वतः स्फुटम् १४७ दिगंशानयनम्

विध्यामंदण्डदज्याऽर्द्धे केरघ्नं ज्याऽर्द्धमुच्यते तद्विघ्नं

ज्याभवेत्तस्याः बाह्वंशाः स्युर्दिगंशकाः १४८ चक्र-

भूभुजदिक्कास्तु वृत्तस्योत्तरदक्षिणात्

प्रकारान्तरेण दिगंशानयनम्

वाविध्यंशाश्च दिग्बाहुनिघ्नाः स्वेष्टभयोद्धृताः १४९

२८२

परमसिद्धान्ते

च भू भु

उ

द

*

चक्रभूदोर्लुवाः स्युर्दिग्दोर्दिक्कास्तेस्तुताडिताः त्रि-
१४४/३५/२४ वि

ज्याविध्युद्धताज्यास्यात्तस्याः कोट्यंशकाः स्मृताः

च भू भु

उ द

उ उ द

दिग्गशाः

१५० चक्रभूबाहुर्दिक्काश्चदिग्दोर्दिक्काश्चदिग्लवाः

प्रकारान्तरेण दिग्गशानयनम्.

भु

११४/३५/२४

आ

दिग्भुजे नाहंता त्रिज्याघाययासाज्यका भवेत् १५१

भु

उ द

दिग्गशाः

तस्याः कोट्यंशकाः प्रोक्ता दिग्दोर्दिक्कास्तु दिग्लवाः

अथैक केरज द एड वंश ज्ञानम्.

५७/१७/४२

पूज्याप्तद एड द ज्याः द्विस्याद्द एड चैक केरजम् १५२

५७/१७/४२

वंशद ज्यादलं पूज्य भक्त स्यादेक केरजम् वंशतच्चै-

क केरोत्थं केरघ्नं प्रस्फुटं भवेत् १५३.

अथेष्टयंत्रांश दिग्गशाभ्यामक्षप्रभानयनम्.

उ

द

उ

द

दिग्गशाः

सौम्यादक्षिणतः सौम्याभ्याम्याः स्युः स्वस्व दिग्लवाः

पू

प

पू

प

प्राक् पूर्वपश्चात्स्वमुरवाः स्वस्व पूर्वपश्चात्स्वमुरतोऽंशः १५४

वि

दिग्गशाः

११४/३५/२४

द एडानयनम् विधिघ्ना दिग्लवज्यांशास्त्रिज्या-

सा द एडमुच्यते चक्रभूभुजानयनम्. वर्ग-

* त्रिज्यापला ४१२५२४ पूज्यपला २०६२६२.

अंतर. सू. च. भू. भू.

वि.

भेदपदचक्रभूदोः स्याद्विधिदण्डयोः १५५

५७/१७/४२

दण्डानयनम्. दण्डपूज्यवधंकेरभक्तजीवाः इ

सुच्यते तद्विघ्न्याभवेत्तस्या बाह्वंशा दण्डदांश-

काः १५६ स्युस्तेदण्डप्रदांशास्तुतर्काः स्यात्क-

लादिकम् नतस्वध्रुवदिक्कंचेद्विभागास्तनतोद्भवाः

१५७ इष्टादिभागैस्तुल्याः स्युर्भिन्नास्ते दिगंशकाः

तन्नतंघटिकापूर्वमन्यभूमेरुदग्गतम् १५८ स्वध्रु-

वश्चस्वमेरुः स्वदिक्स्वभूश्चाऽमरक्षितो उत्तरः प्रो-

च्यतेचैवदक्षिणांशाऽसुराऽवनौ १५९ अन्यभूद-

ङ्गं तंपंचचन्द्रलिप्ताऽधिकं भवेत् परभूमेरुदिक्कंचे-

त्तन्नतयंत्रतत्रच १६० दण्डदांशकषड्दांशकान्त-

राच्छेषभागकाः षड्भक्ताः परभूमेरुदिक्काः स्युर्भि-

तलितकाः १६१ नतनाडयंगघातांशराशिकोत्थं

शमोर्विका नेत्राप्तानतदिक्कं स्याद्द्विद्विकंसौम्यदक्षि-

णाम् १६२ केराप्ततत्पुरंलोलं ज्ञेयमन्रविचक्षणैः

पूज्यकीलोद्भूतकीलगेहचैवात्रकीर्तितम् १६३

केरासंतोटकं कीलगेहं पट्टकं भवेत् बाणं वाकं
 मितं भूपतुल्यं वाकल्पयेद्भुजम् १६४ पट्टकं तु भुजे
 नैव हत्वा तत्कान्तिदिग्गतम् ज्याकुलं जायते
 सद्यहारानयनम् युक्त्वा कल्पितस्य भुजस्य च
 १६५ वर्गेशंकु कृतितस्य मूलं सद्यहरोच्यते सद्यः
 व्यग्रशरानयनम् ज्याकुलोद्धांसं संस्कारं सद्यः
 व्यग्रशरं मतम् १६६ सद्यधारानयनम् सद्यः
 राहो हृतं नृपं पूज्यस्यात्सद्यधारकम् प्राक्कुन्दानयनं
 सद्यव्यग्रेषुणा भक्त्वा लोलं प्राक्कुन्दकोच्यते १६७
 भाज्यानयनम् सद्यधाराहृतं सद्यव्यग्राक्षं
 भाज्यमुच्यते पलभानयनम् भाज्यं लोलसं
 मंयेन त्वधिकाऽल्पभुजेन च १६८ कल्पितात्तद्भुजा-
 द्वाहं कल्पयेत्तु तस्ततः बाह्वांसं भुजांसं नमः
 सद्यैव मेव हि १६९ तत्प्राक्कुन्दसमं सद्यधारं
 येन भुजेन च कल्पिते नैव तद्बाहुस्तद्देशपलभा भवेत् १७०

विधिचक्रभूभुजदंडाशानांवासना २८५
यत्रलोलसमं भाज्यं जायते तत्रच स्फुटम् प्राकुन्देनो-
न्मितसद्यधारं स्याद्दोस्समाक्षभा १७१.

दण्डवंशांशानतकलानांदिज्ञानम्.

दण्डवंशानतास्तुल्यदिक्काः स्युर्दक्षिणोत्तराः विधिज्ञा-
नम्. विधिरत्रोच्यतेयत्रभागगम्यज्यकादलम् १७२.

अथ विधिचक्रभूभुजदण्डांशानांवासना.

शीर्षोपरिगताकांशमध्यांस्कंत्वत्रकीर्तितम् मध्यांस्

कान्नतयंत्रांशस्थानेखेस्याद्ब्रह्मस्थलम् १७३ तद्वि-
द्विग्रविधिज्यास्यात् शर

घ्रविधिजीवाया बाणांशप्रमितस्थले तन्मध्यांका

दः धोदेशंविधिमूलस्थलंभवेत् १७४ विधिचक्रकुदो

दण्डभागानांखेग्रसंयुतेः स्थानंतत्खेचरस्थानंयंत्रां

शस्थानकंभवेत् १७५ प्राक्पश्चात्सूत्रगेवोर्द्व्युत्तेखाणा

ग्निभिल्लवैः अंकितेनिजपूर्वाऽन्यकपालेचतथानत

१७६ तद्विधेमूलदेशान्तुपूर्वपश्चिमसम्मुखवाः ज्याऽ

र्द्धसूत्रांशकाश्चैवयत्रदण्डलवोन्मिताः १७७ या-

न्तिचक्रकुवाहास्तुतत्रमूलस्थलंभवेत् सौम्यदक्षिण

सूत्रस्थे स्वस्थानस्योर्द्ध्वकुण्डले १७८ स्वांगव्यंशां^{३६०}
 कितेयत्रखेमूलस्थानतोविधेः^{आकाशे विधिमूलस्थानात्} चक्रभूभुजगोला-^{द.}

शासम्पुरवाश्चप्रजन्तिहि १७९ जीवासूत्रदलांशा-
^{यत्रयातित्र,}

स्तुचक्रभूभुजसम्पिताः दंडमूलस्थलतत्रतद्वएडा.

रम्भकं भवेत् १८० यातशेषेषु दिननताभ्यां चा-
^{अध्यातो नत}

रकज्ञानम् भुक्तभोग्याऽह्नप्रश्नेवाभातोत्थयत्र-
^{नत अन्यमनुष्योक्तं गतशेष दिनकला}

भागजम् अन्योक्तवानतं भुक्तभोग्यघस्त्रक्षणयु-
^{पू. प. गत}

तम् १८१ प्राक्परवाकपालेतु भोग्याऽभोग्यदिनक्ष-
^{दिनाई}

णे कृत्वानतकला ह्रीनंप्रस्फुटाऽह्नदलं भवेत् १८२

प्रस्फुटाऽह्नाऽर्द्धस्वव्यक्षाऽह्नार्द्धयोऽरन्तरंचरम्

स्थालिमापूर्वकं हृत्वातत्तर्कैरंशकाः स्मृताः १८३
^{ज्यांशाऽर्द्धं क्रां उ द.}

स्यात्तेषांगुणभागार्द्धचारकंक्रान्तिदिगंतम्

अथेष्टभादिग्भागाभ्यांपलभानयनम्.

एकद्वित्रिचतुःपूर्वकित्ययित्वापलप्रभाम् १८४ क-
^{१४४ सू.}

ल्पिताऽक्षप्रभावर्गशंकुवर्गयुतेः पदम् स्यान्नित्यत्र-
^{कर्ण १४४ योग}

वणंस्वेष्टभावर्गनरवर्गयोः १८५ ऐक्यमूलंतुविज्ञेयं

छा.

छा.

*

भाकएपिण्डितोत्तमैः तोटकांशकभाकएघातंपू-
१५७ १७७ १४२

ज्याशकोद्धृतम् १८६ कीलमानांशकैरासंपक्षमऽत्र

समीरितम् नित्यकएहितंपक्षक्रान्तिदिक् भुजंभ

वेत् १८७ तद्वाहुसंस्कृताऽक्षाशदिक्साकल्पिता

क्षभा मध्यदोजयितेदिग्दोर्दिग्गतदिग्भुजोन्मितम्

१८८ स्यात्तन्मध्यभुजयत्रतत्रसारचिताऽक्षभा त-

द्देशपलभाज्ञेयाभिन्नमध्यभुजयदा १८९ दिग्भु-

जान्नाऽक्षभातत्रकल्पितासाऽक्षभा भवेत् एवंपुनः

पुनः कृत्वाचानयेत्प्रस्फुटाऽक्षभाम् १९० कल्पि-

ताऽक्षप्रभास्थूलासूक्ष्मासनप्रवर्तिनी बुद्ध्याज्ज-

राऽनुपतिनसूक्ष्मास्यात्कल्पिताऽक्षभा १९१ द्वा-

दशोन्मितकीलाऽक्षछायामऽश्वकरोन्मिताम्कल्पयि-

त्वातुतत्कोष्ठैर्युग्मभूपतिसम्मितैः १९२ प्रतिदिग्वं

गुलैः पत्रमऽक्षकएविनिर्मितम् तत्कोष्ठैः खभतु-

त्यैर्वासंलिखेत्सुरवायच १९३ अग्रावासना.

२८८

परमसिद्धान्ते.

अक्षकर्णः

अदिफल

इच्छापल अतिश्चाऽत्र प्राक्फलं तोटकं भवेत्

५७/१७/४२

इच्छा भव फल

आदिः पूज्योन्मितकर्णं तत्प्राप्तिरपरपलम् १५४

इच्छा छा. कर्ण

१२

अन्यवाछातु भाकणं मपरादिस्तुत नरः आसिरः

क्रां

द.

उ.

प्राभिधाक्रान्तिदिग्गतादक्षिणोत्तरा १५५

पलभा मूलग्रस्थान ज्ञानम्.

मूलग्रेपलभायास्तु स्तः स्वव्यक्षनिजस्थलौ

अग्रायात्रग्रमूलस्थानज्ञानम्.

ग्र

अकारो ग्र.

अग्रोर्द्वेखेचराऽग्रायाः स्यादिष्टेखेचरस्थलम् १५६

व्योनि

भू

भू

आकारोऽथाऽवनीगोलेव्यक्षकुण्डलभूस्थले दृक्

पृथ्वीचक्रपट्टे स्यादऽग्रामूलस्थलं क्षितौ १५७

पलभा

पलभाग्रस्थानात्पलभा

अक्षभादिज्ञानम्. स्वाऽक्षाभास्वाऽग्रतोव्य-

देवांशद.

देवांशः उ.

क्षसम्मुखवासमुदीरिता अग्रादिज्ञानम्.

क्रां

उ.

द.

ग्र.

क्रान्तिदिक् सम्मुखव्यक्षात्वेटाऽग्राहीष्टजास्मृता

१५८ चक्रभूभुजानयनम्. विधिदिग्भुजयो

छा

भु

घातमिष्टाभाभाजितफलम् तच्च दिग्बाहुगोले तु

च. भूभु

चक्रभूबाहुरुच्यते १५९ नतकलानयनम् चक्र-

प्रकारान्तरेण धनएनितज्ञानम् २८५

भूवाहुवर्गस्यविश्लेषतद्विधेः कृतो कृत्वाशेषप्रदे-
^{भु} ^{अन्तर} ^{वि} ^{वर्ग} ^{सु}

नघ्नत्रिज्याद्धकेरकोद्धृतम् २०० तल्लब्धज्यादलंजे-

यंतद्विघ्नमौर्विकाभवेत् तस्या बाहुलवास्तर्कभ-
^२ ^{ज्या} ^{भु} ^६

क्ताः स्युर्नतलिप्तिकाः २०१ याम्योत्तराक्षांशदि-

क्पलदिक्फलानयनम् चेद्देवचक्रभूवाहुगो-
^{३३-६६} ^{३३-६६} ^{३३-६६} ^{योग}

लैक्यस्यात्तदान्तरम् दिग्भेदचद्युतिकृत्वाजायते

पलदिक्फलम् २०२ कंटकानयनम् पाता-
^{कुद} ^{पलदिक्फलम्}

संधारभागघ्नमक्षदिक्फलसंज्ञकम् कंटकस्या-

दनेनैव धननतज्ञानम् तुल्यमिष्टोत्थकंटकम्
^ध

२०३ स्यात्तत्रस्वनतम्क्रान्तज्ञानम् चेत्स्या-

द्विन्ननतमृणम्भवेत् पार्श्वनयनम् अक्षभाग-
^{५७/१७/४२} ^{पलांश}

ज्यकाऽर्द्धघ्नकृद्धकंतुसमुद्धरेत् २०४ पूज्यांशौर्जा-
^{देवांश} ^{देवांश} ^{देवांश} ^उ

यतेपार्श्वपलदिक्फलदिग्गतम् बोधकानयनम्

वेत्रपार्श्वशिसंस्कारसंविधायचतत्कृतो २०५ के-
^{वर्ग}

दारस्यकृतिर्युक्त्वातन्मूलबोधकंभवेत् प्रकारान्त-

रेण धनएनितज्ञानम् नतलिप्ता धनएः स्युः
^ध ^ध ^{क्र}

२८०

हिन अधिक

परमसिद्धान्ते

वि

नार्द्धबोधकादिधिः २०६ घस्त्रार्द्धनताभ्यामि-

ध

ष्टकलानयनम्. तान्धनारव्यान्तकलान्त्वाऽ

ह्वाऽर्द्धात्परिवर्जितम् कृत्वाहीष्टं भवेत्त्रिसान्तानृणा

न्वाभितोनितम् २०७ कृत्वास्वाऽह्वाऽर्द्धतस्त्यक्त्वा

तत्स्वेष्टं व्यक्तमीरितम् स्यात्स्वाऽह्मस्वस्फुटाऽह्म

स्यात्स्वव्यक्तं स्वेष्टकं स्फुटम् २०८ इष्टं पूर्वाऽह्मजं

गत

अधिक

यातधस्त्रलिप्तादिकं भवेत् स्वाऽह्वाऽर्द्धाऽर्द्धाऽह्मजं

स्वेष्टं शेषाऽह्मोत्थेष्टमुच्यते २०९ धनएनितकाल

पलाश

क्रा

ज्ञानम्. स्वव्यक्षाऽह्वाऽधिके घस्त्रे चाऽक्षाशक्रा-

उ

द

अतरे

ध

क्र

क्रा

न्तिगोलयोः भेदे स्वर्णान्तकलाः स्युः क्रान्त्यशाऽ

पलाशयोः

द-उ गोलसाम्ये

क्षभागयोः २१० दिक्साम्येता न्तकलाः स्युः सुदा

ध

धनसंज्ञकाः अथेष्टाद्यथोचितेष्टानयनम्.

दिनमानाहतम्

दिनमान

गुप्तधस्त्राहतस्वेष्टप्रस्फुटाऽह्मविभाजितम् २११ त-

त्फलं लिप्तिकापूर्वयथायोग्येष्टमीरितम्

अथदेशदिकसाधनविधिः

पश्चिमदेशान्तम् अन्यस्थानान्निजस्थानं पूर्वचे-

पृ

^पत्पश्चिमंनतम् २१२ पूर्वदेशनतम्. स्वस्थानाऽद

परस्थानं पूर्वचेत्प्राङ्गतं भवेत् स्वाऽह्वाऽर्द्धेष्टान्तर

मिवलिप्ताद्यस्याच्चतन्नतम् २१३ भवेत्तच्चाऽन्यदेशं

स्यादऽन्यस्थानपलाशकाः ज्ञेया याम्योत्तराव्यस्ता-

स्तद्भवेत्ताऽपमांशकाः २१४ देशतोटकज्ञानम्

अन्यस्थानपलाशानां ज्याऽर्द्धेष्ट्यात्तत्र तोटकम्

देशकेरम्. अत्राऽन्यस्थानलम्बांशजीवाऽर्द्धेष्टकेरं

कं भवेत् २१५ ऊर्द्धस्थानान्तरानयनम्. दशाऽन्त-

रावेकदिक्कोस्तः पूर्वोचाऽपरोयदा देवाऽन्तराऽन्तरं

कृत्वा स्वाऽन्ययोर्देशयोस्तदा २१६ ऊर्द्धस्थानाऽन्त-

रं ज्ञेयं देशदिक्साधने बुधैः देशान्तरोभिन्नदिक्कोस्त-

स्तयोर्देशयोर्यदा २१७ देशाऽन्तरयुतिकृत्वा चोर्द्धस्था-

नाऽन्तरोच्यते. देशनतानयनम् ऊर्द्धस्थानाऽ-

न्तरं नाडीपूर्वप्राक्पश्चिमंनतम् २१८ विज्ञेयं तन्न-

तकलास्तर्कनिघाश्च भागंकाः स्युस्तेषां तु भदोर्भा-

गपूर्वदण्डप्रदं भवेत् २१९ देशदण्डानयनम्.

तज्जीवाद्दलभागघ्नं केरकम्भागपूर्वकम् चक्रार्द्धव्या-
 सभागामंदण्डम्भागमुखंमतम् २२० देशवंशा-
 नयनम्. दण्डदांशकश्च न्याकं विज्ञेयं पञ्चादलांश-
 काः केरकस्यांशकैर्निघ्नास्त्रिज्याखण्डलबोद्धृताः
 २२१ लब्धवंशांशकाः प्रोक्ता देशदिक्साधनेख-
 लु तत्राक्षप्रभादिज्ञानम्. स्वदेशपलभांशकाः
 शलम्बांशाश्च यथोचिताः २२२ देशदिक्साधनाः
 र्थं तु विज्ञेयाश्चाऽत्र पण्डितैः अतः पूर्वोक्तमार्गेण ये-
 स्युस्तत्र दिगंशकाः २२३ तेऽन्यदेशदिगंशाः स्यु-
 ष्चाऽभ्रदेशजवं भवेत् भूमौ दिक्साधनं कृत्वा म-
 त्स्ययन्त्रादिभिर्बुधैः २२४ तद्वृत्तसोम्ययाम्याच्चह-
 ऽन्यदेशदिगंशकैः तुल्यस्थले लिखेदंशकं तत्केन्द्रादं-
 शदिग्गतम् २२५ स्यान्नित्यमन्यदेशांतुचाऽथ-
 मग्रहद्युक्षणे व्यक्षयत्तस्वभूयत्तयोगदेशांतुजायते

* देवांशो दक्षिणाक्षांशास्तु उत्तरक्रांत्यंशाः ज्ञेयाः दैत्यांशो उत्तर-
 पलांशास्तु दक्षिणाक्रांतिलवाः ज्ञेयाः पूज्यपलपिंडम् २०६२६२

स्वेष्टछायायादिक साधनम्

२५३

२२६. प्राक् पश्चात्सितिगोलस्य प्राक् पश्चाद्भागके
खलु. इतिदेशदिक साधनविधिः

अथस्वेष्टछायायादिक साधनम्

स्याद्भाऽप्रातृषु दिग्गोलं दिग्बाहुं प्रंतुकुण्डले २२७
दिग्बाहुवर्गभावर्यविशेषाद्यत्यदं भवेत् आशाकोटि-
धराज्ञेयाकोणं छायाधरा भवेत् २२८ कोणं व्यास-
दलं ज्ञेयं कोणमत्र श्रवम् भवेत् दोर्जीवाङ्घ्रिं भवेद्बाहुः को-
टिः कोटि ज्यकादलम् २२९ द्विघ्नं तद्विभुजं कृत्वा
दिग्बाहुज्याधरा भवेत् दिक्कोटिं दिग्गुणं कृत्वा दि-
क्कोटिज्याधरा भवेत् २३० द्विघ्नस्वेष्टप्रभातुल्यं तद्वत्त-
व्यासमुच्यते तद्व्यासादुद्भवत्तं कृत्वा केन्द्रस्थलेन-
रम् २३१ ऊर्ध्वस्थायेष्टभालप्रदेशे वृत्ते सुलक्षणम्
कृत्वा हीष्टभयात्यक्तं वृत्तं स्याद्गतकुण्डलम् २३२
लक्षणादऽप्रतो वृत्तो भोग्यवृत्तोऽत्र कथ्यते प्राक्पा-
लोत्थदिग्बाहौ यास्येत द्यातकुण्डले २३३ दिग्भुजे प्रा-
क्पालोत्थे सोम्येत द्वाभ्यकुण्डले कपाले पश्चिमे या-

२८४

परमसिद्धान्ते.

^{भु} ^{भोग्य} ^{भुजे} ^उ ^{गत}
 म्येदिग्बाहावैष्यकुण्डले २३४ दिग्बाहावुत्तरेया-
^{कुण्डले} ^प ^द ^{भु} ^{पू}
 तवत्तेपरकपालके अर्थत्तिद्याम्यदिग्बाहौपूर्वाऽ
^{गत} ^{वत्ते} ^{भोग्यकुण्डले} ^{भुक्तवत्ते}
 ह्ये भुक्तकुण्डले २३५ तद्व्यस्तेचापराह्येतुतद्व्यस्तेसौ
^उ ^{भु} ^{भू} ^{भू}
 म्यदिग्भुजे दिग्बाहुज्याधरादत्वातज्जीवाक् ऽर्द्धतोद्ग-
^{पू} ^प
 वाम् २३६ रेखांकेन्द्रगतांरुत्वातत्पूर्वाऽपरमुच्यते
^{भु} ^{भू} ^{दिक्} ^{भूमि}
 तदिग्दोर्ज्याधराऽग्रात्तुकाष्टाकोटिज्यकाधराम् २३७
^{वत्ते} ^{दत्वा}
 दत्वातन्मण्डले तस्याश्चाऽर्द्धतः केन्द्रमध्यगाम् रेखा-
^द ^उ ^{कुण्डले} ^{जल}
 याम्योत्तरं ज्ञेयं वत्तबंधां बुवत्समे २३८

अथप्रकारान्तरेण दिग्गंशानयनम्.

११४।३५।२४
 चक्रविस्तारदिक्कोट्योर्धातमिष्टभयोद्धृतम् ज्यास्या-
^{भु} ^{भु} ^उ
 तस्यांस्तुदोर्भागाः स्युर्दिग्दोर्दिग्दिग्गंशकाः २३९
^उ ^द ^{उ-६०} ^{द-६०} ^{दिग्गंशैः} ^{६०}
 सौम्यदक्षिणतः सौम्यदक्षिणैः स्वस्वदिग्लवैः शून्या-
^{हू} ^प ^{पू} ^प
 कैः प्राक्परस्थानं स्यात्स्वस्वप्राक्परं नते २४०

अथ दिग्गंशौर्दिक्साधनम्.

^{चक्राकार} ^{३६०}
 यत्र चक्राकृतिं कृत्वा चक्रांशैरंकितं तथा आशांत-
^{हू} ^द ^प ^उ
 स्थयथायोग्यां पूर्व्याम्यापरोत्तराम् २४१ तत्केन्द्रस्थ

शंकु

दिगंशैः उ द द.उ.

नस्त्रायां व्यस्तैराशाशकोन्मितैः दत्वा तत्परिधावाशा

विज्ञेयास्वस्वसम्पुर्वी २४२ एकांगुलात्प्रभा-

कालेदिगंशाभापरिज्ञानम्. तत्त्वेचरस्यभायत्र

द्वादशोन्मितशंकुजा एकाऽल्पाजायते तत्रदिग्भागान

यनायच २४३ अतिसूक्ष्मज्यकाद्यऽर्थजायतेऽति

परिभ्रमम् तत्रातस्तद्दिगंशैश्चतद्भयादिभुजेनच

२४४ कुर्व्यादिकसाधनं नाऽन्यदेशस्याऽपि क्षितेः

खलु अथतत्सप्तवृत्तारव्ययंत्रेतद्व्यक्षकुण्डले

२४५ सर्वोच्चस्थानतः पूर्वपश्चिमेप्राक्पर्यन्ते नतलि-

सांगघातांशतुल्यस्थानेहितदृढम् २४६ दत्वाऽ

पक्रमवृत्तस्यतद्व्यक्षस्थानभागकम् ततस्तद्यंत्र-

भागानावृत्ततत्त्वेचरस्यच २४७ क्रांत्यंशाऽधःस्थ-

लेक्रान्तिवृत्तेदत्वानिजस्थलात् याम्योदक्कुण्डले

चस्वव्यक्षदेशानिजस्थलम् २४८ स्वाऽक्षांशप्रमि-

तस्थानेसौम्येस्यादुत्तरक्षितौ याम्येयाम्यक्षितौ ज-

यंयाम्योदक्कुण्डलस्यच २४९ सर्वोच्चस्थानकंतुस्व

व्यक्षस्वव्यक्षतः खलु स्वांष्ट्रांशोन्मितस्थाने स्वव्य-

क्षाऽधः स्थलं भवेत् २५० स्वव्यक्षाऽधः स्थलादऽ

क्षभागकं प्रमितस्थले निजभूमेरुदग्व्यस्तदिक्के

ह्युत्तरदक्षिणे २५१ याम्योदकुण्डले याम्यसौम्य

वृत्तोपरिस्थले युक्त्वायंत्रांशवृत्तस्य सर्वाऽधो-

भागकं तथा २५२ सर्वोच्चांशस्थलं युक्त्वा स्वस्था-

नाऽधोऽंशकस्थले याम्योदकुण्डले तस्मात्तद्यंत्रां-

शककुंडलम् २५३ प्राक् पश्चात्स्वकपाले तु हृष्ट-

त्ताऽभ्यऽन्तरस्थले यद्वागेयाति तद्वागं यावद्दकुण्ड

लस्य तु २५४ सौम्याद्वादक्षिणाद्येऽंशाः स्युस्ते स्यु-

नित्यदिग्गवाः भूमिदिक् साधनं चाऽन्यदेशदिक् सा-

धनंबुधैः २५५ कर्त्तव्यं नित्यदिग्भागेः खेटानामुक्त

वत्खलु विधिकीलवधं यंत्रांशज्याऽर्द्धमितुतत्फ-

लम् २५६ स्यात्स्पष्टभाभवेद्यंत्रांशैरंश इश

ज्यादलं विधिः सर्वत्रोन्नतयंत्रांशः यंत्रांशः स-

मुदीरिताः २५७ तद्व्यक्षकुण्डलस्याऽपि सर्वोच्च

स्थलकंबुधैः स्वव्यक्षप्रोच्यते तस्मात्स्वव्यक्षाद्व्यक्षकु-

एडले २५८ यत्रेष्टेऽपमवृत्तस्य व्यक्षभागस्तुतिष्ठति
क्रां कुडले स्थानयोः

तन्नतस्थानकं ज्ञेयं स्वव्यक्षनतदेशयोः २५९ मध्यांऽ
क्रां

शाऊर्द्धभागाः स्युस्तेऽगातास्तन्नतं भवेत् यत्राऽपक्र
क्रां

मवृत्तेतुक्रांत्यंताऽधःस्थलांशके २६० इष्टेतिष्ठतियं
क्रुडले ग्र

ब्रांशवृत्तस्तत्रवगस्थलम् स्यात्वेतस्थलतोयत्रभागा
यत्राशाक्रुडले यत्राशाः

नांकुएडलेऽशकाः २६१ ये स्युर्निजस्थलांततेन तयत्रल-
वि

वाः स्मृताः न तयत्रांशजीवाऽर्द्धभागाविध्यंशकाः स्मृ-
हृवृत्त

ताः २६२ दृष्टिकुएडलपर्यन्तयेऽंशा यत्रांशकुएडले
ग्र

स्वेषैरवगस्थलाद्यंत्रभागाः स्युस्तद्वृहस्यच २६३
क्रान्तिवृत्तस्य व्यक्षस्थानांशकात् क्रां तुल्यस्थाने *

व्यक्षस्थानलवात्क्रान्तिवृत्तक्रांत्युन्मितस्थले स्याद्या
उ- द- क्रांतिवृत्तस्थलं स्यात्

स्योत्तरदिग्भागेऽपमदिक्पमातकम् २६४ स्वस्थाना
हृवृत्त

द्यंत्रभागानां वृत्तेखांकांशकस्थले नित्यं दृक्कुएडल
हृवृत्त

स्थानं सर्वत्र समुदीरितम् २६५

* क्रां वृत्ते व्यक्षस्थानांशकात् उत्तरक्रांतौ उत्तरे दक्षिणक्रांतौ दक्षिणे क्रांत्यंशवृत्तस्थाने क्रांत्यंतक स्थानं स्यात्

अथेष्टभादिभुजाभ्यां ग्रहदर्शनम्.

दिक्कोटिकेंद्रतः पूर्वसूत्रे ^{पूर्व}पूर्वाऽपराऽहजे इष्टे ^{पूर्व}पूर्वाऽपरे
 दत्त्वादिकोत्थग्रेऽकमालिखेत् २६६ चिह्नाद्याम्योत्त-
 रेदत्त्वादिग्बाहुंचयथोचितम् दिग्बाहोऽरग्रदेशे तु त-
 द्दृढस्थापयेत्तरम् २६७ केन्द्रकीलाग्रयोर्मध्यं सूत्रं
 स्याद्वाश्रवोन्मितम् ^{शंकु}पूर्वपश्चिमयोर्मध्यं ^{शंकु}पूर्वसूत्रमुदी-
 रितम् २६८ केन्द्रकीलाग्रयोर्मध्यसूत्रेणालोकयेद्ब्र-
 ह्मम् आकाशोऽथाऽथवा जले ^{शंकु}केन्द्रस्थानेऽभि-
 विन्यसेत् २६९ दिग्बाहुऽग्रस्थले तोयस्थाप्य तच्छं-
 कुमस्तकात् ^{जल}अम्बुकीलाग्रयोर्मध्यसूत्रेणालोक-
 येज्जले २७० दर्पणंतज्जलस्थाने वोत्तानं स्थाप्य दर्प-
 णे ^{शंकु}कीलाग्रदर्पणयोर्मध्यसूत्रेणालोकयेत्तथा २७१

दिगंशयंत्रांशाभ्यां ग्रहदर्शनं वा.

वाकपालेयथायोग्येतद्वंत्रांशोन्नतं बरे ^{आकाश}आशायां दि-
 ग्लवोक्ताया ^{दिगंशोक्तायां}द्रष्टव्यंचैव खेचरम् २७२ दृश्यन्ते निर्मला
 काशोनिस्तेजाः खेचरा निशि नित्यं तेजोऽन्वितः सूर्यः

इन्द्रोर्गुप्तद्युनिशोत्पत्तिः

२६९

स्वयमेवदिवाकरः २७३

अथार्कादीनां गुप्ताहोरात्रानयनं व्यावहारिकम्.

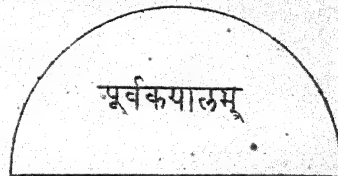
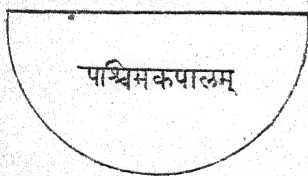
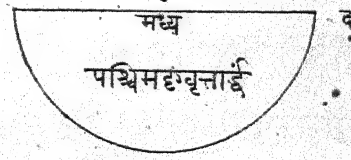
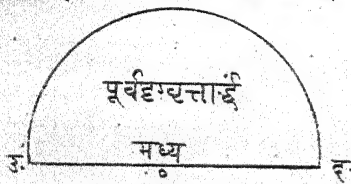
सावनीयपथाऽ^{मार्ग} वेगाऽ^{वक्र} शां^{भव} शां^६ शां^{६०} शकं फलम् लिप्ता-
धं क्रं

द्यस्वर्णकिरवागे दत्वा तद्व्यावहारिकम् २७४ गुप्ताऽ

होरात्रमानं स्याद्रव्यादीनां कलादिकम् गुप्ताहोरात्रा
सू चं मं बु वृ शु शं

नयनम्. कुत्रि ३१ घ्नसरलव्यगचात्रयवेगांशकादिक
मार्ग वक्र जव

म् २७५ रवाष्टचन्द्रो १८० इतलब्धस्वर्णस्वर्णघटी
धं क्रं षं क्रं

कलादिकम् ६०

मुखम् दत्वा शून्यरसे लिप्ताद्यं गुप्तद्युनिशं भवेत्. २७६

इन्द्रोर्गुप्तद्युनिशोत्पत्तिः यदिद्वादशभिस्तुल्यां
जव चं

वेगभागा विधोस्तदा व्यक्षरेखांगते चन्द्रे व्यक्षदेशस्थि-
चं चं प्रथमदिने

ता नराः २७७ चन्द्रोदयक्षणे चन्द्रं यत्र पश्यन्ति तत्स्थ-

लम् षष्टि लि सागते काले पुनरागच्छति ध्रुवम् २७८
 तत्रैव हीनचन्द्रस्तु तत्काले तत्र वीक्ष्यते तत्स्थानात्पूर्व
 देशे तु भागैर्द्वादशभिर्मितैः २७९ तत्काले संस्थित-
 सत्रकालं युग्मकलोन्मितम् यातं भवति तत्स्थानं स्त्वा
 गच्छत्युदयस्थले २८० नहि पश्यति तत्रापि व्यक्षस्था
 श्वनरा विधुमकिन्तु तत्स्थानतः पूर्वद्वौ चन्द्रस्तुलान्वितः
 २८१ तत्रेन्दोर्भुक्ति भागानां लि साः सिद्धोन्मिता गताः
 तत्र कलाऽन्तरं ज्ञेयं विधटी भिर्युगोन्मितैः २८२ तत्का-
 ले स्वोदयस्थाने त्वागच्छत्येव चंद्रमाः अत्रातोब्धिप-
 ला युक्त युग्मलि साऽन्वितं तथा २८३ स्वांगलिप्तोन्मि-
 तं ज्ञेयं गुप्ताऽहोरात्रकं विधोः भास्करस्योदयात्काला
 द्वितीयां डके दयक्षणम् २८४ यन्मितं जायते ज्ञेयं तद्बु-
 धैः सावनं दिनम् तत्सावनं दिनं भानोर्गुप्ताऽहोरात्रकं
 भवेत् २८५ भास्करादिजवं सर्वज्ञेयं सावनघंस्त्रजम्
 तिथिनक्षत्रपूर्वाणां पंचांगघटिकाहताः २८६ साव-
 नाऽह्नकलाः स्वांगभाजिता स्तु यथोचिताः विज्ञेया

ति न. यो.

स्तिथिनक्षत्रपूर्वाणालिप्तका बुधैः २८७

अथान्यस्थानपलांशानयनम्.

व्यासजे

३६०

बृहद्विस्तारजे वृत्ते चक्र भागांकितेशुभे संविधायनि

जस्थाने पूर्णादिक साधनतथा २८८ तत्त्वाऽन्यस्थान

३६० परिधि ४५

वा ६०० अधिका

योर्मध्ये भूवृत्ताद्भूवृत्तयोजनाः यत्रतत्रनकर्तव्यम्

पलांश +

क्षाशानयनश्रमम् २८९ अन्यस्थानयंत्रांशानय-

नम्. स्वाऽपरस्थानयोर्मध्ययोजनघ्राश्रवेचराः

६००

भंक्ता भूवृत्तपादांशयोजनैः स्याल्लवादिकम् २९०

अंशा

तंहित्वारवांकतस्त्वऽन्यस्थानयंत्रलवाः स्मृताः

अन्यस्थानह्यायानयनम्. दृष्टत्ताऽन्तर्गतस्याऽ

अंशा

न्यस्थानयंत्रलवास्तुये २९१ लभ्यन्ते तत्रतस्तेभ्यश्चा-

छा क.

१२

१४४

छा

भाकर्णेतुयद्रवेत् तद्वर्गच्छकुवर्गेनामूलऽमत्रप्रभा

को भु क.

एकस्यानियमम्

भवेत्. २९२ कोटिबाहुश्रवाणांतुयत्रैकनियमं भवेत्.

तृतीयनश्चान्येत्

नहितत्राऽनुपातेन द्वयोऽरपरमानयत् २९३ एकाऽ

धिक्यलघुत्वेन तत्रचाधिकताऽल्पता भवत्येव त्रयां.

को भु ज. क.

णांतुकोट्यादीनांच निश्चयात् २९४ दिग्भुजानयनं.

दूरदर्शकयंत्राद्यैर्दृष्ट्वा केन्द्रात्परस्थलम् उत्तरादक्षि-

णा दृत्ते लभ्यते ये दिग्शकाः २९५ तेषां कोटिज्याका-

रवण्ड भागाश्च षष्ठाया गुलाहताः पूज्य भक्ताश्च दिग्भा-

गदिक्रंतद्दिग्भुजं भवेत् २९६ दिक्कोट्यानयनम्.

दिग्भागभुजजीवाऽर्द्धं भाहत पूज्य भाजितम् दिक्कोटि-

दिग्भुजस्याऽत्र जायते अत्र कर्णज्ञानम् भाभ-

वैच्छ्रुतिः २९७ चक्रभूभुजानयनम् दिग्ल-

वाना तु कोटिज्याविधिघ्ना त्रिज्याद्धृता दिग्दोर्दिर्ल-

वदिक्रं स्याद्भागाद्यं चक्रभूभुजम् २९८ अग्रान-

यनम् अक्षाभादिग्गतो यत्र दिग्भुजः पलभाऽधि-

कः तत्र तद्दिग्भुजे हित्वा ह्यऽक्षाभामऽग्रका भवेत्

२९९ पलभादिग्गता चाऽथ पलभादिग्गतो यदा

दिग्भुजस्त्वऽक्षभाऽस्यः स्यादऽक्षभादिग्भुजाऽंतरम्

३०० कृत्वा तन्निजभूमेरुदिकाऽग्रास्ममुदीरिता नि-

जं भूमेरुदिक्रं चेद्दिग्भुजं यत्र तत्र तु ३०१ दिग्भुजेऽ-

क्षप्रभायुक्त्वा स्यादऽग्रामेरुदिग्गता

अथ तोटकानयनम्

कुन्दांशैस्ताडितास्वाऽग्रास्वाऽभाकर्णागुलोद्धृता ३०२
 जायते तोटकं स्वाऽग्रादिगतं भागपूर्वकम् ^{छा क.} भाकर्णा-
 नयनम्. स्यात्तोटकोद्धृताकुन्दनिघ्नाऽग्राभाश्रुति-
 भवेत् ३०३ कुन्दानयनम्. अग्राभाश्रवक्षु
 ण्तोटकं धारकं मतम् क्रान्त्यानयनम्. तोटकं
 द्विगुणं कृत्वा ज्यास्यान्तस्यास्तुदोर्लुवाः ३०४ ज्ञेया-
 स्तोटकदिक्कास्तुक्रान्त्यंशाः ^{क्रां} सौम्यदक्षिणाः ^उ

अथाहोरात्रज्ञानम्.

षष्टिलिप्तोन्मितं ज्ञेयं चक्राहोरात्रसंज्ञकम् ३०५ गु-
 षंखेटाहर्निशं स्यात्त्वांगलिताऽधिकोनकम् यत्राऽ
 न्यस्थानयंत्रांशजातभाकर्णतोद्भवैः ३०६ क्रान्त्यं
 शैस्संयुतास्वाऽक्षभागकाः खांकतोऽधिकाः स्युर्य-
 दातर्हितत्राऽक्षभागाद्देशाऽन्तरंतथा ३०७ नानये
 तत्रषष्ठ्यूर्ध्वस्तश्चक्रद्युनिशामिती ^{६०} अथपुरानयनम्
 यंत्रांशज्याहतं पूज्यवर्गर्द्धितत्पुरोच्यते ३०८

अथ वंशा नयनम्.

नतलि सास्तुर्तर्कघ्राभागाः प्रोक्ताश्च पण्डितैः तेषां
 राश्युद्भवो बाहु^{भुज}र्यस्तद्दण्डप्रदो भवेत् ३०८ तत्कोटि
 ज्यादलं केरनिघ्नं पूज्योद्धृतम्फलम् पञ्चाब्जलिप्तिका
 ऽत्योद्धनतोत्थं भागपूर्वकम् ३१० तत्स्वाऽन्यमेरुदिकं
 स्याद्बुद्धि^{अधिक}र्धो वंशसंज्ञकः

अथ व्यस्तसंस्कारोत्थवेत्रदिग्ज्ञानम्.

वेत्रं चेद्योगसम्भूतं पलदिक्फलतोऽधिकम् ३११
 चक्रभू^{भु}बाहुदिकं तु तद्वेत्रं समुदीरितम् पलदिक्फ-
 लतो^{अत्यं} न्यूनं चेद्वेत्रं यत्र तत्र च ३१२ तद्वेत्रं पण्डितैर्ज्ञेयं
 पलदिक्फलदिग्गतम् चेद्वेत्रमऽन्तरोद्धृतं यत्र तत्र
 प्रजायते ३१३ अन्तरे चाऽधिदिकं तु वेत्रं तत्परिकी-
 र्त्तितम् व्यस्तसंस्कारेदिग्ज्ञानं धनर्णज्ञानं च
 व्यस्तसंस्कारसम्भूतदिग्ज्ञानं पण्डितोत्तमैः
 ३१४. कर्त्तव्यं वेत्रवच्चैवं ज्ञानं स्वर्णमुखं स्व-

देशान्तरजात्युत्पत्तिः

३०५

अथचक्रभूबाहुपलदिवफलाभ्यांव्यस्त.

संस्कारा द्वेत्रानयनम्.

^{उ. उ. द. द. भु} दिक् साम्यचक्रभूबाहुपलदिवफलयोर्द्यदि ३१५ सा-
^{उ. उ. द. द. भु} न्तयोरऽन्तरं कृत्वा दिग्भेदचत्तयोर्युतिं तद्वेत्रमुच्यते

^{५७।१७।४२} तोटकानयनम्. वेत्रकुन्दघ्नपूज्यभाजितम् ३१६.
^{उ. द.} तोटकं जायते वेत्रदिवक्कमुत्तरदक्षिणम्.

अथान्यस्थानयंत्रांशदिगंशाद्युद्भवतोटका-

दन्यस्थानस्याक्षांशानयनम्.

^{दिगंश पूर्वकोत्थं} कृत्वाऽन्यस्थानयंत्रांशदिग्भागवदनीद्भवम् ३१७ तोट-
^{भागाद्या} कंतुयमाऽभ्यस्तमौर्वीभागमुरवाभवेत् तस्या बाहु-
^{उ. द.} लवा ज्ञेयाः सौम्यदक्षिणसंज्ञकाः ३१८ ततोटका-

^{अक्षांशाः} ऽन्यदिक्कास्तु ह्यऽन्यस्थानपलांशकाः व्यक्षदेशोत्तर-

^{द. पलांशाः} स्थाने स्युर्याम्याऽक्षभागकाः ३१९ दक्षिणो व्यक्षदे-
^{उ. अक्षांशाः} शान्तु सौम्याः स्युः पलभागकाः देशान्तरजात्युत्प-

त्तिः देशान्तरं कलाद्यन्तु ज्ञेयं सावन जातिकम् ३२०

^{अ.} रवेदानां सावनीयंतु दशाऽन्तरफलम्भवेत्.

सूत्रानयनम्. लिप्तिकाद्यनतत्वं न्यस्थानयंत्रां
 शकोद्भवम् ३२१ प्राक्पश्चाद्देशजतत्तुप्राक्पश्चा-
 त्सूत्रमुच्यते स्वदेशेदेशान्तरज्ञानम् स्वदेशा-
 त्पश्चिमे^पमध्यरेखास्याद्यत्रतत्रतु ३२२ प्रोक्तदेशाऽ-
 न्तरं^पपूर्वस्वस्थानात्पूर्वगातया मध्यरेखाभवेत्तत्र
 पश्चाद्देशान्तरं मतम् ३२३ स्वव्यक्षान्मध्यरेखाया
 मूलान्तं योजनास्तुर्ये स्युर्व्यक्षकुण्डले भूमौ तेषां^{६०}
 घ्राश्च^{३६००}भाजिताः ३२४ भूपिण्डयोजनैर्नाडी^पपूर्वदे-
 शान्तरं भवेत्. अन्यस्थानदेशान्तरानयनम्.
 पूर्वदेशाऽन्तरादूर्ध्वपश्चात्सूत्रं यदा भवेत् ३२५ सू-
 त्रे देशाऽन्तरं हित्वा शेषलिप्तोन्मितं तदा पश्चाद्देशा-
 न्तरं ज्ञेयमन्यस्थाने विचक्षणैः ३२६ प्राग्देशान्त-
 रतोऽल्पं चेत्पश्चात्सूत्रं यदा तदा हित्वा देशाऽन्तरे सूत्रं
 तत्प्राग्देशाऽन्तरं भवेत् ३२७ पश्चाद्देशाऽन्तरे पश्चा-
 त्सूत्रं यत्र हि जायते सूत्रं देशाऽन्तरे युक्त्वा स्यात्तद्देशा-
 ऽन्तरं परे ३२८ तत्पूर्वाह्नयसूत्रे तु स्यात्प्राग्देशाऽन्तरं

विनागणितदिकसाधनम्

३०७

यदि ^{योग} सूत्रदेशाऽन्तरे ^{पू} व्यन्तु पूर्वदेशाऽन्तरं भवेत् ३२९
^प पश्चाद्देशाऽन्तरं यत्र ^{पू} सूत्रं पूर्वाऽभिधं भवेत् तद्देशाऽन्त-
रतोत्यश्चेत्स्यात्सूत्रसंज्ञकम् ३३० तर्हि देशाऽ
^प न्तरे हित्वा पश्चाद्देशाऽन्तरं भवेत् ऊर्द्धदेशान्तराच्चैव
^प यदि पश्चिमसंज्ञकात् ३३१ सूत्रस्तत्पूर्वसंज्ञश्च सू-
त्रे देशाऽन्तरं तदा हित्वा शेषोन्मितं तत्र पूर्वदेशान्तरं
भवेत् ३३२ अथ विनागणितदिकसाधनम्.
अथदि ^{साविधानवेयेत्} वसाधनं वच्मि मन्दत्वेन निजस्थले ^{स्व} पट्टपूर्वस-
^{तुल्यस्थाने} मस्थानं नाच्छायाऽग्रस्थले बुधैः ३३३ कृत्वाऽकत्वं
^{शंकु} कनामूलमध्यद्विगुणविस्तृतः ^{न्यासस्थ} दत्तयदिच्छया कृत्वा पू-
^{पूर्वकपाल} र्वाऽङ्केतं तथैव च ३३४ संस्थाप्य सततं पश्येत्कपाले
^प पश्चिमाऽभिधे यस्मिन्नेव क्षणशंकोराभाग्रं यत्र कुण्डले
^{चिह्न} ३३५ संलगत्येव तत्राऽकंकृत्वा लक्षणयोस्तथोः मध्ये
^{ज्यास्तरा} मौर्व्यकृतिरेखां दत्तारेखा दलस्थलात् ३३६ कृत्वा
^व केन्द्राऽभिगारेखां तद्याम्योत्तरमुच्यते सौम्यदक्षि-
^{पू} णयोर्मध्ये जायते पूर्वपश्चिमम् ३३७

अथ स्वदेशान्यदेशयोर्मध्ययोजनानयनम्.

अन्यस्थानपलाशास्तुक्रान्त्यंशः ^{अस्त्रांशा} परि कीर्त्तिताः ^{क्रा}

स्वस्थानाऽदन्यदेशस्तुयद्विभागगतो भवेत् ^{दिगंशगतः} ३३८ ^{छा.क.}

तद्विभागसमुत्पन्नाऽग्राज भाकर्णभाजितम् ^{भु.} अर्थः ^{यंत्रांशाः}

दंज्या भवेत्तस्या बाह्वंशा यंत्रभागकाः ३३५ ^{भु. ३६०० यंत्रांशः ५००} स्युस्ते

षांकोटिभागघ्नाः कुपरिध्यद्वियोजनाः स्वांकासा

योजनाः स्वादन्यस्थानमध्यगताः स्मृताः ३४०/१०३६

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते

परमसिद्धान्तेत्रिप्रश्नाधिकारेदशमः १०

अथ यंत्रांशपरिलेखम्.

निजभूमेरुस्वव्यक्षमध्येक्षांशज्यकादलम् ^{मंडले} दोः संज्ञं ^{भु.}

प्रोच्यतेकुन्दकोटिसंज्ञकमीरितम् ^{धारं} १ कर्णपूज्यमितं ^{५०/१०८२}

ज्ञेयंतेव्यस्तेभुजकोटिके ^{भु.} स्वपृथ्वीमेरुस्वव्यक्षाऽधो-

स्थानव्यक्षकाऽन्तरे २ विज्ञेयेत्वऽथस्वव्यक्षाऽधो-

५७।१७।४२

दा ११ व्यक्षनाकोटिमुलान्तुस्वोर्द्धाधश्चार्कोन्मि

११४।३५।२४

ते ऊर्द्धाधोदेशकेचक्रविष्कम्भेकोटिरूपके १२ शु-

५७।१७।४२

शिरं

एडकाऽग्रस्थलं प्रोक्तं व्यक्षनाकोटिमस्तकात् शुण्डाऽ

ग्रस्थानपर्यन्तं विश्लेषं शुण्डमुच्यते १३ पंचभूघटि-

स्वपर

स्वावयमेरुकं

काऽत्योर्द्धतन्मत्तं स्वाऽन्यमेरुकम् विशेषं चोन्नतं त-

स्वापरमेरुकं

द्वत्तदंशचतयामतम् १४ तन्मत्तस्य कलास्तर्कताडि

भुजं

तास्तेऽंशकाः स्मृताः यत्तेषां राशिदोभगिहीनखाका-

ज्या

ज्यार्द्धं

नत

राजगुणम् १५ जायते तद्वलं प्रोक्तं निम्नकोटिज्याका-

ज्यार्द्धं

द उ.

नत

नत

ज्यार्द्धं

दलम् याम्योदङ्गतदिङ्गिभ्रकोटिज्यादलसंस्कृतम् १६

शिरं

चारकं प्रोच्यते ह्यत्र व्यग्रमार्गसंज्ञकम् दंडद-

नत भुजज्याचारं

ज्याशरपंचभूलिमाऽत्यनतोद्भवम् १७ नात्येषु र्जायते

पंचग्लौकलाऽधिनतं यदा तदा तद्वदज्यायाः सायक

११४।३५।२४

चक्रविस्तृती १८ हित्वा तज्जायते नात्यबाणस्तं नात्य-

शिरं

शिरं

मार्गणं संहित्वा शुण्डके शेषं व्यग्रेषु स्तत्र तद्भवेत् १९

* तर्कघ्नं नतकलांशानां राशिकोऽयं शज्यार्द्धं पूज्ये ५७।१७।४२

हित्वानतदोज्याशिरं स्वात्.

५७१७१४२ बाण

५७१७१४२

पूज्यव्यग्रशरचत्स्यात्केरकेच्छेदकोभवेत् तत्पूज्यचे-

द्वेच्छेदोदकोटिधरिकेभवेत् २० अत्रैवोन्नतयंत्रा-

शज्याऽर्द्धद्वकोटिरुच्यते द्द्वकोटिद्विगुणं कृत्वास्याज्या

तस्यास्तुदोर्लुवाः २१ ज्ञेयाउन्नतयंत्रांशास्तत्वेदस्य

दिनोद्भवाः तत्रद्वकोटिवर्गेनात्पूज्यवर्गश्चयत्पदम्

२२ तद्विधिर्नतयंत्रांशज्याऽर्द्धद्वदण्डउच्यते द्द्वको-

टौयदिद्वदण्डः स्यात्तदास्यान्नरेप्रभा २३ द्द्वकोटौ

लभ्यतेपूज्यचेत्तदा तन्नरेश्रवं द्वदण्डेचेच्छवपू-

ज्यंभाभुजेभाश्रवंभवेत् २४ यंत्रांशज्यादलकुन्देचे-

त्पूज्येछेदकोभवेत् लभ्यतेछेदकः केरेचेत्पूज्यव्यग्रमा-

र्गणः २५ हित्वाव्यग्रशरशुण्डेशेषनात्येषुरुच्यते

नात्यबाणोत्थदोर्भागांशांशकतत्कलादिकम् २६

स्वेषेपञ्चेन्दुलिप्ताऽत्यस्वोर्द्धगंतन्नतंभवेत् यदिपूज्या-

धिकं नात्यबाणयत्रभवेत्तदा २७ नात्यषौतत्रपूज्य-

तुहित्वाकोटिज्यकादलम् स्याद्विघ्नतद्भवेत्कोटिजीवा-

तस्यास्तुकामुकम् २८ यद्भवेत्तद्वलांशानांषष्ठांशं

तिथिभिः कलैः^{१५} युक्त्वापंचेन्दुलिमो^{१५} चस्वाऽधोगंक-
 लादिकम् २९ स्यान्नक्षत्रस्वेष्टकालेऽशस्वाऽहोऽत्रस्वनत
 भवेत्^{द्वयोः पूर्णचापयोः} पूर्णकार्मुकयोरिव वृत्तखण्डकयोस्तयोः ३०
 संयोगस्थानकं ज्ञेयं संधिदेशंतु पण्डितैः^{वृत्तचतुर्थांश} तत्संधिस्थान-
 तस्त्वदन्यकुण्डलाऽर्द्धदले स्थिताः ३१ स्युर्येऽंशास्तेऽं
 शकाश्चादिवृत्तखण्डभुजस्य च^{प्रथम} भागजातिसंमाः प्रो-
 क्ताः स्युस्तेऽंशास्संधिदेशजाः ३२ चक्रविस्तारख-
 ण्डोर्द्धयत्रनात्यंशर भवेत्^{धिक} तत्र पूज्या ननात्याऽक्षको-
 टिज्याऽर्द्धमुदीरितम् ३३ तत्संधिस्थानजांशानां^{बाण}
 दोर्जावाऽर्द्धचकीर्तितम्^{कोटिज्यार्द्ध} ज्ञेयं ग्रहस्थलं संधिदेशजांश-
 शांस्तदेशकम् ३४ तन्नालेषु जदो^{बाण} र्गिदेशं ज्ञेयं ग्रह-
 स्थलम्^{स्थानम्} ३५ आदिवृत्ताऽर्द्धदोर्मूलखण्डदेशान्तरांश-
 काः^{नांतरे} तर्कासास्तेऽत्र विज्ञेयास्तत्खण्डतलिसकाः ३६
 कथं याम्यऽत्र देवांशभू संस्थानाय दुत्तरात्^३ तद्वैत्या-
 ऽशकभूस्थानां विज्ञेयं खलु दक्षिणात्^३ ३७ निजहृद-
 त्तपट्टस्य यद्देवदुत्तरस्थलम्^३ तद्वैत्यस्थानसंस्था-

नाहृत्तस्योत्तरस्थलात् ३८ चास्यसौम्यस्थलस्था-
^{उत्तरस्थ} ^{पलाश} ^{अथोभाग}
 र्द्धकुण्डलेऽक्षांशकोन्मिते स्थानेलगतितत्रैवज्ञोगस्थान
^{उर्ध्वरूपमाकाशाभि}
 मुदीरितम् ३९ तद्योगस्थानतोमेरुदण्डान्तकोटिरूप-
^{ज्यार्द्ध}
 कम् भेदमक्षांशमौव्यर्द्धतुल्यतत्समुदीरितम् ४० यो-
^{५७।१७।४२} ^{५७।१७।४२}
 गभूगर्भयोर्मध्येकणिवेत्रकुलभवेत् तत्पूज्यप्रमितं
^{ज्यार्द्ध}
 चाऽथह्यऽक्षांशज्यादलान्मिते ४१ भूमिगर्भादधो-
^द ^उ
 देशेयंथः स्याल्लम्बरूपकः चास्योदगगर्भसूत्रंतुमेरुदण्ड
 मुदीरितम् ४२ ग्रंथयोगान्तरंमेरुदण्डाधोदेशगंभु-
^{ज्यार्द्ध}
 जम् तल्लम्बांशज्यकारवण्डतुल्यधारकमुच्यते ४३
 धारतोटकयोरऽत्रज्ञेयंतुल्यकुलंबुधैः धारकेऽक्षांशक-
^{नर} ^{असताया} ^{शंको}
 ज्याऽर्द्धचेष्टकोपलभाभवेत् ४४ चेष्टवेत्तनरक्षाभा-
^{कुज्यार्द्ध} ^{कुज्यार्द्ध}
 तोटके कर्द्धकं भवेत् कर्द्धकंकुज्यकारवण्डस्याहुज्याः
^{कुर्द्ध} ^{५७।१७।४२}
 र्द्धचकेरकम् ४५ धारचेत्पूज्यवेत्रः स्यात्तद्वेत्रस्तोटके
^{ज्यार्द्ध}
 भवेत् कुन्देऽक्षांशज्यकारवण्ड कर्द्धकं यदि लभ्यते ४६
^{कुज्यार्द्ध}
 तोटके कर्द्धकं तर्हि कोटिरूपंचलभ्यते सौम्याऽर्द्ध
^उ
 वत्तपट्टारव्येमेरुदण्डादधःस्थले ४७ यद्भवेद्भु-

पातश्चयाम्याऽर्द्धे चत्तपट्टके मेरुदण्डोर्द्धदेशे तु तद्भ
 वेदऽनुपातकः ४८ स्वाऽं प्रांऽपक्रमके पूर्वदेशे स्यात्तद्भ-
 होदयम् तत्कुजाह्वयचत्तस्य यद्वा गोदक्षिणोत्तरे
 ४९ तत्स्वेदाऽपक्रमस्थाने सलगत्येव तत्स्थलम् तत्स्वे-
 टस्योदयस्थानं विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः ५० एवमस्ति
 स्थलं ज्ञेयं तस्य तत्पश्चिमे कुजे प्रस्फुटाऽपक्रमं या-
 म्यं त्यक्त्वा यात्युत्तरापमे ५१ यदि नेयत्क्षणे रवेद-
 स्तद्दिने तत्क्षणे रवगः देवानां दर्शनं याति दृग्बृत्ते प्रस्फु-
 टेऽंशके ५२ दृग्बृत्ते प्रस्फुटे भागेलोपं याति स्फुरद्दि-
 षाम् त्यक्त्वा सौम्याऽपमयाति चेद्याम्याऽपक्रमे त-
 था ५३ दर्शनं याति दैत्यानां तद्दृग्बृत्तेऽंशके स्फुटे
 तल्लोपं याति देवानां स्फुटेऽंशे दृष्टि कुण्डले ५४ प्रां-
 न्ति भागो न रवाकांशज्याऽर्द्धे केरकमुच्यते शून्याऽप-
 क्रमजं केरं पूज्यांशप्रमितं भवेत् ५५ तत्क्रान्तिस्था-
 नतः केरं याम्योदगं भस्त्रगम् व्यक्षकुण्डलविस्ता-
 ररवण्डजाति समं मतम् ५६ क्रान्तिस्थानोर्द्धे चत्त

स्यव्यासाऽर्द्धतत्समीरितम् पूर्वपश्चिमसंस्थोर्द्ध-
^{पू. प.}

कुण्डलेतन्त्रद्वये ५७ प्राकृपश्चात्संस्थितात्सूत्रा
^{पू. प.}

चक्रव्यासमितान्तथा तिथ्यऽल्पाऽधिनतोद्भूतोद्
^{१५ १५}

एडदाद्याभुजज्यका ५८ स्याद्दृष्टिऽधःस्थिताज्ञेया
^{१५ इत्या १५ अधिका}

दएडरूपाचसाबुधः दएडदोनत्रिभांशज्यारवएड-
^{नशकुरूपा भुजरूपा ३}

वंशस्वरूपकम् ५९ व्योमाधःसन्मुखपंचचन्द्राऽ
^{शंकुरूपकम् आकाशः अधोसन्मुखः १५}

ल्पाधिनतोद्भवम् तत्संस्कारनिमित्तंतुसौम्यदक्षिण
^{उ. द.}

कंक्रमात् ६० तत्पूर्वापरसंस्थोर्द्धकुण्डलेदेवभागके
^{पू. प.}

सौम्यदक्षिणकं व्यस्तंदैत्यांशो भूदले भवेत् ६१
^{उ. द. ५७ १७ ४२ भु. ज्यार्द्ध}

पूज्यतन्त्रजंदोज्यारवएडकंयदिलभ्यते केरकेलभ्य-
^{५७ १७ ४२}

तेदएडंतर्हितद्वागपूर्वकम् ६२ लभ्यतेनतजपूज्यका-
^{ज्यार्द्ध}

टिज्यारवएडकंयदा केरकेलभ्यते वंशमुक्तवत्सौम्य-
^{उ.}

दक्षिणम् ६३ काश्यपीगर्भसंस्थाच्चपट्टचक्राह्वया-
^{द. भू}

न्तथा तदऽधःस्थानगंकोटिरूपंतदंशरूपकम् ६४
^{उ. का. उ.}

उत्तराऽपक्रमेसौम्यसंस्काराऽर्थमऽधोमुखम् वि-
^{द. का. आकाश}

शेषं कर्द्धकंयाम्याऽपक्रमेस्वरसन्मुखम् ६५ भूमि-

गर्भस्थितात्पृष्ठचक्राख्यादूर्ध्वदेशगम् श्रेयंतत्क-
 र्दकंयाम्यंतत्संस्कारनिमित्तकम् ६६ देवांशोभूदले
 चाऽयंदेत्यांशोकारयपीदले सौम्यदक्षिणाक्रान्त्युत्थ-
 म^{उ.क्रा.} भ्राधोभिमुख^{उ.क्रा.} भवेत् ६७ तद्वंशप्रस्फुटंश्रेयंवंशं
 कर्दकसंस्कृतम् निजमध्याह्नकालेतुस्वाऽभ्रा-
 ऽपक्रमवासे ६८ स्वव्यक्षोपरिगः खेटोविज्ञेयः प-
 ण्डितोत्तमैः तत्रस्वाह्नाऽर्द्धकालेतुक्रान्तिः शून्याऽ
 धिकायदि ६९ तद्व्यक्षासन्नदेशोर्ध्वदेशगः खेच-
 रोभवेत् व्यक्षोर्ध्वस्थलभूगर्भभेदः^{अंतर} स्याद्वंशरूपकः
 ७० कंटकः पूज्यतुल्योऽथचस्वशीर्षोर्ध्वदेशकात् द्व्य-
 क्षदेशोपरिस्थानंयावत्तच्चापररूपकम् ७१ श्रेयमऽ
 क्षांशकैस्तुल्यंतन्तांशकजातिकम् अक्षांश-
 ज्योऽवंबाणं पूज्याख्ये^{५७१७७१४२१} परिवर्जितम् ७२ कृत्वा
 लम्बभुजज्याऽर्द्धधारकंतदुदीरितम् हृक्चक्रं कर्ण-
 रूपतुल्यमवह्निदृश्यते ७३ व्यक्षदेशनिवासीनां
 दृग्दत्तजायतेसमम् व्यक्षेमस्तककोटिस्तु श्रेया

५७।५७।४२

पूज्यसमाबुधेः ७४ व्यक्षाऽन्यस्थानसंस्थानां कर्णत्वं
व्यक्षामस्तके कोटिः

यातिसारवलु कटकंचाऽपि विज्ञेयं भागाद्यं कर्णजाति-

कम् ७५ ^{ज्यार्द्ध} अक्षांशज्यादलं ^{भु} यातिबाहुत्वं च निजस्थ-

लात् तत्र लम्बांशदो ^{भु} ज्यार्द्धकोटिसंज्ञकमीरितम्

७६ निजदृष्टचक्रं तु पातवेत्रकुलं मतम् प्रत्यक्षे

स्वस्थलं ^{भूमिः} भूमेरुपरिस्थं च मन्यते ७७ अतस्तल्लम्बजी-

वाऽर्द्धकर्णत्वं परिगच्छति पातं तत्र ^{कुदक} भुजत्वं च याति

पातंच ^{भुज} धारके ७८ लभ्यते यदि ^{भु} दोः संज्ञकं टके पल-

दिक्फलम् ^{भु} दोः संज्ञं लभ्यते पातचक्रं ^{भु} भूभुजजातिकं

७९ पलभादिगुतं चाऽथ पलदिक्फलवेत्रयोः सं-

स्कारंचक्रं ^{भु} भूबाहुसंज्ञकं तदुदीरितम् ८० तत्र तुल्य

स्थले स्वेष्टकुण्डले तद्गृहस्य तु ^अ प्राक्पश्चात्संस्थिता-

त्सूत्रान्तद्याम्योत्तरपक्षके ८१ तिर्ज्यज्याऽर्द्धसमा

कारं सूत्रकुण्डलमध्यगम् चक्रं ^{भु} भूदोर्लवैस्तुल्यं वि-

ज्ञेयंचक्रं ^{भु} भूभुजम् ८२ तत्र चक्रकुदोर्लवैस्तुल्यं वि-

स्थानतोऽन्तरम् यद्भवेच्चक्रकेन्द्रान्तं तद्विधिः स-

मुदीरितः ८३ तद्विधिः कर्णरूपश्चस्यात्तच्चक्राः

द्विविस्तृतिः नतयंत्रांशदोज्यर्द्धविज्ञेयविधिसंज्ञकम्

८४. खेटयंत्रांशकोटिज्यारवण्डस्तद्विधिरुच्यते

बोधकोत्पत्तिः पंचभूततलिमोत्थविधिस्तद्विध-

कोच्यते ८५ पार्श्ववासना.

चेत्पूज्येक्षाशमोर्व्यर्द्धकैर्द्विपार्श्वकं भवेत् तत्पा-

र्श्वपलभादिक्कवेत्रपातकुलं भवेत् ८६ दण्डस्त-

ज्जायतेकोटिः स्याद्वाहुश्चक्रभूभुजः चक्रभूभुज-

प्राक्पश्चात्सूत्रसंयोगकस्थलात् ८७ केन्द्रान्तं

विवरंदण्डं विज्ञेयंगणकोत्तमैः द्विघ्नविध्यंशकाऽभ्य-

स्ताः सर्पाष्टाभ्राकसागराः ८८ तत्त्वषड्गुहताइ-

ष्टचक्रांशाः समुदीरिताः तत्कीलांशकुलं ज्ञेयं दि-

भुजस्वेष्टरत्तजम् ८९ छायाशक्कराजातिः स्यादऽ

ग्राचाऽप्यऽक्षभातया चक्रभूभुजसंज्ञंतुज्ञेयमंश-

कुलंतथा ९० स्वस्थानं व्यक्षसंस्थानामेकभारम्भ

मुच्यते ततः प्राग्बदनं व्यक्षेष्टेकभांशान्तकस्थलम्

पार्श्ववासना.

३१५

२ राशि

३ राशि

१ राशि

५१ स्यादेवं द्विभदेशंचततस्तद्विभिभस्यलम् एकद्वि-

२ रा. ३ रा.

क्रां

त्रिभजक्रान्तिभागेत्येस्वस्वकेरके ५२ दण्डवन्मो-

ज्या

१ रा. २ रा. ३ रा.

३ रा.

र्विकास्वस्वचैकद्विभिभजायदि स्यात्तदात्रिभजेके-

मु

६.

रेस्वस्वेष्टज्याप्रजायते ५३ तस्या बाह्विशकांगांशं

स्वस्वांतघटिकाः स्मृताः शून्यमन्तकलारव्यस्यादे-

१ रा.

कभस्यादिराशिजम् ५४ स्वस्वपूर्वाऽन्तलिप्तोनास्व-

१ रा. २ रा. ३ रा.

स्वाऽन्तघटिकाक्रमात् एकद्विभिभसंख्यानां मानं

४ रा. ५।६

व्यक्षस्थले भवेत् ५५ वेदपचागराशीनांतन्मानंव्यु-

७ रा.

त्कमाद्भवेत् स्यात्ततश्चोत्कमान्मानंतद्व्यक्षेणगंभा-

त्तथा ५६ स्वस्वदेशचरेणैवस्वस्वराशुद्भवेनचत-

त्तुत्येनैवकालेनभेदेनोनयुतेनच ५७ तत्तच्चव्यक्षदे-

शोक्तराशिमानाऽन्तभागकः स्वस्वदेशजदृष्टत्तेप्रो-

प.

क्पश्चा स्तितिजस्थले ५८ व्यक्षाऽन्यस्थानसंस्था-

नांप्राप्यतेचोदयाऽस्तकम् ततस्तच्चरखण्डैस्तेव्य-

१ रा. २ रा. ३ रा.

क्षदेशोदयाऽभिधाः ५९ एकद्विभिभजैर्ज्ञेयाः क्रम-

व्यक्षादयेषु चरखं चरखं चरखं चरखं क्रमं उक्त-

स्थैश्चोत्कमस्थितैः युग्मधाहीनयुग्युक्तहीनाः स्वस्व

लघोदयाः स्युः

स्थलोदयाः १०० विषुवन्मण्डलस्तुत्यमण्डलोन्मंड-

लोच्यते मेघपूर्वकराशीनांतत्स्थानोन्मण्डलोदितः

१०१ शून्यंराशिजवयस्माद्राशयः स्वस्थले स्थिताः

स्युस्तत्प्रवहवायोस्तुवेगस्यैवबलेनच १०२ पश्चिमा^प

ऽभिमुखंयान्तितेनित्यंस्थानरूपकाः सूर्याद्याः

खेचरा^य विम्ब^{वेग}रूपाश्चैवजवान्विताः १०३ यतस्तत्का^{क्रां}

न्तिवायोस्तुनित्यमेववशंगताः स्युः स्वस्वाऽपक्रम-

स्थानेतेततोयान्तिनिश्चयात् १०४ स्युस्तेप्रवहवायो

स्तुक्रान्तयश्चवशंगताः तेपश्चात्सन्मुखंयान्ति स-

ग्रहाश्चततोऽपमाः १०५ व्यक्षदेशोदयास्तस्मात्स्वस्व-

देशोदयास्तया फलोपजीवकैः पूर्वैस्तत्फलार्थप्रक-

ल्पिताः १०६ यथातन्मेघभारम्भस्थानंतत्तुत्यमण्डः

ले स्वाह्वाऽर्द्धेभ्रनतेयातिमध्याऽह्नस्थानकरवल्लु^{शून्यनत} १०७

पंचलिमनतेतत्तुस्वाऽह्वाऽर्द्धस्थानतस्तया एकभ-

स्याऽन्तरेपूर्वपश्चिमेतुत्यमण्डले १०८ यात्येवंया-

न्तितेसर्वेराशयोऽह्नदलस्थलम् स्वस्वघस्नदलेत-

स्मान्नतिलम्बनसाधने. १०९ निर्मितमध्यमं विष्टेतन्नांतां
 शफलायच नैचतन्नियमंगोले दक्षिणोत्तरसंज्ञके ११०
 स्वस्वराशिसमुत्पत्तेताराणा मण्डपञ्जरे यतः स्वस्वाः
 पमोद्भूतदेशानामऽस्तिचाऽम्बरे १११ ततस्तेराशयो
 मेघपूर्वकाः स्वाऽपमस्थले नैवयान्ति ततस्तत्रव्यक्षदेशो
 दयोद्भवम् ११२ स्वस्थानोदयजचैव स्थूलतद्दशमं भवे-
 त् मध्यमंदशमं लग्नस्याल्लग्नं तन्निभोनितम् ११३ १८४५
 श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते पद्म-
 सिद्धान्तेयन्त्रांशपरिलेखाधिकार एकादशः ११

चं १३७५।४।५३ कर्ण * शंकु
 इन्द्रोः केरोद्धृतद्वयाममर्थदं कर्णमुच्यते कर्णनावर्ग-
 योर्भेदमूलचन्द्राऽक्षभाभवेत् १ चन्द्रस्याऽपक्रमांशा-
 स्तुयाम्यसौम्या विपर्ययात् ज्ञेयाअक्षाशकास्तत्रचे-
 त्सूर्यश्चन्द्रतोऽधिकः २ प्राक्कपालोदितश्चन्द्रादूनः सूर्यो

* शंकु १२ ब्रह्मसाङ्गिशाः पूज्यांशा ६८७।३२।२६।३० अर्थशा-
 ङ्गिशा ६८७।३२।२६।३० तत्पलापिंडम् २४७५१४४
 वा. २४७५१४६

परः स्मृतः ^{पराहः सू च} सूर्यचन्द्रान्तरस्यांशस्तर्कसा घटिका-
 दिकम् ३ स्वाऽह्वाऽर्द्धेष्टान्तरज्ञेयंक्रान्तिः ^{नतः क्रां सू} स्याद्भास्क-
 राऽपमः ^{क्रांक्रां स्यात् पू} प्राग्वच्छुंगो नताविन्दोः ^{चं पः} प्राक्कपालदिगंश-
 काः ४ याम्याः ^क खग्रहतोहीनाः ^{५०} सौम्याः ^उ रवाश्चकराः ^{२७०}
 च्विताः ^फ कपालेपश्चिमेयाम्या ^{दः} दिग्भागाः ^{दिगंशा ६०} खग्रहान्वि-
 ताः ५ सौम्याः ^{उः २७०} शून्यभतोनास्तेस्युश्चेन्द्रोः ^{हीना चं ३६०} प्राग्दिगंश-
 काः ^{स्युः गता} रुषोभोग्यासितेयाताप्राद्याह्यऽत्रतिथिर्बुधैः ^{चं विवव्यासागुलः गुणिता १५}
 ६ चंद्रव्यासागुलक्षुण्णापचाब्जे ^{च व्यास} विद्वतातिथिः ल-
 ब्धश्चेतां ^{ख किरणसंज्ञः हाश च} गुलाइन्दोश्चुंगयोर्मूलविस्तृतिः ७ स्यात्त-
 त्सूर्याऽश्रुवन्दाशस्याच्चन्द्राऽधोलवेगतम् ^{चोंग} पत्रेस-
 समपदेवापत्रवद्भूतलेथवा ८ चक्रांशैरंकितंवृत्त-
 मिन्दुव्यासागुलाद्भवम् ^{चं विवव्यासागुलः पू द प उः} कृत्वाचतुर्दिशतस्यमध्येकेन्द्रं
 समालिखेत् ९ इन्दोः ^{च ३६०} प्राग्दिग्लवस्थानेवृत्तेश्चेतां ^{३६०}
 कमालिखेत् ^{चिद्व} श्वेतां ^{च ३६०} इकव्यस्तकाष्टायांवृत्ते कृष्णां ^{३६०}
 कमालिखेत् १० श्वेतां ^{३६०} कादुभयत्रैववृत्तेशून्यनवां
 शकैः अर्द्धरिव्यलांछनंकृत्वाश्चेतां ^{३६०} काद्व्याससूत्रगम्

शृंगोन्नत्यानयनाधिकारः

३३३

श्वेतां

तुल्यं

११ सूत्ररेखोच्यते श्वेतलक्षणात्तत्सिताङ्गुलैः सम्मितं
व्याससूत्रेऽंकं कृत्वा संधिस्थलोच्यते १२ चन्द्रव्यासां
५ गुलाऽर्द्धे तु हित्वा श्वेतां ५ गुलानि ह शेषं शृंगोन्नताऽवक्ष-
विज्ञेयंगणकोत्तमैः १३ ग्लौ व्यासाऽर्द्धाऽङ्गुलानां तु वर्गं
बाणोद्धृतफलम् बाणाढ्यंतद्वलतत्र परिकारमिति भ-
वेत् १४ संधितः केन्द्रपर्यन्तरेखां कृत्वाऽत्र पंडितैः
तां केन्द्राऽर्द्धयित्वाऽग्रे रेखांतत्सूत्रमुच्यते १५ दत्त्वाऽ
ग्रं परिकारस्य संधीमूलं तु विन्यसेत् तत्सूत्रे परिकारे-
णात्ततस्तद्वृत्तमालिखेत् १६ ततः शृंगद्वयोकारं तच्चे-
तां कस्थले भवेत् यस्यां दिश्यऽधिकं शृंगं पूर्वाद्वापश्चि-
मात्तथा १७ तस्यां दिश्युत्तरे किंवा याम्ये शृंगोन्नतिं
वदेत् पूर्वाऽपराऽर्द्धयोर्मध्ये पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः १८
श्वेतं शृंगद्वयोकारमिन्दोः शृंगोन्नतिर्भवेत् चन्द्रव्या-
सां ५ गुलाऽर्द्धे श्वेतं यत्र हि जायते १९ कृष्णशृंग-
द्वयंतत्र विज्ञेयं कृष्णलक्षणात् चन्द्रव्यासाऽङ्गुलाऽ
र्द्धे श्वेतं व्यासां ५ गुलेषु च २० हित्वा कृष्णां ५ गुला

ज्ञेयाः श्वेतवच्चाऽसितस्य च शृंगयोर्मूलयोर्व्यसि वि-

नहि

सू

कृष्ण

ज्ञेयंगणकोत्तमैः २१ स्यान्नार्किणाऽसितदृष्टं बि-

चं

चं

म्बाऽधोऽंशान्तुतद्विधोः हित्वाकृष्णाङ्गुलानिन्दो वि-

विवव्यासाङ्गु-

२

वारं

स्ताराङ्गुले पुच २२ कृष्णशृंगद्वये बाणो विज्ञेयंगण-

चं. विवव्यासां.

वारं भक्तं

कोत्तमैः चन्द्रव्यासाङ्गुलाऽङ्गशिर्वाणोऽङ्गुतफलम्

वारसुक्तं. १६

२३ तद्वाणाद्व्यतद्वलतुपरिकारमिति भवेत् कृष्णशृं-

चिह्नात्

गोभतो कृष्णालक्षणाच्छ्वेतवद्भुवैः २४ प्रागुक्तं सक-

शुक्लाष्टम्यद्वाऽङ्गुपरि

लंकृत्वा कृष्णशृंगद्वयं भवेत् शुक्लपक्षात्तरभागे कृष्ण

कृष्णाष्टम्यः प्रथम

पक्षादिभेदले २५ शुक्लशृंगाकृतिर्नैव कृष्णशृंगा

कृतिर्भवेत् दर्शान्ते चन्द्रविम्बोऽङ्गभागपूर्णन्तु भा-

स्करः २६ पश्यत्येवहितचन्द्रविम्बाऽधोऽंशानपश्य-

ति भास्करः पौर्णमास्यऽन्ते चन्द्राऽधोऽंशानुपश्यति

२७ तस्मात्तत्र विधुर्पूर्णपश्यन्ति धरणीस्थिताः कृ-

ष्णाष्टम्यऽङ्गकाले तु शुक्लाष्टम्यऽङ्गकक्षणे २८ ग्लौबि-

म्बाऽङ्गिऽधोलवेतुयातिदृष्टिदलखेः ततः पश्यन्ति च-

न्द्राऽङ्गिऽधेतकुस्थाः सिताशकम् २९ ज्ञेयऽमऽकमयू-

३० तस्मात्तत्र विधुर्पूर्णपश्यन्ति धरणीस्थिताः कृ-

ष्णाष्टम्यऽङ्गकाले तु शुक्लाष्टम्यऽङ्गकक्षणे २८ ग्लौबि-

म्बाऽङ्गिऽधोलवेतुयातिदृष्टिदलखेः ततः पश्यन्ति च-

न्द्राऽङ्गिऽधेतकुस्थाः सिताशकम् २९ ज्ञेयऽमऽकमयू-

किरणं चं
स्वतु चन्द्राऽधोऽंगतं खलु इत्थं गोलाऽनुपातेन श्वेत
ज्ञानं समाचरेत् ३० श्वेतभागाश्च ये एण्डोः कृष्णाः
शश्वाऽपि दृश्यते तीव्रभानुसमूहेन भास्करस्योष्णा
दीधितेः ३१ सांनिध्यस्थानगस्येन्दोरं शमात्रमदृ-
श्यते स्वल्पत्वाच्छीघ्रयोरेव शृंगाकारमदृश्यते ३२

अथ चन्द्रस्य श्वेतकृष्णभागयोरुपपत्तिः

सत्काचपट्टरूपं तु पानीयप्रस्तरं भवेत् अत्यन्तशीत-
लस्थानेन नमंदजलं तु यत् ३३ वायुप्रचारसंस्पर्शा-
त्प्रस्तरं तज्जलम् भवेत् ततो यप्रस्तरं ज्ञेयं शुद्धाऽशुद्धा-
बुवत्तथा ३४ व्यंगकृष्णगभीरांकयुक्तगोलस्य शीत-
गोः सलिलप्रस्तरं मध्यपुष्टमेव हि निश्चितम् ३५ भा-
स्करस्याऽशुसंयुक्तं पानीयप्रस्तरं सितम् दृश्यते ह्यऽ
न्यथा कृष्णवर्णं तदृश्यते यतः ३६ ततो यच्चन्द्रबिम्बा-
ऽशं भास्करस्याऽशुसंयुतम् दृश्यते तत्सितत्वं न्य-
भागं श्वेतेतरं भवेत् ३७ प्रादन्त्यांश्च चन्द्रबिम्बस्य त-
त्स्वल्पोजस्य कारणात् सूर्याऽशुरहिताऽशस्य मानवै

३२६

परमसिद्धान्ते.

नहि दृश्यते ३८ तस्मान्तच्छेत्तभागस्यकुण्डलाका-
रतो^{स्वल्पं}लघुः कृष्णांशकुण्डलाकारंच⁺न्द्रबिम्बस्य दृ-
श्यते ३९ । १८८८.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्ते शृंगोन्नत्यानयनाधिकरोद्वादशः १२

चन्द्रादीनांबिम्बदर्शनोत्पत्तिः

षण्मासान्तरसांनिध्येयोगेराहृकयोस्तथा षड्नामः
त्तरेकाले ह्यङ्गन्ते पूर्णातिथेर्यदि १ भूम्याभाहिमगुं
यातितद्वासयोजनोन्मितम् पश्यत्यऽधोऽंशकं नैव च-
न्द्रबिम्बस्य भास्करः २ येषामऽधोऽंशकं भानुः खे-
टानामेव पश्यति दृश्यन्ते ते खगास्तु क्षमापृष्ठस्थै-
र्मानवादिभिः ३ भानोस्तीक्ष्णकरो घृणभानोस्सांनि-
ध्यगः खगः काश्यपीपृष्ठसंस्थैस्तु प्राणिभिर्नहि दृ-
श्यते ४ सूर्यलोकोर्द्विसंस्थस्य खेटस्याधोऽंशकरवि-
पूर्णपश्यतितच्छृंगरूपं नैव भवत्यतः ५ सूर्याऽ

धोलोकसंस्थस्य स्वल्पत्वेन रवगस्य च ^{प्र} चन्द्रशृंगविनाशं ^च
^{भू} भूपृष्ठस्थैर्न दृश्यते ६ ^{भू} ज्ञेयं भूभाऽग्रतोर्द्ध्वतु खेटलोके ^{प्र}
^{नित्यं} सदा दिनम् ^{सन्ना} स्वदृग्गन्तेन्धकारत्वाद्वात्रोतद्वेधवर्जिते
 ७ ^{प्र} दृश्यन्ते रवेचराः सर्वे तारकाणि लघूनि च ^{अधकार} स्वस्था-
^{निर्मले} नेचेन्महद्भ्रान्तमाकाशमलवर्जिते ८ ^{प्र} दृश्यन्ते रवेचराः
^{अधिका} पुष्टाः स्वल्पाः स्वल्पतमो यदि ^{निस्तेजाः} भूभामण्डलतो बाह्ये स-
^{अधकार} र्वतः सूर्यमण्डलात् ९ ^{भूभा} ग्लौमार्गाऽधोर्द्ध्वलोकेषु नित्य-
^{स्व} मेव दिनं भवेत् ^{स्व} अतएवाऽर्कतः स्वस्वकालभागाधि-
^{अतएव} कांशकैः १० ^{च मं बु धु शु शं} दृश्यन्ते भेदजैः स्पष्टैश्च द्वाद्याः स्वां-
^{नचक्रस्वस्थानगताः ग्रहाः} शगाः रवगाः ^{प्र} अथ रात्रियोजनानयनम्.
^{भू} भूपिण्डं विधुबिम्बं ^च च बिम्बं तद्वा स्वरस्य च ११ ^{स्व} कल्पये-
^{मान भेद न स्यात्} द्ब्रह्मणे चेन्द्रो भूभायां नान्तरं भवेत् ^{स्व} येन तद्ब्रह्मणे भानो-
^{स्व ४७२७} दृष्टियोगाद्ब्रह्मक्षणे १२ ^{स्व} जायते न हि विश्लेषं तं नित्यं तु
^{च ३५८} विचक्षणाः सप्ताश्वद्व्यधयोऽर्कस्य बिम्बविष्कम्भयो-
^{१ १० ३० ६० ९० १२० १५० १८० २१० २४० २७० ३०० ३३० ३६० ३९० ४२० ४५० ४८० ५१० ५४० ५७० ६०० ६३० ६६० ६९० ७२० ७५० ७८० ८१० ८४० ८७० ९०० ९३० ९६० ९९० १०००} जनाः १३ ^{भू} स्युर्नागाब्ध्यग्रयश्चेन्दोः पिण्डविष्कम्भयो-
^{१ १० ३० ६० ९० १२० १५० १८० २१० २४० २७० ३०० ३३० ३६० ३९० ४२० ४५० ४८० ५१० ५४० ५७० ६०० ६३० ६६० ६९० ७२० ७५० ७८० ८१० ८४० ८७० ९०० ९३० ९६० ९९० १०००} जनाः ^{भू} स्वपाशाशानषट्शक्ररूपाः कुव्यासयो-

जनाः १४ ^{सू.} शून्यव्योमांगरामाणि स्युः पृथ्वीपिण्डयो- ^{२३६३।३०} ^{२३६३।३०}
 जनाः दीपौ च्यसूर्यबिम्बाऽर्द्ध विस्तारचोभयत्रगम् १५ ^{शंकुः भूव्यासाद्ध ५७२।५७} ^च
 तच्छायाऽन्तर्गततद्वच्छकुभूविस्तृतेहलम् तत्सूत्रेहिम- ^{भूभा}
 गुस्थानेभाकोटिश्चकुभाभवेत् १६ चेदऽक्षांशाऽनु- ^{भू}
 पातोत्थाः काश्यपीवृत्तयोजनाः स्युश्चोनाः बाधिकाः ^{३६०० परिधेः} ^{काथिताः}
 प्रोक्तकाश्यपीकुण्डलस्य च १७ योजनेभ्योदिताश्चो- ^{अनुपातेन} ^{सू. चं} ^{बिबव्यासयोः}
 जराशिकेणोद्भवास्तदा सूर्यन्दुव्यासयोर्ज्ञेयाऽनोद्भि- ^{८२१०} ^{३६००}
 स्तत्रयोजनाः १८ रवाब्जनेत्रोरगैर्निघ्नाः स्पष्टभूपि- ^{सत्य} ^{भू} ^{ग्र.}
 ण्डयोजनाः सत्यवेगकलैर्भक्ताः स्याद्भूगर्भग्रहान्तरम् ^{अंतर}
 १९ भूगर्भग्रहयोर्मध्यं लोकव्यासदलं भवेत् यद्देदं ^{भू} ^{सू.} ^{विम्बव्यासयोः} ^{हार}
 कर्कशाः पिण्डव्यासयोः रवण्डयोर्भवेत् २० तद्धारः

* उदाहरणम् यथासू. गतिकलाः ६१।१२ भूगर्भसूर्यलोकं
 यावदन्तरं कक्षाव्यासाद्धीयोजनाः ४८२५४१।११ सूर्याडिक-
 क्षावृत्तलोकयोजनाः ३०३४४४८।६ चं. ग. कलाः ७५८।०
 भूगर्भचंद्रलोकं यावदन्तरं कक्षां व्यासाद्धीम् ३६५९१।१४
 चंद्रकक्षाड्वृत्तलोककुण्डलयोजनाः २३२४२५।४१
 यथासू. चीमुरवच्छाया १५४५५१।५८ यथाभूभारवि-
 स्तारयोजनाः ८७२ यथामहाभुजम् ६३७४५३।५

^{१०५०/३०} प्रोच्यते ^{१०५०/३०} हरविज्ञेयं ^{सू} कोटिदुक्कुटम् ^{भू} सूर्यभूगर्भयोर्मध्यं
^{भुज} विज्ञेयं ^{भु} बाहुदुक्कुटम् २१ ^{व्यासार्द्ध} लोकव्यासदलं ^{२३६३/३०} भानोर्बाहुदुक्कु-
^{सू} टमीरितम् ^{व्यासार्द्ध} सूर्यबिम्बाऽर्द्धविस्तारकोटिऽरत्रसमीरि-
^{भु} ता २२ कोटिर्दोषु ^{सू} कुटाऽभ्यस्ता ^{भू} हाराप्तास्यान्महाभुज
^{भू} मू तद्भूगर्भार्द्धयोर्मध्ययोजनैः ^{सू} परिवर्जितम् २३ संधि-
^{भु} धायमहाबाहु ^{रात्रि} पण्डितैश्शेषयोजनाः ^{रात्रि} ज्ञेयाः ^{चं} सूच्यऽग्रव-
^{भू} द्भूभायोजनास्तमियोजनाः २४ ^{भू} यामिनीयोजनैश्च ^{११४५/५४} च्च
^{रात्रि} भूगर्भोत्तरवर्जितैः ^{फल चं} अभ्यस्ताः ^{भू} काश्यपीव्यासयोजना
^{रात्रि} स्तमियोजनैः २५ ^{फल चं} भक्तास्तच्च च्च कक्षायांस्युर्भूभाव्या-
^{चं} सयोजनाः ^{चं} अण्डोत्पत्तिः ^{चं} भूगोलात्परितश्च च्च
^{चं} लोकमण्डसमं भवेत् २६ ^{चं} बाह्याद्बाह्यगतं चाण्डं चा
^{चं} ऽधिकं त्वण्डं अधिकं भवेत् ^{तुल्यं} स्वस्वाण्डस्य च च्चत्तां ऽशा ज्ञेया
^{३६००} श्चक्रां ऽशकैः समाः २७ ^{तुल्यं} अंशं सूचीसमसूच्या मूल-
^{५७१७/४२} मण्डगतं तथा ^{लोकवृत्तयोजनाः} अग्रं भूगर्भकैश्च स्थं स्वस्वाण्डे समुदी-
^{कैरे} रितम् २८ ^{कैरे} क्रान्तिस्थलेस्वाण्डपरिध्यानयनम्
^{५७१७/४२} चक्राऽर्द्धव्यासभागाप्ताः ^{लोकवृत्तयोजनाः} कक्षापरिधियोजनाः ^{कैरे} केदारां

३३०

परमसिद्धान्ते

गणितः का वृत्तः
शाहताश्चोक्तं कान्तिस्थाने एडम एडलम् २८ शुन्य-
गोशमिते कान्तौ स्याच्छून्यं चां एडम एडलम् एवमेव सुमेरी.

द्वये शून्यं श्याम भूपरिधिर्भवेत् ३० भूछायोपपत्तिः
गतिः सू जेव भूभोगम्

भुक्तिस्त्वं शादिकाग्राह्या भानोर्वेगकु भोजवम् स्याद्य-
सू तुल्याभूभा छा.

तः सूर्यतेजोत्थादूरे सूची समाकुभा ३१ आभादवह्नि-
अध्यादि सन्मुखं

पूर्वचेदिष्ट गोलाऽधिकं तदा तद्गोलाऽभिमुखदत्वा गो-
+ छा

लाभा सूचिका समा ३२ जायते भाप्रदं गोलाच्चेत्स्वल्पं
छा

गोलसम्मुखम् दत्वा यथा यथा दूरं याति छाया तथा तथा
वर्ति

३३ विस्तारं याति गोलस्य सांनिध्ये कान्तिदंतथा त-
छा भाद

द्गोलादधिकं दत्वा गोलाभा याति काश्च्यताम् ३४ भा-
छा हास्य

दं गोलाऽधिकं दूरे दत्वा भावि स्तृतिं तथा गोलाऽत्यं
कोतिदम्

कान्तिदं दत्वा दूरे भायाति काश्च्यताम् ३५ । १८२३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-

चिते परमसिद्धान्ते छाया रात्र्यधिकार-

स्त्रयोदशः १३

339

१५७७५१७८२८

১৮৮৬

रां स्वः राशिवर्षयोः

फलं १०३/१८/४४/२०/२४/३४/२५/५७

3904998

दिनगण

भजन

निरधुयवर्णा

५

10

रा.सू.

२६ नमः

१७ पू. दिन १७ पू. दिन.

३५

94

५५५

दिनश्रान

शाकादि

अहण

五

नयनम्.

द्वुघ्नोमध्यजवोशादिस्तदऽधः परिभाजितः ६ एकाऽ

* युगेराहु भाब्दा: २३२२३८ स्यु. भाब्दा ४३२०००० भूवासरा.

१५७७५१७८२८ अर्द्ध ७८८५५८५१४ राहु सूर्ययोः राशिबर्ष

योगोभयणयोगः ४५ २२ २३८ योगकल्कलोदिनादिः १७३।१८।

४४।२०।२४।३४।२५।५७   ३१०५११४
४५५२२३८

वमदिनैर्लुब्धं हित्वा स्यात्पक्षचालनम् पक्षचालनकं
 पक्षगणनं स्वयदिपक्षचालनं ग्र. क्षेपं
 पक्षैर्हत्वा भास्करपूर्वकः ७ स्यान्निजक्षेपकं युक्त्वा
 राहु सू. भुजांशः १५
 पक्षाऽन्ते स्थूलमध्यमः व्यग्वर्कमध्यदो भगिः शुक्ला.
 न्ते तर्ककेवलं ८ स्युश्चाऽत्याश्चेत्तदा चेन्द्रोऽस्या-
 ग्रहणं ३०
 तस्थूलग्रहसम्भवम् कृष्णांते कुकरे भ्यस्तु व्यग्वर्कऽ
 स्थूलमध्य भुजांशः २१ वि. राहु सू.
 स्फुटदोल्लवाः ९ अत्याश्चेद्भास्करस्यैव स्यात्स्थूलग्र-
 ग्रहणं
 हसम्भवम् खेचरांश्चालनैश्चाल्यपक्षादौः स्वधियांबु-
 ग्रहणं
 धैः १० तत्कर्मचाचरेत्तत्र चेत्तद्व्यग्रहसम्भवम् खेटा-
 ग्र.
 नांसकलंकर्मप्रस्फुटेनैव सिद्ध्यति ११

अथ दिनादिचालनम्.

ग. नौ भो जवं ग्र.
 यातैष्यदिवसाद्येन वेगं हत्वांशकादिकम् खे टेहीन.
 ग्र. वं ग्र.
 युतं कृत्वा हीष्टे तत्खेचरो भवेत् १२ वक्त्रीखेटे च पाते च.
 स्याद्यतैष्यविपर्ययम् शक्राऽत्याः पौर्णमास्यऽन्ते-
 राहु सू. चं
 स्युर्व्यग्वर्कभुजांशकाः १३ चेच्चन्द्रस्य हि विज्ञेयं धी-
 रैर्ग्रहणसम्भवम् दशान्तिनतलिप्ताऽर्द्धनिघ्नाः पंचनि-
 पू. न. हीनापः नते युक्ता
 शाकराः १४ स्युर्लुवाः प्राक्परे हीनयुक्ताः काय्यस्तु

चन्द्रशरानयनम्

३३३

तद्रवी ततस्तद्रास्करक्रान्तिभागाद्वाशकसंस्कृतिम्
^{अथनां संस्कृतः सू} ^{क्रान्ति संस्कृताक्षांशाः नतांशाः स्युः}
^{नतांशानां ६} ^{रा.}

१५ कृत्वास्युर्ध्वतभागास्तेतेषामंगाशसंस्कृताः व्य-

ग्वर्कदोर्लुवाः शैलादस्याः स्युश्चेत्तदाबुधैः १६ विज्ञे-

यंतद्दिनेस्थूलं भानुग्रहणसम्भवम् दर्शान्तेऽद्विभपेभ्यो-

स्याः स्युर्व्यग्वर्कस्यदोर्लुवाः १७ चेत्तदाभास्करस्यैव

ज्ञेयग्रहणसम्भवम् ग्रहणस्यखरेवसम्भवेऽपिननि-

श्चयं १८ दृग्योगानयनादवगिऽस्तिनास्तीतितद्वदेत्

अस्तिनाऽस्तीतितद्व्यादृग्योगानयनोत्तरम् १९.

सूर्यस्यग्रहणस्याऽथाऽहिर्नागोक्तोविधुर्भपः

चन्द्रशरानयनम्. चन्द्रमन्दश्रवचन्द्रकर्णीज्ञेयंवि-

चक्षणेः २० स्थूलतच्चन्द्रकर्णित्तुपूज्यज्ञेयबुधैः सदा

पर्वन्तेव्यगुचन्द्रस्यदोर्ज्यंशाः दारसागरैः २१ निघ्ना-

श्चन्द्रश्रवांशाः स्युश्चन्द्रस्यशरांशगुलाः व्यग्विन्दो-

र्गोलजास्तेतुवह्निघ्नाः स्युरिषोः कलाः २२ एवंग्रह-

* युगेभाक्कलाः सूर्यस्य ९३३१२०००००० युगे चं. भाब्दानां
 कलाः १२४७४७२०५७६०० अथ १५७७२१७०२८ १२५५५६००
 अनयो घतिम् ४६६३६५३५३२४३६००००

३३४

परमसिद्धान्ते.

मोक्षादिकालोत्थेन्द्रोः शरम्भवेत् ज्यांशगोत्रगवाणां
 श्राः स्युर्द्विघ्नास्तेज्यकांशकाः २३ स्युस्तेषां दोर्लवाः
 शर
 पत्रिभागाश्चक्रांशगोत्रगाः

अथ ग्रहाणां योगग्रहणकालानयनम्.

शीघ्रान्मन्देऽधिके गम्यामन्दाच्छीघ्रेऽधिके गता २४
 द्वयोः शीघ्रेऽथवामन्देऽहीने वक्रगतिग्रहे यातायुतिस्त-
 योर्मार्गिन्युने गम्यायुतिर्भवेत् २५ द्वयोर्मार्गिगयोश्चाऽ-
 पि द्वयोर्वक्रगयोस्तथा गत्यन्तरांशकैर्भक्ता अन्तरस्यां
 शकास्तयोः २६ लब्धं घस्त्रादिकं स्वेष्टे युक्त्वा भोग्ययु-
 तेर्भवेत् हित्वा यातयुतेः कालं जायते वासरादिकम्
 २७ द्वयोरेकस्य वक्रं चेत्स्याद्द्वयोऽन्तरांशकाः स्या-
 त्तयोर्जवयोगांशौ रासः प्राग्वद्दिनादिकम् वक्रीखेचर
 योश्चाऽथ मार्गिखेचरयोस्तथा मार्गवक्रगयोश्चाऽपि भेद
 भागाऽभिमर्दिताः २८ स्वस्वगत्यंशकाश्चाऽथ भक्ता
 स्तत्फलदांशकैः लब्धं घस्त्रादिवत्तत्तत्स्वेष्टे दत्त्वा युति-
 क्षणौ ३० पूर्ववत्स्वेचरौ तु त्यौतौ स्यातां तु ततस्तथा

सूर्येन्दु भूभाविम्बविस्तारां०

३३५

तौ तु त्वोरवेचरो स्यातां ततस्तौ तु मुहुः समौ ३१

अथ सूर्येन्दु भूभाविम्बविस्तारानयनं सूक्ष्मम्.

सूर्यवेगतु भूवेगसूर्यभूवेगमीरितम् दशान्तिमुखवतिथ्यन्ते
सूर्यलोकाऽर्द्धविस्तरात् ३२ सूर्यभूवेगनिघ्नाद्ग्लौलो-

कव्यासाऽर्द्धभाजितात् स्यात्तच्चन्द्रजवंतद्ग्लौवेगभिनं
यदा भवेत् ३३ ग्लौवेगं प्रोक्तवज्जातं तर्हि तौ चन्द्रसूर्य-
योः लोकौ तल्लोकनिर्माणेन ग्राह्यौ पण्डितोत्तमैः ३४

सू. वि. व्या. भूपिण्डेनाहता भास्वसागरास्तु समु-
द्धृताः स्वाभ्रप्रद्वह्निभिर्भनोस्स्युर्विम्बव्यासयोजनाः

३५ चं. वि. व्या. नागवेदाग्निभिर्हत्वा भूपिण्डं च समु-
द्धरेत् स्वाभ्रतर्काग्निभिश्चेन्दोस्स्युर्विम्बव्यासयोजनाः

३६ एकांशयोजनाश्चाऽपि लोकव्यासाऽर्द्धयोजनाः
स्वकक्षायोजना ग्राह्यादृष्टोत्थजवजाः सदा ३७

* सू. मध्यलोकव्यासाऽर्द्धयोजनाः ४९९७९५। ४४ तथा चंनं-
लोकव्यासाऽर्द्धम् ३७३८५।९

॥ अथ ३६००।८२१० अनयोर्वधं २९५५६०० षष्टिघ्नं १७७-
३३६०००० अथ ८०६०२४९६। ३६०० अनयोर्घातान्त-

३३६

परमसिद्धान्ते

लो. व्या. ऽद्धानि. ^{८२१०} दिग्युग्माष्टाहताः पृथ्वीवृत्तस्य ^{३६००}
^{भुक्ति} स्फुटयोजनाः सत्यवेगघटीभक्ताः कक्षाव्यासदलोच-
 ते ३८ लो. व्या. लोकव्यासदलं द्विद्वंलोकाण्डव्या-
 समीरितम् स्थानान्तरानयनम्.

^{११४५१/५४} तल्लोकव्यासकुव्यासभेदाद्द्विस्त्यस्थलाऽन्तरम् ३९
 एकांगुलयोज. ^{चं} इन्दुमध्यमवेगोत्थाः स्युर्येत्वेकांश-
 योजनाः ^{२०} भक्तास्तेविंशताज्ञेयाश्च ^{चं} द्वैकांगुलयोजनाः ४०
 विस्तारांगुला. ^{वेग} इन्दोर्मध्यजवोद्भूतलोकव्यासाद्द्वि-
 योजनाः ^{५७२/५७} काश्यपीव्यासरवण्डस्ययोजनैः ^{हीनाः} परिवर्जिताः ४१
 स्याद्धारः ^{स्थलांतर} स्थलभेदघ्राश्च ^{चं} द्वैकांगुलयोजनाः ^{वै} द्वार-
 सास्तत्स्थलेज्ञेयास्तस्यैकांगुलयोजनाः ^{एकांगुलयोजनैः} ४२ तैरासा
 लोककक्षादियोजनाः स्युस्तदंगुलाः यत्रलोकाऽनु

तेनूभि ३१२५ भक्तात्कलं द्विद्वंजातं १८५७०८१५०।४७ सत्यवेग
 घटीभक्तं वृत्तं स्यात् तथा पला १११४२४८५०४७ सत्यवेगपलाभिर्मक्ताय
 तं स्यात्.

* सू. बिम्बव्यास योजनाः ४७२७ चं-विं व्यासयोजनाः
 ३४८ कर्क व्यासान्तरं ३५८१।६।० भूव्यासं योजनाः ११४५१५४।०
 भूव्यासाद्द्वि योजनाः ५७२।५७।०

पातोत्थभागेत्याग्रगुलायदि ४३ तत्रतल्लोकजेभ्यस्तु

भिन्नाः स्युर्नहिविघ्नदाः अल्पमध्यादधिवेगौत्यलोकेषु

त्रिकलागुलाः ४४ स्युश्चेन्दोरऽत्यमध्यादधिमानवानामिवां

गुलाः सर्वेषामगुलाश्चन्द्रमध्यलोकाऽनुपातजाः ४५

स्युश्चन्द्राऽत्यऽत्यलोकादौ स्युर्नत्र्यासकलाऽगुलाः

लोकांडवृत्तानां व्यासादष्टगजाभ्राकवेदघ्रात्तत्त्वषड्

दिनैः ४६ भक्ताल्लोकाण्डकक्षाणावृत्ततत्परिधिर्भवेत्

प्रकारान्तः कक्षालोकाण्डवृत्तः

षड्भोव्यश्चिरवषट्स्वाष्टैर्निघ्ना भूपिण्डयोजनाः ४७

तत्वेन्द्रभिहृताः सत्यवेगलिसोद्धृताः फलम् द्विघ्नकक्षा

ण्डलोकानां वृत्तस्याद्योजनात्मकम् ४८

अथैकांशयोजनानयनम्

लोकव्यासदलपूज्यभक्तमेकांशयोजनाः स्युश्चक्रांशो

द्धृताः स्वस्वलोकाण्डवृत्तयोजनाः ४९ तत्फलं त्वेकभाग-

स्यस्युस्स्वाण्डस्यैवयोजनाः स्वस्वव्यासांगुलानयनं

एकांशयोजनैरासाः पिण्डविस्तारयोजनाः ५० लब्धश्च

न्यातकैर्हत्वाविम्बव्यासाङ्गुलाः स्मृताः एकलिप्तोत्थ-
^{३४३७।४२}
 योजनं चक्रव्यासकलाऽर्द्धाः कक्षाऽर्द्धव्यासयोजनाः
 ५१ विज्ञेयाएकलिप्तोत्थयोजनास्तेस्तु भाजिताः स्वस्वे-
 ष्टयोजनाः स्वस्वमानलिप्तादिकं भवेत् ५२ तत्रोत्तजा-
 यते स्वस्वमानमङ्गुलपूर्वकम् चन्द्रलोके भूभावा-
 साङ्गुलानयनम् ^{भू} भूगर्भाऽर्द्धगर्भान्तिबाहौ भूम्यके-
^{विबव्यासांतर}
 योर्यदि ५३ लभ्यते व्यासविश्लेषं द्विघ्नकोटिसमंतदा-
^{भू} ग्लौमार्गमध्यतः पृथ्वीगर्भान्तिप्रमिते भुजे ५४ द्विघ्नको-
^{भू} टिसमवल्कफलमेव हिलभ्यते ^{भू} कक्षव्यासान्तरचन्द्रलो-
^च कव्यासाऽर्द्धताडितम् ५५ सूर्यलोकाऽर्द्धविस्तारास-
^{भू} लब्धयोजनात्मकम् ^च वल्कभूव्यासतस्त्यक्त्वा भूभाया-
^{भू} व्यासयोजनाः ५६ स्युश्शशाकपथेहीन्दोल्लोकस्यैका-
^{३०}
 शयोजनैः भक्तास्तेविंशतानि घ्रा भूभावासाङ्गुलाः

* इज्यवर्ग ३२८२।४३।१ पलापिंडं ११८१७७८१ युगेकृजभाब्द-
 कलाः ४८६११५७१२०० स्त्र. घातं ५४१६६७।३०।५५।२७।५
 स्त्र. घातनस्वघ्नजातम् १०८३३३५०।१८।२५।५ च. घातं ३८८७७।
 २१।४७।८ च. घातनस्वघ्न ७८७५७।१५।४३

प्रकारान्तरेण भूभा व्यासांगुलाः

३३५

स्मृताः ५७ प्रकारान्तरेण सूर्येन्दु व्यासांगुलानयनम्

११४/३५/२४

विम्ब व्यास

चक्रविस्तारभागघ्नाः पिण्डविस्तारयोजनाः रवाश्चिघ्नाः

श्वोद्धृताः स्वस्वलोकाण्डव्यासयोजनैः ५८ तल्लब्धतनुः

८२१०

३६००

विस्तारं विज्ञेयं चांगुलादिकम् रवेन्दुद्वयष्टाद्वतस्पष्टभू-

१५७७५१ ०८२८

मध्यवेगात्थलोकव्या-

वृत्तकुदिनाहतम् ५९ भाडव्दलिसोद्धृतमध्यलोकव्या-

साह

११४/३५/२४

सदलभवेत् चक्रव्यासाशकैर्मन्दकणशिपरिवर्जितैः

३२८२/४३/१

चं सूर्य

सूर्य

६० भक्त्वा पूज्यकृतिमन्दकणस्यात्प्रस्फुटतयोः सूर्ये

चं

५७/१७/४२

न्दोर्मध्यवेगोत्थलोकव्यासदलाहतम् ६१ पूज्यासतच्छू-

मन्दकणस्पष्ट लब्धलोकव्यासाहस्पष्टस्यात्

वलोकविस्ताराद्धस्फुटं भवेत् प्रकारान्तरेण भूभा-

सूर्य भू

विम्ब व्यासातरात्

व्यासांगुलानयनम् भानुभूपिण्डविस्तारभेदान्तच्छे-

गुणिता

चं

व्यास

षयोजनैः ६२ अभ्यस्ताश्रौषधीशस्य कक्षाविस्तारयो-

सूर्य

कक्षा व्यास

जनाः सूर्यलोकाण्डविस्तारयोजनैः परिभाजिताः ६३

भू

व्यास ११४५/१५४

भूभा व्यासस्य

तत्फलभूमिविस्तारे हित्वा तेषो योजनाः भूप्रभाविस्तु

चं

भू

चं

तेर्ज्ञेयाः कक्षायां शीतदीधितेः ६४ भूभायाश्चन्द्रलो-

व्यास

२०

११४/३५/२४

कोत्थाः सूर्ये विस्तारयोजनाः रवाक्षिघ्नाश्चक्रविस्तार

व्यास

चं

भू

भागघ्नाः परिभाजिताः ६५ विष्कम्भेनेन्दुलोकस्य भू-

भाव्यासाङ्गुलाः स्मृताः

अथ सुगमप्रकारेण सूर्येन्दुभूभाविम्ब-
व्यासाङ्गुलानयनम्.

सू रविवेगांशभूचन्द्रघाततद्भास्करस्य च ६६ स्थूलः

व्यासाङ्गुलाः प्रोक्ता च^च श्वेन्द्रवेगस्य लिप्तिकाः वे-
दाश्च विहता स्थूलाश्च व्यासाङ्गुलाः स्मृताः ६७

भूभा तत्त्वद्भास्करजवांशोनाश्रयेन्दुजवांशकाः स्यु-
र्लिप्तास्तास्त्रिभिर्भक्ताश्चन्द्रलोकेऽङ्गुलादिकम् ६८

विस्तारभूप्रभायाः स्यात्स्थूलतद्द्वयावहारिकम् सू

भानुभुक्तिकलानां तु रवाभ्राभ्यह्वांशकोनितम् ६९

तत्स्थूलसूर्यविस्तारं स्फुटस्यादंङ्गुलादिकम् च^{४६६६०}

रवाङ्गाङ्गाब्धिभिर्भक्ताश्चन्द्रभुक्तिकलाः फलम् ७०

हित्वा स्थूलेन्दुविस्तारे स्युर्गोलव्यासाङ्गुलाः स्फुटाः

भूभा सूर्यवेगकलाः स्वाब्धिगोक्षाता अङ्गुलादिकम्

७१ हित्वा स्थूलकुभाव्यासे भूभाव्यासं स्फुटं भवेत्

भौमादीनां विम्बव्यासानयनम्.

मं भौमस्याष्टांगविधानि बु^{१३६८} जस्य स्वात्मकरोन्मिताः^{२१०}

७२ बु^{१२०७७} जीवस्याश्चनगाभार्क शु^{८०५} अक्षरवाष्टमिता भु^{२१४६४} विवव्यासः

गोः त्रं सौरस्याब्ध्यंकवेदेन्दुयुग्माः स्युव्यासयोजनाः^{३६००}

७३ स्वव्यासयोजनैर्निष्ठाः स्फुट भूवृत्तयोजनाः स्वा-^{३६००}

भषट्त्रिहताः सूक्ष्माः स्युर्विम्बव्यासयोजना ७४

भौमादीनां लोकव्यासाद्धि योजनानयनम्

स्फुटद्राक्कएभागेन पूर्णत्रिज्याशकोद्धृताः पूज्यवर्गाः^{३२८२०४३१}

शकाः सूक्ष्मद्राक्कएचाऽत्रकीर्तितम् ७५ मध्यलोका-^{५७१७०४३}

ऽर्द्धविस्तारसूक्ष्मद्राक्कएताडितम् तत्पूज्यांशोद्धृतं ल-^{५७१७०४३}

ब्धस्फुटं तद्योजनादिकम् ७६ लोकव्यासदलं भौमपू-^{५७१७०४३}

र्वाणां समुदीरितम् विद्म्वोऽशीघ्रतुंगस्यवेगं मध्य-^{५७१७०४३}

जवं भवेत् ७७ भाब्दा विच्छुक्रयोरऽत्रग्राह्याः शी-^{५७१७०४३}

घोच्चभाब्दकाः स्वात्मद्वयघाहताः स्पष्टकाश्यपीपिण्ड-^{५७१७०४३}

योजनाः ७८ मध्यवेगकलाऽर्द्धासाः स्याद्व्यासमध्य-

* भौ- विम्बव्यासयोजनाः १३६८ बुविः व्यासयोः २१० बुविः व्या-
योः १२०७७ बुविः व्या-योः ८०५ त्रविः व्यासयोजनाः २१४६४
काश्यपीस्फुटविम्बग्रा.

३४२

परमसिद्धान्ते

लोकजम् ^{भू ३६००} काश्यपीस्फुटबिम्बधारेन्दुपक्षाऽष्टयोज- ^{८२१०}
^{भगणघटी भक्ताः कुदीने १५०७५१७८२८ गुणिताः}
 नाः ७५ भावदलिसोद्भूताः पृथ्वीवासरैः परिताडिताः त
^{व्यास}
 त्फलमध्यलोकाऽर्द्धविस्तारयोजनादिकम् ८० स्यात्तद्वि-
^{व्यास}
 घ्नभवेन्मध्यलोकस्य स्फुटविस्तरम् मध्यभुक्तिकलाः
^{३६००}
 भ्यस्तमध्यलोकाऽर्द्धविस्तरम् ८१ भूपिण्डे नोद्भूतल-
^{८२१०}
 ध्वंगुणमन्त्रसमीरितम् सत्यवेगकलैराप्तगुणघ्नतुकु-
^{३६००}
 कुण्डलम् ८२ लोकव्यासदललब्धज्ञेयं भूवृत्तजाति-
^{व्या}
 कम् एकलोकाऽर्द्धविस्तारमेकस्य जवमर्दितम् ८३
 अन्यवेगोद्भूतत्वान्यलोकव्यासदलम्भवेत्
 सूर्येन्दुभूमाभौमादीनां स्पष्टबिम्बव्यासाः

गुलानयनम्

* ^{२०} बिम्बव्यासाऽगुलाः स्वाधिभक्ता ज्याऽर्द्धलवादिकम्
^{भु}
 ८४ ज्ञेयं तद्विगुणज्यास्यात्तस्या बाह्वंशकाहतम्

* भौः मध्यलोकव्यासार्द्धयोजनाः ४४०० ४१ १३४ ८ बु-
 शीघ्रोच्च भावदलला ३८७४ ४० ४५ ६००० बु शीः लोकव्या-
 सार्द्धयोजनाः १२० ३७१ ५२ शु मः भावदललाः १५१६ ८३३२-
 १६००

खान्तक प्रस्फुटज्ञेयव्यासमङ्गुल पूर्वकम् ८५.

अथ सत्यवेगानयनम्.

लोकव्यासदलेनासाः स्पष्टे भूपिण्डयोजना अभ्र-
३६०० ८२१०

भूयुग्मनागघ्नाः सत्यभुक्तिकलाः स्मृताः ८६ सत्या-

विन्दुर्कयोर्वेगौ प्रस्फुटावऽपिवास्मृतौ युद्धास्तज्ञानं-
च स्मृ

प्रत्यक्षादऽत्यरूपत्वान्नोमादीनांतु भास्करात् ८७ म-
मं

ध्ये भौमज्ञपूर्वाणामूर्द्धादधःस्थस्यतस्यच भानुना
मं बु वः भू शः

सहयुद्धंतुमन्यतेग्रहणानहिःस्वाङ्कसन्नाङ्कयुक्तानां
स्मृ + स्मृ

खेटानामऽस्तमुच्यते युद्धे भौमज्ञपूर्वाणां प्रस्तस्तद्वि-
मं बु वः भू शः नक्ष.

जितो भवेत् ८८ तद्युद्धेऽधःस्थितः खेटः स्याज्जयीग्रास-

सम्भवे भौमादिग्रहणस्वल्परूपत्वान्नहिमन्यते ८९
मं

शीतां शुद्धादकं स्मृत्वा छाद्यमेव दिवाकरम् भूमिजादि-
च स्मृ

ग्रहेचाऽपि मार्गणावानयेन्तथाः ८९ सस्कृतच्छाद्यन
शः ग्रहणं शरी + छाद्याच्छादकयोः

त्यास्याद्ग्राहकाऽक्षस्फुटतुतत् क्रान्त्यंशऽन्तरवत्स्व-

स्वच्छाद्याच्छादकयोस्तथाः ९० कृत्वा बाणाऽन्तरत्तु
छादकं शरीरं

च्छादकस्य शरीरं न्यत भूभायाश्चरवर्वाणश्च न्यनित्यसु-

दीरितम् ५३ शीतांशुग्रहणेन्येविज्ञेनतिलम्बने स्या
 तामःककुजादीनास्वग्रहणतिलम्बने ५४

अथक्रांत्यन्तरकरणक्रमः

मध्यमाऽपक्रमौ स्यातां सौम्यौ च चन्द्र सूर्ययोः मध्यक्रा-
 न्त्यऽन्तरकृत्वा विन्दोर्मध्याऽपमांशकाः ५५ सूर्यक्रा-
 न्त्यंशकेभ्योऽल्पा चाम्यमध्याऽपमाऽन्तरस्मृत इत्यस्तेतू-
 त्तराख्यस्यान्मध्यमाऽपक्रमाऽन्तरम् ५६ भवेतां दक्षि-
 णौ चित्रमध्यमाऽपक्रमौ यदा मध्यक्राऽन्त्यऽन्तरकृत्वा
 हीन्दोर्मध्याऽपमाधिके ५७ सूर्यमध्याऽपमेसौम्यस्या-
 न्मध्याऽपक्रमाऽन्तरम् तद्व्यस्ते दक्षिणं भिन्नगोले कृ-
 त्वा तु सयुतिं ५८ मध्यक्रा न्त्यऽन्तरतत्स्याद्भौमध्याऽप-
 मदिगितम् सूर्यग्रहणे चन्द्रस्य स्पष्टशरांशान-
 यनम् मध्यग्रहणकालेतु यतोऽर्कग्रहणे विधोः ५९
 तात्कालिकस्फुटानि मन्त्रहवपाताद्युद्भवक्षणे मन्यते

ग्रहणे प्रकारान्तरेणः

३४५

कस्फुटेनैवतुल्यमिन्दुस्फुटततः १०० प्रस्फुटाद्याभवे-
 कां पू प. चोन्धात् अयनाङ्कः पू

त्क्रान्तिः पूर्वाऽपूर्वान्तरोचितात् मांगशिस्संस्कृतात्प्रा-
 सू च कां कां च

ग्वद्भास्करग्रहणेविधोः १०१ तन्मध्याऽपक्रमचन्द्रो-
 जचेनक्रां सू ध. क्र

ज्ञेयतदुचितापमम् इष्टकालोद्भवात्सूर्यास्त्विष्टमांगि-
 अयनाङ्कः पू कां

शसंस्कृतात् १०२ पूर्ववद्याभवेत्क्रान्तिस्तत्स्यान्म-
 कां सू च सू कां

ध्याऽपमरवः चन्द्रभास्करयोर्मध्याऽपक्रमाऽशान्त-
 च शर संस्कृति

रन्तुयत् १०३ संस्कृततद्विधोरिष्टकालोत्थस्येषुभांगै-
 च. सू मध्य क्रांत्युत्तर च. शरसंस्कृत

तत्ततः स्वष्टकालोत्थस्वदमनस्यऽशकैस्तथा १०४ संस्क-
 शर उ. द.

तंप्रस्फुटं बाणभागाद्यस्वेष्टकालजम् सौम्यदक्षिणकं
 च

ज्ञेयस्वेष्टक्षणजशीतगोः १०५

सू. ग्रहणे प्रकारान्तरेण तच्चन्द्रशराशानयनम्
 उ. मेरोउ. द. मेरोद. द. देवाशु. देव्याशु. दक्षि.

स्युः स्वभूमेरुदिकास्तुकट्यशः खग्रहोन्मिताः च. सू.
 च. मूलाशु. च. उचित कां द. संस्कारः

मूलाशः स्युर्विधो योग्यक्रान्तिकट्यशसंस्कृतिः १०६
 सू कां देवाशु. देव्याशु. सू

सूर्यसू. सूर्यक्रांत्यशकट्यशसंस्कारभास्करस्यच सू-
 च. सू. च.

लाशः कथिताश्चन्द्रसूर्यमूलाऽतरांशकाः १०७ मध्य-
 अयनाङ्कः सू उ. द.

काऽन्त्यऽन्तरांशः स्युश्चानिमूलजमूलतः परभूमेरु

द्विष्ठास्तुचाऽधिकं स्वकुदिगताः १०८ देवांशोचाः
 उ. द. उ. द. च मध्यको. तुरांशाः
 धिकाऽल्पं स्युः सौम्ययाम्यास्तुशीतगोः मध्यक्रान्त्यः
 च शर नत्यंशकाना सू
 न्तरांशेषु नत्यंशानां तु संस्कृतिम् १०९ कृत्वाऽर्कग्रह-
 च शरांशाः च
 एते ज्ञेयाश्च ब्रह्माण्डांशकाः स्फुटाः स्वाधिघ्नास्ते ऽज्ञ-
 शरांशाः च
 बाणांशाः स्युस्तत्राऽक्षरांशगुणाः ११०

सूर्यग्रहणैश्चकालक्रान्त्युपपत्तिः

चेन्नते प्राक्कपालेतु धनमार्गांशजातिकम् कपाले प-
 प. क्र. अयनांशजाति कधन
 धिमै च एतन्नते तत्प्रजायते १११ स्फुटदर्शान्तिकालाः
 सू. च. ध. क्र. सू. ध. अधिक-
 कचन्द्रयोः प्रस्फुटाऽन्तरम् स्यात्स्वर्णभास्करात्पोद्घ-
 क्र. च. अयनांशजाति प्रस्फुटांतरं अयना
 चन्द्रे मार्गांशजातिकम् ११२ तन्मार्गांशकजात्याख्य-
 ध. क्र. सू.
 भागपूर्वधनर्णिकम् ज्ञेयमूर्द्धाऽन्तरराशिचक्रेऽर्कस्थस्फु-
 च अयनांतर
 टस्थलात् ११३ चन्द्रस्य स्फुटदेशाऽन्तर्मागांशस्फु-
 ध. क्र. अयना
 टवत्स्वलु अथवा स्वर्णमार्गांशजात्यंशैः परिसंस्क-
 च ध. क्र. अयना
 तात् ११४ चन्द्रादिषु क्षणोत्पन्नास्वर्णमार्गांशसंस्क-
 क्र. च.
 तात् मध्यमाऽपक्रमं चेन्दोर्यद्भवेदिष्टकालिकात् ११५
 क्र. पू. फ. योग्यात्
 तन्मध्याऽपक्रमतुल्यपूर्वाऽपूर्वाऽन्तरोचितात् शीतगोः

प्रस्फुटान्तत्तु भास्करग्रहणो भवेत् ११६

चन्द्रग्रहणेचन्द्रस्यस्पष्टशरांशानयनम्

पूर्ववत्त्विष्टकालोत्थाद्भास्करात्पट्टसंयुतात् स्यात्क्रान्तिः
 र्या भवेत्सूर्याऽपक्रमतद्विधुग्रहे ११७ सूर्येन्द्रोर्मध्यमका
 त्योर्भेदमार्गणसंस्कृतम् इन्दोरिन्दुग्रहेवाणमंडशः
 द्यस्यात्स्फुटविधोः ११८ प्रकारान्तरेणेन्दुग्रहणे

चन्द्रस्यस्पष्टशरांशानयनम् कटिचन्द्रस्फुटक्रा-
 न्तिसंस्कारंशीतुग्रहं चन्द्रमूलोच्यते षड्युक्ताऽकीपम
 भागकाः ११९ कट्यशस्मस्कृताः स्वाकैः सूर्यमूलाश-

काः स्मृताः स्याच्छीतांश्चर्कयोर्मूलभेदमिन्दुशरस्फुटम्
 १२० अर्कमूलाशधिकेऽत्येवचन्द्रमूले यदातदा स्वाऽ
 न्यभूमेरुदिक्कास्तेस्युश्चद्रेष्वंशकाः स्फुटाः १२१

अंगुलादि० वाणभागमुरवरवाधिनिघ्नस्यादंऽगु-
 लादिकम् सूर्यग्रहणेच्छाद्याद्यादकज्ञानम्

* छाद्यग्रहकथोर्यत्रन्यासयोगदलाद्यादि १२३ अधिकं स्यात्स्फु-
 टंवाणस्यात्तदातत्रन ग्रहम्

३४८ चं. सू. छा. घं. चं. छादकः सू. ग्रहो.
 सूर्यसपाकरोछाद्यच्छादकोस्तइनग्रहे १२२

चन्द्रग्रहणोछाद्याछादकज्ञानम्.

सू. ६ रोदयादिकम्
 नित्यं सूर्यादित्तिषड्भूभायाः प्रस्फुटं भवेत् स्यातामि.
 चं. ग्रहणं चं. छाद्यं भूभाछादकः चं. भूभा
 न्दुग्रहेछाद्याछादके विधुकुप्रभे १२३.

अथग्रासानयनम्.

विस्वव्यास
 छाद्याछादकयोर्व्यासयोगाद्वृत्तं गुलादिकम् माने.
 उर मन्त्रैस्परवहे
 क्याः द्वैर्च्यते स्पष्टबाणमंगुलपूर्वकम् १२४. तत्मानाद
 योग
 द्वयुतो हित्वा ग्रासं स्यादंगुलादिकम् खग्रासानयनं.
 विंशव्यासतः
 तच्छाद्यव्यासतः शेषग्रासं खग्रासकं भवेत् १२५ स्या
 ग्रामं ३६० चाप
 छनराशिचक्रांशकामुकांगुलजातिकम्.

अथस्थित्यङ्गकलानयनम्.

उरं
 प्रस्फुटवृत्तजात्यारव्यं बाणमंगुलपूर्वकम् १२६ भक्त्वा
 २० फलं भुजं ज्याङ्ग
 सूर्यान्तकैरासबाहुभागादिकं भवेत् तद्भुजज्यादलां-
 ३०
 शाद्यं स्वाश्विघ्नं चांगुलादिकम् १२७ विज्ञेयं प्रस्फुटबा-
 उरं व्यास.
 णां स्थित्यङ्गनिश्चयनोचितम् वृत्तविस्तारजात्यारव्यं तं-
 परिलेखयोग्यं
 द्वे च्छेद्यकोचितम् १२८ छाद्यस्याछादकस्यापि

^{विंशव्यास} ^{विंशव्यास} ^{२०}
 प्रस्फुटवृत्तजातिकं व्यासमङ्गुलपूर्वतुभ्यन्ययुमोद्धृतं
^{भुज} ^{भुज}
 फलम् १२५ बाहुभागादिकज्ञेयंतद्वोज्याऽर्द्धांशकादि-
^{२०} ^{व्यास}
 कम् हत्वाभ्यन्यकरैः प्रोक्तविस्तारचाङ्गुलादिकम् १३०
^{व्यास} ^{परिलेखयोग्य} ^{परिलेख}
 तद्भवेद्वृत्तविस्तारजातिकं छेद्यकोचितम् अतच्छेद्यकयो-
^{योग्य} ^{छाद्य छादक}
 ग्यस्यास्थित्यर्द्धानयनोचितम् १३१ ग्राह्यग्राहकवि-
^{वि. व्यास} ^{मानैक्यस्वड} ^{भुज} ^{द्वार} ^{कर्ण}
 स्तारखण्डैक्यकर्णमुच्यते बाणोभुजोच्यतेबाणकर्ण-
^{वर्गान्तरमूल कोटिः} ^{कर्णद्वारजातकोटिः}
 योर्वर्गभेदजम् १३२ मूलतत्प्रोच्यतेकोटिः कर्णबाणकु-
^{पू} ^प ^{स्पष्टमास} ^{परिलेख}
 लाचसा पूर्वाऽपराऽन्तरकोटिश्चाद्यन्तच्छेद्यके भवत् १३३
^{भुजतयतरांश} ^{१ दिन}
 छाद्याछादकयोर्वर्गभेदांशैश्चैकवासरम् चैद्भवेत्तर्द्धिको-
^{छायाछादकयोः मानै-}
 त्यर्द्धांशैः स्थित्यर्द्धस्यादिनादिकम् १३४ मानैक्यार्द्धिक-
^{व्यार्द्धवर्ग} ^{द्वार} ^{मूल} ⁺ ^{अन्तर}
 तोहित्वाबाणवर्गंतुतत्पदम् छाद्याछादकयोरेववेगभेदा-
^३
 शभाजितम् १३५ त्रिघ्नफलंघटीपूर्वस्थित्यर्द्धसमुदी-
^{विंशव्यास}
 स्तितम् महर्द्धिकलानयनम् छाद्याछादकयोर्व्यास
^{वर्ग} ^{द्वार} ^{वर्ग} ^{पू}
 विश्लेषाऽर्द्धकृतोतथा १३६ हित्वाबाणकृतितत्समूल
^३ ^{छाद्य} ^{छादक}
 मङ्गिगुणंभजेत् भुक्तिविश्लेषभागेस्तुछाद्याछादक-
^{स्वग्रासे}
 योः फलम् १३७ महर्द्धिलिप्तिकापूर्वविज्ञेयखग्रहेसति

मध्यग्रहणकालज्ञानम्. पूर्णिमापूर्णाकालेतुस्या-
 दिन्दोर्ग्रहणाऽर्द्धकम् १३८ पूर्णलम्बनलिप्ताभिस्संस्क-
 तेगुणितागते दशान्तिं ग्रहणाऽर्द्धतु भास्करस्यहिंजायते
 १३९ स्वस्वग्रहणे स्थूलस्पर्शमोक्षकालानयनम्.
 तत्स्थित्यर्द्धप्रदेरेव स्वग्रहाऽर्द्धक्षणोद्भवैः स्थित्यर्द्धप्रा-
 भवेद्यत्तत्स्थित्यर्द्धस्वग्रह भवेत् १४० स्वमध्यग्रह-
 कालोत्थैस्तत्स्थित्यर्द्धप्रदेस्तथा यन्मर्दाऽर्द्ध भवेत्त-
 त्प्राङ् मर्दाऽर्द्धस्याद्विस्वग्रह १४१ स्थित्यर्द्धोनाऽन्वित-
 क्त्वा स्वग्रहाऽर्द्धक्षणक्रमात् स्थूलोपग्रहमोक्षारब्धौ
 कालोस्तः स्वग्रहस्य तु १४२

अथ स्वग्रासे स्थूल स्वग्रासस्पर्शमो-

क्षकालानयनम्.

महर्द्धिनीन संयुक्तस्वग्रहाऽर्द्धक्षणतथा मीलनोन्मी-
 लने स्थूले स्यात्तारवग्राससम्भवे १४३ सूक्ष्मस्पर्श-
 कालाद्यानयनम् छाद्याद्यादकविस्तारस्फुटमार्गेण
 सज्ञकाः तत्स्थित्यर्द्धप्रदाश्चोक्तास्तद्ग्रहे ग्रहणप्रदाः

१४४ ^{स्पर्श} प्रग्रहक्षणजेभ्यश्च तेभ्यः स्थित्यऽर्द्धमानयेत् त-
^{ग्रहणो} न्मध्यग्रहकाले तु ^{स्पर्श} द्वित्वास्यात्प्रग्रहक्षणः १४५ इत्यप्र-
^{अनेकवारं +} ग्रहकालं तु ह्यऽसकृच्च समानयेत् तद्वत्स्थित्यऽर्द्धदेभ्य-
^{ग्रहणो} श्वमोक्षेष्टोत्थेभ्य एव च १४६ ^{योः काल} स्थित्यऽर्द्धत्वा नयेत्तच्च यु-
^{पुनः पुनः} क्त्वामध्यग्रहक्षणो स्यात्तन्मोक्षक्षणश्चैव मसकृच्च
^{स्पर्श} ^{मां} ^{निर्दिशारी} समानयेत् १४७ तौ ग्राह्यौ प्रग्रहप्रान्तकालौ विकृतिव-
^{स्वात्मा} ^{स्वग्रासस्पर्श} ^{मोक्ष} र्जितौ स्तश्चैवं स्वस्वमर्द्धाभ्याम्मीलनोन्मीलनक्षणौ
^{ग्रास} १४८ तत्सूक्ष्मपरिलेखोत्थं च छत्रविष्टकालजम् त-
^{मोः स्पर्श} द्धं न प्रस्फुटं तत्र ज्ञेयमेवं विचक्षणैः १४९ तच्च्युतिस्प-
^{परिलेखता} र्शयोर्मध्ये प्रतिघट्यऽर्द्धकं क्रमात् इष्टजछेद्यकेनैव
^{परिलेख} ^{स्पर्श} तत्तद्ग्राससमानयेत् १५० सूक्ष्मछेद्यकजग्राह्यप्रग्रह-
^{मोक्ष} ^{कालम्} चान्तकक्षणम् ^{मध्यग्रहणस्पर्श} स्पर्शस्थितिज्ञानम्
 मध्यप्रग्रहयोर्मध्ये यत्कालं लिसिकादिकम् १५१ स्थि-
 त्यऽर्द्धप्रस्फुटं तत्र स्यादिकं तदुदीरितम् मोः स्थि-
 त्तन्मध्यमोक्षयोर्मध्ये स्थित्यऽर्द्धमोक्षिकम्मतम् १५२
 अथ सूर्यग्रहणोद्घृष्टज्ञानम् स्वोदयात्स्वेष्टपर्यन्तं

३५२

परमसिद्धान्ते

^{भ्रमण}

राशिचक्राऽतनोद्भवम् यत्कालतद्भवेत्स्वेष्वं चात्र्यमाह

यथोचितम् १५३ तन्वाद्यस्फुटरात्र्यऽर्द्धमत्ररात्र्यऽर्द्ध

मीरितम् छाद्यस्पष्टदिनाऽर्द्धतुघत्वाऽर्द्धचात्रकीर्तितम् १५४

गणितागतदशान्तिं प्रख्यातं सावनं तथा पंचांगजातिकं

चेहवाप्यंगिसमुदीरितम् १५५ तद्दशान्तिदिने स्वेष्वप्य

न्तगतलिसिकान् स्वेष्वं छाद्योदयाब्जेययथायोग्येष्वं

ज्ञकम् १५६ अथेष्टाद्व्यक्तेष्टकालानयनम्

यथायोग्येष्वलिसाघ्नस्वस्फुटाऽहकलादिकम् निजगु-

साऽहलिसासतद्व्यक्तं प्रस्फुटं भवेत् १५७ चात्र्यमा-

गऽप्युपयज्वभागाश्चंद्राणि ३१ ताडिताः शून्याह्योद्ध

ताभ्रार्तस्वर्णदित्वावियद्रसे १५८ खेदानां स्वस्वगुप्ताऽ

होरात्रं लिसादिकं भवेत् व्यक्तस्तद्ग्रहगुप्ताऽहोरात्रलि-

सादिताडितः १५९ षष्ठ्या भक्तकलाद्यंतु जायते तद्

होदयात् इष्टयथोचितं यातं व्यक्तान्मागजिवेऽधिकम्

१६० तद्व्यक्ताद्वक्वेग्यसूक्ष्मं चात्र्यकुलखलु प्रस्फु-

टाऽहन्ततच्छत्रलम्बनव्यक्तलिसकाः १६१ लिसास्ति-

थिभयोगानां विज्ञेयास्तुल्यजातयः श्रेष्ठज्ञानम्

स्वांगरामोन्मितं ज्ञेयं श्रेष्ठमंशात्मकं बुधैः १६२ तच्छ्रे

ष्ठरवाग्निभिर्भक्त्वा राशिचक्रफलं भवेत् गुमरात्रिमा-

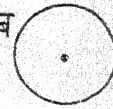
नानयनम्. गुमादहोरात्रगुमादहोरात्रगुमनिशा भवेत् १६३

भूविम्ब

भूचन्द्रविम्बगर्भकेंद्रारम्

चन्द्रविम्ब

भूविम्बात्सूर्यविम्बातिदूरस्थत्वान्नन्यासोन्नतलिख्यते

अस्तकालज्ञानम्. स्वेष्टजस्फुटधन्वान्ततुल्यैवे-

ष्टाद्यथोचितात् पश्चान्मागीपरेचाडस्तप्राग्वक्रीयाति

खेचरः १६४ स्पष्टदिनमानोत्पत्तिः खेटानां वेग-

वायुस्तु तुल्यमेव समीरितम् अत्युच्चाकाशसंस्थस्य

वेगमडलमुदीरितम् १६५ खल्पोच्चाकाशसंस्थस्य च

हृद्गेगप्रकीर्तितम् खेटस्यौच्चाडनुपातेन सत्याख्यं लभ्यते

जवम् १६६ सत्यवेगाडनुपातेन लभ्यते खेटमण्डलम्

एडलाड्डयनुपातेन तद्व्यस्ताडहृद्दलं भवेत् १६७ चेत्त-

न्मण्डलसंस्थानां वस्तूनां जवमम्बरम् ये येषां वर्तते तत्र

तेतेषां मण्डलोद्भवम् १६८ घस्त्राऽर्द्धदिनमानं च वा-
 ष्यंगिहचरोद्भवम् वाष्यंगिंसावनंतत्स्या ताराणां सू-
 र्यस्यापि ^{नक्ष.} ताराणां क्रान्तिजं चरं ^{क्रां.} १६९ लिप्सिकापूर्वकं
 यत्तु तद्वाष्यंगिचरं भवेत् वावाष्यंगिचराद्धोत्थं यच्चरं लि-
 पिकादिकम् १७० तद्वाष्यंगिचरं मानां मर्कस्याऽपि भ-
 वेत्तथा ^{नक्ष.} शुन्यवगपदार्थानां पंचचन्द्रकलोन्मितम् १७१
^{नक्ष.} स्वव्यक्षाऽह्नदलं ज्ञेयं चात्र्यारव्यंतु यथोचितम् तत्स्ववे-
^{नक्ष.} गपदार्थानां सर्वाश्चात्र्यास्तु नाड्यः ^{घ.} १७२ स्वांगघ्ना-
^{सू.} श्चाऽर्कगुप्ताह्नरात्रियोगकलोद्धृताः ^{अह्नरात्र} वाष्यंगिः सावना ^{सर्वा}
^{चरादी.} रव्याश्च सर्वपंचांगजातयः १७३ नाड्यश्चरमुखानां
^{नक्ष.} तु ताराणां स्युः सदाखलु

खेटानां स्वस्फुटदिनाऽर्द्धदिनमानात्स्व-
 गुप्ताह्नार्द्धस्य स्वगुप्तदिनमानस्य न्यूनाधि-
 कत्वज्ञानम्.

मण्डलस्थपदार्थस्य वक्रमार्गजव्यं ददा १७४ वर्त्तते तस्य
^{व.} ^{मा.} दार्थस्य घस्त्राऽर्द्धद्विप्रमाणतः ^{दि.} स्वस्फुटाद्गुप्तघस्त्राऽर्द्ध ^{दिना.}

तदुसाऽहप्रमाणकम् १७५ न्यूनोर्द्धितस्यखेटस्यजाय-

रात्रिः

तेतत्कलादिकम् रात्रिज्ञानम्. स्वाऽस्तोर्द्धितस्यात्तमी

रात्रौज्ञेयमऽहसमन्तव्यम् १७६ आदिलभानयनम्.

खेचरस्योदयादिष्टकालेतद्व्यक्तलिप्तिकाः तर्कघ्राःस्यु-

र्द्धवास्तैस्तुयुक्ततात्कालिकग्रहम् १७७ कृत्वाहकुण्ड-

लेहीष्टेप्रादेशेत्वादिभंभवेत् यथायोग्यवेगज्ञानंचा

त्र्यवेगज्ञानम्. सूर्यगुसाऽहरात्र्येक्यलिप्तासंद्युनि-

शैक्यजम् १७८ भानोः खेटजवषष्टिनिघ्नंचात्र्यजवभ-

वेत् गुप्तद्युदलगुसाऽहव्यक्ताहानयनायच १७९ स्व-

गुसाऽहनिशैक्यस्यानयनाययथोचितम् चात्र्याख्यं

स्वजवंग्राह्यंनग्राह्यंन्यकर्मणि १८० यथोचितेष्टा-

नयनम्. सावनारव्येष्टलिप्तघ्नसूर्यगुप्तद्युरात्रकम्

लिप्ताद्यंतुपलापूर्वतत्त्वेष्टस्याद्यथोचितम् १८१ यथा-

योग्येष्टजातिः स्यादुसाऽहंस्वस्फुटाऽहजम् स्वस्फुटा-

ऽह्नाऽर्द्धजंगुसघस्त्राऽर्द्धस्याद्यथोचितम् १८२

चरजातिज्ञानम्. सर्वत्राऽपक्रमोद्धूतंप्रख्यातम्-

न्यतेचरम् तत्पंचांगकुलारव्यंतुसावनं जायतेचरम् १८३

यथोचितेष्टग्रहणस्थानज्ञानम्.

स्वव्यक्तानयनेग्राह्यनित्यंस्वेष्टयथोचितम् यथोचित-

दर्शान्तानयनम्. छाद्यभ्रमजदर्शान्तलिप्ताः शून्य-

रसोद्भूताः १८४ अर्कगुप्तद्वारात्रस्यलिप्तघ्राः स्याद्य-

थोचितम् दर्शान्तितद्यथायोग्यदर्शान्तिर्यद्भवेर्भवेत् १८५

व्यक्तं तद्व्यक्ततुल्यं स्याद्दर्शान्तिंगणितागतम्

यथोचितेष्टात्सावनेष्टानयनम्. यथायोग्येष्टलि-

प्तघ्रस्वांगंतद्भाजितरंवेः १८६ गुप्ताद्द्वारात्रलिप्तैस्तु

सावनेष्टमुदीरितम् मध्यभानयनम्. छाद्यरवेतो-

दयादिष्टज्ज्ञेच्छाद्यव्यक्तसंज्ञके १८७ छाद्यस्येष्टोद्भव-

स्पष्टघस्रखण्डकलादिकम् हित्वाशेषकलास्तर्कनि-

घ्रात्रंशादिकं भवेत् १८८ तच्छाद्यस्योदयादिष्टका-

लोत्येष्टाद्यसंज्ञके युक्त्वा भागादिकं चाऽत्र प्रस्फुटं-

ध्यमं भवेत् १८९ स्वाद्द्वाद्द्वास्थानगंलग्नं विज्ञेयं-

ध्यमंबुधैः निजदेशोदयोद्भूतेतद्व्यक्तोदयोद्भवे १९०

स्पष्टदर्शान्तिकारणज्ञानम्.

३५७

लभेराशित्रयं हित्वा तत्स्थूलमध्यमं भवेत् मध्यम-
क्रान्तिदेशस्थः खेटः स्यान्मध्यमोन्मितः १५१

अथ लम्बनाभावकारणज्ञानम्.

चेद्वाद्यस्पर्धस्त्राऽर्द्धतुल्यं तद्गणितांगतम् दर्शान्तिं
स्यात्तदा तत्र लम्बनाऽभावकं भवेत् १५२ छाद्यभ्र-
मज्जदर्शान्तिं चेदिष्टं स्याद्यथोचितम् छाद्यस्येष्टजगु-
साऽह्रखण्डतुल्यं भवेत्तदा १५३ तत्र भूगर्भभूपृष्ठदि-
वसूत्रैक्यं प्रजायते तर्हि छाद्यस्य गुप्ताऽह्रखण्डे स्यान्-
हिलम्बनम् १५४ छाद्यगुप्तनिशखण्डे स्याच्छून्यं
त्वितिलम्बनम् स्पष्टदर्शान्तिकारणज्ञानम्.
छाद्यभ्रमज्जदर्शान्तिकाले भूगर्भतः सदा १५५ तुल्याऽ-
शे संस्थितौ स्यातामर्कशीतांशुखेचरौ तस्मिन् नृद्धस्थि-
तौऽर्कः स्याच्छीतांशुस्तदधः स्थितः १५६ भूगर्भा-
त्पृथिवीपृष्ठमुच्चमडस्तिकुपृष्ठतः दृक्सूत्रस्तद्विधुं
पश्यन्सूर्याऽण्डे यत्र गच्छति १५७ तस्माद्याम्योत्तरः
सूत्रः सूर्यस्थानेऽवगच्छति यस्मिन्काले हितकालं

संफुटदशान्तिमीरितम् १५८

अथ सूक्ष्मलम्बनावनत्योज्ञानि सूचकम्.

छाद्यभ्रमजदशान्तितात्सूक्ष्मलम्बनमानयेत् छाद्यभ्र-
मजदशान्तितात्पूणलम्बनलिप्तकैः १५९ संस्कृतादान
येत्सूक्ष्मामङ्गुलादिनतिबुधैः मध्यग्रहएकाकालेतुभा-
नोः स्यात्सारवेनीतिः २०० व्योमद्वयं शोङ्गुलानांतुस-
र्वत्रांशमुरखं भवेत् अथ स्थूललम्बनानयनम्.

अधुना प्रथमं वक्ष्ये हं स्थूलं त्विह लम्बनम् २०१ स्या-
न्मध्यर्क्षजनिम्नांशज्याऽर्द्धोद्दिक्क्षेपकोऽस्फुटः मध्यभो-
लतभागानां ज्याऽर्द्धः स्याद्दृग्जवोऽस्फुटः २०२ यतस्त-
त्क्रान्तिसम्बन्धो वर्तते च ततस्त्विह मार्गांशस्संस्कृतं ल-
भं लभ्यमुक्तं विचक्षणैः २०३ लभ्यज्याऽर्द्धाहितं क्रान्तिक-
ण्डिकक्षेपताडितम् पूज्यकुन्दवधेनाप्तं तद्वक्षेपाख-
योस्तु यतः २०४ वर्गभेदपदं ज्ञेयं द्वक्षेपव्यावहारिक-
म् तत्पूज्यवर्गयोर्भेदमूलं तद्दृग्गतिर्भवेत् २०५ चक्रांघ्र्या.

* चक्रांघ्रे ३ रंशव्यास २८।३८।५१ वर्गं ८२०।४०।४५ पलाः-

दशान्तिचन्द्रोदयज्ञानम्

३५९

सर्वगुह्यगत्यासं हरोच्यते गणितागतदशान्तिछाद्यस्य

षट्दिनाऽर्द्धयोः २०६ विश्लेषस्यकलास्तर्कनिघ्नाः स्थूला

ऽन्तरांशकाः स्थूलभेदांशदीर्घाऽर्द्धहारासंघटिकादिकं

२०७ स्थूलतल्लंबनं स्वर्णस्यात्पश्चात्प्राक्पालजम्

अथमध्यमलम्बनानयनम्.

अतोऽग्रेऽहंप्रवक्ष्यामिलम्बनमध्यमाऽभिधम् २०८

छादकग्रहवृद्धाद्यखेटनालहराख्ययोः वर्गयोगेयुतं

कृत्वा छाद्यमुंजकृतिबुधैः २०९ तन्मूलं छाद्यद्वस्मूत्रं

विज्ञेयं योजनादिकम् एकांशयोजनानयनम्.

पूज्यासंपृथिवीवृत्तदिशुष्मारगताडितम् २१० सत्यवे-

गेधटीभक्तस्युस्तच्चैकांशयोजनाः दशान्तिचन्द्रोद-

यज्ञानम्. गणितागतदशान्तिात्पूर्वरात्र्यऽन्तसन्निधौ

तत्कुजेऽर्कोदयात्पूर्वनित्यचन्द्रोदयं भवेत् तद्दिनेऽ

काऽस्ततः पश्चाच्चन्द्रास्ततत्कुजे भवेत् २१२.

२९।५४४४५ पूजावर्ग ३२८२।४३।१ पला ११८१७७८१ पूज्यपलाः

२०६२६२ त्रिज्या ११४।३५।२४ पलाः ४१२५२४ ६।४० पलभादेशोपू-
ज्यकुदषधं २०६८।५१।३१ पलाः १०३३१४८१. २८।३८।५१ वर्ग पला
२९५४४४५

ग्राह्यस्यनतादण्डवंशानयनम्.

चं छादकस्योदयं स्पष्टमिष्टोत्थग्राहकाऽर्कजम् ^{चं छादकं सू.} स्याच्छादः ^{चं.}

कोदयेष्टोत्थच्छादकाऽर्कजमस्फुटम् २१३ स्याद्ग्राह्य- ^{चं सू. स्थूल उदय छाद्यसू.}

स्योदयादिष्टेयत्कालं छादकोदयात् तत्कालेच्छादकस्य- ^{चं छादकं चं नतभवेत्}

वच्छादकव्यक्तजननतम् २१४ यद्भवेत्तन्नतादेवह्यान ^{चं}

नयेच्छादकस्यच दोः कोटिरूपकोदण्डवंशकौ भागपूर्व- ^{मु. दं को. क.}

कौ २१५ छाद्यदण्डवंशानयनम्. छाद्यखेटोदया- ^{सू. सू. मुज. द.}

दिष्टेयच्छाद्यव्यक्तजननतम् जायते तन्नताच्छाद्यदण्डवं ^{कोटि. व.}

शीतशानयेत् २१६ अथस्वरात्रौस्वनतज्ञानम्. ^{स्वपूर्वगव्यर्द्धित् अधिकं अ. पूर्वरात्रि.}

निजभुक्तक्षपाखण्डादूर्ध्वमिष्टयदातदा स्वनिशाश- ^{अ.}

पजेव्यक्ते घस्त्राऽर्ध्वस्वेषजंस्फुटम् २१७ युक्त्वानिज- ^{अ. अ. भोग्य रा.}

नतंप्रोक्तंस्वरात्रौतत्त्वगस्यच तन्निजैष्यनिशारवंडा ^{वर्तमानाग्रराव्यर्द्धित् स्वरात्रौ स्वरात्रिगत}

त्प्रागिष्टंस्वक्षपाक्षणे २१८ स्वक्षपायातजं व्यक्तं युक्त्वा ^{अ.}

लिप्तादिकंतदा स्वेष्टोत्थस्फुटघस्त्राऽर्ध्वमानेतत्स्वनतं ^{भोग्य}

बुधैः २१९ प्रोक्तंचस्वैष्यरात्रौतुतलिप्तापूर्वकंस्वलु ^{३०}

दशान्तिचन्द्रार्कनतोत्पत्तिः गणितोत्पन्नदशान्ति

दण्डद्वंशदज्ञानम् दण्डवं० ३६१

तुल्यं चन्द्रा^{चं}ऽर्कयोर्नतम् २२० विज्ञेयं प्राक्कपाले चेद्दर्श^{३०}-
न्तंगणितोद्भवं गणितोद्भवदर्शान्तात्पूर्वसूर्यनतान्वतम्
२२१ अत्यंरात्रिपतेर्ज्ञेयं दर्शान्ताद्गणितोद्भवात् तत्प-
श्चाद^{चं}ऽधिकं त्विन्दोर्नतऽमर्कनतात्तथा २२२ ज्ञेयं तर्हि
विपर्यस्तं तत्कपालेतु पश्चिमे मध्यस्फुटा^फऽपमे स्यातां चे
त्तुल्ये गणितागते दर्शान्तेऽयं विधोः प्रोक्तवत्स्यात्तर्ह्यऽ
न्यथान्यथा भौमादिग्रहणे चेन्दुं छादकारव्यपरिस्मरेत्
२२४ प्रस्फुटक्रान्तिभागानां ब्राह्मकोटिज्यकादले ज्ञे-
ये तोटककेदारप्रस्फुटक्रान्तिदिगते २२५

दण्डद्वंशदज्ञानम् दण्डद्वंशानयनम्.

नतलि सांगधातांऽज्ञात राशिभुजतुयत् तद्दण्डदो-
च्यते तस्य कोटिस्तद्वंशोच्यते २२६ दं. वं. दण्ड
दानुजकोटिज्ये केरघ्ने त्रिज्यया हृते दण्डवंशो तथा स्या-
तां भागपूर्वोत्तु प्रस्फुटौ २२७ याम्यं त्वऽधो मुरवं सर्वं सो

॥ प्रस्फुटक्रान्तिमांशो नखांकभागज्यकादलं केरस्यान्तश्च केदारं के-
रं चांशकादिकम्

॥ दण्डदानुजकोटिज्यार्धे पूज्यासे केरघ्ने दण्डवंशो भवेताम्

३६२

परमसिद्धान्ते.

^{उ.}स्यमूर्द्धमुखं भवेत् देवांशो भूदले ह्येत द्व्यस्त दैत्यांशके
^{सू. अं. दत्तादीनां}
 भवेत् २२८ योजनकलानयनम्. ^{सू. अउस्य} सूयवत्तमुखा-
^{६०.} नांतु योजनाः स्वरसाहताः योजनैश्चांशकं वृत्तस्थभक्ता
^{६ घ. प. विप. प्रय. संप.}
 लब्धकलादिकम् २२९ आनयेत्तर्कजात्यन्ततत्तद्योज-
^{असंप घ.}
 नकर्मणि योजनाद्यं कलाद्यंतु ध्यायेत्तल्लाघवाय च २३०
^च तीरानयनम्. एकांशयोजनैर्निघ्ना दण्डदज्याऽर्द्ध
^च भागकाः छादकस्य तु तीरं स्या परानयनम्. द्वंशदज्या-
^{ज्यार्द्ध च}
 दलांशकैः २३१ निघ्ना छादकस्वेतस्य द्वेकांशयोज-
^{उ. द.}
 नाः परस्ववंशदिक्कतु विज्ञेयं ^{सू} सूत्रानयनम्. छाद्य
^{सू} स्यैकांशयोजनैः २३२ छाद्यदण्डद जीवाऽर्द्धहत्वा तत्सू-
^{सू व ज्यार्द्ध सू}
 त्रमीरितम् वृक्षा. छाद्यवेणुदमौर्व्याऽर्द्ध छाद्यस्यै-
^{उ. द.}
 कांशयोजनैः २३३ हत्वा तद्वंशदिक्कतु वृक्षं स्याद्योज-
^{* द. उ. हू}
 नादिकम् कनिष्ठा. संस्कृतपलभादिक्कपृथ्वीवेधं

* ६।४० पलभादिशो भूवेधयोजनाः द. ५००।५०।५५ तलं उच्यो.
 ५००।५०।५५ अक्षांशाः द. २९।३।१८ अक्षांशज्यार्द्ध
 २०।४९।३० लम्बांशज्यार्द्धकुन्दधारम् ५०।५।५।३१
 त्रिज्या ११४।३५।२४ पलाः ४१२५२४

^{परसंज्ञकेषा}परेणातु २३४ कनिष्ठः प्रोच्यते वक्षःकारयपीवेधयोजनैः
^{उ. उ. शिखरानयनम्}अक्षभादिङ्गतैश्चैव संस्कृतं शिखरो भवेत् २३५.

शालानयनम् तत्कनिष्ठाहृतं सूत्रं तीरासं शालमु-
च्यते तच्छालं तत्कनिष्ठस्य दिङ्गतं योजनादिकम् २३६
चेत्तीराख्यभुजे कोटिश्च कनिष्ठस्तुलभ्यते तत्सूत्राख्य-
भुजे कोटिरऽत्र शालाभिधस्तदा २३७ कनिष्ठा.

शालं तीर गुणं सूत्र भक्तं ज्ञेयं कनिष्ठकम् शिखरानय-
^{भू}वक्षभूवेधसंस्कारं जायते शिखरं यथा २३८ कनि.

^{परसंज्ञक भूवे.}स्यात्तथा परभूवेधसंस्कारं च कनिष्ठकम् अन्यशा-
लानयनम् तच्छालशिखरैक्याऽर्द्धमन्यशालमु-

दीरितम् २३९ नतानयनम् ^{भू}भूवेधाऽकमितेन ^{स्व}स्वमे-

^{उ. द.}रुदिक्केन संस्कृतम् अन्यशालाभिधं हत्वा पूज्यादौ रथ
^{सू}तं भजेत् २४० छाद्यलोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैर्ज्याऽर्द्ध
^{व्यास.}

मुच्यते तद्विघ्नं ज्या भवेत्तस्याः कोट्यंशस्तुरसो ह्युताः

२४१ तच्छाद्यस्य नतं ज्ञेयं वंशदिक्कल्लादिकम् निज
^{भू उ. द.}भूमेरुदिक्कातु विज्ञेयानि जकारयपी २४२ निजभूदिङ्ग-

३६४ परमसिद्धान्ते

^{व्यसादत्तरेऽन्तरनतदक्षि}
^{वन्दिक एतदक्षिणान्तम्}

^{उत्तरेद-नतं दक्षिणेऽन्तं}

तयत्तत्स्यान्नततद्यथास्थितम् तच्चाऽन्यभूमिदिक्च-

त्स्यान्नतरवाग्नितश्च्युतम् २४३ कृत्वातच्चनतंज्ञेयंलिप्ति-

^{वडुदवंदादतीस्पृष्टस्त्रयः क्षादिभिः निर्विकारंनतं}

कापूर्वकं तथा एवपुनः पुनर्दण्डदाद्येत्स्यात्स्थिरनत

म् २४४ ^{प्र}इष्टानयनम् ^फतन्नतादानयेद्व्यक्तं व्यक्ता

^{सू}त्वेष्टसमानयेत् नतेपश्चात्कपालोत्थे छाद्यरेटस्यत-

स्यच २४५ स्वेष्टजस्फुटघस्त्राऽर्द्धयुक्त्वाव्यक्तंतुत-

द्भवेत् इष्टोत्थस्फुटघस्त्राऽर्द्धपूर्वाऽहोत्थनतस्यच २४६

^{सू}संविधायाऽन्तरं व्यक्तं छाद्यस्यैवहिजायते तद्व्यक्ता-

[†]दानयेदिष्टं छाद्यस्यैवयथोचितम् २४७ गुणा. छा-

^{सू गणितगत ३० अंतर}द्यभ्रमजदशान्तिव्यक्तेष्टविवरंबुधैः कृत्वाशेषकलाद्यंतु

गुणकारव्यमिहोदितम् २४८ मध्यलंबना.

^{सू गणित ३०}छाद्यभ्रमजदशान्तिकाले तच्छिखरस्यतु ^{सू}वर्गसूत्रकृत्वा

^{सू ल}चैवयुक्त्वातस्यपदंतुयत् २४९ छेदः स्याच्छाद्यदृ-

क्सूत्रंगुणकेनैवताडितम् छेदासंघटिकापूर्वमध्यमं

* मध्यमस्यनतांशानांज्याच्छंशः पंचघ्नाः चंद्रांकवेगांशांतरगु-
 णिताः ४२७६ नस्वघ्नाः व्यावहारिकामध्यमनतांशद्विका
 अंगुलाद्यानतिः स्यात्

स्पष्टनत्यानयनम्.

क्रां ३६५

लंबनं भवेत् २५० नत्यानयनम् मध्यभक्तातिभा-

गैस्तु संस्कृताः पलभागकाः मध्यभस्यनतांशास्ते विज्ञे-

या गणकोत्तमैः २५१ स्युस्सर्वत्रनतांशोनखांकांशा

उन्नतांशकाः दूरानयनम्. मध्यभस्यनतांशानां

ज्याऽर्द्धांशाः रवरसाहताः २५२ तर्केनक्षत्रवेदासा

भागपूर्वतुतफलम् छाद्याछादकयोस्सत्यवैगभेदांश-

ताडितम् २५३ सूर्याप्तितफलं भागपूर्वमुत्तरदक्षिणम्

मध्यभस्यनतांशानां दिक्कंदूराभिधं भवेत् २५४ दूरांशाः

स्वाश्विभिर्निघ्ना मध्या नत्यंगुलाः स्मृताः दूरांशा म-

ध्यनत्यंशा दूरदिक्काः समीरिताः २५५ दूरांशा द्विगु-

एकंत्वा ज्यास्यात्तस्यास्तु दोर्लभाः दूरदिक्काश्च भागा

द्यानतिः स्याद्द्वयावहारिका २५६ यतश्छाद्येष्टकालो

त्यमध्यभोत्थनतांशजा सानतिस्तु ततश्छाद्यस्वेव

रस्यैव कीर्तिता २५७ सा तथाऽभ्रयमस्तु गणानतिः

स्यादंगुलादिका अथ स्पष्टनत्यानयनम्.

पूर्वा. ग्राहका एडाऽर्द्धविस्तारस्वत्रिघ्नपूज्यभाजितम्

२५८ लब्धपूर्वाभिधज्ञेयमत्रैतद्योजनादिकम् भागक्षे.

भागक्षेपपलान्यष्टषट्कर्तृशिवाः स्मृताः २५९

पलाः ११३६६८ भागा ३१।३४।२८ उद्भुजांशान् १५०

छाद्याछादकयोर्भुक्तिविशेषं भागपूर्वकम् स्वाक्ष.

चन्द्राहततर्कशैलनेत्राब्धिभाजितम् २६० लब्धभाग

मुखंयुक्ताभागक्षेपलवेषुच उद्भुजांशा भवेयु-

मूसलानयनम्. स्ता हित्वास्वांकलवेषुच २६१

उत्कोटिर्जायतेतस्या जीवाऽर्द्धमूसलं भवेत् वांछा.

छाद्याऽएड व्यासरवएडघ्नमुद्भुजांशज्यकादलम् २६२

पूज्यासतत्फलं वांछाविज्ञेयायोजनादिका उत्तुंगा.

मूसलेनाहतप्राद्यलोकव्यासदलं तु यत् २६३ पूज्यभ-

क्तंफलंज्ञेयमुत्तुंगंयोजनादिकम् प्राचीना. उत्तुंगं

कऽर्द्धविस्तारहीनं प्राचीनमुच्यते २६४ नूतना.

* पूज्यपलाः २०६२६२.

❖ ६।४० पलभादेशोपलांशाः २५।३।१८ ज्याऽर्द्ध २७।४९।३० भूवे-
र्धदः ५००।५०।५५ तलंजः ५००।५०।५५ लंबांशाः ६०।५६-
१४२ ज्या १००।१०।११।२ ऽर्द्धमू ५०।५।५।३१

पुनरुद्भुजांशानयनम्

३६७

५७१७१४२

वर्ष ३२८२, १४३१

५००

चक्रव्यासदलाशानावगात्रवाभ्रग्रहोनितात् ^{मूलं} ^{चं लोकव्यासार्द्धं} ^{गुणितं ५७१७१४२}

४८।४८।४६ तद्वाहकाण्डार्द्धं विष्कम्भनिहतं भजेत्

भू ५७२।५७

२६५ पूज्यांशैस्तत्फलं हित्वा भूव्यासाऽर्द्धं फलं भवेत्.

वांछाऽभ्यस्तफलं पूर्वभक्तं नूतनमुच्यते २६६

यो.

भू

पुनरुद्भुजांशानयनम् प्राचीननूतनैक्याऽर्द्धं कर्द्धव्या.

५७२।५७

५७१७१४२

ससमन्वितम् कल्पातेनाहतं त्रिज्याखण्डमऽत्र विभा-

सू

व्यासाऽर्द्धं

जितम् २६७ छाद्यलोकाण्डविस्तारखण्डेनैव ज्यका-

दलम् स्यात्तद्विगुणितं ज्यस्यान्तस्याः कोटिलवाः पुनः

२६८ उद्भुजांशा भवेद्युस्ता हित्वा खण्डेषु च उत्को-

टिर्जायते तस्या जीवाऽर्द्धं मूलं भवेत् २६९ यावत्प्रा-

प्राचीनं +

नूतनम्

चीनतुल्यं स्यान्नूतनं तावदानयेत् प्राचीनं नूतनं चाऽ

पिष्टेव मेवं पुनः पुनः २७० गुणा. ततो निर्विकृते हित्वा

३१।३४।३८

तुद्भुजांशमुखेषु धैः भागक्षेपाभिधं शेषं भागपूर्वगुणं

भवेत् २७१ नत्या. मध्यमस्य नतांशानां ज्यार्द्धं

शा गुणात्ताडिताः स्वव्यासास्तत्फलं भागपूर्वस्याज्या-

कुलानतिः २७२ साद्विघ्नीसिंजिनीज्ञेया तस्या बा-

३६८
भू.

परमसिद्धान्ते

मध्यम

उ. द.

ह्रशका नतिः स्यान्मध्यक्षनतांशानांदिक्कावत्तकुलां
शजा ३७३ एवंस्वस्वेषकालोत्थमध्यभोत्थनतांशजा
ग्रानतिस्सानतिर्ज्ञेयास्वस्वेषक्षणाजातथा २७४

अथभूवेधयोजनानयनम्.

भू ३६००

लम्बांशज्यादलांशघ्नाः काश्यपीपिण्डयोजनाः

३६०

पलाशा

श्रेष्ठभक्ताः पलांशानांदिक्कं भूवेधमीरितम् २७५

तल्लयोजनानयनम्. व्यक्षदेशोत्तरेचस्वभूमेरुश्चो-

त्तरंभवेत् याम्यस्यान्निजभूमेरुर्दक्षिणोव्यक्षतः स-

दा २७६ निजभूमेरुदिक्कं स्याद्भूवेधप्रमितंतल्लम्

त्रिज्यार्द्धयदि भूव्यासयोजनाऽर्द्धस्तु लभ्यते २७७

लभ्यतेयोजनादिश्चकुन्दे तर्हितलः खलु धारघ्नाः

पृथिवीव्यासयोजनास्त्रिज्ययोद्धृताः २७८ निजभू-

मेरुदिक्काश्चयोजनाः स्युस्तलस्यवा अंशाद्युत्क्रां-

त्यानयनम्. छादकस्येषजस्यैव प्रस्फुटाऽपक्रमां-

शकाः २७९ नत्यंशैस्संस्कृता ज्ञेयाउत्क्रान्त्यंशाश्च

पाण्डितैः छाद्यवत्तज्ञानम् छाद्याण्डयोजनैस्तुल्यं

^{सू}
 छाद्यवृत्तमुदीरितम् २८० ^{छादकच} छादकवृत्तज्ञानम्.
 स्वकक्षायोजनैस्तुल्यं वृत्तं स्याद्वाहकस्य च ^{नालानय०}
[†] तत्रा ^{चं} छादकवृत्तघ्ना दण्डांशाश्छादकस्य च २८१ च-
^{२६०} क्रभागो ह्युताइष्टे स्यान्नालं योजनादिकम् दण्डांशा-
^{चं} ष्छादकस्यैव स्वैकांशयोजनाहताः २८२ नालंतन्ना-
^{५७।१७।४२} लतुल्यंतुवाभवेद्योजनादिकम् लोकव्यासदलपूज्ये
^{चं} लभ्यते छादकस्य च २८३ चेद्दण्डे तर्हितन्नालं ल-
 भ्यते योजनादिकम् नरानयनम्. वंशांशवृत्तयो-
^{३६०} र्घातं ग्राहकस्यैव तत्क्षणे २८४ ^{उ. द.} श्रेष्ठाप्तदंशदिक्क
^{चं} तुनरं स्याद्योजनादिकम् ^१ छादकस्यैकभागस्य योज-
^{उ. द.} नाश्छादकस्य वा २८५ निम्ना वंशलवैर्वंशदिक्काः
^{५७।१७।४२} स्युर्नरयोजनाः त्रिज्यार्द्धयदिलभ्यन्ते कक्षाव्यासाः
^{उ. द.} र्द्धयोजनाः २८६ लभ्यन्ते तर्हि वंशेतु वंशदिङ्गुरयोज-
 नाः मुंजानयनम्. नरभूवेधयोः कृत्वासंस्कारं

* पूज्यपलाः २० ६२६२ त्रिज्यापलाः ४१२५२४ ६।४० पल-
 भादेशो अक्षांशज्याधिः १३।५४।४५ अक्षयोजनाः द. २७८।१५।०

सुंजमुच्यते २८७ ^{सू.}क्रान्त्युत्क्रांति^चसूचकम्

छाद्यखेटोदयादिष्टकालोत्थाद्वाहकग्रहात् ^{क्रा}आनये

त्प्रस्फुटक्रांतिमुत्क्रान्तिचसमानयेत् २८८ उत्केरा-

नयनम्. उत्क्रान्त्यंशविहीनाभ्रगोशानाम्मौर्विका

^{ज्यार्द्ध}दलम् उत्कोरं भागपूर्वतु विज्ञेयंचाऽत्र पाण्डितैः २८९

मन्दानयनम्. छाद्यखेटनतोत्पन्ना दंशदाज्याद

लांशकाः उत्केरस्यांशकैर्निघ्नाः पूज्यासा यत्फलं भवे-
५७।१७।४२

त् २९० तन्मन्दं भागपूर्वतु सौम्यदक्षिणसंज्ञकम् छा-

द्यखेटनतोत्पन्नवंशदिक् सुदीरितम् २९१ स्युर्वोत्केरां

घातं ५१५८५६।३१।५४ चं वेगघटीभिर्भक्तं चं दंडांशघ्नं सू.
ग्रहणोनालं स्यात् फलं चं वंशघ्नं वंशदिक् नरं स्यात् तथा घातम्
५१५८५६।३१।५४ सू. ग्रहणो सू. वेगघटी भक्तं फलं मन्द भागा-
हतमद्व दिक् तुं स्यात् द्वे प्रोक्तनतस्यैव लिप्ताः खेटस्य सर्वदा
तर्कघ्नाः स्थूलवास्तेषां भूजो दंडदः स्मृतः दंडप्रदोद्भवज्यार्द्ध भा-
गाः केराशकाहताः विज्ञेयसिद्धं तु दंडं भागमुखं भवेत् दंडो-
नभि भांशानां जीवाद् भूतु कूरक चक्रव्यासदलांशानां वंशमंदा मुखं वंश-
खेटे तत्स्वनतस्यैव पञ्चाङ्गान्माधिकाः कलाः तद्वंशस्यांशकाः सौ-
म्ययाम्या व्यसो न्तरेक्षितौ विज्ञेयास्ते विलोभास्तु व्यसा द्याम्-
क्षितौ बुधैः पृथ्वं श्रव्यं नते वंशानि जभूमेरु दिग्गतम् स्वाभते पर्व-
रूपो ह्येव इत्यभूमेरु दिग्गतम्

क्रान्तिदिक्फलानयनम्

३७१

११४।३५।२४

शकाऽभ्यस्ताछाद्यवंशदमोर्विका भागाद्यात्रिज्यकां

शाप्ता मन्दांश्रा वंशदिग्गताः २५२ तुंगानयनम्

मन्दभागाहतं छाद्यवृत्तचक्रांशको हृतम् तुंगतन्मन्द-

दिक्कं तु जायते योजनादिकम् २५३ योजनैस्त्वेकभा-

गस्य छाद्यखेटस्य ताडिताः मन्दांश्रा मन्ददिक्कं वा

स्यात्तुंगं योजनादिकम् २५४ तत्पूज्ये छाद्यखेटस्य लो-

कव्यासाऽर्द्धयोजनाः लभ्यन्ते यदि तद्वंशरूपे मन्दाऽभि-

धेतदा २५५ लभ्यन्ते प्रस्फुटा मन्ददिग्गतास्तुंगयो-

जनाः स्वाऽन्य भूदिग्गता ऊर्द्धाधोगताः कोटिरूपकाः

२५६ स्तम्भानयनम्. तुंगभूवेधयोः कृत्वा संस्का-

रं स्तम्भमुच्यते अक्षयोजनानयनम्. पूज्यभूव्या

सरवण्डचेत्पल ज्यार्द्धेऽक्षयोजनाः २५७ अक्षांऽ

शज्यांऽघ्रिणानि घ्नं भूव्यास पूज्यभाजितम् पलभादि-

ग्गतास्वऽक्षयोजनाः परिकीर्तिताः २५८ क्रान्ति-

दिक्फलानयनम्. चेत्पूज्ये खेटकक्षाया व्यासा-

ऽर्द्धयोजनादिकम् तोटके तद्ग्रहस्यैव क्रान्तिदिक्फ-

३०२

परमसिद्धान्ते.

५७/१७/४२

लं भवेत् २९९ पूज्यास्तोत्रकं लोकव्यासाऽर्द्धं घृतुत-

तफलम् * क्रांतिदिक्कफलं ज्ञेयं सौम्यापाग्योजनादिक-

म् ३०० एकांशयोजनसुष्णस्तोत्रकांशास्तु जायते

तदपक्रमदिक्कतुक्रान्तिदिक्कफलसंज्ञकः ३०१

द्वारानयनम्. अक्षयोजनसंस्कारंदत्वात्च्छादक-

स्यच क्रांतिदिक्कफलसंज्ञेतुस्याद्धारंयोजनादिकम्

३०२ गुणानयनम् तन्मुंजनालयोर्वर्गयोगमूलं

गुणं भवेत् उत्क्रान्तिस्तोत्रकानयनम् उत्क्रान्त्यं-

शमुजज्याऽर्द्धमुत्क्रान्तेस्तोत्रकं भवेत् ३०३ उत्क्रां-

तिदिक्कफलानयनम्. चेत्पूज्येग्राह्यलोकाऽर्द्धव्या-

संस्यात्तर्हिस्तोत्रके उत्क्रान्तेस्स्यादिहोत्क्रान्तिदिक्क-

मुत्क्रान्तिदिक्कफलम् ३०४ छाद्यखेटस्यकक्षाऽर्द्धव्या

संपूज्यांशकोद्धृतम् उत्क्रान्तेस्तोत्रके न घ्नंस्यात्तथो

त्क्रान्तिदिक्कफलम् ३०५ अभ्यस्ताच्छाद्यरूपाश

* क्रांति भागानां ज्याऽर्द्धपूज्यास्तोत्रकव्यासखंडयोजनघ्नं क्रांति-

दिक्कफलं स्यात् पूज्यपलाः २०६२६२

नालाद्युपपत्तिः

३७३

योजनास्तोत्रकांशकैः ह्युत्क्रान्तेस्स्यात्तथोत्क्रान्तिदि-

क्वंचोत्क्रान्तिदिक्फलम् ३०६ गुणयानयनम् छाद

कस्यस्फुटक्रान्तिदिक्फलेनैवसंस्कृताः अक्षयोज-

नका हारंयोजनाद्यंयथाभवेत् ३०७ उत्क्रान्तिदिक्

फलेनैवसंस्कृताश्चाक्षयोजनाः स्यात्तथाभुजस्वरूपं

तुगुण्यंतद्योजनादिकम् ३०८ उत्क्रान्तिदिक्फलंचाक्ष

योजनैस्संस्कृतं भवेत् यदुण्यंत उदुणानयनम्

दुणं हारभक्तं गुण्याहतं भवेत् ३०९ उदुणत्वस्थ भी-

मानयनम् मुंजघ्नमुदुणंतुगुणोद्धृतम् भीमंत-

न्मुंजदिक्कुं तुजायते योजनादिकम् ३१० रीत्यन्तरे-

णभीमानयनम् मुंजं हारोद्धृतं गुणनिघ्नं वा भीम

मीरितम् चेद्वारे जायते मुंजगुण्ये भीमंतदा भवेत् ३११

मुञ्जानयनम् वर्गभेदपदज्ञेयं मुंजंतदुणानालयोः

भीमसंज्ञकदिक्कुं तु नालानयनम् तथातदुणमुंज-

योः ३१२ वर्गविश्लेषमूलतुजायन्ते नालयोजनाः

नालाद्युपपत्तिः याम्योदकस्थिरभूगर्भसूत्रंगर्भ-

३७४

परमसिद्धान्ते.

सूत्रगर्भगमुच्यते ३१३ स्वेचराऽपेक्रमस्थानाधःस्था-
 नेगर्भगस्थलात् ऊर्ध्वदेशोतुभूवेधतुत्येनालाऽन्तमु-
 च्यते ३१४ स्वेटदण्डांशकाः स्वैकं^{त्र} भागयोजनताडि-
 ताः तन्नालयोजना ज्ञेयाः प्राक्पश्चान्नतदिग्गताः^{पू}
 ३१५ नालान्तस्थानस्वस्थानमध्यं हारमिहोच्यते छा-
 दकग्रहनालान्तमुज्जमूलाऽन्तरं विह ३१६ नालान्त-
 न्तदिक्कंतु प्राक्पश्चात्संज्ञकं मतम् ह्यत्र हारस्त-
 भूबाहुर्नालः कोटिस्तु जायते ३१७ नालस्तद्बाहुस्त-
 पः स्यान्मुज्जस्तत्कोटिरुच्यते इष्टेस्वस्थानतश्चोर्ध्व-
 संस्येतच्छादके यदि ३१८ निजभूमेरुदिकं स्यान्मु-
 ज्जमूर्ध्वमुखं तदा छादके स्वस्थलाधः स्थे परभूमेरु^{अत्र}
 दिग्गतम् ३१९ तन्मुज्जं कोटिरूपं स्यान्निम्नरूपम्^{गंभीर}
 धोमुखम् ह्यत्रोदपक्रमोत्पन्नं यन्नालान्तस्थलं भ-
 वेत् ३२० तन्निजस्थानयोर्मध्यं बाहुः^{मु} स्यादुण्यसं-
 ज्ञकं चेद्वारे मुज्जवेधः स्याद्भीमवेधस्तु गुण्यके ३२१

हारेचेद्गुणकः कर्णो गुण्ये ह्यु^{कर्ण} गुणको भवेत् कोटिः स्याः
 चेद्गुणो मुंजश्चोद्गुणो भीमकस्तदा ३२२ ग्रहवेधान-
 यनम्. तद्वंशं निजवृत्तघ्नं श्रेष्ठो^{३६०} पंचाद्विंशतम् भूवे-
 धसंस्कृतं ज्ञेयं खेटवेधं तु तत्र च ३२३ तद्यथानरभूवेधं
 संस्कारं मुंजमुच्यते संस्कारं चोच्यते स्तम्भमवनी^{संस्को. स्तम्भ.}
 वेधतुंगयोः ३२४ तथा श्रेष्ठोद्धृताद्धृताद्वंशघ्नाद्वंशदि-
 गंतम् फलंतद्ग्रहवेधस्यान्तत्र भूवेधसंस्कृतम् ३२५
 मार्गिकर्णखेटदृक् सूत्रयोरानयनम्. खेचरं
 छादकं स्मृत्वा मुञ्जनालहराऽभिधान् आनयेद्द्वर्ग-
 योगस्य मूलं नालहरारं व्ययोः ३२६ जायते मार्गिकर्णो^{मार्गिकर्णो}
 तन्मुञ्जाद्यनकर्णयोः वर्गव्यस्य पदखेटदृक् सूत्रं स-
 मुदीरितम् ३२७ सूर्यग्रहाणवत्कक्षांतरग्रहणे
 दृक् सूत्रानयनम्. भीमाच्छादकदृक् सूत्रनिघ्ना-
 न्मुञ्जविभाजितात् अण्डभेदग्रहे ज्ञेयदृक् सूत्रं योज-
 नादिकम् ३२८ अथ दृक् सूत्राद्युपपत्तिः
 उल्क्रान्ति कुण्डले छाद्य खेटाऽण्डे यत्र गच्छति दृक् सू-

३७६

परमसिद्धान्ते.

अश्छादकं पश्यंस्तत्र बिन्दुस्थलोच्यते ३२९ स्तम्भा-

ऽग्रोयत्र लगति ह्युत्क्रान्ति कुण्डले तथा तत्र मन्दस्थ-

लं शोयं बिन्दुमन्दस्थलान्तरे ३३० उत्क्रान्तेः कुण्डलां-

शंतु चाप रूपमुदीरितम् यत्र स्पृशति भीमाऽग्रस्तत्र

बिन्दुस्थलं भवेत् ३३१ छाद्याद्याभ्यान्तरं चापं मन्द

स्थाने वगच्छति मन्दछाद्याऽन्तरे बाणसंस्कृता तन्न

ति भवेत् ३३२. अथ शीघ्रानयनम्.

तद्भीमतलयोः कृत्वा संस्कारं शीघ्रमीरितम् नालान्त-

स्थानतो यस्माद् दूर्द्धाऽधो याति भीमकं ३३३ संस्कारं

तु ततः शीघ्रं प्रोच्यते तलभीमयोः कामानयनम्.

स्तम्भभीमकुलं तुल्यं शीघ्रतुंगकुलं समम् ३३४ शे-

यं छाद्यैरवगस्यैकं भागयोजनभाजितम् शीघ्रं लब्ध-

फलं भागपूर्वं मन्दकुलं भवेत् ३३५ उत्केरस्यां शकै

राप्तं पूज्यं मन्दकुलाहतम् स्याज्याऽर्द्धं तद्यमं घञ्या

स्यान्तस्याः कोटिभागकाः ३३६ तर्कसा घटिका

पूर्वकामंतत्पमुदीरितम् छत्रानयनम् पञ्चाऽञ्जाऽ

भीमस्तम्भा०

३७७

^{१५}त्पन्नतोत्पन्नकामंछत्रमुदीरितम् ३३७ चेच्छाद्यस्याऽ
^{१५}क्षचन्द्रोर्द्ध्वनतलितोद्भवंचयत् ^{३०}कामंतंस्वाग्रितोहित्वा
तच्छेषंछत्रमुच्यते ३३८

अथभीमस्तम्भाभ्यांदृश्युतेः भोग्या-

भोग्यकालज्ञानम्

आकाशाभिसुरवंचाऽत्रनिजभूमेरुदिग्गतम् ^{उ.}परभूमे ^{द.}अन्य
^{उ.}रुदिग्यातं ^{द.}विज्ञेयंतदऽधोसुरवम् ३३९ स्तम्भदिक्रेस्त-
म्भसमेभीमेदृग्योगकं भवेत् निजभूमेरुदिक्रेतुभी ^{उ.उ.}
मस्तम्भौयदातदा ३४० भीमात्स्तम्भेऽधिकेभोग्यं ^{द.}
स्तम्भाद्भीमेऽधिकेगतम् जायतेदृष्टियोगंतुपलभादि ^{अक्षभा द.वा.उ.}
गतौयदा ३४१ स्तम्भभीमाविमौस्यातांस्तम्भेभीमाऽ
धिकेगतम् स्तम्भाद्भीमेऽधिकेभोग्यंदृष्टियोगंतुतद्भ-
वेत् ३४२ चेत्स्वभूमेरुदिग्यातस्तम्भेन्यूनेऽधिकेऽपि ^{उ. द. प्राप्त}
वा ^{द. वा. उ.}अक्षभादिगतेभीमेन्यूनेवाऽप्यऽधिकेऽपिवा ३४३
भोग्यंस्याद्यदितौस्तम्भभीमौदिग्व्यत्ययोपगौ स्या- ^{पलभादिगतेस्तंभे स्वमेरुदिगते}
तांतदातु ^{गतं}दृग्योगंयातमेवहिजायते ३४४ यथोक्तंगत

३७८

परमसिद्धान्ते.

भोग्यं तु कपाले पश्चिमे भवेत् इष्टे पूर्वकपालोत्थे स्याद्भ-
स्तं गतं भोग्ययोः ३४५

अथ छत्रादृश्यतेः भोग्यगतकालज्ञानम्.

इष्टे छाद्यनतं छत्रं तुल्यं च त्रिजायते तत्र भीमसमं
स्तम्भं स्यात्तद्व्योगमीरितम् ३४६ छाद्येष्टनततो
स्त्यं चेच्छत्रं तद्व्युत्तिष्ठणम् प्राक्कपाले तु भोग्यं स्या-
द्यात्तं परकपालके ३४७ चेद्यत्रैवाऽधिकं छत्रं छाद्ये-
ष्टनततो भवेत् कपाले पश्चिमे भोग्यं प्राक्कपाले ग-
तं भवेत् ३४८ योगान्तरकरणज्ञानम्.
एकदिक्के युतौ योगमन्तरे त्वन्तरं भवेत् भिन्नदिक्के
न्तरं योगे विस्लेषेतु युतिर्भवेत् ३४९ छत्रयोर्योगिखण्ड-
न्तु पूर्वान्येष्टोत्थयोस्तयोः छत्रं मध्येष्टजं मध्यच्छ-
त्रं तत्समुदीरितम् ३५०.

अथ छत्राद्व्यक्तेषु कालानयनम्.

हित्वा पूर्वकपाले तु युक्त्वा पश्चात्कपालके छत्रमि-
ष्टोद्भवं छाद्येष्टोत्थस्पष्टदिनाऽर्द्धके ३५१ जायते त-

कलादिस्तु व्यक्तश्छाद्यनतोद्भवः

अथ व्यक्तेष्टादृग्योगकालज्ञानम्.

तन्निर्विकारछत्रोत्पत्त्यात्तच्छाद्यखगस्ययत् ३५२ नत
 लिप्तोद्भवं व्यक्त्यातं छाद्यखगोदयात् तल्लिप्तापूर्वकं
 स्वेष्टं जायते सावनंतुतत् ३५३ स्वेष्टं दृग्युतिकालं स्या-
 द्युद्धाद्वेष्टेत्योः खलु दृग्योगकालतश्चैवं दृग्योगेष्टं
 मुहुर्मुहुः ३५४ आनयेन्निर्विकारंतदृग्योगेष्टं ध्रुवं मंतं
 ध्रुवदृग्योगकालं तु स्फुटदर्शान्तिमीरितम् ३५५

अथ स्थूलदृग्योगानयनम्.

गणितागतदर्शान्तिं प्रागिष्टं चाऽत्र कीर्तितम् तत्स्थूल-
 लम्बनेनैव संस्कृतं गणितागतम् ३५६ दर्शान्तिंचकला
 पूर्वसद्यकक्षणीमीरितम् तत्स्तम्भभीमयोरेकदिक्के
 कृत्वान्तरंतयोः ३५७ भिन्नदिक्के तु संयोगं स्तम्भभी-
 माऽन्तरं भवेत् स्तम्भभीमाऽन्तरं कृत्वा प्रागिष्टे सद्य-
 कक्षणे ज्येष्ठाऽज्येष्ठाऽन्तरौ स्यातां ज्येष्ठाऽज्येष्ठाऽन्त-
 रांतरम् कृत्वा हाराच्यते स्थूललंबनस्य कलादिभिः

३८०

परमसिद्धान्ते.

३५८ हत्वा तत्स्वेष्टजं भीमस्तम्भयोरन्तरं भजेत्
^{हारणा} तद्धरेण कलापूर्वस्थूलं ^{ध. क.} भोग्यगतं फलम् ३६० दृष्ट्यो-
^{अंतर} गेष्टेष्टयोर्मध्ये स्वर्णमिष्टे ^{ध. क.} धन एकम् दत्त्वा तद्दृष्टियोगे-
 ष्टे स्यात्स्थूलं लिप्तिकादिकम् ३६१.

अथ पूर्णलम्बन कला नयनम्.

^{सू. गणितगत} छाद्य भ्रमजदशान्ति ^{३०} स्फुटदशान्ति ^{३०} योस्तयोः संविधाया
^{पू. फ.} उत्तरं धीरैर्लिप्ताद्यं पूर्णलम्बनम् ३६२ पूर्वोऽपूर्वनतो
^{पू. नक्षत्रं फ. नक्षत्रं} दूतंतद्दृष्ट्याऽऽकृष्टाकं मतम् छाद्य भ्रमजदशान्तिजाता-
^{प.} इयक्तात्परेन ते ३६३ स्वेष्टजस्फुट ^{ध.} घस्त्राऽर्द्धमऽल्पं भव-
^{क.} तितत्र तु स्याद्द्वयलम्बनं व्यस्ते तद्दृष्ट्या लम्बनं भवेत् ३६४

अथेष्टलम्बन ज्ञानम्.

^{गणितगत} ग्राह्यभ्रमजदशान्ति ^{३०} तत्स्फुटदशान्ति ^{३०} सम्मुखम् ^{सू.} गाह्य
^{गणितगत} भ्रमजदशान्ति ^{३०} सावनीयेष्टभेदकम् ३६५ कृत्वा लिप्ता-
^{सू. गणितगत} दिकं तत्स्थूललम्बनं त्विष्टकालिकम् छाद्य भ्रमजदशा-
^{पञ्चात्} न्ताद्दृष्ट्यै ^{साग्रलम्बनं} पूर्वकपालक ३६६ पूर्वमऽन्यकपालथस्फु-
^{३०} टदशान्ति तस्तथा ^{पू. साग्रलम्बनं} प्राक्कपालतुतत्पूर्वपश्चादन्यकपाल-

के ३६७ जायते लम्बनं साऽग्रवेचराऽएडाऽन्तरग्रहे.

इष्टे छाद्या छादकयोर्मध्यमाद्यानयनसूचकम्.

छाद्या छादकयोरिष्टे मध्यमो प्रस्फुटो जवो ३६८ मध्यक्रा-
न्ती स्फुटक्रांती साधयेच्च शरौ तथा याम्योत्तरान्तरसू-

क्ष्मं बिम्बव्यासांगुलान् स्फुटान् ३६९ छाद्या छादको-

त्पत्तिः ऊर्ध्वस्थं छाद्यसंज्ञं स्याच्चाऽधःस्थं छादकं भवेत्

शीतांशुं भूप्रभाभानुशीतांशुश्चादयत्यतः ३७० भास्क-

रग्रहणोऽर्कस्तु छाद्यः स्याच्छादकः शशी स्याद्भाद्या-

दकः खेटश्चाद्यश्चेन्दुर्विधुग्रहे ३७१ ग्रहणंच ग्रहयु-

द्धयोगं रवेचरयोर्मितम्.

अथ लम्बनीयचालनम्.

छाद्यभ्रमजदशान्तिपूर्णा लम्बनसंस्कृतम् ३७२ दशान्ति-

न्तप्रस्फुटं भानुभौमादिग्रहणो भवेत् स्वस्फुटांशादि-

वेगघ्नाः पूर्णा लम्बनल्लिप्तिका ३७३ छाद्यभ्रमजदशान्ति-

न्तजाततात्कालिकग्रहे लिप्तादौ तिथिवत्सर्वस्वर्णद-

त्वाग्रहस्फुटः ३७४ मान्तएडावनिजादीनां जायते ऽर्द्ध

मध्यग्रहणकाले.

ग्रहक्षणी राहुवेगोनशीतांशुवेगांश्राघ्नचलम्बनम् ३७५
 न्नाडीफलं धनं एचिमात्त एडग्रहणे भवेत् छाद्य भ्रमज-
 दशन्तिजातेपातो निते विधौ ३७६ नाडीफलं धनं एचि-
 दत्वालम्बनवत्तथा व्यग्विन्दुजयिते स्पष्टदशपि एक्षणेऽस्फु-
 टम् ३७७ अथलम्बनावनत्योः कारणज्ञानम्.
 छादकोलम्बितोयस्माद्वक् सूत्रे ग्राह्यतस्ततः प्राक्प-
 श्चादऽन्तरं ज्ञेयं लम्बनं लिप्तिकादिकम् ३७८ एवं या-
 म्योत्तरं भेदं छाद्या छादकयोर्नतिः छाद्या एड छादकं प-
 श्यन् दृक् सूत्रो यत्र याति हि ३७९ तत्स्थानं निजदृक्
 पातदेशं ज्ञेयं विचक्षणीः छादकस्थानतोरेखायां स्यो-
 दक्चाप रूपका ३८० विषुवन्मण्डले दत्ते याति यत्र
 हितत्रच छादकाऽक्षांशकस्थानं ज्ञेयं स्यात्तदु एस्थ-
 लम् ३८१ निजदृक् पातदेशाच्च यास्योदक् सूत्रसंज्ञ-
 कः तुल्यमण्डले दत्ते तु यत्र याति च तत्स्थलम् ३८२ दृक्
 कुक्षिस्थानकं ज्ञेयं दृक् कुक्षिस्थानसंज्ञकात् तदु-
 एस्थानपर्यन्तं ये भागास्तुल्यमण्डले ३८३ ते तत्का-

विषुवत्कुण्डलमार्गनियनम्. ३८३

लभवा ज्ञेयाः प्राक्^{पू.} पश्चात्^{प.} लम्बनां शकाः पूर्व^{पू.} इ पूर्वकपा-
लोत्थाः षड्भूता^६ लिसिकादिकम् ३८४ लम्बनतत्क्षणा

हृतं स्याद्^{क्र. ध.} एणाः क्र. ए संज्ञकम् निजदृक् पातदृक्कुक्षि-

देशयोरन्तरांशकाः ३८५ सौम्यापदेशजाः सौम्य-

दक्षिणाः स्युरिषु प्रदाः छाद्य^{द.} स्फुटाः पत्रमांशमार्गण^{शर}

प्रदयोस्तयोः ३८६ एकगोले^{उ. उ. द. द.} इन्तरं कृत्वा भिन्नगोले^{उ. द. द. उ.}

तु संयुतिं स्याच्छुरतस्फुटं शेषदिक्कंदो भागजातिकम्^{योग}

३८७ ब्राह्मकशास्त्रयोः स्पष्टक्रान्तिभेदस्फुटाः क्षयोः^{छाद्य-चं. छाद्य-चं. का अंतर शर}

दिक् साम्यविदरे भेदयोगात्स्यात्तत्तथानतिः ३८८

विषुवत्कुण्डलमार्गनियनम्.

स्वेष्टेभ्यस्त्याऽपमोद्धूतानां भाव्याभाप्रकीर्तिताः प्रक्षा-^{क्रां शकु छाया}

भावगर्हीनाश्च भावगर्चयत्पदम् ३८९ तत्कोटिः^{पलभा}

प्रोच्यतेऽक्षमास्थानित्यंतत्र दिग्भुजः यद्दिक्कोटिदि-^{मु. प्र.}

शोभ्यं रेखं च ऽवलोक्यते ३९० तद्दत्तकोटिदिग्दो-^{मु. प्र.}

भ्यमाकाशं च ऽवलोकयेत् तत्तत्स्वेष्टक्षणे दृष्ट्वा सौम्य^{पश्यत्}

याम्यान्तरं भवेत् ३९१ तत्पूर्वपररेखाया मध्यमार्गेऽ^{द. विषुवत्कुण्डलमार्ग पू. प.}

अक्राशो चं
 स्वरौ भवेत् औषधीशोदयाद्वा ह्यं व्यक्तमिष्टे विधुग्र-
 ग्रहणे * सू ग्रहणे सू
 हे ३५२ ऊग्रहऽकादयाद्वा ह्यं छत्रजं व्यक्तमिष्टके

अथ चन्द्रग्रहणे चंद्रशरोपपत्तिः

यत्रयत्वे चराऽक्षस्यात्तत्रतत्वे चरो भवेत् ३५३ सूर्या
 प्र. शरं प्र. प्र. सू उ-दे
 त्पडाऽन्तरस्थानं यत्तद्भूभास्थलं भवेत् भास्करा इत्यक्त
 द. उ. १५. चं
 गोलेश्चक्रांते च विधोऽस्सदा ३५४ मध्याऽपमस्थला-
 गच्छति उ द. चं भु
 द्याति सौम्ययाम्यस्थले विधुः दूरं यद्गोलैवैस्तत्स्याद्वा-
 चं वापां
 गपूर्वविधोः शरम् ३५५

अथ चन्द्रग्रहणे स्पर्शमोक्षदिग्देशोपपत्तिः

भूभावे गोऽर्कवेगः स्यात्स्वेतानां प्राग्गतिर्भवेत् याति प्रा-
 सू प्र. प्र. गच्छति
 पू चं पू भूभा चं
 क. सन्मुखश्चेन्दुर्याति प्राक् सन्मुखाकुभा ३५६ चन्द्र-
 भूभा चं फ चं मार्ग भूभा
 स्तयोस्तु शीघ्रत्वात्पृष्ठादागत्य गच्छति स्वाऽयनकु प्र-
 अधकार भूभा तम
 भाद्धान्तमण्डले वर्तुले स्फुटे ३५७ तत्र तद्भूभा धा-
 पश्चिमदिभागे गच्छति च. पू
 न्तमण्डलस्याऽपराऽंशके यातीन्दुग्रहणे पूर्वदिग्भा-
 चं चं ग्रहणे चं
 गप्रथमं विधोः ३५८ स्यात्तस्माद्गोग्रहे स्पर्शगोलैर्विभे

354

24

श्वेच्छादकोयत्र प्राक् ^{पू}स्पर्श ^पपश्चिमे ^{मोक्ष}च्युतिः ४०७ शीघ्र-
 श्वेच्छादकोयत्र प्रत्यक्ष ^पव्यस्तता भवेत् ^{पू}वक्रमार्गगणो-

^कयुद्धे ^{शी}वक्रो ^{मन्द}द्रागऽपितन्मृदुः ४०८ ^{वक्रो}मन्दसंज्ञोच्यते चाऽ-

^{मा}त्रमार्गो ^{मन्द}मन्दोऽपि सत्वरः ^{शी}क्षिप्रसंज्ञोच्यते चैव ^{शी}प्रग्रहप्र-

^{मोक्ष}च्युतिक्षणे ४०९ ^{पू}युद्धे ^पवक्रगयो ^{मोक्ष}श्छाद्ये ^{शी}मन्दे ^पप्राक् ^{पू}प्रग्र-

^{मोक्ष}हो भवेत् ^पपश्चिमे ^{मोक्ष}प्रच्युतिश्छाद्ये ^{शी}सत्वरव्यस्तता भवेत् ^पपू

४१० मन्दशीघ्रविचारेत्रग्राह्यं स्पष्टजवं बुधैः ^{मनुष्यादि}इष्टदि-

क्तोऽन्यदिक्स्तु यातियो नरपूर्वकः ४११ ^{अन्यदिक्}इष्टदिशा याति मार्गगस्यात्

^{पू}वक्रगस्तत्तु विज्ञेयस्तद्व्यस्ते ^पमार्गगो भवेत् ^{पू}इष्टदिक्

^{पू}तु पूर्वस्यादऽन्यदिक्स्तु ^पपश्चिमम् ४१२ ^{पू}सर्वत्र ^{पू}प्रग्रहे ^{पू}मो-

^{पू}क्षे ^{पू}वधे ^{पू}तत्तत्पदार्थयोः ^{पू}सर्वत्र ^{पू}त्रि ^{पू}त्रिवस्तूनां ^{पू}मध्यगश्छा-

^{पू}दको भवेत् ४१३ ^{पू}छाद्यः ^{पू}सम्मुखदिक् संस्थः स्यादेवं

^{पू}चाद्धतापि वा ^{पू}बिम्बे ^{पू}तत्कालदिग्ज्ञानम्

^{पू}यत्कालेयः ^{पू}स्वगोयदिक् प्रासः स्यात्तद्ग्रहस्य च ४१४

^{पू}बिम्बस्याऽधः स्थले ज्ञेया साक्षाद्वापण्डितोत्तमैः ^{पू}चेत्पू-

^{पू}र्वस्याग्रहः ^{पू}प्रासीतस्याऽधः ^{पू}पूर्वमुच्यते ४१५ ^{पू}तस्यो-

इ^प पश्चिमस्थानमेवंसर्वत्रतन्मतम् नतिलम्बनसंस्का-
 रोपपत्तिः छाद्योऽर्कश्चो^{सू}र्ध्वलोकस्थोऽधोलोके छादकः
 शशी ४१६ यस्मादऽस्ति ततोऽर्कस्य सर्वत्र ग्रहणं स-
 मं^{सू} वीक्ष्यते न ह्यऽतोऽर्कस्य ग्रहणेन तिलम्बनौ ४१७.
 संस्कारौ कथितावेवं भौमज्ञादिग्रहेषु च^{मं बु. ह. शु. शं ग्रहणेषु}

अथ चन्द्रार्कग्रहणयोर्वर्णज्ञानम्.

इन्द्रोः स्वल्पग्रह^च धूम्रकृष्णमऽर्धग्रह^{ग्रहणी} क्षणौ ४१८ अ-
 र्धोर्ध्वकृष्णरक्तः स्यात्पीतं पू^{ग्रहणी}र्णग्रहक्षणौ आसवर्णभवे-
 नित्यं कृष्णं तद्भास्करग्रहे ४१९ भौमादिग्रहणाव-
 णज्ञानम्. भौमज्ञादिग्रह^{मं बु. ह. शु. शं ग्रहणं} धीरे^च र्ज्यं छादकवर्णवत्
 ग्रहणज्ञानम्. चन्द्रविस्तारभूपांशादऽत्यमिन्दुग्र-
 हतया ४२० सूर्यविस्तारसूर्यांशादऽत्यंतद्भास्करग्र-
 हम् नाऽवश्यं दृश्यते संधि सांनिध्ये संशयं वदेत् ४२१
 यस्मान्मन्यूनस्वग्रहतु दृश्यते मानवैर्न हि तद्ग्रहसंधि-
 देशः स्यात्संधिस्थांनाद्यदाऽधिकम् ४२२ वान्यूनमं^{स्वल्पं}
 गुलाऽर्कशंसंधेः सांनिध्यमीरितम् भौमादिग्रहणांस्व-^{१२ मं बु. ह. शु. शं}

स्वव्यासाऽध्यव्यनदृश्यते ४२३ सूर्यग्रहणोग्रास
 दर्शनयुक्तिः स्तस्थिरेबंधपानीयेषु द्वे विस्तारसंयुते
 स्वल्पे तदायुयत्नादथे पश्येत्तद्भास्करग्रहं ४२४ विम्बाऽ
 धोर्द्वांशकौ व्यस्तौ विज्ञेयौ तत्र पाण्डितैः सत्काञ्चमय
 पट्टेन कृष्णाद्यादथेनवांबर ४२५ भास्करग्रहणं
 पश्येद्दृश्यते तद्यथोचितम्

अथ चन्द्रग्रहणे स्थूलपरिलेखविधिः

सूर्ये चन्द्रग्रहणे प्रोक्तं बाणमिन्दुशरस्फुटम् ४२६ भौम
 ज्ञादिग्रहे प्रोक्तं छादकस्य शरं शरम् चन्द्रस्य ग्रहणे
 भूभा व्यासोत्थं कुण्डलं लिखेत् ४२७ कृत्वा चतुर्दि
 शान्तस्य व्यस्तं पूर्वाऽपरं लिखेत् याम्योत्तरं यथा योग्यं
 कृत्वा तद्विदिशन्तया ४२८ मध्ये केन्द्रं लिखेत् केन्द्रादि-
 न्दोर्बाणां गुलोन्मिते दूरेऽन्तरे शरां शायामिन्दोश्चिह्नं
 समालिखेत् ४२९ तच्चिह्नात्परित्यजेन् दोर्व्यासोत्थं
 कुण्डलं लिखेत् तत्रेन्द्राः कुण्डलस्यैव मध्याऽकं केन्द्रं
 मुच्यते ४३० कृत्वा चतुर्दिशान्तस्य व्यस्तं पूर्वाऽपरं लि-

खेत् ^{हं उं} याम्योत्तरं यथा योग्यं कृत्वा त द्विदिशं तथा ४३१

पत्रोत्थं शीतगोचरं तुल्यं दत्तं त्रिचक्षणैः ^{चं कुण्डलं} चन्द्रवृत्तोप-

रिस्थाने पूर्वात्पश्चिमसंमुखम् ४३२ निष्कास्यैव द्वि-

तत्काले दृष्ट्वा भूद्युतिकुण्डलम् ^{भूभा} आदिमध्यान्तदेशा-

दीन्वत्तव्यं ग्रहणविधौः ४३३ ^{चं} सूर्यग्रहणस्थूल-

परिलेखविधिः ^{सू} भास्करग्रहणोभानोव्यसोत्थं कु-

ण्डलं लिखेत् ^{हं उं} याम्योत्तरं यथा योग्यं ^{हं फं पं} पूर्वापूर्वविपर्य-

यात् ४३४ ^{कृत्वा सू} संविधाय रवेर्वृत्ते मध्ये सूर्याऽकमालि-

खेत् ^{सू} सूर्याऽकांते च्छुराशयादुरवाणां गुलोन्मिते-

४३५ ^{चिह्नात् चं विम्व व्याः} चिह्नं कृत्वाऽकतश्च द्रव्यासोत्थं कुण्डलं लिखेत्

व्यस्तपूर्वापरतन्त्रसौम्ययाम्यं यथोचितम् ४३६ क-

त्वापत्रोद्भवदत्तं सूर्यकुण्डलसंमितम् ^{हं फं पं} सूर्यकुण्डल-

वद्विभिन्नाऽकितपात्रसुच्यते ४३७ ^{हं कुण्डली} सूर्यवृत्तोपरि-

स्थाने पात्रनिःसारयेद्देवः ^{सू} तथा के ग्रहणोत्पत्तिमध्य-

मोक्षमुखस्थलान् ४३८ ^{मो} पण्डितैस्तत्क्षणोद्भवावक्तव्यं

तद्ग्रहस्य च ^{ग्रहण} अनेनैव प्रकारेण स्फुटं मध्यग्रहस्थलं ४३९

स्पर्श मो.

स्यादाद्यन्तस्थलोऽस्यातांस्थूलौतौव्यावहारिकौ

भौमादिग्रहणस्थूलपरिलेखविधिः

सूर्यवद्भौमपूर्वाणां स्वग्रहे पात्रमाचरेत् ४४० तच्छा-

द्यकुण्डलस्योर्ध्वपात्रनिष्कासयेद्बुधः पराद्वा पूर्वतो-

बुद्ध्या पात्रनिष्कास्यतंक्षणे ४४१ भौमादिग्रहण-

स्थानान्वक्तव्यव्यावहारिकान्

अथ ग्रहणेषु सूक्ष्मपरिलेखविधिः

पलः पला विनाडी च विघटी विकला च सा ४४२ विलि-

प्ताऽत्र विलिप्तिश्च प्राणैः षड्भिः प्रजायते नाडी घटी-

चलिसा च लिसिक्श्च कलः कला ४४३ लिसिको लि-

सिकालिसो जायते षष्टिभिः पलैः

अथ पूर्वापरान्तरोचितच्छाद्याच्छाद-

कग्रहस्पष्टरीतिः

मध्यग्रहणकालेष्वविलेखलिप्तिहातम् ४४४ वेगं

चन्द्रग्रहणे चन्द्रः सूर्यग्रहणे सूर्यः चन्द्रयोः

भागमुरवस्वस्वच्छाद्याच्छादकयोस्तु यत् दत्तलिप्ता-

दिक् तच्च मध्यग्रहणकालज ४४५ छाद्यखेटस्फुटे धी-

इष्टग्रासानयनम्

३५१

रैद्रव्यमधिकोनके इष्टे सूर्यग्रहणं पूर्वाणामध्यग्रहणं का-
^{पू} ^प ^{अंतर} ^{पर}

लतः ४४६ प्राक् पश्चाद्भेदयोः शून्योऽस्ति चेदकं छाद्यं छादकौ
^{३००} ^{कुण्डले}

हस्तेः स्वां भ्रात्रिभिस्तुल्यं चक्रवत्तमुदीरितम् ४४७ सूत्रं
^{पू} ^प

पूर्वाऽपरं चक्रजीवाजातिसमं लिखेत् पूर्वपश्चिमान्तरां-
^{पू} ^प ^{अंतर}

ज्ञानयनम् छाद्याछादकयोरिष्टे प्राक् पश्चाद्भेदयो-
^{पू} ^प ^{छाद्याछादकयोः}

मयोः ४४८ सव्यभेदाऽऽकाः पूर्वाऽपूर्वभेदाऽऽकास्त-
^{२०} ^{पू} ^प

योः स्युस्तेऽंशाः शून्यनेत्रघ्नाः पूर्वाऽपूर्वाऽन्तरांऽगुलाः
^{सू} ^{च ग्रहणे}

४४९ स्युभनिग्रहणे स्थूलस्ते सामान्या विधुग्रहे

सूर्यग्रहणे स्पष्टपूर्वपश्चिमान्तरां गुलानयनम्

स्वेष्टे कामोद्भवाच्छत्राज्जातमिष्टं तु यद्भवेत् ४५० तद्दी-
^{अंतर} ^{१२५}

र्घमुच्यते स्वेष्टदीर्घयोर्भेदलिसिका रवार्कं घ्राह्यं गुला-
^{पू} ^प ^{सू}

दिस्तु पूर्वाऽपूर्वाऽन्तरं भवेत् ४५१ सामान्यं भास्करस्या-
^{पू} ^प ^{च सू सामान्याः पूर्वापूर्वाऽन्यगु-}

ऽथ पूर्वाऽपूर्वाऽन्तरां गुलाः सामान्यास्तु तयोः स्वांश्चिभ-
^{लाः २० भक्ताः चोपरं न्यात् तस्याहस्यजीवांशाः २० निघ्नाः पूर्वापूर्वाऽन्तरां गुलाः स्युः}

क्ता भागादिकं भवेत् ४५२ तस्य रवडाशबाहुज्या रवा-
^{पू} ^प ^{अंतर}

श्चिघ्राचां गुलादिकम् तत्पूर्वाऽपूर्वविशेषं विज्ञेयं चे-
^{३०} ^{परिलेखयोग्यम्} ^{पू}

यकोचितम् ४५३ अथेष्टग्रासानयनम् पूर्वाऽ

३५२

परमसिद्धान्ते

पूर्वाऽन्तरेस्वघ्ने स्वघ्नमिष्टोत्थमार्गणम् ^{युक्त्वा} तस्यप- ^{विन्वव्या- योगाद्}

रहित्वा विस्तारेक्यदलतयोः ४५४ छाद्याद्यादकयोः

शेषतद्वासंस्वेष्टजं भवेत् इष्टग्रासात्पूर्वापूर्वान्तरा

नयनम् तत्स्वेष्टक्षणाजंग्रासं द्वित्वा छादक छाद्ययोः

४५५ विस्ताराऽर्द्धयुतो शेषवर्गेष्टोत्थेषु वर्गयोः ^{विन्वव्या- यो- ग्रे- अ- वर्ग- शीरवर्गयो- अन्तरम्} विस्लेष-

स्यपदज्ञेयं प्राक्पश्चादऽन्तरं ग्रहे ४५६ पूर्वाऽपूर्वाऽ

न्तरं यस्मिन्काले छादक छाद्ययोः ^{मानक्यखड्गोष्ठीक-} विन्वव्यासागुलेक्या-

ऽर्द्धादिऽधिकं यदि जायते ४५७ तत्स्वेष्टग्रहणे तस्मिन्का-

लेनैव ग्रहो भवेत् चन्द्रग्रहणौ परिलेखविधिः वृत्त-

मिष्टकुभाव्यासजातमिन्दुग्रहे लिखेत् ४५८ तस्य प्रा-

गपरव्यस्तं याम्ययाम्यसमालिखेत् सौम्यं सौम्यं लि-

खेत्प्राग्वत्तन्मध्ये केन्द्रमालिखेत् ४५९ सूत्रे पूर्वाऽपरे

केन्द्रात्प्राक्पश्चादऽन्तरोन्मिते पूर्वस्यामोक्षसोनिध्ये

स्पशसिन्ने तु पश्चिमे ४६० लक्षणां विलिखेत्तु मेदके-

न्द्रांकमुच्यते मेदकेन्द्रां कतो याम्यसौम्ये स्पष्टशरोन्मि-

ते ४६१ स्थाने केन्द्रं लिखेत्तस्मात्केन्द्राख्यादिमदीधिते

भौमादिग्रहणेपरिलेखविधिः

३६३

^{चं वि. व्या.} तत्कालव्यासजवृत्तकृत्वातच्चद्रकुण्डले ^{चं} ४६२ भूभायाः

कुण्डलप्राप्तयन्मिततन्मितग्रहम् ^{चं प्राप्} तत्कालेचोषधीशस्य ^{चं}

विज्ञेयं प्रस्फुटंबुधैः ४६३ सूर्यग्रहणेपरिलेखविधिः

^{चं} वृत्तमिष्टजचन्द्रस्यव्यासोत्थभास्करग्रहे ^{चं वि. व्या.} विलिखेत् ^{सूर्य ग्रहण}

श्विमेतस्यपूर्वपूर्वतुपश्चिमम् ^{प. द. पू. प. द. उ.} ४६४ याम्योत्तरं यथायो-

ग्यमध्येकेन्द्रं समालिखेत् ^{प. प.} केन्द्रात्पूर्वादिपरिसूत्रे प्राक्-

पश्चाद्भेदसंमिते ^{अंतर} ४६५ पश्चिमेमौक्षसांनिध्ये पूर्वस्य ^{प. मो. द.}

शसमीपके कृत्वाऽकमंडकतोव्यस्तदिक् स्पष्टशरसंमिते ^{स्फ. द. उ. द. वाण.}

४६६ देशेकेन्द्रविधायाऽत्रेष्टाऽर्कवृत्तं समालिखेत् ^{स्थानि सू. सू.}

यवृत्ते गतं लिष्टचन्द्रवृत्तं च यन्मितम् ^{चं} ४६७ तन्मितग्र-

हणज्ञेयं पाण्डितैरुष्णदीधितेः ^{प्राप्तं सू. द. उ.} भौमादिग्रहणेपरि-

लेखविधिः ^{द. उ. पू. प. य. पू.} याम्योत्तरं यथायोग्यव्यस्तपूर्वादिपरंतथा

४६८ एवं भौमज्ञपूर्वाणां विज्ञेयं ग्रहणंबुधैः ^{मं बु द मु शं.} गणक-

स्योपविष्टस्य पूर्वमासनदिग्गतम् ^{पू. प.} ४६९ पश्चिमं सन्मु-

खं ज्ञेयं वामदक्षिणहस्तयोः ^{वा. द.} पक्षयोश्चदलस्थानोसौ

स्यदक्षिणसंज्ञकौ ^{उ. द. परिलेखे. य.} ४७० विज्ञेयोद्येद्यकवृत्ते स्वेचरग्र-

हणादिषु स्थित्यद्भुतयोः स्पर्शमोक्षयोः सूक्ष्मसंज्ञ-
योः ४७१ स्वेच्छयाऽत्र ह्यद्भुतयोः अपि ग्रहणांशांशकस्य

च दर्शनाय लिखेत्तत्र सूक्ष्मं तत्परिलेखकम् ४७२ ह-
पुनः पुनः वारं वारः

प्रातंच भवत्येव यासांशांशकनिश्चयम् एवमुहुमुहु-

स्तस्माद्यावन्निर्विकृतिं व्रजेत् ४७३ ग्रहणांशांशक-
परिलेखं दिशा

स्तावत्तल्लिखेच्छेद्यकस्वलं मयाऽत्र परिलेखेतु नाशाज्ञानं
न कश्चित्

निजालयात् ४७४ उक्ततच्छाद्यखेटस्य दिग्ज्ञानं केन्द्र-

तोदितम् ग्रहणेशरव्यासयोजितिज्ञानम्

छेद्यकस्य विधौ स्पष्टबाणविम्बस्य विस्तृतिम् ४७५
वृत्तं रूपं

व्यासरूपं तु संग्राह्यं न ग्राह्यं कुण्डलाकृतिम्

अथ विश्वदिग्ज्ञानम् सूर्यादिग्रहाणाम्

इष्टकाले तु तत्प्राग्नेछाद्यश्च स्वदिग्शकैः ४७६ स्याद्या-
दिशां चिह्नयुता

माशां तु संयातः साकानां तु समाचरेत् अंकस्तत्रा-

* सूर्यग्रहणे स्पर्शकाले चन्द्रवृत्तस्य पूर्वस्यां रविवृत्तस्य पश्चिमं भ-
वति सूर्यग्रहणे मोक्षकाले चन्द्रवृत्तस्य पश्चिमे सूर्यस्य पूर्वशिं भव-
ति चन्द्रग्रहणे स्पर्शं भूभागाः पश्चिमांशे चन्द्रवृत्तस्य पूर्वशिं गच्छति
चन्द्रग्रहणे मोक्षं भूभागाः पूर्वशिं चन्द्रवृत्तस्य पश्चिमांशं भवति

दिचिह्नः स्यात्स्वेष्टव्यासोत्पकुण्डले ४७७ ^{वृत्ते} आद्यकस्य ^{प्रथमचिह्न}

समाशयालांछनत्वऽन्यमुच्यते ^{तुल्य} अन्याऽकोपरितंदवा ^{चिह्न}

आद्यकमूर्धितस्यच ^{प्रथमं} ^{ऊर्ध्वकृतं} स्यैवोदिते पात्रे तद्विंबस्यदि ^{ग्रह}

शाभवेत् छाद्यस्याशाशके ^{दिशः} र्वत्ते कृत्वा काष्ठाप्रयचित्ता ^{दिशां} ^{पू. द. प. उ.}

४७८ तत्र मध्यग्रहस्यैव काले स्याच्छीतदीधितेः केन्द्र ^{चं} ^{मध्यग्रहस्यास्य}

यो भूमिभाचन्द्रविम्बयोरन्तरंशरम् ४८० भास्करग्रह ^{चं} ^{सू.}

णाऽईस्यकाले भास्करचंद्रयोः विम्बयोः केन्द्रयोर्भेद ^{सू.} ^{चं}

स्याद्वा एतदक्षिणोत्तरं ४८१ छाद्याद्वा दकयोर्विम्बकेन्द्र ^{अन्तरंशरं द. उ.} ^{विद्यमाने व्यासार्द्धे}

योरऽन्तरंशरम् ^{वाणं} प्रोक्तं यतस्तत्तत्तत्रव्यासैक्यार्द्धविर ^{उ.}

च्यते ४८२ छादकादुत्तरे छाद्ये चेतदाद्वा दकस्यच ^{द.} ^{वि. व्यासार्द्धे}

वृत्तकेन्द्रादक्षिणेतु छाद्यव्यासदलस्यच ४८३ अंगु ^{तुल्य} ^{चिह्न}

लैः समितस्थाने लक्षणविलिखेद्बुधः चेच्छाद्ये छादकाद्या ^{द.}

स्ये स्यात्तदा द्वा दकस्यच ४८४ वृत्तकेन्द्रादुत्तरे तु छा ^{उ.}

द्यव्यासदलस्यच अंगुलैः समितस्थाने लक्षणविलिखे ^{वि. व्यासार्द्धे} ^{तुल्य} ^{चिह्न}

त्तथा ४८५ तच्चिह्नमादिदेशः स्याच्छेषमऽग्रहणं भ ^{स्थानः}

वेत् ^{अग्रहणं} ^{विमव्यास} अग्रहणयोग्यं ^{अग्रहणयोग्यं}

वेत् अग्रहणयोग्यं कव्यासे हित्वा तत्स्याद्ग्रहोचितम् ४८६

३५६
शरं

ग्रहणायोग्ये

परमसिद्धान्ते

ग्रहणमानांशुः

बाणग्रहोचितेद्विवातच्छेषग्रासमुच्यते

अथ ग्रासयोजनानयनम्

ग्रासाः

विद्वव्यासः

स्वस्वछन्नाऽगुलाऽभ्यस्ताः स्वस्वविस्तारयोजनाः ४८७

किं व्यासाः

स्वस्वव्यासाऽगुलैरासाः स्युः स्वस्वग्रासयोजनाः वृत्त-

कणज्ञानम् वृत्ताऽभ्यन्तरसंस्थस्य तद्वृत्तस्पर्शक-

४ कणस्य

१ सु

स्य च ४८८ चतुरस्त्रस्यैकबाहोर्वर्गस्य द्विगुणस्य च

मूलतद्वृत्तविस्तारतुल्यं कणचित्तद्वयेत् ४८९ एवंगोल-

कण

क

स्य विस्वस्य वाऽपि व्यासं भवेच्छ्रुतिः कणव्यासदलं चाऽ-

पि स्यादऽर्द्धस्याशये खलु ४९० । २४१३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते

परमसिद्धान्ते ग्रहणाधिकारश्चतुर्दशः १४

अथ महापातानयनम्

प्रयोजनार्थे

गणितागतयोगस्य तुल्ययोगाऽथ वासरे इष्टकाले तु

नक्षत्र

नक्षत्र

नक्षत्र

यद्गस्यात्तद्गस्वेष्टममुच्यते १ सांनिध्ये हर्षणस्यैव

पातः स्याद्व्यतिपातकः तद्वै धृति सांनिध्ये पातो वै

पातनामज्ञानम्

३५७

धृतिसंज्ञकः २ दिग्घान्धृष्टुद्वितामार्गभागान्स्वराणि
^{क्र. क्र. ध. १३/३१} विपर्ययात् भावेदत्वाव्यतीपातो भेदत्वावैधृतिर्भवेत् ३
^{गत घटी} भुक्तलिप्तास्तयोः स्वष्टभस्यभोगकलाहताः षट् त क-
^{६६ भक्ताः} रुद्धताः स्पष्टाः स्थुर्यताकलिकास्तयोः ४ ताः प्रायोगकले-
^{लैर्धुक्ता} र्मुक्तागणितेनागतस्यच योगस्यार्धदिनेमध्यकालश्चै-
^{काले} वाऽत्रतद्भवेत् ५ तन्मध्यसमयेयुक्त्वाकल्पितेषंकलादि-
^{सू. चं.} कम् अग्रेष्टुजायतेमध्यकालेस्वर्यशशांकयोः ६ आ-
^{सू. चं. का} नयित्वास्फुटक्रान्तिमऽग्रेष्टुचस्फुटाऽपमम् आनयेत्स्व-
^{सू. सू. चं. चं.} स्वमध्याऽग्रकालोत्थाऽपक्रमाऽन्तरम् ७ लिप्ताद्यंकल्पिते
^{परिभक्तं} षस्यलिप्तासस्याल्लवादिकम् स्वस्वक्रान्तिजवंचाऽथ-
^{सू. चं. वं सू. का} मध्यकालोत्थयोस्तयोः ८ चन्द्रभास्करयोः क्रान्त्योर्भे-
^{अत्य} दन्त्यूनयदाभवेत् अग्रेष्टोद्भवयोः क्रान्त्योर्विश्लेषात्त
^{गतमातं} जतस्मृतम् ९ प्राततद्वयस्ततोभोग्यसुध्यकालात्समी-
^{भोग्यपातं} रितम् चन्द्रायनज्ञानम् मार्गशिःस्संस्कृतश्चन्द्रो
^{१० उ. ४ द.} मृगकर्कादिषट्कगः १० सौम्यापागऽयनस्थस्तुविज्ञे-
^{उ द. चं.} यस्तद्विचक्षणैः पातनामज्ञानम् स्यातामेकायन-
^{पुल्या}

३६८

परमसिद्धान्ते

गतीयदिशीतांशुभास्करो ११ चक्रमेव्यतयोस्तुत्या-
क्रान्तौवैधतिसंज्ञकः पातः स्याद्यदितीत्यातामऽनुत्या-
यनगौभवेत् १२ षड्रमेव्यतयोस्तुत्याऽपक्रमेव्य-
तिपातकः तत्पातस्तु भवेदिन्द्रोर्बाणाऽपक्रमसंस्कृती
यदिचन्द्राऽपमेष्वंशगोलयोरऽन्तरं भवेत् चन्द्रस्या-
ऽपक्रमाद्वृचन्द्रबाणयदा भवेत् १४ मार्गशीर्षसंस्कृत-
स्येन्द्रोः पदेयुग्मेऽपरपदम् स्यादोजेतुसमज्ञेयत्वाऽस्त्वऽ-
त्राऽर्कपदाश्रयम् १५ संस्कृतस्यविधोर्मार्गभागेस्तत्त-
त्पदलिखेत् इन्द्रोयुग्मपदस्थस्यप्रस्फुटाऽपक्रमं यदि
स्त्रयस्याऽपक्रमादऽल्पतत्पातंगतमुच्यते चेद्वृ-
मैष्यपातस्यात्तत्तद्व्यस्तपदऽपर १७
पाताभावज्ञानम् एद्विपक्षाऽपक्रमस्याद्वाऽप-
क्षाऽधिकंस्फुटम् यत्रचेत्तत्रतत्पाताऽभावंगोलेसमे-
स्मृतम् १८ एद्विपक्षाऽपमसन्द्वेगोत्थंभिन्नगोलके-
न्यूनवाऽप्यऽधिकंशीघ्रंवेगोत्थंचस्फुटीकृतम् १९
यत्रचैवतथाएद्विपक्षाऽपक्रमकंतथा तत्रतत्पादिदितैः

पातमध्यकालानयनम्.

३५५

पातयोगाऽभावमुदीरितम् २० चेन्मनमन्दवेगोत्थं
रुद्धिपक्षाऽपमं भवेत् तच्छीघ्रजवसंभूतं रुद्धिपक्षाऽप
मं स्फुटम् २१ इत्यधिकं यत्र तत्राऽपि पाताऽभावमुदीरितं
पक्षाऽपममन्दवेगोत्थमधिकं यदि २२ स्यात्स्व-
ल्पमाशुवेगोत्थं पक्षाऽपमं स्फुटम् तदा पाताऽभाव
मुक्तं चतुर्थ्यस्तेषां न संभवम् २३ पातमध्यकालान-
यनम्. चन्द्रभास्करयोर्मध्यपूर्वेष्वोद्भवयोर्बुधैः प्रस्फु-
टक्रान्तिभेदांशास्तत्र गोलद्वयेतयोः २४ तत्सप्तोद्भवयोः
स्पष्टक्रान्तिवेगांतरांशकैः भक्त्वा दिनादिकलब्धगतपा-
ते सदा ऋणं २५ मध्यप्रागिष्टवारदौ भोग्यपाते धनख-
लु दत्वा पाताऽर्द्धसमयं पातमध्यं चतुर्ध्ववेत् २६ मध्यप्रा-
गिष्टकालान्तु पातमध्यं यथा भवेत् तथा तत्पातमध्यात्तु
पातमध्यं मुहुमुहुः २७ आनयेत्प्रस्फुटं पातमध्यमेव
विचक्षणीः पाताऽर्द्धे प्रस्फुटक्रान्तिसाम्यं चन्द्रार्कयोर्भेद-
त २८ यत्र गोलद्वये क्रान्त्यो भगिद्यं चन्द्रसूर्ययोः भेदव्या-
सांशखण्डव्यादूहू स्याच्च तयोस्तदा २९ तत्र नैव हि

^{पाताद्विकालात्पूर्वपश्चाच्च चं सू} पातः स्यात्पातमध्याभयत्रच बिम्बव्यासांशकैक्या-
^{चं सू} द्विद्वित्यं चंद्रार्कयोस्तयोः ३० ^{चं सू उ दः का अंतरं} भेदंगोलद्वयेक्रान्त्योपा-
^{मध्यात्पूर्वं पश्चात्} तमध्याभयत्रच स्याद्वावत्कालपर्यन्तं तावत्पातस्थि-
 तिर्भवेत् ३१ ^{१०} पातस्पर्शपातमोक्षानयनम्.
^{पाताद्विकालं} र्वाङ्गलिमादयहीनंतुपातमध्यक्षणांबुधैः कृत्वा तत्त-
^{चं सू} क्षणे चंद्रसूर्ययोरऽपमाऽंतरम् ३२ ^{का} नित्यंगोलद्वयेभा-
^{हारं} गपूर्वतद्भाजकम्भवेत् ^{पूर्वेष्विष्टेषु} तत्रेषु द्वयसंभूतचन्द्रभास्के-
^{चं सू विव्यासांशं} रयोस्सदा ३३ ^{यो} बिम्बव्यासांशकैक्याऽर्द्धदिग्भं भाज-
 कभाजितम् स्यात्फलं लिप्सिकापूर्वज्ञेयं तद्गुणकंबुधैः
 ३४ तंतथापातमध्ये तु कृत्वा युक्तो नितं पुनः तत्क्षणा-
^{चं सू} द्रवयोश्चंद्रसूर्ययोरऽपमाऽंतरम् ३५ ^{का} भाजकं जाय-
^{चं सू बिम्बव्यासांशं} ते व्यासरवण्डयोगाद्गतं तथा भाजकेनोद्धृतं लब्धं लि-
^घ साद्यंगुणकम्भवेत् ३६ एवंचतुर्विकारंतुलिप्साद्यं
 गुणकंबुधैः पूर्वकालोद्भवंपातमध्यतः पातमध्यके ३७
^{स्प} हित्वा पातस्पर्शः स्यादग्रकालोद्भवस्सदा युक्त्वा तस्या-
 तमध्ये तु पातमोक्षक्षणां भवेत् ३८

संक्रमपुण्यकालनयनम्.

सू. चं. मं. बु. क. शु. श.

वेगादीर्भाजितास्वाङ्गैर्युक्तव्यासाङ्गुलाः स्मृताः पु-
ण्यस्थित्यङ्गैर्लिप्ताः प्राक्पश्चात्सूर्यादिसंक्रमात् ३५।

२४५२ . श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभ-
विरचितेपरमसिद्धान्तेपातयोगाधिकारः

पंचदशः १५

अथ यंत्राधिकारः

गो. यं. स्वस्थानाः क्षांशकैस्तुल्यस्थानेऽंकव्यक्षतोत्त-
रे कृत्वा तन्निजभूस्थानं पिण्डयंत्रेतु कथ्यते १ निजभू-
सन्मुखं व्यक्षंतु स्वव्यक्षंतु दुच्यते स्वव्यक्षाद्यदुद्योव्य-
क्षंतस्मान्निजपलांशकैः २ तुल्यांशेष्वन्यभागाख्ये
गोलाः च्छिन्नालिखेत् तंचिह्नं भूतलं ज्ञेयं कृतगो-
लेयथोचिते ३ स्वस्थानात्कुण्डलं गोले सर्वतः स्वनं वा-
शकैः दूरेतत्क्षितिजं वृत्तंतद्गोलपरिधेः समं ४ तस्मिं-
श्चतुर्दिशं च स्वस्थाने केन्द्रात्समालिखेत् पूर्वदक्षिण-

योर्मध्ये^{द. ६०} या^पश्चिमयोस्तथा ५ पश्चिमोत्तरयोर्मध्ये^{प. ६० उ.}
^{उ. ६०} तद्दुत्तरपूर्वयोः स्वांकांशाः^{६०} स्युरतो दृष्टि वृत्तचक्रल^{सितिज ३६०}
 चांशकितम् ६ मूलदैत्यालयगोले^{कुमेरौ} त्वदग्रदैवालयभवे-^{सुमेरी}
 त् मध्यव्यक्षगतं तेंद्रास्तिर्यक्चक्रलवाः^{३६०} स्मृताः ७
 गोले मेरुकुमेरुभ्यां वृत्तान भ्रनवोमितान् चक्रांशौ रं^{६०}
 कितान्कृत्वा पण्डितैरुर्द्धकुण्डलान् ८ स्वस्थानात्स-
 र्वतः^{६०} स्वांकांश्च यंत्रांशकुण्डलान् लिखेत् नित्यं मेरु-
^{सुमेरु कुमेरौ} द्वये लग्नपूर्वाऽपूर्वयुतं तथा ९ व्यक्षीणां सितिजं वृत्तं^{प.}
^{३६०} कृत्वा चक्रलवां कितम् तद्गोलपरिधेस्तुल्यं यद्दृत्ताभ्य-
^{सुमेरु कुमेरुभ्या} न्तरं भवेत् १० मेरुभ्यां संयुतं नित्यं चक्रकृत्तं विधाय च
^{३६०} चक्रांशौ रं कितं तस्यैकत्रा^{क्रा} ऽर्धे व्यक्ष्मालिखेत् ११ व्य-
 क्षात्तूभयतो भागान्क्रात्यंशान्ता न्परिस्मरेत् सर्वव्य-
^{३६०} क्षगतं वृत्तं विषुवत्कुण्डलं भवेत् १२ तच्चक्रांशां कितं
 कृत्वा चिह्नं व्यक्षस्थले लिखेत् तर्कि घनतलि सांशौ स्तु-
 ल्यं स्थानेऽक्तो भयात् १३ वृत्तचक्रकरन्दत्वात् तत्स्वक्रा-
^{क्रा} न्तिस्थले ग्रहं ज्ञात्वा तत्सितिजा^{य.} दृत्तात्वे टयावद्यदऽ

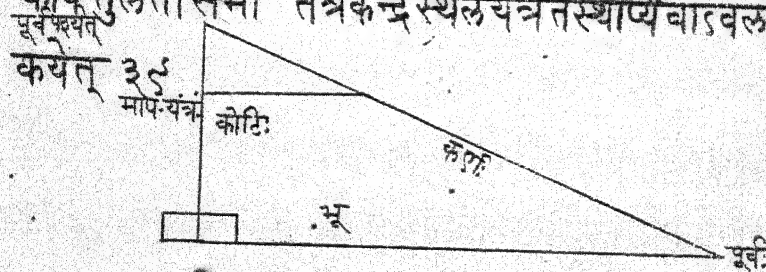
न्तरम् १४ स्वस्थानपृथिवीगर्भाद्यंत्रांशशस्ते भवन्ति हि
 स्वस्थानाद्ब्रह्मदिक्सूत्रं दृष्ट्वा यत्र गच्छति १५ तस्माद्या-
^{द उ.} म्योत्तरासन्नभागाः स्युः ^{अ.} स्वदिगंशकाः तद्गोलस्याऽच-
^{पातालम्} लंतुल्यभूमौ तद्गतलस्थलम् १६ दत्वा गोलोऽर्द्धदेशं तु
 विज्ञेयं स्वस्थलं बुधैः तस्मान्निर्जाशयं विद्वाननयेत्स्व-
 धिया सदा १७ सप्तवृत्तयंत्रम्. चक्रं धातुमयं कृत्वा
 तद्वृत्तानद्रिसम्मितान् कृत्वा सर्वाऽधिकं वृत्तं ^{क्रां.} क्रान्तिवृ-
 त्तमुदीरितम् १८ ^{क्रां.} क्रान्तिवृत्तोनवृत्तं तु प्राक् ^{पू.} पश्चा-
 द्द्वृत्तमुच्यते ततोऽल्पं क्षितिजं वृत्तं ततोऽल्पं व्यसंगं-
 तम् १९ ततोऽल्पं व्यसङ्गवृत्तं ततोऽल्पं याम्यसौ ^{द. उ.} म्यगं
 सर्वाऽल्पयंत्रभागानां वृत्तमऽत्र मुदीरितम् २० ^{३६०} चक्रां-
 शैरंशकितानेतान्संयुक्तांस्तु यथोचितान् कृत्वा गोल-
⁺ शयं विद्वाननयेत्प्रज्ञया सदा . २१

अथ रात्रिगतकालज्ञानम्.

^{तुरीय} रात्रौ चक्रादियंत्रेण रेखं च्चाऽवलोकयेत् ये प्रासा-
^{अ.} स्तत्रयंत्रांशशस्ते स्तत्खेटो दयाद्गताः २२ जायन्ते याः

कलास्तासुरवेचराकेदियाऽस्त्योः कालयोऽरं तरं
 प्रहोदया ज्ञतकला सु यथा वि तस्वर्णद्वारा त्रिगतस्यात्
 व्योमगोदया द्रास्करस्यच २३ अस्तन्यूनाऽधिकं
 स्वर्णद्वारा त्रिगतं भवेत् अज्ञातकोटिमानानयनम्
 चक्रपादाऽशयत्रस्य भामार्गेण लेनवा २४ अज्ञात
 कोटिशीर्षे तु दृष्टा तत्रैव तं दृढम् कृत्वा तद्यंत्रयोर्मध्ये क-
 एस्मिन्नस्पृशन्नरम् २५ कल्पितं स्थापयित्वा तु शंक्रऽग्रा
 द्वापयेन च दृष्ट्वा भूमिलिखेच्चिह्नं मध्यं नातलचिह्नयोः
 २६ हारः स्यात्लक्षणाऽज्ञातकोटिमूलाऽन्तराहतम् शं-
 कुं हारोद्धृतं लब्धं तत्कोटे मनिमीरितम् २७ शंक्रऽशै-
 मपियेन्मापकाले नातलचिह्नयोः मध्यं तल्लक्षणाऽज्ञात
 कोटिमूलाऽन्तरं तथा २८ तच्चिह्नं प्रतिबिम्बः स्यात्तच्छं-
 कुलं च सुच्यते तल्लम्बं तद्दृगौ च स्यात्स्वेदा भानयने स्व-
 लु २९ शंकुमूलांकयोर्मध्यं वस्त्वा भासमुदीरिता वस्तु
 लम्बोच्यते वस्तोराभास्वेष्टनराहता ३० वस्तुदैर्घ्ये दृष्टा
 लब्धं तत्प्रभासमुदीरिता गम्यागम्यफले यत्स्था
 नस्याशयंतत्तु पूर्वकिंवा वचनमतम् ३१ चाम्यंदक्षकरेज्ञे

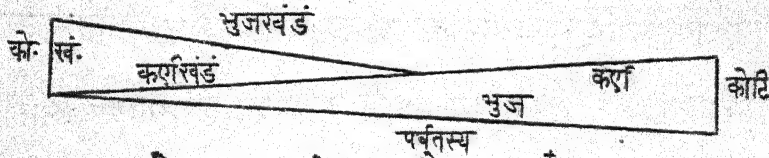
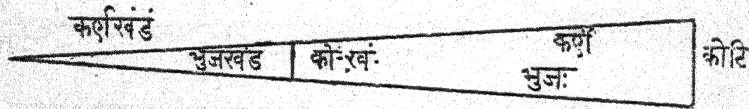
यंसौम्यं वामकरे भवेत् पृष्ठं पश्चान्मतं केन्द्रात्स्वस्थानं
 केंद्रमुच्यते ३२ मापकयंत्रम् वंशयष्टीसमंशंकुं
 वीतिहोत्रकरोन्मितम् युक्तिधातुमुखोद्भूतं कृत्वा तस्य
 दलस्थलात् ३३ अग्रादन्तं नलिका व्यासतुल्यं रिक्तं समा-
 चरेत् रिक्ताऽग्रे त्वग्रतोऽधस्तादंगुलद्वयै समिते ३४
 छिद्रं सूचीपथं कृत्वा तूभयत्र विनिर्गतम् धातून्त्यां नलि-
 कांसाऽर्द्धहस्तां रिक्तसमां शुभाम् ३५ कृत्वा तस्यास्तु
 चैकाऽग्रादंगुलद्वयै समिते देशे रंघं शुभं कृत्वा निर्गतं
 चोभयत्र च ३६ नलिका रिक्तयोश्चिद्रयोगं सूच्या यथा-
 तथा कृत्वा दृढं च रं रिक्ते नलिका भ्रामकं शुभम् ३७ रव-
 द्वाकेन्द्रादधोदेशे चोर्ध्वत्कर्णयोर्युतिम् कृत्वा केन्द्रद्वयं
 जातमेवं धातुसमुद्भवम् ३८ कृत्वा केन्द्रद्वये छिद्रे शं-
 कोर्वर्तुलता समौ तत्र केन्द्रस्थले यंत्रं तं स्थाप्यैवाऽवलोक्य

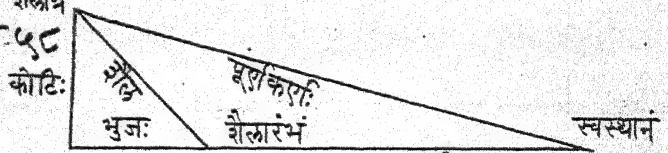
पूर्वख्यं नलिकायास्तु छिद्रेणैव विचक्षणैः दृष्टातत्रैव तं.
 बर्द्धा सुदृढं नलिका मुखम् ४० समन्ताद्भ्रामयन्पश्येत्तद्दृ-
 त्तं तत्र जायते नल्यङ्ग्रनरयोर्मध्येतिर्यग्बाहुभवेत्फलम् ४१
 तस्माद्बुद्धन्तु यत्कोटिरूपं तद्द्वारमीरितम् नलिकारिक्तयो-
 ग्छिद्रयोगस्थानं शिरं भवेत् ४२ तद्भूमिशिरयोर्मध्ये को-
 टिरिच्छा समीरिता इच्छाहतात्फलाद्द्वारभक्ताल्लब्धं भुजं
 भवेत् ४३ तद्भुजं तस्य वृत्तस्य व्यासाद्बुद्धं समुदीरितम्
 तद्भुजं दर्शिता भूः स्यादेतत्स्थानं समेक्षितौ ४४ चेदेतच्छं
 कुमूलस्य स्थानं कर्णसमंतदा दर्शिता धरणी कर्णतुल्या ज्ञे-
 या विचक्षणैः ४५ चेदेतच्छं कुमूलस्य स्थानं कोटि समंत-
 दा दर्शिता काश्यपी कोटि सदृशी समुदीरिता ४६ यत्त्वे-
 तन्नलिकायुक्तं यंत्रं तन्मापकं भवेत् आदिः स्यात्कर्णख-
 ण्डोऽत्र बाहोः खण्डं फलं भवेत् ४७ इच्छापूर्णात्रिंशं किं
 वा फलं तत्कोटिरखण्डकम् इच्छाहतात्फलादादिभक्ता
 त्पूर्णा फलं भवेत् ४८ फलं स्यात्कर्णखण्डोऽत्र दोः खण्डत्वा-
 दिरुच्यते इच्छापूर्णा भुजं किं वा कोटिरखण्डं फलं भवेत् ४९

स्यादादिः कोटिस्वएडस्तुदोः स्वएडफलमुच्यते पूर्णकोटि
^{दुक्कुटं} ^{भु} ^{दुक्कुटं}
 स्तुवांछावाकएस्वएडफलं भवेत् ५० वेधंलम्बोच्यते लम्बं
^{दुक्कुटं}
 कोटिरऽत्र समीरिताः कोटिस्वर्द्धभुजस्त्वऽत्र बाहुं ^{भु} स्थि
^{भु}
 ग्भुजो भवेत् ५१ बाह्वऽग्रकर्णयोः किं वा कोट्यऽग्रकर्ण
 योस्तथा योगस्थानंतु विज्ञेयं कर्णारंभस्थलं बुधैः ५२

प्रकारान्तरेण कर्णरूपस्य शैलस्य चारंभस्थानसदृशं
 स्थाप्य तन्मापकयंत्रं शैलारंभक्षितौ ^{भु} भूमम् ५३ पश्येत्
^{पर्वता}
 नलिकाऽग्रेण शैलाऽग्रं चाऽग्रतो यवा शैलारंभंततो लब्धं
 यत्कर्णं तिच्च भूर्भवेत् ५४ तत्रोक्तेन प्रकारेण बाहुं ^{भु} कोटिं
^{स्व}
 समानयेत् प्रकारान्तरेण चेन्निजस्थानतो दूरे ^{पर्वतः}
^{कर्णः + रूपः} ^{क +} ^{पर्व}
 श्रवणाकृतिः ५५ स्वस्थानाच्छ्रवणाकारशैलाऽग्रमऽव
^{पश्येत्}
 लोकयेत् तद्वक्त्रसूत्रसमां भूमिं कृत्वा स्वस्थानभूतले ५६

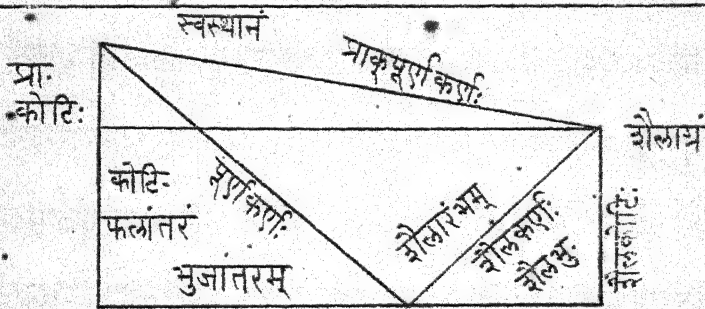
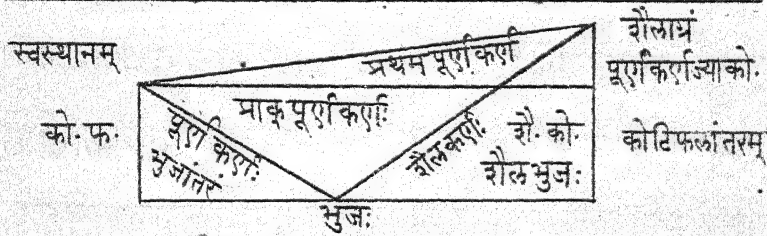
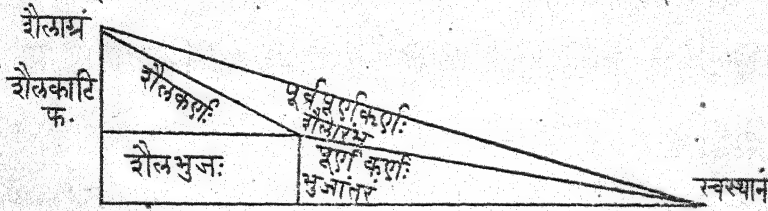
यत्र तन्मापकं स्थाप्य तन्नत्यऽग्रे एलोकयेत् प्राप्नोयद्भु-
 जस्त्वत्र तत्कर्णं पूर्णमुच्यते ५७ स्वस्थानात्तन्नगारम्भ-
 स्थानं यावद्यदंस्तरम् तत्पूर्णाकर्णजे बाह्यो हित्वा शैलभु-
 जोच्यते ५८

मूर्णाकर्णोद्भवा कोटिः कोटिः स्यात्तन्नगस्य च तत्कर्णाकार-
 शैलस्य दोः कोटिर्वर्गयोर्युतेः ५९ मूलं तच्छ्रवणाकारशैल-
 कर्णमिति भवेत् शैलारम्भस्थलाच्च तस्यात्स्वस्थानंतुन-
 तोन्नतम् ६० शैलारम्भस्थलं दृष्ट्वा यत्पूर्णाश्रवणं भवेत्
 तत्पूर्णाकर्णजे बाहुं ज्ञेयमत्र भुजांस्तरम् ६१ तत्पूर्णाकर्ण-
 जां कोटिं ज्ञेयं कोटिफलांस्तरम् बाहुंस्तरं तु तत्पूर्वपूर्ण-
 कर्णोद्भवे भुजे ६२ हित्वा शैलभुजं प्राग्वद्विज्ञेयं गणको-
 त्तमैः चेच्छैलाऽग्राभिजस्थानमुच्चं कोटिफलांस्तरं ६३
 प्राक्पूर्णाकर्णजां कोटिं हित्वाऽद्रेः कोटिरुच्यते स्वस्थाना-
 तन्नगाऽग्रं चेदुच्चं कोटिफलांस्तरं ६४ कोटिं प्राक्पूर्णा-
 कर्णोत्थां युक्त्वाऽद्रेः कोटिरुच्यते स्वस्थानात्पर्वतारम्भ-

देशंचेदुन्नततंदा ६५ पूर्वपूर्णाश्रवोद्धूतेलम्बेकोटिफलाऽन्त-
रम् द्वित्वात्तत्पर्वतस्यैवतत्रकोटिः समीरिता ६६

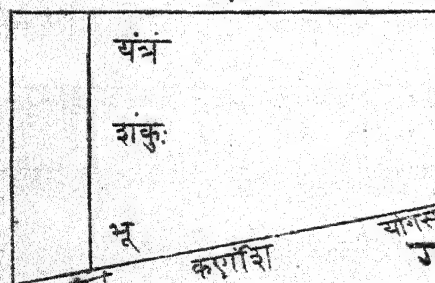
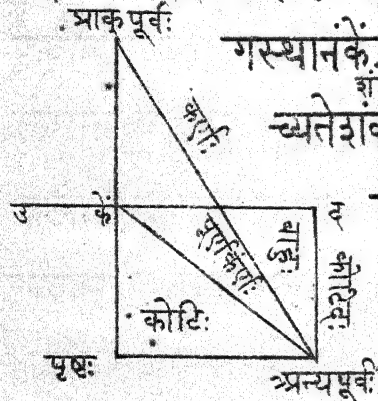
पूर्वरव्यपृथिवीस्थानाद्यत्स्थानस्य प्रयोजनम् दृष्ट्वा तत्स्था-
नकं केन्द्रात्प्राग्वत्तन्मापकस्य च ६७ नत्स्यद्विगुणोऽप्यते
या भूस्सा पूर्णाश्रवमुच्यते प्राक्पूर्णाश्रवत्संस्थितारेखा ज्ञेया
तुल्यधरोऽर्धुधैः ६८ पूर्णाश्रवोद्भवां कोटिं ज्ञेयं याम्योत्तरं

भुजम् पूर्णकणोर्द्भवो^उबाहुःपूर्वाऽर्द्धकोटिदः स्मृतः ६९
 पूर्वरव्यपृथिवीकेन्द्रमध्येतद्वसुधाभुजः स्यात्तत्कोटिद
 योर्भेदं^{अंतर} कृत्वातज्जायतेभुजम् ७० दोर्वगत्पूर्णकणोत्थि-^उ
 कोटिवर्गाऽन्वितात्पदम्^{मू} कर्णितत्पृथिवीज्ञेयातत्रपूर्वद्वया-^{पू}
 ऽन्तरे ७१ याम्योत्तरगतात्सूत्रात्पृष्ठेपरवनयदा प्राक्पूर्-^{द. उ.}
 वकेन्द्रयोर्भेदेतत्पूर्णाश्रिवजंभुजम् ७२ युक्त्वातज्जायते
 बाहुस्तद्बाहोर्वगसंयुतात्^उ अन्यपूर्णाश्रिवो^{भू}द्भूतकोटिव-^क
 र्गाश्चयत्पदम् ७३ तत्कर्णितुधराज्ञेयात्प्रागऽन्यवना-
 ऽन्तरे प्रकारान्तरेण प्रयोजनिकदेशस्थं पर्वतं यदि जा-^{पर्वत}
 यते ७४ तच्छैलस्य शिरं^{पर्वत} हृष्टात् हृक्सूत्रसमस्थलम् कृ-
 त्वातत्रस्थिते नैवयंत्रेणाऽद्रेः शिरंतथा ७५ हृष्टायालभ्य-^{हृक्}
 ते भूमिस्तत्कर्णं पूर्णमुच्यते एवंप्रवातजलादीनां वेधात्पूर्-^{क.}
 णाश्चुतिर्भवेत् ७६ पूर्णाश्रवणसम्भूताकोटिः कोटिः समी-^{क.}
 रित्वा प्राक्पूर्वाच्छैलमूलाऽन्तर्भेदं कर्णं भुजोच्यते ७७
 दोः^उ कोटिवर्गयोर्योगान्मूलं यत्तच्छुतिर्भवेत्^{क.} तत्कर्णं प्राग्-^{पू}
 नाऽद्वयऽग्रमध्ये भूमिरुदाहृता ७८ तच्चैव वेधपूर्वरव्यम-^{शैल}

ध्येभूमिरुदीरिता वेधस्त्वऽत्रगभीरत्वंवेधः कोटिप्रजाय
ते ७५. कणकार भूमौकोटिभुजानयनम्.

स्थाप्यमापकरंयंत्रकेंद्रे तुल्यंयथोचितं तद्भाएडाऽग्रा-
च्छ्रुवाकारभूमौसूत्रंतुल्यमितम् ८० दत्वातत्सूत्रभूयो-

गस्थानकेंद्राद्यदुन्मितम् तत्कण्ठिऽशो-
च्यतेशकोर्गभीभाएडाऽग्रयोस्तथा ८१
मध्यबाहुलवंप्रोक्तवर्गयोरऽ
न्तरान्तयोःमूलकोट्यंशकं
ज्ञेयंकोट्यंशंचभुजांश-
कम् ८२ पूर्णकण्ठाहृतं कृत्वाकण्ठिऽशेन समुद्धरेत्

भाएडाग्रं
पूर्णकोटिभुजौस्या-
तांतत्पूर्णत्रिवणोद्भवौ ८३
विनायत्रेणगम्या-
गम्यमानानयनम्.

एकजातिसमेभूमौकेंद्रंचस्वस्थलेलिरवेत् केंद्रात्पूर्वाऽ
भिगारेखांदत्वाभूमौयदिद्वया ८४ केंद्राद्वामकरचिह्नं

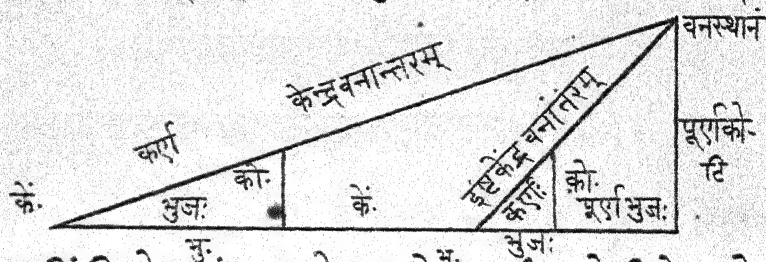

ग्रंथाऽन्तरेणैवपूर्वकेन्द्राऽन्तरं भवेत् ५१ याम्यकेन्द्राऽन्त-
रेणघ्नगुण्यंचाऽप्यत्र भाजितम् याम्यग्रंथाऽन्तरेणैव
केन्द्रपूर्वाऽन्तरं भवेत् ५२ पर्वतमानानयनम् शैलाऽ
ग्रंकेन्द्रतोदृष्टापूर्वसंज्ञतदुच्यते प्राक्^{पू}सूत्राऽधःस्थलेकिं-
चिदूरेचिह्नं समालिखेत् ५३ चिह्नेकोट्याकृतिं शंकुं^{पू} प्राक्
सूत्रस्पृशकं न्यसेत् चिह्नकेन्द्राऽन्तरे बाहुः स्याच्छंकुः को-
टिसंज्ञकः ५४ दोः^{भु}कोटि वंग्यो योगिसूत्रं कर्णमुदीरितम्
तत्कर्णैकैरिव एडः स्याद्दोः^{भु}खंडं तद्भुजं भवेत् ५५ तच्छं-
कुः^उ कोटिखंडः स्यात्तत्सौम्या^दद्वापि दक्षिणात् दृष्ट्वा प्राक्
संज्ञकं प्राग्वत्तद्दृक्^{पू}सूत्रतले युतम् ५६ कोष्टं चतुर्भुजं प्रा-
ग्वत्कार्यं स्यान्नातलाद्यथा कृत्वा तथा भुजंचोर्ध्वं संज्ञं ग्रं-
थं प्रकीर्तितम् ५७ कर्णैरिव एडा हतं सौम्यकेन्द्रयोर^उऽन्तरं ज-
थाः ग्रंथसौम्यान्तरेणाप्तं भूमिः कर्णाकृतिर्भवेत् ५८ त-
च्चैव पूर्णैकैः^{शंकु} स्यात्पूर्णैकैर्हितं नरम् भक्त्वा श्रवणं
डेन स्याच्छैलाऽग्रतलाऽन्तरम् ५९ दोः^{भु}खण्डं पूर्णैकै-
र्ग्रंथैरिव एडविभाजितम् लब्धं शैलतलात्केन्द्रं यावत्पूर्णभु-

जंभवेत् १०० एकपूर्वस्थलादऽन्यपूर्वस्यैवा^{प्रयोजनं}शयं यदि बु-
द्ध्या तत्र तदा पूर्वरीत्या पूर्वाऽन्तरं वदेत् १०१ एकपूर्वादिऽन्य-
पूर्वनीचोच्चं तु यदा तदा ज्ञात्वा लम्बपदस्थानं बुद्ध्या चाऽ-
ग्राऽन्तरं वदेत् १०२ .

अथ प्रकारान्तरेण गम्यागम्यमानानयनम्.
केंद्रं तु स्वस्थलं ज्ञेयं यस्याऽर्थस्तद्वनोच्यते केंद्रान्निजे-
च्छयादत्वा हक् सूत्रं वनसन्मुखम् १०३ कर्णः स्यात्केन्द्र-

तः किञ्चिद्दूरे बाहुं प्रकल्पयेत् तद्वोः कर्णाऽग्रयोर्मध्ये सत्को-
टिं चाऽपि कल्पयेत् १०४ साकोटिस्त्वादिकोटिः स्यात्तद्बा-
हुं वर्द्धयेत् तथा तद्गुणेषु लिखेत् केंद्रं तत्केंद्राद्वनसन्मुखम्
१०५ हक् सूत्रं स्वेच्छयादत्वा तद्वितीयः श्रवोच्यते इष्ट
केन्द्राख्यतो बाहुं रूपं सूत्रं प्रकल्पयेत् १०६ तत्सूत्रकर्ण-
योर्मध्ये कोटिं प्राक्कोटिसम्पिताम् दत्तैवं यन्दवेद् बाहुस्त-

द्वितीयं भुजोच्यते १०७ केन्द्रद्वयोऽन्तरेणान्नो बाहुबन्धिः

५. उत्तरोद्धृतः स्वस्वपूर्णं भुजंशेयंकोटिस्तेनैवमर्दिता १०८

स्वत्वाऽत्येन भुजेनासा पूर्णकोटिः समोदिता पूर्णदीःको-
टिवर्गेर्व्यान्मूलकेंद्रवनाऽन्तरम् १०५ विज्ञेयंवाऽप्यऽने-
नैवसर्वाऽगम्यफलं भवेत् उदाहरणम्

आकाश ब्रह्म ५३ प्रथमकेन्द्रान्तरम्पूर्णाकारः ८० प्रथम-

पूर्णभुजं. ६४ पूर्णकोटिः ४८ द्वितीयकेन्द्रवनान्त.

रं द्वितीयपूएकिर्णः द्वितीयपूएभिजः ४० पूएर्ण

कोटि: ४८ केंद्रयोरन्तरं २४ केन्द्रान्तरबाहु

ल्याकोटि: १८ केंद्रान्तरभुजोत्पकर्णः ३०प्र

थमबाहुः १६ प्रथमाकोटिः १२ प्रथमकर्णः २०

प्रथमद्वितीयमुजान्तरम् ६ द्वितीयबाहुः १०

द्वितीयाकोटिः १२ द्वितीयकर्णवर्गः २४४ द्वितीयभुजाइ-

इं प्रथमपूर्णाकणन्ति कोटिः २५^१/_२ प्रथमकेन्द्राद्वितीय

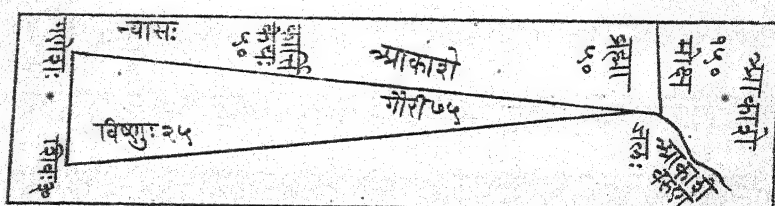
भुजान्तबाहुजंकर्णः $४२\frac{१}{३}$ उदाहरणम्.

यथागणेशादुत्तरेस्वाग्नि ३० मित्तेशिवः गणेशात्पश्चिमे ५० रवेषुमित्तेका-

तिर्कैयः कार्त्तिकैयोत्तरे तत्त्व २५ मिते विष्णुः कार्त्तिकैयोपरि द्वाकाशे
 पंचाद्वि ७५ मिते गौरी शिवाद्विष्णुदिक् स्वर्गे तद्गणेशात्कार्त्तिकैयदिक्
 स्तूत्रे जलः गणेशात्कार्त्तिकैयस्तूत्रे जलोपर्याकाशे वरुणः जलाद्विष्णो-
 स्वाक्ष ५० मिते ब्रह्मा ब्रह्मस्थानोपरिविषतिस्वर्वाणन्दु १५० मिते मोक्षः
 सर्वेषां द्वयोर्द्वयोरन्तरं वद यथा शिव विरंच्योरन्तरम् १ शिवमोक्षान्तरम्
 २ शिवविष्ण्वन्तरम् ३ शिवजलान्तरम् ४ शिववरुणान्तरम् ५ तथा वि-
 ष्णुगणेशान्तरम् १ विष्णुगौर्यन्तरम् २ विष्णुब्रह्मान्तरम् ३ विष्णुमो-
 क्षान्तरम् ४ विष्णुजलान्तरम् ५ विष्णुवरुणान्तरम् ६ गणेशगौर्यन्तरम् १
 गणेशजलान्तरम् २ गणेशवरुणान्तरम् ३ गणेशब्रह्मान्तरम् ४ गणेशमो-
 क्षान्तरम् ५ गौरी शिवान्तरम् १ गौरीजलान्तरम् २ गौरीवरुणान्तरम् ३
 गौरीब्रह्मान्तरम् ४ गौरीमोक्षस्थानान्तरं योजनान्वद ५.

अथ स्वाशयस्थाने प्रत्यक्षाङ्गुला नयनम्.

स्वाशयस्थानस्वस्थानभेदं यद्योजनादिकम् ११० तत्स्थान-
 नविवरं ज्ञेयं तत्प्रत्यक्षविधौ रवतु शीतांशोर्मध्यलोकस्य
 व्यासाद्भूव्यासवर्जितात् १११ यत्स्वएडं तद्द्वरं ज्ञेयं च त्रैका-
 ऽङ्गुलयोजनैः संहत्वा स्थानविशेषं हारभक्तं च तत्फलम् ११२
 विज्ञेयाः स्वाशयस्थाने तद्भूपाङ्गुलयोजनाः तैराप्ताः स्वा-
 शयस्थानजातमानस्य योजनाः ११३ तैर्दङ्गुलाः स्वाशय

स्थानेज्ञेयाः प्रत्यक्षतोबुधैः प्रत्यक्षोत्थाङ्गुलैर्निघ्नास्ते
 रूपाङ्गुलयोजनाः ११४ स्वांशयस्थानमानोत्था योजनाः
 परिकीर्तिताः निजाऽभिप्रायदेशोत्था योजनास्तुविभा
 जिताः ११५ तत्प्रत्यक्षसमुत्पन्नैरङ्गुलैः स्वांशयस्थ-
 ले तत्फलंविबुधैर्ज्ञेयास्तद्रूपाङ्गुलयोजनाः ११६ तेहा-
 रयोजनैर्निघ्नाश्च^चनैकाङ्गुलयोजनैः संभक्ताः स्वांशय
 स्थानस्वस्थानविवर^{अतरे}फलम् ११७ स्याद्गम्याङ्गम्यमा-
 नस्यमार्गे^{सीतिजम्}स्थिं योजनादिकम्

अथ सूक्ष्मांशकज्ञानम्.

केशविस्तारवेदांशयावत्सूक्ष्मांशकाः शुभाः ११८
 स्युः सूक्ष्मकरणेत्वेवंस्यात्सर्वत्रफलं शुभम् येनयंत्रे-
 एकेशस्यविस्तारं^{व्या.} त्रिंशदं^{३०}ङ्गुलम् ११९ दृश्यतेतेनयं-
 त्रेणजायन्तेसूक्ष्मभागकाः अथसमभूकरणरीतिः
 शंकोरऽग्रादऽधोदेशोकिंचिद्दूरेमितेशुभम् १२० बाहु^{भु}
 वद्योजयेत्कीलमूर्द्धकीलं तुतद्भवेत् तद्वच्छंकुतलास
 नेशंकौकीलं प्रयोजयेत् १२१ कीलंतलाऽभिधंतस्या

त्सूत्रं भाराऽन्वितं सुभम् सरलचोर्द्ध्वकीलाऽग्रान्तला

ऊर्द्ध्वकीलं

ऽग्रं प्रस्मृशोद्यदि १२२ तच्छुङ्कुस्तु यथायो-

मं कं

ग्यमूर्ध्वभूतमुदीरितम् शङ्कुकोटिसमं ज्ञेयं

ज्ञेयोकीलोचदोः समौ १२३.

तलकीलम्

प्रकारान्तरेण समभूकरणरीतिः

गोली

किं वा शङ्कुशिरे भाएडं तिर्थ्य ग्वंशाऽर्द्धसदृश

म

मृ अप्रष्टाशाज्वक्रकृद्दीर्घसूता ढ्यवा जलाऽन्वितम्

पारदं

१२४ काचेनाऽन्तरितं कृत्वा तद्वं

भाएडं

भाएडं भाएडगंसमम् स्याच्चेत्तन्नायथायो-

ग्यमूर्ध्वभूतमुदीरितम् १२५.

शं कु

अन्यप्रकारेण समभूकरणरीतिः

खट्वाकेन्द्रगतस्थानेशंकौ छिद्रं समाचरे-

त् तद्रं ग्रान्तगतं सूत्रं तूलोत्थवाऽन्यवस्तुजम् १२६

तत्सूत्राऽग्रद्वयं बद्ध्वा पूर्वोत्तरेष्वङ्कुषु धेयैः एषा खट्वा प्रसि

द्धा स्यादऽत्रनामूलसंयुतम् १२७ गोलरूपं महाभारं

कृत्वा स्यात्तन्मरः समः एष तु देशकः प्रोक्तस्तुल्यभू-

करणे सदा १२८ तुरीययंत्रेण समभूकरणीतिः
^{तुरीय}

चक्रपादांशयंत्रस्य चाद्यं[†] द्वांशस्यादिमस्थले दत्त्वा तत्केन्द्र

जं सूत्रं पश्येत्तद्भापथेन च १२९ इष्टाशां दृश्यते यत्र तत्पृ
^{छा मार्गदि पश्येत्}

थ्वीयंत्रकेन्द्रयोः विश्लेषप्रमितं चोच्चदेशं ज्ञेयं विचक्षणैः

१३० तोयप्रवाहमार्गादौ तुल्यभूकरणे किल अग्रंतज्जल-
^{जल कृत्यं सम}

मार्गस्य किंचिन्नीचं समाचरेत् १३१ समभागविषम-
^{विषमांश}

भागज्ञानम्. ओजभागविहीनस्तु तोयश्चादशपूर्व-
^{जल दर्पणादि}

कः यं पश्यति तंतं तु दृश्यत्येव निश्चयात् १३२ कस्य-
^{१० अ.}

चिच्चैकरवेतस्य बिम्बं नेत्रांशकवत्समम् नास्तीति निश्च-

याज्ज्ञेयं यतोऽदृश्यो न दृश्यते १३३ रात्रौ सूर्य्यदिको
^{सूर्य}

ऽदृश्योऽप्यऽत्रादृश्य उदीरितः सर्वतोऽन्तरितो यत्तुत-

द्वात्तन्नाऽत्र कीर्त्तिता १३४ अथ मत्स्ययंत्रेण दिक्सा-

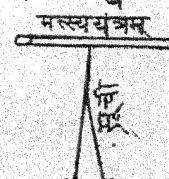
धनम् ग्वाल्पूरे लभ्यतेऽन्यत्र चुम्बकः कुत्रचित्तथा दि-

क्साधनं भवेद्यंत्रं त्रैषु तच्चुम्बकोद्भवम् १३५ दृष्ट्वा य-

त्प्रस्तरो लोहं तंतं त्कालेऽवकर्षति वालोहः

यं प्रस्तरं

प्रस्तरं दृष्ट्वा यंतं तत्राऽवकर्षति १३६.

तं ज्ञेयं चुम्बकं तस्य मत्स्यवद्यन्त्रमाचरेत् ^{समभू} तुल्यभूमिस्थ-
 ले सूचीमूर्द्धीकृत्वा ततो बुधैः १३७ सूच्यऽग्रेस्थापयेन्म-
 त्स्य मध्यं तिर्च्य क्तया तथा ^{दिवान्} अष्टाशास्त्रं कुरु चैव कृत्वा
 मत्स्यमुखः सदा १३८ उत्तरे दक्षिणे तस्य पुच्छो गच्छति
 नित्यशः ^{उ.} भवेन्नाकर्षणं दूरालोहं चुम्बकयोर्मिथः १३९
 पुष्टमाकर्षणं ज्ञेयमेवं चुम्बकयोर्मिथः ^{परस्पर} चुम्बकादिपदा-
 र्थस्तु ह्युत्तरादऽन्यदिङ्मुखः १४० कदाचिद्भुज्यते यर्हितं ^{दिवान्}
 त्राग्वन्मत्स्यमाचरेत् ^{उ.} तर्हितन्मत्स्ययन्त्रेण तद्विक्तः साध-
 येदिशाम् १४१ चुम्बकोद्भवयोर्मत्स्ययन्त्रयोस्तु परस्परं ^{पुच्छपुच्छयोः मुखमुखयोः संधिगः}
 जायते संयुतिः ^{दिवान्} पुच्छमुखयोर्नैकयोस्तयोः १४२ तन्मत्स्य-
 यन्त्रसांनिध्ये यद्दिग्वाचुम्बकः स्थितः तद्विक्लं मत्स्ययन्त्र-
 स्थलांगूलोयातिवामुखः १४३ तत्र याम्योत्तरे मत्स्ययन्त्र-
 पुच्छस्तु वामुखः न हियात्यऽथ तद्दृश्याऽदृश्यं चुम्बक-
 योर्भवेत् १४४ शक्तिः समाबुहस्त्वल्पमाकर्षत्येव नि-
 श्रयात् ^{मुख} पुच्छं पुच्छो मुखं वक्रः संत्यजत्येव निश्रयात् *
 १४५ शंकुयन्त्रज्ञानम् ^{शं} शंकुयदिच्छया कार्यं दी-
 नं ^{स्वेच्छया} चुम्बकादिधिशक्त्या वामत्स्ययन्त्रमुखं यदि दक्षिणेण तत्पुच्छमुत्तरे खलु गच्छति १४६

घवाद्वादशां^{१२}गुलम् शंकुः^{शं}स्याद्वृत्तयंत्रस्यव्यासा^{१३}र्द्धे
 नोन्मितः^{तुल्यः}समः १४६ वर्तुलोऽग्रेलघुस्तौत्येधातुजो^{१४}मूल-
 जोथवा तच्छंको^{छा}भिऽग्रमध्यां^{शंको रत्रस्य}शकारकस्यलघुस्यच
 १४७ मूलां^{१५}शंस्थापयेत्केन्द्रे^{अर्द्धे}ऽग्रस्येष्टेचोर्द्धितस्यच
 स्वदेहशंकुज्ञानम्. स्यान्निजेन्द्रां^{१६}गुलैरं^{चरण}घ्निरंगं
 स्वाकांगुलैर्भवेत् १४८.

अथपथदण्डयंत्रात्समार्द्धसमस्थानात्स्वे-
 ष्टेद्वादशभागशंकोः सूक्ष्मद्वयायानयनम्.
 दण्डकाष्ठमयकृत्वादीर्घवेदकरोन्मितम्^{वशकाष्ठजम्} अव्यगंसह
 ढंतुल्यंकोमलंचसुवर्तुलम् १४९ पथदण्डोच्यतेतत्तुप-
 थदण्डस्यमस्तकात्^{१७} द्वयंगुला^{१८}ऽधःस्थलेमार्गदण्डेवर्तु-
 लरूपकम् १५० रंध्रं^{१९}तिर्य्यगतंकृत्वातदं^{२०}घ्रेसूत्रमेख-
 लाम्योजयेन्मेखलासूत्रं^{द्विदशागुलम्}वितस्तिप्रमितं भवेत् १५१
 सूत्रमूला^{२१}ऽग्रयोयेगंकृत्वास्यात्सूत्रमेखला पूर्णतिस-
 थदण्डं^{२२}तुसूय्यंशैः^{चिह्नितं}परिलक्षितम् १५२ स्वस्वां^{२३}शऽव
 यवैः सूक्ष्मैश्चां^{२४}कितंसंविधायच तद्वर्त्मदण्डभाया

स्तुष्ट्याशयेष्टक्षणेबुधैः १५३ यथानपथदण्डस्यमूलं
 त स्ति^धतिपूर्वकम् तत्रभाग्रहणस्थानं प्रस्पृशत्येवतत्त-
 था १५४ गृहीत्वामेरवलाऽप्रांशमुत्कर्णीकारपाणिना
 लम्बवन्मार्गदण्डन्तुदत्वाभाकरसन्मुखे १५५ मार्गद-
 ण्डाऽग्रवृत्तस्यप्रांशस्यभागोद्भवाप्रभा तुल्यभूमिस्थ-
 ले किं वापट्टपूर्वसमस्थले १५६ वाऽर्द्धतुल्याऽवनिस्था-
 नेपट्टादौवाऽर्द्धतुल्यके यत्रस्पृशतितन्मध्यंछायाऽग्र
 स्थानमीरितम् १५७ तन्मार्गदण्डमूलस्यपरिधिप्रां-
 त्यजाप्रभा यत्स्थानं प्रस्पृशत्येवतन्मध्यंकेन्द्रमुच्यते
 १५८ तद्वाऽग्रस्थानतः केन्द्रदिक्शीर्षिश्रवस्वरूपकम्
 चेत्स्थानमुन्नतं तत्रयावदेककुलं भवेत् १५९ तावत्त-
 त्स्थानकं तुंगकं^{उच्च} एंशेयं विचक्षणेः छायाऽग्रस्थानकं
 चाऽत्रप्रांश्यांशकं परिगीयते १६० यत्रभाऽग्रस्थला
 केन्द्रदिक्पादश्रुतिरूपकम् स्थानकं जायते नीचं या-
 वत्केवलजातिकम् १६१ तावत्तद्देशकं श्रेयं नीचश्रव-
 णकंबुधैः तत्रभाऽग्रस्थलं चाद्यलक्षणसमुदीरितं १६२

यत्केन्द्राऽभिमुखंकर्णनीचकण्ठिदुच्यते केन्द्रदिग्वि-
 मुखंकर्णमुच्यते तुङ्गक^{उच्च}र्णिकम् १६३ एकजातिस्थलं चा
 ऽत्र पू^कर्णश्रवणमीरितम् अत्र कर्णशिस्थानमाद्यं ऽकं
 समुदीरितम् १६४ प्रां^{धु}ऽत्यां ऽकं प्रोच्यते कर्णप्रारम्भ
 स्थानकं तथा दोर्मूलं कोटिमूले स्यात्कोट्य^{शिर}ऽग्रे कर्णमस्त-
 कम् १६५ स्याद्वाह्व^{धु}ऽग्रस्थलं कर्णप्रारम्भस्थानमुच्य-
 ते आ^{पू}द्यां ऽकाऽदन्त्यचिह्नाऽन्तपथदण्डाऽत्यकं यदा
 १६६ तर्हि तत्पथदण्डं तु प्रां^{मार्ग}ऽत्याद्यां ऽकोपरिस्थले द-
 त्वाचा⁺द्यां ऽकतः प्रां^{मार्ग}ऽत्यचिह्नं तत्पथदण्डके १६७ यद्वा
 गंप्रस्पृशत्येव तद्दण्डांकमुदीरितम् सूत्रं गुरुपदार्था^{चि}
 दयंकृत्वा तल्लम्बदोच्यते १६८ आदिलक्षणादिभिन्न
 दिक्कंगम्यस्थलं भवेत् आकाशाऽभिमुखं प्रां^{धु}ऽत्यचि-
 ह्नादुत्थापयेच्छनैः १६९ पथदण्डाऽभिधंदण्डलक्ष-
 णाल्लम्बदंशनैः दद्याद्गम्यस्थले यावल्लम्बदोऽग्रे वगच्छ-
 ति १७० तावदुत्थापयेन्मार्गदिण्डमेव ततो यदा यस्मा
 दुत्थापनान्मार्गदिण्डाद^{धु}ऽत्यां ऽकतस्तदा १७१ आद्यां ऽ

काभिमुखं यातिलम्बदस्तु ततः स्थिरम् तच्चाऽध्वद-^{मार्ग}
 एडकं कृत्वा प्रांऽत्यांऽकोपरि संस्थितम् १७२ यद्वागं पथ^{मार्ग}
 दएडे स्यात्तद्वागल्लम्बदंतया तत्प्रांऽत्यांऽकस्थले द-
 त्वायल्लम्बंतत्रलभ्यते १७३ तल्लम्बस्सद्यलम्बः स्याद्वएडां
 ऽकस्थानतस्तथा आद्यं ऽकस्थानपर्यन्तं मार्गदएडं भु-
 जं भवेत् १७४ कोटिस्तत्सद्यलम्बः स्यात्कोटिदोर्वर्गयोग^{भु}
 जम् मूलं नीचाच्चकएः स्यात्तत्क्षयस्वश्रुतिर्भवेत् १७५^{नीच ऊ. उच्च ध. कर्ण ऊ. ध. क.}
 दएडांऽकाऽद्यं ऽकयोर्मध्ये पथदएडः श्रवं भवेत् स्वर्णतत्स-^{मार्ग क. नी. ऊ. ध.}
 द्यलम्बन्तु तु गनीच श्रवं भवेत् १७६ यत्र गम्यस्थले वेधं^{उच्चकर्ण ऊ. सद्यलम्ब प्रात्यचिह्नय}
 स्यात्तद्वेधोऽर्थसम्मितम् आद्यं ऽकेस्तम्भमारोप्य चाद्यं-^{श्री}
 ऽकंस्तम्भमस्तके १७७ कृत्वास्तम्भतलात्सूत्रं वेधा-^{कएरूपं}
 न्तं योजयेद्दृढम् तत्सूत्रं तच्छ्रुवाकारविज्ञेयं पण्डितो-^{क.}
 त्तमैः १७८ पूएश्रवणकं यत्र पथदएडाऽधिकं भवेत्^{मा.}
 पूएकएशिरस्थानात्पथदएडोन्मितस्थले १७९ तत्र द्वे-^{क.}
 कं श्रवणं स्थानकं जायते तथा तच्छेषस्थानकं चाऽ^{मार्ग}
 पि पूएश्रवणकं मतम् १८० तत्पूएश्रवणं यत्राऽयनदएडा.

द्वादशांगुलशंकोश्चायानयनम्

४२५

धिकं तथा जायते तत्र तत्पूर्णा कर्णमिस्तकतस्तथा १८१

पथदण्डोन्मितस्थाने द्वितीयोऽस्य श्रवस्य च आरम्भस्था-

नमेव स्यादेवं बुद्ध्या बुधोन्तमैः १८२ केन्द्रभागाऽन्तर-

स्थानात्स्वसुगम्यस्थलान्तथा कोटीन्समानयेत्सर्वान्स-

र्वकर्णान्समानयेत् १८३ स्वश्रवक्ष्यकर्णचक्षेत्रमद्वध-

नंसदा कर्णानां संयुतिं कृत्वा स्थानसूत्रंतदुच्यते १८४

संयोगं लब्धबाहूनां कालबाहुस्तदुच्यते कोटीनां स्वर्ण-

संज्ञानां संस्कारस्याऽवशेषकम् १८५ युक्त्वा धनमृणां

द्वित्वा सूर्ये तज्जायते हरः कालबाह्वाहतं सूच्यं हारामं स्वे-

ष्टभा भवेत् १८६ मापयोग्यधरोऽन्त्याऽशमेवं भाऽग्रस्थ-

लं भवेत् स्थान्मापोचितभूमूलदेशंतत्केन्द्रकं तथा १८७

तत्र मापकदण्डेन मापयित्वैव पण्डितैः भूमिमापोचितां

तत्र कर्णैर्व्यं दैर्ध्र्यमुच्यते १८८ संस्कृतिस्स्वर्णकोटी-

नां स्वर्णनैच्योऽकमतम् तत्केन्द्राद्बाहुयोगंतु तत्र के-

न्द्राद्भुजं स्मृतम् १८९ अथ द्वादशांगुलशंकोश्चाया-

नयनम् अंगुलैर् र्कमिस्तुत्यं दीर्घं सद्भुजकाष्ठजम्

* नैच्यनीचता ओच्योच्चता.

वाहस्तिदन्तसम्भूतंवाधातूत्यं^{तुल्य}चकोमलम् १५० कृत्वा
 सुवर्तुलंकीलं^{शकु}तन्मूलपरिधेः समम् कीलाऽग्रपरिधिंकृत्वा
 कीलाऽग्रादंगुलोन्मितम् १५१ स्यान्नराधः स्थलंयन्त-
 वृत्तचरणसम्मितम् ^{परिधि} तच्छकु^{कील} परिधेः कृत्वातावत्सूच्या
 कृतिनरम् १५२ कृत्वातच्छकु^{कील} मूलाच्च^{श्रीच} द्वांगुलौ च स्थ-
 लान्तथा स्वेष्टभापातपर्यन्तसमभूमध्यमस्थले १५३
 स्वेष्टेतकीलकस्थाप्यतद्वाऽग्रंयत्रगच्छति तत्स्थानात्के-
 न्द्रपर्यन्तं^{१२} द्वादशां^{कील} दशां^{छा} दशितेनच १५४ शंकुदैर्घ्योन्मि-
 तेनैवकीलेनाऽन्येनमापयेत् तल्लब्धंस्वेष्टभाजेयाद्वांगु-
 लाद्याविचक्षणैः १५५ तत्रनामूलवृत्तातदेशभास्पर्शि-
 तंभवेत् केन्द्रंस्वस्मतरं स्थूलंकेन्द्रंनातलमध्यमम् १५६
 घटीयंत्रज्ञानम्. घटिकापूर्णे^{जलस्थ} तोयस्य^{६०} तोल्येषष्टयं-
 शकंपलम् स्यात्ताम्रमयकुम्भस्याऽधोभागसदृशंशुभं
 १५७ तोल्येऽल्पकेंद्रं^{छिद्र} द्वाढ्यं^{६०} दत्वाबन्धेऽमलेजले तत्पू-
 र्णपतनंरवांगवारंषष्टिंघटीषुच १५८ चेत्स्यात्तदा
 घटीयंत्रं प्रस्फुटं तत्प्रकीर्तितम् .

अथदण्डयंत्रेणानाभाभागानयनम् शंकु-
ज्यार्द्धलवानयनम् यंत्रांशकोट्यंशानाम-
थान्नितयंत्रांशानांज्यार्द्धनियनम् यंत्रांशा-
नामर्थादुन्नतयंत्रांशानांज्यार्द्धनियनम्.

स्वेष्टे तद्ब्रह्मच्छायानयनम्.

५७/१७/४२

सरलं

पूज्यांशैरकितंचैव सुदृढं दण्डमाचरेत् १५५ अव्यगं
तस्य दण्डस्य मूलं दत्वा समक्षितौ दण्डं भाकएव दत्वा
तस्याऽग्रं वेतसन्मुखे २०० दण्डाऽग्रा लम्बकं दत्वा त-
ल्लम्बपतनस्थलम् स्यात्केन्द्रं केन्द्रपर्यन्तं दण्डमूलस्थ-
लाद्भुजम् २०१ मापयित्वैव दण्डेन लभ्यन्ते तत्र ये लवाः
स्युस्ते कीलप्रभाभागास्तेषामऽर्द्धेऽङ्कुमाचरेत् २०२
तन्मध्यांशकोच्यते केन्द्रपर्यन्तं मध्यलक्षणात् अन्त-
रंजायते चाऽर्द्धबाहुर्मध्यांशको भयात् २०३ तुल्यको-
ट्योक्तौ दण्डमध्यतुल्यौ तु कर्णौ दत्वा तत्कर्णयोर्मि-
र्गे दण्डमूलस्थलान्तथा २०४ तद्दण्डकोन्मितौ स्थानौ
केन्द्रात् तुल्यस्थलंगतौ स्यातांतौ तु स्मृतौ कोटि रूपौ नृ-

ज्याऽर्द्धकोन्मितौ २०५ अत्रनाभालवाउक्ताएकावा-

एकत्रावाधांशाः

दण्डाधाभागः

धाऽशकाःखलु दण्डमूलान्तदऽग्राऽतंग्राद्यं भूसन्मुखं

ग्रहः सन्मुखेदेयम्

छा अंश

३२८२।४३।९

मू

शकम् २०६ शंकुभालववर्गानात्पूज्यवर्गाच्चयत्पदम्

शंकुज्यार्द्ध

तद्भवेन्नृज्यकारवण्डभागाद्यंकोटिस्वरूपकम् २०७ ना-

शंकु छा.

भाऽशा यंत्रकोट्यंशज्याऽर्द्धांशाः समुदीरिताः शंकु

ज्याऽर्द्धांशकाश्चोक्ता यंत्रांशज्यादलांशकाः २०८

५८

नागाक्षांशांशकितं कृत्वा दण्डदैर्घ्यन्तुतस्य वै पूज्या-

५७।९७।४२

०।४२।९८

५७।९७।४२

धिकांशकं छित्वा स्याद् दण्डपूज्यलक्षितम् २०९

शंकुछायालवा

शंकुमा

शंकु अर्द्ध

शंकुभानयनम् नाभाभागाहृतं कीलनृज्याखण्डा-

भक्तं

शकोद्धृतम् जायते तद्ग्रहच्छाया तच्छंकोस्स्वेष्टजा

स्फुटा २१०

अथ तुरीययंत्रेण यंत्रांशज्ञानं शंकुज्यार्द्ध-

शकज्ञानम् शंकुछाया भागज्ञानम्

तुरीय

चक्रपादांशजं यंत्रलोके यंत्रमुदीरितम् अंशास्म-

आकाश

स्थलाद्यंत्रे केन्द्राऽन्तर्गगनं भवेत् २११ खांकांशस्था-

६९

क्षितिर्बु

क्षि

सम्भूमौ

नतः केन्द्रयावद्यंत्रे कुजं भवेत् अंकं तु त्यावनी कृत्वा

तद्भूगर्भमुदीरितम् २१२ यंत्रप्रसार्यतद्भूमौ भूगर्भेयं
 त्रकेन्द्रकम् दत्त्वा भूगर्भतः खेटदिक् सूत्रेण्योमसंज्ञकम् ^{आकाश}
 २१३ दत्त्वा तत्र हितद्यंत्रमांकाशाऽभिमुखं दृढम् ऊर्द्धी
 कृत्वेव तत्काले प्रतियंत्रांशकादिषु २१४ कृत्वा न्चारम्भ-
 कं सूक्ष्मसूच्यऽग्रेण यदंशकात् सूच्यऽग्रजाप्रभायं ^{छा}
 त्रकेन्द्रे तत्त्वे च रस्य च २१५ याति तद्भागं क्षेत्रं तत्का-
 ले तद्ग्रहस्थलम् ^{+ रूप} वालम्बाकारसूत्रस्य युत्तया तद्व्योम ^{आकाश}
 समुखम् २१६ ऊर्द्धीकृत्वा कारदौ तु यंत्रं न्यस्य ग्रहस्य तु
 दिक् सूत्रे च हितत्काले प्रतियंत्रलवादिषु २१७ तथान्वार
 म्भकं सूक्ष्मसूच्यऽग्रेण विधाय च ^{अश} छायासूच्यऽग्रजाया-
 तियंत्रकेन्द्रे यदंशकात् २१८ तल्लंबं तद्ग्रहस्थानं तत्स-
 एोक्षेत्रमेव च तद्भागस्थानपर्यन्तं ये स्युरुन्नतभाग-
 काः २१९ तत्र ते यंत्रभागाः स्युरिष्टे यंत्रांशकस्थलात्
 यत्सूत्रं यंत्रकेन्द्राऽन्तं तत्कर्णं पूज्यसंमितम् २२० स्या-
 त् ^{छा} तद्भागसंज्ञं च तद्दृष्टिं श्रवणं भवेत् तत्र यंत्रांशकस्था-
 नाद्यंत्रांशज्यादलोन्मितम् २२१ यदऽधोऽभिमुखं

^{आकाशसंज्ञातं} ^{शकु} ^{शकु}
 सूत्रं व्योमान्तलम्बरूपकम् नृज्याऽर्द्धजायते नृज्याऽर्द्धा
^{आकाश} ^{शकु} छा
 ऽभ्रसंयोगकस्थलात् २२२ केन्द्राऽन्तंचाऽन्तरं कीलभामा-
 लय + यंत्रस्यक्षितिजाग्र +
 गस्थानकं भवेत् कोट्याकारकुजाऽग्रतु स्यात्तत्राकाश-
^{ज्यार्द्ध} ^{५७/१७/४२} ^{शकुमानुह}
 सन्मुखम् २२३ यंत्राऽर्द्धज्यादलेनासंपूज्यकीलाहृतं भ-
^{छा} ^{शकु छायाकर्ण} ^{अंतर} ^{छा} ^{क्षितिज}
 वेत् भाकणस्यानृभाकणवर्गभेदपदकुभा २२४ तत्कु-
^{खडा} ^{भु}
 जाऽग्रोर्द्धतस्तिर्य्यकशय्याहोर्दंडरूपकम् दत्वासूच्यदि-
^{न्यासात्}
 कंसूत्रमुखयुग्मारकस्यच २२५ अधिकांङ्गाऽर्द्धवि-
 स्तारादऽधिकं तत्क्षणेदृढम् तस्याऽग्रं सूचिकाऽग्रं स्या-
 त्तद्वएडाकारकस्यच २२६ कृत्वाऽधोदेशके केन्द्रादूरे
 तद्वएडकोन्मिते चिह्नमऽत्र समस्थानेऽन्यत्राऽप्येवंधि-
^{मुद्रया}
 याचरेत् २२७ इष्टेतद्ब्रह्मदिकसूत्रेतुल्यभूमएडलस्थ-
^{क्षितिज} + ^{आकाश}
 ले कुजासन्नोर्द्धखस्थानाद्भारयुक् सूत्रसंज्ञकम् २२८
^{क्षितिज} ^{वि}
 सूचिकाऽग्रस्युशान्दत्वातत्केन्द्रासन्नलक्षणे जायतेत-
^{पुराधि} +
 द्यथायोग्यं यंत्रमाकाशसन्मुखम् २२९ कोणप्रदयंत्र-
^{ऊर्द्ध}
 विधानम् तिर्य्यगूर्द्धभुजौ यस्य भवेतां वसुसमिती
^{भुजस्थ} ^{भुजयोः}
 एकस्यैव तयोर्मध्ये षण्मि तस्थानके बुधैः २३० कृत्वांङ्कं

वि. धज क१०
लक्षणादन्यबाह्विः प्रातंदशोन्मितम् स्याद्यदाश्रवणा
कारंस्तस्तौतर्हि भुजोऽस्फुटी २३१ तत्कोणप्रदयंत्रः स्या
त्काष्ठजोधातुजोऽथवा भृत्ययंत्रविधिः

पंचैहस्तोन्मितौ दण्डौ वा वंशौ तु क्षितौ बुधैः २३२ संप्र-
सार्य तयोस्वस्वमस्तकान्मुष्टिकोन्मिते कृत्वाऽधः
स्थानके योगं स दृढं स भ्रमं स्थिरम् २३३ तद्भृत्यः प्रो-
च्यते तद्वत्त्वं अन्य भृत्यं समाचरेत् भृत्यपादौ स्मृतौ वंशभा-
गौ योगादधोगतौ २३४ तद्योगस्थानतः कर्णरूपावधौ-
परस्परम् वंशयोरुपरिष्ठात्तः स्वेष्टे तत्त्वांशयोचितौ २३५
योगाऽधः पृथिवीदेशादूरे स्थाप्यो भयत्र च तद्भृत्यचर-
णौ तेन तद्भृत्यश्चोर्द्ध्वितो भवेत् २३६

दण्डसूत्रेणताराखेटप्रभानयनम्.

आकाशाऽभिमुखौ भृत्या वृद्धी कृत्वा समाऽवनौ तत्स्वे-
ष्टे स्वेष्टे धिष्ठ्यानां छाया ज्ञानां शया यच २३७ दण्डमूलाऽ
भिवक्त्रे तु दण्डाऽधान्मुष्टिकोन्मिते दूरे दण्डाह्वये स्थू-
लं गंभीराऽंकं समाचरेत् २३८ योजयेदेकं भृत्यस्य योगा-

ऽधोपक्षके दृढम् ^{अंगुल ४} गंभीरांऽकस्थले दएडं चैवं दएडाऽग्रसन्मु-
 खे २३९ दएडे ^{गंभीर} मुष्ट्युन्मिते दूरे दएडमूलस्थलान्तथा रु ^{चि.}
 त्वास्थूलं गंभीरांऽकं दएडं गम्भीरलक्षणै २४० अन्यमृ-
 त्युतिस्थानाऽधःपक्षे योजये दृढम् ^{नक्ष. मुनि. ध्रु. सू.} स्युस्तारा एयके पूर्वा-
 श्रखेटास्तत्खेटसन्मुखे २४१ दत्वादएडाऽग्र भागंतु ^{धा.}
 स्वस्थानाऽभिमुखंबुधैः दएडमूललवं दत्वायंत्रभामार्ग
 वत्स्फुटम् २४२ तद्दएडं स्थापये दृष्ट्या दएडाऽग्रा लम्बसू-
 त्रकम् दत्वा तत्कोटिस्वरूपंतु भाराढ्यंतत्तथा दृढम् २४३
 कृत्वा तद्दएडमूलान्तु सूत्रंतल्लम्बपार्श्वके दत्वा तज्जा
 यते बाहुर्बाहुलम्बयुतिस्थले २४४ दत्वा कोणप्रदं यंत्रं
 तद्यंत्रस्यैकबाहुगम् ^{भु.} दोः सूत्रं जायते चाऽन्यबाहुगं कोटि ^{भुज.}
 सूत्रकम् २४५ स्याद्वा ह्यंदएडदैर्घ्यस्याऽधोऽंशकंतत्र ^{प्रकाश}
 तत्क्षणै चेद्भवेत्तिमिरं द्योतकत्वा तर्ह्यऽग्निपूर्वकैः २४६
 दएडाऽग्रा लम्बसूत्रंतु दत्वा तत्कोटिस्वरूपकम् इत्थं समा-
 नयेद्बाहु ^{भु.} सूत्रंतत्कोटिस्वरूपकम् २४७ स्याद्दएडंतत्र ह ^{दक्षिण}
 कर्णतत्खेटालोक नक्षणै ^{अ. दक्षिणकाले} दक्षिणैर्कीलाऽग्रमध्य

तुरीययंत्रेयंत्रांशज्ञानम्

४३३

सूत्रगतं भवेत् २४८ वाभाऽग्रस्थांश्वुके द्रस्थकीलाग्राऽन-
मध्य कर्णं जल शंकु

रसूत्रगम् स्यात्तद्दृक्श्रवणसूत्ररूपं भामागस्थपकम् २४९
स्थानात्

लम्बसंपातदेशान्तुदण्डाऽधः स्थानभूमिगम् सूत्रतद्वड
समुखं धा. सूत्र

मूलाऽभिवक्त्रभासूत्रमुच्यते २५० शङ्कुमानांशकैर्हत्वा
शंकु

दोः सूत्रंतुततो भवेत् कोटिसूत्रप्रमाणेन स्वेष्टे तत्स्वेष्टभा
प्र. धा

भवेत् २५१ अथौच्यवेधात्वेष्टाया नयनम्.
शंकु

कीलवृक्षादिकं कीलरूपमौच्यमिहोच्यते औच्यसंल-
ग्र. जल आदर्श *

नरवेतंतुतो येवोत्तानदर्पणे २५२ सांस्थिते त्वेव नोद
वि.

ष्वातद्भूमावंऽकमाचरेत् औच्यमूलांऽकयोर्मध्यं शंकु-
शंकु

मानांशकाहतम् २५३ औच्यासंतत्फलं स्वेष्टे तत्स्वेष्टस्य
धा

प्रभा भवेत् तुरीययंत्रेयंत्रांशज्ञानम्
तुरीय

यंत्रव्यासाऽधिकस्याऽतिसूक्ष्मकस्य दृढस्य च २५४ सूत्र
नित्याय सूत्रस्य

स्यैव मुखं युक्त्वा यंत्रकेन्द्रे स्थिरं सदा पुच्छं भाराऽन्वि-

* दृक्कर्णपूज्यतुल्यं चेत्स्याद्दोः सूत्रविधिर्भवेत् यंत्रांशज्यादल

तत्र कोटिः सूत्रं भवेत्तदा २५३ नाग्रगेजोक्त भृत्येन निर्वाह्य-

प्रजायते भृत्यादग्रगताद्भूत्यमधिकं तत्र कल्पयेत् २५४

तं कृत्वा यंत्रांशग्रहणक्षणे २५५ यथा तद्यंत्रकेन्द्रस्य
 ६०९ पुच्छ

छाया स्वाकांशकस्थले याति सूत्रस्य लांगूल भारोभा-
 ६०९ आकाश

रबलेन च २५६ यंत्राधः स्थानतश्चोर्द्धदेशे व्योमे द्यः
 भूस्थशरित्वम् यंत्रकेन्द्रात् लंबरूप

कुस्पृशन् जायते तद्यथा सूत्रस्तत्केन्द्रालंबरूपकः २५७
 हस्तादि अंशसंयोग

स्यान्तथास्वकरादिस्थेयंत्रे तत्र विधाय च सूत्रभागयुति
 अंशा

स्थानभागारभाऽन्तरेऽंशकाः २५८ स्युर्येते यंत्रभागाः

स्युरुन्नतास्तद्ग्रहस्य च

अथ तुरीययंत्रेण स्वदिगंशैर्दिवसाधनम्
 तुरीययंत्रे

चक्रपादांशयंत्रन्तुसंप्रसार्य समस्थले २५९ तत्केन्द्र
 शंकु अंश दिगंश

स्थानरुद्धायां स्वेष्टजातत्वगस्य तु दत्त्वा तत्स्वेष्टदिग्भा-
 यंत्रांशेषु पू पः शंकपा यंत्र आकाशा

मतुल्ययंत्रलवेषु च २६० स्वप्रागऽन्यकपाले तु यंत्राका-
 पकपालेयंत्रक्षितिजात् ऊ दिगंशैः दः पू कपालेयंत्राकाश

शकुजात्क्रमात् सौम्यदिग्भागाकैर्यस्य यंत्राकाशकु
 दः पू कपालेयंत्रकुजस्थाने दक्षिणं दः दिगंशैः प्रा कपालेक्षितिजात् पकपाले

जस्थलम् २६१ स्याद्याम्यैर्दिग्लवैस्सर्वस्यात्तदुक्तविप-
 आकाशात्तत्र आकाशक्षिति- आकाशदः पः क्षितिजं

स्ययम् आकाशदक्षिणे यत्र स्यात्तत्रैवाऽपरे कुजं २६२
 ऊ क्षितिजम् पू आकाशा आकाश उः

सौम्ये यत्र कुजतत्र पश्चिमे गगनं भवेत् व्योमयत्रोत्तरे त-
 पू कुज दः क्षितिजं पू

त्रपूर्वस्यां क्षितिजं भवेत् २६३ याम्ये यत्र कुजप्राच्यात्

आकाशः

त्राऽभ्रकेन्द्रतो भवेत् भारयुक् सूत्रनिर्माणम्.

संज्ञादीनां

दीर्घाणां सप्तापूर्वाणां सरलानां त्र्यगुद्भवः २६४ स्यात्तन्तुः

समः

केवलस्तुल्यः सूत्रस्तन्नाऽत्र्यगुणितः स्पष्टसूत्राऽर्द्धतुल्यं

वासूत्रं द्विर्घाविधाय च २६५ तस्मिंश्च स्वबहुग्रंथी चकृत्वा

स्यादिष्टसूत्रकम् पंचहस्तोन्मितं दीर्घं सूक्ष्मं सत्केश-

दैर्घ्यं ह्रस्वत्वे स्थूलं त्र्यङ्गुलात्वांशरहितं

सहशम् २६६ वर्तुलं प्रस्फुटं पृष्ठयत् सूत्रसवदा समम्

मुखं

सूचीरूपसमं भारमति सूक्ष्माननं बुधैः २६७ तत्सूत्रस्य

मुखे युक्त्वा भारयुक् सूत्रमुच्यते स्वेष्टाशासंस्थप-

दार्थस्य मध्यभागदर्शनयुक्तिः भूत्याद्याधारसं-

आकाशः

स्थेतुकेन्द्रोर्ध्वो मसस्थिते २६८ तिर्यग्दण्डादिके के-

न्द्रदेशोर्ध्वे चिह्नमाचरेत् तच्चिह्नाद्भारयुक् सूत्रं दत्त्वाऽ

धः सम्मुखं तथा २६९ अथार्द्धसम्मुखं तत्र केन्द्रभा-

मुखं मध्य

राननाऽन्तरम् राजिकाबीजविस्तारसम्मितं संविधा-

य च २७० वेदहस्तोन्मितकोटिरूपं कीलस्वरूपकम्

दण्डकेन्द्राऽन्तरगतं सूत्रं भारयुतं भवेत् २७१ स्वेष्ट-

स्वासनं

दिग्भागतः पृष्ठदिक् सूत्रे स्वस्थलं भवेत् तत्र तत्स्वस्थ-

लात्केन्द्रस्वेष्टदिक्सन्मुखं भवेत् २७२ कृत्वा तत्स्वेष्टदि-
 केन्द्रमध्येऽतीसुक्ष्मलक्षणम् ^{चिह्नं तत्र} तत्रकेन्द्रस्थलात्किञ्चिद्-
 रेत्तुत्यस्थले स्फुटम् २७३ तद्दण्डकेन्द्रयोर्मध्यसूत्रं को-
 ऽदिस्वरूपकम् ^{पदार्थस्य} दृष्ट्वा स्वस्थानजः स्वेष्टदिक्संस्थस्य च
 यल्लवम् २७४ सांस्कनालोक्यते तद्विक्संस्थमध्यां ^{भागसचिह्नं न दृश्यते पदार्थस्य}
 शकं भवेत् ^{तत् पूर्व आदीना पश्येत्} दिक्संधीनपूर्वपूर्वाणामेवं चैवाऽवलोक्येत्
 २७५ दण्डयंत्राऽशयचाऽपि भृत्ययंत्रप्रयोजनम् ^{प्रयोजनम् तुरीयं} सूत्रेणै-
 वाऽनयेत्कोणप्रदयंत्राशयतथा २७६ चक्रपादांशयंत्रेण ^{प्रयोजनम् शकु}
 चक्रयंत्रार्थमानयेत् कोटिस्वरूपमात्रेण कीलयंत्रार्थ-
 मानयेत् २७७ स्वाभाहानिप्राक्कपालस्वच्छाया-
 दृष्टिपरकपालकालज्ञानम् ^{छाहानि} निजगुप्तदिनाऽर्धान्तं
 स्वाभाह्रासनिजोदयात् ^{पू} स्यात्तत्र निजयंत्रांशश्चरद्विरेव
 हि जायते २७८ तत्कालं प्राक्कपालं तु पूर्वाऽह्नं चैव तद्भवे-
 त् स्युः स्वगुप्तदिनाऽर्धेतुयंत्रांशः ^{जन्मतांशः} स्वोन्नतांशकाः २७९
 निजगुप्ताऽह्नखण्डात्तु स्वच्छायावर्द्धनं भवेत् ^{दिनार्धत्} निजगुप्ताऽ
 ह्नमानान्तं तद्यंत्रांशक्षयं भवेत् ^{हानिः} २८० तत्र तज्जायते का-

लंकपालं^{पं} पश्चिमाह्वयम् स्वपश्चाद^{पं} द्वसंज्ञं च स्वोत्तराः ।
 ह्राद्वसंज्ञकम् २०१ अत्रगुप्ता^{अर्द्ध} द्वस्वएडन्तु^{दिनार्द्ध} ज्ञेयं धर्मदलं
 बुधैः दण्डछायया ८ विनामण्डलं ८ विनातुरीय
 यंत्रेण ८ विनाचक्रयंत्रेण ८ दिक् साधनम् ।
 उत्तरादक्षिणा^उ किं वायेस्युः स्वस्वदिगंशकाः २०२ स्या-
 तेषामर्द्धभागानां^{ज्या} ज्यादिक् पूणां^{मार्ग} डिग्रमौर्विका पथदण्डे
 १ न्यदण्डे^श वाकीले⁺ वाद्यन्तमध्यमे २०३ पूज्यां^{५७१७१४२} अग्रमिता-
 नं^{छा} शान्कत्वात्तदण्डकोच्यते दण्डमूलांशभापातजातकं
 द्राह्वयस्थलात् २०४ ऊर्ध्वदण्डो^{छा} त्यभास्त्रेदण्डदैर्घ्यो^{छा} मि-
 तस्थले अंकतुल्या^{विह्व} ऽवनौ^{भू} कृत्वात्यक्तं यत्प्रभयास्थलम्
 २०५ तत्रभाभुक्तदेशस्या^{छा} द्वायास्संगमनोचितम् यद्दे-
 शंतद्भवेत्स्वेषकाले^{छा} भाभोग्यदेशकम् २०६ यत्रयाम्याः^{स्थानम्}
 स्वदिग्भागा^{दिगंवाः} श्छायाभोग्यस्थले^{छा} ऽवनौ^{भूमौ} प्राक्पालक्षणे^{पू} सौ-
 म्यसन्तुरवेला^{विह्व} छनस्थलात् २०७ दिक्पूणां^{भूमौ} डिग्रज्यकातुत्य-
 स्त्रेदत्वायथातथा दण्डा^उ ऽग्रम^उ ऽवनौ दण्डमूलं^उ केन्द्रस्थले
 तथा २०८ दत्वादण्डा^उ ऽग्रसंस्पृशस्थानमुत्तरमुच्यते प-

^पश्चिमाख्यकपालेतुयाम्या ^दयत्र दिगंशकाः २८९ उत्तरा ^उ
^{सन्मुखं}ऽभिमुखछायायातदेशेहिलक्षणात् ^{स्थाने}तद्वदएडाऽग्रकंद- ^{विह्वत्}
 त्वादिकपूर्णाऽग्रज्यकोन्मिते २९० सूत्रेतद्वदमूलंतुदत्वा
 केन्द्रस्थलेतथा दएडाऽग्रेप्रोच्यतेसौम्यं ^उसौम्या ^उयत्रदि
^{पू}गंशकाः २९१ तत्रतत्प्राक्कपालेतुदक्षिणाभिमुखेतथा ^द
^{धा}छायायातस्थलेभूमौदत्वादएडाऽग्रकंतथा २९२ तद्विक- ^{सन्मुखं}
^{जीवांश}पूर्णाऽग्रमौर्व्यऽशतुल्यसूत्रेऽंकतस्तथा दत्वातद्वदमूलं ^{विह्वत्}
 तुकेन्द्राख्येतत्ततोच्यते २९३ तद्वदएडाऽग्रस्थलेयाम्यंयत्र ^द
^{दिगंशाः}सौम्याश्चदिग्लवाः ^{धा}भाभोग्यस्थानकेभूमौकपालेपश्चि- ^प
 माह्वये २९४ दक्षिणाऽभिमुखेकाष्ठापूर्णाऽग्रज्योन्मिते ^द
^{वि}तथा सूत्रकेलक्षणादत्वादएडाऽग्रकेंद्रसंज्ञके २९५
 दएडमूलाऽशकंदत्वादएडाऽग्रेदक्षिणामतम् वादिकपूर्
^{१२}णाऽग्रमौर्वीध्वंकीलपूज्योद्धतफलम् २९६ दिक्पूर्णाऽ ^{५७११७१४२}
^{अस्तीतिस्मरेत्}ग्रज्यकामेवतत्रदएडनरस्मरेत् ^{शकु}अंशाऽर्द्धस्यतुपूर्णाज्या ^{अंतर}
 स्याद्यंत्रांशस्थलांतरम् २९७ यंत्रांशस्थानविश्लेषसू-
^उत्रेसौम्याश्चदक्षिणात् ^ददएडाऽग्रपूर्ववद्भूमौदत्वाकेंद्रस्थ-

कस्याऽर्द्धतुल्यंमूगरमुच्यते ताम्रादिधातुजं किं वावंश
 जकामुकं^{चाप} शुभम् ३०६ कृत्वाचापज्यकास्थानेज्यावत्प-
 इत्रयोद्भवम् यत्रंदीर्घचतुष्कोएंचापेलेकाऽग्रतो दृढम्
 ३०७ युक्त्वाऽन्याऽग्नौद्भवंमौर्वीशक्तिदं सङ्गु एतथाय-
 त्रंदीर्घचतुष्कोणोमूगरेप्रथमेबुधैः ३०८ युक्त्वाऽसूक्ष्म-
 लवेतस्यस्थूलभागोद्भवंगुणम् द्वितीयेमूगरेयुक्तं कृत्वा
 सूक्ष्मांशकेतथा ३०९ तस्याऽपिस्थूलभागोत्थं तृतीये
 मूगरेतथा एवंदीर्घचतुष्कोएंयत्रेवेदादिमूगरैः ३१०
 कृत्वायुक्तंततोऽग्रेचदीर्घतन्मूगरोन्मितम् लेखनीवर्त्ति
 काकारंशंकुं युक्त्वान्त्यमूगरात् ३११ स्थूलांशंशुद्भवं
 सूत्रंशंकोरेकदलेयुतम् कृत्वात्वऽन्यदलेशंकोयविग्रंथि
 गुणस्यच ३१२ युक्त्वाचैकोऽग्रकंस्थचाऽन्याग्रंचततोत्तरे
 युक्त्वाऽन्येवर्तुलाकारेशंकौतवेष्टयेन्मुहुः ३१३ खट्वा
 पादाऽनुमानेन चतुर्बिन्दून्समालिखेत् कृत्वैकं^{सर्वेषां}पंचमं
 केन्द्रे बिन्दुं पुच्छं मुखान्वितम् ३१४ कृत्वाऽहिनायथा-
 पूर्वपादयोः परपादयोः कोष्ठद्वयं भवेत्केन्द्रकोष्ठमऽल्यंय-

थाभवेत् ३१५ ज्ञेयंतद्वंधकन्यासमेककीलाऽन्यकील-
योः मध्येतद्वंधनेनैव सूत्रेणैव तु बंधयेत् ३१६ ततः संकुचि-
तंचापं मोचयेच्चलनक्रमं स्यात्पूणिचि^घत्कलायाताचापं^{गता}
संकोचयेन्मुहुः ३१७ द्वितीयं वेष्टयेच्छंकुं यावग्रं थिगुणे-
न हि ततः संकुचितंचापं मोचयेदित्थमेव च ३१८ यावग्रं-
थिगुणे किं वामूगरे चाऽथ वानरे घट्यादीनां परिज्ञानं क-
र्त्तव्यं स्वधिया बुधैः ३१९

अथ चापज्याशक्तिदांशकयंत्रम्

वेत्रजवंशजं किं वाधातूत्थं योगजं तथा वाऽन्यवस्तुम-
यं कीलमऽग्रान्मूलं तु तद्दृढम् ३२० कृत्वा तं सुहृदं पट्टे
कोटिरूपं तु निश्चलम् युक्त्वा तस्याऽग्रतः सूत्रं ज्यारूपं
सुहृदं शुभम् ३२१ बुद्ध्या हि मूगरे प्राग्वत्पूरिव्येयो-
जयेत्ततः सर्वतत्पूर्ववत्कृत्वा चापं ज्याशक्तिदांशकम् ३२२
यंत्रं स्यात्तु यदा यत्र न्यासेतद्वंधनाभिधे अतिशैथिल्यतां
याति शक्तिस्तत्र विचक्षणैः ३२३ बुद्ध्या प्राङ्मूगरे सन्ने
बंधकन्यासमाचरेत् रक्षार्थं गोपयेद्यंत्रं चापज्याशक्तिदं

त्विदम् ३२४ चापज्याशक्तिदयंत्रनास्मत्तोऽन्यैः कृतं भुवि
 क्रमप्रवाहयंत्रम् क्रमकृद्यंत्रबोधार्थमुदाहरणं
 दृशाम् ३२५ वक्ष्येऽहंशकटस्यैवचक्रस्याऽतिनवस्यच
 सहशंसुहृदं कृत्वा तच्चक्रचलनक्षणे ३२६ यद्भागः परि
 धेर्भूमिप्रथमन्तुपरिस्पृशेत् तज्ज्ञेयं परिधेर्मध्यभागंतस्य
 समेषुच ३२७ भागेषुकोमलाब्धकून्संरोप्यवेत्रवद्दृढा
 न द्विघ्नभागान्तरमिता न्दीर्घां चैवाऽग्रतः कशान्
 ३२८ वृत्ते पूर्वाभिगान् किंचित्कर्णरूपेण धीमता चक्र-
 पश्चिमदिक्पार्श्वे ^{वेत्रकास्पृष्टस्य कीलवृत्तं} वेत्रवद्रोप्यनिर्वलम् ३२९ अग्रेतिर्य्य
 क्चापवच्चततः संकोचयेद्दृढम् अग्रसूत्रंतुतन्मध्यदेशां
 सन्नेहियोजयेत् ३३० तद्वोरज्याभवेत्तस्या मध्येचक्र
 भ्रमक्षणे उत्तरोपितशंकूनां मध्यलगतितत्रच ३३१ क्र-
 मप्रवाहकर्मार्थं योजयेदऽतिचंचले यंत्रेशक्तिस्थलास-
 न्नेऽथाऽनेन सूगरैर्विना ३३२ चापज्याशक्तिदांशारब्धं
 स्याद्यंत्रसुगमंधिया पश्चिमाभिमुखं चक्रभ्रमणं चाऽत्र
 कीर्तितम् ३३३ वायंत्रपश्चिमस्थानं वामपार्श्वस्थले बुधैः

स्तम्भस्थाप्यततः सव्यपार्श्वदेशे च तत्समम् ३३४ स्तम्भस्था-
प्यततः स्तम्भमूलयोरऽन्तरोऽमितम् शंकुं स्वा^{धु}नितं तत्तुही-
नवक्रंचवर्तुलम् ३३५ कृत्वा तस्यैव मूलस्य द्वेकं स्तम्भस्य म-
स्तके युक्त्वा तत्सदृशं शंकुं चाऽन्यस्तम्भस्य मस्तके ३३६
युक्त्वा शंकुद्वयोऽग्रं तु स्वस्वशान्त्या हि संस्थितम् कल्पयि-
त्वा च तत्रैव शंकुयोगोपरि स्थले ३३७ क्रमकारकयंत्रस्य क-
एरूपलवाः क्रमात् प्रस्पृशन्ति यथा बुद्ध्या कर्तव्यं च तथा बु-
धैः ३३८ क्रमप्रवाहकमर्थितच्चक्रममण्डलो

अथ पट्टांशाकारयंत्रविधिः

पट्टांशाकारदण्डस्य पृष्ठे भापयमाचरेत् ३३९ मूलासने
तु तत्पार्श्वे केन्द्ररन्ध्रसमाचरेत् केन्द्ररन्ध्राऽग्रयोर्मध्यं
पूज्यभागे स्तुलक्षितम् ३४० कृत्वा तत्केन्द्ररन्ध्रे तु सूत्रमूलं
दृढं स्फुटम् युक्त्वा तत्केन्द्ररन्ध्राऽग्रभेदभागमितस्थले
३४१ सूत्राग्रे लक्षणं कृत्वा प्रव्यक्तं ग्रंथपूर्वकम् तन्मानः प्रो-
च्यते हीष्टे मानदण्डाऽग्रभेदजाः ३४२ भागाः पूणाऽग्र-
मौर्वी स्यात्तस्याश्चापलवानितम् कृत्वा सूत्रग्रहं यंत्रभा-

गाश्चैवंदिगंशकाः ३४३ पट्टांशयंत्रजास्सूक्ष्मा जाचं
 तेबुद्धिकर्माणा अथयंत्रजलेसूत्रादिवेषनयुक्तिः
 सूत्राद्यंतु नलेवेष्टयनतस्तद्धमणाशयम् ३४४ वर्ततेत-
 स्यविस्तारमध्येकेन्द्रांशकमालिखेत् केन्द्रांशकेलेखनी
 रूपनलवर्तुलतासमम् ३४५ कृत्वासत्सुषिरंरोष्यसुषि-
 रेसुचलनलम् तच्चलेतुनलेतस्मान्निश्चलंचक्ररूपकम्
 ३४६ स्थूलं दृढं स्थिरं युक्त्वा तत्स्थूलंचक्रमुच्यते यस्या-
 ऽस्ति भ्रमणाऽथत्तु द्वाऽत्रतद्दृढमुच्यते ३४७ तत्स्थूल-
 चक्रवृत्तांशान्कृत्वाऽल्पान्शिकांस्तथा स्वेष्टयाद्वाद-
 शेभ्यस्तु स्वधियाकेन्द्रवृत्तयोः ३४८ मध्यांशोऽर्धभाग-
 नां कृत्वाऽकंकोणमुच्यते पृष्ठांशऽग्रस्थलादग्रभाग-
 कोणाद्वयस्थलम् ३४९ यावत्समाचरेद्विक्तंतद्भवेत्स्व-
 ऽस्त्ररूपकः तदग्रांशऽग्रतश्चाग्रभागस्यैवांशकदेश-
 कम् ३५० यावद्भुजोच्यते पृष्ठांशऽग्रमध्येश्रुतिर्भवेत्
 तत्कण्टिकापरंकोणपृष्ठांशऽग्रान्तरेभवेत् ३५१ एव-
 मग्रक्रमेणैव तच्चक्रांशमितानि हि अस्त्ररूपाणि रि-

यंत्रं न लेख्यं सूत्रादिवेषनयुक्तिः

४४४

क्तानि कृत्वा तद्बृहदाह्वये ३५२ कस्मिंश्चित्त्वेकदेशे तु प-
रिध्यऽभ्यन्तरे च लं रेखा रूपं दृढं युक्त्वा व्यस्य रूपऽयं भा-
गं कम् ३५३ विस्तारे व्यस्य रिक्ताऽल्पं दैर्घ्ये व्यस्यऽधिकं
लघुम् रेखा रूपं मुखे युक्त्वा तत्त्वं ग्रंथं निर्वियोगकम्
३५४ स्थिरं तत्तन्तु मूलं तु तत्स्थानाद्बृहदाह्वये अति
दूरस्थले पृष्ठे युक्त्वा पृष्ठं स्थिरं धिया ३५५ अर्द्धकुण्डं
लक्ष्यं तु तत्तन्तु स्तत्र जायते तन्तु मूलस्थला किंचिद्दूरे
तद्बृहदाह्वये ३५६ तंतुं पुनर्दृढं युक्त्वा तत्तन्तुं बलदो-
भवेत् तद्देखा रूपको रिक्ते व्यस्य रूपे यथा तथा ३५७
लगत्येव धिया धीरैराचरे किल सर्वदा स्थूलचक्रो परि-
स्थाने तिष्ठ्य क्छिद्रे न लस्य च ३५८ युक्त्वा ह्येकाग्रं
कं सूत्रं पूर्वाणां सुदृढं स्थिरम् आकर्षत्येव यो भागो यस्य
तस्य च यत्तु ^{सूत्रादीनां} ३५९ अन्याऽग्रं सूत्रं पूर्वाणां युक्त्वा स्यात्तद्य-
थोचितम् तद्बृहत्संज्ञकस्यैव भ्रमणाऽर्थक्षणे तथा ३६०
मुक्ते सूत्रादिके सव्यरीत्या तद्भ्रामये न लम् सूत्रादीनां
तु शौथिल्य भागान्तं सूत्रपूर्वकाः ३६१ वेष्टयन्ते हिततस्त-

असंख्यमऽग्रमुदीरितम् इति यंत्रनले सूत्रादिवेष्यम्.

अथ स्वतो वहनबंधनशांतिः

दत्तचक्रः

बहुप्रकारयंत्रस्य चक्रस्तद्दशनाभिधः ३६२ जायते बन्ध-

कलुषचक्र एव यथा तथा यत्स्वयं वहयंत्राणां बंधकलु-

असंज्ञकम् ३६३ चक्रं भवति तन्मार्गचक्रमेव समीरित-

प्रथम

म् यच्छत्तयायद्विधानेन प्राक्चक्रशक्तिमान् भवेत् ३६४

तच्छत्तयातद्विधानेन मार्गचक्रं तु तदुधैः कलाशक्तियुतं

अथ स्वशक्त्या सर्वकालभ्रमकबहुवि-

धयन्त्रविधानम्.

स्वशक्त्या भ्रमकोऽनेकयंत्रोत्थोऽतिकलाऽन्वितः ३६६

बहुप्रकारकोयंत्रो जायते प्रतिलिप्तिकम् यातलिसोमि-

तंतच्च महच्छब्दप्रदं भवेत् ३६७ केचिदुद्धयार्णवायं-

अतंकुर्वन्त्यऽखिला नहि अतितसायसंशीततोयेदत्वा
 पुनः पुनः ^{+ लोहं} मुहुमुहुः ३६८ पकृतदायसंज्ञेयं श्रेष्ठलोहं चतन्मतम्
 दैर्घ्यस्याऽभ्रसाऽऽंशां कर्त्तव्यं खलु विस्तृतिम् ३६९
 विस्ताराष्टादशांशं च वैधं पत्रे समाचरेत् पत्रमूलस्य वैधं
 तु वैधं षष्ठ्यंशं संयुतम् ३७० पत्राग्रस्य च वैधोऽपि वैध-
 षष्ठ्यंशं वर्जितम् कृत्वैवं श्रेष्ठलोहस्य पत्रं शक्त्या ह्वयं बु-
 धैः ३७१ तस्यैकं प्रयुतं कृत्वा चक्रं नाले तु संचलम् अ-
 न्याऽग्रं निश्चलं युक्त्वा निश्चले कीलपूर्वके ३७२ बुद्ध्या वे-
 ष्ठयत तत्तत् चक्रं स्वतो भ्रमति तत्सदा तम्भुक्तं तु पुनश्चैवं वे-
 ष्ठयेत्थं तु पुनस्तथा ३७३ ततः शक्त्या ह्वयं चक्रं प्रथमं चा-
 द्यमुच्यते दीर्घं नालेषु चक्राणां लघ्वंशाः पेचकाः स्मृताः
 ३७४ चक्रांशान् पेचसंलग्नान् कृत्वा चक्रा भ्रमन्ति हि
 प्रथमो भ्रामयत्यन्यं भ्रामयत्यन्यमन्यकः ३७५ एवं
 त्रिचतुराद्यस्तु प्रथमस्य जवो मृदुः ^{वेगः मंदः} प्रथमा द्वितीयं चक्रं द्वि-
 तीयात्तृतीयं तथा ३७६ तृतीयाच्चतुर्थं चक्रमः धिकाः
 धिगुणं भ्रमेत् बदरीकं टकैस्तुल्या व्यंगास्तिर्यक्तधामुरे

३७७ दन्तारव्यस्यचक्रस्यदन्ताः कार्य्या विचक्षणैः
 तौल्येत्पदं दर्शने स्थूलं धातूत्यं स्फाटितोदरम् ३७८ वंशप-
 र्वसमं कृत्वा नालं ग्रंथिद्वयोऽन्वितम् एकत्र स्फाटिते क्रो-
 डे ह्युत्तुंगं तं प्रकल्पयेत् ३७९ स्फाटिते तूदरेऽन्यत्र विपिटं
 तं प्रकल्पयेत् ग्रंथिभ्यां बाह्यतः कीलं स्वरस्वग्रंथियुतं द-
 ढम् ३८० दन्तारव्याऽन्त्यस्यचक्रस्यदन्तलभं प्रकल्प-
 येत् ^{दन्त} दन्तचक्ररदासंख्यातुल्यं तन्मुक्तिबंधनम् ३८१
 दन्तचक्राटने कालेयुतः स्यात्तत्प्रकल्पयेत् प्रथमो भ्राम-
 येच्चक्रं पंचाङ्घ्रिकाभिधम् ^{२ घ. ३० प.} ३८२ तच्चाऽन्यं भ्रामयेच्च-
 क्रं यस्मान्मन्दजवं भवेत् तच्चाऽन्यं भ्रामयेच्चक्रं ^{घ. ३०} षष्ठ्यङ्घ्रि-
 घटिकाह्वयम् ^{६० घ. २ घ. ३० प.} ३८३ कृतैर्वरवाङ्गनाडीषु पंचाङ्घ्रिघटिका-
 ह्वयः चतुर्विंशतिवारास्तु भ्रमत्यूनाधिकोऽयं ददा ३८४ च-
 क्रभागाऽधिको नान्तानं शैश्चक्रान् प्रकल्पयेत् अनुपाते-
 न तत्तस्माद्यत्रोऽनेकविधो भवेत् ३८५ वास्तुम्भाधार-
 गंचक्रं दृढं सूत्रसमन्वितम् तत्सूत्राऽग्रयुतं कृत्वा गुरुणा
 वस्तुना बुधैः ३८६ तच्चक्रोर्वेष्टितः प्राग्वत्स्वतो भ्रमति स-

वीदा ग्रंथस्यविस्तृतिभ्यात्संकेतोऽत्रोदितोमया ३८७

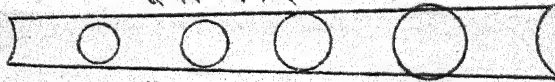
अथ दूरदर्शकयंत्रम्

+ दर्पणा

अतिकान्तियुतांश्चक्रानादशप्रस्तरोद्भवान् किंवाका-
चमयांश्चक्रानालयंत्रेविचक्षणैः ३८८ उपर्युपरि
तोयुक्त्वादूरदर्शकमुच्यते तेनाऽत्यप्रकटं दृष्ट्वा प्रकटं
चाऽधिकंतथा ३८९ दृश्यतेचाऽत्यमानस्तुबहन्मानइ-

दूरदर्शकयंत्रम्

वेक्ष्यते

अथ वृत्तश्रावकयंत्रम्

एकस्यवंशपर्वस्यग्रंथिभ्यांरहितस्यच ३९० एकत्रपत्र-
तुल्यंतुमेषचर्मप्रयोजयेत् चर्मकेन्द्रेतुसंयोज्यसूत्रमूलं
दृढंबुधैः ३९१ पूर्ववंशोच्यतेद्वेवमऽन्यवंशंचतत्समम्
कृत्वासूत्राग्रयोर्योगिग्रंथिदत्वाततोबुधैः ३९२ चर्मयो-
गाऽपरत्रंतुवंशवक्रमुदीरितम् सूत्रं नाऽन्यधुतंमध्येदृढ
माकर्षितं शुभम् ३९३ स्थाप्यतत्पूर्ववंशंतुस्वगृहेथाऽन्य-
वंशकम् अन्यग्रामेऽन्यगेहेतुसंस्थाप्यैवविचक्षणैः
३९४ पूर्ववंशं मुखेवक्रदत्वात्तुच्चैस्तुसंवदेत् वृत्तांतं-

प्रथम

मुख

तत्सगौचाऽन्यगेहसंस्थस्तुमानवः ३५५ अन्यवंशमु-
 खेकण्ठित्वाऽन्यस्तच्छृणोतिहि वृत्तश्रावकयंत्रंतुह्ये-
 तदाश्चर्यदंमया ३५६ निर्मितंबालकानान्तुवात्ताको-
 त्तम् तूहलायच अथसर्वशित्यार्थदंचक्रयंत्रम्.
 तोयार्थस्थानतस्तूच्चस्थानेयंत्रेस्थितेसंति ३५७ मनु-
 ष्यो धवलाद्यैश्चयंत्रं प्राग्भ्रामयेत्तुतम् तोयाऽर्थस्थानतो-
 ज्ञेवास्थानेतोयोपरिस्थले ३५८ चक्रं वेलावत्कृत्वाये-
 नां बुभारतो भ्रमेत् तच्छ्रुत्वाऽखिलशित्यानां मशायचा-
 नयेत्सुधीः ३५९ स्वर्णरौप्यक्रियाचैवताम्रलोहादिका
 क्रिया काष्ठसूत्रादिकर्मचतच्छ्रुत्वा जायते तथा ४००
 तच्छ्रुत्वाऽधः स्थितंतोयं युत्तया चोर्द्ध्वं तु गच्छति मूग-
 राकारकैर्यंत्रैरेकस्थूलाऽन्यसूक्ष्मयोः ४०१ भागयोर्वेष्ट-
 नाद्रज्जोस्तत्स्थूलाऽपरसूक्ष्मयोः भागयोर्वेष्टनाद्रज्जोरि-
 त्थंबुद्धयायुगादिभिः ४०२ यंत्रैस्तचक्रसंबंधादूर्द्ध्वं ग-
 च्छति वा जलः शृंगस्वलाह्य इत्यपवाणांगुणाऽधिगुणदा
 भवेत् ४०३ अभ्यंबुशक्ति यंत्रम् कुम्भस्य वदनं

रुत्वात्तूरिकानालवन्महान् तन्नालंबंधवक्त्रं चतत्कुंभेतुज
लंधिया ४०४ अग्निनापाचयेत्तस्मात्तत्कुम्भः शक्तिमा-
भवेत् तच्छुत्तयाऽखिलशिल्पानामऽभिप्रायं समान-
येत् ४०५ तच्छुत्तयाचभवे द्वयोर्मयानं शक्तिरयं धि-
या संस्थं चक्रद्वयोधारे स्याद्दण्डं मध्यदण्डकम् ४०६
वेदानां मेव चक्राणां मध्यदण्डावुभौ मतो समध्यदण्ड
वेदानां चक्राणां भ्रमणाद्यया ४०७ स्यात्तथा स्वधि-
यावायोः प्राप्तिः शक्तिरये भवेत्

अथ ज्योतिःशक्तिप्रदयंत्रम्

गंधवारुणिकाज्ञेयागंधप्रस्वेदकंचतत् ४०८ विज्ञेयं
गंधतैलंतु तच्छुत्तयद्रावकः खलु युत्तयं गंधं जनाभं
च भाषायां जस्तमुच्यते ४०९ शीशकात्कठिनो जस्त-
धातुर्जगति वर्तते काचपात्रत्रये तोयं गंधतैलसमन्वि-
तम् ४१० संस्थाप्य दक्षिणादामंतिर्यक्त्वेनाऽवनि-
स्थले सर्वपात्रोदरे ष्वेव जस्तखण्डं तु दक्षिणे ४११ वा-
मेताम्रतरंगं तु दत्वा तत्र यथा तथा गंधतैलजलाभ्यां तु म-

ग्रमेवहितद्रवेत् ४१२ तत्तुरत्रायं^{लोहं}संस्तत्तुरुच्यतेकेव-
 लः खलु मध्यपात्रस्थितेजस्तखण्डे^१त्वेकं मुखं दृढम्
 ४१३ युक्त्वा^२लऽन्यमुखंतन्तोस्ताम्रखण्डे^३तथा दृढम्
 दक्षपात्रस्थितेयुक्त्वा^४मध्यपात्रस्थितेतथा ४१४ अन्य-
 तन्त्वेकवक्रंतु^१युक्त्वा^२ताम्रतरंगे^३ तत्तन्तोरे^४लऽन्यवक्रंतु^५
 वामपात्रस्थितेतथा ४१५ युक्त्वाजस्ततरंगेतु^३तृतीयस्या-
 ऽधिकस्यच तन्तोरेकं^१मुखंयुक्त्वा^२वामपात्रस्थितेतथा
 ४१६ ताम्रधातुतरंगेतु^३दक्षपात्रस्थितेतथा युक्त्वा
 जस्ततरंगेतु^४तत्तन्तोरे^५परंमुखम् ४१७ तत्तृतीयाभि-
 धंतन्तुंभ्रमकृत्परियोजयेत् तत्सूचीशंकुमूलांशेतत्सू-
 चीशंकुमस्तके ४१८ तच्चुम्बको^१द्रवंमत्स्यंसमन्ता-
 भ्रमकृत्तथा योजयेद्योजयेन्मत्स्यवक्त्रे^२तन्त्वऽग्रकं दृढ-
 म् ४१९ इष्टक्षणे^३तृतीयोरव्यतंतुमुद्रिकया दृढम् यु-
 क्त्वा^४मत्स्यमुखेकस्मिंश्चिच्चिह्नकल्पितेबुधैः ४२०
 दत्त्वा^५ह्यऽन्याऽग्रकंतन्तोरे^६लऽन्यस्थानेतथा भवेत् एवंक-
 ल्पितचिह्नैस्तुवात्तास्वस्थानकस्यच ४२१ ज्ञायतेऽन्य-

पिष्टकारकयंत्रविधिः

४५३

स्थले यत्र विघ्नचेन्न हि जायते तत्र तद्विघ्ननाशाय सद्-
पायं समाचरेत् ४२२ मया संकेतमात्रं तु लिखितं विस्तृ-
तेर्भयात् ग्रंथस्याऽथ त्वयं यंत्रं ज्योतिःशक्तिप्रदं भवेत्
४२३ धान्तघ्नजगतीद्वानीमऽस्त्यस्याऽतिप्रचारकः

अथ पिष्टकारकयंत्रविधिः

स्तम्भाधारस्थितं चक्रमूर्द्ध्वचक्रमुदीरितम् भूम्याधा-
रस्थितं चक्रं तिर्यग्चक्रमुदीरितम् एकत्रोर्ध्वव्यचक्र-
स्य दण्डेरज्जुं दृढं न्यसेत् ४२५ तद्यावग्रंथिभिर्युक्तं क-
त्वा तद्रज्जुवेषितम् तद्रज्जुनालसंयोगदेशमेवाऽश्मपू-
र्वकैः ४२६ गुरुभिर्वस्तुभिर्युक्त्वारज्जुपुच्छं विचक्षणैः
बन्धनन्यासमध्यस्थमिष्टेतं परिमोचयेत् ४२७ बुद्ध्या-
तंच पुनर्वेष्यहीष्टेतं परिमोचयेत् ऊर्ध्वचक्रांशसंलम्भा-
स्तिर्यग्चक्राऽत्यभागजान् ४२८ भागांश्चक्राऽग्रगां-
स्तिर्यक्चक्रस्याऽधोऽधिभागजान् अंशान् उपरचक्र-
स्य तिर्यक् संज्ञस्य चांशकैः ४२९ चक्राऽधोऽत्यांश-
जैर्लम्भान् कृत्वा ह्येतद्यथेच्छया अंत्यचक्राऽग्रभागे तु पिष्टक

त्प्रस्तरद्वयम् ४३० दत्वाययोचितं तेन हीष्टेपिष्टं स्फुटं
 भवेत् यन्मया कथितं सर्वतर्कचिन्तूपदेशकम् ४३१
 सद्बुद्ध्यां सुबुद्धैः कर्मकर्तव्यं स्याद्यथाहितम् स्वल्पयं-
 त्रादिकैर्विद्भिः कृत्वा चानुभवतथा ४३२ सूक्तमयं न-
 पूर्वन्तुकर्तव्यं स्वाशयप्रदम् येन यत्रैव विघ्नः स्यात्तत्र
 तच्छान्तिमाचरेत् ४३३ यं कर्मन्तु धिया कार्यं प्रोक्तं
 स्यात्तदनेकधा केवलदारुकुण्डस्य तथा केव-
 लास्थिकुण्डस्य स्वसंधिस्थानेषु विभागकरणयु-
 क्तिः ^{काष्ठ} दारु माण्डोऽस्थि भाण्डश्च केवलः पूर्णमाषकैः
 ४३४ पुष्टं संपूर्णं कृत्वा बन्धयित्वैव तन्मुखम् वस्त्रे-
 णैव हि कुण्डादिस्थानुमध्ये च तन्वसेत् ४३५ ततः सं-
 पूर्णमाषाणां त्वं बुसं पीतकक्षणे स्वस्वसंधिस्थलेष्वेव
 भिन्नस्तद्भाण्डको भवेत् ४३६

प्रस्तरादीनां विभागकरणयुक्तिः

मध्ये ^{अस्मादीनां} प्रस्तरपूर्वाणां च तत्तत्स्वातस्वरूपकम् कृत्वा कोटर-
 वच्चाऽतिदीर्घतत्सुषिरं भवेत् ४३७ तद्भास्फिरेचाऽ

कणचूर्णकरणयुक्तिः

४५५
पुनः पुनः

तिपुष्टं धान्यतुषं बुधैः तस्योपरि जलं दत्वा यथायोग्यं मुहुः
जल कालात्तर

मुहुः ४३८ यावत्सि बतितत्तोयं तावत्तत्समयाऽन्तरे

तेततः प्रस्तराद्यास्तु खण्डतां यान्ति निश्चयात् ४३९
अग्नि

अंगारज्ञानम्. वह्निदग्धं तु यत्काष्ठं निःसारसृतव-

ह्निकम् तदऽत्र प्रोच्यते अंगारश्चाऽथ शूराज्ञानम्.

यन्मूत्रजो भवेत् ४४० यद्वासक्षारभूस्थानजातस्तदु
अग्नि + प्रयोजनाय

पधातुकः वह्निः संकराशूरा प्रोच्यते त्राशयाय च ४४१

द्रवत्वं लवणो याति शूराचाऽपि जलाऽन्वितः कणचू-
उषकाष्ठादीनां

र्णकरणयुक्तिः लघूनां वासकादीनां ग्राह्याश्चाङ्गार
गंधकतुल्य

कास्त्विह ४४२ अत्र गंधसमाङ्गारान्छूरां गंधाच्चतुर्गु

णं हि समानीय तद्योगचूर्णं कृत्वा शिलोपरि ४४३
पुनः

पेषयेत् लोष्टके नैवं मद्याढ्यं पेषयेन्मुहुः मद्यालाभेऽबु
जल उनः पुनः जल

संयोगात्पेषयेच्च मुहुः मुहुः ४४४ यावत्तत्तोयवत्सूक्ष्मं
सू किरणं

स्यान्तावत्तत्तं पेषयेत् ततस्तं शोषयित्वा र्कभातुभिस्त

स्य चूर्णिकम् ४४५ कृत्वा तंगालयित्वैव कणचूर्णं तुत-
स्थापयेत्

द्भवेत् तन्व्यसेदऽभितो दूरे धीमद्भिः खलु सर्वदा ४४६

खण्डोचितं प्रस्तरस्य खण्डकरणयुक्तिः .
 खण्डयोग्याऽश्ममध्ये तु कृत्वा तत्सुपिरशुभम् दत्त्वा
 तत्सुपिरस्यां^{प्रसार} ऽग्नीभागांवा^{छिद्र} ऽश्मबलोचितम् ४४७ सुषि
 रेकणचूर्णं तु पुष्टं तस्यैककोणके शलाकामध्यपूर्वा-
 णामूर्द्ध्वकित्वा^{१९००} हि केवला ४४८ कणचूर्णोपरि षात्तु
 सुदृढं तद्यथोचितम् उपधातुकखण्डं तु ततस्तामूर्ध्व
 तांबुधैः ४४९ अयःपूर्वशलाकान्तु चोत्पाद्यैव हितं स्थ-
 लात् दूरान्तं कणचूर्णेन सूक्ष्मरेखांसमाचरेत् ४५० वि-
 तस्ति प्रमितां दीर्घामाचरच्चैलवर्त्तिकाम् कणचूर्णो-
 त्थरेखान्ते वर्त्तिकाऽग्रं तु विन्यसेत् ४५१ वर्त्तिका मूल-
 देशे तु वह्निः संयोजयेत्ततः स्वयंतत्स्थानतश्चाऽतिदूर
 मेव प्रजेत्खलु ४५२ ततस्तां वर्त्तिकामग्निभुक्त्वा तां क-
 णचूर्णजाम् रेखांसं ग्रहणं कृत्वा तन्मात्रं स्फिरे^{अग्निः} ऽनलः
 ४५३ गत्वा तदुद्भवो वायुभिर्त्वाऽश्मं प्रस्तरस्ततः ख-
 ण्डत्वं याति चोडयंते तत्खण्डास्तस्फुरोऽथवा ४५४
 तत्र शैथिल्यसंयोगाच्चोडयंते प्रस्तरां ऽशकाः

अथकंपोत्पत्तिपूर्वकम्

सूक्ष्मरन्ध्राऽन्वितं पुष्टभाण्डं धातुमयं बुधैः ^{गंधकम्} ४५५ कृत्वा
तस्योदरे गंधमेकभागं तु चूर्णितम् लघ्वङ्गारकचूर्णं च रु-
पभागोन्मितं तथा ४५६ शूराचूर्णं च तुर्भागं दत्वा तेषां
युतितं तथा कृत्वा तत्र युतिर्ज्ञेया कणाचूर्णसमाबुधैः ४५७
दूराद्रध्रगसूत्रेण दत्वाऽग्निं तत्र तत्क्षणे तद्भाण्डं श्वेलुघुः
स्तौल्ये चाऽत्युद्ध्वंयाति तर्हितु ४५८ चेदुरुस्तत्र भाण्डं
स्तु किंचिद्दूरं च गच्छति बलयुग्गुरुभाण्डं स्तुकं पत्येव च नि-
श्रव्यात् ४५९ अत्युष्णभागसंयोगाद्भुतभुक् प्रकटो भ-
वेत् बहुगंधोष्णभावेन स्वतोऽग्निर्भवति स्फुटः ४६० भू-
मौयत्र भवेदऽत्युगंधकं जलसंयुतम् तौयप्रवाहभूस्थानं
भवत्येव शुक्लप्रभम् ४६१ तद्भूमौ गंधगंधंतुलभ्यते चैव त-
ज्जलम् गंधगंधान्वितं चोष्णं भवत्येव तु निश्रव्यात् ४६२
भूगर्भे गंधराशिस्तु भूप्रांस्यां दोषु गंधकः कुत्रचित्कुत्र-
चित्स्वल्पमल्पमेवाऽस्ति सर्वदा ४६३ गंधरादयुद्भवो व-
ह्निर्याति सिधुतले सदा ततस्तद्वाति होत्रस्तु चोत्तिपत्यऽ

४५८

परमसिद्धान्ते.

समुद्रजलम् एवोदकम् ४६४ अतस्तत्पाककालाऽबुतुल्यसिंधुज-
लं भवेत् सिंधुबाह्याऽशकं वायुस्सर्वदा प्रस्पृशत्यतः

४६५ तद्बाह्याऽशसदासह्यं मध्याऽशतद्रुसह्यकम्
गर्भजलतरंगं जलं तरंगलं

मध्याबुभगशक्त्या तु बाह्याऽबुभ्याति भंगताम् ४६६ त-
समुद्रं धातुदीनां समुद्रं

स्मात्सिंधुजले क्षिप्तं विनाधातुं च सागरः न हि गृह्णाति-
गंधकसमूहं अग्निशः

द्रुस्तुं प्रक्षिपत्येव तद्बहिः ४६७ गंधराशिजव ह्यशकै-
भूः

श्चिद्रूरन्ध्रमार्गकैः कदाचित्पृथिवी बाह्यां स्मिन्कालेऽ-
गंधकपुजजव ह्यशः

वगच्छति ४६८ तस्मिंस्तत्सु रूमरं ध्रुत्वात्क द्रुत्वं याति
भूरध्रुसन्ना भूः भूकपः स्पात

तत्क्षणे तदायोः प्रतिबंधत्वाद्द्रुध्रुसन्नावसुधरा ४६९
भूः

उत्कंपत्येव यद्देशाद्भूरन्ध्रोदूरसंस्थिताः तद्देशेन हि भूकं
भूः

पभयमेव तु जायते ४७० भूरध्रंसरलं चेत्स्याद्भूकं पंसर-
कुलं भूः

लं भवेत् चेद्वयं काश्यपीरंध्रं व्यंगं भूकं पकं भवेत् ४७१
प्रस्तरादिकाः भूमिजाताः

तत्र भूरंध्रमार्गेण चोडयंत्यश्मसुरवाः कुजाः साऽग्नयः-
कुजाः

शाश्वताऽपिते गंधराशिजाऽग्निबलेन च ४७२ तद्रंध्रं व-
अग्निना

ह्निना त्यक्तं कदाचित्समयाऽन्तरे तद्रंध्रमुरवपार्श्वभ्यां
गलितैः प्रस्तरैः

प्रच्युतैरश्मिपूर्वकैः ४७३ तद्रन्ध्रोदरदेशं चेन्निःसन्धि

यदि जायते तत्प्रबंधस्थलादूर्ध्वतत्स्वाताकारकं भवेत्
 ४७४ तद्भूकंपक्षणेयत्र भूभागस्फाटनं भवेत् तत्र का
 लाऽन्तरेतस्मात्स्फाटितस्थानतश्च्युतैः ४७५ मृद्वंदैः
 प्रस्तरादथैवातत्कोडस्थानकं यदि निःसंधिः स्यात्तथा
 तच्चस्वाताकारंतुदा भवेत् ४७६ लोहटंकणस्वर्णादिव-
 स्तुरवातानियेक्षितौ स्युस्तेषांतद्बृहत्वातं रवातरूपंतु
 तद्भवेत् ४७७ वासिंघबुगमादेव सागरस्य तलक्षितिः त-
 त्सिंधुक्षणे निम्नायत्र तद्व्यड्गवक्षणे ४७८ तत्र तत्त्वा-
 तरूपंतु जायतेऽथाऽथवाक्षितौ यत्तुल्यस्थानतो गेहपूर्वा-
 णांपत्तनादिषु ४७९ निर्माणाथैव गृह्णन्ति मृत्तिकां प्र-
 स्तरांस्तथा मानवास्तत्स्थलः पश्चाज्जायते स्वातरूपकः
 ४८० तोयादयस्वातरूपस्ते तडागाः स्युरऽकृत्रिमाः
 नित्यवर्णाऽन्यवर्णचेत्तत्तडागोदकं भवेत् ४८१ तत्तडा
 गजले कीटाश्च व्यक्ताश्चाऽति सूक्ष्माः तत्कासारांबुव-
 र्णेन सांप्रते नैव वर्णिताः ४८२ स्युः कीटास्तज्जले चावत्ताव
 त्पद्माकारोदकं तद्वर्ज्यं च ततः शुद्धं पेयं कासारशंबरं ४८३

दिग्दाहारुणव्योमोत्पत्तिः

यद्देशादृश्यते गंधराशिजाग्निस्तुमानवैः यद्दिगंशस्थ-
 लेरात्रोतदिग्दाहंतदुच्यते ४८४ दृश्यते न ह्यियद्देशाद्गंध-
 राश्याद्भवोऽनलः ^{आग्निः} चेद्यद्देशोपरिस्थाने धूमस्तद्घातिचाऽम्ब-
 रे ४८५ तत्तद्देशाद्वर्कसांनिध्ये जायते धूममण्डलम् त-
 किंचिदऽरुणं नृभिर्दृश्यते चाऽरुणोदयात् ४८६ प्राक् ^{पू.}
 यश्चात्समये भानोरस्तकालो भयत्र च पश्चिमाऽरुणासां-
 निध्ये चोभयत्राऽपराऽरुणात् ४८७ विशेषात्स्वक्षपासन्न-
 काले ^{व्योम} खंचाऽरुणं भवेत् मलजाताऽप्युत्पत्तिः तथा
 मलाग्नेरुत्पत्तिः संयोगे ^{नर} ४८८ ज्योतिरूप-
 स्तुतद्रात्रौ वायुवेगवशेन च तत्स्थलाद्यातिदूरान्तं कदाचि-
 त्समये खिलम् ४८९ कदाचित्समये भिन्नभिन्नमेव पु-
 नः पुनः ^{नरैः} दृश्यते मानवैश्चाऽयं मलजाताऽनलोच्यते ४९०
 विद्युदप्युत्पत्तिः ^{आग्निः} तथा संयोगकाले तु जीमूतेभ्यो-
 ऽद्वाऽनलाः ^{अग्नेयः} वायुवेगवशेनैव स्वस्थानात्सरलं तथा ४९१
 व्यंगं वायात्तिसंसारं प्रोक्तास्ते विद्युदऽग्नयः

स्वर्गगोत्पत्तिः अत्युच्चाकाशगैश्चाऽणुविम्बकैश्च
 घनस्थितैः ४९२ ताराणां पुंजकैर्भिन्नभिन्नदेशस्थितैश्च
 तैः दृश्यते भूसरि^{नदी} [†] रूपमाकाशे चैव सर्वदा ४९३ यत्तन्मन्दा-
 किनीप्रोक्तास्वर्गगापण्डितोत्तमैः शुक्लकाले तु चाऽव्यक्ता
 व्यक्ता कृष्णक्षणे च सा ४९४ बहुविस्तारकाऽतुल्यचापस्त-
 पाहि दृश्यते. केतुतारोत्पत्तिः अतिदीर्घत्रिकोणा
 रण्यक्षेत्रः सूच्या[†] कति भवेत् ४९५ तत्सूचीवदनत्वे कांता-
 रकायदिसंस्थिता अत्युच्चाकाशसंस्थाऽणुताराणां चन्द-
 केणाम् ४९६ तत्सूचीरूपकं यत्र भावः^{छा} एं दृश्यते तदा तत्र
 तत्प्रोच्यते के तुस्तां सूचीं पुच्छमुच्यते ४९७ पुच्छकारक
 ताराणां वणं यद्वर्णविद्भवेत् तद्वर्णसिद्दशतत्र पुच्छमेव हि
 जायते ४९८ एकपुच्छाऽन्वितः किं वायु^३ मे पुच्छाऽन्वित
 स्तथा^{३।४।५} बहुपुच्छाऽन्वितश्चाऽपि जायते के तु संज्ञकः ४९९ एक
 द्वि^३ त्रि^४ च्चादयश्चाऽपि जायन्ते के तवः खलु अत्युच्चाकाशसंस्थ-
 स्तुकेतुरेव न दृश्यते ५०० स्वकक्षाऽधस्थितः^{अग्नि} केतुर्वायवित्ता-
 वच्च दृश्यते उल्कापातोत्पत्तिः प्रज्वलद्द्विवर्णस्तु

^{भयानक}
 भीमोयद्वाणरूपकः ५०१ धामश्चेदेकदेशात्तु व्योमे-
^{शीघ्र} ^उ
 ऽन्यस्थानकं द्रुतम् यातितद्वादिनेरात्रावुल्कापातस्तदु-
^{सू}
 च्यते ५०२ उल्काभास्करेयोस्तेजस्तुल्यमेव हि जायते अ-
 त्युच्चाकाशगतूल्काभूसंस्थैर्न हि दृश्यते ५०३ तारा-
 पातोत्पत्तिः ^१ शीघ्रमेकस्थलादऽन्यस्थानकं यान्ति
^{आकाशे}
 चाऽम्बरे कस्मिंश्चित्समये धेततारकाणि बहूनि च ५०४
^{जनीः}
 रात्रौ तमऽद्भुतलोकाः परिपश्यन्ति चेत्तदा तारकापतनं
 जातंतद्रात्रौ तत्र तं विदुः ५०५ इन्द्रचापोत्पत्तिः
^{धनुः} ^{सू}
 मेघानामेकं खण्डस्य चापस्वरूपाऽन्ति मांशकः उग्रगोः
^{जलाश}
 सम्मुखे पृथ्वीतोयभागयुतिक्षणे ५०६ संलगत्येव यद्दे-
^{धनुः}
 शेतद्देशे चापस्वरूपकः स्वल्पमेघांशकादऽल्पमध्यममध्यघ-
^{मेघ} ^{मेघ} ^इ ^{शक्रधनुः}
 नांशकात् ५०७ दीर्घदीर्घघनांशाच्च जायते हीन्द्रकामुकः
^{इन्द्रचापस्य} ^{आकाशे} ^{भू}
 तस्य मध्यांशकं व्योमे तस्याऽग्रद्वयकं क्षितौ ५०८ प्राप्तं
^{मेघ} ^{स्थान} ^{स्थानतः}
 तद्वनदेशस्थवायुवेगवशेन च यातितद्देशतस्तस्माद्वावच्चा-
^{धनुस्वरूपः} ^{मेघः} ^च
 पाकतिर्घनः ५०९ स्यात्ततस्तल्लयं याति रात्रौ पूर्णेन्दुसम्मु-
^{मेघ}
 खे चापस्वरूपाऽम्बुदांशकां त्यं यद्देशात्संलगत्यपि ५१०

परिवेषोत्पत्तिः

४६३

तद्देशजायते^{भू जलांश} कऽबु^{इन्द्रधनु} भागसंयोगकक्षणे^{धनु रूप मेघ} तथा तच्छुक्रचा-
पोऽथचाऽणुरवेतस्य समुरवे ५११ चापाकारघनाऽशां
त्यं^{भू जलांश} कऽबु^{इन्द्रचाप रूपः} भागयुतिक्षणे संलगत्यऽपि मेघस्य वैषम्यान्न हि
जायते ५१२ तच्छुक्रायुधरूपां^{जल} शमात्रमेव कदाऽपि च
अत्युच्चनिर्झराच्चाऽति सूक्ष्मास्तोयकणां^{भू} शंकाः ५१३
बहवोऽति घना यत्र प्रपतंत्यऽवनिस्थले तत्र तन्मेघरूपं स्या-
न्मेघवत्तत्फलं भवेत् ५१४ परिवेषोत्पत्तिः चक्रितो
वायुना मेघस्सू^{सूक्ष्मार्च} र्थे^{योगी} न्दुपरितो भवेत् खेयद्देशो परिष्ठान्तु परि-
वेषस्तदुच्यते ५१५ तदा योर्भिन्नवेगत्वान्तत्ततो लयमेति
च^{मंदुक् शुद्धां} नकुजाद्यणुबिम्बेषु परिवेषन्तु जायते ५१६ स्युश्चै
ते गणिताऽवस्थास्सोलकास्स घनास्तथा^{श्रीलक्ष्मीसहिताः मेघयुता} सव्यालाश्चा^{सप्तर्षिः}
ऽप्रमाणाश्च विषमाश्च भयंकराः^{रौद्राः} ५१७ । २५.६५

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-
चिते परमसिद्धान्ते यन्त्राधिकारः

षोडशः १६

अथग्रहनिश्चयक्रमः

यैरुच्चमध्यपाताद्यैर्विधिर्मिलितिसर्वदा तेतुंगमध्यपाता-
 स्तुविज्ञेया गणकोत्तमैः १ शीत्तांशुग्रहणा^{यं} दु^{बु}द्ध्या क-
 र्त्तव्यं चेन्दुनिश्चयम्^{कं} मन्दानां मध्यमानां च शीघ्रयोः शी-^{मं वृ शं}
 घ्रतुंगयोः २ येन युक्त्वा विद्युक्त्वा वा विधिर्मिलितिसर्वदा
 तत्स्वस्वक्षेपकं^{ध्र कं} स्वर्णविज्ञेयं निश्चये विधौ ३ घस्माद्द्विस्था-
 नरेखायांसंप्राप्तस्य रवगस्य च काले तात्कालिका^{प्र} इति स्थ-
 भास्करस्योदयाद्भूते ४ इष्टे^{सू} सूर्य्यनतनाडीपूर्वकं तुषडा^{सू}
 हतं स्याद्भागवदन^{अंशादि, ध्र, कं, फ, ध, पू, कं} स्वर्णपश्चिमप्राङ्भूते क्रमात् ५ दत्वा
 हीष्टक्षणा^{सू}द्भूते भास्करस्य स्फुटे बुधैः तत्सूर्यस्योदयादि^{सू}
 षे तत्स्वेतस्य स्फुटं भवेत् ६ सूर्यस्यैवोदयात्सर्वज्ञायते^{प्र}
 प्रस्फुटाऽयनम्^{मार्ग} अथ भूमेः स्थिरत्वनिश्चयम्^{आकाश}
 निजशीर्षोपरिस्थानकेन्द्रात्स्वेपरितः किल ७ स्वाकां^{सू} इति
 प्रमितं भूखयोग्यावद्यदस्वरम्^{भू आकाश आकाश} दृश्यते तदनुत्तानरि-
 त्ता^{सि ति ज} एतदलसदृशम्^{सू} तद्दृक्कटाहकं ज्ञेयं तस्यां^उ इत्यां^{क्रा} इति
 कुजं भवेत्^{सू} भास्करस्योत्तरक्रान्तिकाले रात्रा विनश्यतु^{सू}

भूमेः स्थिरत्वमिच्छयम्

४६५

यमं बु. श. शु. शं. हित्वा न्यताराणां दक्षः पूर्वक्षितिजे

ताराणामृतखेदानायमितेष्टकलासुच दशनदृष्टित्ते

स्यात्तन्मितेष्टघटीषुच १० स्यादस्तदृष्टिवृत्तेतुयाम्यक्रां

तिक्षणेरेवः एवयाम्याऽपमेऽर्कस्यरात्रौयल्लितिको न्मिते

११ इष्टेसमुदयतेषांताराणामेवजायते तन्मितेष्टघटीष्वस्त

स्यादर्कस्योत्तराऽपमे १२ भानोस्सौम्याऽपमांशास्तुया-

म्यक्रान्त्यंशकैः समाः ज्ञेयात्रयत्रचताराणांतेषांस्वस्वास्त

कालिकाः १३ दिग्भागास्स्वोदयेष्टोत्थदिग्भागेस्तुसमाः

खलु स्युर्यतस्तुततस्सौम्ययाम्यदिग्गमनंनहि १४ वन्ते

तेभूमिगोलस्यतेनभूमिः स्थिरास्मृता मेषभानवमेरात्रौ

सौम्यव्यक्तध्रुवस्यच १५ लांगूलोदक्षिणासुनेद्युत्तिर्य-

ग्वन्तसन्निधौ यातितत्रध्रुवस्थानाऽधोदेऽलोत्तीषदेवच १६

तद्व्यक्ताहध्रुवोयातिलांगूलोदक्षिणेकरे यातिव्यक्तध्रुवो

वामपाणौयातियदातदा १७ एवत्वधोगतेपुच्छेयाति

ह्यूर्ध्वस्थलंलिपत् वामपाणिगतेपुच्छेदक्षपाणौतुग-

च्छति १८ संप्रतिव्यथलांगूलान्तद्व्यक्ताहध्रुवस्यच किं-

चिदूरस्थिताः कश्यपाद्याः समर्षयः सदा १९ यान्त्यवय-

अयातारायच्चैलस्यचयस्थले ^{पर्वतस्य} वायव्यस्ययस्थानेवा ^{तरोः}
^{मंदिरस्य} ^{भागे} ^{दिग्गोः}
 यद्देहस्ययल्लवे २० स्वांशांश्चैव स्वयन्त्रांश्चैव दृश्यते
^{सू. उ.} ^{अंशा} ^{अंतरस्थाने}
 कोत्तरायणो तत्रतत्रैव भागुःशांश्चांश्चांश्च भेदस्थले तथा २१
^{नक्ष.} ^{सुन्यादीनां} ^{सू.}
 धिष्यन्तानां तु तथाऽगस्त्यपूर्वाणां सातु तारका दृश्यन्तेऽका
^{द.} ^{वर्षान्तरे} ^{५४} ^{पले}
 यनेयाम्येऽथैकसं वत्सरान्तरे २२ वेदाक्षविकलैस्तुत्यं प
^{अक्षजांश}
 थभागजवं भवेत् तेनोच्चांश्च अधिकमार्गांशसंस्कृता तारका
^{क्रा.}
 स्फुटव २३ स्वात्क्रान्तिर्याचते न स्वयंत्रांश्चांश्च दिग्-
^{यत्रांशां} ^{दिग्गोनां} ^{अंतरं}
 शकाः स्युर्येतेषां तु विश्लेषसंविधायविचक्षणैः २४
^{प्रथम} ^{यत्रांशेषु} ^{प्रथम} ^{दिग्गोकेषु}
 पूर्वस्वयत्रभागेषु प्राङ्नि जांशांश्चैव पुच शेषं तज्जायते
^{अंतरम्} ^{सू. च. मं. बु. वृ. शु. श}
 शांश्चांश्चांश्चांश्च भेदसंज्ञकम् २५ सूच्याद्याक्यु-
^{अ.} ^{सू. उ.} ^{वक्षिणायनारंभकाले}
 त्तखेटान्तु तारावत्तत्र न स्मरेत् सूर्योत्तरायणान्तु
^{द.} ^{उ.} ^{ऊ.}
 याम्योदकस्थोऽङ्गुलले २६ स्वस्वांश्चांश्च स्थलात्ता-
^{२४} ^{न दृश्यते} ^{उ.}
 राण्यऽब्ध्यऽश्चैव स्थले २४ यतः दृश्यन्ते नाऽखिलाः सौ-
^{आकाश} ^{सू.}
 म्येरात्रौ स्वस्व दिनस्य च २७ मध्याऽअस्थानके भानोः
^{द.} ^{उत्तरायणारंभकाले}
 पूर्णयाम्याऽयनक्षणे ताराणि स्वस्व घस्वांश्च स्थानतोऽ
^{२४} ^{द.} ^{आकाश} ^{न दृश्यते}
 धिकरांश २४ कैः २८ याम्येऽंश्चांश्च स्थलेऽत्र तु दृश्यन्ते

तस्मात्तद्देतोः

नगच्छति

भूमिदक्षिणं गच्छति

भूमिः उत्तरं गच्छति

नततो नहि याति सौम्याऽयने याम्यसौम्यं याम्यायने रवः

नहि

इः

भूमिः स्थिरा उदिता

२९ भूस्त्वियं भूः स्थिरा धीरे श्वातः प्रत्यक्षतोदिता पाराव-

विनाश्रय

तादयस्त्रिष्टुदेशोर्ध्वेनाश्रयः स्थिताः ३० यस्मिंस्तास्मि

पारावतादीनां भूः

चिह्नः भवति

पूः

शृणोतेषां चाधः ककः स्थिरोयतः पूर्वस्यां न चतश्चिह्नो ग-

भूः पः

च्छत्येव तदाऽपि च ३१ प्राक् पश्चाद्भूमौ गुणाऽस्ति भूगोलः

कर्मणासाद्यः

ऊः

भूमौ

स्यैव निश्चयात् तूलाद्यं चाऽगुरुं चोद्दिक्षिप्तं कालाऽन्तरेक्षि-

उष्ट्र

तो ३२ आगच्छत्यऽत इत्थं च स्थैर्यं भूमे दृढं मतम्

अथ प्रत्यक्षांगुलेभ्यो विस्वव्यासहस्तानयनम्

वस्त्राद्यं स्वस्थले धेतं वारक्तं पीतवर्णकम् ३३ ईशतुल्य

हस्त

संस्थाप्य

ऊः

करे देर्ध्यव्यासाभ्यां कोटिरूपकम् संस्थाप्योच्चस्थले त-

तुल्य

भूमौ

स्य सम्मुखे तु समाऽवनो ३४ गत्वा दूरप्रदेशे तु पृष्ठदिक्

वस्त्राद्यं

धेतं रक्तं वा पीतं दृष्ट्वा

सम्मुखं बुधैः भूत्वा तं वस्त्रं पूर्वन्तु दृष्ट्वा यस्माच्चिवाऽंगुलेः

वस्त्रादिकं

धेतं वा रक्तं पीतं

३५ तुल्यं तत्सूक्ष्मदृष्ट्वा तु वस्त्रं पूर्वे हि दृश्यते तत्स्थानं

वस्त्रादि

हस्त

तत्र यद्द्वस्त्रं पूर्वमूलस्थलाकरैः ३६ तुल्यं तज्जायते हारस्व-

स्थानाऽन्यस्थलाऽन्तरम् हस्ताद्यं परविस्तारप्रत्यक्षाऽंगु-

लताडितम् ३७ द्वारात् परविस्तारहस्ताद्यं तत्फलं भवेत्

अथ चन्द्रसूर्ययोर्विम्बव्यासयोजनानयनम्

लोकव्यासाद्वियोजनानयनम्

निर्वेधाऽस्तोदयस्थाने^चशीत^सगोवरिवेस्तथा ३८ अर्द्धाऽस्तो-

दयकाले तु विम्बप्रां^चत्त्याऽशकुस्थलमवामेवादक्षिणे दृष्ट्वा त-

त्पूर्वतु परिस्मरेत् ३९ वनवाप्रस्मरेत्तावत्पर्यन्तं^{स्व}त्तु निजस्थला-

त् तद्गम्याऽगम्यमानस्यज्ञानरीत्याऽखिलश्रवम् ४० आनये-

च्चततः^क पूर्ण^{भु}क^चर्णजं भवेत् स्वस्थानाद्विम्बकेन्द्रान्त-

र्धस्यात्तत्कु^{अंतर}गो भवेत् ४१ तत्पूर्ण^{सू}क^{व्यास}र्णजाकोटिर्द्विघ्नोऽस्या-

द्विम्बविस्तरं^च पूर्ण^{व्यास}क^{व्यास}र्णीदिकं सर्वमानयेद्योजनादिकम् ४२

व्यक्षिप्तस्त्रा^चद्वि^{व्यास}पंचेन्दु १५ भेद^{अंतर}लिप्ताऽभिमर्दिताः च^{३६०}आंशा-

श्चाऽअषड्भुक्ता^{६०} बाह्य^{भु}ऽशाः समुदीरिताः ४३ तेषां ज्याऽ-

र्द्धाऽशकैर्निघ्नभूगण्णज्याशभाजितम् लब्धभूम्य^{५७२ ५७३}द्वि^{२०}विस्तारे

हित्वास्यात्कोटिदु^{वर्ग}कुटः ४४ कोटिदु^{लोकव्यासदले}कुटवर्गं तु हित्वा भूग-

ण्णताविह तन्मूलं योजनाद्यस्यादिष्टेलोका^मद्वि^{विषव्यास}विस्तृतः ४५

एवं धिआकुजादीनां विस्तारइयमानयेत् अथ भूमेर्गोलत्व-

निश्चयम् गोलत्वमुदितं भूमे^चश्चन्द्रग्रहणादर्शनात् ४६

सिधोवाचोपताकाऽग्रसांनिध्यासन्नदर्शनात् तत्कमादृश्यते मूल
 समभूमौ ४७ दृश्यते निश्चयं भूमेर्गोलत्वबहुधाकृतम् भा-
 स्कराद्युदयाऽस्ताभ्यांगोलत्वचक्षितेर्मतम् ४८ मङ्गलाचरणाम्
 शाकेवसिषुजीमूतेकूर्माऽद्रौमाक्षिडाभिधे ग्रामेब्रह्मस्थलेवत्स
 भार्गवस्यकुलेशुभे ४९ भवन्मेजननं शांकेवेदस्वाष्टाऽबसंशि-
 ते ग्रामेचस्वाऽर्जितेपुण्येशोभनेजयकपुरे ५० स्वस्मर्गाच्चला-
 रम्भदेशेमध्योच्चपर्वते वर्षैस्समेन्दुभिः पूर्णग्रयमेतन्मयाकृतं ५१
 लक्ष्मीवल्लभविप्रस्यजातास्त्रिप्रमितः सुताः ज्येष्ठोलीलाधरा-
 रण्यस्तु शिल्पायुर्वेदशास्त्रवित् ५२ प्रख्यातोऽथद्वितीयोऽहं मन्त्र-
 धीः प्रेमवल्लभः पीतांबरदभिधः ख्यातोधीसिंधुस्तृतीयकः ५३ अ-
 ष्ठावत्सरान्भुक्त्वास्वर्गधामगतः परं पंचवेदमितान्वर्षान्भुक्त्वा
 लीलाधराभिधः ५४ स्वर्गलोकगतस्तस्मात्तात्ताहोच्चारणायच
 धीवराणांप्रमोदायमयैतद्रचित्तन्वम् ५५ । ३०२४ ::
 श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपरमसिद्धान्तेनि-
 श्चयाधिकारः समदशोऽष्टमितस्संपूर्णतामगाच्छुभमस्तु

ॐ श्रीगणेशायनमः विघ्नेशंसिद्धिदं देववन्दितं सज्ज-
 नाः चितम् ^{लंकायां श्रीहस्ताशा उः ०१०} प्राणिपत्यस्फुटं देशज्ञानवन्मियथोचितम्
 १ याम्यांशाः सोम्यभागाश्चलङ्कायास्त्युस्मदाम्बराः
 देशान्तर घः पः पूर्व पूर्व पः
 शून्यदेशान्तरज्ञेयप्राकपश्चात्तुपलात्मकम् २ मला
 मलाकाश्रिताशा दः २१७ १३४ २६५
 कापत्तनेयाम्यालिताश्रब्धग्निकेवला गोरसाश्वि-
 समाः पूर्वदेशभेदपलास्मृताः ३ ३ गेलीपुरस्थलेया
 पथी ३२३ ४४१४०
 म्यालिता रामरदोमिताः अंशोनाक्षयुगाः पूर्वाविकलाः
 ४०९
 कथिताबुधैः ४ ४ कोलम्बो नगरस्थानेयाम्याः कभ्र-
 ३८
 युगाः कला नागरामपलाः पूर्वाकीर्तिताश्चतथासदा ५
 ४२८
 दश ५ अथकन्दीपुरस्थानेलिसा नागाश्विसागराः
 ४६१०
 याम्याः पू. दे पूर्वाश्विविकलासांगांशागयुगाः स्मृताः
 ४८५
 ६ ६ देवकन्यास्थलेलिसाअंकनागाब्धिसाम्मिताः
 दक्षिणाः कथिताः शून्यविकलाः पूर्वपश्चिमाः ७ ७ तः
 ४८५
 त्रिविन्दस्थलेनन्काष्टाब्धयोदक्षिणाकला सत्र्यशाभ्र-
 ४०१२०
 युगाः पूर्वा विकलाः खलुकीर्तिताः ८ ८ अधुनात्रत्रिको-
 ४५८ ४५११०
 माल्यालिता नागाकसागराः याम्याअर्गाशयुक्तानवि-

कलाः पूर्वकाः स्मृताः ८५ नेगापाटामकस्थाने गोत्र्यगायाम्य.^{३६६}
 लिप्तिकाः पूर्वारव्या विकलाश्च द्रसागराः किलकीर्तिताः.^{४१}
 १० १० दक्षिणास्त्रिचनापल्या लिप्ताः षट् सागरन्तवः सा.^{६४६}
 र्वपिण्डमिताः प्रोक्ता विकलाः पूर्वसंज्ञकाः ११ ११ तंजावूरु.^{२८१३०}
 पुरेष्टाब्धिषण्मिता दक्षिणाः कलाः द्वात्रिंशद्विकलाः पूर्वाः.^{६४८}
 कीर्तितागणकोत्तमैः १२ १२ कम्वाटोरपुरस्थाने द्वयगतके.^{३२}
 मिताः कलाः दक्षिणाः कथिताः पूर्वाश्च द्रचन्द्र मिताः पलाः.^{६६३}
 १३ १३ याम्याश्रोतकमैङ्गारव्येतके नागरसोन्मिताः लिप्तिका.^{९९}
 उदितास्साई गोतुल्या विकलाः खलु १४ इत्यमेव कला.^{६८९}
 ज्ञेया दक्षिणाश्च तथोत्तराः पूर्वापराश्च विकलाः षण्डितै.^{५१३०}
 स्वधुनाखलु १५ १५ तेनासरि मेपंचनवांगा याम्यासाई.^{७३७१३०}
 नगानलयुग्माः पूर्वाश्रयपांडेवरिसंज्ञेयाम्याः भूर्विधु.^{१५}
 भूधरतुल्याः १६ पूर्वाः साईकराणवितुल्यामैसूरैः न्तक.^{४३१३०}
 सागरशैलाः याम्याश्रद्वियुता नवतुल्या पूर्वा बुद्धिमते.^{७४२}
 श्वरगीताः १७ १७ श्रीरंगपट्टनेव्यक्षा गाश्च याम्याश्च.^{५१३०}
 दिङ्मिताः पूर्वाश्चैवारकाटे तुषट्पट्ट शैलाश्च दक्षिणाः १८.^{७५४}

पूर्वत्रिकगुणाश्चाथयाम्यावावलमन्दवे रवाश्वाश्वाः प
 श्चिमाः सप्तषड्युग्माः कीर्तिताबुधैः १९ मन्दरासपुरेष्टा
 गाश्वा याम्यास्त्यंशवर्जिताः षड्वेदापूर्वकाश्चाथवंग
 लोरपुरस्थले २० पञ्चनांगनगा याम्याः पूर्वसिद्धिषु
 मिताः बंकाके दक्षिणाः स्वाधि नागाश्चांगद्वारात्तकाः २१
 पूर्वख्यात्रथवैलारिपत्तने खन्दुखेचरा याम्याः सार्द्ध
 दशैस्तुत्याः पूर्वकाः परिकीर्तिताः २२ वाङ्मयाषट्पचन-
 न्दानियाम्या भूपाः परास्मृताः रेचुरेगागखटानिदक्षिणा
 श्वघनाः पराः २३ एल्लाराख्येश्वनागाका याम्याः पूर्वाः श्र-
 गेषवः कोरिगेभिन्नवाकानियाम्याः पूर्वस्तु षड्साः २४
 मीरजेगाभ्रशून्याञ्चा याम्याः इन्द्राः पराः स्मृताः कोला-
 पुरस्थले चन्द्रभूरवाञ्चा दक्षिणास्तथा २५ पश्चिमाश्रद्ध
 युक्तेद्रा विजेयाः पण्डितोत्तमैः याम्या वीजापुरमेघस्वा-
 ञ्चाः पूर्वगुणाद्विकम् २६ रत्नागिरिस्थले रवाश्चि शून्या-
 ञ्चाः स्फुटदक्षिणाः गोत्तकाः पश्चिमाश्चाथयाम्याः सि-
 द्धाभ्रभूमिताः २७ अन्तीगुयापुरे अंशयुगेदानीन्दवः पराः

देशज्ञानम्

४७३

^{३३ १०२७} भाभ्राञ्जा हैदराबादेयाम्याः पूर्वास्तुखाग्रयः ^{३० ३४} २८ स-
^{१०२७} साश्च्यभ्रधरास्तुल्याः याम्या विजयपत्तने पूर्वाश्च्यभ्रमिता
^{३५ १०३६} आथागाभ्यभ्राः आस्तुदक्षिणाः २९ गोलकुण्डापुरस्था-
^{२५ ३६ १०५६} नेपूर्वात्रिकान्तकाः स्मृताः याम्यास्तत्पठरपुरेगाक्षाभ्रा-
^{६ ३७ १०६६} ङाः परारसाः ३० याम्यास्तुविजयग्रामेष्वष्टस्वाब्जास्त-
^{७७ ३८ १०६८} थापराः शैलाश्चसतारायानागानां भ्राञ्जसंमिताः ३१
^{१३ ३५ १११४} दक्षिणाश्चापराविद्याः पर्वतीपत्तनस्थले माथाः शक्रशि-
^{१५ ४० १११५} वैस्तुल्याः पूर्वषट्शैलसंमिताः ३२ याम्या अकेराभूतु-
^{१८ ४१ ११४५} ल्याः पश्चिमात्रपृष्ठभूमिताः पूर्वायां त्वदयमुन्वय्यां याम्याः
^{११४० १८ ४२ ११४५} खेन्द्रविधून्मिताः ३३ नागाब्जास्तुपरा याम्या अक्षेन्द्राब्जा
^{४३ ११७३ १०३} स्तुपश्चिमाः रामचन्द्रमिताः प्रोक्ता एवाहमदपत्तने ३४
^{४४ ११८० ५} जगन्नाथपुरीस्थाने अश्वेशा दक्षिणाः पराः अत्राब्जा अ-
^{४५ ११८४} धुनायाम्याः स्वल्पढाकापुरस्थले ३५ स्वाष्टेरास्त्वपरात्र-
^{११३० ४६ ११८४} कात्रोरंगाबादसंज्ञके याम्या अर्धकचन्द्रपश्चिमसा-
^{२४ ४७ १२०६} र्वभूमितम् ३६ नासिकेर्धकचन्द्राब्जाः याम्याः सिद्धो-
^{२४ ४७ १२०६} न्मिताः परा कटकेष्विष्टयत्स्वयदिक्षिणाश्चतथापराः ३७

वेदखेन्दुमिताः प्रोक्ताः अथवा वेकलभास्करा दक्षिणाः प-
 श्चिमाः अथिजीमूताः परिकीर्तिताः ३८ परतापगढे यास्या
 दत्तसूर्यास्तु पश्चिमाः सप्तवेदमिताः यास्याः सप्तसिद्धेन्दु-
 सम्मिताः ३९ पश्चिमाषड्गुणाः पूर्वैरुक्तानां गपुरे खलु दक्षि-
 णा अमरावत्या इथ दक्षार्का पश्चिमास्तथा ४० वेदाक्षाः सूर-
 ते ग्यक्षसूर्या यास्यास्तु पश्चिमाः पिण्डा अथ खसप्ताका
 यास्याः पूर्वाकरेषवः ४१ खलुरायपुरे चायबुरहानपुरस्य-
 ले यास्याः षड्भेन्दुभिस्तुल्याः पूर्वका अथ कसम्मिताः ४२
 कामत्या दक्षिणाः षड्चन्द्राः पूर्वा गजाग्रयः दक्षिणा
 अष्टपिण्डाक्षाः पश्चिमास्त्र्यक्षपावकाः ४३ मक्कापुरस्य-
 ले याभ्रगोसूर्याः दक्षिणाः परा कक्षाजूनागढे याक्षगो-
 इथक्षाः खलु दक्षिणा ४४ असीरगढदेशे तु पूर्वा अग्नी-
 न्दवः स्मृताः बडोदानगरे इथ अविश्वायास्यास्तु पश्चिमा
 ४५ सिद्धास्तु गदिता यास्याः पंचसूर्याग्निभूमिता पूर्वा-
 अथि वियन्नेत्रा एवरत्नपुरस्य ले ४६ यास्या अथ क-
 कुविद्यानि पूर्वास्सा इथि पार्थिवाः संगीतास्तु चटग्रामे याञ्ज-

१३२४

इथ मीन्दुसमिताः ४७ याम्यापूर्वाश्च भूविद्या भटेलानगस्य

१३३१

ले ^{६३} मण्डलापत्तनगाधिविद्यायाम्याश्च भूशराः ^{१३२६} ४८ पूर्वा ^{५१}

अथ शरान्ध्रिभूमितादक्षिणास्तथा पूर्वस्थिभूमिताह

शंगाबादेपरिकीर्तिताः ^{६५} ४९ पंचदेवकुभिस्तुल्या याम्या

एकाश्चसमिताः पश्चिमाद्वारिकादेशेस्वेष्टमापग्रहस्थले

५० रवं वातेगत्रिविद्यानियाम्याः पिण्डमिताः परा ^{६६} इन्द्री ^{१३३६}

रेदक्षिणाः स्वाब्धिविद्यापूर्वास्तुपावकाः ^{१३४०} ५१ यत्रान्यब्धि

त्रिभूतुल्या याम्याः पूर्वाः करोरगाः तत्रोदयपुरस्यैवहीष्ट

माप्यस्थलोच्यते ^{६८} ५२ राजकोटस्थले कक्षविद्यायाम्या

परास्तथा नागवेदमिताश्चाथयाम्याः कक्षाभिभूमिताः

५३ कालिकास्थपुरे ह्यथालकलकत्ताह्वयपत्तने पूर्वा

अकाकभिस्तुल्याहरदापत्तनस्थले ^{७१} ५४ द्वीषुविश्वमिता

याम्याः पूर्वाः पंचेन्दुसमिताः ^{१५} धारानगरसंज्ञेतुपंचाक्ष

त्रिनिशाकराः ^{१३६१} ५५ दक्षिणापश्चिमौ युग्मकौ जब्बले पुरस्थ

ले भूषड्विश्वमिता याम्याः पूर्वाः सायकसागराः ^{४५} ५६

भूपाले आश्वरामेन्दुतुल्याः याम्यास्तुभूकगाः पूर्वस्थ

७४

१३७०

२१

७५

४७६

देवाज्ञानम्

हिमाण्डव्याख्याश्चविश्वश्चदक्षिणाः ^{१३७०} ५७ षट्सर्कापश्चि ^{६६}

माश्यायाष्टाश्चविश्वस्तुदक्षिणाः ^{७६ १३७८} षड्गुणाश्चिमाएवाह ^{३६}

मदावादपत्तने ^{७७} ५८ उज्जयिन्यातुनागाष्टविश्वतुल्याश्च ^{७८ १३८८}

दक्षिणाश्चपूर्वापरिचायाम्याककाग्निभूमिताः ^{७९} ५९

पूर्वासागरनेत्रेन्दुसम्मिताः पण्डितोत्तमैः प्रोक्तावरदवा ^{१३४}

नेयसीहोराख्येतुदक्षिणाः ^{७९} ६० इयंकविश्वमिताः पूर्वा ^{१३५३}

वेदाज्ञैः सम्मितास्त्वथ दक्षिणा भुजदेशेतुनागगोविश्व ^{१४ ८० १३५८}

सम्मिताः ^{६०} ६१ पश्चिमाखरसाः प्रोक्ताग्रयराच्यीपुर ^{१३५५ ६७}

स्थले याम्याग्रकाकविश्वानिपूर्वास्स साकसम्मिताः ^{६२} ६२

स्वल्पनागपुरस्थानेयाम्यारूयभ्राब्धिभूमिताः पूर्वाक्षि ^{८३ १४०३ २८१ १४०७}

मिताः प्रोक्ता लोहरङ्गापुरस्थले ^{८३} ६३ शैलाभेद्रमिता ^{८४ १४११}

याम्याः शैलनागमिताः पराः ईशेन्द्रादक्षिणाख्वाज्ञाः ^{८४ १४११ १०}

पश्चिमापण्डितोत्तमैः ^{८५} ६४ वासवाडापत्तनेयमुर्शिदावाद ^{१४१७ १३७}

पत्तने याम्याग्रश्चेन्दुवेदाज्ञाः पूर्वाः सप्तत्रिभूमिताः ^{८६ १४२८ ६६ ६७}

स्यारामदेशेतुनागवीन्द्राश्चदक्षिणाः पूर्वासप्तग्रहाश्च ^{८७ १४२८ ३६ ८८}

थाष्टाश्चिशक्राश्चसागरे ^{८७} ६६ दक्षिणाः षड्गुणाः पूर्वाया ^{८८}

देशज्ञानम्

४७७

स्या ढाकापुरस्थले स्वत्रिंशत्क्रमिताः पूर्वा अष्टशक्राश्च
 कीर्तिताः ६७^{१४३०} धीमद्विर्गुरपुरे वेदत्रिंशत्क्रमिताः दक्षिणाः
 पश्चिमाश्च धनाः प्रोक्ताः परस्तापगढस्थले ६८^{१४३४} याम्या अष्टि यु-
 गे च्चाश्च पश्चिमाशौलसमिताः चन्देरीनगरस्थाने याम्याश्च-
 व्धीन्द्रसमिताः ६९^{१४४३} पूर्वा अष्टिन्दुभिस्तुल्याः शिरीजे दक्षि-
 एमस्तथा नागाब्धीन्द्रमिताः पूर्वाः विश्वाएवरिरापुरे ७०^{१४४८} ता-
 नेन्द्राः दक्षिणाः पूर्वाः षड्वाणाः समुदीरिताः मौलीरामपुर
 स्थाने याम्या द्व्यक्षेन्द्रसमिताः ७१^{१४५२} पूर्वा द्वित्रिन्दुभिस्तु-
 ल्याः स्वल्पपूर्णापुरस्थले याम्या अक्षशरेन्द्राश्च पूर्वाः पर्व-
 तसागराः ७२^{४७} उदयायुगषट्शक्रा याम्या अष्टनगाः पराः
 गयायां द्विनगेन्द्रास्तु याम्याः पूर्वाः शरग्रहाः ७३^{५६} मीरजा
 पुरदेशे तु याम्याः स्वाकेंद्रसमिताः पूर्वाः स्वाश्वमिताश्चाथ
 विहारे दक्षिणास्तथा ७४^{१४५५} स्वाकशक्रमिताः पूर्वा अंकाकाः
 परिकीर्तिताः मन्नीपुरस्थले याम्याः स्वाकवेदनिशाकराः
 ७५^{१४५०} पूर्वाः सप्ताष्टभूतुल्याः कीर्तितास्तु बुधोत्तमैः अधुनाः
 मरकोटे तु याम्याः वक्केन्द्रसमिताः ७६^{१४५९} पश्चिमा अष्टिषट्

तुल्याः शिरोही पत्तनस्थले ^{१०२} इयंकदाक्रमिता याम्यासूत्र्य- ^{१४५२} २३
 त्तकाः पश्चिमास्मृताः ^{१०३} ७७ कीराच्यासप्तगोदाक्राः दक्षि- ^{१४५७}
 णा गोगजापराः ^{८९} टेकाच्यादक्षिणाअष्टाकेद्राः पूर्वाअगो- ^{१४५८}
 रंगाः ^{६७} ७८ यस्यानेस्वरवपंचाब्जा याम्याः पंचनगाः पराः त- ^{१५००}
 स्तिधुहैदरावादस्थानप्रोक्तंतुधीवरैः ^{१०६} ७९ काश्यानागाअ- ^{१५०८}
 पंचाब्जा याम्याः पूर्वाः कंताद्रयः ^{७४} प्रयागेदिदिना याम्याः ^{१०७}
 पूर्वाः स्वांगमिताः स्मृताः ^{६०} ८० कोटरख्येदक्षिणाः सूर्यघ- ^{१०८}
 स्त्राः पूर्वोत्तुयुग्मकौ ^{१५१२} घस्त्राह्ना दक्षिणा ^{१०९} भागलापुरेरविमू- ^{१५१५}
 मिताः ^{११०} ८१ पूर्वास्तुदक्षिणा भूपघस्त्रा दानापुरस्थले पूर्वा- ^{१५१६}
 अक्षनवाश्चाथदक्षिणा ^{८५} अकभूदिनाः ^{१११} ८२ पूर्वाअक्रा- ^{१५१९}
 मिभूतुल्याएवरगपुरस्थले ^{१०४} श्रुत्यह्ना दक्षिणाः पूर्वास्तन्मु- ^{११३}
 गेरंगदिद्विताः ^{११४} ८३ वृन्द्यापिण्डाक्षभूतुल्या याम्याएकंतु ^{१५३२}
 पश्चिमम् ^{११५} झांसीपुरेश्विरामाह्ना याम्याः पूर्वास्तुस्वान्तकाः ^{१५३५}
 ८४ याम्यागाजीपुरेक्षाग्निघस्त्राः ^{१५३५} पूर्वास्त्रिपर्वताः दक्षि- ^{८०}
 णापचरामाह्नाः ^{११७} पूर्वास्त्रिपर्वतास्तथा ^{१५४०} ८५ प्रोक्ता भोज- ^४
 पुरेयाम्या ^{११८} धोके शून्याब्धिवासराः ^४ पूर्वाअब्धिमिताश्चाथ

देशज्ञानम्

४७९

प्रोक्ताजौनपुरस्थले ८६ इयब्ध्यद्वा दक्षिणाः पूर्वाग्र्य-
 गाग्र्यपुरे याम्याः पंचाब्धिबाणाब्जाः पूर्वापणनागस-
 म्मिताः ८७ दक्षिणा आजमगढे सप्ताब्ध्यक्षनिशाकराः
 पूर्वास्वाष्टमिताः प्रोक्तादक्षिणास्तुवदेश्वरे ८८ नागवेददि-
 नाः पूर्वास्वयन्तका अथदक्षिणाः ग्वाल्युरे आसबाणासाः
 पूर्वाः षट्करसम्मिताः ८९ याम्याः कर्णपुरे कक्षघन्ताः पू-
 र्वास्तुखासुगाः योधीपुरे अथ पंचाब्धि याम्यासिद्धास्तुप-
 श्विमाः ९० याम्याश्च दरभंगाया षट् षडह मितास्तथापू-
 र्वास्वाकमिता इष्टपांकारव्येगाश्च वासराः ९१ याम्यापूर्वा-
 श्वषट्सुक्राः पटनापत्तनस्थले याम्याश्च गङ्गाश्च घन्ताणि पू-
 र्वाश्वषट्सुक्राः ९२ गोश्वघन्ता अयोध्यायां याम्याः
 पूर्वाश्वरत्नविः लखनौपत्तनेरवाष्टघन्ताः प्रोक्तास्तुदक्षि-
 णाः ९३ वेदबाणमिताः पूर्वाअथपूर निजापुरे दक्षिणा
 अथनागाद्वापूर्वाअकेरासम्मिताः ९४ दक्षिणा अजमे-
 रे अथनागघन्तास्तुपश्विमाः बाणनागमिताः प्रोक्ताजौपुरे
 ककवासराः ९५ याम्यापूर्वासिंधुमिता याम्याएकाकः

वासराः संस्थाने गोरखपुरसंज्ञस्याक्षगजोमिताः ५६

पूर्वाश्चाऽथग्निगोघस्ताः कारौल्यादक्षिणास्तथा पूर्वाश्च

ग्रीन्दुभिस्तुल्याश्च कृष्णगढस्थले ५७ अकपंचेन्द

वीयाम्यापश्चिमात्रकसमिताः कामाक्षाकामरूपा-

ख्येयाम्याषपनववासराः ५८ पूर्वाश्चग्निघनाश्चाऽथ

याम्याश्च अत्रापार्थिवा विद्वद्भिर्घविलपुरे पूर्वाएकान्त-

कास्मृता ५९ द्वयत्रभूपमितायाम्या अपष्टराममिताः

पराः जैसल्मेरपुरेऽथैववेतियापत्तनस्थले १०० याम्या-

द्वयत्रनृपाः प्रोक्ता अन्धिनागमिताः पराः १०१ अर्गलाप-

नने ह्यर्थादागरापत्तनस्थले याम्या अंकवियद्भूपाः पूर्वाः

षट्करसमिताः १०२ अधुनाका अपष्टचंद्रा दक्षिणा-

स्त्रियुगास्तथा पूर्वास्तुविबुधै रुक्ताफरुक्कावादपत्तने

१०३ याम्याः षट्त्रिनृपाः पूर्वास्तर्का अलवरेस्मृता द-

क्षिणा भारतपुरे सप्तार्थगा असमिता १०४ पूर्वाश्चष्टा-

अभिस्तुल्या याम्या अर्ध्याधिपार्थिवा पूर्वाः षडंतकाको-

यलारव्ये ह्यर्थादलीगढे १०५ दक्षिणाः सप्तवेदांगचन्द्राः

साहजहापुरे पूर्व^{४५}अक्षाएवाश्चाज्यमथुरापत्तनस्थले^{१४६} १०६ दक्षिणा

१६५२ ^{१५}दीपुभूपाणिपूर्वाअकैन्दुसमिता वरेलीपत्तनेयाम्याससबाणां ^{१४७} १६५७

गभूमिताः १०७ ^{४१}पूर्वाएकाएवाकाठमाण्डनैपालपत्तने दक्षिणा ^{१४८}

१६६२ ^{५२}अश्विषड्भूपाःपूर्वाअश्वकसमिताः १०८ ^{१४९}अथनागंगभूपानि ^{१६६८}

३० ^{१५०}याम्यापूर्वस्तुरवाग्रयः अनूपनगरेह्यर्था चारूपसहरस्थले ^{१६७४}

१०९ ^{१५१}याम्याअब्ध्यश्वभूपाणिबीकानेरेष्टपाणयः पश्चिमास्तु ^{१६७७}

गुरुग्रामयाम्याससाश्चपार्थिवाः ११० ^{१५२}पूर्वाअंगालमिस्तुल्याश्चाः ^{१६}

थेन्द्रप्रस्थपत्तने ^{१५३}अर्थादेवहिदेहल्यायाम्याः षण्णगपार्थिवाः १११ ^{१६८६}

पूर्वाअष्टधरातुल्याः पीलीभीतपुरस्थले गोष्ठभूपमिता याम्याः ^{४४}

पूर्वा ^{४४}अब्ध्यएवोन्मिताः ११२ ^{१५४}इच्छापूएपुरेयाम्याः सप्तगोरसं ^{१६६१}

भूमिताः पूर्वाअग्रयग्निभिस्तुल्यांस्तेनरीफेतुदक्षिणा ११३ सप्त- ^{३३}

गोपार्थिवैस्तुल्यापश्चिमागोष्ठमार्गिणाः ^{१५५}अथरौहतकेखाअमेघः ^{१५६}

तुल्यास्तुदक्षिणाः ११४ ^{१५७}पूर्वाः सूर्यमिता याम्याअकस्वाबुदसमि- ^{१७०५}

ताः पूर्वास्त्रयश्चिमिताएवमेरेपरिकीर्तिताः ११५ याम्यास्त्रयश्चिध ^{२३}

नाः पाणिपत्तेपूर्वस्तुपार्थिवाः ^{१५८}उच्चैवेदाश्चिजीमूता दक्षिणाः षट् ^{१७२३}

युगापराः ११६ ^{४६}याम्याः षड्द्वयबुदा ^{१६०}बीजनरीपूर्वा ^{१७२६}इभातकाः पावा ^{२८ १६१}

नीयेरामपुरे गोधिमेघास्तु दक्षिणाः ११७ पूर्वसुरमिताः प्रोक्ता अथ ^{१०२५} १६२
 पङ्कणतोयदा दक्षिणा भाबलपुरे पश्चिमा अष्टपावकाः ११८ याम्याए- ^{१०३६} १६३
 काब्धिजीमूता पूर्वअथ्यश्चिसम्मिताः ^{२३} ज्ञप्फारपुरे चाथनागचन्द्रपला- ^{३८} १६४
 चिता ११९ लिमालुअब्धिघनाः कूर्मशैलमध्ये च दक्षिणा पूर्वअ- ^{१०४१} १६४
 ग्रियुगैस्तुल्या विकलाः परिकीर्तिताः १२० अथमेघपलैर्युक्तालि- ^{२३} १६५
 सा अर्ध्यब्धितोयदा याम्याः पूर्वदिताः पूर्वासिद्धा अर्ध्याधनन्तरा- ^{१०४३/१८} १६५
 तः १२१ आदितः पण्डितैर्मन्यासन्त्यल्मोडापुरस्थले महाबलपुर- ^{पहिले से} १६६
 स्थाने गोक्षमेघास्तु दक्षिणा १२२ पश्चिमाकुयुगाश्चाऽथनयनीता- ^{१०५५} १६७
 लपुष्करे दक्षिणाः स्वांगजीमूताः पूर्वारुयगिमितास्मृताः १२३ कु- ^{३३} १६८
 र्माधारम्भकोटारव्ये द्वयंगमेघास्तु दक्षिणाः पूर्वाअश्विगुणा एवम् ^{१०६०} १६८
 जङ्गरगढस्थले १२४ याम्या अर्ध्यश्चमेघानि पश्चिमा अर्ध्यसाग- ^{१०६२} १६९
 राः मुल्ताने कृष्णजीमूता याम्या एका एवाः पराः १२५ अस्वालापत्त- ^{४९} १७०
 नेगाष्टजीमूताश्चैव दक्षिणाः पूर्वअश्विकुभिस्तुल्यास्त्वैजेभ्रंक्तो ^{१०८६} १७१
 यदा १२६ दक्षिणा पश्चिमा एकाश्चाश्च यः कथितास्त्वथ स्वरवनागे ^{१३} १७२
 न्दुभिस्तुल्या याम्या पूर्वचपश्चिमम् १२७ शून्यमुक्तं कुरुक्षेत्रे अधु- ^{१०९} १७३
 नाखलु दक्षिणा स्वरवनागे न्दुभिः पूर्वार्त्तर्कशीतांशुसम्मिताः १२८ ^{१००} १७४

देशज्ञानम्

४८३

हरिद्वारपुरीतीर्थेकीर्तितास्तुबुधोत्तमैः देवप्रयागतीर्थेतुसप्ताश्रा-
 ष्टनिशाकराः १२९ याम्यापूर्वाश्रिभ्रगुणायाम्याश्रीनगरस्थले सूर्याः
 १८१२ ३२ १७६ १७७
 छेन्दुमिताः पूर्वाश्रिचिवैधानरोमिताः १३० पीरौजपुरदेशेतुया-
 १८१४ १७८ १८१५
 म्याशक्राष्टभूमिताः पश्चिमास्तुग्रहैस्तुल्याअथधस्त्रेभक्तूमिताः
 ३४ १७९ १८१६
 १३१ रुद्रप्रयागतीर्थेतुयाम्याः पूर्वाकृताग्रयः पट्यालापत्तनेभू-
 १८० १८१८
 माष्टेन्दवोदक्षिणास्तथा १३२ पूर्वाश्रिद्युमिताश्चाऽथनागभूनागभू-
 ३० १८१
 मित्त तीर्थेनन्दप्रयागस्थेयाम्यापूर्वाश्रिगग्रयः १३३ टिहरीनग-
 १८२३ १८२
 रेयाम्याअश्विनागविधूमिता पूर्वाश्रिकरैस्तुल्याः दक्षिणाः शिम-
 १८२७ १७७ १८३
 लापुरे १३४ भाष्टेन्दुप्रमितापूर्वाः पर्वताक्षमितास्मृता सीरमोडपुरेया-
 १८३० २२ १८४ १८३६
 म्यारवाभिनागेन्दुसम्मिताः १३५ पूर्वाश्रिकराश्चाथपडामाष्टेन्दुभि-
 ४०
 र्मिताः याम्याविष्णुप्रयागस्थेपूर्वाश्रिन्ययुगाः स्मृता १३६ सिद्धान्त
 १८५ १८३७
 कारकैश्चाऽथगोभिनागविधूमिताः १३७ याम्याः पूर्वाश्रिभिस्तु-
 १८६ १८४१ ५५
 ल्याजालंधरपुरस्थले याम्याकव्यष्टभूतुल्याः पूर्वाश्रिकरैः समाः
 १८७
 १३८ मानसंसारसंस्थानेतर्थात्मानसरोवरे बद्दीनाथस्थलेयाम्याअश्वि
 १८४३ ४१ १८८
 न्नगोषधीश्वराः १३९ पूर्वाएकाग्रयश्चाऽथलाहौरेखलुदक्षिणाः वेद-
 १८५४ १२ १८९ १८५७
 बाणाष्टभूतुल्याः पश्चिमाश्रिकसम्मिताः १४० अधामृतसरेश्चाक्ष

धृतयोदक्षिणाः पराः बाणाअश्वकरागाष्टभूतुल्याः खलुदक्षिणाः १४१
 नालागढस्थलेपूर्वाः खेन्द्वोदक्षिणास्तथा वेदागाष्टेचद्वः पूर्वाः स-
 पादुपन्तनेरवगाः १४२ याम्याश्चम्बापुरेखाश्वाष्टाब्जाः पूर्वस्तियोर-
 गाः इसकन्दरियास्थानेकद्रथष्टेन्दुसमास्तथा १४३ दक्षिणाः प-
 श्चिमाः प्रोक्ता वेदसायकसागराः श्रीविलासपुरेकाश्वनागाब्जा
 दक्षिणास्त्विना १४४ पूर्वाएवाऽथकपूर्स्थलदेशेतुदक्षिणा वेद-
 नागाष्टभूतुल्याः पश्चिमौतुकरोन्मितो १४५ पश्चाद्रामपुरेया-
 म्याः समाष्टेन्दुसमिताः १४५ पूर्वाः शून्यान्तकायाम्याअष्टा
 काष्टविधून्मिता गढतोकस्थलेतानाः पूर्वाश्वाद्यादिद्वितीयाः १४६
 गोक्षमा दक्षिणास्वाब्जाः पूर्वतन्मण्डिपत्तने याम्याइसफहा-
 नारुयेपंचवेदाककेवलाः १४७ पश्चिमासतशून्याश्वितुल्याश्वाः
 थहिजेरमे षट्पचाकेन्द्वोयाम्यापश्चिमाअर्कभूमिताः १४८ ज-
 म्बूपुरस्थलेगाक्षनन्दाब्जाः खलुदक्षिणाः पश्चिमाअश्विभूतुल्या
 अथगोकांककून्मिताः १४९ बगदादपुरेयाम्यापश्चिमाअर्क
 वल्लयः अथरावलपिण्ड्यांतु नागा अश्वकरास्तथा १५० द-
 क्षिणाः पश्चिमाअग्निपाणयः परिकीर्तिताः पेसावरपुरेयाम्याः

देशज्ञानम्

४८५

^{२०६०} स्वागरवान्तकसमिताः ^{३५} १५१ पश्चिमाञ्चकं ^{२०५ २०७०} शुक्रास्तुदक्षिणाः स्वाय-
^{२१११} स्वान्तकाः काश्मीरे ^{३०४} श्रीपुरस्थाने पश्चिमास्तु ^{२०६} गजाः स्मृताः १५२ हलेवे
^{२११७} भूकुभूपक्षायाम्या ^{२०७} अर्द्ध्यष्टपावकाः पश्चिमाक्काविलेयाम्याः सप्तै-
^{२१६६} शान्तकसमिताः १५३ पश्चिमा ^{७०२} अक्षषट् तुल्या ^{६५ २०८} अथषड्
^{२१५२} भूपक्षकैः समितैर्दक्षिणैरश्चि ^{२०८} शून्या ^{२१५२} श्वैस्समितैः परैः १५४ की-
^{६५३} र्त्तितंधीवरैस्तुल्यस्थानं जावलतारिकम् ^{२१०} कादिशे ^{२२०१} द्वयंकं भूयुग्मायाः
^{७३४ २११} म्यास्त्र्यकत्तैः पराः १५५ अलजायरसंस्थानेयाम्याः कभ्रकरा
^{२२८५} न्तकाः पश्चिमा ^{३६७} अर्द्धिरामाश्चा ^{२१३} अथीनीनगरस्थले १५६ पंचना-
^{२४००} जाश्चिपक्षाणि ^{४१४ २१३} दक्षिणा ^{४१३} अर्द्धषट् गुणाः पश्चिमापेकिनेयाम्याः शू-
^{२४५०} न्यशून्या ^{६१३} एवान्तकाः १५७ पूर्वाः शक्रा ^{२१४} एवाश्चा ^{२१३} इयखाक्षाब्धि-
^{२१४} यनोन्मिताः दक्षिणाः पश्चिमा ^{२४६१} स्त्र्य ^{२१५ २१९८} आंगास्तुनापलसस्थले १५८
^{४६७} कुस्तूनतुनिजारव्ये ^{२१५} अषड् वेदकरसमिताः दक्षिणाः पश्चिमा
^{६३१ २१६} अर्द्धषड् वेदाः परिकीर्त्तिताः १५९ दक्षिणास्तु ^{४६ २१७ २८८५} चहद्रोमे घृत्य
^{२५४२} क्षांतकसमिताः पश्चिमाः कभिषट् तुल्या ^{२१८ २८३०} अथयाम्यास्तुवोष्टने
^{६४१} १६० युग्मवेदाक्षद ^{२१८ २८३०} स्त्राणि पश्चिमास्तर्कसागराः मूनिचेकाष्टपि-
^{६४१} एडानियाम्याः कब्धिरसाः पराः १६१ पारिसे ^{२१८ २८३०} आग्निगोपक्षा द-

क्षिणाः पश्चिमास्तथा द्वित्रिशैलमिताश्चाऽथयाम्याः शैलाब्धि
 ३०४७ ७४५ ३२०
 स्वाभयः १६२ पश्चिमाः पंचवेदाश्चाः पोरिटस्मौथपत्तने नन्द
 ३०५० ७६१ २२१
 नेदक्षिणाः स्वाकरवत्रितुल्यास्तुपश्चिमाः १६३ भूमिषट्पर्वताश्चाऽ
 ३१०१ ७४२ २२२
 थयाम्याऽग्रामकसफोरिडे भूदिग्रामाः पराअश्विवेदाश्चाअथ
 ३१३२ ७५५ २२३
 दक्षिणा १६४ दन्तभूवह्नयः कामब्रेजेक्षाक्षनगाः पराः वारसा
 ३१३४ ५४६ २२४
 पत्तनेब्ध्यन्त्रिकभयोदक्षिणाः पराः १६५ षड्देष्टुमिताश्चाऽथ
 ३१४१ ७०७
 याम्याएकैद्रवह्नयः ग्रामस्तरदामारव्येतुपश्चिमाशैलस्वाद्र-
 २२५ ३१४२ ६५८
 यः १६६ हानोवरस्थलेश्चीन्द्रशुक्रा याम्यास्तुपश्चिमा नागवा-
 २२६ ३१५१
 एर्त्तवोयाम्या बर्लिनेकक्षभूगुणाः १६७ पश्चिमाअश्विशै-
 ५७२ २२७ ३२६१
 लाक्षाअथडानज्जिकस्थले कंगयुग्मगुणायाम्याः पश्चिमाअं-
 ५६५ २२८ ३३५१
 कषट्शराः १६८ गीलासकोस्थलेकक्षदेवायाम्यास्तुपश्चिमाः
 ७१३ २२९ ३५१८
 विश्वशैलमिताः प्रोक्ता हामवर्गेतुदक्षिणाः १६९ धृत्यक्षाभि-
 ५६६ २३० ३५३५
 मितस्तोयदिक्काः षण्मार्गएर्त्तवः योरकेदक्षिणाअंकवह्निपंचा
 ७४५ २३१ ३५५६
 भयः पराः १७० पंचवेदाद्रयः पीतरसवर्गेतुदक्षिणा षड्देष्टुभि-
 ५६६ २३२ ३५५६
 मितस्तोयदिक्काअग्नीषुसागराः १७१ याम्याआबूस्थलेसप्तनेत्र
 ३६२७ ५३३ २३३
 षड्देष्टुपराः देवाक्षप्रमिताश्चाऽथराशकमरिनस्थले १७२

देशज्ञानम्

४८७

^{३६५६} षट्पचांगान्नयोयाम्याः ^{२५} पूर्वस्तत्त्वमिताः ^{२३४} स्मृताः दक्षिणाग्निरिका-
^{३८७८} जीलेष्टाद्याष्टाभिमिताः पराः ^{३६६} १७३ षट्षडभिमिता ^{२३५} आऽथकुड्टोप-
^{उ-अ घ. १८} त्तनस्थले ^{२३} उत्तरास्त्वष्ट भूतुल्या ^{२३६} पूर्वाअथन्तकाः ^{२३६} स्मृताः १७४ वकु-
^{उ. ४८४} लेनस्थले सौम्या ^{२६६} अथष्टाष्टावसम्मिताः ^{२६६} पूर्वाः षट्त्तर्कपक्षाणि
^{२३७} साण्डवीचस्थले तथा ^{१०६१} १७५ उत्तराएकषट्स्वाङ्गाः ^{२३८} पूर्वाः स्वाभि-
^{६३०} नवाः ^{१३७४} स्मृताः सौम्याश्चरियजानेरोदेशे वेदाश्चविश्वकाः १७६ पश्चि-
^{३३८} मा ^{२३५} अष्टनेत्राभिमतुल्याः ^{२०४०} प्रोक्ता ^{उ.} अथोत्तराः ^{२०४०} स्वाब्धिश्चन्यान्तकाः पू-
^{७५८} र्वा ^{२४०} अष्टबाणाश्चसम्मिता १७७ वोटनीस्वाडिसंस्थाने प्रोक्ता-
^{२४०} आऽथोत्तरास्तथा ^{२०६५} उत्तमाशापुरेकांगमूत्यपक्षमिताः परा १७८
^{५७१} भूम्यगाक्षमिताः ^{२४१} सौम्यापंचाद्या ^{२०७५} अतकास्तथा ब्रूवेनोसअरे
^{१७१} सेतुपश्चिमाः ^{३०२५} कुवनाः ^{७५५} स्मृताः १७९ ब्रीटहेलस्तने सौम्याअंक-
^{३०२५} नेत्रा ^{३३५८} अत्रपावकाः ^{७५५} पश्चिमापंचपंचाश्चतुल्या ^{७५५} प्रोक्तास्तुपण्डितैः १८०
^{३३५८} रासहो ^{२१६०००} एपुरे सौम्या ^{७३} अष्टबाणाभिपावकाः ^{७३} पश्चिमास्त्रिनगाः ^{७३} प्रोक्ताः
^{२१६०००} स्वेष्टमापस्थले बुधैः १८१ स्वस्वभूपाश्चिभिर्भक्ताः ^{२१६०००} सर्वभूवृत्तयो-
^{२१६०००} जनाः ^१ तत्कलयोजनाद्यस्याऽदक्षांशैककलोद्भवम् १८२ स्वाभ्रभू-
^{अक्षांशानां घ.} पकराः ^१ सर्वभूमिकुण्डलयोजनैः ^१ भक्ताः ^१ पुलकलाद्यस्यात्तद्भूतैक

योजने १८३ वत्सभार्गववंशोत्थलक्ष्मीवल्लभसूनुना लिखितं
 तं प्राक्यया प्रेमवल्लभेनात्मकल्पिते १८४ परमाह्वयसिद्धान्ते
 ह्यधिकारेभिः सम्मिते प्राकपञ्चाद्वैश्विष्णुपानयनदशमे तथा
 १८५ अधिकारेक्षभागानां सूक्ष्ममानयनतया अधिकारेण
 भूतुल्ये दण्डकणीमीरितम् १८६ तद्वृक्षणीपूज्यसमज्ञेयं
 लम्बस्वरूपकं कोटिसूत्रतुयंत्रांशज्याऽर्द्धतत्रद्वितत्समेतम् १८७
 दोः सूत्रतुविधिस्तत्रवस्तूनां वेधकर्म्मणि ध्रुवयंत्रांशकाः स्वस्व
 देशे द्यक्षांशकाः स्मृताः १८८ देशज्ञानमयं स्पष्टसाधितं
 लिखितं मया शाकेक्षेत्रे भूतुल्ये कर्कशमिति शके १८९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते
 देशज्ञानसमाप्तं शुभं सम्पूर्णम्

इति परमसिद्धान्तः समाप्तः

पुस्तक मिलनेका ठिकाणा - खेमराज श्रीकृष्णादास
 श्रीवेङ्कटेश्वर यंत्रालय - खेतवाडी - मुंबई.